

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

UC-NRLF

QB 130 588

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY
BERKELEY

"To MICHAEL REESE in commemoration of his liberality
in donating to the Library fifty thousand dollars"—from
a bronze plate formerly in Bacon Hall.

This book
was purchased from the
REESE BEQUEST
1879

MAGYAR IRÓK. ÉLETRAJZ-GYÜJTEMÉNY.

GYÜJTÉ:

FERENCZY JAKAB

ÉS

DANIELIK JÓZSEF.

KIADJA

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT.

PEST, 1856.

EMICH GUSZTÁV KÖNYVNYOMDÁJA.

Reese Fund
LOAN STACK

**Virágzó irodalom az értelmi világ hymnusza Istenhez , kinek dicsősége
munkásságunk egyetlen maradandó babérja !**

Danielik János.

E l ő s z ó.

Ferenczy Jakab azon munkájával, melyet a Szent-István-Társulat „**Magyar Irodalom és Tudományosság Története**“ czim alatt 1854-ben kiadott, egyuttal egy életrajz-gyűjteményt nyújtott be, melly körül-belől 300 írónak életirását tartalmazta: azon ohajtását fejezvé ki, hogy a kiadás esetére a gyűjtemény lehetőleg kiegészíttessék.

E munkával alólirt bizatott meg: kinek is egy évi szorgalmatos kutatás és tudakozódás után sikerült a benyújtott gyűjteménnyel együtt 622 írónak életirását, részint a már meglevő gyűjtemények, folyó- és időszaki iratok nyomán, részint pedig az egyenesen általa szerzett eredeti adatokból összeállítani, sőt a Ferenczy által gyűjtött életirásokat is, mint a mellyeknek adatai csupán 1848-ig terjednek, a következő évek nyújtotta adatokkal kiegészíteni.

Az eredeti adatok után készült életirások száma 180-ra megy, ide nem számítva a Ferenczy által szinte eredeti adatok után gyűjtötteket.

A munka mintegy függelékül szolgál a „**Magyar Irodalom és Tudományosság történeté**“-hez: mindamellett, mint első pillanatra világos, önálló műegészlet képez, melly nem válik csonkáva az által, hogy valaki az elsőnek hijával vagyon. S épen ez okból történt, hogy a kiadó társulat azt kettős czimlappal ellátva, kívánta az olvasó világ színe elé bocsátani.

A munka a Szent-István-Társulat tagjainak évi illetményök fejében lévén szánva, lehetőleg rövidnek kelle lennem, nehogy az iveket más kilátásban helyezett műveknek rovására szaporítsam. Ennélfogva a tulságosan áradozó dicséréseket kerülve, leginkább a tények, s ezekben is kiváltképen a főbb életmozzanatok előadására szoritkoztam, bővebben csupán olly befolyásos írónál terjeszkedvén ki, kiknek életrajzuk valamelly más gyűjteményben még nem foglaltatik. Gyűjtő-társam életírásait azonban, habár terjedelmesbek voltak is, kegyeleti kötelességemnek tartottam, némelly általam szükségeseknek talált kihagyások kivételével, — egész épségökben megtartani.

Jelen munka végre magyar írónak lévén szánva, honi, latinul író tudósaink közül csupán néhányat vettem fel, s ezeket is csupán azon meggyőződésennél fogva, hogy egykoron épen a latin írók voltak nemzeti tudományosságunknak előőrsei, uttörői, sőt megalapítói. Örömmel ismételem e helyen Szalay László nagy tekintélyü történetirónknak a „Pesti Napló“ f. hó 24-iki számában közzétett következő nyilatkozatát: „Ne mondjátok, hogy ők (a latin írók) nem voltak édes mieink, mert hiszen deákul szóltak apáinkhoz. Vagy nevezzétek meg nekem azokat, kik náloknál buzgóbb őrei voltak nemzetiségünknek; jeleljétek ki a magyar nyelven írott könyveket, mellyeknek lapjairól tisztább hazafiságtükre sugárzik élénkbe. Forgassátok munkáit az utánok következett első nemzedéknek, melly nyel-

vünket újabb hajnalfényben ragyogtatta; kérdezzétek meg azokat, kik e nemzedék közvetlen hagyományosai voltak, s hallók lesztek: hogy az erő, melly lelkeiket megszállotta, a remény, melly kebleiket dagasztotta, épen ama munkákkal érintkezés nyomán szikrázott fel“.

Őszintén bevallom: hogy a gyűjtemény sem teljes, sőt hogy egynél több helyen hibás is lehet. — Minden ráfordított igyekezetem daczára sem voltam képes némelly tisztelt írók életéhez a legszükségesebb elemi adatokat megszerezni. Így történt, hogy egyesek a gyűjteményből — bizonyára akaratunk ellen, sőt nem csekély fájdalomunkra — egészen kimaradtak; másoknál pedig az általok kiadott munkák lajstroma netalán hiányosnak fog bebizonyulni.

A Ferenczy által gyűjtött életírások a gyűjteményben — y, az általam gyűjtöttek pedig — k betűkkel jelevék; olly életírások, melyeket vagy magam egészen átdolgoztam, vagy legalább jelentékenyen megbővitve kiegészítettem, jegy nélkül hagyatván.

Még azt is megjegyzendőnek tartom, hogy a munkában előforduló „jelen évre“-i hivatkozás 1855-re értendő, mint mellyben azt szerkesztettem, s a kiadást is bevégezhetni reméltem.

A t. olvasó észre fogja venni, hogy tollunkat sem pártosság, sem felekezetesség nem vezette. Itt mindenki érdemei, működött legyen bármelly irodalmi szakban, tartozott legyen bármelly párthoz

VIII

vagy felekezethez — természetesen csupán irodalmi tekintetből — méltányolvák és elismervék.

A kiadó Szent-István-Társulat reméli, hogy ezen vállalata általán ugyan, de kiváltképen a katholika közönség részéről fog érdemlett méltánylásban részesülni; ez lévén az első és egyetlen gyűjtemény, mellyben az ő egyházi, jelen, a vallási tudományokkal keveset gondoló korban szinte egészen mellözött íróinak is kijutott a tisztelet, mellyel nekik, midőn azt a világi szakokban működőktől meg nem tagadjuk, kétszeresen tartozunk, már csak azon nehézségek tekintetéből is, mellyekkel nyelvünkben a transcendentalis dolgoknak fejtegetése még mindig találkozik. — Egy nemzet nyelve csak akkor éri el irodalmi tökélyét, ha ezen dolgokra is már kellőleg kiképeztetett. Rontó hatást minden, bármennyire ellenkező s töredékes irodalom gyakorolhat; a felépítéshez valamennyi külön ereiben összehangzó, compact, egységes s bizonyos nagy elvekhez, mint valamelly rendithetlen szírt-hoz támaszkodó irodalom kívántatik; s egy illy irodalom theologiai tudomány é³ ismeretek nélkül lehetetlen. Ki nem hiszi, ám a dolog megérdemli, elmélkedjék bővebben felette.

Iráom Pesten, januárhó 28-án, 1856.

Danielik József, m. k.
A Szent-István-Társulat
választmányi tagja.

Ács Mihály (idősb), született Győrött. Iskoláit végezvén Wittenbergbe s Tübingába ment hittan tanulása végett; hazatérte után ágost. vallásu hitszónok volt. Több munkákat írt, melyek közül magyar nyelven megjelent: „Boldog halálnak szekere“ (Argentoratum, 1700.), s „Aranylánc“ (u. o. 1702). Ennek fia:

Ács Mihály (ifj.), szül. Győrött, tanult szinte a wittenbergi egyetemen. Kiadott munkái magyar nyelven: „Magyar theologia avagy az igaz és idvességes hitről való tudomány.“ Kiadatott Áács Mihál a Bártfai Gymnasium Rectora által“ (1709). „Gerhardi Johannis a kegyességnek mindennapi gyakorlása. Áács Miháltól Bártfán 1710.“ — k.

Adorján Boldizsár, szül. 1820. Kisfaludon Gömörmegyében, ref. szülőktől. Jeles költő, s meghitt barátja Petőfinék. 1846-ban házasságra lépett az irodalmi téren szinte nevet szerzett Lemouton Emiliával, ki Shakspeare több drámáit magyarra fordította. Jelenleg cs. kir. törvényszéki ülnök Rimaszombatban. Számos költeményeket közölt elszórva a lapokban. — k.

Ágoston Péter, született 1616. aug. 11-én Sz.-Léleken Erdélyben. Posonyban 1638. vétetvén föl a jezsuiták közé, Bécsben pedig a rend szerkezete- és szabályaival megismerkedvén, dicséretesen végezte tanulását. Élte nagyobb részét Nagyszombatban töltötte mint hitszónok, és a sz. Adalbertről nevezett nővelde igazgatója. Több házban előljárói hivatalt is viselt. Az evangelium hirdetésében 26 évig buzgólkodván, több ízben a törökök közt is megfordult. Meghalt 1689. apr. 23-kán Nagyszombatban. Magyar munkái ezek: „Szivek kincse“. Nagyszombat, 1671. Ajánlva van hg. Eszterházy Pál fiának, Lászlónak, a bold. szűz Mária ráthóti prépostjának. „Mirha szedő szarándok“. U. o. 1672. Ajánlva Szegedi Ferencz egri püspöknek: „Mennyei dicsőség“. U. o. 1674. „Mennyei követek.“ U. o. 1681. — y.

Albach József, szerzetesi néven Szaniszló, az újabbkor egyik legkitűnőbb hitszónoka, szül. Posonyban, 1795-ben. Iskoláit ugyanott végezte, s 1810-ben mint első évi bölcsész sz. Ferencz szerzetébe lépett. Mint ilyen Székesfejervárott a philosophiát, s a boldogasszonyi zárdában a hittudományt hallgatta. Áldozárnak 1818-ban szenteltetett föl Nyitrán, s ugyanezen évben kezdette meg hitszónoklatait Érsekújvárott, folytatta Nagyszombatban és Pesten. Ez utóbbi helyen nagy hirre kapván, többé nem mint rendes szónok, hanem mint missionarius működött nagy sikerrel, s neve csak hamar elterjedt az egész hazában, sőt azon kívül is. Ereje gyengültével Kis-Martonba vonult, és itt az irodalomnak szentelte magát. Közben a püspöki kar felhívása folytán Győrött, Esztergomban és Posonyban tartott nagybőjti szónoklatokat, mindenkor roppant hallgatóság előtt. Nagy becsű szónoklatain kívül nyomtatásban megjelentek tőle: „Geographie Ungarns und mathematische Geographie“, s a pesti árviz emlékére mondott jeles egyházi beszédje. Munkái magyarra is lefordítottak. Halála előtt, mely 1853. nov. 12-én következett be, természettudományi jeles dolgozatait s gyűjteményét a kismartoni szerzetes főnök kezébe tette le; ki azokat hir szerint a magyar nemz. muzeumnak ajándékozta. Arczképét Barabás rajzolta fiatal éveiben, s egy másikat halála után. Halálát a pestiek Mozart nagy requiemével kegyeletteljesen gyászolák meg. — k.

Alexovics Vazul, született 1742. jan. 4-kén Egerben, s fiatal éveiben elhagyván szülei vallását, a kath. egyházba tért vissza; majd 1764. Remete sz. Pál szerzetébe lépett, s mint ilyen pappá szenteltetvén, ékes és hathatós szónoklatával erősíté a hitet, szelidíté az erkölcsöket; azonfelül rendtársait oktatta a mathesis- és hittudományra. Szerzetének József császár által lett eltöröltetése után, a pesti k. egyetemhez hitszónok- és tanárnak nevezteték ki, s mint ilyen 1796. élte 54-dik évében mult ki. Az ifjuság annyira szerette, hogy elhunytá fölötti fájdalmát három havi gyászszal tanusítá. Alexovics jeles ember volt; de nagygyá csak jeles egyházi beszédei tették. Magyar munkái ezek: „Ünnepi predikátiók“ (Pest, 1789.); „Vasárnapi predikátiók“ (U. o. 1790. 4. k.);

„A könyvek szabados olvasásáról“ (U. o. 1792.). Kijött 1789. b. Orczy fölött mondott hallottas, valamint 1793. Bécsben sz. István dicséretére tartott beszéde is; ennek czime: „Az emberséges ember“. Ezekon kívül több, részint kész, részint elkezdett munkák maradtak utána kéziratban. — y.

Alvinczi Péter, született 1570 táján Nagy-Enyeden. Szülei által annak idejében tanulásra szorítottatott, s magát idehaza a tanulmányokban kimivelvén, külföldre utazott; megjárta a nevezetesebb intézeteket. Visszatérte után (1603.) a váradi ref. tanodában nyert alkalmazást, és itt Molnár Gergely grammaticai szabályait versekbe foglalva kinyomatta; nem sokára Váradon lett predikátor; majd e minőségben Kassára hivatott meg. Pázmán Péterrel több ízben civakodott kiadott munkáiban, melyek közt említendő a „Postilla, az az, az Ur napjára rendeltetett evangeliomokra írott Predikátiói“. Kassa, 1633. és 1634. 2 k. Ajánlva van gr. Telegdi Annának, bedegi gr. Nyári István zabolcsi főispán nejének. „Rövid uti predikáztio.“ U. o. 1632. „Egy tetetes, neve vesztett Pápista embertől... küldetett színes öt levelekre rendszerint való felelet“. Pázmán ellen. Hihetőleg az ő tollából folyt még az „Itinerarium Catholicum, az az nevezetes vetélkedés a felől, ha az Evangelicusok tudományok e uj, vagy az mostani Római Valláson lévő Pápistáké és a Pápisták Ekklesiája e, vagy az evangélikusoké igaz“. Kassa, 1622. — y.

B. Amade László, Guthkeled nemzetség sarjadéka, született 1703. Tudományos műveltségét a nagyszombati főiskolában nyerte, s innen Grätzbe költözött; hol is 1725. bölcselkedés tudorává lőn. Katonaságra adván magát, az 1734. Hávor János által fölállított magyar lovas ezrednél mint százados szolgált. 1742. a nemes fölkelő seregnél mint ezredes dicséretes részt vett. Megváltván a hadi pályától, az udvari kamaránál tanácsossá neveztetett, és mint ilyen halt meg 1764. dec. 22-én Föl-Báron Csalóközben. A 18-ik század első felében kedvelt lyricusa volt a magyarnak, s a szépek ajkairól zengedeztek dalai, s mindaddig divatoztak, míg a német irodalom termékei által el nem nyomattak. Dalai közül Kul-

csár István a „Hasznos multságok“-ban 1817. sokat közlött. Egyházi énekeit „Buzgó szívnek énekes fohászkodásai“ czim alatt adta ki 1755. Bécsben. Költeményeit legujabban „Várkonyi B. Amade László versei“ czim alatt gr. Amade Thadé adatta ki (1. k.) Pesten, 1836. Deák és német nyelven készült versezetei szintugy említésre méltók. —y.

Gr. Andrásy Manó, szül. 1821. mart. 21-én Oláhpatakán, Gömörmegyében. Atyja Károly jeles fő, s híres ellenzéki férfiú volt; irt (egy két kötetes, német nyelven kiadott anonym munkán kívül) magyarul is, az utkésztésről; minek következtében őt bizá meg utjainak építésével a megye: s e feladattat emberül fejté meg, mert Gömör utjai még legjobbak a hazában. Anyja Manónak gr. Szapáry Etelka, anyul Csáky nemzetségű magyar nő. E család három tagjaiból Manó legidősb, utána következik Gyula, legifjabb Aladár. Manó az elemi ismereteket otthon nyerte, francia, német nyelvre dús tehetségű édes anyja tanítá őt, egyéb elemi tudományokban pedig Peregriny Elek oktatta. Gymnasialis tanulmányait Tatán fejezte be a kegyesrendűek convictusában. Az egyetemi tanulmányokat egy részben nyilvánosan hallgatá Pesten. Tanulmányai végeztével azonnal utazásnak indult; bejárta Olasz-, Német-, Franciaországot és Angliát, később Spanyolországot, Portugaliát; innen kirándult Marokkoba s a nagy mogolnál tisztelkedett. Ez utjáról a „Honderű“-ben olvashatni pár levelet. Nyilvános pályáját 1847-ben kezdte meg, midőn öcscsét Gyulát Zemplénben követté választatni segítette, maga pedig Tornában választatott meg. 1848-ban Torna főispánja lett, s mint ilyen a felsőházban foglalt ülést, de nem igyekvék szónoklat által feltűnni, hanem inkább rajzolt torzképeket az akkori forradalmárookra. Élczrajzait örömmel fogadá a közönség, még azok is, kiket ostorozott. 1849-ben ujra utazáshoz fogott, bejárta Bengalt, Ceylont, Javát, China partvárosait; mikről eléggé tudósít „Kelet-Indiákon“ czimű igen jeles műve. Egyéb irodalmi műve, néhány czikk a „Pesti Napló“-ban a „színházról“ és „Tiszaszabályozásról.“ Ez utóbbinál élénk részt vesz folyvást. Jeles gazda, ki sok gyakorlati

ismeretekkel bir, főleg a vasgyártás- és géptanban, miknek sok hasznát vette már oláhpataki vasgyáraiban és jószágain. Művészet iránti szeretete miatt választá meg őt a pesti műegylet elnökévé. Pénzgyűjteménye kivált arany és ezüst darabokban, továbbá drága műritkaságai páratlanok a hazában; egy kis muzeumot meg lehetne tölteni velők. Beszél a gróf majdnem minden europai nyelveket. Jelenleg a „Hazai vadászatok“ czimű könyv szerkesztésével foglalkozik. —k.

Angyalfi Máttyás, született 1776. febr. 5-én Naszályon Komárommegyében. Végezvén iskoláit, a gazdasátnak adta magát, és gr. Festetich György által a keszthelyi Georgiconban gazdasági tanáru kinevezetvén, számos ifjak neki köszönik kiképeztetésüket; megvált a tanszéktől 1823. Német nyelven több munkát szerzett. 1824- és 1825-ben Pesten inditá meg a gazdaság- és természetkedvelők számára, „Mezei gazdák barátja“ czimű folyóiratát, mélyet 1829- és 1830-ban ujra folytatott. 1830-ban a „Juhászkáté“ (Pest), és 1836-ban a „Közönséges baromvosi könyv“ (Kassa) folyt avatott tollából. A magyar t. társaság levelező tagjai sorába 1832. mart. 9-én igtatá. Legnagyobb nyomor közt Posonyban halt el 1839. mart. 17-én. —y.

Angyán János, született 1768. mart. 10-én Veres-Berényben, Veszprémmegyében. Végezvén tanulását, 1792. szülőhelyén, majd Hajdu-Böszörményben tanítóskodott. 1793-ban Debreczenben a történetek mellett a görög és romai literaturát adta elő Sinai helyett. Az 1797-ik évet Jenában töltötte, honnan visszakerülvén, 1798. Ságghalmon Békésben, 1807. pedig Veszprémben lett predikátorrá. Munkái ezek: „A ker. ember kézi könyve.“ Veszprém, 1808. „Halotti predikátiókra való rajzolatok.“ Pest, 1816. „Közönséges isteni tiszteleten mondandó imádságok.“ U. o. 1817. „Nevelési tudomány“ U. o. 1822. Ezeken kívül a „Tudományos gyűjtemény“, „Egyházi értekezések“ és „Predikátori Tárházban“ számos munkái láttak napfényt. Kéziratban vagynak: „Tanítástudomány; Oskolai oktató szótár; Bibliái historiák; Liturgiák; Magyarország boldogsága s a fölséges austriai ház és közelebb I. Ferencz jó királyunk, mint ennek eszközlője.“ —y.

Anyos Pál, született 1756. dec. 8-kán Esztergárott, Veszprémmegyében, nemes szülöktől. Komáromban, Pápán, és Győrött végezvén iskoláit, 16 éves korában 1772. Remete sz. Pál szerzetébe lépett. Következő évben a szerzethez magát ünnepélyesen lekötve, Nagyszombatba küldték a bölcsészet megtanulására, s 1776-ban 20 éves korában philosophiae doctor lőn. A heves, érzékeny nagy hazafi indulatú ifjút egyéb tanulásai közben Bessenyei Györgynek 1772., Baróczynak 1774. megszólalt magyar munkái, főképp pedig Barcsaynak versei kapták meg, és azonnal több romai remekmű magyarításához fogott. 1777-ben Nagyszombatból Budára tétetve az egyetem, ő is oda költözött; hol a theológiát 5 évig tanulta. Itt úgy látszik kedve szerint folytak le napjai. Innét írt 18 költői levelet Barcsayhoz, 5-öt Bessenyeihez, Baróczy-, Mészáros- és Kónyihoz néhányat. Virágot innen lelkesíté. Budáról 1781-ben, 25 éves korában az elefánti zárdába (Nyitra megye) küldetett, és itt visszavonva magát tanaitól, egyedül trücskökkel szerzé mulatságát. Kis házacskákat csinált papírból, rájuk egy lyukat, hitta trücskeit, azok jöttek, és faleveleket adogatott enniök. A sokat ült és csak rengetegbe nézőt lassankint busongás kómoritá el. Melancholiába esett. Egy év alatt majdnem egészen ellankadva, orvosok tanácsára Fejérvárra vitetett a nyelvtani első osztály tanítására. De már rajta segíteni nem lehetett; sőt a meggyengült idegzetben az ottani, még akkor sárvizes gőzű lég miatt csakhamar nyavalya fogamzott meg, és Anyos 1784. sept. 5-én, 28 éves korában kimult. Eltemettetett Veszprémben. Benne a magyar irodalom derék ápolóját veszítette el. Munkái: „Elegiák, költői levelek, allegoriák, énekek“, és egy oktató vereszet „Az isteni gondviselés“, mellyek kiadását Bacsányi János eszközlé Bécsben, 1798. —y.

Aranka György, született 1737. sept. 15-én Kezdiszék Zágony helységében, hol atyja, szinte György, a helv. vallásnak superintendense lakott. Végezvén Maros-Vásárhelyt tanulását, Nagy-Enyeden logicát tanított. 1764-ben a királyi tábla mellett irnokoskodott, és gr. Nemes Ádám oldalánál

lévén, sokakkal ismeretségbe jött; németül és francziánul tanult. 1766-ban Domokos Antal itélőmesternél lett protocollistává; s e hivatalt Cserei Mihály és Székely Dávid alatt is vitte 1782-ig. Ez utóbbinál különösen 1777., tehát már 40 éves korában fogott a verseléshez. Gyengült szemei miatt Mária-Therezia 1782. a kir. táblához számfölötti ülnökké nevezé ki fizetéssel. 1787-ben József császár az általa Maros-Vásárhelyt felállított kerületi táblához tette bírónak, 1796-ban pedig a már visszaállított kir. táblánál lett valóságos ülnök. — Az 1791-ki országgyűlésen buzgott a magyar nyelv mellett, s a magyar nyelvemvelő társaságról irt előrajzot „Erdélyi magyar nyelvemvelő társaság fölállításáról való rajzolat az haza felséges rendjeihez,” czim alatt (Kolosvár, 1791.); melly ámbár törvénybe nem ment, mégis elkezdé munkálódását az ő titoknoksága alatt. A társaság munkáinak első darabja 1796. jelent meg. Aranka buzgalmának sikerült azt együtt tartani, míg végre oltalmatlanul hunynia kellett. Nevezetesebb munkái ezek: „Julia levelei Ovidiushoz.” Kassa, 1790. Németből. „Anglus és magyar igazgatásnak egybevetése.” 1790. „Budai Basa.” Bécs, 1791. Francziából szép magyarsággal. „Az igazgatás formáiról és az uralkodók kötelességeiről; egy próba II. Fridrik irásai közül.” 1791. Francziából. „Az erdélyi magyar nyelvemvelő társaságról újabb elmélkedés.” Kolosvár, 1792. „Elegyes versek.” Bennök sok jó gondolat van, de kevés költői mélység. „Schlötzer magyart sértegető munkájának az erdélyi szászokról megczáfolása.” Irt két bölcsészeti munkát is. Avatott volt Magyarhon történetébe; Erdély diplomatikájában különösen jártas. Meghalt 1817. mart. 11-én, 80 éves korában. — y.

Arany János, szalontai jegyző Biharban, szül. Szalontán, 1817-ben, fia egy ottani ref. földmivelőnek. Tanult Debreczenben kitünő sikerrel 1832—36-ig, midőn egy vándorszínésztársasághoz szegődött. 1838-ban szülőhelyén a latin nyelv igazgató-tanára; 1840-ben megyei másod-jegyző; 1848 után tanár Nagy-Körösön. A hazában különösen „Toldi“-ja által lett híressé, mellyet a Kisfaludy-társaság a kittizött díjon

felül jutalmazott. Ugyanazon társaságnak vig népies eposzra kitett 1845-iki pályadíját szinte ő nyerte el „Az elveszett alkotmány” című művével. 1848-ban „Murány ostroma” hősköltemény, 4 énekben; 1850-ben „Katalin” költői beszély 13 énekben; 1852-ben „A nagyidai cigányok” című népies költemény, 1854-ben „Toldi”-jának második része jelent meg. Ezeken kívül számos jeles költeménye jelent meg a szépirodalmi lapokban. Műveit népies szellem, s erőtéljes, sajátos nyelv és gazdag költőiség jellemzik. A Kisfaludy-társaság 1848-ban tagjává választotta, Szemere Bertalan pedig minis-teri fogalmazóvá nevezte. Nem csalódunk, ha Aranyt a most élők közt hazánk legnagyobb költőjének s nemzetünk első epicusának tartjuk. — k.

Árenstein József, született 1816. jan. 12-én Pesten. Végezvén u. o. a gymnasiumot, az ajtatos rendbe lépett, s mint ennek tagja Váczon hallgatá a bölcsészetszet, melynek bevégeztével a pesti egyetemnél kiállván egyszerre minden tanulmányból a szigorványt, bölcsészeti tudorrá lön. A hittant Pesten végezte az egyetemben, kitünve; 1843-ban a felsőbb mennyiségtanból (Mathesis sublimior) adott szigorványt, oly fényes sikerrel, hogy az illetők ajánlatára közkölségen Bécsbe küldetnék, hogy ott magát az exact tudományokban kimivelje. Itt hallgatta három évig mind az egyetem, mind az ösztívészet (Polytechnicum) leghíresebb tanárait, foglalkozván nemcsak az analysissal, hanem annak alkalmazásával is, u. m. égtannal, természettan-, erőszet- és géptannal, sőt a geodoesiával is. 1846-ban a pesti k. József-ipartanodához a betűszám- tan, elméleti s gyakorlati mértan és erőszet tanárának, később Bécsbe a felreal-tanodába nevezteték ki, s mint ilyen működik jelenben. 1847-ben a m. kir. természettudományi társulat rendes tagjává választatott meg, és mint ilyen 1848. erőszeti minták és szaki tapasztalatok gyűjtése végett közkölségen meglátogató Németország, Elszász és Schweiz nevezetesebb gyárait, technikus és real tanintézeteit. Mint író 1846-ban tűnik fel illy című pályamunkájával: „Mik a képzetes mennyiségek, és mi azoknak mértani értelme.” Pest, 1846.

Legkimerítőbb mű, mely e szakban létezik. Megjelent németül is a bécsi természet barátainak évkönyveiben. E munkát a m. t. társaság első jutalomra méltatta, szerzőjét pedig levelező tagjává választotta. Második munkája illy czimet visel: „Betti-számtani előadások vázlata“, hallgatói számára, 190 könyomattal. Pest, 1847. Dr. Mocnik Ferencznek németül irt mértanát és algebráját magyaritva adá ki: az elsőt Pesten, 1854-ben e czim alatt: „Mértan felső gymnasiumok és realiskolák számára“; a másikat pedig 1855-ben. Vannak ezeken kívül több értekezései a m. t. társaság-, és a m. k. term. tudom. társulatnál is. A „Nemzeti ujság“ is hozott tőle egy cikket az egyház- és iskolaügyről. Különben a magas számolásban bámulandó jártassággal bir, valamint a fenn elősorolt tudományi képesség egyikeül legelsőbbjeinknek e nemben jelelik őt ki. Ifjabb éveiben verseket is állított elő, melyek azonban már a reáltudományok elől háttérbe szorulnak. — y.

Argentí Döme, született Vácson, 1809. A gymnasialis és philosophiai iskolákat itt járta. Pesten végezvén orvosi pályáját, orvosi oklevelét 1836-ki martius 4-én nyerte. Már mint fiatal orvosnak nem vala nehéz meggyőződnie a felől, miszerint az ős allopathia koránsem olly tökéletes, hogy nála tökéletesebb nem létezhetnék: azért is Vácson telepedvén le, hol szülői éltek, azonnal a hasonszenv tanuláshoz fogott; tapasztalati uton akarván meggyőződni egy tapasztalati tárgynak minőségéről; és mindjárt orvosi gyakorlatának kezdetén reménye fölött lepetett meg több fényesen sikerült hasonszenvi gyógyítás által. Ez időtől mint rendithetlen barátja e gyógy-módnak, annak terjesztésén fáradhatlanul működött és mai napig (18 év óta) működik: gyógyszerait nemcsak szegénynek, hanem bárki másnak ingyen osztogatja; egyedüli törekvése lévén e gyógy-mód megismertetése: hogy így szűnjék valahára többeknek azon szerénytelen állítása, rágalma a szenvedő emberiség rovására, miszerint a homoeopathia semmi; hogy a balvélemények költeményeit törölje el mielőbb, és a természet ítéleteit minél hamarább megerősitse. — Ez ügyben nevezeteseek az ő munkálatai, melyek, a mennyire emlékezünk, kö-

vetkező czimek alatt adattak ki: „Mit tartsunk Lovász Imre orvosnak ezen czim alatti értekezéséről: Mit tartsunk a homoeopathiáról. (Jelenkori 'Társalkodó.' 1838. 41. szám). — Rövid értekezés a homoeopathiáról (1838. 82. sz.). — Hahnemann orvostanárságának 60-ki évnapja, és a homoeopathia. (1839. 84. sz.). — Egy pillanat a homoeopathiára. (1841. 78. sz.). — Ismét egy pillanat a homoeopathiára. (Ellenbíráló a 'Társalkodó' m. é. 86-ki számában megjelent bírálatra. 1842. 13. sz.). — Különféle betegségek hasonszenvi gyógyítása, nemorvosok és kezdő hasonszenvi orvosok használatára. Pesten, 1847. 13 ivre terjedő munkája, mely 600 példányban jelent meg, nem lévén többé kapható (minden birtokosa örülvén e házibarát-nak, mellynek segedelmével számtalan szenvedőnek egészséget, életet adhatott, a nélkül, hogy csak egynek is árthatott volna), 1855-ben Pesten új és bővített kiadást nyert. — k.

Árvay Gergely, született Vajtán, Fejérmegyében. A középtanodai osztályokat végezván, az ajtatos rendbe lépett, s mint ennek tagja Kecskeméten, majd Kőszegen a nyelvészeti osztályok növendékeit oktatta; azonban szándékát változtatván, 1810-ben a csornai premontrei kánonokrendbe ment át. Bölcsészeti pályáját Szombathelyt, a hittanít pedig a pesti központi neveldeben végzé. Utóbb a türjei prépostságban mint segédlelkész, Csornán a rend prépostja mellett mint titoknok, Keszthelyt és Szombathelyt mint költészettanító működött; 1833-ban pedig u. o. gymnasiumi igazgatóvá, később pedig a jánoshidi javak kormányzójává neveztetett. Az írói pályára 1825-ben lépett; s ez idő óta a 'Felső-magyarországi Minervá'-ban, 'Egyházi tár'-ban és 'Athenacum'-ban több jeles dolgozattal, eredeti s fordított szépliteraturai művekkel gazdagítá irodalmunkat. Tőle birjuk igen jeles fordításban Moliere „Nők iskolá“-ját, és Voltaire „Tancredjá“-t, mindkettő kiadva a m. tud. társaság által (Pest, 1833—1834.); mely őt irodalmi érdemeinél fogva 1834-ki nov. 8-án levelező tagjai közé sorozta. — y.

Atádi Vilmos, szül. 1821. maj. 27-én Tót-Gyugyon Somogy megyében, kath. szülőktől. Atyja gazdatiszt volt; és

ennek 24 gyermeke közül Vilmos születési sorra 22-ik volt. Tanulmányait Tatán és Győrött végezte; előbb gazdasági pályára lépett, utóbb jogi pályát választta, s 1847-ben ügyvéddé esküdött fel. Mint író legelőször az „Életképek”-ben lépett fel Torma álnév alatt „Soproni levelek” című jeles közleményeivel, s az „Irodalmi Ór”-ben, Galamb név alatt, alapos bírálataival. Később a „Divatlap”-nak volt segédszerkesztője, azután a „Jelenkor”-hoz szegődött ujdonságírónak, s mint ilyen a posonyi országgyűlésre küldetett fel, hol a „Hazánk” című lapba is irogatott. Sokat olvashatni tőle a „Népbarát”-ban is. Legujabb időkben sokszor találkozunk nevével különösen a „Pesti Napló”-ban. Sok tehetséggel bíró férfiú, s mint gr. Andrássy Manó titkára, főnökével együtt nagy buzgósággal fáradozik a hazai irodalom és művészet előmozdításán. — k.

Bacsák Imre, szül. Pápán Veszprémmegyében 1809. oct. 11-én. Gymnasialis iskoláit Pápán és Veszprémben, a philosophiát Szombathelyen s Győrött végezvén, a veszprémi papnövendékek közé vétetett fel; és itt végezte hittudományi pályáját. Mint 22 éves áldozár, 12 évig kápláni, 4 évig hittanári s 4 év óta plebánosi minőségben szolgál Budakeszen. Írt számos tudományos értekezéseket különféle folyóiratokban, u. m. a „Magyar Sion-, Világ-, Religio és Nevelés”-, s legujabban a „Religió”-ban: „A vallásváltoztatásról politikai tekintetben; az egyházi javakról; a kijelentett religio s a tudomány; a sz. királyok; a püspöki hatalom; ez iránti észrevételek felderítése; sz. Péter széke; egyházjogi észrevételek.” Ezenkívül több alkalmi egyházi beszédei jelentek meg nyomtatásban. — k.

Bacsányi János, született 1763. maj. 11-én Tapolczán Zalamegyében; iskoláit Sopronban és Pesten végezte. Tanulmányai végeztével nevelő lett b. Orczy Lőrincz tábornok házában, de csak kevés ideig, miután a kassai kamaránál tisztii alkalmazást nyert. Azonban e hivatalt is bizonyos heves hangulatu versei miatt elveszté; 1793-ben titoknok lett gr. Forgách Miklósnál. 1794-ben a Martinovics-féle felségsértési bűnben elmarasztaltatván, két évi várfogsággal sújtatott. Később

1805-ben a bécsi bankhivatalnál mint fogalmazó hivataloskodott, és ekkor kelt össze Baumberg Gabriela német költőnővel, mely házasság azonban neki sok kellemetlenségeket okozott. 1809-ben a francia hadjárat alkalmával Napoleonnak a magyar nemzethez intézett proclamatioját fordította magyarra, miért Linzbe száműzetett. A m. akadémia által 1843-ban levelező taggá neveztetett. Meghalt 1845. maj. 11-én; irói tehetségének következő szellemdus gyümölcseit hagyván hátra: „A magyarok vitézsége“ (Pest, 1785). „Bacsányi János versei.“ (1. k.) Pest, 1827. „Bacsányi poetai munkái.“ Második bővített kiadás. Buda, 1835. Dolgozott a „Magyar Museum“-ba s a „Minervá“-ba; kiadta „Ányos Pál munkáit,“ és „Faludi Ferencz verseit.“ — k.

Bajtai Antal, szül. Zsidón Pestmegyében, 1717. dec. 17-kén. Ifju korában a kegyes iskolai szerzetbe lépett. Tudományának öregbitésére bejárta a legnagyobb míveltségű európai tartományokat s tanuló-intézeteket, melyekben mindenütt kitüntette magát. Hazatérvén, Pesten bölcsészettanár lett. Kiváltképen szónoki tehetségének jeles remekét mutatta be azon ékes beszédben, melyet 1749-k. maj. 13-án a királyi lak alapjának megvettetése alkalmával tartott. E remek beszéd annyira magára vonta mindenek figyelmét, hogy ezután nem sokára Bécsben a történetek és régiségek professorának neveztetnék ki azon intézetben, melyet sabaudiai özv. herczegnő Lichtenstein M. Therezia alapított; később pedig József császár magánoktatójának választott a történetírásban. Említett ékes beszédén kívül kiadott munkája: „Specimen rationis in historicis institutionibus susceptae“ (typis Leopoldi Kaliwoda, 1750.). Készített kéziratban magyar történetírást is József császár magán használatára. 1760-ban erdélyi püspökké neveztetett ki, és zászlós-ranggal tiszteltette meg. Meghalt 1775-ben jan. 15-kén. — k.

Bajza József, született 1804. jan. 31-kén Szücsiben Hevesmegyében ágostai vallást követő nemes szüléktől; az atyai házat, melyben leggondosabb nevelésben részesült, hét éves korában váltá fel a gyöngyösi k. gymnasiummal, mely-

nek osztályait dicséretesen bevégezvén, 1817-ben Pestre ment a felsőbb tudományokat a magyar egyetemen hallgatandó, melyeket azonban 1824-ben a posonyi akademiában végzett be. A következő évet, mint törvénygyakornok Gyöngyös mellett fekvő Oroszi helységben, hol elhalt atyja birtokos vala, töltö. Megnyílt e közben a nevezetes 1825-ki országgyűlés, és Bajza a hevesi követekkel ismét Posonyba ment, s két évig ott tartózkodván, az üléseket szorgalmasan látogatá, s a vitatkozásokat figyelemmel kíséré. 1827-ben Pesten k. táblai jegyző, következőben pedig ügyvéd lön. Már tanuló korában az ó-kor remekíróinak szenvedélyes olvasása fölkelte keblében a költészet iránti vonzalmat és szeretetet; midőn pedig a magyar irodalmat Kazinczy munkáiból megismerte, e nyelven maga is néhány kísérleteket tett: az idylli alakot azonban, melyet első műveiben használt, miután egy-két lyrai dolgozata által Kisfaludy Károly figyelmét magára vonta, s kitől ezen új pálya futására tüzeteték, végképen elhagyá. Költményei az „Aspasia-“, Aurorá'-ban és egyébütt elszórva jelentek meg, melyeket összegyűjtve „Bajza versei“ (Pest, 1835 és 1844.) czim alatt birunk. Köztük sok jeles találatik. Kisfaludy Károly 1830-ban halálos ágyán őt bizta meg Aurorájának folytatásával, ki is azt 1837-ig szerkesztő, s ez idő alatt is a többi zsebkönyvek közt elsőségét mindig fentartá. Ő maga azt nem csak verses, hanem prosai dolgozatokkal is gyarapította, melyek közt több becses novella s történetrajz. Emlékezetes Bajza pályájában az annyira elhírhedt aurorai pör, mely 1833-ban Trattner-Károlyi által indított ellene, midőn ő zsebkönyve folytatása iránt Kilián Györggyel szerződött. A „Társalkodó“ 1832-ben az ő szerkesztése mellett indult meg. Első és terjedelmesebb kritikai munkája az „Epigramma theoriája“ volt (Tud. Gyűjt. 1828. VII. XII.), mellyel megmutatá, hogy e pályára hivatással bir. Felállott a magyar t. társaság: és Bajza 1831. febr. 7-én levelező, 1832. mart. 10-én pedig a történeti osztályban rendes tagjává választatik. Munkás tagja lön 1833. óta a Kisfaludy-társaságnak is. 1831-ben inditá meg a „Kritikai lapokat“, és miattuk sok keserű falatot kelle nyel-

nie; sujtatott, de ő is sujtott kegyetlenül. „Az éjszakamerikai egyesült országok történetét“ Hermann után Velencei Gábor név alatt Budán, 1836. (2. k.) adta ki. Ez időszakra tartozik még két irodalmi kezdeménye: a „Pillangó“, külföldi válogatott elbeszélések zsebkönyve (Széplaki Ernest álnév alatt). Buda, 1836. S jóval előbb még a „Külföldi játékszin“. Pest, 1830. Az 1837-ben megindult „Athenaeum és Figyelmező“ tudományos és kritikai lapot nagy ügyességgel szerkeszté. A történetírás azonban azon tér, mellyen ő úgy látszik, elemében van. Mi vala tőle e mezőn várható, Coriolan-jában eléggé megmutatta. Ő írta tovább: „Az emberi mivelődés történetét“ (Pest, 1844. 2 k.). Németből szabadon fordítva *). „Az angol forradalom történetét“ (u. o. 1845. 1. k.) Dahlman után; és „Uj Platarich vagy minden korok és nemzetek leghiresb férfiai és hölgyeinek arc- és életrajzát“. Megkezdé a „Világ történetét“ is 1846-ban, de be nem végzé. A pesti kör megbízásából ő szerkeszté 1847-ben az „Ellenőr“ politikai zsebkönyvet. Sokat fáradott a „Magyar-német és Német-magyar Zsebszótár“ szerkesztésében. Két ízben volt igazgatója a pesti magyar színháznak, mellynek ügyében 1839-ben szótatot is bocsátott ki. Nem említvén a „Tudománytár, Athenaeum és Társalkodó“-ban közlött cikkeit, csak azt jegyezzük meg, mikép ő közkedvességű költő, avatott bíráló s legkitünőbb prosairóink egyike. 1848-ki júl. kezdete óta „Kossuth Hírlap“-ját szerkeszté. — y.

Balás István, született Kolosvárt, s ugyanott végezvén tanulását, a német egyetemekre sietett, és 1549—1555., s így Wittenbergbeni 6 évi tartózkodása alatt szép ismereteket szerzett ugyan, de azokkal, fájdalom! az igazság rovására nagyon visszaélt; hazajötte után a kolosvári ref. iskolában kezdte tanítani: de 1566 táján a Socin tanait követő Dávid Ferencz mellé állván, ugyanazon tanokat szóval és írásban, nem csak Erdélyben, de Magyarhonban is, bár itt siker nél-

*) S fájdalom! az eredetinek minden téveszméit is fölkarolva, s terjesztve.

kül, ügyekvék terjeszteni. 1567-ben kolosvári, később tordai predikátor lett. Nyomtatásban megjelent munkái ezek: „Az apostoli credonak rövid magyarázata a sz. írás folyása szerint“ Fejérvár 1568. „Egynehány kérdések a keresztény igaz hitről és avval ellenkező tudományról az Istennek egyházába“. U. o. 1568. — y.

Balás Theophil, született 1795., maj. 27-én Párkányban, Komárommegyében; 1813-ki oct. 29-én öltözött fel Panonhegyen a sz. Benedek-rend tagjává; több helyen tanított: mi által az ifjuság nevelése körül nem csekély érdemeket gyűjte magának; néhány évig igazgató az esztergomi gymnasiumot: jelenleg munkásságát a nyalkai hivek üdvének szenteli. Mint esztergomi költészettanár — kiadott jeles alkalmi versei által vonta magára a közfigyelmet; remek dolgozatait sajtó alá tisztázza. — y.

Balásfi Tamás, régi nemes család sarjadéka, vonzalmat érezvén keblében az egyházi életre, miután dicséretesen bevégzé előkészítő tudományait, pappá lett, és huzamosb ideig munkálkodván a kath. nép oktatásában, posonyi préposttá, majd bosoni püspökké nevezteték. A törvény- és történettudomány tágas mezején tanusított bő ismereteit több rendbeli latinul irt munkái (lásd Prayt, Bibl. Bud. Opp. 4. p. 99.) eléggé mutatják. Magyarul csak egy könyvet irt, és ennek czime: „Csepreghi iskola, melyben a Lutheranus és Kálvinista Predikátoroknak tanuságokra, és tévelgésekből való kitérésekre a csepreghi szitok szaporító predikátort iskolázza“. Posony, 1616. Meghalt 1632. — y.

Balásházy János, született 1797-ki mart. 7-én Sátoralja-Ujhelyen Zemplénmegyében, hol atyja megyei hivatalnok volt. Első nevelésben és oktatásban szülőhelyén részesült, meg a sárospataki anyaiskolában. 1807-ben, és így tíz éves korában atyját elvesztvén, kora árvaságra jutott. Gondnoka örökös felvigyázása alatt kezdé meg most tanpályáját Lőcsén, folytatá Sárospatakon, bevégzé pedig Kassán. Már ifju korában különös hajlamot érzett magában a mezsei gazdászatra, miért is 1816-ban Keszthelyre ment a gazdászati leczkék hall-

gatására. Egy év múlva megváltván az intézettől, haza sietett, és örökségét megyéje beleegyezésével már 21 éves korában átvevén, gazdasága folytatása- s ismereteinek tökéletesítésével foglalkozott. 1820-ban Pestre tette át lakását, hol mint ügyvéd meg is házasodott. 1827-ben Zemplénmegye szolgabírói hivatallal tisztelte meg. A magyar t. társaság igazgatósága 1830-ki nov. 17-én Posonyban tartott ülésében a természettudományi osztályban vidéki rendes taggá nevezte. Jelenleg Debreczenben lakik. Mint elméleti s gazdasági író több nevezetes munkával gyarapítá a magyar irodalmat, millyenek: „Gyűjtemény a juh-tenyésztésről“. Kassa, 1827. 2. k. Második kiadás: 1833. „Tanácslatok a magyar mezei gazdák számára“. S.-Patak, 1829. „Okos gazda“, vagyis gazdaságbeli tudomány kérdések- és feleletekben az alsó és falusi oskolák számára egy olvasó könyvvel. Pest, 1830. Második kiadás: 1833. „Az adó és még valami.“ U. o. 1830 és 1831. „Az 1831-ki felső Magyarországi zendüléseknek történeti leírása.“ U. o. 1832. „Újabb tapasztalások a juhtenyésztés tárgyában.“ S.-Patak, 1833. „A háztartás és mezei gazdaság tudománya“. Debreczen, 1838—1839. (2. k.). „Elárult pályamunka.“ U. o. 1842. „Debreczen amint van“. U. o. 1844. „Politikai és státusgazdasági nézetek. U. o. 1847. (első k.). Ezekon kívül több eredeti gazdasági értekezést közölt a folyóiratokban. — y.

Balassa Bálint báró, szül. 1551-ben, kath. szülöktől. Fiatal korában katona lett. 1575-ben hivatalnok Rudolf császár udvarában. 1575-ben részt vett a Báthori elleni hadjáratban. Később Egervár parancsnoka. Turnovszky Zsófia grófnő iránti szerelemből költő lett. 1584-ben házasságra lépett Dobó ezredes leányával. 1589-ben családi viszály következtében elhagyta hazáját; e száműzés alatti tartózkodása nem tudatik. 1594-ben újra visszatért Magyarországra, s ugyanazon év maj. 20-kán Esztergom ostroma alkalmával Pálffy Miklós oldala mellett hős halállal mult ki. Költeményei „Füves kertecske“ czim alatt elébb Nadányi, később Rimai által összeszedve, 16 kiadást értek. Ő a legrégibb magyar lyricus. — k.

Balász Sándor, szül. Kolosvárt 1830. dec. 26-án, s ott

végzé iskoláit is. 1851-ben Pesten egy ideig a mérnöki előadásokat hallgatta. E pályáját azonban elhagyta és az irodalmi téren tesz kísérleteket. 1852-ben lépett fel először „Első szerelmem” című beszélylyel s néhány humoristicus versekkel. Ugyanezen évben jelent meg Scribenek „Carlo Broschi” című regénye, melyet ő s egyik barátja fordított magyarra. Jelenleg felváltva a szépirodalmi lapoknál dolgozik, s ezekben vannak elszórva néhány novellái s beszélyei. — Nem rég beszélyeiből 2 kötetet bocsátott közre. — k.

Balia Sámuel (felső szilvási), erdélyi székely születés, királyi tanácsos. Tudományos neveltetését leginkább Nagy-Enyeden és Kolosvárott nyerte, s tudományaért neveztetett királyi tanácsosnak. Magyar nyelven adta ki ezen munkáját: „Erdélyország közönséges nemzeti törvényeinek első része”, stb. Kolosvár, 1791. — k.

Bálinth Antal, született 1777-ki jun. 18-án Zala-Egerszegen. Az ajtatos-rendbe 1797. oct. 2-án lépett, s mint ennek tagja, lankadatlan buzgalommal folytatá az oktatás sz. ügyét 1847-ig, előbb az alsóbb nyelvtani osztályokban, utóbb Szegeden a lyceumban, mint hit-, magyar nyelv- és irodalomtanár. E minőségben adta ki egy „magyar irodalmi kézi könyvet” tanítványai számára. Majd Kecskeméten több éven át ujonczmesteri hivatalt viselt; hol a tiszta vallásossággal együtt a honi nyelv és irodalom ügyét buzgón ápolá növendékei keblében. Benne szerzete a valódi ker. szeretet és ernyedetlen munkásság igazi példányát veszté el jul. 21-én 1849-ben Vácson, hol két év óta éledegelt nyugalomban. — y.

Balla Imre, erdélyi születés, a bágyoni unitáriusok gyülekezetének hitszónoka. Kiadott magyar munkái: „Tréfás elméjű bölcs Diogenes Filosofusnak históriája, magyar versekbe foglaltatott az olvasóknak kedvéért”. Kolosvár, 1782. „Arithmographia Biblica, azaz a biblicai számoknak leírása, melyeket az egész Szentírásból kiszedegetett és egymás után helyeztetett Balla Imre a Korondi Unitaria Ekkleziában az Isten igéjének méltatlan sáfára”. — k.

Balla Károly, született 1792-ben Nagy-Körösön, Pest-

megyében; tanulmányait ugyanott végezte. A törvényt Pesten hallgatta. Később Pestmegyénél hivataloskodott különféle minőségben, miglen megyei kapitányi állandó hivatalt vállalván, azt 30 évig viselte; jelenleg e hivataláról lemondván nyugalomban él pestmegyei jószágán. Eleinte szépirodalmi munkálatokkal és költeményekkel foglalkozott, mint ezt az Aurora, Hebe, Urania és Aspasia szépirodalmi lapokban közlött s hazafiui szeretet-buzgóságot tanusító költeményei igazolják. Két évig szerkeszté a „Kémlő“ gazdasági s ipar-kereskedelmi lapot; azonfelül számos vegyes tárgyú értekezéseket közlött a Tud. Gyűjteményben, Társalkadóban és politikai lapokban. Önálló munkái: „Hős regék a magyar előidőkből“. „Zsebtükör“. 1836. „Vélemény a büntetésmód javítása iránt.“ 1839 óta a m. akademia rendes tagja. — k.

Ballagi (Bloch) Móricz szegény zsidó szüléktől született 1816-ban, Tarnokán, Zemplénmegyében. Az első oktatást atyjától nyerte, kinek vezérlete alatt a bibliát és thalmudot olly sikerrel tanulá, hogy 13 éves korában az egész ótestamentomot eredeti héber nyelven könyv nélkül tudta s héber és chaldeai nyelven költeményeket irt. De akkor magára hagyatván, a nyomor mindenféle nemeivel küzdve folytatta ugyan a thalmud tanulmányozását N-Váradon; de a híres Mendelssohn munkáinak olvasása által a biblia szabadelműbb értelmezésére vezetettvén, a thalmud üres szörszálhasogatásait megúnva, mindinkább hasznosabb tanulmányok felé kezdett hajolni. Minthogy azonban életét csak mint thalmudtanuló, u. n. báchur tengethette, nappalait a thalmudnak, éjjeleit Mendelssohn philosophiai műveinek és nyelvek tanulásának szentelé. Miután tehát ernyedetlen magánszorgalom által a magyar, német, latin és görög nyelvek ismeretét, a mellett a szükséges reáltudományokat is megszerezte volna, 1835-ben a pápai hely. hitv. collegiumban letett szigorú vizsgálat után, ugyanott az első évi bölcséletet hallgatók sorába fölvetetvén, két év alatt a philosophiai tanfolyamot, különösen a jeles Tarczay Lajos tanár vezérlete alatt bevégezte; 1837/8-ban pedig a pesti egyetemenél mértant és felsőbb mathesist

hallgatott. 1838-ban ősszel kiment Párisba, hol különösen keleti nyelvekkel foglalkozott és Coussin de Perceval alatt az arab nyelvet annál szerencsésebb sikerrel hallgatta, miután a héber, syriai s chaldeai nyelvek alapos tudománya őt a rokon arab nyelv megtanulásában tetemesen segítette. E közben a posonyi országgyűlésen a zsidók emancipatiója kerülván szönyegre, hitrokonai érdekében egy kis munkát dolgozott ki még Párisban mulatása alatt, melyet barátja Vajda Péter kiadott (*A zsidókról*, 1840). Haza térvén 1840-ben egy nagyszerű exegetico-critikai bibliai dolgozattal, „Mózes öt könyve“ czim alatt, melyből 6 kötet meg is jelent, elkezdte írói pályáját, mellyen azóta folyvást munkás. Ballagi irodalmi munkásságának egyik fő rugója hitrokonainak magyarosítása volt, melly törekvését méltányolván a magyar akadémia, őt még 1840-ben levelező tagjává választotta. 1842-ben kiment Németországba, s ott az evangelico-reformált vallásra történt áttérte után, a tübingai egyetemen 13 hónapig theológiát hallgatott, és a philosophiai tudor czímet nyerte. Haza térvén 1843-ban tanárnak hivatott meg a szarvasi evang. hitvallásu lyceumba, hol is egész 1848-ig mint igazgatótanár működött. Az 1848-ki gyászos események őt is hatásköréből kiforgatván, két évet nem kereste otiumban töltött, többnyire Szarvason. 1851-ben a szarvasi iskola tanárául ismét megválasztatott; de nem sokára a dunamelléki hely. hitv. Kecskeméten lévő theologiai intézetbe bibliai magyarázat tanárául meghivatván, ez utóbbi tanszéket annál készebb volt elvállalni, miután az olly tudományok előadását tette kötelességeül, mellyeknek mint kiváló szakának egész élete szentelve volt. Jelenleg pedig a Pesten megnyitott prot. theologiai intézetben mint a biblia tanára működik. Birunk tőle „Uj kimerítő magyar-német és német-magyar zsebszótárt“. (Pest, 1843. Második bővített kiadás: 1854.). Irt magyar nyelvtant is német nyelven, ezenfelül több apró dolgozatokat. — k.

Balogh József, született 1715-ki oct. 14-én Szombathegyen, Vasmegyében. A jezuita-rend öltönyét 1732-ben vette

föl. Tanított Kassán, Győrött és Kolosvárt. Kálnoki lovas ezredének 3, Vécsei gyalogságának pedig 6 évig volt lelkesze. Ezután 1757-ben a magyar ajku győrieknek lett hitszónokává. Rendtársait Gyöngyösön 8 évig, a községi közép-tanodát pedig 6 évig kormányozta, s mint ilyen halt meg 1771-ki maj. 26-án. Rendtársának Bourdalovenak 12 kötetnyi egyházi beszédeit magyarítva már sajtó alá készíté midőn a kiadásban közbenjött halála megakadályozta. Egyes beszédeket Paithner, midőn 1774- és 1775-ben Kőszegen tanított, még maga is látott. — y.

Balogh Pál, született 1794-ki oct. 18-án N. Baracszán. Borsodmegyében. Alsóbb iskoláit végezte Rimaszombatban, honnan tanulmányai folytatására 1820-ban S.-Patakra s 1814-ben Késmárkra ment, hol a törvényt hallgatta. Az iskolai év végével a francia s olasz nyelvvel ismerkedett meg. Késmárkról ismét S.-Patakra tért vissza, hol elvégezvén az ott taníttatni szokott tudományokat, 1817-ben az orvosi tudományok hallgatása végett Pestre ment, s azokat 1822-ben végezte be. Az orvosi oklevelet következő évben elnyervén, a gyakorló orvosi pályának szentelé magát. 1825-ben beutazta Németországot, és annak főbb városait. Visszatérvén Pestre, 1830-ban a m. t. társaság levelező tagjává neveztetett ki, 1835-ben pedig rendes tagjává. 1836-tól fogva a m. akadémia által kiadott, 'Tudománytár' literaturai részének szerkesztésével bízott meg. Neve 1820 óta ismeretes a magyar irodalomban. Értekezéseinek száma nagy; a philosophiai, természeti s orvosi tudományoknak alig találhatik egy-egy ága, mellyben kitűnőt ne adott volna a magyar irodalomnak. A 'Közhasznú ismeretek tárá'-t 180 czikkkel gyarapítá. 1835-ben jelent meg tőle a m. t. társaság által kiadott philosophiai pályamunkák első kötete, melly 100 darab arannyal jutalmaztatott. Az iparegyesület első eszméje tőle jött; az állatkinzás elleni egy-let szinte az ő műve. Jelenleg Pesten a hasonszenvi gyógy mód gyakorlását szép sikerrel folytatja. — y. Ennek fia:

Balogh Zoltán, szül. Pesten, 1833-ban. Atyja felügyelete alatt kitűnő nevelést és kiképezést nyert, nemcsak a

széptudományokban és nyelvek ismeretében, hanem a zene- és festészetben is. Iskoláit Pesten végezte; a festészetet Bécsben tanulta. Előbb szeszélyeinek hódolva, Aradon tett színészi próba-kísérleteket; most Pesten a festészet- és költészetet foglalkozik. Mint költő a „Divatcsarnok”ban mutatta be magát több apróbb dalaival. E folyó évben Müller Gyulánál jelent meg tőle egy kötet lyrai költemény, „Balogh Zoltán versei” czim alatt. — k.

Bandi Mihály. Két munkát adott ki magyar nyelven u. m. „Bujdosók vezére”, 1778-ban; és „Szent írásból lerajzolatott igaz kereszténység czimere” németből fordítva, 1808. — k.

Bárány Ágoston, szül. 1793. dec. 29-én, Miskolczon Borsodban. Iskolai pályáját szülőhelyén kezdette s folytatta. A bölcsészetet és törvényt Egerben végzé, s 1821-ben ügyvéd lett. Majd Torontálmegyébe költözött, és ott különféle hivatalt viselt. 1817 óta Kazinczyval levelezésben állott; s irodalmi munkásságát német, görög, latin vegyes tárgyú költemények magyarra fordításával kezdé meg; később több jeles magyar hazafi, s historiai nevezetességű férfi és hölgy életrajzát adta ki a Minervában, Tud. Gyűjteményben, s vegyes tárgyú cikkeket közlött u. o. és a Társalkodóban, verseket az Aurorában, Hebe- s Uraniában. — y.

Bárány Péter, szül. Miskolczon. Miután tanulásait a pesti egyetemen végezte, azon jutalom elnyerése által vonta magára a figyelmet, melly a magyar nyelven készítendő legjobb pszichologiai munkára volt feltéve. E munkája a „Hadi s más nevezetes történetek” czimű folyóiratban jelent meg 1791-ben, Bécsben. Ezután magyarra fordította „Campe pszichológiáját gyermekek számára”. Hasonlólag tőle van e színműnek: „A talált gyermek”, magyar fordítása. Nyomtatásban kijött 1792-ben. — k.

Baranyi György (szeniczai) á. v. hitszónok. Született Beleden Komárommegyében. Tanult Győrött, Posonyban és Eperiesen; honnét külföldi akademiákra Jenába s Hálába ment. Visszatérvén, a győri iskola aligazgatójává, azután

nagy-vásonyi hitszónokká lett. Rambach munkáját magyarra fordította „Gyermekeknek kézi könyvecskéjük“. Jena, 1740. Nevezetesebb munkája az új-testamentom magyar fordítása ez eredeti görög szövegből: „A mi urunk Jézus Krisztusnak új Testamentoma, most görög nyelvből ujonnan magyarra fordított“. Lauba, 1754. — k.

Barányi Pál, szül. 1657. jan. 25-én Jászberényben. Jezuitává 1674-ben lett. Végezván tanulását, világi ruhába öltözködve hatott be a jezuita névtől is irtózó Erdélybe, s itt a kath. hitre sikerrel oktatta a zsenge ifjúságot. Négy év múlva visszahivatván, magát a harmadik próbának vetette alá. Öt év elteltével ismét visszament Erdélybe, s ott ezer vész közt ismét 13 évig hirdette a kath. hitet; és daczolván Tököly kegyetlenkedéseivel, hitsorsosainak nem kis öröme közöttök állhatatosan megmaradt. Az oláhok egy részét a kath. egyháznak megnyerte, mi által nevét halhatatlantá. Visszatérván hazájának, Pesten 7 évig hitszónok, s egyszersmind az ottani székház főnöke volt. Majd Nagyszombatba rendeltetvén, midőn a rá ruházott hivatalokat fokonkint pontosan teljesíténé, meghalt 1719-ki dec. 8-án. Magyarul irt munkái következők: „Az életnek és halálnak képe, avagy halotti predikátiók“. I. Rész. Nagyszombat, 1714. Ajánlva van Mártonfi György esztergomi kanonoknak. II. Rész. U. o. 1719. Matusek Endre győri nagyprépost költségén. A III. részt kéziratban maradt-nak mondja Paitner püspök. „A szentek lajstroma, az az a sz. írásból vagy a szentek életéből esztendő által minden napra rendeltetett elmélkedések“. U. o. 1713. Ajánlva Nagy Mihály győri kanonoknak. E munka 1771-ben Egerben újra kinyomatott. „Vasárnapi predikátióit“ letisztázva hagyta maga után. — y.

Barcsai Ábrahám, született 1742-ki febr. 2-án Piskiben, Hunyadmegyében, hol atyja főbíró volt; ivadéka Ákosnak, a hajdani erdélyi fejedelemnek. 16 éves koráig a nagyenyedi collegiumban tanula; s miután egy hét alatt szüleit elvesztette, 1762-ben Erdély részéről Bécsbe a testőrsereghez küldetett: hol Bessenyei s Baróczy társaságában a szunnyadozó magyar hazát serkentve buzdította arra, hogy

legdrágább kincsére, a nemzetiségre, s annak egyedüli fentartójára, a magyar nyelvre az eddiginél nagyobb gondot fordítson. Hazafiúi versei könnyű folyamata tetszett, valamint bölcs tartalma is. Többnyire epistolákból állanak, melyeket Révay összegyűjtve, b. Orczy Lőrincz munkáival együtt „Két nagyságos elmének költeményes szüleményei“, czim alatt adott ki Posonyban, 1789. Alig volt 5 évig a testőrségnél, kapitánynya lett Leopold főhg. lovas ezredében, s idegen tartományokba kellett mennie; de itt sem feledkezék meg hazájáról és nyelvéről. II. József alatt több ütközetben részt vett. 1787-ben ezredessé, s a magyar testőrök főhadnaggyává emeltetett. 1794-ben nyugalomra lépve, csórai jószágára ment; hol 1806-ban, mart. 6-án meghalt; s igen nagybecsben tartott almafája alá, melynek képét pecsét gyűrűjén ezen felirással: „Arnyékban zöldül“, viselte, temettetett el. Ő bizonyára jelesebb költőink sorában áll. Zrinyi versnemmél élt. — y.

Barcsai-Nagy Mátvás, illy czimű munkát hocsátott közre magyar nyelven: „Historia a vitéz Hunyadi János erdélyi vajdáról“. Kolosvárott, 1570.

Baricz György, született 1779-ki oct. 28-án Nagy-Enyeden. Szülővárosában végezve a bölcsészeti, hittani s jogi tudományokat, Bécsben a cs. mérnöki akademiába vétetett föl. 5 évi tanfolyam után János fhg. 1805-ben a hadi mérnöki testbe kadetnek befogadta; 1807-ben pedig u. o. főhadnaggyá nevezte. Rangról rangra emelkedve, 1839-ben már al-ezredessé lön. Mint író Tacitus fordításával tűnt fel. Czime a műnek „Cornelius Tacitus munkái“. Bécs, 1822. Következő évben egy értekezést irt a m. kurirban, a „Dunán Pest és Buda közt építendő, lánczon függő állandó hídról.“ A m. t. társaság levelező-tagjává választá. Meghalt Zarában, 1840. dec. 27-én, élte 61 évben. — y.

B. Barkóczy László, született 1791-ben jan. 9-én, Imregben Zemplénmegyében. Kisebb iskoláit Sátoralja-Ujhelyt és Pesten, a bölcsészeti tanulmányokat Kassán, a jogászati első évet pedig ismét Pesten végzé, kitűnő jelességgel. Egyházi pályára vagyván, b. Fischer István egri érsek által a növendékpapok közé felvétetett, és szép tehetségeinek kinivelésére

1809-ben a központi növeldébe küldetett Pestre: hol mintán tanulását dicséretesen bevégezte 1812-ben, először mint tollvivő, azután érseki szertartó nyert alkalmazást. 1815-ben felszenteltetvén, keble szent sugallatát követve, lelkipásztorságra kívánczolt, és Jászladányban mint segéd 7 hónapot töltött. Nem találkozott, ki őt az apostoli buzgóságban felülmulta volna; miért is megürülvén a bogácsi plebánia, annak vezetésével a még mind egyre fiatal Barkóczy bizatott meg. Itt két évig pásztorkodván, övéinek valódi atyja volt. 1818-ban jul. 9-én, miskolczi plebánossá, s rövid idő múlva ugyanazon kerület alesperessévé neveztetett. 1829-ben lett egri kanonok, és mint ilyen káptalanának több éven át hí szolgálatokat tett. 1836-ban már mint pankotai főesperes és ábrahámi apát ment Pestre a kir. táblához, s innen következő évben jan. 13-án a székesfejérvári püspökségre. Mint püspök meggyében az egyházi életet és keresztényi szellemet czélszerű intézkedései által ügyekvék előmozdítani. Az általa hön pártolt népnevelés előmozdítására évenként tetemes áldozatokkal járult, s e szent célra, különösen az iskolák felállítására másokat is lelkének egész erejével buzditott; a püspökségi uradalmakban lévő plebánosok, plebániák és iskolatanítók sorsát nevezetesen javította; s e mellett jobbágyságról sem feledkezett meg, kiknek anyagi szükségéit különös atyai kegyességgel kísérte. Innen magyarázható meg azon hő ragaszkodás, mellyel iránta viseltetének, innen ama könyvek, melyeket halála hírére hullattak. A püspöki javak felvirágoztatására tett intézkedései s tetemes költségei által nem csak a megyének, de a hazának is, leginkább pedig utódjának méltó emléket érdemlette ki. A karjai közé fogadott egyháziakat szelvedéggel, szeretettel, bölcseséggel, és apostoli buzgósággal kormányozta. Az egyházi irodalmat nem csak maga mívelte, egyéb latinul irt értekezésein kívül „Növelés“ (Pest, 1842.), Fenelon után irt munkájával, de ezen tövises pályán törekvőket atyáskodó kegyességével is ösztönözte, mennyire tehetségében állott; jóakarátjának és jótékonyságának málasztait mindenekre kiárasztván. Az érdemekkel tetézett fér-

fiut, népének valódi atyját, a jó hazafit és melegkeblű emberbarátot, Jézus egyházának hű, engedelmes szolgáját 1847. dec. 13-án Posonyban, hol a hon iránti kötelességét lerovandó, az országgyűlésre megjelent, éltének 56-, püspöki hivatalának 11-ik évében, rövid, alig néhány napi gyengélkedése következtében váratlanul a halál elragadta. Végrendelete szerint Székesfejervárt hivei közt, az ugynevezett cholera-temetőben kívánt eltakaríttatni. Káptalana az által kívánta főpásztora iránti hű ragaszkodását nyilvánítani, hogy azonnal elhatározza, mikép a sirkövet ő, s nem más fogja neki felállítani. A derék férfiú sirjának bus hantjain az emlékezet hirszellői fogniak örökké viritó nefelegtseket lengetni a feltámadás nagy napjáig. —y.

Barna Ignác, szül. 1822. Debreczenben evang. születőktől. Tanult szülőhelyén, az orvosi tudományokat Pesten hallgatta. Előbb Pesten, jelenleg Bécsben orvos. Birunk tőle két kötet költeményt, u. m. „Versek.” Buda, 1846; és „Szerelemhangok.” Pest, 1850. —k.

Barna János, született 1720. Láziban, Veszprémmegyében; hol atyja uradalmi tiszt volt. Ámbár rá szép vagyon várakozék, és hivatal: de ő ezekről lemondván, jezuítává lett. Szerzetének 1773. történt feloszlása után, romhányi lelkészszé, utóbb váci kanonok- és apáttá nevezteték. Magyar munkái ezek: „A sz. Háromságnak Budán felállított congregatiója.” Buda, 1782. „A Jézus Krisztus iskolája, mellyben a k. jó erkölcsokről lelki üdvösségre minden legszükségesebb tudományról, az apostoli hitről, a romai Ecclesia tzeremoniáiról való kérdésekre helyesen felelni a Sz. Írásból, Sz. Atyák közönséges kontziliumok írásiból igen könnyen az ifjú taníttatik, és mellyik az igaz és idvességes hit, világosan az együgyü közönségnek megmutattatik.” Posony, 1762. Meghalt 1781-ben. —y.

Baróczy Sándor, született 1737. apr. 11-én, Ispalánkán, Nagy-Enyedhez közel; hol iskoláit kitünő előmenetellel végezvén, Szebenben az erdélyi cancelláriánál nyert alkalmazást. Még e helyen vala gyakorlaton, midőn Maria-Therezia a

magyar testőrséget alkotó, a két testvérhon megyéit felszólítván, hogy az oda kívánczozó ifjak közül a legjelesbek- és legdeliebbeket válogatná ki. Baróczy e hirt nagy örömmel vevé; mert régóta vágyott azon tulajdonokat sajátáivá tenni, melyek által a külföldről hazatért ifjakat látta ragyogni; s valósulni vélte szép ohajtásait, ha majd Bécsben lakik. Esedezése, mellyet a megyéhez nyújtott, mivel arcza visszalökő, s alakja nem eléggé deli volt, ellenzésre talált: azonban gróf Mikes Istvánnak sikerült kieszközleni választását, és 1760. sept. 20-án, mint ama diszes karnak tagja, Baróczy is felesküvék. Ez időben bátorodék fel a német irodalom utána indulni a francziának, s Lessing, Klopstok, Wieland napként tündöklének, fölkellették a bécsieket is mély álmukból, és *Sonnenfels* és *Demis* neve nem sokára a külföldön is elhíresedék. Látván ezt Bécsben mulató ifjaink, melegebben kezdé szívök verni keblökben, különösen Baróczy, Barcsay és Bessenyei buzdulának fel amazok példájára, s oszlatni kezdték irodalmunk egéről a fellegeket. Bessenyei láttatá először (1772.) munkáját; követte őt Baróczy 1774-ben „Kasszandrájával“, Calprenede után; s 1775-ben az „Erkölcsei mesékkal és levelekkel.“ Baróczynak ezen művei fényes reménynyel biztatták irodalmunkat; de egy szerencsétlen tévedés örökre elpártoltatá dicső pályájától. Orvosa még ifjabb éveiben vágyat gerjesztett benne az alchymia megtanulására, és Baróczy egész lélekkel e tanulmánynak fekvék. Az irodalom iránt azonban nem hidegült el végképen; mert ámbár maga nem sokat munkála virágoztatásán, de másokat szüntelen serkentett lángoló szavával. Erkölcsi meséinek és leveleinek kiadása után 25 év múlva megjelent ismét egy munkája: „A védelmezett Magyar Nyelv.“ (Bécs, 1790.) czim alatt; utóbb „Az új Adeptus és Rózsikának titkai.“ Erdélyt Bécsbe mente után nem látta többé, s itt halt meg 1809-ki dec. 24-én, élte 72-ik évében, mint magyar testőrök nyugalmazott ezredese, s vele nemzetsége, mellynek ő vala fűdisze, kimult. S valóban, ha majd irodalmunk délponton tündöklék, feledni akkor sem fogjuk, hogy ő azon csillagok egyike volt, mellyek a hosszú éj

után tiszta fényben jelentik irodalmunk feselő hajnalát. Révay összeszedvén dolgozatait, Orcziéval együtt 1787-ben Posonyban, 2. köt. adta ki. A fáradhatlan Kazinczy pedig 1813-ban Pesten Kasszandráját adta ki. (7 köt.) — y.

Baróti Szabó Dávid, született 1739-ki apr. 10-én a székelyek földjén Baróton, honnan Barótinak is neveztetik. Mint nemes családsarjadékának, tudományos pályát kelle választania. 1757-ben jezsuitává lett, és Trencsénben a két éves próbát kiállván, 1760. Szakolczán, szerzete házában, a görög és latin nyelv tanulásában fáradozott. E két nyelvből kiállott szigorlat után Székesfejervárra, majd Kolosvárra rendeltetett elemi iskolák tanítására; majd Eger fogadá kebelébe, hol a középtanoda felsőbb osztályai bizattak ügyessége alá. Ezután hallgatta a bölcsészetet Nagyszombatban; a hittudományba pedig Kassán avattaték be. 1769-ben pappá szenteltetvén, Nagy-Váradon és Ujhelyt, az ugynevezett humaniorákat, majd szerzete elszélesztése után ugyanazon tanokat 1776-ig Komáromban tanítá: ekkor neveztetett ki a kassai középtanoda tanárául; melly minőségben 1799-ig lelkesen működött. Rendtársai buzdítására ő már 1773-ban Beszterczén irt görög mérték szerint magyar verseket, pedig nagyon sikerülten, s úgy találta, hogy illy mértékű versekre a ritka gördülékenységu magyar nyelv fölötte alkalmas; munkája azonban „Új mértékre szedett versek“, három könyvre osztva, csak 1777-ben jelenhetett meg Kassán. Tartalma: odák, tanköltemény, alagyák, levelek, epigramák, pásztori dalok és hősköltemény; mellyek előtt néhány a magyar hangmértéket illető szabály állott. Ezen ujszerű kísérlet figyelmet ébresztvén, a költőt Vanier „*Prædium rusticum*“ című nagyon szép költeményének hexameterekbeni magyarítására birta, melly „Paraszi majorság“ névvel 1779—1780. Kassán (2 k.) jelent meg. Költői művei másodszor „Verskoszoru“ cím alatt 1786-ban (3 k.), harmadszor „Költeményes munkái“ cím alatt pedig 1789-ben (2 k.) nyomattak ki. A negyedik kiadás, melly Milton „Elveszett paradicsomát“ is magában foglalja, 1802-ben eszközöltetett (3 köt.) Komáromban. Barótinak első feltűnése

után Révai és Rajnis hasonló kísérletekre buzdulának, s utmutatójok verseinek szabálytalanságát kezdék rovatgatni; mire Szabó és Rajnis közt tollharcz keletkezett, s az első „Ki nyertes a hangmértéklésben“ (Kassa, 1787.) támadólag lépett föl; mire Rajnis „Mentő irásban“ válaszolt. 1788-ban Szabó egyesült Kazinczy- és Bacsányival a „Magyar Muzeum“ kiadására, melyben Szabónak nyelvét, irmodorát Rajnis ellenében Bacsányi is védelmezte. Lelépven 1799-ben a terhes tanítói pályáról, komárommegyei Virth helységben györkényi Pyber Benedek régi barátjánál vonta meg magát. A szép lelkű Döme Károly és Pyber tüzelésére itt kezdé fordítani élte 66-ik évében Virgilius Eclogáit és Aeneisét, oly szerencsével, hogy pályatársait együl-egyig meghomályosítaná. Ez vala utolsó műve. Halálát, mely 1819-ki nov. 22-én következett be, majdnem két évi erőtlenség előzte meg. Az ő tollából folyt még „Ortographia és Prosodia.“ Komárom, 1800. „A magyarság virágai.“ U. o. 1803. Ekkép Szabó nemcsak szaporította velős munkái által a magyar classica literaturát, hanem példája által ébresztette, ápolgatta a jó izlést, s a nemzeti tudományos műveltséget, úgy hogy az ő izlése sokáig példányul szolgált. Ő volt egyik főeszközölője, hogy a magyar nyelv nagyobb becsületre kapott, és több nevezetes írók által gyarapíttatni kezdett. „Kisdéd Szótára“ (Kassa, 1784. és 1792.) mint legkitünőbb munkája, minden magyar előtt ismeretes. —y.

Baróti Miklós, erdélyi székely születés; illy czimű magyar nyelven irt munkája által hagyta fel emlékezetét: „A sz. bucsu méltóságának és hasznának igaz értelmére való tanúság.“ Kassa, 1601.

Kisaponyi **Bartakovics Béla**, egri érsek, született Nyitra-Szalakuszon, 1792-ki apr. 10-én Tanult 1816- és 7-ben mint kispap a posonyi Emericanumban; 1808- és 9-ben bölcsészeti-hallgató Nagyszombatban; 1810—13-ban theologus a bécsi Pazmaneumban. Az 1815-ik évi husvétii ünnepek alatt pappá szenteltetvén, Sellyén és Muzslán mint segédlelkész működött. 1816-ban novemberhóban a nagyszombati érseki helynökséghez iktatóvá neveztetett. 1820-ban máj. 16-án

Rudnay primás udvarához hivatott, hol a primás haláláig mint udvari káplán, szentszéki jegyző, titoknok és canonicus a latere hivataloskodott. Esztergomi kanonokká 1830-ki aug. 27-én neveztetett. Rudnay primás halála után, 1831. sept. 13-án nagyszombati főhelyettségé, s általános ügyhallgatóvá választatott, és e minőségben működött 1844-ki aug. 22-éig, mikor rosnyai megyés-püspökké neveztetett. 1850. apr. 2-án egri érseki, ugyanazon év nov. 27-ikén cs. kir. belső titkos-tanácsosi méltóságra emeltetett.

Bármennyire ismerjük is e nagy egyházférfit s szentegyházunk, nemzetiségünk, irodalmunk, s általában az emberiség körüli érdemeit, ismeretes szerénységét megbántani ovakodván, legtanácsosabbnak véltük a „Magyar- és Erdélyország képekben“ czimű folyóirat IV. füzetében róla elmondottakat e helyen is felhozni. „Vannak, bár kevés számmal, nemeslelkű emberek, kik nem annyira egyes nagy tettek által lesznek nevezetésekké, mint inkább a jótékonyság szakadatlan folytonossága által életök egy egész nagy tette válván, Isten áldásai azon körnek, melybe őket a Gondviselés helyezi; kik nem csillogni szeretnek, hanem használni; nem dicsőíttetni, hanem jót tenni; kik, ha a szenvedők könyeit letörölhetik, a szomorúakat megvigasztalhatják, ezt edesebb jutalomnak tekintik a világ minden kitüntetésénél; kiknek szeretete a szerénység leplével titkolja el a jótékonyságot, ugyanynyira, hogy csak következményeiben jöhet az napfényre, áldva a nemes fát, melynek illy jeles gyümölcsei vannak. Az elismerő háladatosság, az igaz méltányosság lelkiismeretes kötelességét teljesítjük, midőn Eger élő nevezetességeinek elsejeül ezen nemes jellemű férfiak egyikét, Kis-aponyi Bartakovics Béla egri érsek személyében mutatjuk be. Szeretetteljes egyénisége őt mindenütt öröm okává, a kegyelet legmértöbb tárgyává tette.

„A nagyszombati egyházmegyei kerület, melynek kormányát 14 évig viselte, — szive hálás érzelmét, ezen áldásos kormányzat dicséretét s kormányzójátóli szívélyes bucsuzását két szóval vésette azon góth izlésben készült s műremeknek

méltán nevezhető ezüst pásztorbotra, melyet a rosnyói püspökségre távozó atyjának adott; s e jellemző, e nagy jelentőségű két szó: „*Rexit amore.*“

„A rosnyóiak soha sem fogják elfeledni atyjokat, kinek szerető keble mindenkor tárva volt fiai elfogadására; soha sem feledendik a szelid, kegyesége mellett is rendithetlen jellemű főpásztort, ki fiait a forradalmi viharos idők legsúlyosabb fergetegében sem hagyá el; velök élt, velök küzdött, velök szenvedett.

„Az egri egyházmegyének jutott a szerencse a forradalmi időszak által ejtett sebek enyhítőjéül Bartakovics Bélát nyerhetni, ki az egri érseki székkal egynevtű elődeinek, Telekessynek, Eszterháznak, Fischernek, Pyrkernek, nem ugyan egész jóvedelmét, hanem magas szellemét egészen öröklé. — Első gondja volt a forradalmi nagy hajótörésből megmaradt érseki vagyon roncsolt állapotát némileg rendbeszedni; hogy jó szíve mellett anyagi forrása is legyen a jótékonyaságra. De ezzel majdnem egyszerre tűnt fel őt olly dicsően jellemző tulajdona, t. i. a magyar, különösen pedig az egyházi irodalom iránti szeretete és pártfogása, mi őt a moecenások sorába olly méltán emeli. Ő megértvén az idő komoly intését, s az iskolai rendszer változtával felmerült szükségek közt főpásztorhoz méltólag a legelsőt, a vallásbelit akarván fedezni, míg másutt tervezgettek, tanácskoztak, Bartakovics érsek tett; a híres regensburgi négy rendbeli fokozatos katekizmust a magyar nép szükségeihez alkalmazottan átdolgoztatván, kiadta; mellynek dicséretére s jóra valóságára csak azt emlíjtük föl, hogy három év óta százezernél több példányban forog a magyar kath. iskolák kezeiben. Ezt nem-sokára a hason szellemű „Egri ABC“ követte, mellynek kelendősege rövid idő alatt már az ötödik kiadást tette szükségessé, s mind ennek, mind az utóbbinak terjedését tartalmasága mellett igen elősegíti a példátlan olcsó ár, melly már szinte közmondássá vált az egri művekről.

„A buzgó érsek áthatva lévén a keresztény szellemű nevelés buzgó érzetétől, s forrón ohajtva, hogy a classicus po-

gányság helyett a kereszténység legyen első és főtápláléka a gyermeki szívnek: az illetők figyelmének felébresztése végett Gaume J. „A társadalom testén rágódó féreg vagy pogányság a nevelésben“ című munkáját magyar fordításban kiadta. — E mellett azonban, hogy a derék főpásztort e részben se vádolhassa senki egyoldalúságról, és senki se tekintse őt a classicusok ellenségének (mint sokan Gaumet vagy nem értve, vagy nem akarva érteni, tekintették, holott a pogány classicitás nem mint ilyen, hanem mint kizárólag nevelési alapeszköz ellen szól oly méltán és okadatolva könyvében), Homeros Illiását Szabó Istvánunk jeles fordítása szerint az egri érsek nagylelkűségéből birjuk. Miért neki az irodalom barátai köteles hálájokat majd minden időszakos lapban oly szívesen nyilváníták, a magyar akadémia pedig hazafiúi kötelesség érzetétől indítva, édes örömmel sorozta igazgató tagjai közé a derék egri érseket, ki azonban az említett művekkel csak kezdetét adá még irodalmunk iránti szeretetének. Nagyobb szerű irodalmi vállalatok, melyeknek kivételére még néhány év kívántatik, most vannak munkában. Ezek között első a Szentírás átdolgozása, a magyar vulgatává vált Káldy fordítása nyomán; Allioli jegyzeteivel, Tárkányi Béla kezei között. Továbbá Cantu Caesarnak Europaszerte ismert világtörténeti nagy műve, mely 20—25 kötetre fog terjedni, szorgalmasan fordítatik. *) Ugy szinte Alzoy-nak „Universal Geschichte der Christl. Kirche“ című jeles műve is nemsokára sajtó alá kerülendő; s több tervben lévő munkák mellett Szenczy Imre jeles fordítása szerint

*) A nagylelkű érsek e műnek két első részét vagyis az ó- és középkort lefordítva s átvizsgálva a „Sz.-István-Társulatnak“ adományozta kiadás végett. A társulat aláírást nyitott tagjai közt e mű kiadására, s a már mostanáig mindenfelől bejött kedvező tudósítások reményleni engedik, hogy sajtó alá kerülvén, még ez év folytán egy kötetten (a társulat évenként 90 ívet szándékozik nyomtatni e munkából) birandnak az aláírók. —k.

Quintiliánt is az egri érsek nagylelkűségéből nyerendi meg irodalmunk.

„E nagy jótevőnek magas jelleméből még egy nemes vonást emlitünk meg, mint melly Eger egyik legnagyobb fontosságu nevezetességének adott lételt. — Egernek a mult idők viharaiban nyert történeti jelentőségü becsületes nevét föntartani törekvő kath. egyháziak, különösen pedig a főpásztorok elismerésre soha nem számító, de azért soha meg nem szünő jótékonyása oly alapítványokat és intézeteket adott, mellyek zajos kürtölés nélkül általánosan mozditják elő folytonosan az emberiség legszentebb érdekeit. Leánynövelde hiányzott még, mellynek szükségét minden szülői kebel, a nevelési ügynek minden igaz barátja oly igen érzette; de már e kiáltó szükség is pótolva van. Bartakovics Béla a leánynöveldet létesítette, a Foglár nevezet alatt ismeretes házat sok ezer forintra menő áldozatával e célra átalakítván, s az angol kisasszonyok vezetésére bizván azt; melly is az 1852-ik év Mindenszentek napján ünnepélyes szertartással megnyitattott. Az intézet jelentőségéről azóta itélt a közvélemény, itél a fölvetetésre folyvást jelentkező növendékek száma, melly már annyira nőtt, hogy a két szakaszban két emelettel bíró intézeti nagy épületnek az utcára néző harmadik szakaszára is szükségesnek látta a nagylelkű érsek második emeletet építeni, mi már munkába is vétetett és gyorsan halad előre. — S megjegyzendő, a mi majdnem lehetetlen, de mivel kétségtelen tény, kéntelenek vagyunk elhinni, — hogy ezen intézet létesítésében, melly, ha szellemi megbecsülhetlen jótékonyását nem tekintjük is, a nélkül, hogy valaki legkevésbbé terheltetnék, évenként 35—4000 frtot hoz forgásba Eger anyagi javára, — az intézet létesítésében a nemeslelkű érseknek oly részről jött akadályok ellen kellett küzdeni, a honnan más körülményekben csak pártfogásra számíthat a jobb izlésü kebel; de e rendithetlen jellemü főpásztor győzött, az intézet virágzik. Isten áldja meg létesítőjét, s tartsa meg sokáig a hazának és irodalmunknak!“ —k.

Bártfay László, szül. Felső-Vadászon Abaujmegyében 1792-ki máj. 6-án. Iskolai tanulmányait Kassán végezte; 1807-ben Péstre jött, és szabad idejét Schwartner heraldikai leczkéinek hallgatására fordítá. 1819-ben gr. Károlyi-házhoz jött, mint titoknok. 1822-ben ügyvédnek esküdött fel. Irodalmi munkái az *Aurorában* és *Tud. Gyűjteményben* láttak napvilágot. Tagja s pénztári ellenőre a magyar tudóstársaságnak, ugy szintén tagja a Kisfaludy-társaságnak is. —k.

Barts Ferencz, bölcsész- és hittudor, szül. Bazinban 1814-ben. A gymnasialis osztályokat Sz.-Györgyön, Komáromban és Nagyszombatban bevégezvén, a kegyesrendbe lépett 1829-ben. A bölcsészeti tanfolyamot Vácson, a hittant pedig Pesten hallgatta, s ennek végeztével 2 évig Podolinban, 10 évig a pesti gymnasiumban, s 4 évig Sz.-Györgyön a theológiát tanította. Kiadott a gymnasium használatára „*Elemi számtan*“-t három részben. Budán, 1843. —k.

Báthori László, ivadéka a Báthori nagyon régi családnak, melly Magyarhonnak sok főnemest, hős vitézt és főpapot, Erdélynek pedig fejedelmeket adott. Lemondván a világi fényről és hiu pompáról, az akkorban Magyarhonban igen virágzó Remete sz. Pál szerzetébe lépett, s életének nagyobb részét a Buda melletti sz. Lőrincz kolostorában a hittudomány előmozdítására szentelé. Gyakran megfordult Hunyadi János kormányzó udvarában, mellynek magyar szellemétől buzditatván, 1452 körül fordítá nyelvünkre a Szentírást és szentek életét; melly munkák azonban irodalmunk nagy kárára elvesztek. Meghalt a tudós férfiú 1458-ban. —y.

Batizi András, szül. Szatmármegye Batiz nevű helységében 1510 körül. Egyike volt a magyarországi reformatoroknak. Gálazécsi- és Dévaival buzgón működött az új hittan terjesztésében, különösen a Szilágyságban és Ujhelyen, hol egy ideig iskolatanító volt; később lelkési hivatalra mozdítatott elő Szikszón (1530), innen mint predikátor Ujhelyre, később Tokajra tétetett át. 1542-ben meglátogatta Németszágot, s hosszab ideig tartózkodott Wittenbergben. 1545-ben részt vett az erdödi zsinatban, s aláírta huszonkilencz társai-

val az itt kelt tizenkét hitczikkelyt. Később társaival együtt Calvin tanának hódolt. Irt egy tankönyvet „Keresztyén Tudomány“ czim alatt, ref. iskolák számára. Vannak tőle több énekek a XVI. század evang. énekes-könyveiben. Több költeményeket is hagyott hátra; ilyenek: „Az drága és istenfélő vitéz Gedeonról szép historia“, 1540. „Az istenfélő Zsuzsánna asszonynak historiája“, 1541. „Jónás profetának historiája“, 1541. „Meglőtt és megleendő dolgoknak teremtestől fogva mind az ítéletig való historiája“, 1544. „Más historia az Nabugodonor királyról és az négy birodalmakról“, 1544. „Izsák patriarkának szent házasságáról való szép historia“, 1546. Mindezen munkák csak később kiadott gyűjtemények után ismeretesek. —k.

Bátori Gábor, a helv. vallásuak dunamelléki superintendense. Szül. Solton 1757-ben. Megjelent munkái: „Emlékezet-kövekkel megrakott temetőkert“. 2 köt. Pest, 1820. „Evangeliumi keresztény tolerancia.“ Pest, 1822. „Lehet-e van-e egyedül idvezítő Ekklesia.“ Pest, 1822. Ezeken kívül a váradi bibliát adta ki némelly javításokkal. —k.

Gr. Batthyányi Alajos, Imre fia, ki Maria-Therezia idejében főasztalnoki méltóságot viselt. Született 1750-ben, s a Jézus szerzetbeli rendbe állott 1767-ben. Magyar, német és latin nyelven irt következő munkái maradtak fen: „Ad amicam aurem.“ 1790—91. „Tausend und ein Irrthum des Verfassers der ungarischen Irrthümer.“ 1791. „Magyar és Erdélyországnak rövid ismerete, melly a két országnak, mind világi, mind egyházi állapotját szembe-állítja.“ 1791. —k.

Gr. Batthyáni Ignác, született 1741-ki jun. 30-án Német-Ujvárott Vas megyében. Alsóbb iskoláit a költészetig Pesten végezte; honnan az ékesszólás tanulása végett a nagszombati nemes ifjak növeldéjébe vonulván, az esztergomi főmegye papjai közé fölvétetett. Már növendék korában szorgalmaért apát czimet nyert. Bővebb képzés végett Romába, az ugynevezett Apollinare collegiumba küldetett, s itt az intézet könyvtárának gondviselése bízott rá. Végezvén tanulását, theologiai tudorrá lett, és fölszenteltetett. Az „Academia

philalethorum' czimű romai tudós társaság, a tudományok iránti vonzalmát, szeretetét látván, tagjává nevezte. Kollár Ádámmal és Cornidessel már akkor levelezett. Honába visszaérkezvén, gr. Eszterházi Károly egri püspök látogatására Egerbe ment, és általa kanonokká neveztetett. A tudományok és tudósok benne nagy pártfogókat lerték. Így segíté Molnár Jánost „Az anyaszentegyháznak története” czimű munkája kiadásában. Egerben 1779. alaposan védelmezte a pannonhegyi főapátságnak sz. Istvántól nyert adománylevelét illy czim alatt: „Academiae Philalethorum socii ad dubia Anonymi adversus privilegium S. Stephani Abbatiae S. Martini de Monte Pannoniae, anno MI. concessum, proposita.” Gr. Kollonics László 1780-ban nagyváradi püspökké neveztetvén, helyébe azonnal ő nevezteték erdélyi püspökké, s kormányzásának második évében az erdélyi kath. papság számára Gyula-Fejérvárt ezen könyvet adta ki: „Norma vitae clericalis.” 1784-ben pedig a növendékek számára egy mást, mellyben hivatásuk-, és különösen a betegek körüli kötelességeikre oktattatnak. Fiatal korától fogva nagy szorgalommal jegyeztette föl, és más tudósokkal is gyűjtögetettette a régiségeket, különösen mellyek a magyar nemzet és anyaszentegyház történetére vonatkoznak. E gyűjteményből a következő három ritka becsű munkát dolgozta: 1) „Leges Ecclesiasticae Hungariae et Provinciarum ei adnexarum”; mellynek első kötetét 1785-ben Gyula-Fejérvárt ki is nyomatta, a 2-ik és 3-at b. Szepessy Ignác erdélyi püspök Kolosvárott, 1827-ben nyomatá ki. 2) „Acta et scripta S. Gerardi Episcopi Csanadiensis hactenus inedita cum Serie Episcoporum Csanadiensium.” Albae-Carolinae, 1790. 3) „Dissertationes de rebus gestis inter Ferdinandum et Sigismundum Zápolya Regem; Isabellam Reginam et Georgium Martinusium Episcopum Magno-Varadiensem, ejusque caedo in Alvincz”; melly kéziratban van. 1781-ben sokat gondolkozott róla, mikép állíthatna fel Erdélyben egy m. t. társaságot, mig szándékát Mártonfi József, akkorban a szebeni tanodák főigazgatója, utóbb erdélyi püspök tanácsára megváltoztatván, a t. társaság föllállítására szánt összeget csillagász-torony épí-

tésére fordította; s hogy ezen intézet állandóan fönmaradhasson, s növekedhessék, 38,200 vf. hagyott fekvő jószágban alapítványul. Így általadván az ország diszére szolgáló fáradozásainak gyümölcsét, 1798-ban nov. 17-én, élte 58-, püspökségének pedig 18-ik évében meghalt. Az intézethez csatolt egy könyvnyomó műhelyt is, és könyvtárt, e fölrással: „Uraniae posuit Com. Ignatius Batthyáni Episcopus Transilvaniensis, 1794.”—y.

Beély Fidél, született 1807-ben jul. 5-én Székesfejérvárt, hol atyja János polgár és kereskedő volt. Elemi s közép-tanodai pályáját születése helyén futotta meg 1816—1822. közt. Tanítói közül hálásan emlékezik vissza Hegyi Péterre, a szónoklat buzgó tanárára, mint ki szelid lelkülete, hivatásának hő szeretete s atyai bánásmódja által minden tanítványainak határtalan bizodalmát és szeretetét bírá. Sz. Benedek szerzetébe Pannonhegyén, 1822-ben vétetett föl, mellyben, és a következőben a nyelvtani osztályok tanulmányain kívül a szerzet történetét és szabályait tanulá, s üres óráiban az akkori könyvtárnok szivességéből több magyar író munkáival ismerkedett meg. A bölcsészeti tanulmányokat a szerzet győri lyceumában hallgatá. 1826-ban Bakonybélben a költészetet és ékesszólást ismétlé a nevelés-, széptan-, tanmódszer- és romai-hellen philológiával együtt. A hittant 1827—1830 közt Pannonhegyen végzé, igen jeles és tudós tanárok vezérlete s oktatása alatt, kik közt volt Guzmics Izidor, a nagy olvasottságu egyházi tudós, Rimely Mihály a jeles történetész. Tanulását bevégezvén, 1830-ki aug. 6-án szenteltetett pappá. 1831-ben bölcsészeti tudorságra kell vala készülnie, de súlyos betegsége és körülmények nem engedék őt célhoz juthatni; 1832-ben Pannonhegyen félévig lelkisegédséggel, félig ismét egyházi szónoksággal volt megbizva. A bakonybéli apáttá már kinevezett Guzmics Izidor kívánságára, Kovács Tamás főapát által Bakonybélbe, nevelés, tanítás, tanmódszer, szép- és oklevéltan tanárává nevezteték ki; rá bizatván az apátsági könyvtár fölötti örködés is, mellyet rendezni első és főgondja volt. Bakonybél csinosága neki tulajdonítandó; tanítványai pedig tisztelettel említik. 1848 végével megszüntetvén a ba-

konybéli tanfolyam, az apátsági javak kormányával bízott meg. 1833—1834-ben Alsóausztriát Steierországgal együtt beutazván, tapasztalatainak kalászeit följegyezni ugyan el nem mulasztá, de csekélyebb értékűeknek tartá, hogy sem azokat sajtó alá bocsájtaná. Az irodalmi térre Guzmics buzditására lépett ki. Első értekezése, mely az 1835-diki „Egyházi Tár”-ban megjelent, az „Erkölcsei nevelésről” szól; mely után növekedő kedvet nyerve, sürűbben irogatott nemcsak a nevezett, de egyéb folyóiratokban is. Guzmics 1839-ki nov. 23-án meghalálozván, Kovács Tamás főapát meghagyására az „Egyházi Tár” hátralevő füzeteit ő szerkeszté. A szorgalmas Beély, irodalmi érdemei tekintetéből 1839-ki nov. 23-án a magyar t. társaság által levelező taggá választatott. E reménytelen megtiszteltetés új ösztön- és buzditásul szolgált neki, hogy erejét s óráit egyedül a virágzó magyar irodalom előmozdítására szentelje; s mint ügyekvék a várakozásnak megfelelni, tanusítja némileg irodalmi munkálatainak következő jegyzéke. Önálló munkái: „Guzmics Izidor életrajza.” Pest, 1839. „Alapnézetek a nevelés, a leendő nevelő s tanítóról, különös tekintettel a tan történeti viszontagsága- s literaturájára.” Pósony, 1848. „Költészeti képek.” Pest, 1837. és 1838. 2 köt. Guzmics és Vaszari Egyed társaságában. Értekezései az „Egyházi tár”-ban: Nehány szó a nevelésről. (1835. 8. füzet). A jól intézett gyermeki nevelésnek áldásai. (1837. 9. f.) Németből. Sambuga elmélkedései. (U. o.) Mi bírhatja a tanítót leginkább arra, hogy hivatalának éljen. (10. f.) Mikor és mely módon kell a kisdedeket a hittudományban oktatni? (U. o.) Horváth János székesfejérvári püspök életrajza. (U. o.) Fény- és árnyék-oldala a tanítói hivatalnak; Lopez Gergely élete. Legenda. (1838. 11. f.) Kivonatok egy nevelő naplókönyvéből. A bakonybéli apátság. (12. f.) Betlehem. Harmadik Sándor pápa és első Fridrik császár Velenczében. A tanító erkölcsi tekintetben. Mi oka, hogy századunk erkölcstelen gyermekekkel annyira teljes, s mi által lehetne legbiztosabban az elfajultságnak gátot vetni? Népbabona Angolországban. Hindu zarándokok. A kereszténység legrégiebb temploma. (1839.

13. f.) A természettudomány vallási szempontból. Lehet-e, s mikor boldog a népnevelő? A nagy hét Romában. Az anyaszentegyház és népiskola közti viszony. Töredékek az erkölcsi világ történetéből. Guzmics kézírata után. (1839. 14. f.) Néhány könyvismertetés. E cikkek részint eredetiek, részint fordítvák. A Tudomány-Tárban: „Népnevelés.” (1837. 1. k.) „Értekezés a szépizleti rokonságokról.” 1839. „A természettan fontossága iskoláinkban. Philosophiai vagyis észteni nyelv. A történeten aetheticai tekintetben. Az iskolai művelésnek viszonya és hatalma, a társadalmi művelődésre. (1840.) „A kisdédóvó intézetekről történetileg. Egy czélszerű iskola-leczkei terv készítésének lényeges és mellékes bélyegei. 1841. Az aetheticai lánész. 1842. Akadémiai értekezés: „Néptanítóink sikeres kiképezésére egy új javaslat.” Némelly felvilágosító észrevételek az iskolai ügyről. 1843. Okleveles toldalék. 1843—1844. Az Athenaeumban: Eszmék az anyagi és idomi művelés egybeköttetéséről a tanításban.” 1839. 1. félév. „A szép szavalatról.” „A növény s az ember.” „Egyveleg.” „Voltaire és Freron a színházi páholyban.” „Emberismeret.” „A természet mint temploma az Istenségnek.” 1840. 1. félév. „A népiskola jótékony hatása az ország s polgárainak boldogságára.” „Jakotot löveni professor tanításmódja.” „A nyilvános próbatétek fontossága és céljai.” 1840. II. félév. „Mint hat üdvösen a népiskola az ember házi boldogságára.” „A nevelő s tanító hivatalkezdetbeni szükségesb tulajdonai.” „Elméletek a közjólét némelly elveiről.” „Gondolattöredékek a tanítók s tanítás köréből.” 1841. 1. félév. „Az ember testi, lelki s szellemi tehetségeivel.” 1841. 2. félév. „Mikép ébresztheti s táplálhatja sikeresen a néptanító nevéndékeinek szívében a tiszta honszeretetet.” „Párhuzam az ujoncz és a régi tanító közt.” „Szó a siketnéma intézetekről tekintettel a növéndékek jövendő állapotjára.” 1842. „Böngészet különféle német írókból.” „Korunk kiképezési eszközei ifjú tanító s nevelőinkre nézve.” „Az eltemetett igazság.” Andrea irataiból. 1843. A „Religio és Nevelés” hasábjain: „A hű tanító s nevelő legédesebb jutalma.” „Egy nyugalmazott tanítónak bucsubeszéde

távozó s tanítói pályára lépő fiához.“ „Fürtök a nevelés mezejéről.“ „A kis csemete.“ (Parabola). 1841. „A gyermekek erkölcsi és vallási nevelésbeni főakadályok a tanító részéről.“ 1842. „Egyház, status és iskola saját rendeltetése és viszonyában.“ „A forrás.“ 1843. „Néhány szó korunk ifjúsága s nemzeti erkölcstelenedésének egyik kevésbé észrevett főforrásáról. Milly jótékony befolyást gyakorol a ker. catholica anyaszentegyház minden intézetei által az ifjúság nevelése s kiképezésére. Milly vágy- s kívánságokból illik a tanítónak az év fordultával elteltetnie és lelkesednie. Vegyes közlemények a nevelés köréből. Brema, tudósítás az ottani iskoláról. Egy jámbor falusi iskolatanítónak elmélkedése halottak napja előestéjén. „A történet eszméje néhány vonásban.“ Haladásunk célja és iránya a nevelésre vonatkozólag. 1844. Milly irányt veszzen a nevelés átalában ott, hol az egyház jótékony befolyásától az ifjúság nevelésére közvetve vagy közvetlenül megfosztatik, s mit bizonyít erről a történet újabb korunkban? A szív és értelem kimivelése a végtelenig terjed. A középkor jelesebb iskolái s tanítóintézetei. Elfogulatlan nézetek a népiskolai tanulmányokról. Harmadik Fridrik Vilmos porosz király nézete s véleménye korunk iskolai ügyéről. Az iskolai tanításnak egy szép gyümölcse. Tudósítás a bakonybéli iskolai próbatétről. Buzdító szó néptanítóinkhoz a kitűzött pályáni lankadhatlan haladásra. 1845. Aranysháju sz. János intései a mostani keresztényekhez. 1847. Az „Életképek“-ben: „Aesthetikai levelek“, számra XII. 1844—1846. „A helyettes.“ (Parabola). 1844. Antropologiai képecskék. „Az ur és kertésze.“ (Allusio) 1845. „A libanoni czedrusok.“ Ó szövetségi hasonlító beszélyke. 1846. A „Regélő s Honművész“-ben: „Jutalmazott ravaszság az őskorból.“ „Egy magába tért zsugori fohászai.“ Egy falusi diák kalandjai. Bakonybél leírása. 1836. A cigányok. 1839. Ezeken kívül több apró cikkecskék. A „Világ“ tárczájában: „A hazafi képe. Gondolatok a férfiúi characterokról. A nemzetek nyelvváltoztatásának némelly okai.“ 1843. „Iskola és élet ellentétben, vagy atyai rossz példának rémitő következményei. Ki a legjobb tanító. Mit és hogyan kell átá-

lában s különösen a nevelőnek haszonnal olvasni. 1844. Ezen kívül kéziratban még mintegy 30 értekezése és egy kész munkája van, czime: „Magyarországi egyházi rend pénzbeli és egyéb jótékonytsági példáinak gyűjteménye. 1835—1848. Két részben. E mellett academiái foglalkozásaiban is serényen szokott eljárni. —y.

Bejthe István, 1582 táján a németújvári Batthyányi grófok udvari predikátora volt. Szép tudománynyal bírt, de különösen jártas volt a füvészetben; miért Klusius Károly belga, ki a magyarhoni füvek megismerése végett ide jöven, szives utmutatásában részesült, egekig magasztalja őt. Munkái ezek: „Füves könyv, füveknek és fáknek nevekről, természetekről és hasznokról.“ Németújvár, 1595. „*Magyar Postilla*.“ „*A keresztény tudománynak rövid sommája; az tiz parancsolatról, evangéliomról stb.*“ Világosvár, 1582. —y.

Beke Kristóf, született 1785-ben mart. 2-án Toronyban Vasmegyében; hol atyja Imre uradalmi tisztviselő volt. A nemes ifju kora árvaságra jutván, a helységnek akkori birtokosa Rummy József fogadta szárnyai alá az erényben és tudományokban jeleskedőt; ki miután jötevőjének bőkezűségéből Győrött a középtanodai osztályokat, sőt a bölcsészeti folyamat is dicséretesen bevégezte, a veszprémi egyházmegye növendékei közé soroztatott. A hittudomány hallgatására Pestre küldött a központi növeldébe; honnan visszakerülvén, pappá szenteltetett, és Veszprémbe kezdé meg terhes, de szép hivatalát, t. i. a lelkipásztorkodást. Itt négy év alatt szerzett érdemei a siófoki plebániára emelték, mellyet tiz év múlva a peremártonyival cserélt föl; honnan engedvén püspöke felhívásának, hiveinek, kiket négy évig az Ur mezején buzgón ápolt, nem csekély fájdalomra, Veszprémbe költözött, az ottani árvaház kormányzását átveendő. Kopácsy a népnevelés előmozdítására felállítván káptalana hozzájárultával székvárosában a mester-képezdét, ennek egyik tanítójaként 1835-ben Bekét hívta meg; ki közmegelegedésre viselt kedvencz hivatalától csak 1842-ben vált meg, midőn t. i. az intézet megszünt. 1843 óta mint vörösberényi lelkész munkál az Ur

szülőjében. A „Religio és Nevelés“ egyházi folyóirat hasábjain megjelent derék értekezésein kívül, következő magyar munkákkal lépett fel: „A betegeknek és haldoklóknak lelki vigasztalására szolgáló kézikönyv.“ Buda, 1826. „Kézikönyv a falusi mesterek számára.“ U. o. 1828. „Igaz-e, hogy mindenben hátra vagyunk?“ Pest, 1838. „A korszellem, Békeházi Incze által fejtegetve.“ U. o. „Kalászkok.“ Pest, 1840. „A egyes házasságok egyházi ünnepélyítése között fenforgó kérdések.“ U. o. 1841. „Nevelés tudomány a mesterképző intézetek számára.“ Buda, 1844. „Általános tanítás a mesterképző intézetek számára.“ U. o. 1844. „A lélektudomány viszonya a neveléshez.“ Pest, 1845. Kiadva a magyar t. társaság által a philosophiai pályamunkák 3-ik kötetében. Ezenfelül szerkeszté az „Órangyal“ (Buda, 1843.) vallási almanachot. —y.

Békefy (Bigelbauer) Károly, szül. 1813. oct. 14-én, Mármaros-Szigeten. Gymnasialis tanulmányait szülőhelyén végezvén, a kegyes rendbe lépett. Próbaéveit Kecskeméten töltötte, s innen Kanizsára küldetett elemi tanárnak. A bölcsészetet Váczon, a hittudományokat Nyitrán és Szent-Györgyön végezte. 1832-től 1847-ig Pesten és Budán tanárkodott; 1849-ben Szigeten igazgató-tanárrá neveztetett. Munkái: „Elemi földírás.“ Buda, 1842. „Magyar tartományok földleirása egy földképpel.“ U. o. 1846. 1846-ban a „Religio és Nevelés“-ben egy jeles cikket közlött „Szózat az elemi iskolák tanítóihoz“ czim alatt. —k.

Bél Mátyás, született 1684-ben Ocsován, Zólyommegyében, tisztességes szüléktől, kiktől vevé első oktatását is; tanulmányai folytatására Losoncra küldetett: itteni tanulása alatt szüleit elvesztvén, sok kellemetlen viszontagsággal küzdve Beszterczére, majd Posonyba vándorlott. Itt végzé be tanpályáját jeles előmenetellel. Az idétti szokást követve, bővebb kiképzés végett Halleba utazott, s rövid idő múlva a zsidó és görög nyelvben, bölcsészet- és hittanban, úgy az egyházi történetekben annyira kimivelé magát, hogy tantársait jóval felülmulván, tanítóinak figyelmét magára vonná, kik őt a hallei árvaházban tanítói állomásra alkalmazták. Alig végzé be

egyetemi tanulását, már is a beszterczeiek egyházi szónokul hívták meg; mit ő annál inkább szívesen fogadott, minél nagyobb mértékben tapasztalá, hogy a hallei levegő egészségére ártalmas. Midőn Beszterczén Heister néhányat keményen megbüntetett, némelly jóakarói őt is vádolták, de ártatlansága kiderülvén, vádlóit megszégyenítette. Napról napra tudományának híre mindinkább terjedvén, 1714-ben, épen midőn a beszterczebányai vártemplom, hol ő predikátoroskodott, a romai catholicusoknak visszaadatott, a posonyi ágostai vallást követő gyülekezettől, a már nagyon rosz hirben álló iskoláik igazgatására hivaték meg, és ezt el is fogadta. 1719. első rendű vallástanitóvá választatván, e hivatalt 1749-ki aug. 29-ig, és így haláláig folytatta. Irt magyarul és latinul. Ezek közt nevezetesbek a következők: „Adparatus ad historiam Hungariae, sive collectio miscellanea monumentorum ineditorum partim, partim editorum, sed fugientium.“ E czim alatt tizedenkint akará kiadni a honi történet kutfőit. Valósággal kijött Posonyban 1735—1746. az első tized, és a másodikból két kutfő, „Hungariae antiquae et novae prodromus.“ Nürnberg, 1723. E munkában a szittyák hadakozásairól és hatalmáról, a hunnok származásáról és nemzeti mineműségéről; a szépségnek általában és helyenkint való természeti s polgári állapotjáról, némelly magyarhoni fürdőkről, a sopronyi bortermesztésről kész dolgozatokat nyújt. „Notitia Hungariae novae historico-geographica.“ Ez főmunkája, mely noha egészen készen vala, nyomtatásban mégis csak négy kötet jött ki, Bécsben, 1735—1742; mely kötetek: Posony, Turócz, Zólyom, Liptó, Pest, Pilis és Solt, Nógrád, Bars, Nyitra, Hontmegyéket foglalják magukban. Később megjelent az 5-ik kötet eleje is, mely Mosony megye leírását adja. A többi kéziratban maradt, melyet a szerző örökseitől nagy áron megvett gr. Batthyányi József, akkor kalocsai, utóbb esztergoni érsek és primás. Midőn e kincs Posonyból Kalocsára vitetett, a Dunán egy része annyira elázott, hogy Bereg, Krassó, Torontál és Komárom megyék leírása nagy részben, vagy egészen is olvashatlanná lett. „De vetere Literatura Hunno-Scythica exercitatio.“ Lip-

cse, 1714. „Der Ungarische Sprachmeister stb. von Meliboeo.“
 Posony, 1728., s azóta többször. Károlyi Gáspár új-testamen-
 tomát csinosan újra nyomatta ki Lipcsében, 1717. Végre több
 munkát fordított magyarra. — y.

Benczur János, született Losonczon Nógrádmegyében.
 Apja Sámuel ev. pap, később Nyíregyházára hivatván, János
 fiát is itt taníttatta. A főbb tanulmányokat az eperjesi colle-
 giumban hallgatá, hol vas szorgalma által kitűnt. Már akkor
 kezdé meg irodalmi pályáját. A jogot Pesten végezte, s 1842-
 ben ügyvédnek esküdött fel. Pesten a „Jelenkor“ szerkesztő-
 ségénél működött, mely alkalommal alapos tudományosság-
 gal irt cikkei a nagy Széchényi figyelmét is magukra vonták.
 1843-ban irta az „Alkotmányozás vagy vélemény a megyei s
 sz. kir. városi kérdések iránt“. 1845-ben „A szabadság és
 társadalmi rend elméletei“ című munkája a m. t. társaság
 által 100 darab arannyal jutalmaztatott. Családi viszonyai
 miatt Pestről Nyíregyházára tette át lakását, és itt fordította
 Ceciliá-t, s „Európai titkokat egy mediatizálttól.“ 1845-
 ben újra Pestre költözött. Itt irta a „Magyarországi hitbizo-
 mányok czélszerű átváltoztatásáról“ szóló jeles munkáját,
 mely szinte pályadíjra érdemesítettet. Megjelent Pesten, 1847-
 ben. Továbbá „Ügyvédi viszonyok“ című munkája pályadíjt
 nyert a m. t. társaságtól. 1848-ban Nyíregyháza város által
 aljegyzővé választatott, mely hivataláról a forradalom után
 lemondott és ügyvédkedett. Meghalt 1852-ben mint cs. kir.
 járásbíró Rimabrezón Gömörmegyében. Bö tudományu férfiú
 volt; de nagy hátrányára szolgált rövid látása: annyira, hogy
 midőn egyszer tollát hegyesítené, orrát vágta meg. — k.

Bene Ferencz, szül. 1775. Mindszenten Csongrádmeg-
 yében: alsóbb iskoláit Szegeden, a felsőbb tanulmányokat
 Pesten és Bécsben jeles előmenetellel végezte. Orvosi pályára
 lépven, tanár lett a pesti egyetemen; 1807-ben az orvosi kar
 dékánja, 1809-ben ugyanazon kar rectora lett. Hazánk egyik
 legkitűnőbb orvosa. Érdemei jutalmaul kir. tanácsossá és Li-
 pót-rend vitézévé nevezettett. Számos munkákat irt latin és
 német nyelven; magyarul a következőket: „A himlő vesze-

delmei ellen való oktatás". Pest, 1800. „Rövid oktatás a mentő himlőnek eredetéről, természetéről és beoltásáról.“ Pest, 1802. „Az orvosi tudománynak rövid rajzolatja.“ — k.

Beniczky Péter, született 1603. Adatok hiánya miatt viselt hivataláról bizonyost nem mondhatunk, azon egyen kívül, hogy aranysarkantyus vitéz volt. Költeményeit Bartók István esztergomi kanonok 1664-ben nyomatá ki, Nagyszombatban, „Beniczki Péter rhythmusai“ czim alatt. Első része szép isteni dicséreteket foglal magában; második közönséges magyar példabeszédekét szép oktatással. Utólszor 1806-ban jelentek meg Posonyban. Hogy szándoka nem volt verseit napfényre bocsátani, eléggé kiviláglik e szavakból:

Nem irtam ezeket elme-mutatásért,

Hanem néha s olykor csak a mulatsáért;

Nem laktam oskolát én a tanulásért:

Ezt értvén ne gúnyolj engem rythmusimert. — y.

Benkő Ferencz, erdélyi székely születés, a nagy-enyedi ref. gyülekezet hitszónoka. Még külső akademiákon, jelestül Göttingában léte alatt fordította, Werner munkáit az ásványok külső jegyeiről, és azt jegyzéseivel pótolva, s Magyar- és Erdélyországra alkalmazva kiadta Szebenben, 1781. Utána következett „Magyar Mineralogia, azaz: a kövek és érczek tudománya“. Kolosvár, 1786. Esztendőnként kiadott. „Parnaszusi időtöltéséből“ két rész jelent meg. „Magyar Geographia“ Kolosvárott, 1801- és 1802-ban. „Középajtai Benkő József biographiája“. Kolosvárott, 1820. — k.

Benkő Sámuel, híres orvos és természetvizsgáló, a philosophiai s orvosi tudományok doctora, több tudós társaságok tagja, született Erdélyben, Kis-Báczonban, 1743. Orvosi tanulmányait Nagyszombatban és Budán végezvén, Borsodmegye rendes physicusává lett, és Miskolczon teleült le. Igen sok jeles tudományos munkáival tette magát ismeretessé, mellyeknek hire többnyire külföldre is elhatott. Ide tartoznak: 1.) Beiktató értekezése: „De insomniis“. Budae, 1778. 2.) „Tentamen aquae acidularis Rankensis“. Cassoviae, 1778. 3.) „A hájagos himlőről tanácsadás“. Kassán, 1778. 4.) „Topogra-

phia oppidi Miskolcz historico-medica“. Cassoviae, 1782. 5.) „Problema chirurgicum.“ Posonii, et Cassoviae, 1782. 6.) „Novum febris scarlatinae genus“, magyarra fordítva: „A skarlátos hűdegnek leírása és orvoslása“, kiadta Rácz Sámuel Pesten, 1784. 7.) A dijoni tudós társaságnak egyik orvostudományi jutalomkérdésre dicséretesen felelt; mi által második osztályu jutalmat nyert: de a jutalmat újabb pályakérdés fel-tételére a nevezett társaságnál hagyta. Ezen értekezése be van iktatva a dijoni tudós társaság emlékiratai közé. 8.) „Tentamen Philopatris in Monarchiis et Aristocratiiis promovendae“. Vind. 1787. 9.) „Grautnak a fekete epés mérsékletéről irt hi-res munkáját angoltól magyarra fordította“. Kijött Pesten, 1791. 10.) Legnevezetesebb munkája pedig: „Ephemerides meteorologicomedicae annorum 1780—1793. V. Vol. Vindob, 1794., melyet még később egy kötetel toldott meg: „Novae ephemerides astronomico-medicae annorum 1794—1801. Vindob. 1802“. 11.) „Ratio medendi arcanis mixta“. Miskolczini, 1818.“ Meghalt apr. 25-én 1825-ben, miután előbb a catholicus hitre tért. — k.

Benőfy Sámuel, szül. Miskolczon; 1821-ben szegény szülöktől. Tanult Egerben. 1840-ben ugyanott pappá szenteltetett. 1845-ben káplánkodott a palóczok közt, és összeszedte e népfaj dalait, s eladta a Kisfaludy-társaságnak. 1848-ban ezred-lelkész Ferdinand huszár ezredénél. 1850 óta plebános Dédesen. Jeles lyricus. — k.

Benyák Bernát, szül. Komáromban, 1745. dec. 18-án; az ajtatos iskolák szerzetébe állott 1764-ben; s miután egy darabig poesist és rhetoricát nagy dicsérettel tanított volna, Pesten a philosophia tanszékét nyerte el, majd azután a fejérvári gymnasium vezetésével tiszteltetett meg. Vannak jeles költészeti darabjai magyar és latin nyelven. Egyéb munkái: „Sermocinationes criticae super ortu et progressu philosophiae“. 1779. „Okos elmének mulatozásai, melyeket Brueys apát urnak francia nyelven írott bölcs munkájából hazai nyelven kiadott“. Pest, 1793. Magyar fordítása illy czimű munkának: „Josephs des zweyten Erinnerung an seine Staats-Beamten

am Schlusse des 1783. Jahres“, és: „Eine Probe der weisen Regierung Josephs des Zweyten“. 1784. „Ratiocinium philosophicum super libertate ingenii in philosophando“. 1784. „Responsum ad Librum singularem Petri ab Osterwald de religiosis ordinibus“. Vindob. 1782. — k.

Beöthy László humorista, szül. Komáromban 1826. máj. 1-jén. Iskoláit szülőhelyén, később Posonyban, s a pápai és kecskeméti ref. collegiumokban végezte. „Testvére Zsigmond által buzdítatva, irodalmi térre lépett, s legelőször a „Honderü“-ben közlött néhány kisebb dolgozatokat. 1846-ban Kecskeméten jelent meg „Hajnalka“ czimű, ifjúság számára irt könyve. Figyelmet azonban leginkább a „Hölgyfutár“-ban közlött humoristicus dolgozatai ébresztettek. Vannak több művei szétszórva a lapokban. Önálló munkái: „Puncs“ (I. k. 1853. II. k. 1854. III. k. 1855.) A negyedik sajtó alatt van. „Nesze semmi fogd meg jól“. Pest, 1854. Müllernél. „Beszélyek“. 1855. Kiadva Szamvald által. Részt vett a következő könyvek szerkesztésében: „Romemlékek“. (1851. Pest). „Europa“ (külföldi regénytár). Pest, 1851. „Laczi konyha“ stb. Jelenleg a „Hölgyfutár“ dolgozó-társa. Itt közlőtte „Pugacsott“ czimű regényét, mely külön kötetben is meg fog jelenni. — k.

Beöthy Zsigmond, szül. 1819-ki febr. 17-kén Révkomáromban. Elemi s középtanodai tanulmányait Komáromban az ottani ref. gymnasiumban végezte, kitűnő sikerrel. A bölcsészetet Posonyban, a jogot Pesten hallgatta. Joggyakornoki pályája közben megnyilván az 18³⁹/₄₀-ki országgyűlés, juratusi időszakát Posonyban id. Pázmándy Dienes, komárommegyei követ oldalánál töltötte. 1840-ban Komárommegye aljegyzőjévé neveztetett. Ügyvédnek 1841-ben esküdött fel, és folytonosan mint megyei hivatalnok működött 1848-ig; mikor a közoktatási ministeriumnál fogalmazóva neveztetett. A császári seregek bevonulásakor visszament Komáromba, hol ügyvédi foglalkozása mellett mint ref. egyházkerületi jegyző s főgondnok hivataloskodik. Irodalmi téren mint jeles költő és regényíró ismeretes; számos dolgozatai először szépirodal-

mi lapokban láttak napvilágot. Ilyenek: „Külföldi beszélyek, francziából; az Athenaeumban; Lea, beszély, az Emlényben; Bettina, beszély a Regélőben; Hiuság és könyelműség“, beszély, az Emlényben stb. Önálló munkái: Koszoru, elbeszélések gyermekek számára. 1835. Beszélytár gyermekek számára, 6 füzet. 1839. Jurista és kisleány. Vigjáték 1 felv.; és Kóbor Istók, 4 felv. behózat. 1840. Követválasztás. Vigjáték 2 felv. 1843. Elemi magyar közjog. Pest, 1851. Összes költeményei a szerző arczképével 1851-ben jelentek meg Pesten, kiadva Emich Gusztáv által. „Az ev. házassági új törvények gyakorlati magyarázata“. Pest, 1853. Legújabbban is több költeményes és politikai czikkek jelentek meg tőle a lapokban. Jelenleg beszélyei összegyűjtésén dolgozik. — k.

Bérczy Károly, szül. 1819-ben Nógrádmegyében. Előbb jogász, később gr. Széchényi titoknoka; 1848-ban hivatalnok Széchényi ministeriumában. Novellairó, s fordító angolból és francziából. Novellái 1850-ben jelentek meg Pesten, két kötetben. — k.

Berecz Imre, szül. 1825. febr. 25-én Uj-bessenyőn Temesmegyében. Tanulmányait a temesvári iskolákban végzé. Már zsenge ifjúságában buzgólkodott a magyar nyelv és irodalom körül; mint a csanádi növendék papság olvasó-társaságának jegyzője s elnöke, társaiból „Munkáló-kört“ állított, mellynek tagjai havonként bizonyos magyar munkát készíteni tartottak. Iskoláit végezván, a püspöki irodában nyert alkalmazást. 1848-ban áldozárrá szenteltetvén, azóta mint káplán működik Banát-Gyarmaton. Sajtó alá bocsátott több nemű alkalmi költeményeken kívül a Nemzeti Újságban, Családi lapokban, és legkivált a Kath. Néplapban közlött több rendbeli cikkeket. — k.

Berecz Károly költő, jelenleg a „Hölgyfutár“ szerkesztője, született 1822-ben Rimaszombatban, hol atyja ügyvéd s egyszersmind városi jegyző volt. Tanult S.-Patakon. 1841-ben Pestre jött s királyi táblai jegyzőnek esküdött fel. 1843/4-iki országgyűlés alatt Posonyban velt b. Eötvös mellett, s es

időben tette az le ügyvédi vizsgálatot. 1845-ben Zichy Manó költéségén beutazta Magyarországot, s utazását az Életképekben leírta. Már tanuló korában különös hajlammal és szeretettel viseltetett a költészet s általában az irodalom iránt. Próba-kísérleteit a költészet terén legelőször az „Athenaeum- és Társalkodó“-ban tette. 1844-ben az által gerjesztett maga iránt figyelmet, hogy az „Életképek“-ben a legjobb költeményre kitűzött pályadíjat Petőfi „Egri hangok“ költeménye mellett, az ő „Polgár-hit“ című verse nyerte meg; s ugyanezen évben az országgyűlési ifjuság által gunyoros versre kijelölt pályadíjban is „Állatmutatvány“ című satyrája részesült. Ő szerkesztette a posonyi színészek felsegállására írt „Szinházi almanach“-ot, melly Posonyban jelent meg. Két évig a „Honderű“-nek volt segédszerkesztője. Mult 1854-ik évben Nagy Ignác halála után a „Hölgyfutár“ szerkesztését vette át, s folytatja a mostani magyar szépirodalmi lapok közt a legjobb sikerrel, mostanáig. Különféle lapokban számos költeményeket, elbeszéléseket, bírálatokat közlött. Ezenfelül egy füzet költeményt bocsátott közre 1848-ban „Szabad hangok“ cím alatt. Jeles költői tehetség. Művei bátran a jelesbek közé sorozhatók. — k.

Beregszászi Pál, szül. Debreczenben, 1790-ben. Tanulmányait ugyanott végezte. Mérnöki pályát választván, Pestre ment e tudomány rendszeres tanulására, honnan 1814-ben mérnöki oklevéllel ellátva tért vissza szülővárosába. Beutazta a birodalom nevezetesebb városait, s hazatérve részint a megyénél, részint magán uraságoknál tett mérnöki szolgálatokat. 1819-ben a magyar helytartótanács által a debreczeni főtanodánál a rajzolási és építési tudományok rendes tanárává neveztetett, s e minőségben mostanáig dicsérettel működik. 1833 óta főnebbi hivatala mellett Debreczen város által mint választott polgár az építések felügyeletével bízott meg. 200-at meghaladó, s tulajdon kezével készített rajzműveken kívül munkái a következők: „Az építés tudományának azon része, mellyben az épületekre teendő költségek számbavevése adatik elő“. 1819. 4 rézre metszett színezett táblával. „A rajzolás

tudományának kezdete". 1822. Öt metszettel. „Az építés tudományának azon része, melyben az épületeknek erős és alkalmatos volta adatik elő". 1824. „A szabad kézzel való rajzolás kezdete." 20 rézre metszett táblákkal; második bővített kiadás 1837. „Az építési tudománynak azon része, melyben az épületekre leendő fedelek ismerete és rajzolása adatik elő". 1846. 76 rézre metszett táblákkal. Megjegyzendő, hogy a rézmetszeteket általában mind sajátkezűleg készítette. — k.

Bernát Gáspár, szül. 1810-ben Hevesmegyében. Elvégezte a jogot, és most Pesten tartózkodik mint író. Igen kedves, és sajátos magyar humorista. Kedélyes vázlatai *Fresko képek* czim alatt 1847—1850-ben jelentek meg Pesten, 3 kötetben. — k.

Bertanfi Pál, szül. 1706-ki jan. 25-én Csávon Sopronmegyében. Jezuitává 1725-ben lett. Miután 6 év lefolyása alatt dicséretesen oktatta az ifjúságot, 1743-ban hitszónokká neveztetett; s e minőségben Győrött 1, Bécsben 7, Nagyszombatban szinte 7 évig buzgólkodott. Emlékezetre méltó, hogy 1745-ben ő volt első, ki a Bécsben tartózkodó magyarokhoz az egyházi szószékről kenetteljes magyar beszédet tartott. Utódja e fényes állásban 1752. Kereskényi Ádám magyar író lett. Meghalt 1763-ban jan. 15-én Komáromban, mint az ottani középtanoda igazgatója. Munkái ezek: „A nagyra vágyódó és semmi bizonyos vallásu hivatásos világ fiának az emberi sorsnak változásán való keserves siralma." Bécs, 1750. Kassa, 1761. versben. „Dicsőséges sz. István első magyar királynak élete". Bécs, 1751. Rimekben. „Mindennapi kenyér". Nagyszombat, 1762. Buda, 1779. „Keresztény bölcsesség avagy az okos és istenes keresztény bölcsességre mindenféle üdvösséges oktatások". Nagyszombat, 1754. „E világnak két rendbeli rövid esmérte. Először a mint az Istentől teremtetett, másodszor, a mint az Istennek és természetnek vezérléséből az emberektől külömb külömb féle részekre stb. osztatott". U.o. 1757. E munkáról Bod Péter (Magyar Athenás 36 l.) ezt mondja: „Ez a földnek leírása, sok újságokkal teljes könyv; nem ártott volna mind az által, ha jobb rendet

tartótt volna benne. Az is igaz, hogy azt kerülvén az Író, nehogy a Magyar szólások közé Deákot elegyítsen, oly homályos az írása sok helyen, hogy alig lehessen megérteni mit akarjon“. Ellenben Horányi (*Memoria Hungarorum*. P. I. 285. l.) így ír: „Liber hic geographicus rerum varietate amoenus est. Quibusdam dum nimiae orationis integritati studuit, obscurus videbatur, verum hae loquutiones non tam obscuritatem, quam novitatem praeseferunt, nam in patrio sermone paucos hujus argumenti libros habeamus.“ —y.

Bertha Sándor, szül. 1796. Komárommegye Ete helységében. Tanulását Pápán és Posonyban végezte. A magyar t. társaság ügyvédje és rendes lev. tagja, folytonosan jelen volt az 1825^{5/7}-ki országgyűlésen, azt részletesen leírta, s „Dietai jegyzetek“, és „Posonyi Promenad“ czim alatt ki is adta. Hasonlóan leírta az 1830-kiki országgyűlést; és ezen leírást „Országgyűlési Tárca“ czim alatt bocsátotta napfényre 1843-ban. Ő szerkeszté az 1832^{6/6}-ki országgyűlésen a „kerületi naplót“, s Dessewffy Antallal a latin nyelven szerkesztett törvénczikkeket magyarra fordította. Írt verseket és egyéb apróbb értekezéseket a „Jelenkor- és Társalkodó“-ban, majd a Tudománystárban. Részt vett Verbőczy hármass könyvének fordításában is. —k.

Berzay Elek, szül. 1815. aug. 20-án Lóoson Sopronmegyében. Elemi tanulmányait helyben, a felsőbb iskolákat Szombathelyen és Sopronban végezte. 1834-ben a kegyesrendűek közé vétetett fel, s kiállván a próbaévet, tanított Podolinban. Innen Vácra küldetett a bölcsészettanulására, azután Nyitrára és Szent-Györgyre a theológiára. 1842-ben áldozárrá szenteltetett, s azután Vácson és Kalocsán felváltva tanárkodott; miglen az új tanrendszer behozatalával Szegedre tétetett át, hol jelenleg is tanít. Irodalmi téren „Latin gyakorlatok“ czimű munkájáról ismeretes, mellynek folytatása nem sokára sajtó alá kerülend. —k.

Berzeviczi János, született 1692. jan. 4-én Sárosmegyében, virágzó nemes családból. Végezván tanulását, katonává lett, s mint ilyen meg is házasodott: azonban esküvése

napján az egyházi hatóság engedelmével nejétől megválván, jezsuitává lett 1714-ben. Nagy-Váradon hallgatta a bölcsészetszet, Nagyszombatban pedig a hittudományt, mire egy évig Rosnyón hitszónokoskodott; s e-minőségben élte le napjai nagyobb részét. Meghalt Kolosvárt, 1750. júl. 22-én. Magyarul csak egy munkát, de jelest irt, mellynek czime: „Egy eltévedett juhocskának Pásztorától kért s nyert vezérő oktatas_a.“ Kassa, 1731. —y.

Berzsenyi Daniel, született 1776. maj. 7-én Hetyén Vas megyében. Atyja hites ügyvéd volt ugyan, de inkább philosophiai csendben élt, gazdaságát vivé, s olvasgatott. Lelkesedett lévén mind a honszeretetet, mind a görög és romai philosophia által, fiával ezekről, nem pedig agár- és lóról beszélgetett; a magyar nemzet közjogi szabadságait, az ezeket ország- és megyegyűléseken védett, fentartott honfiak tetteit, s az ó-világ két nagy nemzetét komolyan magasztalá. Erőtlen és beteges lévén a fiu, gymnastika által erősíté meg, s hogy a lelki erők fejlődésének szabad menetet nyisson, csak későn és játszva taníttatá. Tíz éves koráig élte nem vala egyéb testgyakorló játéknál; minek következtében olly nagy elevenesség és erő fejezett ki benne, hogy midőn a soproni evang. lyceumba átvitetnék, az iskolai tanulmányokban rég izzadókat csakhamar és játszva elérte, majd később felül is multa. De gymnastikája nem lévén görögösen zenével párosítva, a duzzadozó erő nem szülhetett egyebet nagy vásottságnál, mi őt végtelen csintalanságokra ragadozta, s az által ifjuságát zivatárokkal borítá el. Szilaj ereje, szelleme szerint a vitézséget nézvén legfőbb szépnek, syntaxista korában katonává akara lenni, miért atyai figyelem alá hazavitetett, s ekkép a syntaxis osztályának felét elmulasztá. Ekkor kezdett magyarul olvasgatni, atya könyvei közül elszedvén a verses magyarokat. Év mulva Vietoris Jonathán kezére került a szónoklati osztályban: azonban a kiszabott tanulást itt is unta, s csak ahhoz fogott tüzzel, mihez természete önkényt vonzotta. Deákul halomából tudott már annyit, hogy a régi remekírókat megértette. A német nyelvet a soproni német leánykától fogta fel.

1794-ben 18 éves korában fakadott első dala („Jer, Lili! nézd langyos szellők lengetik a ligetet“ stb.) de erről kisért tudott; mivel a nem tanuló végkép haza vitték. Látván azonban atyja, hogy fia nem gyűlöli a romai írókat, azokban maga gyakorlotta, csak költőiktől óvá. Éjente lopva olvasgató Horatiust, és általa emelkedett, lelkesült; 1797-ben látja Szombathelynél a fölkelő magyar nemességet, és zengé odája: „Él még nemzetem Istene.“ Hallja 1807-ben a budai országgyűlésen Nagy Pált, a híres szónokot, és lehelé nagy gondolatait hozzá. Látta nemzete aljasodását, és harsogott „Romlásnak indult hajdan erős magyar“ odája. Mind olly kebel nyilatkozásai, melly forra, nemzetét ujra teremteni. Költeményeit csak akkor mutató fel, midőn már feltett szándoka volt, többet nem írni. Kis János dömölki predikátor lepte meg egykor épen dolgozó tában a Ság hegyére néző sömgvényi lakában, s a töle nyert darabokat közlé Kazinczyval: ez lyrai nagyságot jövendőt, mi Berzsenyit még inkább megerősítvén önbizalmában, semmit elé nem mutatott, senkivel nem levelezett, sőt Kissel sem társalgott: miért ez is valami elmuló ifjui szeszélyének tekinté költőiségét. Mikor róla már senki sem álmoda, akkor küldé meg gyűjteményét Kisnek (1808). Kistől Kazinczy kérte el. Kazinczy magasztalá hozzá irt levelében. Berzsenyi visszaadta a tisztelkedést. A kézirat Szemere Pál, majd Helmecey Mihály kezébe jutott, és ez nyomtatásról gondoskodott. Azok közül, kiknek Helmecey hazafui örömében mutató, Tatay Jánost, jelenleg győri kanonokot feltűzelik az új ingerű versek, s a pesti seminariumbeli paptársait ez a kiadás költsége nagy részének összeadására buzdította, mellyel Berzsenyit csak úgy akarák meglepni. *). Költeményeit Helmecey ki is

*) Berzsenyi verseinek első kiadására következő kisapok áldoztak: Tatay János szombathelyi, Guzmics Isidor és Dér Engelbert sz.-benedekrendű, b. Barkóczy László egri, Fábri Ignác kassai, Szabó János és Keller Kelemen cisterciák, Fejér Antal erdélyi, Hering Ignác és Kotró Pál szatmári, Schwarcz József veszprémi, Vojvodich Mihály diakovári, Baricz Mihály, Zombori János kalocsai megyéből.

adta ezen czim alatt: „Berzsenyi Dániel versei.“ (Pest, 1813); a költő képével, ki ekkor 37-ik évében volt, és már elbucsuzott Kemenesaljáról: „Messze setétedik már a Ság teteje,“ szívet ható dalában Somogyba menve Niklára, szülői tágasb jószágára. Versein kapva-kapott velősségeért az olvasó közönség, s neve csakhamar országos lőn. A szórövidítések és új szavak, mellyeknek hevesb vitatása ekkor kezdődött, reá nem igen hatottak; de minthogy a kemenesaljai, másutt nem igen ismert szavakkal bátran és gyakran élt, a „Mondolat“ írója őt is kifogás nélkül csapkodá; miről ő mosolygó önérzettel mond ítéletet egy barátjához irt levelében, mellyben a vigyázó ujitást helyesli. Költeményei második kiadásához Helmeczy értekezést függeszte az ugynevezett ujitásokról a nyelvben, s ebben helyesen szól a régi gyökök és elavult szavak életbe hozatásáról, új szavak készítése szükségéről, s a nyelv szabadabb szerkezetéről. E kiadással Berzsenyi híre újra növekedett ugyan, de egyszersmind megszűnt nyugalma. Setétülés nehezedett reá somogyi laktában, s csak két-három barátjával folytatott levelezése vidámitgatá, s azon emlékezet, melly Pesten létekor Szemere Pál, Vitkovics, Helmeczy és Kölcsey által volt barátságos fogadtatását festé eleje magányában. De e lelki világot beborító említett állapotához járult betegsége, feldúlt kocsiájával, ütközések, ficzamodások érék, majd évig nyomta ágyát, s a már magában is ingerlékenyt orvosa hevitőkkel gyógyitá, s ezekkel folytonos lázba vitte. Mindezen bajaihoz járult a hypochondria is. Illy állapotban érte őt Kölcsey tulmenő recensioja (Tud. Gyűjt. 1817. 7. k.), mellyet keménynek, fanyarnak, igazságtalannak vélt; és keble az ítélő iránt elhidegedék, s örökre. Több év multával visszanyervén egészségét, vidáman tért sokáig abban hagyott munkálkodásaihoz: de komoly vizsgálat foglalá el az alkotó költészet helyét. Most prosában irt a szép és izlés tárgyairól. E tekintetből, s a legjózanabb életbölcseességet tanító odáiért a magyar t. társaság igazgatósága 1830. nov. 17-én a philosophia osztályban vidéki első rendes taggá nevezé. Meghalt 1836. febr. 24-én, könyvei közt, a nélkül, hogy békejobbot

nyújtott volna Kölcseynek, ki fölötte remek gyászbeszédet mondott. Minden munkáit „Berzsenyi Dániel összes munkái“ czim alatt Budán, 1842. 3 k. meghagyása szerint Döbrentei Gábor bocsátá közre. —y.

Bezerédy Amália, szül. Vas megyében, 1804-ben. 1821-ben házasságra lépett Bezerédy Istvánnal. Meghalt 1837-ben. Leánya számára irt egy olvasókönyvet gyermekek számára, „Flóra könyve“ czim alatt (Pest, 1836.), mely számos kiadást ért; azonfelül irt néhány költeményeket, s hátrahagyott német nyelven irt novellákat, melyek 1840-ben jelentek meg Pesten, 2 kötetben. —k.

Bessenyei György, szül. 1740. Berzelen Szatmár megyében. Atyja rossz gazdálkodása mellett derék fiának nevelésére is olly keveset ügyelt, hogy a s.-pataki iskolákból már 4 év múlva ki kellett maradnia, s otthon a mi keveset tudott is, elfelednie. Idővel a Bécsben föllállított testőrsereg tagja lön. A becsületérzés önmaga képzésére ösztönző, s midőn a német nyelvet a francziával együtt megtanulná, s az újabb franczia irodalommal megismerkednék, a németeknek irodalmuk melletti buzgósága által feltűzeltetve, szerencsés talentumát gyorsan kimivelte, hogy nemzetét, mely vagy a holt nyelv jármában maradni, vagy az idegen és ujonan fölvirágzott irodalmat elvállalni készültében, önnyelvétől örökre megváltni indult, hasonló hévre lobbantsa. Erre nézve 1772-ben több poetai munkával állt elő; ilyenek: „Hunyadi László,“ tragoedia 3 felv. „Agis,“ tragoedia 5 felv., utójátékkal. „Az emberről próba,“ philosophiai költemény 4 levélben, melyre „Popenek, Essay on man“-ja adott alkalmat. „Eszterházi vigasságok,“ költeményes leírás. Következett 1773-ban „Buda,“ tragoedia 5 fv., mely 1787-ben Posonyban másodszor is ki-jött. E dolgozatai franczia szabásu alexanderi versekben, melyeket leginkább ő hozott nálunk divatba, irvák. Ezen-tul a prosában való írást örvendette. Lucanus első könyvét Marmontel után magyaritva, Posonyban adta ki 1776-ban. Ezt követte a „A philosophus,“ vigj. 5 fv. (Bécs, 1777). „Bessenyei György társasága (Orczy és Barcsay) és futó da-

rabjai,“ (Bécs). „Az anyai oktatás,“ levelekben. „Hunyadi János élete.“ (U. o. 1778). „Magyarország“, mely a nemzeti nyelv kimiveléséről való gondolatokat foglal magában. (U. o.) „A magyar néző“ (u. o. 1779.); a „Holmi“, philosophiai, literaturai s poetai kisebb kiterjedésű munkák. „Debreczennek siralma.“ 1802. „A bihari remete.“ 1804—1806. 2 k. „Magyarországnak törvényes állása.“ 1804. Voltaire Triumvirátját az eredetiekhez hasonló versekben fordította. Mint a császári könyvtár őrének, kevés ideje maradt ugyan a dolgozásra; örült azonban példája hathatós voltának, látva, mint készülnek a legélesebb magyar elmék az általa kitűzött czélt megközelíteni. Látván azt, hogy a magyar irodalom csak lassan vagy épen nem emelkedik, Bessenyei a nemzetet nyelvéhez buzgóbb ragaszkodásra ingerelte, s egy tervet készített a magyar tudós társaság föllállítására, melyet „Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék“ czím alatt Révay csak 1790-ben nyomathatott ki. Bessenyei 1779-ben tért vissza a kath. egyház kebelébe. Meghalt Berettyó-Kovácsiban Biharmegyében, 1811. majus közepén, élte 71. évében. — y.

Beszédes József, jeles vízmérnök és akadémiai levelezőtag, szül. 1787-ben febr. 13-án, Magyar-Kanizsán Bácsmegyében. Tanult Szegeden, Temesvárt, Egerben és Pesten, s különösen a mérnöki s mezőgazdasági tudományokban képezte ki magát. 1799-ben bocsátotta közre a Kolosvártól Gratzig hajózható országos nagy csatorna eredeti tervének programját. 1836-ban a helyt. tanács elé terjesztette a „Sebes-Körös és Berettyó vizek mocsárainak kiszáritását“, mely munkának részletes tervét 1839-ben készítette el. A linzbudweisi vasut-társaság megbízásából 1827—28-ban a vasutra káros hatású vízfolyásokat igazgatta ki. Tárgyavatottsággal figyelmeztette hazafiai a Duna medrében Vaskapunál létezett s a hajózást annyira gátolt kőszirtek szétrobbantására, minek következtében mint alapos szaktudós utazott 1830-ban Széchényi Istvánnal a Dunán Galatzig, onnan Konstantinápolyba. Műértő tollal irt számos szaktudományi értekezés jelent meg tőle koronkint a Tud. Gyűjteményben, Hírnök-, Századunk-

és Társalkodóban, melyek közül némelyek külön nyomtatásban is megjelentek. (Ujabbkori ismeretek tára után). —k.

Bielek László, született 1744. Kisutza falván Trencsén-megyében. Végezvén a szelidebb tudományokat, 1764-ben piaristává lön, s mint ilyen több évig a nyelvtani, majd felsőbb osztályokban is tanítoskodott. A magyar egyetemtől bölcsészeti tudor czimre érdemesítettén, a bölcsészetet, mathesist és történeteket több évig sikerrel tanította, igazgatá rendtársait és az ifjúságot; de a legnagyobb érdemeket mint magyar ékes nyelvű hitszónok szerzette magának Debreczenben és Nagy-Károlyban. Irományai részint magyar, részint latin nyelven láttak világot. Amazok közt előfordul: „Erkölcsei oktatás.” Kassa, 1792. „Urnapi beszéd, melyet tartott Debreczenben az igazság öröpaizsa ellen.” Pest és Posony, 1797. „Arany gondolatok a mostani szabad gondolkodásnak módja ellen.” Bécs, 1800. Németből. Meghalt Kőszegen, 1807. —y.

Birányi Ákos, előbb Schultz August, született 1816-ban Selmeczen, hol atyja kir. hivatalnok volt. Elemi s középtanodai iskoláit Léván végzé, hol különösen Hutter Antal k. rendi tanár ébreszté benne a tudományok iránti szeretetet. A költészeti osztály végeztével növendékpap lett esztergomi érseki megyében, s mint ilyen bölcsészeti s hittani pályáját a nagyszombati főtanodában egészen bevégezte. Különösen a görög nyelv volt kedvencz tanulmánya, úgy hogy első évi theologus korában a bibliát görögül egészen felmondta. Iskolái végeztével a papságból kilépett, s Pesten keresett alkalmazást; de célta nem érhetvén, vidéken volt kénytelen nevelői állomást elfogadni, melly minőségben tíz hónapig működött. Ekkor Pestre visszatért, és a „Nemzeti Ujság”-nál nyert alkalmazást; s itt kezdődött írói pályája. Később a „Pesti Hírlap”-hoz ment át, mint segéd; 1844-ben a posonyi „Hirnök” szerkesztését vette át és folytatta a lap megszüntéig, 1845-ki június végeig. Pestre visszatérvén, a „Jelenkor”-nál segédkedett egész 1848-ig. Ez idő alatt adta ki István öccsével, Schultz testvérpár név alatt, a „Világtörténeti elbeszéléseket,” a „Természetmagyarázó atyját,” „Nogell Ist-

ván utazását keleten,“ és egy női erkölcs- és világtant (ez utóbbit németből fordítva). 1850-ben Szirondi álnévalatt irt egy kötetet „Regény és való“ czim alatt, és „Görgey történeti jellemrajzát,“ melyből azonban csak egy mutatóvány jelent meg a „Magyar Hírlap“ 1851-ki folyamában. 1852 óta ismét állandóul lapszerkesztéssel foglalkozott. A „Budapesti Hírlap“ mellett fél évig „Napi tudósító“ melléklapot szerkesztette B u l y o v s z k y-val. Legközelebb előfizetést hirdetett „Séták a kristálypalotában“ czimű s a világipart ismertető munkára. Meghalt mint a „Religio“ segédszerkesztője f. évi jun. 13-án choleraában. —k.

Bíró Márton, született 1693-ban régi nemes családból, melly IV. Béla s III. András alatt a hazának már jeles férfiakat adott. Tanulása végeztével az egyházi pályára érezvén hivatást, a veszprémmegyei papnövendékek közé soroztatott, s rövid idő múlva kanonokságra érdemesítették. Utóbb felső-őrsi prépost, majd átalános helyettes és veszprémi nagyprépost lett. Mint kitűnő jelességű egyházi szónok, szelidség, okosság és bőkezűség által magát megkedveltetvén, veszprémi püspökké nevezteték. Meghalt 1760-ban aug. 10-én, hasznos életének 67-ik évében. Különös kedvelője s ápolója volt a tudományoknak, buzdítója a tudósoknak; innen történt, hogy nagyon sok munka az ő bőkezűsége és pártfogása alatt láthatott csak világot. Irt magyarul és latinul. Emlitendők: „Micae et spicae evangelico-apostolicae, azaz Evangeliumi kenyérmorzsálékok és apostoli buzakalászok.“ Győr, 1756. „Ünnepnapokon diaetának alkalmával mondott beszédek.“ (U. o. 1761.) Angyali társaságnak szövetsége. (U. o. 1756.) „Enchyridion.“ Győr, 1750.; mellyről Bod Péter állítja, hogy Maria-Therezia, kinek a munka egyébkint ajánlva volt, a kapható példányokat elkoboztatta. —y.

Bíró Márton, született 1759. sept. 21-én Sz.-Károlnán Székelységben. Tanulmányai bevégezte után, mint sz. Ferencz minorita rendén levő, 1783-ki oct. 8-án pappá szenteltetett, s azonnal szónoki hivatalra alkalmaztatván, a híveket Szegeden, utóbb Egerben, majd Kolosvárt is kitűnő buzgósággal oktatta. Évek multával ez utóbbi helyen rende növendékeinek a böl-

csészeti tanokat is fejtegeté. E két pályán gyűjtött érdemei őt a kantai ház elnökségére emelték, melyet hosszabb ideig szeretetteljesen kormányzott; míg végre b. Józsika Miklós közbenjárására a fencsi egyház helyettes-lelkészévé nevezteték. 1818-ban rendtanácsnok, majd a miskolczi k. középtanoda igazgatója lőn, s mint ilyen végzé be munkás életét 1823. oct. 18-án. E jeles egyházi szónok hire feledhetlen marad Kolosvárt, hol csillagként ragyogott. Említést érdemelnek a majd tíz évre szóló bőjti sz. beszédei, valamint a halottiak is, melyekkel sok szomoru család bánatos szívébe irt csöpögtetni sietett. Közülök több nyomtatásban is hirdeti emlékét. — y.

Bitnicz Lajos, született 1790. jul. 17-én Jákon Vas-megyében, közel Szombathelyhez. Atyja holtá után édes anyja ápolása alatt a nagy-kanizsai és kőszegi középtanodában végzeván iskoláit, 1807. a szombathelyi megye növendéke lett. Üres óráit még tanuló korában az olasz, francia és német nyelv tanulására fordította; de a seminariumbeli helyes szokás anyai nyelve tudományos megismerésére is vezette. 1812-ben az ottani lyceumban mathesis tanárává neveztetett; és mint ilyen, 1815. a bölcsészeti tudományokból tudori koszorúval tisztelteték meg. 1819 óta legújabb időig a magyar nyelv és irodalmi tanszéket díj nélkül látta el; tanítványai közt annak mélyebb felfogása végett nyelvmívelő egyesületet is állítván. Szombathelyi kanonokká neveztetvén, a lyceumi tanárságot az igazgatói hivatallal cserélte fel. 1828-ban tagja volt azon küldöttségnek, mely a magyar t. társaság alaprajzát és rendszabályait mart. 15-étől apr. 7-eig Pesten szerkesztette. 1830. nov. 17-én ugyanazon magyar t. társaságnak igazgató tanácsa a matematikai osztályban vidéki rendes, 1847-ben pedig maga a nagy gyűlés tiszteleti tagjának választotta. Folyvást munkás részt vett az akadémia ügyeiben. Tudósb íróink közt kitűnő helyet vívott ki magának; stylusát jó izlés eleve-níti. Új szavai, melyekkel élt, munkáiban nyelvismerettel készültek. A „Tud. Gyűjtemény“ több kötete, a „Muzáron“, „Közhasznu Esmeretek Tára,“ a m. t. társaság „Évkönyvei“ stb. érdekes értekezéseket birnak tőle. Külön megjelent

munkái pedig ezek: „A magyar nyelvbeli előadás tudománya“. Pest, 1827. 1. k. „Gazdasági Szótár“. Szombathely, 1831. „Magyar nyelvtudomány“. Pest, 1837. 2. k. Ugyan az „javítva és bővítve“: Kőszeg, 1847. 1. k. — y.

Blümelhuber Ferencz, szül. Dunaföldvárott 1824-ben. Tanulmányait Budán és Nagyszombatban végezte, a hittudományokat pedig a bécsi pazmaneumban hallgatta. 1847-ben pappá szenteltetett, és elébb mint segédlelkész működött Doroghon, Pesten, Budán. 1850-ben a pesti központi papnöveldében tanulmányi felügyelő lön. 1849-ben mint a „Religio“ egyházi folyóirat dolgozótársa lépett föl az egyházi irodalom terén. 1850-ben a „Jó és olcsó könyvkiadó társulat“ titoknokává, s mint ilyen ugyanazon év második felében a „Katholikus Néplap“ szerkesztőjévé választatott. Lapját számos sajátkezi dolgozataival gazdagította. 1855. év elején esztergomi hittanárra nevezetett. — k.

Bod Péter, szül. 1712. febr. 22-én Kezdiszék Felső-Csernáton nevű helységben, nemes szüléktől. Tanulását 1718-ban születése helyén kezdette, Nagy-Enyeden folytatta, s 1740-ben Leydenbe menván, ott be is végezte. Hazajötte után 1743. Bethlen Katalinnak házi papja volt Hévizen; 1749 óta pedig Inczédi József itélőmester közbenjárására, a magyar-igeni ref. gyülekezethél nyert alkalmazást. Dolgozott magyarul és latinul. Tudós munkálódásai közt a szőlőmivelésben találta kedvét s gyönyörűségét, s ez volt oka halálának, melly 1768-ban következett be. Késsel vágta meg erősen kezét, a vérfolyást reggeli 9 órától esti 6-ig megállítani nem lehetett. Munkáinak egy része a vallást tárgyalja, más a honi, egyházi, polgári s tudományos történet- és nyelvismertetre tartozik; némelly nyomtatásban kijött, más kéziratban maradt. Egyebeken kívül említésre méltók: „Szentírás értelmére vezérő magyar Lexikon, mellyben a sz. írásban előforduló példázások (typusok) és ábrázolások (emblemák) lelki értelmek szerint rövideden kivilágosittatnak, sok dolgok a sidó és görög régiségekből kimagyaráztatnak“. 1743. Kolosvár, 1746. Debreczen, 1747. Szeben, 1756. „A szent Bibliának Histo-

riája, melyben az Istennek ő és új Testamentoma szerént való sz. beszédének megíratatása, annak mind ez ideig csudálatos megtartása különböző nyelvekre, azok közt a magyar nyelvre való fordítása, és azoknak való kinyomtatása rövideden előadatik“. Szeben, 1748. és 1756. „Judas Lebbaeus apostol leveleinek rövid tanításokból foglalt magyarázatja“. Szeben, 1749. „Szent Heortocrates, avagy a keresztények közt előforduló Innepeknek, és a rendes Kalendáriumban feljegyzett szentek rövid Historiájok“. Posony, 1756 és 1786. Az Isten vitézkedő Anya-Szent-Egy-Házának a jelen való üdögsok változásának Historiája“. Basilea, 1760. „Szent Hilarius a vagy a szívet vidamító, elmét élesítő, kegyességre serkentő rövid kérdésekben és feleletekben foglaló dolgok“. Szeben, 1760. „Szmirnai sz. Polykárpus avagy Erdélyi reformatus Püspököknek Historiájok“. Nagy-Enyed, 1766. „Magyar Athenas, avagy az Erdélyben és magyar országban élt tudós embereknek, nevezetesebben a kik valami világ eleibe bocsátott írások által esméretesekké lettek, s jó emlékezeteket fenhagyták Historiájok“. Szeben, 1766. „Erdélyi Feniksz Tótfalusi Kis Miklós, avagy Prof. Pápai Páris Ferencznek a könyvnyomtatás mesterségének találásáról, folytatásáról a Tótfalusi Kis Miklós emlékezetére írt versei“. 1767. Párispapai Ferencz és Mólnár Albert latin-magyar és magyar-latin szótárát. „Dictionarium latino-hungaricum, et hungarico-latinum-germanicum“ czim alatt javítva és bővitve újra kiadta Szebenben, 1767. két részben, holmi toldalékokkal. Latin dolgozatai közt nevezetes: „Hungarus Tymbaules, seu grata ac benedicta hungarorum quorundam principum, herorum, magnatum, toga et sago, domi, militiaeque insignium viro- rum eruditione ac prudentia clarorum, feminarum honestatis fama ac pietatis studio illustrium ex Epitaphiis renovata memoria“. Nagy-Enyed, 1764 és 1766. 2 köt. — y.

Bogáti Miklós, Arius vallását követő hitszónok: Következő munkái maradtak: 1) „Szép Historia a tökéletes aszszonyi állatokról, melyet Plutarchusból fordított magyar nyelvre“ Kolosvárrott, 1570. 2) „Az oetedic része Mátyás ki-

rály dolgainak mind haláláig“. U. o. 1580. 3) „Az Nagy Castrios Györgynek, kit az török Skenderbegnec hívott, ki Hunyadi Jánossal két felől vít a Törökre, különb különb csoda szerencsével, vitézi dolgainak Historiaya hat részben“. U. o. 1592. 4) „Aspasia Asszony dolga, és a jó erkölcsű Asszonyoknak tüköre“. U. o. 1591. 5) „Ez világi nagy sok zur zavarról való Enec. Az Toldi Miklós éneke notayara“ U. o. 1591. 6) „Magyar Zsoltár fordította Fazekas fia Miklós 1604-ikban“. — k.

Bolla Márton, kegyes szerzetbeli pap; szül. 1751. apr. 14-én Sümegen, Zalamegyében. 1784-ben a kolosvári lyceumban történettanárrá neveztetvén ki, itt adá ki először: „*Primae lineae historiae universalis in usum studiosae juventutis Claudiopolitanae*“. 3. tom. Claud. 1798—9. Melly munka halála után magyarul is megjelent Budán, 1845. Bolla 1809-ben a szerzet magyarországi főnökévé tétetvén, ezen az ifjuság kiképzésére olly nagy befolyással bíró szerzet kormányában minden ujítástól visszajedve, szakadatlanul a régihez ragaszkodott. Meghalt 1831. nov. 7-én. — k.

Bolyai Farkas, szül. 1775. Bolyán Erdélyben; iskoláit Enyeden, Kolosvárt, majd Jena és Göttinga egyetemeiben végezte. Iskolái végeztével mathesis és physica tanára lett. Előbb a szépirodalom mezején buzgólkodott, s e nemű munkái, „*Öt szomorujáték*“ czim alatt láttak napvilágot, Szeben, 1817. Irt matematikai munkákat iskolák számára magyar és latin nyelven, ezenkívül kiadott „*Pope próbatétele az emberről*“ czimű, válogatott költeményekkel vegyes munkát. — k.

Bornemisza Péter, régi nemes családból vette eredetét. Kisded korában elvesztvén szülőit, sok nyomor közt ide s tova hányatva töltötte ifjúságát; a tanuláshoz azonban magában tehetséget érezvén, a kassai, majd a bécsi s egyéb német iskolákban szép előmenetelt tanusított. Mint tanuló különösen gyönyörködött a sz. írás olvasásában. Magáról azt jegyzé fel, hogy midőn kiment a külföldi egyetemekre, 8 forintja volt, s 8 évig kün tartózkodván, midőn haza érkezett ugyanannyi vala tárczájában. Több helyen viselt lelkészi hivatalt.

1576 táján mint superintendens fordul elő. Némelly tehetősöktől segítettve, az evangeliumokra „Postillát“ irt, és 1579. kiadta 5 köt. Ezenkívül vannak töle egyéb kisebb értékű magyar művek is. — y.

Boros István, az öcsödi hely. vallást követő gyülekezet hitszónoka. Munkája: „Az ó Testamentomra mutató tábla, mellyben az ó Testamentomi szent Írásokban megirt nevezetesebb dolgokat és szókat a A B C-nek rendi szerint összeszedve előadta Boros István öcsödi lelki tanító“. Posonyban, Füs-kuti Landerer Mihály költségével és betűivel, 1786. — k.

Bossányi Farkas, született 1669. jun. 21-én Szendrőn Nyitramegyében. Végeztén Nagyszombatban a szónoklati osztályt, hosszú küzdés után szülői akarat ellen 1687-ben jezuítává lett. Miután Nagyszombatban a bölcsészetet és hittudományt 8 évig előadta, 1715. Kassára küldetett, hogy ott a mostoha körülmények által megrongált, s majdnem végkép elenyészett iskolai fegyelmet visszaállítsa. 43 éves korában kezdte meg itt oktatását; fáradalmait kívánt siker koszoruzá, főleg midőn az intézet mellé nyomdát is állított. Hivataloskodott Nagyszombatban és Esztergomban is. Meghalt Kassa szomszédságában a gönczi fürdőben, 1726. aug. 31-én. Latinul több jeles munkát irt; magyarul tudomra e kettőt: „Rövid napokban foglalt érdemes hosszú élet, az az mélt. csábrági gr. Koháry Ignác urfi 16 esztendeig tartó életének koros napokra lett megfordulása“ Nagyszombat, 1820. „Magyar koronának és országnak nagy áron lett megvétele; az az sz. István első magyarok királya“. Posony, 1723. E beszédet mondotta Pannonhegyen, a főmonostor alapításának 721-ik évében. — y.

Bozzai Pál, szül. 1832. Veszprém-ben. Az irodalmi téren a forradalom alatt lépett fel olly sikerrel, mikép Arany őt második Petőfinek nevezte. Részt vevén a forradalomban, 1849-ben a császári katonaság közé soroztatott és Olaszországban szolgált; honnét 1852-ben betegen visszatérve meghalt 20 éves korában. Hátrahagyott munkáit Lévay adta ki. Beszélt sok nyelveket. — k.

Brassai Samu, szül. 1798-ban Thoroczkón Tordame-

gyében, hol atyja unitarius lelkész volt; ki szinte tudományos férfit, s válogatott könyvtár birtokában lévén, kiképeztetését leginkább neki köszöni. Legkedvesebb tanulmányai voltak az újabb irodalom, zene és természettudomány, melyeket leginkább atyai házánál tett sajátivá. Érett korában magántanításokat adott Erdély legelőbbkelő családjainál; e közben utazásokat tett Magyar- és Erdélyországban természettudományi szempontból. Tapasztalatait „Általános földleirat“, és „Füvészet elemei“ czim alatt bocsátotta közre. Igen jeles bírálatokat közölt a Társalkodóban; úgy szinte az Athenaeumot is jeles értekezésekkel gazdagította. Ezek közt legjelesebb a „Bankismeret“, mely igen nagy figyelmet gerjesztett. Kolosvárott társulatot alapított népies könyvek kiadása végett, és ekkor indította meg saját szerkesztése mellett a „Vasárnapi ujságot“. E jeles folyóiratot később politikai ujsággá alakította át. 1837-ben tanszéket nyert a kolosvári unitarius főtanodában, e minőségében is igen nagy hírnevet szerzett magának. Összeállításban volt számos külföldi tudósokkal, s az iskolánál számos reformokat léptetett életbe. Ez idő tájban indítá meg „Kék könyvtár“ czimű iskolai könyvgyűjteményt. Innét Pestre költözött, hol az országos katonai iskola tanárává neveztetett. Később a „Fiatalság barátja“ czimű ifjúsági folyóiratot indítá meg Pesten; hol jelenleg a „Mezei gazdaság könyvé“-t, a természettan különböző ágaira vonatkozó részletekkel gazdagítja. — k.

Bresztyenszky Béla, született 1786. aug. 5-én Német-Prónán Nyitramegyében. A gymnasiumi osztályt Fejérvárott végezte, honnét a sz. Benedek szerzetébe lépén, Pannon-hegyre ment át, bölcsészeti és hittani iskolák folytatása végett. Pappá 1810-ben szenteltetett föl, és 1838-ig viselt tanítói pályáján bokros érdemeket szerzett: melyeknek leginkább a győri akadémia volt tanuja. Számos utazásokat tett tudományos szempontból. Kiadott több iskolai kézikönyveket és jeles matematikai értekezéseket irt a Tud. Gyűjteményben. 1837-ben tihanyi apáttá neveztetett. Tagja volt a m. t. társaságnak és jeni ásvány-társulatnak, ugyancsak a pesti philosophiai karnak; meghalt 1850. febr. 15-én — k.

Brezanóczy Ádám, született Jolsván Gömörmegyében, novemb. 4-én 1751. Előbb jezuita-növendék, e szerzet felosztása után jogász lett; az ügyvédi vizsgálat letévése után törvénytudorrá lévén, a tudományos pályán mint tanár először Pécsen, azután a posonyi akademiánál mint természet-jog tanára tanított. A természet-jogot (*Jus Naturae*) két részben Posonyban adá ki: hol deák ujságot is szerkesztett. 1808-ik évben Pestre az egyetemhez mint egyházi jog tanára jött; 1817-dik évben egyházi jogot adott ki deák nyelven, e czim alatt: „*Institutiones Juris Ecclesiastici*.” (2 részb.) 1823-ik évben, a „*Jus Naturae*” 2-ik kiadását Pesten eszközölte. A pesti egyetemenél a jogkar decanusa, rectora, seniora, s igazgató helyettese (*Vices gerens Directoris Facultatis Juridicae*) valamint Pest- és Gömörmegyék táblabírája is volt. 1827-ik évben egész díjjal nyugalmaztatott. Összesen 50 éven át működött a tudományos pályán mint nyilvános és rendes tanár. Meghalt 1832-dik évi martius 2-án életének 81-ik évében Pesten. — k.

Brűnek József, született 1793-ban Marosparton Erdélyben. Gymnasialis tanulmányait Károlyfejevárott és Aradon, a philosophiát Szegeden hallgatta; innét a keszthelyi Georgiconba ment, magát a mezőgazdaságban kiképezendő. Pályáját 1814-ben gr. Károlyi családnál kezdte s folytatta 1842-ig, melly évben mint uradalmi kormányzó nyugdíjaztatott, és Soroksáron letelepedett; bő tapasztalatait és ismereteit az akkoron diszlett magyar gazdasági egyesület törekvéseinek szentelvén. Itt 1848-ig mint igazgató választmányi tag dicsérrel működött. 1849-ben cs. kir. hivatalba lépett, mint kincstári tanácsos, 1852-ben megvált e hivatalától, s azóta Pesten magánéletet élván, buzgalommal működik a Sz.-István-Társulat választmányi tagjainak sorában. Irodalmi termékei a politikai és gazdasági folyóiratokban láttak napvilágot. Conservatív irányu czikkeiben ügyesen, és majdnem jóslói tapintattal fejtegette az ellenzék törekvéseinek következményeit. Gazdaságra vonatkozó dolgozatai számosak, és jelesek; ezek közt önálló „Az urbér megszüntetése szükségeiről államgazdasági szempontból”. Jelenleg az „Önálló gazdaság szervezési és számviteli munkára” gyűjt adatokat. — k.

Buczy Emil, szül. 1784. maj. 16-án Kolosvárt. Itt végzé a középtanodai éveket, jókorán itt kedvelte meg a romai irodalmat. 1799-ben Kassára vonult a felsőbb tanok hallgatására, hol őt a magyar irodalomnak Kazinczy Orphaeusa nyerte meg. A törvény tanulását megszakítván, 1801-ben a piaristák közé lépett, hol alkalmat lelt Horányi utmutatása mellett a görög nyelv szépségeivel megismerkedni. Miután a kolosvári és beszterczei tanodákban két évig tanított, odahagyván a szerzetet, Bécsbe ment, a theologiát tanulandó. Itt hatott főkép a görög és romai classicusok lelkébe; folytonos gyakorlása által itt tökélyesíté magát a latin stylusban. Bécsben pappá szenteltetvén, visszatérte után Szebenben ékesszólást tanított; s ő volt első, ki 1813-ban aesthetikai leczkéket adván, hallgatóit a régi írók alaposb ismeretébe a szépnem fejtegetésével vezeté. Példáját követvén Hegedűs Sámuel, 1815-ben kezdett N.-Enyeden aesthetikát tanítani. Buczy gyengélkedő egészsége miatt 1816. megváltván tanári székétől, gr. Korniss Ignácznál, majd gr. Haller Jánosnál viselt nevelői hivatalt 1823-ig. E közben tüzesen terjeszté Kolosvárt a magyar nyelv és irodalom szeretetét, Döbrentei Gáborral egyesülten; kinek „Erdélyi Muzeumát“ több jeles versen kívül, két velős értekezéssel emelé. Egyiknek czime: „Értekezés az elmének magasb kifejlődése körül az izlés munkáiban; a másiké: „A tragodia legfőbb a görögöknél és mostani álláspontja“. 1819-ben Döbrenteit az erdélyi magyar t. társaság felállításában lelkesen gyámolította. A „Felső-magyarországi Minervában“ 1828-ban jeles értekezést adott illy czim alatt: „A lyrica poesis okai és a lyricusok“. Később Plato munkáinak magyarításával foglalkozott. — Visszanyervén 1824-ben egészségét, a károlyfejérvári papnöveldeben tanította az erkölctant és lelkipásztorkodást; honnan 1833-ban Bécsbe ment, magának a csillagászatban bővebb ismereteket szerzendő. Visszajötte után a károlyfejérvári csillagásztorony öre, majd kanonok lett. A magyar t. társaság irodalmi munkásságáért 1832. mart. 9-én levelező tagjává választotta. Elhunyt 1839. oct. 28-án. — y.

Budai Ezaiás, szül. 1766. maj. 7-én Peeren Középszol-

nokmegyében, nem vagyonos, de tisztességes, nemes szülőtől. A peeri iskolát kitanulván, atyja által a debreczeni ref. collegiumba vitetett, és épen midőn itt alsóbb iskoláit bevégezte, atyját elvesztette. A 16 éves ifju testvéri segélyre támaszkodni nem akarván, kettős igyekezettel feküdt a tudományoknak, s ez által magát tantársai közt megkülönböztetvén, kiérdemlé tanítói szeretetét, kik őt a collegium könyvtárának őrévé, majd a költészet tanítójává nevezék. Következő évben a bölcsészek rendes oktatója lön, később Sinai Miklós távoztával ellenírnok és iskolanagy; valamint a történettant, görög és romai literaturát mint helyettes adá elé. Külföldre 1792-ben, tehát 20 éves korában ment, miután a literatura és történetek tanszékére kijelöltetnék, ez utjára segélyt is nyert a collegiumtól. Két évet töltött Göttingában, hol a classica literaturában Heynét, a történetekben Spittlert és Meismert szép sikerrel hallgatta. Megfordult Hollandban, meg Angliában is. Két év múlva Göttingából mint bölcsészettudor visszaérkezvén, s oktatói hivatalába lépven, 1808-ig a classica literaturát és történeteket, ezenül pedig 1821-ig a hittudományt tanította, mi közben (1817) a göttingai egyetemről hittudományi tudor-koszorúval tiszteltetett meg. 1821-ki jun. 8-án a debreczeni egyház első predikátorává, egy évvel ezután a tiszántuli kerület superintendensévé választatott. Nemzeti nyelvünket mint tanár nagyon előmozdítá. Mellőzvéen latinul irt munkáit, magyarul ezek folytak tollából: „Közönséges historia“. Debreczen, 1808. „Régi tudós világ históriája“. U. o. 1802. Mellyben a sajtó feltalálásáig élt mindenféle tudósoknak, főképen pedig a görög és latin íróknak élete, munkái, érdemei és a tudományok akkori állapota rendbeszedve adatnak elé. „Deák nyelv kezdete példákban“. U. o. 1804. „Magyarország históriája“. U. o. 1807. 3. k. „Régi romai vagy deák írók élete.“ U. o. 1814. Ezeken kívül Budai Ferencz nagybátyjának „Polgári Lexiconát“ adta ki. 3. k. U. o. 1804—5. 1828-ban részt vett a magyar t. társaság alaprajzának készítésében, és 1831-ki febr. 17-én annak tiszteleti tagjává választatott. Hosszas betegeskedése után, 1841. juk

14-én, 76 éves korában, miután az iskolát és egyházat közel félszázadig szolgálta, szenderült jobb életre. — y.

Budai Ferencz, az előbbinek nagybátyja, szül. 1760-ban szinte Peeren. Iskolái végeztével lelkészi pályára lépett a szóváti helv. hitv. közönségnél. Az irodalom mezején jeles „Polgári Lexicon“-áról (3. köt.) ismeretes, melly életírásokat foglal magában a XVI. század végeig. Kiadatott öccse, Ezaiás által 1804-ben. Meghalt 1802-ben. — k.

Bugát Pál, szül. 1793-ban Gyöngyösön, tanult ugyanott, és Egerben, s az orvosi tudományokat Pesten; tudorrá lett 1818-ban, szemézmesterré 1820-ban. Már 1819 óta assistens volt Szóky és Fabini tanárok mellett; 1822-ben pedig az orvosi kar tagjaul vétetett föl. 1824-ki oct. 5-én az egyetemenél tanárrá nevezeték, és tanszékét azonnal elfoglalta. Egyike legszorgalmasb orvostudományi íróinknak, s a magyar nyelv legbuzgóbb művelőinek. Munkái ezek: „Az egészséges emberi test boncztudományának alapvonalai és boncztudományi szótár“. Hempel után. Pest, 1828. 2. köt. „Organóna a gyógyművészségnek, vagy Hahneman Samuel Homeopatiája“. Pest, 1830. „Éptan“. „Körtudomány“. Pest, 1836. Ezen művei tekintetéből a m. t. társaság igazgatósága 1830. november 17-én a m. akadémia rendes tagjává nevezé. Azóta fordította Chelius Sebészségének 1. és 4. kötetét (Buda, 1836—1837.), Fritze: Sebészi Eszköztárát (Buda, 1837.), és Véres műtételeit (u. o. 1839.); Tscharner: Tapasztalási Természet-tudományát (u. o. 1836—1837. 2. köt.). 1833-ban Schedellel együtt adott ki orvosi szókönyvet; ugyanezzel 1831—1833-ik, s később egészen 1849-ig dr. Flórral, szerkeszté s eredeti és fordított értékezésekkel bővíté az „Orvosi Tárt. Részt vett a m. t. társaság Zsebzótára írásában és szerkesztésében; végre 1843-ban Természettudományi Szóhalmazt adott ki, szószármaztatási elvekkel vegyítve, s V. Ferdinand királynak ajánlva; kitől gyémántos gyűrűvel jutalmaztatott. Mindez azonban meg nem gátolhatta, hogy miután 1849-ben Kossuth kormánya alatt az ország főorvosának hivatalát elvállalá, egyetemi tanári székét el ne veszítse. Ő az, ki a körül-

ményekhez képest lehető legtöbbet tett a m. nyelvnek a pesti egyetemenél divatba hozására. — y.

Bulyovszky Gyula, szül. 1827-ben Rákoskeresztúron (Pestmegye), hol atyja gazdatiszt volt. Iskolai pályáját Pesten és Debreczenben futotta meg. Az írói hajlam már kora ifjúságában ébredt föl benne, a protestans iskolákban divatozott magyar iskolának ugynevezett „Érdemkönyvé“-ben „Hadur“ és „Kelet“ czimű művei által tüntetvén ki magát. Bölcsészethallgató korában több novellákat és költeményeket közölt a „Honderü“-ben, s később a „Pesti Divatlap“-ban. 1844-ben Bartay színigazgató által kitűzött jutalomdíjra „Pest éjjel“ czimű színművével pályazott, sikeretlenül; a díjt Szigligeti „Szökött katoná“-ja nyervén el. „Öregeknek bajt okoz a szerelem“ czimű színművét a színigazgatóság felszólítására két nap alatt készítette el, s harmadnapon színpadra került. Színbirálatokat irt a debreczeni színészársaság iránt. Egy rendes működvelő társaságot rendezett jótékony czélokra, melynek ő volt legkedveltebb tagja. 1847-ben ügyvédnek esküdött fel, s az „Életképek“ rendes dolgozó tagja lett. 1848-ban hivatalnok a belügyministeriumnál, és színbiráló volt a „Nemzeti Ujság“ mellett. 1849 óta a „Magyar Hirlap“ hivatalos lapnál folytatja feuilletonistai pályáját. — k.

Bulyovszkyné, szül. **Szilágyi** Lilla, a pesti nemzeti színház tagja, szül. 1833-ban Kolosvárt. R. kath. vallásu. Atyja Szilágyi Pál, a nemzeti színház nyugdíjas tagja. Iskolai oktatásban a pesti apáczák zárdájában részesült. Atyja állásánál fogva már mint gyermek apró szerepekre alkalmaztatott a pesti nemzeti színpadon. Később szembetegsége elvonta a színpadtól; 13 éves korában ismét e pályán volt, s már ekkor is figyelmet kezdett gerjesztetni, különösen szép tehetsége, csengő organuma, tiszta szaválata s alakító ereje által, mint azt az akkori színházi bírálatok, különösen az „Életképek“-ben, eléggé tanusítják. A központi színház bőviben lévén a tagoknak, Bulyovszkiné csak 1852-ben mutatott be a közönségnek mint első rendű színésznő, s azóta művészi tehetsége gyors és merész emelkedést nyert. Alakító tehetségét

bizonyítják egymással homlokegyenest különböző szerepei. Az utolsó időkben, különösen Kolosvárt adott vendégszínházai osztatlan tetszésben részesültek, s ez alkalommal több erdélyi főrangú hölgyektől egy nagy antikboglár ékszerrel tiszteltetett meg.

Mint író legelsőbb szinpadi fordítmányokkal lépett föl, és magyar színre dolgozott, számra 20 darabjai a két haza szinpadain tetszéssel forognak. Egy eredeti vigjátékot is irt Scribe novellája után, „Tiszaháti libácska“ czim alatt, melly már pár éve fenmaradt a szinpadon. Mint novella-író legelőször Vahot Imre „Thalia“ czimű almanachjában mutatta be magát, „Egy színész nő szerelme“ czimű beszélye által, melly nagy tetszéssel és elismeréssel fogadtatván, többek írására buzdítá. Ezenkívül megjelentek tőle: „Légýott“, „Bűnhődés“, „Therbencoet marquis“ és „Estély“ czimű eredeti novellái albumok- és divatlapokban. Legközelebb összegyűjtött novellái, köztök néhány új is, két kötetben jelentek meg. Beszélyei közül kettő francziára is fordított. —k.

Cesinge János, vagy mint magát irataiban nevezi, **Janus Pannonius**, szül. Slavóniában 1432-ben, nemes szülektől. Kiképeztetését Vitéz János nagyváradi püspököknek köszöni, ki anyjának testvére lévén, jeles tehetségeit kiismerete, s őt saját költségein Olaszországba, nevezetesen Ferrarába küldötte; honnan 1458-ban ismeretgazdagon visszatérván, csakhamar titeli preposttá, azután pécsi püspökké neveztetett. Mátyás király leghívebb tanácsosai közé tartozott, és őt hadjárataiban, különösen 1464-ben a bosnyákok, és 1469-ben a csehek ellen kísérte. Ő volt kiküldve Romába Rozgonyival, segítség kieszközlése végett. Később Mátyás elleneihez szegődött, s az országba berontott Kázmér lengyel királynak Nyitrába 1471-ben kétszáz lovast küldött hódolat jeleül. Mátyás diadalmaskodván ellencin, Cesinge félelmében meghalt Zágrábban. Teste a király parancsára tisztességesen eltakarított. Tudós munkái közül a legnevezetesebbek, u. m. honunk történetét tárgyazó hőskölteményei s magyar grammatikája, elvesztek. Azon gyűjtemény, mellyet Mátyás király parancsára elsőben Várdai Péter kalocsai érsek szedett össze, elveszett.

A fenmaradtakat kiadták Volphard Adrián Bécsben, 1512., Frobenius János Baselben, 1518.; ismét Volphard Adrián Bononiában bővitve, 1522.; Oporinus János Baselben, 1555.; Sámbocki János Bécsben, 1569. A legjobb és legtökéletesebb kiadást gr. Teleki Sámuel eszközle, Utrechtben, 1784.

Cházár András, született 1745. jun. 5-én Jólészen Gömörmegyében, nem dus, de régi nemes családból. Tanulását 1753-ban kezdte Gömörmegye Berzéte nevű helységében, s 1755. Dobsina mezővárosban folytató. A felsőbb tanok hallása végett 1757-ben Eperiesre, a bölcsészetre pedig 1762. Késmárkra vitetett. Szép tehetsége és szorgalma tantársainak példaul szolgált itt, s azokat vetélkedésre ösztönzé; 1765-ben Posonyba vonult a történetet és törvényt megtanulandó. Tanulási éveiben alig kapván hazulról valamit, nagy nyomorral küzdve huzta ki tanulását Eperiesen és Késmárkon az ugynevezett tápintézetben; Posonyban pedig csak gyermekek tanitgatásával tarthatta föl magát. 1766-ban ügyvéddé lett, de a törvénytudomány minden ágaiban magát egészen jártasnak még sem érezvén, hogy hivatásának jobban megfelelhessen, először Eperjesen, majd Pesten jeles ügyvédek mellett 5 évig segédkezett, s midőn 1773-ban képesnek érezte magát akár-melly ügyek lelkiismeretes kezelésére, Rosnyón telepedett le, s rövid idő alatt hirt, nevet szerzett magának. Miután József császár parancsára a pereket német nyelven kellett vezetni és folytatni, az ügyészkedésről lemondott: tanácscsal azonban az őt megkeresőknak szívesen szolgált. 1790-ben Gömörmegye főjegyzőjévé neveztetett; az 1792-ki országgyűlésre fontos követutatisítási tervet nyujta be a megyének, melyben a magyar nyelvnek mind jogi, mind politikai tárgyakbani használását és általános alkalmazását sürgeté. Latinul ugy beszélt és irt, mint-ha Roma arany századában született volna; magyar előadása és írása pedig kellemes volt és remek. Sokan tisztelték, sokan agyarkodtak ellene. A váczi süket-néma intézet fölállitását ő penditette meg, miért is ő lön I. Ferencz király által megbizva az alaptőke gyűjtésével. 50000 ftot szedett be; s azt maga 1000-el növelé. 1815-ben végrendeletet tett, és magva-

szakadás esetében minden vagyonát könyvek vételére akará fordítani; s az így keletkezendő könyvtárt jólétszi jószágán létező kertjének főnálló épületébe helyezni s közhasználatra fordítani rendelte. Ezen több ezer kötetre menő könyvtár a rosnyói iskola könyvtárába tétetvén át, ott tartatik. Meghalt 1816-ki jan. 28-án. Hona iránti határtalan szeretete, szorgalma, széles tudománya s bő olvasottsága kiviláglik egyaránt nyomott ugy, mint kéziratban fenmaradt munkáiból. Amazok közül nevezetesbek: „Törvényrend, a melly magyar és ahhoz tartozó országok mindennemű törvény és ítélő székeinek szabott, deákból és németből fordította Cházár András,” és 1789. esztendőben Kassán kinyomatta. „Könyörgő levél, melyet Szány Ferencz ur ő nagysága a rosnyói püspöki székbe lett betöltetésének örömnapiján segedelem nyújtás végett nyújtott a váczai süketnémák nevelőházának nevében a segedelem beszédő.” Gyámolította a tudományos munkák íróit is. —y.

Cherrier Miklós, született 1790. jan. 8-án Nagy-Őszön, Torontálmegyében. Atyja János Dömén Franciaországból, hol régi nemes családja maig létezik, és rokonai egyházi, hadi s polgári hivatalokban jelenleg is működnek, sőt az írói pályán is szerepelnek, az 1789-ki forradalmat sejdítve, s azt korán megelőzve, szüleivel együtt kiköltözvén, Magyarhonban telepedett le. Itt mind a két család egyesülve maradván, magát és övéit haszonbérlettel tartotta. Több gyermekei közül gondját főleg a szép tehetségekkel ékeskedő s épen azért nagy reményti Miklóstra fordítá, s Pécs, Nagy-Várád és Szeged tudományos intézeteiben nemcsak a középtanoda s bölcsészeti folyam szokott tárgyaiban, hanem a nyelvek- és egyéb szépművészeti tanokban is oktattatá. A bölcselkedés osztályait 1809. kitűnő előmenetellel végezve, s a csanádi egyházmegye részére növendéknek felvétetve, a pesti központi növendékházba küldetett, a hittudományt a magyar k. egyetemen hallgatandó. Itt négy éves pályáját olly sikerrel futotta meg, hogy hittudományi tudor-koszorúval diszesítették fel. Megyéjébe visszatérvén, 1813. a sz. rendek felvétele után Zsombolya mezőváros segédlelkészévé nevezteték; honnan tizenegy

hónapi működés után, 1814. oct. 9-én néhai Kőszeghy László csanádi püspök oldala mellé Temesvárra hivatott; hol mint levéltárnok, szertartó és sz. széki jegyző, a rá ruházott hivatalokat 6 évig pontosan viselte. Ez idő alatt sokféle hivataloskodása mellett is a rendszeres tudományoknak szentelve magát, 1819. nov. 9-én a pesti egyetem hittudományi tanszékére dicséretesen pályázott: minek következtében őt Rudnay Sándor hg-prímás esztergomi érsekmegyéjében átvéven, a nagyszombati érseki lyceumban mennyiség- és mértan rendes tanárává nevezte. E tanszéket 11 évig ritka ügyességgel ellátván, 1831-ben az egyházi jog és történetek tanszékére mozgíttatott elő, mellyen 13 évet töltvén el, rendes hivatalától el nem foglalt óráit, okiratok buvárkodására s tudományos művek dolgozására fordítá. 1838- és következő években a vegyes-házasságok tárgya napi kérdéssé válván, s honunkban is számos heves vitákat idézván elő, azoknak alapos megoldására Kopácsy József hg-prímás és esztergomi érsek őt 1840- és 1841-ben Német-, (különösen Bajor-), Poroszországba, Schweiz, Belga-, Francia- s Angolországok fővárosaiba küldvén, megbizá, hogy azon tartományok főpásztorainál a vegyes-házasságok körül divatozó fegyelmet kipuhatolja, s azt sajtó útján honosainkkal közölje; hogy kiki meggyőződhessek, mikép a vegyes-házasságok nálunk is csak úgy kezeltenek, mint a többi kath. tartományokban. Ez alkalommal azon megbizást is nyerte, miszerint a külföld tanrendszerét, képző-intézeteit, könyv- és műtárait szemügyre vegye, és mindazt, mit honunkra használhatónak fog tartani, följegyezze. E két nemű megbizásban szerencsésen eljárván, eredményének némi töredékeit mind maga, mind mások már néhány év előtt közfényre is juttatták. Bokros érdemei tekintetéből 1843-ban posonyi kanonokká, 1846-ban pedig a posonyi tankerület főigazgatójává s kir. tanácsossá neveztetett. Valamint pedig tanár korában a nagyszombati sz. széknél mint közbíró, s a házasság és szerzetes-fogadás rendes védője, több év leforgása alatt buzgón hivataloskodott, s mint egyházi szónok is sokszor és kívánt sikerrel fáradozott: úgy kanonokká történt kineveztetése után

is Posony- és Mosonymegye gyűlésein, nemkülönben az 1848-diki posonyi országgyűlésen, mint káptalani követ működött. Mellőzve német nyelven irt és nyomtatásban is megjelent remek egyházi beszédeit, latinul ezeket birjuk tőle: „Enchiridion Juris Ecclesiastici cum singulari ad alias confessiones attentione.“ Pest, 1837. 2 köt. Második kiadás u. o. 1838. Harmadik kiadás Posony 1848. Negyedik kiadás bővítve sajtó alatt van. „Institutiones historiae ecclesiasticae novi foederis.“ Pest, 1840. 4. k. „Oratio, qua — — Joanni Halász parentavit.“ Nagyszombat, 1830. Magyar művei pedig ezek: „Egyházi jog, idegen felekezetek iránti figyelemmel.“ Nagyszombat, 1843. 2 köt. „Köz Egyháztörténet.“ Posony, 1844. 1 k. „Több rendbeli tudományos czáfolatok és viták.“ U. o. 1841. „A jó és czélszerű nevelés kellékei.“ Posony, 1846. Több értekezése jelent meg a „Nemzeti Ujság“-ban s a „Religio és Nevelés“ nagybecsű hasábjain. —y.

Csacskó Imre, született 1804. nov. 5-én Vácson, Pestmegyében. Atyja Mihály az ottani nemzeti iskolák fáradhatlan tanítója, jó korán megizletteté vele a tanulást, mellyben mindinkább erősbulván, már élte nyolczadik évében a középtanoda növendékei közé soroztatott. Kámánházy László váci püspök hallván az ifju jeles feleletét és példás magaviseletét, pártfogásába vevé és szorgalmát ösztöndíjjal ébresztve, jutalmazni s nagyra buzditani sietett; mi nem téveszté hatását. A nemes keblü ifju ez idő óta magas ápolójának kegyét kiérdemleni évről évre mindinkább törekedett. Tanpályáját kedves szülei virasztása mellett (a negyedik nyelvtani osztályt, mellyet német nyelv kedvéért Budán tanult, kivéve) a másodévi bölcsészeti bezárólag Vácson végezte. Új világ nyílt előtte, midőn szülői karjaiból kibontakozva, 16 éves korában a harmadévi bölcsészet hallgatására Pestre költözött, hol az anyyira megszokott felügyelést és házi rendet nélkülözve, s mintegy magára hagyatva, szerencsésen kikerülte ama szirteket és örvényeket, mellyeken a vidékről Pestre sereglő tapasztalatlan ifju életének boldogsága hajótörést szokott szenvedni. Csacskó házi neveltetésének és a bölcsészeti tanfolyam alatt beszitt

szilárd elveknek tulajdoníthatá egyedül, hogy a csábokon diadalmaskodott. A történet- és természettanon kívül főleg az ismeret- és erkölcstan voltak kedvencz tanulmányai, s emennek szent és tiszta elvei irányzák lépteit, és okozták, hogy míg mások megelégedve a felületességgel, mulandó élvék után kapkodtak, addig ő lelki erejének fejlesztésével foglalkodva, a komoly tudományoknak és szabad óráiban a szülői háznál már megkedvelt zenének élt. Pesten hallotta a 11 éves hegedű-királyt Lisztet, és elpirult, hogy ő, noha már 17 éves, ekkorig semmi kitünőt nem tett; a benyomás, valamint volt váczai tanítóinak buzdítása, elhatároztaták vele, hogy a szünnapokat komoly foglalkozással töltse; mellynek eredménye lön a magyar egyetem bölcészeti karától nyert tudori koszoru (1823. oct. 30.). 20 éves volt csak, midőn egyetemi pályáját bevégezte; ügyvédi oklevél elnyerése után szándékozott kormány-hivatalba lépni, de minthogy a megnyílt 1825-ki országgyűlés hosszú folyama őt annak birhatásától bizonytalan időre elütötte, nem akarván haszontalanságokkal bajlódni, az országgyűlés alatti időt felhasználva, jogtudori habérért, melyt 1828. oct. 30-án csakugyan el is nyert, izzadott. E közben megürült a posonyi, majd a kassai akademiánál is a természeti s magyar nyilvános jog tanszéke, s ő mindkettőre pályázott, és Kassára tanárrá nevezteték. Ugyanez időben saját kérésére a győri akademiához tétetett át, hol az ifjúság oktatásában lelkesen fáradozott, míg 1847 vége felé érdemei jutalmaul a tanulmányi biztosság ülnökévé neveztetvén, Győrt Budával cserélte fel. Győrmegye tagjává nevezte őt azon küldöttségnek, melly az 1843-ki országgyűlés alatt a népnevelés ügyében munkálódott. Tervét a küldöttség és megye elfogadván, közzétette a „Világ“ czimű lapban, mellynek gr. Desseffy Aurél vezetésétől kezdve 1843. végeig levelezője volt. Tanárrá neveztetésével egészen új pálya nyílt előtte, mellynek tehetsége szerint megfelelni, élte feladataul tűzvén ki, szilárdul eltökélé, nemcsak a gondjára bízott ifjúságra, mint oktató, hanem a nagy közönségre is mint író hatni; hogy pedig ezt az édes honi nyelven tegye, egyéb okok közt az 1825-ki ország-

gyűlés alatt fölébredt nemzetiségi szellem is igénylő. Anyanyelve a magyar volt ugyan, de azt nyelvtanilag nem tudta, legalább nem úgy, mint írónak kelle tudnia. A nagy Révait forgatá s nyelvismereti alaposságra jutott, egyszersmind megkezdé a szakához tartozó legjelesebb munkák olvasását, s belölők kivonatokat, utóbb céljára használandókat készített. Első értekezése: „Mi viszonyban van a halálbüntetés a bűnhez,” 1832-ben jelent meg a „Sas” czimű folyóiratban. Ugyanezen évben irt egy bírálatot Kunoss Endrének némelly természeti jogot illető közleménye fölött, mely azonban csak 1842-ben, és így majdnem tizenkét évvel később jelent meg. A „Tudománytár” 1836-ki folyamának 11-, az 1837-inek 1. köt. kijött „Bevezetés a természeti jogba; s a tiszta általános természeti jog” czim alatt Győrött, 1839. E munka, melyet a magyar t. társaság 1840-ben dicséretre méltatott, nem annyira a tanuló ifjuságnak, mint a tudósoknak van szánva. Szódi Pál név alatt az 1838-ki Athenaeumban megjelent „A hangok hatalma” czimű novella; úgy a „Hangászati szemle” is az ő tollából folyt. Szakismerettel készült legjelesebb munkája: „Büntetőjogi elméletek, tekintettel a büntetés fajaira, különösen a halálbüntetésre, mikép gyakoroltatott az régi s újabb népeknél.” Győr és Bécs, 1843. 2 köt. A magyar t. társaság által 1844. szinte dicsérettel említettett; s ezt a fejedelem legmagasb tetszésének nyilvánítása mellett magánkönyvtárába is elfogadni kegyeskedett. A magyar t. társaság 1839. nov. 23-án levelező tagjává választotta. Jelenleg a magyar nyilvános jog kidolgozásával foglalkozik, kedvezőbb körülményekben kiadandóval. —y.

Csajághy Sándor, szül. 1810. apr. 6-án Bács mezővárosban, hol atyja érseki uradalmi tiszt volt. Az elemi iskolákat születése helyén látogatta, s itt tanulta meg a horvát (illyr) nyelvet is. A német nyelv tanulása kedvéért Bukin nevű szomszéd faluban, hol bátyja Pál plebános volt, folytatta elemi tanodalmát. Később ugyanitt a helybeli káplán vezérlete mellett a három első latin osztályt is végezte; a többi gymnasialis iskolákat Kalocsán járta, s 1825-ben a kalocsai papnö-

vendékek közé felvétetvén, a bölcsészeti osztályokat az egri papnöveldében végezte. A theologia két első osztályát Kalocsán végezvén, ifjú kora tekintetéből, ezeket ismétlendő, Pestre, a központi papnöveldébe küldetett; hol a szentírási tudományokból letévén a szigorványt, 1833. sept. 21-én pappá szenteltetett. Egy évet töltött a frintianeumban (Institutum sublimioris educationis ad s. Augustinum), innét beteges állapota miatt övéihez visszatért. 1836-ban Baján mint magyar káplán tett segédlelkészi szolgálatot, s innét a pesti központi papnöveldébe tanulmányi felügyelőül lön előmozdítva. E minőségben 1844-ig működött, s egyuttal az egyháztörténeti tanszékben helyettesképpen tanárkodott. Ugyanez évben nyert hittudori oklevelet. Nem sikerülvén a pesti egyetemnél az egyháztörténeti tanszék elnyerése, Kalocsára visszahivatott ugyanezen tanszék elfoglalására. 1846-ban érseki titoknokká, ugyanez évben czimz. kanonokká nevezetett. 1850-ben valóssgos kanonokságra; 1851. apr. 11-én csanádi püspökségre emeltetett. Irodalmi kísérleteit még mint papnövendék megkezdé. Az ő tollából folyt az Egyházi Tárnak 8-ik füzetében „a kalocsai főegyháznak leírása“, ugyszinte a „Sas“ czimű folyóiratban „az írás eredetéről“ szóló értekezés. A pesti magyar-gyakorló-iskola által (mellynek életbeléptetésén buzgón működött) első éveiben, több dolgozatai, nevezetesen „a gyónásról hit-erkölcsi tekintetben“ czimű értekezése kinyomásra lön méltatva. Ugyan e munkálatok 1843-ik évi 10-ik kötetében megjelent „Párbeszéd az inquisitorról“, egyháztörténelmi tanulmányainak eredménye. A „Sion, Religio és Nevelés, és Fasciculi Ecclesiastici“ czimű folyóiratokban közzétett értekezései neve aláírásával jelentek meg. Írt egy párbeszédet a vegyes házasságok ügyében, melly két kiadást ért. Ugyanez ügyben lépett föl egy terjedelmesebb védíráttal e czim alatt: „Glossák ns Zalamegyének a vegyes házasságok ügyébeni felírására, europai hírv. Rottek Károly nézetei szellemében.“ Pest, 1841. Ide járul „Az anyaszentegyház ellensége“, második kiadást ért, jegyzetek- és toldalékokkal bővített fordítása németből. Írt néhány költeményeket is. „Az áhitatosság zsongái,“

imakönyv az ifjúság számára, felügyelete alatt szerkesztetett. A „Wiener Kirchenzeitung“-ban megjelent tőle az uniora vonatkozó értekezés. Tovább a Figyelmezőben: „A magyarhoni kath. papság védelme“; az Öst. Correspondentben a Lloyd ellen: „Der ungarische Clerus während der jüngsten Wirren.“ (1849. Beilage zu Nr. 214.). E cikk nagy figyelmet gerjesztett. —k.

Csáktornyai Mátvás. Illy czimű munkája maradt fen: „Jeles szép historia, két görög hercegről, erős Ajaxról és bölcs Uliszszeszről, miképen verődte és perlette a táborban, Agamenon Császár és mind az több görög Királyoc, az erős vitéz Achilles fegyvere és hadi szerszáma felett. Heltai Gáspár műhelyében Christus Urunknac születése után az 1592-ik esztendőben.“ A versek első betűi öszveszedve illy értelmű mondatot állítanak elő: „Inclito et generoso Domino Benedicto Mindszenthi, Capitaneo arcis Udvarhely, ac Arendatori decimarum Regni Transilvaniae, nec non Praefecto Camerae siculicalis, Domino suo Mathias Czáktornaues fideliter.“ —k.

Csaplár Benedek, született 1821. jan. 5-én Duna-Szerdahelyt Posony-megyében. Jámbor és vallásos szülői, főleg atyja volt első s leghatályosb oktatója az elemi tanulmányokban. Középtanodai pályáját Érsekújvárott kezdte, és sept. 15-én az ajtatos rendbe lépett. Figyelmének legfőbb tárgya a romai és görög classica literatura volt, és mint ujoncz Privigyén szakadatlanul azzal foglalkozott; a magyar irodalmi kitünőbb bajnokaival csak utóbb, mint podolini tanár ismerkedett meg: itt kezdé olvasni a német világ legjelesbjeit, és tanulni a francia nyelvet. Ismeretei tágultával Erdélybe kívánczokozott, Dugonics példája által vonzatva, s Józsika művei által lelkesülve. 1840/1 Beszterczén studiumaul az olasz nyelvet vette; majd mint kolosvári bölcsészethallgató az angolt is. E közben még mint logicus, meleg szeretettel csüggett Plato munkáin, s miután Buczy Emil magyarította Platoját, melly kiadásra várakozék Lerónál, történetesen megkapván, átolvasá, s a latin, görög és francia szöveggel szembesítvén, azt teljesen pongyolának, sőt használhatlannak vélte, elhatározta magában, hogy azt mágyarítani fogja; melly idővel el is ké-

szült, és „Platon munkái,“ kiadja a k. lyceum nyomdája, Kolosvár, 1845. (l. k.) czim alatt jelent meg. Buzgó tagja volt a Dugonicsféle társaságnak nyitrai hittanuló korában, és számára több darabot készített. Rendes tanulmányai bevégezése után tanárkodott Kolosvárt, Budán és Magyar-Óvárt. 1848. elején Kolosvárt szándékozott Bardóczczal egy kath. predikázioi tárt megindítani, s az első füzet már szerkesztve volt, melyben az akadémiai templomban általa ékesen elszavalt remek beszédei is (számra 6) kijöttek volna, de a közbejött mozgalmak nemes törekvésében akadályozák, sőt beszédei is, egy pár a nevelésügyhöz tartozó értekezéseivel együtt elvesztek. —y.

Császár Ferencz, született 1807-ben Zalaegerszegen. Elemi iskoláit szülőhelyén jelesen kezdette; majd édes atyjának kora elhunytá által kora árvaságra jutván, gondos rokoni kéz ápolá, s a középtanodai folyam alatt Szombathelyt, Kőszegén és Sopronban taníttatá. A szép tehetségű ifju 1822-ben a pannonhegyi benedekiek közé vétetett föl, hol mint ujoncz a lelkes Guzmics, akkorban ugyanott a hittan professora buzdítása által, ki a fiatal Császárbán nem megvetendő költői erőt láta rejleni, veté meg költői hírének alapját. Vallja ezt maga, midőn 1841. kiadott verseit Guzmics árnyának ajánlá; többi között így zengvén:

„Első valál te, oh Guzmics! ki bennem
 Szelid kezekkel a szűt ápolád;
 Első tanítál: mint kelljen szeretnem
 Rokon kebelt, mint nemzetet, hazát? —
 Te bátorítál lantot hogy ragadjak,
 Midőn szivemnek édes vágya kél:
 Dalt zengedezni a bus honfiaknak,
 Könyezve a hon gyászemlékinél“ stb.

1824-ben mint első évi bölcselkedő kilépván a szerzethöl, Győrött folytatá bölcsészeti pályáját; mellynek bevégeztével a veszprémi kispapok közt látjuk őt kitűnni. Miután azonban az egyházi életet meg nem szokhatá, oda hagyván a seminariumot, Pestre, majd Zágrábra vonult. E két helyen tanulá a törvényt; ez idő alatt lön a költészet kísérője, s 1830-ban

Fiuméba szakadván, magányos óráiban hű társa. Itt először mint középtanodai tanár működött; de e pályát csakhamar (1832) a kormányzékivel cserélé föl: megalapítván ez által polgári pályájának szép jövődjét. Ugyanis hajlamot érezvén magában a váltó és tengeri kereskedési törvények iránt, azokat szakadatlanul tanulá, melyekből 1833. ügyvédi vizsgálatot adván, 1836. a fiumei váltótörvényszék jegyzőjévé tétetett; honnan 1839. Budára jöven, a k. könyvvizsgáló s tanulmányi bizottság, 1840. a pesti k. felváltótörvényszék ülnökévé, legujabban pedig a hétszemélyes tábla váltóosztályának előadójává neveztetett. Császár csak Pestre lett költözése alkalmával, jelesen „Költeményei“ kiadása óta jutott a nagyobb közönség ismeretségébe; mert mit eddig dolgozott, részint kéziratban vala még, részint (Tengery, Zódor, Alkonyi, Barányi) álnevek alatt jelent meg. Egyébkint ő a tudományos és szépliteraturai mezőn egyaránt babért aratott. Sonettjeivel kitűnő helyen, matrózdalaival egészen új téren áll; epistoláival pedig egy rég óta parlagon heverő mezőt nyitott meg. Sokat és könnyen dolgozik, izlése művelt. Versein kívül számos beszélyei s egyéb apró belletriai dolgozatai folyóiratainkban és zsebkönyveinkben szétszórva. Nyelve általában új fordulatokban meglepő, sima, gördülékeny, tiszta, szabatos, hibátlan és virágos. Munkái „Költeményein“ (Buda, 1841., Pest, 1846.) kívül, melyekben meleg hazafi, igaz magyar izlésű, czek: „Sonett-koszorú.“ Fiume, 1831. „Kritikát érdeklő levelek.“ Pest, 1832. „A nőtelen philosophus.“ U. o. 1833. „Grammatica Ungherese.“ U. o. 1833. (kiadva a magyar t. társaság által). „Kurzgefasste ungr. Sprachlehre.“ (U. o. 1834.) „Beccaria a bűnökről és büntetésekről.“ Zágráb, 1831. Olaszból fordítva. „Orestes és Sofonisbe.“ Pest, 1836. Alfieri-ből ötös jambusokban. E fordítás a magyar t. társaság által nyomtatásra elfogadva lön, ivétől 3 arany tiszteletdíj mellett. „Váltóóvások.“ Buda, 1840. „Váltójogi műszótár.“ U. o. 1840. „A magyar váltójog.“ U. o. 1840. 2 k. Harmadik kiadás: 1845. „Váltótörvénykezési irománypéldák.“ Pest, 1841. „A fiumei kikötő.“ U. o. 1842. „Utazás Olaszországban.“ Buda,

1844. „A görög római mythologiai zsebszótár“. Pest, 1844.
 „A magyar csödtörvénykezés rendszere“. Pest, 1846. Ily sokféle foglalkozás mellett irt a Társalkodóba, Athenaeumba, Hirnökbe, Életképekbe stb., sőt gr. Dessewffy Aurel elhunytával többet magával a „Világról“ is gondoskodott. Végre időt szakított magának a „Kliegl-könyv“ és „Aradi vészlapok“ szerkesztésére. Irodalmi érdemeiért a magyar t. társaság már 1832-ben levelező, 1847-ben pedig tiszteleti tagjává választotta; 1845 óta tagja a Kisfaludy-Társaságnak is. Ujabb időben szerkeszté s kiadá a Pesti Napló politikai ujságot, melytől megválván, a Divatcsarnok szerkesztéséhez fogott, és azt mai napig ügyesen viszi. — y.

Csató Pál, szül. 1804. Nagyváradon, Biharmegyében. Végezvén szép előmenetellel a középtanodai pályát, az egri papnövendékek közé vetetett föl, és mint ilyen kitünő sikerrel tanuló a bölcsészetet Egerben; majd Pest jeleltetik ki neki lakásul, hol a hittudományt kelle hallgatnia: melyet már bevégezendő vala, midőn némi gunyiratásért az intézetből megválni kénytelenítették. A jeles főt sokan sajnálták. Először Bécsben, majd Gratzban és Budán nyert nevelői állomást; és illy minőségben fogott egy illy czimű munka kidolgozásához: „Mire kell a gyermeket kilencz, tíz esztendő korában tanítani“; melly azonban (miután az 1830. Tud. Gyűjtemény I. k. egy, az elemi oktatás elveit fejtegető rövid, de alapos és gyakorlati értekezéssel, melly egyszersmind programja leendett egy elemi kézikönyvnek, föllépett volna), félben maradt. A magyar t. társaság felállta óta (1831.), gr. Teleki József által annak irtokává nevezteték. 1832-ben a „Jelenkor“ szerkesztője s a magyar t. társaság levelező tagja lön. E közben dolgozott a nyelv körül is, és az első osztálybeli jutalom, melyet a magyar akadémia 1833. kiadott, neki jutott, a magyar ragok- és képzőkről irt értekezésiért, melly „A nyelvünkbeni ragasztékokról és szóképzőkről“ czim alatt, a „Nyelvtudományi pályamunkák I. köt. 1834. nyomtatásban is megjelent. E munkája által a közönség figyelmét magára vonta. Tagja volt az 1833-ban alakított játékszini választmány-

nak, s egy ideig jegyzője is. Megszűnván a Jelenkor mellett segédkedni, 1834-ben újra nevelői hivatalt vállalt; mellyről azonban csakhamar lemondván, 1835. a Munkácsi szerkesztette „Rajzolatok“-ba dolgozott: honnan 1836. a „Tudománytár“ szerkesztésére hivatott meg. Kevesen voltak ez időtt, kiknek prosajához az övé ne volt volna fogható, akár a didactikai világosság- és szabatosságra, akár a költészeti szépségre nézve. 1837-ben megindult Posonyban Orosz József „Hirnöke“; s ő Pestről Posonyba költözött, a nevezett ujság segédszerkesztőségét átveendő: s mint ilyen, egykori barátságos viszonyairól megfélekedezvén, többek de különösen az Athenaeum kiadói és szerkesztője ellen keserű tusát vivott. A Hirnöknek ő adott életadó fényt; míg végre sokaktól elhagyatva, hosszas betegeskedés után, nagy nyomorúságban, Posonyban 1841. febr. 15-én élni megszűnt. Sirját tisztelői csinos emlékkal örökítették. Dolgozatai az említetteken kívül következők. A „Társalkodó“-ban: „Értekezés a vaudevilleről és két eredeti vandville“ (1833.). „A phantasta“ (1835.). Az „Auróra“-ban: „Egy nap Szliacson“. 1834. A „Rajzolatok“-ban: „Három pohár“. 1835. A „Regélő“-ben: „Fiatal házások“. Vigj. 3 felv. „A tolvaj“. Vigj. 1 felv. „Néhány komoly szó a budai játékszin ügyében“. „Levelek Nagyváradról“. „Uti jegyzetek Eaztergom, Nagyszombat, Pannonhalmán s Bakonybélien keresztül tett utjában“. 1835. Az „Athenaeum“-ban: „Nökerezés“. 1837. A „Hajnal“-ban: „A fiatal szív“. 1837. „A szerelemmel nem jó játszani“. 1838. Az „Emlény“-ben: „Boldog szerető“. 1840. A magyar t. társaság szinműtárában: „Neslei torony“; dráma 5 felv., németből. „Örökké“. Vigj. 2 felv. németből. „Angelo, Padua zsarnoka“. Dráma, 4 felv. francziából. „Garrick Bristolban“. Vigj. 4 felv. „Ligeti kastély“; dramai enyelgés 1 felv. németből. Irt a Kritikai Lapokba, Figyelmezőbe, Tudománytárba, s a Közhasznu Esmeretek Tárába. A nevezetes Magyar hirlapi szemle (Hirnök. 1838—1840.) az ő tollából folyt. Ugy szinte töle van: „Magyar és német beszélgetések a két nyelvet beszélni kezdők számára“. Pest, 1834. Levrault franczia-német beszélgetései után. E fordítás

a könnyed és sima társalgási nyelvnek mind maig legjobb magyar példánya. „Der kleine Ungar“, gyermekek számára. Pest, 1834. Ife után. Csató, mint művei mutatják, különösen feuilleton-írónak volt hivatva, s irodalmunkban nem csekély tulajdonnal birt: élénk és könnyű felfogással, mi ehhez többnyire hozzá szövetkezik, hason könnyűdségi előadással, mihez logikai, aestheticai és nyelvi nem közönséges kiképzettség és több oldalú olvasottság járulván, képessé tette minden tárgyról valami érdekest érdekesen mondani. E mellett nyelvünk teljesen hatalmában volt; s tolla nem csak ékes, hanem változatos és jellemző; a mint hol kellett. Szébb és nyugalmasb életre volt érdemes. — y.

Csécsey Imre szül. 1804-ben, Bihar megye Érkeserti helységében. Iskoláit Debreczenben kezdé, honnét a német nyelv tanulása végett Löcsére ment át. Előbb költészeti, azután bölcsészeti tanár lett Debreczenben. Tanszékéről lemondván, Pestre jött orvosi tudományokat hallgatandó; mely szakban, különösen a természettudományban, bámulatos haladást tett. 1839-ben természettudományi tanárrá nevezteték Debreczenben. Természettani buvárkodását folyvást nagy sikerrel üzte; ásvány-gyűjteményt rendezett a tanoda számára; s e végből sokat utazott a bányavárosokban és Schweizban. Érdemei s tudományossága méltánylásaul m. akadémiai lev. taggá neveztetett. Munkás életének 1847-ben vetett végét a kora halál, a tudomány nagy kárára. Nevét a következő jeles művek örökitik: „Értekezés a fénysugár polarisatiojáról“. Athenaeum. 1840. „A természet ismeretének a tudományos miveltségre ható befolyásáról“ (1839.). „A botanikai magyar műnyelv javításáról“. Két kiadást ért. (1824, és 1834.) „Tiszta erkölcstudomány“, s „Földünk s néhány nevezetesebb ásvány rövid természetrajza“ (1842, 1843.). Jeles tankönyvei, s egy monographia a „Villany delejességéről“ kéziratban maradtak. — k.

Csengeri Antal, szül. Nagyváradon, 1822-ben. Atyja híres jogtudós és ügyvéd volt ugyanott. Iskolái végeztével nagy hajlamot érzett az irodalom iránt: e végből szorgalommal tanulmányozta a bel- és külföldi jeles írókat, s magát annyira kiképezte, mikép legjelesebb publicista-íróink közé

tartozik. Előbb gyakornok a megyei (alispáni) hivatalnál, később országgyűlési írnok volt a bihari főispán oldala mellett: idejét mindenütt hasznára fordítá, s bő ismereteket szerzett a politikai s közigazgatási téren. Több jeles értekezések által ismertette meg magát, s ügyességét, jeles tapintatát leginkább az 1845-ben átvett „Pesti Hírlap“ szerkesztése mellett fejtette ki, melyet egész 1849-ig bámulatos ügyességgel vezetett: úgy hogy egy lap sem tudott vele versenyezni. Lapjában legkitűnőbbek saját vezérczikkei, melyekkel a „Tizenötödik Marcius“ fattyuszellemét sújtá leginkább. 1849-ben lemondott a szerkesztésről, tanácsos lett a magyar belügyministeriumnál. Irodalmi pályáját azután is folytatta, több barátival együtt a magyar szónokok és statusférfiak jellemrajzait adá ki. Legközelebb a m. akadémia levelező tagjává neveztetett, és Ipolyi magyar mythológiája fölötti roszaló bírálata képezte székfoglaló beszédét: mely azonban alaposan megczáfoltatott nemcsak, de Cs.-nek a tudomány e szakában járatlansága is földerítettett. — Jelenleg b. Keménynyel a „Magyar nép könyvét“ szerkeszti. Vannak fordított művei is. Illyen, Angolország története, Maculay után. — k.

Apáczai Csere János, szül. 1619. jun. 10-én Bárczaságban, Apácza nevű helységben. Tanulását, melyet Kolosvárt kezdett, és Gyulafejérvárt folytatott, szép előmenetellel a kolosvári collegiumban végezte be; mi által magát Gelei Katona István erdélyi superintendensnél megkedveltetvén, általa segílyt nyert a külföldi, jelesen belga egyetemek meglátogatására. Itt főleg a keleti nyelvek tanulására adta magát, és olly előmenetelt tőn, hogy tanítóinak bizodalját megnyervén, tőlök hivatallal is megkináltatnék; melyet azonban, minthogy kötelezettsége honába visszaszólítá, el nem fogadhatott. Külföldön tartózkodtakor, jelesen 1653-ban, Trajectumban adott ki egy „Magyar Encyclopaediát, az az minden igaz és hasznos bölcsességnek egybefoglalását“. Minthogy e pályán jégtörő volt, és ismeretei kifejezésére sok új szót alkotott, sokak által nem értetett, annál kevésbbé követtetett; minek oka lehetett az is, hogy a háborus idők elnémiták tu-

dósainkat. 1653-ban visszaérkezvén hazájába, a fejevári collegiumban kezdé meg bölcsészeti leczkéit, és nemsokára „Magyar Logicáját“ (Gyulafejevár, 1656.) ki is nyomatta. Ugyanekkor bizatott meg a költészeti osztály tanításával is; de mivel Virgilius magyarázatával kapcsolatban a földírást, természet- és égtant is előadván számos tanítványnyal dicsekedék, társainak nehezitelését vonta magára, kik a fejedelem előtt, mintha a ref. vallást megrontani igyekeznék, őt olly fekete szinekkel festették le, hogy a fejedelem egykor mondaná: „Megérdemli ez az ember, hogy a fejevári torony tetéről vettetnék alá“. Ekkép Fejevárt nem volt maradása Cserének, és áttétetett Kolosvárra. Itt tanita hittudományt, bölcsészetet, számtant és törvényt, s mint ilyen be is végzé munkás életét 1659-ben. Barcsai Ákos fejedelemnek egy iratot nyújtott át, melly magában foglalá a módot, mint lehetne a tudományok előmozdítására Erdélyben akademiát állítani; de nem sokára Barcsai megöletvén, ő pedig elhalván, fáradozásait ohajtott siker nem követő. — y.

Csery József, szül. 1807-ben Korponán, Zólyommegyében. Elemi és gymnasialis iskoláit helyben és Léván végezte. 1824-ben a kegyes rendű szerzetbe lépett; 1827-ben megvált a szerzettől, és Szegedre ment bölcsészeti tudományok hallgatása végett. Jogi pályáját Pesten végezte; 1833-ban kir. táblai jegyzővé, 1837-ben ügyvéddé esküdött fel. Mint költő már tanuló korában tüntette ki magát, s már akkor írt egy „Pásztori költeményt“, melly 1829-ben látott napvilágot. Ő javította s pótolta Alvári verseit is. 1836-ban a pesti egyetemi könyvtárnál nyert alkalmazást mint írnok; 1845-ben pedig könyvvizsgáló volt Pesten; 1849-ben az egyetemi könyvtár őrévé neveztetett. Írt deákul számos verseket és nyelvészeti munkákat. Magyar munkái a következők: „A nemek nemeiről s hajlításáról, nem különben az igék mult idejéről szóló szabályok magyarázata“. Pest, 1840—1847. „A hangmértékről szóló szabályok magyarázata“. Pest, 1846. „Fehér György munkáinak sora“. (Lásd Uj Magyar Museum. 1853-ik évi folyam). Írt néhány jelentéktelen színművet is. — k.

Csete István, szül. 1645. maj. 21-én Sellyén Nyitra-megyében. Jezuitáva ifju korában lett: s miután Trencsinben és Bécsben szerzetes készületein s tanulásain átesett, Erdély-be küldetett, épen ama veszélyes időkben, midőn Apafinak a törökökkel békessége, de Magyarhonnak és Bécsnek szint azok által lett pusztítása a kath. hitet fogyasztá. Csete saját öltönyében nem bátorkodván föllépni, azt elváltoztatá, s Vízkeleti István neve alatt, világi-papruhában, szakált eresztve Lengyelországon keresztül ment Gyulafejevárra: hol megérkezte után azonnal szószékre lépven, egymásután négy nap kebelrendítő ékesszólással predikált az országosan egybegyűlt uraknak. Neve csak hamar híres lön. Egyházi beszédei, összesen 1611, saját kezével írva és erősen bekötve a szerzet szétosztatásakor a nagyszombati könyvtárban őriztettek. Nehányat közülök Gyalogi János rendtársa nyomatott ki. A kolosvári főiskolát, melyet Báthori fejedelem emelt, gr. Apor István segítségével virágzásra hozta. Meghalt 1718-ban élte 73-ik évében. — y.

Komáromi Csipkés György, született 1630. apr. 23-án Komáromban. Végezven idehaza, különösen Debreczenben tanulmányait, külföldre vándorolt, és Trajectumban a híres Leusden János utmutatása mellett, egyebeken kívül a keleti nyelveket alaposan megtanulta. A héber nyelvet annyira birta, hogy rajta szónokolt is az akadémiai hallgatókhoz. Ugyanott a hittudományi kartól tudori oklevéllel diszittetett föl. Visszajöven hazájába, először Debreczenben tanár, majd ugyanott predikátor lett; s mint ilyen meg is halt 1688. élte 58-ik évében. Magyarra fordítva adta ki Volebius theológiáját: „A keresztényi isteni tudománynak jeles móddal elkészített rövid sommája“ czim alatt. Trajectum, 1653. „Igaz hit az az olly 241 predikáziók magyarul, melyekben a keresztény igaz hitnek és vallásnak minden ágazati ugy befoglaltatnak, hogy mind a Tanítók, s mind a Tanulók mi legyen hiendő vallások és vallandó hitek, elégséges-képen megtanulhatják“. Szeben, 1666. „Pápastaság Ujsága“. Kolosvár, 1670. E munka irányozva van Sámbar Mátyás állításai ellen. „Ha-

lotti Centuria“. Magyarra fordította az egész sz. írást; melly azonban csak holtá után, 1719. nyomtatott ki. Ezen kiadás „Komáromi Bibliának“ nevezetik. A magyar nyelvről „Hungaria illustrata“ czimű, latinul írt munkájában (1655.) értekezik. Csipkés a philológiában szép jártasságot tanusított. — y.

Csokonai Vitéz Mihály, első rendű, Kisfaludy, Vörösmarty, Petöfyt után legjelesebb magyar költő, szül. 1774-ben, Debreczenben ref. szülöktől. Tanult ugyanott, elvégezte 1794-ben a hittudományt. Iskolái végeztével költészet-tanár lett a debreczeni collegiumnál: e hivatalától azonban ifjúkori könnyelműsége miatt saját kérelmére 1795-ben elmozdítottatott. Ezután tanulta a jogot. 1796-ban Posonyban volt; 1797-ben tanárrá neveztetett a csurgói gymnasiumban. Balul kiűtött szerelmi viszonyai folytán elkeseredettségében e hivataláról is lemondott, és felváltva barátjainál és anyjánál élt 1805-ig, mikoron testileg és lelkileg megroncsolva, 28 éves korában meghalt. Nagy tudományu s kiképezett egyén volt, beszélt a görög, latin, francia, olasz, német, angol, sőt a keleti nyelveket is. Munkái a következők: „Magyar országgyűlési musa“. Posony, 1795. „Magyar insurrectio“. Komárom, 1797. „Dorottya“. (Comica epos 4 énekben). Nagyvárad, 1803. „Anatreoni Dalok“. Bécs, 1803. „Lilla“ érzékeny dalok. Nagyvárad, 1805. „Ódák“. Nagyvárad, 1803. „Alkalmi versek“. Nagyvárad, 1805. „Temetési versek“. Nagyvárad, 1805. Életét, és hátrahagyott munkáit Domby (Pest, 1817.); összes munkáit pedig először Márton tanár (Bécs, 1813. 4. k.), másodszor ugyanaz (Bécs 1816. 2. k.); harmadszor Werfer (Kassa, 1836.); negyedszer Kelemföldy (Leipzig, 1842.) adta ki. Az ötödik és legtokéletesebb diszkiadás 1846-ban jelent meg; eredeti kéziratok után kiadva Pesten dr. Toldy Ferencz által, a költő arczképével. Csokonai a magyar költők közt leginkább hatott a nép szívére, bármily kicsiny is népdalainak száma: mellyek magyar szellemhez képest utánozhatlan szépek. A többi termékei nem annyira jelentékenyek. — k.

Csombor Márton, született 1595. a Szepességben. Iskoláit 1616. Késmárkon végzé; 21 éves korában külföldre

ment: megjárta Sileziát, Cseh- és Poroszországot, s Dantzigban több időt töltvén, magát a tanulók közé soroztatá. Megfordult Dániában, Belgiumban, Angliában, Franciaországban. Mindenütt gyalog járt, és a mit látott, hallott, jót, rosszat, nevetségest, leirta, s hazajötte után „Itinerarium“ név alatt 1619. ki is nyomatta. Varanán mint predikátor működött, és irt egy magyar könyvet: „Udvari iskola“ név alatt (Bártfa, 1623.); melly különféle történeteket foglal magában. Ajánlva van Telegdi Annának. — y.

Csorba (Szakácsi) József, szül. N.-Szöllősen Ugocsa-megyében. Iskoláit Szigeten, Debreczenben és S.-Patakon végezte; honnét Pestre ment, orvosi tanulmányokat végzendő. 1817-ben megyei orvossá neveztetett Somogyban, s e hivatalában dicsérettel működik. Több jeles orvostani értekezéseket irt. Önálló munkái: „Hygiastika“. Pest, 1829. „Észrevételek az ég hajlatának stb. befolyásáról az emberre“. Falconner Vilmos után. Pest, 1833. — k.

Csúzi Cseh Jakab, szül. 1638. Végezvén tanulását, losonczyi predikátor lett. 1674-ben Posonyban elítéltetvén, fogságba jutott. Kiszabadulta után a debreczeniek választották el predikátorul. Két munkát irt magyarul; egyiket „Lelki bölcsességre tanító iskola“ (Debreczen, 1680.), másikat „Edom ostroma, vagy Abdias proféta magyarázatja rövid predikációkba foglalva“ (U. o. 1682.) név alatt. — y.

Csúzi Cseh János, szül. Losonczon, hol tanulását is végezte. Kiment Németországba, hol theológiát és orvosi tudományt tanult. Frankfurtban orvos-doctorrá tétetvén, haza jött és Győrben hitszónoki, s egyszersmind orvosi hivatalt viselt. 1701-ben egy két fejű, négy kezű és lábu összenőtt csodaszülöttel külföldre utazott, és azt pénzért mutogatta; mi őt gazdaggá tette. Meghalt 1730-ban, halála napját előre megjövendölte. Magyar munkái e czimeket viselik: „Isten eleibe felvitetett lelkiáldozat avagy áhitatos könyörgések“ Győr, 1776. „Tragoedia podagrica. A köszvények rendszerint való folyásáról irt discursus“. Győr, 1715. — k.

Czakó Zsigmond, szül. 1820-ban Dézsen, gazdag és

előkelő szülőktől. Tanult Kolosvárott és N.-Enyeden. Már tanuló korában vallási ujitásokon törte fejét; a természetimádás lévén főelve. E végett izgatólag lépett föl tanuló társai között; miért vizsgálat rendeltetvén ellene, az iskolából eltávolított. Tudományos pályáját Bécsben kezdő folytatni; de be nem végezhető: mivel épen akkor anyagilag tönkre jutott szülei nem segíthették. A kényelemhez szokott ifju e csapást nagyon érezte, főképp midőn eddigi barátjaitól is elhagyatott. Így kénytelen volt színészi pályára lépni, s mint dráma-költő lett nevezetessé. Írt több dramákat; de miután belölők a fiatal korában beszitt vallástalan elvei kirittak, többnyire vagy megbuktak a színpadon, vagy elvették. Beszélük, hogy ez lett volna oka kétségbeesésének, mellynél fogva öngyilkosság által vetett véget sanyaru életének (1847. dec. 14-én). Vannak azonban sikerült darabjai is: minők a „Kálmár és tengerész“, és „Végrendelet“ című drámák. „Leona“ és „A könyelműek“ című szindarabok szinte az ő, habár kevésbbé sikerült művei. — k.

Czeglédi István, született 1620. Perényen Abaujmegyében. Előbb tállyai, azután kassai ref. predikátor, s ugyanazon vallásnak munkás terjesztője, védője; midőn Posonyba sietne, 1671. utközben meghalt. Nevezetesebb munkái: „Malák Doctornak Barátjával való Pajtársi szóbeszédje“. Kassa, 1659. „Csatázó léleknek lelki diadalma“. U. o. 1659. „Az ország romlásának okairól“. U. o. 1660. „A frigy szekrény előtt Dágon ledőlése“. U. o. 1670. Ajánlva van Apafi Mihály erdélyi fejedelemnek. „Sion vára a ker. hit ágozatiról való tudomány.“ E munka holta után jelenvén meg, életét és munkáinak sorát is hozza. — y.

Czeh József. szül. Vácson, november 2-án 1816-ban. Elemi, közép- és feltanodai tanulmányait Vácson, a hittudományokat Nyitrán és Szentgyörgyben végzé. Kiadott munkái: „Imádságok és énekek a tanuló ifjuság számára“ Kolosvárt, 1843. „Erdély történetének rövid rajza a honi ifjuság számára“. Kolosvárt, 1845. Továbbá kéziratban van következő két munkája: „Imádságok és énekek a kath. tanuló ifjuság számára, különös tekintettel a Bold. Szüzzöl nevezett Maria-

társulat tagjaira“. Kolosvárt, 1847. „Osztrák császárbirodalmi honisme rövid rajza. Schmidl Adolf után magyarítva, s államtani, valamint hazánkat illető adalékokkal bővítve“. Vác, 1854. — k.

Czente István, szül. 1803. dec. 23-án Tornallyán Gömörmegyében. Atyja helv. hitvallásu, anyja buzgó katolikus volt. Iskoláit Rosnyóu végezte, a hittudományokat a bécsi pazmaneumban hallgatta. Papnak szenteltetvén, három évig mint segédlelkész, és kilencz évig a rosnyói seminariumban mint tanulmányi felügyelő, spiritualis, a világi ifjuság erkölcsi felügyelője s hitszónoka hivataloskodott; e mellett az elméleti s gyakorlati bölcészettant s a magyar nyelvet tanította. 1839-ben losonczy, 1849-ben pedig rapi plebános lett, 1849-ben a forradalmi kormány által üldöztetve, elfogatott, és idestova hurczoltatott. 1838-ban hangosan felszólalt a működő korszellem ellen, s illy czélból irta. „Bölcselkedő magyar polgár“ czimű könyvét. Ugyan e czélból fordította németből „A korszellem“ czimű munkát. — k.

Czinke Ferencz, született 1761. sept. 2-án Fényeslitkén Szabolcsmegyében, nemes és tehetős szüléktől. Végezván rendes tanpályáját, Budán a széptan és classica irodalommal foglalkozott, különösen a tanítói pályára készülvén. Elöljárói ajánlására 1785. a pécsi közléptanoda helyettes tanárául nevezetvén, tisztjének pontosan megfelelt; miért is 1789. Szombathelyre, 1793. Sopronyba 1801. Budára mozdittaték elő. A nagy Révay holta után 1808. a magyar kir. egyetemnél a magyar nyelv és irodalom, majd utóbb a tisztí írásmód tanszékét is elnyerni szerencsés volt; melly pályán 23 évet huzván ki, 1830. mart. 9-én nyugalomba lépett. Munkái ezek: „Öt tábori Mars lantos versekben, a ns. magyar Insurrectiora“. Buda, 1808. „Az uj holmi“. Pest, 1810. „Négy emberek beszélgetései az Elisium mezején“. Buda, 1816. „A ifjui szószólók gyűlése a nyelv ügyében“. U. o. 1814—1819. „Írókőz Bohósdí Abderában“. U. o. 1825. — y.

Czuczor Gergely, született 1800. dec. 17-én Andódon Nyitra megyében, Érsekújvárhoz közel, jámbor és becstületes

szüléktől. Első gyermekkorát Érsekújvárt tölté. A Nyitrán kezdett középtanodai tudományokat Esztergomban folytatta, és Posonyban bevégezte. Már itt mind szorgalmas tanulása, mind kellő magatartása s különösen példás magaviselete által előjáróinak figyelmét, tantársainak bizodalmát, szeretetét megnyeré. 1817-ben a Gondviselés Pannonhegyére vezette, hol mint kitünő ifjú Sz.-Benedek rendébe fölvetetett, s miután ugyanott az ujoncz-évet példásan kiállotta, a bölcsészeti tanok hallgatására a rend győri székházába, s innen 1820. Pestre a központi növendébe küldetett, a hittudomány tanulása végett; azonban folytonos gyengélkedése nem engedé, hogy a szokott négy évet ez intézetben kihuzhassa: miért is mint harmad évi theologus Pannonhegyre visszahivatván, ott végzé be növendéki pályájával tanulását. Ez időközben kitünő szorgalmával élesbedő elmetehetségeit sok jeles művekben gyakorolgatá, mik a magyar irodalomnak mindenkor büszkeségeül szolgálndnak. Emlékező tehetségét társaival együtt folytonosan művelé, s egyik társával szünet nélkül gyakorolván, majdnem hihetetlen élénkségi fokra emelte. 1824-ben fölszenteltetvén, Győrött kezdett tanítani; s ugyanezen évben lett ismeretessé, sőt nevezetessé a hazában is mint költő: megjelenvén tőle a Kisfaludy Károly 1821. alapította Aurorában az „Augsburgi ütközet“ című hős költemény, 4 énekben. Ő Kisfaludy Károly serkentésére kezdette keble érzelmeit dalba önteni, s annak biztatására lett íróvá is: mit hálásan megismer a korán elhunynak halálára irt odájában e szavakkal:

„Musám! te is tedd lantodat, és borúlj

Sídjára, s forró hálakönyűt ereszs:z:

Ő nyujta lantot neked első

Apola ő sürgő kezekkel“. (Poetai munkái 80. l.)

1827—1828. ugyanott a szónoklat tanításával bizatott meg. E sorok írója örvendő emlékezik vissza jeles tanítójára, s itt is köszönetet mond fáradozásaiért. Következő évben a rend növendékeit oktató a magyar nyelvészet- és irodalomban. 1828. „Aradi gyűlés“ hőskölteménye jelent meg 5 énekben,

Toldy által kiadva; s e két műve a nemzet magasztalt költői koszorujában méltán foglalta helyet. 1830-ban Komáromban találjuk őt, a szónoklati osztály tanításával elfoglalva; s ez évben választá meg a m. t. társaság levelező tagjaul: s miután 1831. „Botond“ hős költeményét 4 énekben kiadá, 1832. ugyanott költészet tanárává neveztetett. Kisebb művei évről-évre szaporodtak, munkássága nőttön-nőtt; miért is 1835. a magyar t. társaság segédjegyzőjévé s levéltárnokává választatván, főnöke engedelmével lakását Pestre tette át, és következő évben a történeti osztály helybeli rendes tagjává választaték. De alig foglalá el székét, már is támadtak irigyei, kiknek rágalom-szülte ármánykodásaik következtében Pesttől és diszes állásától megválni kényszerült. A 8-ik nagygyűlés jegyzőkönyvbe igtattatá, mikint tekintvén Czuczornak, mint társ- és tisztviselőnek becsét, egyedül csak viszonyai parancsoló erejének engedve, teljesíté kívánságát; sajnálattal vette az igazgatóság szinte leköszönését, s vele minden tekintetbeni teljes meglegedését jegyzőkönyvében kifejeztetvén, őt a történeti osztály vidéki rendes tagjai közé sorozá: azonban Kölcey elhunytával a nyelvtudományi osztályban üresség támadván, a 9-ik nagygyűlés saját kérésére a történetírás osztályából emide tette át. Visszament tehát a méltatlanul üldözött férfiú Pannonhegyre, s ott a főkönyvtár és gyűjtemények másod-örvévé neveztetett. Kik őt ez időben látták, és vele közelebbi viszonyban s érintkezésben voltak, mint e sorok írója is, benne a nagy lelket és önmegtágadás ritka példányát méltán csodálták: mint ki a viharoktól felizgatott hullámok által ostromlott sziklaként álla erősen tisztje s közérdekű állása romjain belső öntudatának tisztaságában, és rendtársainak résztvevő meleg testvéri karjai közt lelve nyugalmat; mit a rágalom és kissebités ingatni és zavarni igen, de elrabolni képes nem volt. 1839-ben Kovács Tamás főapát által a győri kir. akademiában magyar nyelv és irodalom tanárává neveztetett; azonban e tisztos állást is két hó mulva el kellett hagynia, s visszavonult a szerzet növendékei közé azokat a honi és hellen classica irodalomban oktattván. Rimely

Mihály főapátnak kineveztetése után első lépése volt Czuczor számára kegyelmet eszközölni: a kir. trónnál kérése meghallgattatott. 1845-ben az akadémia által kiadandó nagyszótár szerkesztése egyhangulag rá bízván, Győrt Pesttel cserélte föl, azt többé el nem hagyandó. Czuczor nyelvészeti dolgozataival egyik támasza a magyar akademiának. „A magyar nyelv rendszere“ nagy részt sajátja. „Poetai munkái“ Pesten, 1836. jelentek meg összegyűjtve 1. kötetben. Hőskölteményein kívül népdalai, mellyek közül nagyon sok a nép szájában él, balladái, legendái, alagyái, de különösen későbbi nemzeti versei a magyar költészet remekeihez méltán számíthatók. „Hunyadi“ című terjedelmes és sokat ígérő hőskölteményét tetemes elfoglaltsága miatt ekkorig el nem köszíthette. Prosai nyelvét nemes egyszerűség, választékos szabatoság jellemzik; illynemű munkái ezek: „Hunyadi János viselt dolgai“. Buda 1832. „Cornelius nepos fenmaradt minden munkái“. Pest, 1831. (Kiadva Toldy által). „Zrenday Vitéz János némelly tekintettel Magyarország állapotjára“. (Magyar t. társ. Évk. 4. k.) E dolgozata a felsőbb történeti előadásnak remek példánya. „Washington élete“. Pest, 1845. —y.

Dálnoki Benkő Márton, marosvásárhelyi iskolaigazgató. Magyarra fordította L. Annaeus Florus illy című munkáját: „Rerum romanorum libri IV“. Kijött Kolosvárott, 1702-ben.

Daniel Polyxena, magyar tudós asszonyság, István leánya, b. Hadadi Wesselényi István hitvese. Már ifju korában az ó és új tudományos nyelvekben, nevezetesen a görögben és latinban jártasságot szerzett magának. Magyarra fordította s kiadta Pictet Benedek Ethicáját, illy czim alatt: „A keresztény Ethicának summás veleje“. Kolosvár, 1752. Ugyiszinte magyarra fordította édes atyjának e című munkáját: „Paterna monita“. —k.

Danielik János, egri főegyházi kanonok, pápa ő szentsége titkos kamarása, a Szent-István-Társulat helyettes-elnöke, született Murányban, Gömörmegyében

1817-ben maj. 20-án. Iskoláit végezte Rosnyón és Pesten. Az utóbbi helyen mint papnevendék az akkoriban V-ik évre fenálló magyar iskola elnöke volt, s már ekkor több, figyelmet ébresztett értekezést irt, mely a „Munkálatok“ IV. és V. kötetében világot látott. 1836-ban, s így 19 éves korában, a szép művészetek és bölcsekedés tudorává avattatott. 1839-ben a rosnyói lyceumban a bölcsekedés és magyar irodalom r. tanárává lön kinevezve, s mint ilyen a következő 1840-iki évben pappá szenteltetett Kassán b. e. O c s k a y Antal püspök által. 1842-ben a bölcsekedési karból a theologiaiba tétetett át, s a görög és zsidó nyelv valamint az összes bibliai tanulmányokat adta elő egész 1848-iki év martius haváig, mikoron Pestre érkezett, hogy a S o m o g y i Károly által szerkesztett „Religio és Nevelés“ folyóiratnál uj pályát kezdjen. Ugyanazon év julius havában vette át a nevezett folyóirat szerkesztését, mellynek 1849-ben tulajdonosává válván, azt „Religio“ czim alatt mindekkoráig folytatja. 1852-ik évben kiadta a II. kötetből álló „Emlék-könyv“-et, mely sok jeles értekezést s pár alapos, maradandó becsü birálatot tartalmaz. E munka II. kötetében „A történet szelleme“ czim alatt megjelent értekezése 1855-ben a pesti theologiai kar által a Horváth-féle alapítványi díjra lön méltatva. 1853-ban a „Szent-István-Társulat“ helyettes-elnökévé választatott meg, a melly tiszteet most is viseli. Értekezései mind az említett folyóiratban jelentek meg azokat kivéve, mellyeket az „Emlék-könyv“ tartalmaz. Jelentékenyebb „A míveltségről“. „A protestantismus mint észvallás és arany szabadságról“, „kis ismétlés nem árt“, „Don Nicola Mazza“. „A schweizi külön szövetség és az iskola“. „Az egyházi javakról tulajdonjogi tekintetben“ (külön is kiadatott). „Az állami tesztvényjognak eltörlése Austriában“. „A classicai irodalomról gymnasiumaikban. „A ker. szeretetről“. „A speculativus rendszerekről a theológiában“, „Ipolyi Magyar Mythológiájáról“, stb. stb. Ide tartoznak több rendbeli alkalmi beszédei és számos recenziók, ismertetések, stb. Ő cs. kir. apostoli Felsége 1849-ben october 1-jéről kelt legfelsőbb határozata által egri főegyházi káptalan kanonokjáva,

IX. Pius pápa ő szentsége pedig 1855-ben val. titkos kamárásává nevezte ki. — D. J.-nak kiképeztetésére nagy, 'sőt mondhatni döntő hatással volt boldogult édes atyjának Ignácznak, Gömörmegye 28 éveken át volt csendbiztosának tudományos műveltsége, ki mint jog- és történet-tudós, de különösen remek latinságáról volt ismeretes; fiával már zsenge korában kedvelteté meg a classicitást, felkölté benne a tudomány iránti hajlamot és szeretetet, hasznos és remek könyvek olvasására buzdítván őt, s hivatalos foglalkozásaitól ment óráiban azoknak szépségeit fejtegetvén. — Így történhetett csak, hogy fia már mint 19 éves ifju bölcsészettudori oklevél előmutatásával örvendeztethette meg egyedül fiainak tudományos haladásán csügghő atyját. — k.

Dankovszky Gergely, szül. 1784. febr. 16-án Morvában, Telcs nevű városban, tisztességes polgárszülöktől, kiknek fölvigyázása s örökődése mellett kezdé futni tanpályáját; mellyen szorgalma és szépőlfogása által csak hamar kitünvén, nagyobbra gr. Potstotsky Leopold által 12 aranyból álló ösztöndíjjal sarkaltaték. Tudományos jövőjének alapját 1796. az iglói gymnasiumban vetette meg, hova szülői helyeslése mellett került. Mint kitünő ifju, a kormány által 70 pfnyei évi ösztöndíjjal jutalmaztaték; Czikanek iglói tanácsnok pedig fia mellé fölügyelőül választván, minden szükségességekkel ellátá: ekkép szülői segélyre nem szorulva, s az élet gondjaitól menten, egész lélekkel a tudományoknak szentelheté magát; s rövid idő alatt a görög nyelv elemeibe is beavattatván, a classica literaturában nem mindennapi előmenetelt tanúsított. — 1801. Iglótól megválván, a bölcsészet és hittan tanulására a bécsi egyetemre sietett, s Karpét, Jahnt, Ambsehlét és egyéb nagy nevű tanárok előadásait élvezettel hallgatá. Valamint Iglón, úgy itt is, mennyire körülményei engedék, a nyílt természetben gyakran megfordulván, a test kifejlődését előmozdító gymnastikában is gyakorlá. 1805-ben b. Gabelhoven Antal vágújhelyi prépost Bécsben hosszabb ideig tartózkodni kénytelenítettvén, nehogy otléte haszon nélkül folyjon le, az arab nyelvben, mellynek kellemeit már tanuló korá-

ban megizlelé, a nagy Jahntól ohajtott okulni: ez azonban nagyon el lévén foglalva, a prépostnak kívánságát nem teljesíthet; s utmutatóul neki Dankovszkyt, tanítványai jelesbikét ajánlá, s köztük megköttetvén a szerződés, Dankovszky a prépostot Vágújhelyre követé. Itt midőn egy részről a görög és arab nyelvekben meg a classica irodalomban ropant haladást tevé, a régi írók szellemét egészen beszívta. A francia nyelvbe Walter Lajos emigrans pap által, ki jótévőjénél keresett és talált menedéket, avattaték; ezenfölül vágyát, melly Magyarhonba jöttével támadott kebelében, t. i. e nemzet nyelvét is megtanulni, kielégítendő, a nagy Révait személyesen fölkeresvén, és tőle kérvén s nyervén biztos utmutatást, szorgalmasan buvárkodott a porlepte régi irományokban, vizsgálta a magyar könyveket: figyelvén a nyelv sajátságaira. E közben 1805. a hermeneuticából és egyházi jogból Olmüczben, 1806. pedig a dogmaticából Grätzban adott szigorlatot. Majd a magyar kir. akademiáknál föllállítván a görög nyelv tanszéke, azok egyikének elnyeréseért a magyar kir. egyetem előtt pályázott, és 1806. először a győri, majd azonnal a posonyi akademiához nevezteték ki. Szapáry gr. kerületi főigazgató akadémiai könyvtárnokká tevé, s a rábizott könyvtárt Endlicher barátjával kezefogva, szépen rendezé. — A vágújhelyi prépost társaságában fölsőbb körökben is megfordult, s nem egyszer nyert alkalmat maga kitüntetésére, jelesül, midőn Colorado bibornoknál Kremsirben mulattak, Rudolf főhg tiszteletére szini előadás rendeztetett; ebben Dankovszky mint arab megjelenvén, arab dalokat zengett zene kísérettel a mivelt közönség meglegedésére. Csáky és Révai grófok udvarában mindig kedvesen fogadtatott. Mint akadémiai tanár 1807—1809. gr. Csáky Lajost a szónoklat-, költészet- és bölcsészetben oktató, 1818—1823 pedig b. Walterskirchen Vilmos György nagy reményű magzatát. Tanuló korában nem egy nagyszerű utazást tett gyalog, tapasztalás kedvéért; mit tanár korában is élvezettel folytatott; így 1816. b. Walterskirchen György társaságában, Kőszegen, Gratzon, Triesten keresztül Velenczéig hatott; majd 1824. a

Steyer havasokat mászta meg a főntdicsért báró, Traun grófok, Méhes, és Miklovics nevelők, Rosenics akadémiai tanár kíséretében. A természet nagy barátját a havasok csucsán egy rendkívüli tünemény lepte meg, melyet elfeledni soha sem fog. Magyarhon felé az égboltozat azur-kék színben uszván, a Fertő tükre egész fényében tündöklött, Ausztriában pedig iszonyu vihar dühöngött. Egyszerű életmódot követvén, fény után soha sem kapkodott; könyvei közt és családjá körében boldogul éli napjait. Sokat irt németül és latinul. Munkái közül nevesbek ezek: „A diadalmas királyunkhoz“. Bécs, 1814. „A magyar nemzet maradéki az ősi lakhelyekben.“ Posony, 1826. „Elementa lingvae graecae practica“. Posonii, 1808. „Grammatica lingvae graecae“. Viennae, 1812. „Hungarae gentis avitum cognomen, origo genuina, sedesque“. Posonii, 1825. „Hungarae constitutionis origines, gentis incunabula, et diversae sedes.“ Posonii, 1826. „Homerus slavicus dialectis cognata lingua scripsit.“ Vindobonae, 1829. „Magyaricae lingvae Lexicon critico-etymologicum.“ Posonii, 1833—1836. E műveért ő fölsége apostoli királyunk V. Ferdinand 1838. öt arany érdempénzzel diszíté föl, mellyen következő körirat olvasható: „De literis merito Gregorio Dankovszky.“ — y.

Darabos Zsigmond, született 1750. Ketzelen Zsoltmegyében. Pesten végzett tanulása után 1772. a piaristák közé lépett, s mint ilyen végezvén a tudományi pályát, több helyen tanított. A török és franczia háboruk alatt egy lovas ezrednek volt tábori papja, s e minőségben szép nevet és érdemet szerezvén magának, mindaddig működött, míg a béke helyreálltával 1802. tábori főpapi rangra nem emelteték. Ekép mintegy nyugalomra lépven, hivatalos elfoglaltságától ment idejét azon beszédek csinosbitására fordítá, mellyeket mint tábori pap vitéz ezrede legénységéhez intézett, s mellyek „Darabos Zsigmondnak az Ahetatos Iskolák szerzetesének Felsőges Tsászárról nevezett első Nemes Vitéz Huszár sereg Hadi Papjának Istenes Hadi Beszédi és Tanítási, mellyeket a közelebb mult Török és Franczia háboruk alkalmával mondott, vagy mondani szándékozott“ czim alatt, Budán 1802.

meg is jelentek. Szándékozott a többit is átnézve sajtó alá bocsátani, azonban a kérlelhetlen halál életének hirtelen végét vetett Budán, 1804. — y.

Dávid Ferencz, született Kolosvárt. 1548-ban Wittenberget látogató meg, honnan visszatérván, a kolosváriak által predikátorrá választatott. Luther tanait a reformátusok ellen buzgón védelmezte; mi által hirre kapván, már ifjú korában superintendensségre emelteték; azonban csakhamar megnyerte őt a reformata egyháznak Melius Péter, és most ennek lőn védője amaz ellen. 1563-ban Blandrata György, János király udvari orvosa tapasztalván Dávid Ferencznek könnyű változékonyságát, maga részére hódítá, s együtt hirdették a Szentháromság elleni tanaikat, megnyervén ügyüknek János királyt is, ki a kolosvári, Szentháromságot tagadó ecclesiának szép kiváltságokat sietett nyujtani. János király holta után 1571. kezdettek feje fölött tornyosulni a fellegek: istentelen tanai miatt saját hitsorsosaitól föladatván, Báthori Kristóf fejedelem parancsára, miután vétkesnek találtatott, a dévai várba záratott; hol hagymázba esvén, 1579. meghalt. Irt magyarul és latinul sok munkát; amazok közt nevezetesebbek: „Rövid utmutatás az Istennek ígéjének igaz értelmére mostani sz. Háromságról támadott vélekedésnek megfajtésére és megítélésére hasznos és szükséges.“ Gyula-Fejérvár, 1567. „Rövid magyarázat, miképen az Antikrisztus az igaz Istenről való Tudományt meghomályosította.“ U. o. 1567. „A sz. Írásnak fundamentomából vett Magyarázat a Jezus Krisztusról, és az ő igaz Istenségéről.“ U. o. 1568. „Az Atya Istenről, Jezus Krisztusról és a Sz. Lélekről hetven egy Predikáziók,“ U. o. 1569. „Váradí Disputationak vagy vetélkedésnek — — igazán való előszámlálása.“ Kolosvár, 1569. „Az egy magától való Felséges Istenről és az ő igaz Fiáról az Nazáreti Jezusról, az igaz Messiásról, mellyben a Pápanak és a Pápázóknak minden okoskodások és hamis magyarázatok (?) megfajtetnek.“ U. o. 1571. Irt Károli Péter és Melius Péter okoskodásai ellen is egy könyvet, Kolosvár, 1571. — y.

Dayka Gábor, született 1768. maj. 8-án Miskolczon

Borsodmegyében. Alsóbb iskoláit a miskolci minoritáknál végezte, honnan 1782. Egerbe ment a humaniorák hallgatására. Ritka tulajdonai, szorgalma és jámborsága annyira ajánlák őt, hogy Schuman Theophil, a cisterciek apátja, és Pászthy Rajmund igazgató a derék ifjút házukba fogadván, a szükségességekkel ellátták. Dayka kis kora óta az egyházi rendbe vágyott; hova ez idétt csak azok vétettek föl, kik már a bölcsészeti pályát is megfutották: miért is 1784. neki Kassára kellett menni. Itt feszített szorgalma különben sem épen erős egészségének annyira ártott, hogy kénytelen vala orvoshoz folyamodni; kinek tanácsára ez évben a tanulást is félbeszakasztá. 1787. visszament Egerbe, s a megyei kispapok közé iratott. A hittudomány hallgatása végett Pestre küldetett, s neve előre menvén, nemcsak a növendékek-, hanem az előjáróktól is örvendő fogadtatott. Már akkor görögül tudott annyit, hogy az uj-szövetséget elakadás nélkül érthette. Németül rövid idő alatt megtanult. A dalmát születésű kispap-társai alkalmul szolgáltak neki, hogy az olasz nyelvet is megtanulhatta. A franczia nyelvben annyira ment, hogy azon olvasott, irt, szólott. Tudott tótul is. A „Mindenes Gyűjtemény“ (4. k. 89. l.) szerint 1790. társainak leczkét adott a magyar nyelvtanból. A pesti központi növelde elszélesztése után (1790.) visszatért Egerbe, hol a nyomtatásban megjelent szerelmi dalai, s egy meggondolatlan kifejezése miatt előjáróinak neheztelesét vonta magára. De ő már 4 évet töltvén a kispapok közt, a dorgálást békével tűrte. Azonban 1791. júl. hóban német egyházi beszédet tartott, és hamis tanításról vádoltatván, az kívántatott tőle, hogy vonja vissza állítását; de ezt ő feleskedésből cselekedni nem akarván, az intézetből elbocsáttatott. Barátjainál huzta meg magát, és azok szivességéből tengődött, míg csak 1792. az ujonan felállított magyar nyelv tanszékét a lőcsei középtanodában el nem nyeré. Következő évben ugyanott a nyelvtani osztály-, majd 1795. az ungvári középtanodában a szónoklati osztálynak neveztetett rendes tanárává. Betegségtől gyötörtetve foglalta el ezen álló-

mását, és itt baja mindinkább növekedvén, 1796. oct. 20-án meg is halt. Első költeményeiben, mellyek az Orpheusban láttak világot, a francia iskolát, a későbbiekben Kazinczy serkentésére, Rádaiét követte. Mély érzésű költeményeit „Dayka Gábor versei“ név alatt Kazinczy adá ki 1813. Kéziratban a magyar nyelvtanon kívül, több aesthetikai, történeti s philosophiai dolgozatokat hagyott hátra, mellyeken azonban az utolsó kéz hiányzik. Ő korának legjobb lyricusa volt. —y.

Debreczeni Ember Pál, született 1670. Debreczenben; innen Debreczeni nevezete. Tanult idehaza, s a külföldön. Szathmárt, Losonczon és egyebütt predikátori hivatalt viselt. Magyar munkái ezek: „Innapi ajándékul az Isten sátorába felvitt sz. Sziklus.“ Kolosvár, 1700. Predikátiókat foglal magában. „Garizim és Ebal, mellyeknek egyikén áldást, a másikán átkot parancsolt az Isten.“ U. o. 1702. Latinul megírta a ref. ecclesiának Magyar- és Erdélyországbani történetét, melly tele van a romai kath. egyház és papság ellen intézett mocskolódásokkal; miért őt Péterfi Károly tudós jezuita méltán rová meg. Meghalt 1729. —y.

De la Casse Benjamin, született 1801. oct. 28-án Nagy-Maroson Hontmegyében. Tanult Győrött és Esztergomban. 1815. nov. 2-án vétetett föl a pannonhegyi benedekiek közé, s mint ilyen végezvén rendes tanulmányait, tanárkodott Posonyban a nyelvészeti osztályokban (1823—1827), Nagyszombatban pedig a szónoklatiban (1828—1834). 1834 végén a szerzet győri lyceumába téteték a bölcsészet tanítására, mellyből a magyar k. egyetemről tudori oklevelet nyert; 1738 elején a posonyi k. akademiában megürülvén Csepicsányi Gábor nyugalmaztatásával a mathematicai tudományok tanszéke, erre ő mozdittaték elé, mellytől 1848. megváltván, Pannonhegyre kívánczozott, napjait nyugalomban töltendő. Jelenleg könyvtárnoki hivatalt visel Győrött. A hazát minden irányban beutazá; tudományos szempontból megjárta egész Német-, Angol-, Francia- s Olaszországot. Romában Mezzofantit magyarul üdvözlé. Nápolyban Pompeji, Herculenum nevezetességeit megszemlélé stb. Önálló munkája: „Elemi mennyiség-

tan“ ezim alatt jelent meg Posonyban, 1842.; mellynek első része „Betűvetés,“ 2-ik része pedig „Mértan.“ —y.

Báró **Deresényi** János Lajos, cs. kir. udvari tanácsos szül. 1802. oct. 6-án Tokajban. Azon régi családból származik, melly Alsó-Magyarországban 1072 óta **Fejér** név alatt ismeretes, és melly a mohácsi veszedelem után Szepességbe menekülván, ott **Weiss** név alatt telepedett le, s 1687-ben sept. 27-én I. Leopold által, és pedig D. János nagyatyja személyében nemesi oklevéllel tiszteltetett meg. A család 1792-ben vette fel a **Dercsényi** nevet a királytól adományba nyert Dercsény falutól. Irónk fia a híres Dercsényi János kir. tanácsosnak, ki 1837-ben halt meg, és mint a beregmegyei gazdag timsó-bányák felfedezője, örök hirt szerzett magának; édes anyja Kazinczy Julia, nővére Kazinczy Ferencz költőnek. — Iskoláit részint Kassán, részint Sáros-Patakon végezte, s különösen a jogtudományokban kitünő előmenetelt tett. Hivatali pályáját Pesten kezdette, mint gyakornok a *causarum regalium directoratus*nál. 1827-ben számfölötti igazgató-ügyészszé, 1830-ban Bécsben az udvari kamaránál udvari titoknokká, 1834-ben valóságos udvari tanácsossá neveztetett. Ez idő alatt számos utazásokat tett külföldön tudományos és közigazgatási tapasztalatok végett. Florenczben az *akademia dei Georgofili* tagjai közé sorozta, Parisban pedig a „*société Royal et Centrale d'Agricultur*“, 1833. febr. 6-iki ülésében az általa tartott előadás következtében ezüst emlékpénzzel tisztelte meg. 1836-ban a temesi kamarai igazgatóság elnökévé léptetett elő, s mint ilyen a 150 □ méröldnyi állam-jószágot dicsérettel kezelte, s mint humanus, emberszerető férfi különösen a volt jobbágyoknál köztiszteltben és szeretetben állott. 1838. apr. 10-én a bécsi birodalmi kamara tanácsossává léptetett elő. Ugyanez évben octob. 18-án lépett házasságra b. **Eichhof** Józsefnek, a bécsi pénzügyi osztály egykori elnökének leányával. 1839-ben Pál testvérével együtt, ki szinte kitünő szolgálatai által az okszerü gazdaszat körében nagy érdemekre tett szert, örökös bárói rangra, s magyar magnási méltóságra emeltetett. D. bő ta-

pasztalatait, alapos nézeteit, melyek őt a méltóság illy magas polczára emelték, sajtó által is megörökítette. A jelentés, melyet olasz-, spanyol-, francia-, németországi, s belgiumi utazásáról Bécsben tett, s melly 1833-ban magyar és német nyelven megjelent, általános tetszésre talált. Továbbá „Tanulmányok a kommunismusnak egy humanus ellenszeréről“ czimű munkája (Pest, 1846.), melly Londonban 1847-ben „New Quarterly Review“ czim alatt angol nyelven is megjelent, nem csak a napi sajtóban talált érdemlett méltánylásra, hanem szerzője a belga király által Lipót-rend lovag-keresztjével jutalmaztatott. D. e munkájában foglalt nézeteinek továbbbi kifejtésére a magyar akademiánál 100 db. aranyat tett le pályadíjúl, s ennek köszönjük a m. akademia által kiadott „Magyarországi hitbizományok átalakítási tervéről“ czimű munkát. (Pest, 1847.); mellynek szerzője Kereszturi József 70 db. arannyal jutalmaztatott. A többi 30 db. aranyat a szinte pályázott Benczur János nyerte el; s azonfelől még Vargha Soma 15 db. arannyal díjaztatott a pályakérdést kitűzött báró által. — Dercsényi irt még egy érdekes munkát: „Tanulmányok korunk két legfontosabb kérdései fölött“. Buda, 1849. 8r. 52 l. Ezenfelül „Mon Système d' Education“ francia jeles műve (Paris, 1851. 8r. 446 l.) magyarul szinte ez évben Pesten jelent meg illy czim alatt: „Az én nevelési rendszeremnek alapvonalai“; mellynek vázlatát kézikönyvül a szülők, nevelők és gondolkozó ifjuság számára Kereszturi József magyarul és németül adta ki. D. 1848-ki aprilhóban kilépett az államszolgálatból, és Olmützbe nyugalomra vonult, az állam és emberiség szolgálatában megrongált egészségét helyreállítandó. — k.

Derecskai Ambrus, végezvén idehaza tanulmányait, a külföldi egyetemeket látogatá meg, hol főleg a zsidó nyelv tanulásában tünteté ki magát; visszajötte után a nagyváradi ref. gyülekezet ecclesiájában nyert alkalmazást, hol 1603. meg is halt. Sz. Pálnak a romaiakhoz irt levele fölött irt magyarázó predikációkat, mellyeket 1603. Debreczenben ki is nyomtatott. Nyelve szép. — y.

Derkai György, született 1608. apr. 24-én Sellyén, Nyitramegyében; 20 éves korában lett jezuitává. Élte legnagyobb részét Erdélyben és Törökországban töltötte, a kath. hit terjesztésében. Meghalt Nagyszombatban 1678. sept. 23-án Irt sokat latinul; magyar munkája e nevet viseli: „Az örök életnek utja“. Nagyszombat, 1678. melynek végén néhány egyházi énekek is olvashatók. — y.

Déry (előbb Mráz) Mihály, szül. 1809. sept. 1-jén Hévizben Pestmegyében. Tanult Budán, Vácson, Pesten, Nagyszombatban, s a hittudományt a pesti egyetemnél. 1833-ban pappá szenteltetett, s mint segédlelkész működött Révkomáromban, Budán és Pesten; míg 1843-ban Pest sz.-rokszi plebánossává neveztetett, mely minőségben mostanáig is megmaradt. Irodalmi munkái néhány hirlapi közlésein kívül a következők: „Lehet-e a vegyes házasságoktól a beszentelést törvényesen megtagadni vagy reversalist elfogadni“, 14 lapra terjedő értekezés. (Buda, 1840. Ezen értekezés ugyanezen czim alatt másodszer is megjelent némelly ellenvetésekkel bővítve Pesten, 1841.). „Országos nemes-e a magyar alrendű páp“. Pest, 1842. 188 l. — k.

Gr. Dessewffy Aurél, született 1808. jul. 27-én Nagy-Mihályon Zemplénmegyében. Első oktatását Józsa Zsigmond és Német József magán-nevelőktől nyerte, kik atyjának Józsefnek közremunkálásával elég korán csepegtették a szép reményű ifju fogékony szívébe a görög és romai classicusok tanultatása közben a honszeretet mennyei érzetét. A kassai k. akademiában 1823—1825. a bölcsészeti tanokat ritka szorgalommal hallgatót, szeretett atyján kívül a két haza tudós férfiai, s köztük Kazinczy környezék; és ezek ápolák természeti hajlamát a magyar nemzetiség nagy ügye, nyelvünk körül. Az 1825 elején Dulházy Mihály szerkesztése mellett megindulván a „Felsőmagyarországi Minerva“, azt első támadásakor Home, Blair, Sulzer és Bouterweck után dolgozott *aestheticai* értekezésekkel s egyéb angol-franciából készült fordításokkal gazdagítá. Az 1825 év végén atyját, mint Szabolcs követét, a posonyi országgyűlésre kísérte, mely alkal-

mat nyujta neki, a már akkor is kitűnő elme- s ítélő-tehetséget mutatónak, megismerkedhetni alkotmányos életünk tényezőjével. Innen 1826. martius elejével visszatérvén Kassára, a törvényt bevégezé. 1828. Pestre ment, és gr. Teleki József, akkorban k. tábla-báró mellett táblai hites jegyzőként gyakorlotta a törvényeket, s ugyanekkor, mint a nevezett gróf magán-segédje, a magyar akademia alaprajzát és alapszabályait dolgozó országos küldöttség tanácskozásait is élénk figyelemmel kísérte; ugyanazon évi nov. 24-én a magyar cancellariánál gyakornokul esküdött fel, s mint ilyen gr. Reviczky Adám főkancellárt az 1830-iki országgyűlésre kísérte; sept. 13-án fogalmazóvá, 1832. jun. 28-án pedig a helytartótanácsához valóságos titoknokká neveztetett ki. Ugyanazon évben jelent meg Kassán, Marczell és Emil társaságában irt következő védirata atyja mellett: „Néhány szó a közönséghez Hitel, Taglalat és Világ ügyében“. — Megjelent az 1833. országgyűlésen, és megragadó ékeesszólásának örökre becses, és a publicistai vitatkozásoknak remek példányiul tekinthető némelly maradványait a főrendi tábla Naplói, mellyek létesülése ügyében 1839. is hatalmas szót emelt, foglalják magukban. irt ő a budapesti állandó hid dolgában és a két Aurora ügyében is. A magyar t. társaság 1833. nov. 15-én levelező, a Kisfaludy-társaság pedig 1836. munkás tagjává választotta: részt vett a pesti árvizi biztosság munkálódásaiban, mire 1839. apr. 16-án helytartósági tanácsossá nevezeték. Ez évben jelent meg a „Magyar nyelv s előkelőink nevelési rendszere“ című értekezése, (Árviz-könyv. 3. k.), melly örök megczáfолhatlan tanusága fog maradni azon szent buzgalomnak, mellyel a nagy nemzeti ügyet átölelé. 1841. jul. elején a „Világ“ című politikai lap vezetését vállalván magára, azt a conservativek organumává tette s számos becses czikkel nevelte, mellyek külön „X. Y. Z. könyv“ czim alatt Pesten, 1842. jelentek meg. Munkás élete kialudt 1843. febr. 9-én. — y.

Dessewffy Emil, született Sárosmegye Eperjes városában, 1812-ik év febr. 24-én; honnan szülői lakásukat nem-sokára Kassára tevék által: itt nyeré az ifju gróf valamint

czélszerű nevelését, úgy az elemi s fokankint a magasb tanulmányokban alapos kiképeztetését. A latin nyelvben korán olly dicséretes előmenetelt tett, hogy tizenhárom éves korában Jurselint a legügyesebben tette át magyar nyelvre; a remek írók munkáinak szenvedélyes olvasója s tanulója lön; a költészetre kevesebb, de annyival nagyobb hajlamot tanusított a bölcsélet, jog és az ezekkel kapcsolatban lévő történelem tanulására; főleg pedig az állam-tan vala buvárkodásának egyik kedvencz aknája. Álmélkodásra méltó emlékező tehetséget tanusit még jelenleg is az államtanhoz tartozó különféle létszámok megjegyzéseinek s egybevetéseinek. Kilépvén az elméleti tanodákból az élet nagy iskolájába, alapos ismereteit átvitte a gyakorlati térre s azokat tudományos célból tett utazásaiban gazdagítá. Kedvencz mulatási helye, szülői jószágainak egyike Szabolcsmegyében kebelezett Sz.-Mihály községe vala, honnan megyei gyűlésekre Nagy-Kállóba szorgalmasan eljárt; hol is 1830-ik évben gr. Teleky József főispán által tiszteletbeli megyei aljegyzőnek kinevezetvén, földadatához képest kitünőleg működött; majd azután különféle megyei fontos megbízások- és küldöttségekben tevékeny részt vett.

Az irodalom teréni munkásságának első gyümölcsét Aurel és Marcel testvéreivel egyesülten, 1832-ik évben eme cím alatt: „Néhány szó az olvasó közönséghez a Hitel, Taglalat, és Világ ügyében“, bocsátá közre, melly munkácskában mindhárman mint hű fiakhoz illik, atyjok védelmére sietnek, és a legészszerűbb védvekkal s logikai következetességgel, azonban legszerényebb és kiméletes modorban támogatják a csipős megtámadások ellenében a „Taglalat“ írójának, édes atyjoknak állításait. Az 1848-iki forradalom előtti mozgalmak alatt D. E. számos jeles cikkeket és határozott conservatív irányu politikai értekezéseket közlött részint neve alatt részint névtelenül; mi által az ellenzék ingerültségét költé fel maga ellen. Vallásos érzelmű szülőitől Emil gróf gyermek-éveiben egyházi, vagyis helyesebben papi életre volt szánva, melly iránt nem csekély hajlamot mutatott is; de később változván a családi viszony, mind a szülők, mind pedig a testvérek részéről

a gazdaságat vezetésére tüzetett ki, s azzal 1834-ik évben csakugyan meg is bízott. Ekként történt, hogy az élet terheinek megosztására felemásul a Gondviselés által kitűzött báró Wenkheim József és b. Orczy Therezia anyagi jóságu leányát Paulát jegyzé el, kivel 1836. majus 1-ső napján a budai Krisztinaváros vérkápolnájában a legboldogabb házassági frigyre lépett. Milly hitbuzgalmu, milly szép lelki tulajdonokkal kiképzett hölgyet nyert a gróf nejében, tollunk nem eléggé ügyes kifejezni! E boldog házasság öt magzattal áldatott meg, kik közül a szülők legmélyebb bánatára a két idős leányka elhalt. Vigaszul azonban Blanka, Valeria és Aurel, az életnek s egészségnek örvendő alapos reményt nyujtanak, hogy sziv-jóság, lángész és tanulási vágyuk által méltók leendőnek elődeik s szülők nagy nevére, az egyház és haza várakozására! A közigazgatás teréni munkásságának kitűnő jeleit nyilvánítá grófunk, mint a mérsékelt párt egyik bajnoka; a megyei s ország-gyűléseken, ugy szinte az irodalomban, és mindenütt a fejedelem és haza iránti hűség, elv-következetesség és szilárd elhatározottság jellemzi őt. Mint minden jelentékeny nevű férfinak, ugy neki is voltak ugyan a pártoskodás korszakában ellenei, kik elv-türelmetlenség- és elfogultságból üldözék őt; azonban olvassuk meg figyelmesen „Alföldi leveleit“, melyek 1839—1840. a Hirnökhoz tartozó Századunk nevű lapban megjelentek, s 1842-ben néhány függeléssel bővítve egy kötetben kiadattak; vizsgáljuk „Parlagi eszméit“: azokban kifejtett nézeteit és terveit; melyek 1843-ban láttak napfényt; fussuk át programjait s vezércikkeinek szövegeit, melyeket 1844-ik-évben átvett Buda-pesti Hiradó szerkesztése ideje alatt olly avatott kezekkel s őszinte lelkismerettel kidolgozva nyujtott az olvasó közönségnek; fontoljuk meg a „Magyar vám, kereskedési ügy és annak végeligazítási módjáról“, ugy szinte „fizessünk a mennyit becsülettel elbirunk magunknak magunkért“ irt, és 1847-ben két füzetben megjelent nagy fontosságú munkáit; emlékezzünk vissza országgyűlési beszédeire: valljon nem a legmelegebb honfui érzelmek fakadnak-e ajkain és ömledeznek iratain! Komoly, olykor

humoristicus, mérsékelt de érett tanács-adó s jó szándokkal javasló szónok és Író volt, egyszersmind olly expedienseket ajánlott mindenkor, melyek a haza javára szolgálhattak, ha a rövidlátó s elhamarkodó politicusok magukén kívül minden más véleményekkel együtt a grófét is háttérbe nem szorítják. A hazai nagyszerű és szomorú emlékü catastrophá megtörténtével grófunk egészen családi magányba vonulva, jószágainak szabályszerű s hasznos rendezésével foglalkozott; azonban más ügyekre is kiterjedt működési köre: majd mint gróf Haller árvái tömegének gondnoka bokros gondokkal volt terhelve, majd a tiszaszabályozási ügy körül fáradhatlan munkásságot fejt ki. Minden időben, a legkritikusabb körülmények közt is csüggedni nem tudó lelki erő és szilárdság egyik kitünő tulajdona: „Virum justı tenacem si fractus illabatur orbis — impavidum ferient ruinae“. Politikai életére vonatkozólag rá is alkalmazhatjuk a nagy Széchényink egykori mondatát, „Csak utóbb válik el, kinek volt több igaza“. De a legfényesebb elismerés, és a mult bántalmakérti elégtétel a nemzet részéről nyilatkozott irányában jelen évi ápril 17-én, midőn a magyar akadémia elnökévé szavazat többséggel elválasztatván, június havában legfelsőbb helyen kitünő állomásában megerősítettet. — k.

Gr. **Dessewffy József**, született 1771. febr. 13-án Kreviánban Sárosmegyében. Első oktatásban atyja házában, hol 8 éves koráig idegen szó nem hangzott ajkairól, és Kassán részesült; majd Koppi Károly felügyelése alatt Kolosvárra, onnan Pestre vándorlott, és ott még mint gymnasiumi tanuló Zimányi buzditása következtében a classicá irodalmat annyira megkedvelé, hogy annak remek műveit nem csak gépíleg olvasná, hanem áthatva szellemüktől tüzetesen is tanulná, úgy annyira, hogy rövid idő alatt bámulatos eléméletelt tanusítva, bennök még agg napjaiban is élte főgyönyöreit lelné föl. A szép tehetségű ifju grófnak ismeretei főleg midőn a magyar egyetem polgárává lön, kezdenek bővülni. Koppin kívül Dugonics, Mitterpacher, Cornides és Schönvisner előadásait is figyelemmel és elragadtatással hallgatá. A bevégzett

bölcsészeti folyam után a kassai akademiában tanuló a törvényt két évig; melyek elteltével gr. Sztáray Mihály szabolcsi főispánt kísérte az 1790-iki országgyűlésre; itt kezdődött 19 éves korában gyakorlati élete. — Mint a történet följegyzé, József császár alatt a latin nyelv ledöntött hatalma előtt fel támadt a magyar, s melly a holt nyelvnek nyugodtan türe uralmát, az élővel szemközt érezni kezdé életerejét. Ujságok és folyóiratok keletkeztek, a könyvek temérdek sokaságban jelentek meg, majd fordítva, majd eredetiek, s mohón elkapattak. Mindezek az ifju Dessewffy fogékony lelkét már tanuló korában mozgásba hozták, s egész életének irányt adának. 1790. táján a magyar lelkesedés tüze hamvadni kezdett; a hazai nyelv kevesektől ismerve, ismét elhagyatott; az irodalom iránti buzgóság megszűnt, a magyar köntös ismét letétetett. A tudományos mivelttség, mellyet Koppi utmutatásának köszönt, az élvezet, mellyet még gyermekkorában a régiek nagy művein talált, jókor éreztették vele írói hivatását; s midőn az 1790-iki lelkesülés e hazában ismét elhallgatott, ő honi irodalmunkat jelelé ki azon pályaul, mellyen haladni fog, s mellyen Ciceronak 'Vénségről' irt könyvei fordítása által már első kísérleteit tevé. S ez idő óta egyike volt azon buzgóknak, kik állandó munkássággal, taps, méltánylat nélkül, majdnem észrevétlenül, egy uj nyelvet teremtének nemzetünk uj életének. — Dessewffy ifju korában közhivatalra szánva tehetségeit, Fiumeben mint tiszteleti fogalmazó szolgálni is kezdett; honnan munkásságának tágasb és hasznosb kört találándó, a magyar cancellariához való áttételeért folyamodott: s midőn e kívánata nem teljesült, kilépett előbb viselt hivatalából, s Olaszországban tett utazása után testvére falusi magányába költözött. — 1795-ben a hazát ellenség fenyegetvén, nemesi fölkelés rendeltetett, s az ifju tudóst Szabolcsmegye nemes serege kapitányává nevezé: azonban a nemsokára bekövetkezett béke nem engedé, hogy ő e mezőn babérokat arasson; s miután családja kéréseire ujra közhivatalra ajánlkozva, szolgálata nem kívántatott, ismét falusi magányába vonult, melly-

nek csendes örömeit apjától rá maradt házi gondok növelék ugyan, de a nélkül, hogy irodalmi működését akadályoztaták. 1802. Sáros-, 1805. és 1807. Zemplén-, 1811. és 1825. Szabolcsmegyéket képviselte az országgyűlésen, s azok egyike volt, kiknek köszönhetjük, hogy nemzetiségünk annyi megtámadás után egy szebb jövő elé nézhetett. Politikai pályája alatt folyvást barátkozott a tudományokkal, s az akkori írók közt alig találkozott egy, kit példája vagy bátorító szava által a göröngyös s kevés reménynyel kecsegtető pályára, mellyen méltánylat helyett csak megtámadást, keserű gunyt és üldözést nyertek jutalmul, ne buzdított volna; miért is számtalanok tisztelék benne mesteröket, mert példájából tanulták kerülni azt, mi a művészetet előli, minden aljasságot. A magyar irodalom szűk körében szerzett bokros érdemei tekintetéből, midőn a magyar t. társaság alapítói 1830. igazgatóságot neveztek, őt abba fölvelték; az első nagygyűlésen pedig 1831. febr. 15-én tiszteleti tagul választatott el. A legnagyobb csapást, melly őt 1842. febr. 15-én Aurel fia halálával sújtá, a vallásban keresve és találva enyhét, úgy látszik érzékenyen, de mégis nyugodtan szenvedé. — Irodalmi munkássága következőkben öszpontosítható. Az 1825-ben Kassán megindult „Felső-magyarországi Minervá”nak alapításában főtenyező volt. Számos különféle folyóiratban elszórt versein, tudományos és politikai cikkein, úgy a magyar t. társaság Évkönyveiben megjelent tartalmas beszédein kívül, ezeket birjuk tőle: „Bártfai levelek“. S.-Patak, 1828. „Hitel taglalatja“. Kassa, 1820. „Hazánk egyik igen jeles főispánjának nyilván tett politikai hitvallása, gr. D. J. jegyzéseivel bővítve“. Buda, 1843. Kiadta Fekete János. — Kéziratban maradt egy jeles értekezése a magyar nyelvről. 1830. apr. 19-én mint az országos küldöttség egyik tagja, a sajtóról külön véleményt adott be, mellyet később magyarul kidolgozva, 52. §-ra osztott. Így tehát a nemzeti irodalom volt azon csendes kör, hol a gyengeségig nyájas és fogékony férfit, ifjúságától fogva élte végső napjaig tántoríthatlan szilárdsággal működött, hol a szépnek érzetével teremtetett lelke lerakta kin-

cseit, mellyen munkásságának hatása, míg nyelvünk él, fön fogja magát tartani. A nemes izlés és szép utáni törekvés, melly minden műveit jellemzi, irodalmunkra olly hatást gyakorlott, minőt Kazinczy munkásságán kívül tán senki hazai íróink közt. 1843. maj. 1-ső napján fájdalmas betegség után a jobblétre nyugodtan szenderült el élte 72 évében. Magát így jellemzé:

Itt Dessewffy porán sétálgatsz, volt neve József,

Lelke görög s ollykor római, szive magyar. — y.

Dobsa Lajos, novella- és drámaíró, született Makón 1824-ben ref. szülöktől. Atyja Sámuel földbirtokos, anyja Du Bois Amália franczia születésű. Első nevelését szülői házában s a helybeli tanodában nyerte. Iskoláit végezve, Csanádmegye aljegyzőjévé választatott. Másfél évet Posonyban töltött az országgyűlés alatt, s az akkori szokás szerint letévé a censurát. A színművészet iránt ellenállhatlan hajlamot érezvén, az országgyűlés bezártával Győrbe ment, s az ottani színpadon mint vendég lépett fel több szerepekben a közönség tetszésére. Később Pesten vendégszerepelt, szép sikerrel, még édes atyjának is megelégedésére s megnyugtatóására, ki őt előbb, ha a színpályáról le nem lépne, kitagadással fenyegette. Mindennek daczára némi kellemetlen viszonyok következtében lelépett e pályáról, s utazást tön Német-, Angol- és Franciaországban. Parisban egy évig tartózkodott. Utazásából visszatérve, leírta az 1848-iki forradalmat. 1849-ben „Öcsém házasodjál“ czimű vigjátékot írt. Később Pestre jövéen, „Pasculi világismerete“, „Guttenberg“, és „Marquis Brumon“ drámái kerültek ki tolla alól, és adattak a pesti nemzeti színpadon. Novellái: „Kiábrándulás, Grisette, Quaterno, Betyár“ cimeket viselnek. Utóbb „Lydia“ czim alatt egy rövid regényt bocsátott közre. Legközelebb „Kun László“ czimű tragoédiát fejezett be, mellyből a „Hölgyfutár“ a lap mellékleteül nem rég kiadott „Arczképalbum“-ban már közölt mutatóvánt. — k.

Döbrentei Gábor, született 1786. dec. 1-ején Nagy-Szőlösön Veszprémmegyében. Első oktatásban Pápán része-

sült, honnan Sopronba költözött az ágost. vallásnak lyceumába, s itt 1805-ig tanult szorgalmasan. A költészet iránti szeretet elég korán ébredt föl lelkében, s hogy e téren erejét megkísérté, Baróti Szabó Dávid és Ányos irományai által lőn buzdíttatva. Tagjává avattaték a tanulók közt a már ekkor fenálló magyar egyesületnek, melynek elébb könyvtárnoka, majd titoknokaul választatott. Az egyesület, mely Rajcs tanár elnöksége alatt dolgoztatott, elhatározá jelesebb műveinek kiadását. A munka „A soproni magyar társaság zsengéji”. (Sopron, 1804.) czim alatt jelent meg; és Döbrentei büszke lőn, mert első versei is napfényre jöttek. Nagy befolyással volt mivelődésére a Kis és Kazinczy közt folyt levelezés is. 1805-ben kiment Wittenbergbe, hogy magát a széptanban tökélyesítse. Itt tanuló meg a franczia nyelvet. Költeményei, melyeket itt irt, 1807. Budán jelentek meg Ragályi „Segítő“-jében. Év múlva megváltván Wittenbergtől, Lipcsébe érkezett; itt tette sajátjává az angol nyelvet: hogy Ossián műveit, melyeket eddig csak Bacsányi fordításából ismert, eredetiben is olvashassa. Honába 1807. történt visszatérte után Erdélyben vágyott alkalmaztatni, hogy ott a magyar nyelvet eredeti tisztaságában megtanulhassa; mi neki Kazinczy közbenjárására sikerült is: hivatalt kapván Oláh-Andrásfalván, gr. Gyulai Zsuzsannánál. 1809. gr. Gyulai Lajos nevelője lett. Ez évben meglátogató Széphalmon Kazinczyt, kit eddig csak munkáiból ismert és becsült. — 1813. kezdődött munkásságának legszebb korszaka; tanítványával ugyanis ez évben Kolosvárra jöven, maga körébe vonzotta Erdély tudományos és legjelesb férfait, kiket a magyar irodalom terjesztésére buzdítván, velök társulatba szövetkezett egy tudományos folyóirat kiadására, mely 1814-ben „Erdélyi Múzeum” czim alatt meg is indult; s 10 kötet kijötte után 1818. szűnt meg. 1817. meghalt Aranka, titoknoka azon erdélyi magyar nyelvemelő társaságnak, mely az 1792. országgyűlés következtében támadott, de mely, a kormány által meg nem erősítettén, lassankint széteszlott. Cserey Miklós, majd Székely Mihály felbátoriták Döbrenteit egy korszerű előrajz írására;

melly 1819. elkészülvén, s a vásárhelyi gyűlésen felolvastatván, elfogadtatott. Ezen előrajz a kormányzó engedelmével, gr. Haller Gábor kir. kincstartó elnöksége alatt, Kolosvárt összeült választmány előtt szinte felolvastatván, terjedelmében helyeseltetett. Elnök lett gr. Teleki Pál, alelnök gr. Kemény Miklós, titoknok Döbrentei, s a munkálódás megkezdetett. A kormányzók e történetet följelentette a cancellariának. Jul. 19-én 1819. onnan az rendeltetvén, hogy miután sem kormányzó, sem kincstartó nem vezetnék az üléseket, a kormányzók egy tanácsosát küldje, s a jegyzőkönyv Bécsbe menjen. Majd sept. 10-ére az jött a kormányzókhoz, hogy az előrajzot, s az eddigi jegyzőkönyvet küldje fel, és több ülés a k. helybenhagyás jötteig ne legyen. Erre Döbrentei elhagyván Erdélyt, Pestre költözött, s kéziratban lévő fordított műveit „Külföldi színjátékok“ czim alatt kinyomatta (Kassa és Bécs, 1821—1822. 2. k.) Shakspeare Machbetjét, mellyet még Erdélyben a kolosvári színház számára prosában fordított, versbe kezdé foglalni; s Bécsben, hova 1823. ment, be is végzé. Itteni tartózkodása alatt Hormayr Archivumába több czikket adott a magyar irodalom történetét illetőleg. Itt nyomatta „Magyar dolgok Bécsben“ czimű történeti munkáját. 1825. a budai kerületben második helyettes tartományi biztossá nevezteték. Itt írta levelekben „Vesta“ czimű románját, itt az „Erkölcsei elbeszéléseket“ (1827.), s „Joryk és Eliza leveleit“ (Pest, 1828.) angolból remekül fordította. Költeményei az Erdélyi Muzeumban, Szépliteraturai Ajándékban (1821.), Aurorában, Hebében és Koszoruban elszórva jöttek ki; mellyek részint philosophiai ódák, dalok, levelek és epigrammák, részint hősköltemények; ezek közül kitűnik a „Kenyérmezei diadal“ ossiani modorban (Aurora, 1822.), és „Nándorfejevár“ (Aurora, 1823.). Az Erdélyi Muzeum és Tud. Gyűjtemény hasábjait több jeles széptani dolgozata ékesíti. „Charakterfestő Anekdotái“ 1826. Pesten jelentek meg. Tagja volt azon küldöttségnek, melly 1828. gr. Teleki József előülése alatt a magyar t. társaság alaprajzát és rendszabásait kidolgozá. 1830. irodalmi bokros érdemeinél fogva az igazga-

tók által a philosophiai osztályban első helybeli rendes taggá, majd 1831. febr. 20-án szavazat-többséggel titoknokká választatott. — 1834. apr. 17-én ugyan a budai kerületben első tartományi biztossá neveztetett azon meghagyással, hogy a magyar t. társaság titoknokságáról mondjon le, mit ő ugyan azon évi nov. 10-én a társaság előülőjéhez s általa a társasághoz intézett levélben meg is tett, azon ígérettel, hogy az ekkorig általa elintézendő dolgokat bevégezvén, hivatalát minden teher nélkül ohajtja átadni az ujonnan választandó titoknoknak, kérvén a társaságot, hogy a philosophiai osztályban első helyre soroztassék. Következő évben megújítja lemondását, mely a társaság által (1835. sept. 12-én) elfogadtatván, neki köszönet szavaztatott. A magyar t. társaság főbb teendői közé sorozván a régi magyar irományok összegyűjtését és kiadását, 1834. nov. 10-én az azokhoz tartozó ismertetések szerkesztésére s nyomtatásukra való gond szavazat-többséggel ő neki adatott. E gyűjtemény „Régi magyar nyelv-emlékek“ czimet visel, s belőle ekkoráig 3½ pompás kötet jelent meg. Az akademia megbízásából a régi magyar iratok felfürkészése tekintetéből, érdekes utazást tett, melyről szóló hivatalos jelentése az Évkönyvek III. k. 95—145. l. IV. k. 19—33. 66—76. l. olvasható. 1841. buda-kerületi főtartományi biztossá, 1844. pedig kir. tanácsossá nevezteték. Az ő tollából folyt: „Kis Gyula könyve“, s „Huszár dalok“; kiadta „gr. Teleky Ferencz verseit“ (Buda, 1834.), s „Berzsenyi Daniel összes műveit“. U. o. 1842. 3. k. Irt az Esmeretek tárába“ is. Meghalt 1851. mart. 28-án Budán. — y.

Dohovits Vazul, született Ötvösfalván Máramarosmegyében 1783-ban. Tanult Szigeten, Váradon, Nagyszombatban és Ungvárt. 1811. pappá szenteltetvén, Dolhán, Lucskán és Munkácson lelkészkedett, ez utóbbi helyen mint alesperes és iskolaigazgató. Hő pártolója volt a m. literaturának. Irodalmi pályán mint költő és bölcész lépett fel, s több sikerült művei a Tud. Gyűjteményben, Minervában és Tudománytárban közöltettek. Ezenfelül irt több katekismust magyar és orosz nyelven. Kiadta egyházi beszédeit is szinte két nyelven. Részt vett a philosophiai műszótár szerkesztésében

is. Kéziratainak száma tömérdek, s munkái saját számítása szerint 1694 ivre terjednek latin, magyar és orosz nyelven; ezek közül 18 munkája jelent meg nyomtatásban. A m. akadémia által r. l. taggá nevezetett. Meghalt 1849-ben. — k.

Döme Károly, született 1768. jan. 26-án Komáromban, jámbor és istenfélő szülöktől, kik szellemi miveltetéséről korán gondoskodva, az ottani tanodában nagy figyelemmel taníttatták. Gymnasialis pályája után Posonyban a bölcsészeti tanfolyamot végezván, 1786. az esztergomi főmegye növendékei sorába fölvetették. A posonyi várban létező papnevelő-intézetben kitünőleg fejezván be tanulmányait, pappá szenteltetése után Szabó András szombathelyi püspök szertartójává lett, honnan 1794. a fönnevezett intézetbe tanulmányi felügyelőnek hivatván meg, néhány évig ott dicséretesen működött. Majd 1800. Izsára kerülván, a lelkészi hivatalt 16 évig viselő. Innen 1816. Rudnayval Erdélybe ment, s miután az ottani éghajlat egészségére mostohán hatott, Magyarhonba visszatérván 1817. posonyi kanonokká nevezetett. Ifjúsága óta folytonosan ápolá a magyar irodalmat, s részint eredeti művei, részint fordításai által halhatlan nevet vivott ki magának. — Nevezetesb művei: „Pásztori dal“. Posony, 1791. „A világ nagyai“. Nagyszombat, 1792. „A kath. tudomány pörben forgó czikkelyeinek előadása“. Bossuettől. U. o. 1793. „Metastasiusnak egynehány játékdarabjai“. Komárom, 1801. „Ismét egy két játék Metastasióból“. U. o. 1815. „Napoleon megbukása“. Latinból Kuik után. Posony, 1826. „Egyházi beszédek“, kiadva Szalay Imre gyűjteményében. Dolgozott ő a „Magyar Muzeumba“, valamint a Döbrentei kiadta „Erdélyi Muzeumba“ is. A magyar t. társaság, mellynek pénztárát 1832-ben 380 pfrtokkal nevelte, mindjárt első nagygyűlésében 1831. febr. 15-én tiszteleti tagjává nevezte. — Döme azon korban élt, mellyben irodalmunk a csecsemő nevet is alig érdemelte; ő azonban illy körülmények közt is nem csak hogy szívéből szerette nemzetiségünket, hanem egyszersmind egy volt azon bajnokok közül, kik az annyi ellenséges elemekkel szembeszállva, kedves magyar nyelv

vünknek terjesztésére s mivélésére tettel is hatának. Ez annyira felmagasztalja őt, hogy megérdemli azon nemzet azon kitünőbbjei sorába igtatását, kiknek számára itt e földön emlék, s ez által halhatatlanság virul. Az irodalmi ősz bajnok 1845. maj. 22-én, élte 77-ik évében hunyt el. — y.

Draskovich György, született 1515. Anyja testvérének kormánya alatt neveltetvén, s az egyházi pályára készítettvén, mind honi, mind külföldi tanintézetekben, nevezetesen Krakóban, Bolognában, Romában hallgatá a tudományokat; 1546. már posonyi prépost, 1550. pedig pécsi püspök vala: s mint ilyen küldetett 1561. Ferdinand királytól a tridenti egyetemes zsinatra, mellynek bevégezése után 1563. zágrábi püspökké, 1567. pedig Frangepán Ferencz bántársává nevezeték, s mint ilyen nyomta el a Horvátországban Gubecz Mátyás vezérlete alatt 1572. támadott pórlázadást. 1578. győri püspökké s főcancellárrá lett. A jezsuiták számára Rudoltól kieszközlötte a thuróczi prépostságot. Meghalt 1586. jan. 21-kén, élte 75-ik évében. Tetemei Győrött nyugosznak. Csinos ajku egyházi magyar szónok volt. Fordította Lirini Vincze „Commonitorium“ című munkáját, s Lactantius hittudományi dolgozatait, s kinyomatta 1561. Bécsben. — y.

Dugonics András, született 1740. oct. 17-én Szegeden, hol atyja városkapitány volt. Szülőhelyén kitünő előmenetellel végezvén tanulását, édes anyja akarata ellenére szive vonzalmát követve, 1756. piaristává lön. A kényelemhez szokott ifjunak terhére látszott lenni eleintén a rendes élet, de mint-hogy a tudományokat kedvelte, azok édessége vele minden keserüséget elfelejtetett. Miután Nagy-Károlyban a bölcsészetet, Nyitrán pedig a hittudomány tanulását bevégezte, az ifjuság tanításával bizatott meg. Medgyesen Erdélyben a szónoklat és költészet tanításával foglalkoztában, a hajdani Daciának kedves emlékezte annyira fölgyulasztá benne a görög és romai régiségek iránti vágyat, hogy hivatalos elfoglaltságtól ment minden óráját azoknak szentelné. 1770-ben Erdélyből visszakerülvén, Nyitrán 4 évig oktatta a növendékpapságot a bölcsészetben, a nagy tudós Gusztényi János nyitrai fő-

pásztor legnagyobb meglegedésére. 1773-ban honunkban is fölőszlatván a jezuita rend, a nagyszombati egyetemen üresen maradt tanszékek betöltésére Maria Theresia által pályázat hirdettetett; a pályázók közt megjelent Dugonics, és 1774. mathesis tanárává nevezetett. Ezen évben adta ki Gyöngyösi István verselése szerint első munkáját Posonyban: „Trója vessedelme“ czim alatt. Követte ezt 1780. Pesten: „Ulyssesnek ama híres és nevezetes görög királynak csudálatos történetei“, 20 énekben. József császár alatt ő egyike volt azoknak, kik nemzeti nyelvünket tudományos tárgyakra alkalmazván, annak hajlékonyságát és gördülékenységet megmutatták. Irt t. i. tanítványai számára mathesist magyarul, melynek első része: „A tudákosságnak első könyve, mellyben foglaltatik a betövetés“ (Algebra), második pedig: „A tudákosságnak második könyve, mellyben foglaltatik a földmérés“ (Geometria) czim alatt jelent meg 1784. Pesten; de mivel a példányok elkelték, e művet 1798. Pesten és Posonyban ismét kinyomatván, következőkkel bővítette: „A tudákosságnak harmadik könyve. A háromszögellések“ (Trigonometria), és „A tudákosságnak negyedik könyve. A csucos-szelések“. (Sectiones conicae). Következett: „Etelke, egy igen ritka magyar kisasszony Világosvárott Árpád és Zoltán vezérjeink ideikben“. Posony, 1787. 2. k.; mellynek élteben három kiadását látta. Hirét „Az arany pereczek szomorú története 5 szakaszokban“, (Pest, és Posony, 1790.) és a „Gyapjas vitézek“ (Posony és Kassa, 1794.) még inkább növelték. Töretlen volt az ut és tövises, mellyen haladnia kellett. A magyar nyelvnek és irodalomnak még kevés pártolója volt: a tudósok, kevés kivétellel a latin nyelv pártolása mellett rosszalák buzgólkodását, és szemére lobbanták nem egyszer, hogy kir. oktató léteére nem restel a köznép számára irni enyelgő könyveket, s magyar szavakat koholni, mellyek csak azért sem tetszettek, mivel ujak és magyarok voltak. Ő azonban meg nem szünt működni, sőt a drámára fordítván figyelmét, négy színművet, u. m. „Toldy Miklós szomorú történetét“ 3 szakaszban; „Etelka Karjelben szomorkás történetét“ 4. szakasz.; „Báthori Mária“,

5 szak.; és „Kun László szomoru történetét“ 4 szakaszban; „Jeles történetek, mellyeket játékszinre alkalmazott Dugonich András k. oktató“ czim alatt bocsátott napfényre (Pesten, 1794—1795. 4. dr.). Gyöngyösi Istvánnak, a XVII. század legnagyobb magyar költőjének, részint már nyomtatásban elszórva megjelent, részint akkorig kéziratban hevert költői műveit nagy szorgalommal összegyűjté, s „Gyöngyösi Istvánnak költeményes maradványi“ czim alatt kiadta (Posony és Pest, 1796. 2 dr. 8 k.). Ekkorban dolgozta ki a „Szerecseneket“ (2 k.), mellyek elseje „Európai történetek“, másika „Afrikai esetek“ név alatt ismereteseek. (Posony, 1798.). Nagy tapssal fogadtatott „Jolánka, Etelkának leánya“, 2 kötetű románja prózában írva, (Pest és Posony, 1803—1804.). — Ezeken kívül irt az ifjuság számára is több történeti darabokat; minők a „Rimai történetek“, (u. o. 1800.); „A magyaroknak uradalmaik mind a régi, mind a mostani időkben (u. o. 1801.); „Szittyiai történetek“ (2 k. Pest, 1808.); „Cserei egy Honvári herczeg“ (Szeged, 1808.); „A régi hadi vezérek“ (Pest, 1809.); „A Radnai történetek“ Szeged, 1810. Ezeken kívül Sallustius és Ovidius néhány darabját is fordította. 34 éven át volt buzgó oktatója a magyar ifjuságnak a k. egyetemen, s tanát úgy adá elé, hogy hallgatóival azt megkedveltetné. Általában mindenkitől tisztelve szerettetett, de szavait főleg a szorgalmasbak és jelesbek vésék szivökbe. Ő egyike volt azon derék tanároknak, kik a fenytékre is felügyeltek. Több szegény sorsu ifjut, különösen az orvosi karban, közbenjárása által tanulmányaiknak bevégezhetőseire segített. Egészségét hanyatlani érezvén, 1808. megvált kedvelt tanszékétől, és Szegedre, szülővárosába vonult, hol övéi közt józan és munkás életét 78 évre terjesztvén, meghalt végelgyengülésben 1818. jul. 25-én. Irományaival, mikép ő maga is vallá, főleg a középosztályra törekedett hatni, s ez neki népszerűség miatt sikerült is. Nyugalomba lépte után ideje egyik részét a magyar várak és erősségek leírására, másikat pedig a régóta gyűjtött példabeszédek elrendezésére szentelé, mellyek „Magyar példabeszédek és jeles mondások“ czim alatt Szege-

den, 1820. 2 részben jelentek meg. E mű nyelvtani fontossággal bir. — y.

Egervári Ignác, született 1751. Egerszegen Zalamegyében. A jó indulatu s nemes ifju piaristává lön, s bevégeztén Kecskeméten az ujonczságot, 1765. a rendhez magát ünnepélyesen lekötötte. A bölcsészeti tanokat Nagy-Károlyban, a hittudományt pedig Nyitrán hallgatta. Miután több helyen a hon reményeit a tudományokra oktatta, Nyári grófok nevelőjévé rendeltetett, kik mellett 6 évet töltött. Erre mint középtanodai igazgatót Szeged fogadá kebelébe, melly hivatalt 12 évig viselt dicséretesen. Kormányozta a szerzet pesti házát is. A derék férfiú főleg a bölcsész- és mathesisben tűnt ki, melly tanokat Nyitrán laktában tanította is. Miután Dományi András a szerzet kormányzásáról 1805. sept. hóban lemondott, ő választaték helyébe, és számos évig vitte azt erélyesen. Ő eszközölte ki I. Ferencz királytól 1807. rendje számára a „fejérvári custodiatust“. Artaxerxes szomoru játékát csinos magyarsággal lefordította, melly Endrődy János, „Magyar Játékszin“ czimű munkájának 4-ik részében jutott napvilágra. Egyéb munkái kéziratban hevernek. — y.

Egressy Gábor, első rendű magyar színész, született Lászlófalván Borsodmegyében, hol atyja ref. predikátor volt. Tanulni kezdett a miskolczy ref. gymnasiumban, azonban már kora ifjúságában ellenállhatlan hajlammal viseltetett a színészet iránt: elhagyta az iskolákat, és vándor színészekhez szegődött. Később a kolosvári színész-társaságba vétetett föl, és ennek körében Kassán, Kolosvárt és Budán alsóbb rendű szerepekre alkalmaztatott. Folytonos tanulmányozása következtében már a magyar nemzeti színház megnyitása előtt olly jelentőségre vergődött, hogy megnyitásakor annak tagjává lön, s rövid idő alatt a közönség egyik kedvence: és méltán, miután az egy Lendvayt kivéve, még mostanig sem találkozott párja. Benne az eleven képzelem, átható érzelem, biztos emlékezet, az idealizáló s egyénisítő erő öszhangzólag működik. A forradalom alatt megfélemlkezve művészeti pályájáról, mellyen annyi koszorut aratott, kor-

mány-biztos lett Szegeden ; és csak a cs. kormánynak különös engedelmé folytán térhetett vissza büntetlenül hazájába. Mult 1854-ik évben újra megkezdé szerepléseit a nemzeti színpadon , először azonban csak mint vendég. Azt irodalomban kevésbbé ismeretes. Fordított néhány szindarabokat , s a hírlapokban közlötté leginkább a dramaturgiára vonatkozó jeles észrevételeit. — k.

Egyed Antal, született 1779. jun. 13-án Székesfejervárott tisztes polgári szülőktől. Itt kezdette s végezte közép-tanodai tanulását , a jelesek közt mindig kitűnő helyet foglalván. A költői hajlamnak , melyet tanítója Virág Benedek még inkább élesztett , benne e korban már szépen fakadoztak ibolyái. Társai felhívására mindenkor kész volt versekkel állni elő ; sőt a megmagyarázott remekírókat azonnal rimekbe foglalni ügyekezett. Illy kísérletek után gyakorlatait is magyar versekben nyújtá be ; mi miatt megdicsértetvén , nemes tize még jobban hevesité. 1799. a bölesészeti tanok hallgatására Pécsre ment ; hol rendes tanulmányai mellett szorgalmas látogatója volt az ott fenálló magyar iskolának ; vágyva vágyván a dajkától nyert nyelvet alaposan is megtanulhatni , hogy érzelmeit s gondolatait csinosan kifejezhesse. 1801. a pécsi megye növendékei közé soroztatott , s mint ilyen a költészetben folyton gyakorolgatá tehetségét. Első műve , mely nyomtatásban megjelent , Szányi pécsi nagyprépost , k. kinevezett rosnói püspök tiszteletére készült hatos versezete volt. Pappá szenteltetvén , már 1802. dunaföldvári , 1804. бүкösdi , 1806. bataszéki , 1807. pedig závordi káplánnak rendeltetett ; mely idő alatt a német nyelv tanulásával lévén elfoglalva , csak néha pengethette a lantot. 1807. rövid ideig a sz. széki jegyzői hivatalt is viselte ; de mellyről , a városi élethez szokni nem tudván , csakhamar lemondott , s 1808. kocsolai lelkészszé lett. Itt forditgatta üres óráiban Tibullust és Horatius ódáit ; itt tanult francziaul. 1813. Bonyhádra menvén át , azt bőven leirta a Tudományos Gyűjteményben , s hozzáfogott „Ovidius keserveinek“ fordításához ; mely 1826. Székesfejervárott jutott világra. 1822 óta paksi lelkész korában

tanulta meg az olasz nyelvet. Végre 1829. visszakerült oda, hol kezdette lelkipásztorkodását, t. i. Dunaföldvárra. 1832. apáttá, 1833. pedig a magyar t. társaság levelező tagjává választatott. A derék férfiúnak munkássága leginkább Földvárrott tűnt ki, s csodálni lehet, hogy terhes hivatala mellett, mit lelkismeretesen telyesite, annyira érkezett; de tudni kell, hogy örömét nem a kártyában, eszem-iszom és más idővesztegető mulatozásban, hanem a munkában és irodalmi foglalkozásban kereste és találta. Soha sem unatkozott. Munkái a nevezettekén kívül következők. „Elegiák levelekben“ (Pest, 1831.); „Kis énekes-könyv“ (Székesfejervár, 1834.); „Egyházi hymnusok“ (Pest, 1835.); „Megváltó“ (Esztergom, 1836.). Kisfaludi versnemben: „Ovidius pontusi elegiái“. Pest, 1839. E munkából 400 példányt (bolti ára egynek 30 kr. pp.) azon megjegyzéssel adott át a magyar t. társaságnak, hogy a belőlök bejövendő pénz az általa már megindított „Régi Classicusok fordításai“ kiadására szenteltessék. „Tibullus“ magyarul megjelent Kecskeméten, 1845. a magyar t. társaság költségén. „Ovidius pontusi levelei“. Pécs, 1845. „Ovidius N. keservei“. Pest, 1847. „Átváltozások P. Ovidius Násótól“. Pest, 1851. Sem ez, sem az előbbi nem pirul az eredeti mellett állva. Kéziratban nyomtatásra várakozik: „Michl egyházi története“, melyet németből még mint bonyhádi lelkész fordított; több elegiája és költői levele. B. Szepessy püspök felhívására három évig dolgozott az egyházi énekek szerkesztésében, de több oknál fogva siker nélkül. — y.

Endrödi János, született 1756. Értényben Tolnamegyében. A szokott középtanodai pályát dicséretesen megfutván, 1784. piaristává lett; s miután több tanodában oktatta az ifjúságot, gr. Csákyakhoz hivatott meg nevelőül: melly minőségben néhány évet kihuzván, Pestre rendeltetett, hol a nemes ifjakkal volt utmutatója s vezére a szelidebb tudományokban. Már ekkor buzgott nemzeti nyelvünk mellett, s a hivatalos munkájától fönmaradt óráit magyar munkák dolgozására fordította. A francia háboru kitörtével Endrödinek vágya közel álla a teljesedéshez; rég kívánta ő a műveltnek

hiresztelt külföldet beutazni; örömet engedett a meghívásnak, s b. Barkó Vincze lovas ezrede tábori papjává lön: rövid idő alatt megmutatván, mikép kardcsörgések közt is lehet a szelid muzsákkal társalogni. A háboru megszűntével megvált ezredétől, s gr. Eszterházyhoz állott nevelőnek. Munkái ezek: „Az arany peretzek“ (Játék 5 fv. Pest, 1792.); „Endrődy János költeményei“ (U. o. 1798.); „Endrődy János a francia háboruban irt költeményes munkái három könyvekben“ (u. o. 1801.); „Egy két szó századunk erkölcsi megvesztegetéséről“; és „Embernek boldogsága kifejegetve a józan bölcselkedésnek segítségével“ (u. o. 1806.). Nagyon jeles mű. Irt latinul is. — y.

B. **Eötvös József**, született Budán, 1813. sept. 13-án; neveltetett a szülői háznál Ercsiben és Budán, hol alsóbb iskoláit is végezte. A bölcsészetet és törvényt Pesten az egyetemen hallgatta 1826-tól 1831-ig. Még mielőtt letette volna az ügyvédi vizsgálatot, jelenvolt az 1833-iki országgyűlésen. 1834-ben Fejérmegye aljegyzőjévé nevezte, következő évben pedig a magyar udvari cancelláriánál fogalmazó lett, míg végre 1837-ben közbirói székre emeltetett az eperjesi kerületi táblánál. Eddig tartott közhivatalnoki pályája. Mellőzve publicistai életét s a politikai téren véghezvitt nagyszerű tetteit e nagy férfinak, egyedül írói pályájának ecsetelésére szorítkozunk. Miután tudományos szempontból beutazta Europa legnevezetesebb városait, megsemlélte a tudományos intézeteket, lángesze, melly mind tanuló, mind hivatalnok körében figyelmet gerjesztett iránta, csakhamar az írói pályán is utat tört magának, s művei őt nem sokára nemzetünk legjelesbjei közé emelék. Első műve Göthe „Götz von Berlichingen“-jének magyarítása. Ezt követte „Bosszu“ című 5 felvonásos drámája 1832-ben, melly azonban csak pár év múlva került sajtó alá. Később „Házasulók“, és „Angelo“ című (ez utóbbi fordított) színműveket bocsátott közre 1835-ben. Rendkívüli észtehetségeit azonban csak 1838-ban tüntette ki „Vélemény a fogházjavítás ügyében“ című röpirata és „Karthausi“ című regényes költeménye által; ez utóbbi a buda-

pesti árvizkönyvben jelent meg 1838-tól folytatólag 1841-ig. Ekkor lett közhírű az ifjú író neve; e műveinek köszöni hogy 1839-ben a m. akademia t. tagjává választott. S valóban költőibb nyelvet, mint a „Karthausi“-é, alig mutathat fel a magyar prosa. E mű a külföldön is nagy figyelmet gerjesztett. Eötvös journalistikai téren is hallhatlan nevet vívott ki magának: itt tűntek ki statustudományi roppant ismeretei. Értekezései közül legnevezetesebbek: „A szegénység Irlandban“ és a „zsidók emancipációja“ (Budapesti szemle, 1841.); nem kevésbé érdekes és bő tudományt tanusít „Kelet népe és Pesti Hirlap“ című röpirata. 1844-ben a Pesti Hirlap-, mint az ellenzék közlönyének Eötvös lett legmunkásabb és legtekingetésebb dolgozó-társa. Az e lapban közlött vezércikkjei teljes diadalt arattak, s 1846-ban rendszeres munkává összeállítva, „Reform“ cím alatt Lipcsében jelentek meg. 1847-ben hasonlóan egy hosszú cikksorozatot bocsátott közre „Tendöink“ cím alatt, s általa az ellenzék tetőpontjára vergődven, az átalakulás legfőbb hősének tartatott. Daczára annak, hogy az 1843-iki országgyűlésen nem csak, de a megyegyűléseken is mindig jelenvolt, s az ellenzék ügyében rendkívüli tevékenységet fejtett ki; figyelmét az irodalmi terről sem vonta el, sőt azt legkitünőbb irányregényekkel gazdagította. 1846-ban jelent meg tőle az annyira népszerűvé vált „Falu jegyzője“ című regény, mellyben a szerző hiven ecsetelvén honunk állapotját és a közigazgatásban előfordult számos visszaéléseket, megmutatta, hogy századunkban némelly dolgok nem voltak fenttarthatók, s a hatás, mellyre számított, el nem maradt; bizonyítja ezt azon lelkesedés, mellyel e mű külföldön is, különösen Angolországban fogadtatott. E nyolcz füzetből álló regényt nem sokára más követte kilencz füzetben „Magyarország 1514-ben“ cím alatt. Ezzel költő a történeti regény mezejére lépett, feladataul tekintvén, népszerűsíteni a történetet. A regény tárgya a Dózsaféle pórlázadás. S ha a Falu jegyzője egy kiáltó szózat volt a régi intézetek visszaélései ellen, ezen újabb regény szinte egy jeles történeti irányczikúl tekinthető a jobbágyok felszabadítása mellett. Alig van

szépirodalmi író, ki több új eszmével gazdagította volna irodalmunkat, mint Eötvös József. Tanúsága ennek a „Karthausi“, hol szokatlan hatással ragadja meg az olvasó közönséget. Felülmulhatlan mű marad e tekintetben a Kölcsey és Körösi Csoma fölött mondott emlékbeszéde. Színműveiben is sok talentumot tanusít. Ezek közt említendő az „Éljen az egyenlőség“ című vígjáték, és a „Bucsu“ dráma. — Mindezeket azonban daczára jelességöknek, háttérbe szorítja „A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása a társadalomra“ cím alatt 1844-ben magyar és német nyelven két-két vastag kötetben közrebocsátott munkája, melly egész Europa figyelmét vonta magára. B. Eötvös József e folyó évben a m. akadémia alelnökévé választatott, s e minőségében felségileg is megerősített. Mi Eötvös iránt leginkább bámulatot gerjeszt az, hogy ő a költészet-, regény- és szindarab-írásban egyiránt jeles, s azonfelül fenebb nevezett munkája által korunk egyik legnagyobb bölcsészének bizonyul. — k.

Erosei Daniel, született 1781. júl. 24-én Mezőturon Hevesmegyében, hol atyja ref. predikátor és nagykunsági esperes volt. Alsóbb iskoláit ugyanott, a humaniorákat és felsőbb tudományokat Debreczenben hallgatta 1793—1801-ig, hol időközben szónoklatot és költészetet tanított. 1802. a göttingai egyetemet látogató meg, s három évi ottani mulatása közben bölcsészeti tudorságra emeltetett. 1805. foglalá el Debreczenben a bölcsészeti tanszéket. 1810- és 1811-ben, helyettesképen a magyar polgári magános törvényt is tanította. Tagja volt 1828. azon küldöttségnek, melly a magyar t. társaság alaprajzát és rendszabásait kidolgozta. Irodalmi érdemeinél fogva 1831. febr. 17-én levelező, 1832. sept. 3-án pedig a törvénytudományi osztályban vidéki rendes taggá választatott el, mellyet azonban szemeinek akkori elgyengülése miatt el nem fogadhatott. Meghalt 1836. feb. 23-án. Tudományos munkásságát tanusítja „Philosophiája“ (Debreczen, 1813. 1. k. és 1817. 2. k.), „Statistikája“ (u. o. 1814.), és „Philosophia historiája“ (u. o. 1833.). Latinul is írt. — k.

Erdélyi János, született 1814. Ungmegye Kapos nevű

falujában. Felsőbb iskoláit a sárospataki collegiumban végzé, s innen mint nevelő Gömörbe, később Pestre ment át, hol azután állandó lakást vőn. Amint néhány jól sikerült költeményeivel fellépett a szépirodalmi lapok- és almanachban, azonnal magára vonta a közönség figyelmét; s ez mindinkább növekedék művei iránt, mellyeknek kiváló bélyege: nemes egyszerűség, nyugodt, derült érzelem, eleven de nem kicsapongó phantasia, igen nagy szabatosság a formákban, tösgyökeres, népszerű magyar nyelv. 1841. megházasodván, s nejét nemsokára elvesztvén, baját felejtendő, egykori növendékével europai utazásra indult, s Némethon, Francia-, Angolország, Belgium, Hollandia s Olaszország nagyrészét, gazdag tapasztalást szerezve, bejárta, a Garaytól átvett „Új irányu Regélő“ szerkesztését Vahot Imrére bízván. A magyar t. társaság 1839. nov. 23-án levelező tagjává választá. A „Kisfaludy-Társaság, mellynek ő nem csak munkás tagja, hanem titoknok is, 1843. dec. 2-án tartott ülésében a népköltészi ereklyék gyűjtését elhatározván, azoknak szerkesztését és kiadását, mennyire lehet, melodiáikkal együtt, Erdélyire bízá. Így jött népfényre a „Népdalok és mondák“ czimű magyar népköltészi gyűjtemény (Pest, 1846—1848.). A második kötetben álló jeles értekezés „Népdal-költészetünkrol“ az ő tollából folyt. A „Magyar szépirodalmi szemlének“, melly a Kisfaludy-Társaságtól kiadva, 1847 elején indult meg, ő nevezteték szerkesztőjévé. A lap, melly magának a társaságnak munkálódásait, ülésbeli tárgyalásait s jelentéseit is időről időre elterjeszté, év mulva hideg részvétlenség miatt elnémult. Bajza leléptével 1848. a nemzeti színház igazgatójává lön. „Költeményei“ Budán 1844. nyomattak ki. Végre „A költészetrol, Boileau tankölteménye“, francziából, és a „Népköltészetrol“ a Kisfaludy-Társaság Évlapjaiban értekezett. — y.

Érdi (előbb **Luczenbacher**) János, született 1796-ban Hontmegye Szob nevű helységében, hova elődei belga családból szakadtak. Iskoláit Vácson, Esztergomban, Nagyszombatban 3 évig Pannonhalmán mint sz. benedekrendű papnövendék, s végre a bölcészetszet Győrben végezte. Iskolái vé-

geztével törvénytudori oklevelet nyert, s ügyvédnek esküdött fel. Ügyészi hivatalát Végh Ignác házánál kezdte, hol egy-szersmind nevelő is volt. Ez időtájban többször megfordulván Bécsben, az ottani udvari könyvtárban bő anyagot talált tudományos vágyainak kielégítésére. Neve az irodalmi pályán csakhamar nevezetes lett, különféle folyóiratokban, jelesen a Közhasznú Ismeretek Tárában, Tud. Gyűjteményben, Athenaeumban, Tudománytárban közölt jeles értekezései által. Az akadémiai Tudománytár értekező részének 8 évig volt szerkesztője. A m. akadémia igazgatósága 1832-ben nevezte ki rendes tagnak a történettudományi osztályban. József nádor meghagyásából tulajdon költségén utazásokat tett Németországban, a muzeum kincs- és régiségtárának, melynek hivatalnokaul neveztetett, érdekében. Erdemei, melyeket mint muzeumi hivatalnok szerzett, kitűnnek onnét is, hogy az oklevéltárt sok új oklevéllel gazdagította; a m. akadémia pénzgyűjteményét összeírta, több érdekes régi pénzt, pecsétet, gyűrűt, oklevelet ismertetett meg; a régiségtár elrendezése körül ritka szorgalmat és ügyességet fejtett ki. A régiségtan fáradságos mezején a sz. Gellért oldali és érdi ásások által nagy érdemeket szerzett. Önálló munkái ezek: „A szerb zsúpánok, királyok és csárok pénzei“ (Buda, 1843.); „Magyarországi Crouy nemzetségnek története, nemzetségrende és oklevéltára“ (Pest, 1848.). Rupp Jakab-féle numismatikai munkának magyar részét egészen ő írta. Nevezeteseb értekezései: „Henrik portugalliai gróf eredetéről; Sz. László király magyar legendája; Hunyadi János magyar esküje; az esztergomi érsekség pénzmesteréről; a verebi sirokról; a zsitvatoroki békekötés stb. — k.

Erdösi, vagy mint magát nevezé **Sylvester János**, született Szatmármegyében Sinnyér-váralján, mely Nagy-Bányához mintegy 3 mérföldnyire fekszik; s miután ősi és szerzett javaitól ellenségei által megfosztatott, 1534-ben, noha már akkor nős volt, — Wittenbergbe ment tanulás végett; itt változtatá meg nevét, az anyakönyvbe ezt irván: „Ego Johannes Sylvester alias Erdösi subscribo legibus studiosorum

nationis hungaricae Wittenbergae commorantium“. Tanulása végeztével 1536. Nádasi Tamás tárnok és vasmegyei főispán az ujszigeti iskolák kormányzójává, majd udvari papjává választotta; s e kettős minőségben Sárvárott Vas megyében hat vagy hét évet töltött. Itt írta s adta ki nyelvtanát e czim alatt: „Grammatica hungaro-latina in usum puerorum recens scripta. Joanne Sylvestro Pannonio auctore. Neanesi, 1539“. Nevezetes e nyelvtan már csak azért is, mivel Magyarhonban első mű, mely sajtó alól kikerült. Ezt követte 1541. újtestamentoma e czim alatt: „Uj Testamentum Magar Nelven.“ Később (1544.) a bécsi egyetemnél zsidó nyelvet taníta. Ferdinánd által Bécs mellett holmi jószágocskával megjutalmaztatott. Vallaszky szerint Luthernek több énekeit fordította magyarra. Írt deák verseket. Romai mérték szerint magyarul ő verselt először“. — y.

Eszterházy Pál, Miklósnak fia, 1681-től fogva 1713-ig nádor, mint magyar író a Boldogságos Szűz iránti tiszteletét következő két munka közrebocsátásával tüntette ki: „Mennyei korona, az az, az egész világon lévő csudálatos boldogságos szűz képeinek röviden feltett eredeti“, képekkel. Nagyszombat, 1690. „Az boldogságos szűz Mária szombatja“. U. o. 1701. — y.

Eszterházi Tamás, eredetét vette a galantai Eszterházi családból Posonymegyében. Megfordult a külföldi egyetemeken, hol vallását változtatván, a romai katolikusok ellen egy vastag könyvet írt illy czim alatt: „A Krisztus e földön vitézkedő anyaszentegyházáról kérdések és feleletek“. Galántán, 1601. Benne a reformatio szükségét iparkodik mutatni. — y.

Fábián Ambrus, született 1809. aug. 22-én Vas megye Borzaj helységében közbirtokos szüléktől. A szelid természetű ifju Kőszegen a k. középtanodai ifjuság közt erényes magaviselet és tanulói pontosság által magát kitüntetvén, kettőzött iparral törekvék előljárói méltánylatát kiérdemelni, s az elsőség ékkoszorujában fényleni. Bevégezvén a költészeti osztályt, 1827. a pannonhegyi benedekiek közé vétetett föl, és a

bölcsészeti s hittudományi pálya után 1835. júl. 13-án pap-pá szenteltetvén, a pannonhegyi székesegyház hitszónokává neveztetett. Ékes nyelve, hatályos csengő előadása nagy hatású volt a buzgó hivekre. 1836—1846-ig a hit, erény, nemzetiség és tudomány fölkontjévé avatni buzgott a serdülő növendékeket a nyelvtani osztályokban Sopronban; honnan 1846 végével a posonyi főgymnasium költészeti osztályának tanárául hivatván meg, Posonyba költözött; 1850. Nagyszombatba, majd Pannonhegyre jétetvén, a szerzet növendékeit oktatta. 1852^{1/2}. tanév kezdetével a győri főgymnasium hitszónokává és tanárává rendeltetett. Első czikke „A belbéke“, 1841. jelent meg a „Religio és Nevelés“ hasábjain; ezt követé 1844. „A lélek üdveérti szorgalom; földi jólétünkérti szorgalom; mérsékletesség, béketűrés, alázatosság, szivbeli tisztaság, jóbani előhaladás.“ Később ugyanitt és a politikai lapokban, valamint 1848 óta a „Katholikus Néplap“-ban is többféle tanulmányos közleményei adatvák. 1845. a tanuló ifjuság számára illy czimű korszerű munkát készített: „Ó és új szövetség története“; melly következő 1846-ik évben Posonyban Bucsánszky költségén már másodszor is megjelent. 1846. Cherrier Miklós főigazgató beigtatását jeles versekkel örökité. Ezt követé „A kath. egyház története, és isteni tiszteletnek szelleme“. Posony, 1847. Kiadva képekkel Bucsánszky Alajos költségén; irva a kath. ifjuság és nép számára. A szellem, melly e munkát átlengi, vallásos és igazságszerető; mirenezve 1848. a megalakult „Jó és olcsó könyvkiadó Társulat“ őt dolgozó-társul vevé fel. Ugyanez évben a magyar püspöki kar pesti értekezletében nyilvánult vélemény következtében „A kath. egyház-történet“ írásával bizatott meg, melly munka különös tekintettel hazánkra lévén kidolgozva, egyházi irodalmunkban igen érezhető hiányt fog pótolni. — y.

Fábián Gábor, született 1795. Vörösberényben (Veszprém-megye), hol atyja reform. lelkész és esaperes volt. Tanult Posonyban és Pápán. 1817-ben Pesten kezdé hallgatni a törvényt, 1821-ben nyert ügyvédi oklevelet. 1824-ben rendes ügyvédnek neveztetett a világosvári uradalomban, s hivatalát

1848-ig viselte. Irodalmi munkái többnyire fordítások, de igen jelesek; köztök önállóak: „Ossian énekei“ (3. k. 1843-ban), „Tocqueville Democrátiája Amerikában“ (1846. 3. k.), Hensius „neveléstani kézikönyve“. Ezenfelül a folyóiratokban közlött számos költeményeket és értekezéseket. A munkás férfiut a m. akademia r. tagjának nevezte. — k.

Fabrizy Sámuel, szül. 1791. Poprádon Szepesmegyében. Tanult Paprádon, Lőcsén, Késmárkon; törvénygyakorlaton volt Miskolczon és Eperjesen; ügyvéddé esküdött fel 1810-ben. Előbb mint titoknok a főispáni hivatalnál, később mint megyei aljegyző és ügyész hivataloskodott. Számos jogtani értekezéseket irt, mellyek őt jogtudósaink legjelesbjei közé emelték, a magyar akademia pedig levelező tagjává nevezte. -k.

Fabschich József, született 1753. mart. 3-án Kőszegen Vas megyében. Atyja jómódu polgár volt. Az alsóbb rendű tudományokat szülővárosában végezte 1764-től 1769-ig, mellyeket akkor Kőszegen a jezsuiták tanítottak. A bölcsészeti leczkéket Győrött hallgatta, hol 1770. a növendékpapok közé avattatott. Elméjének élessége, a tudományokhozi vonzalma, fáradhatlan szorgalma, példás és erényes magaviselete csakhamar megkedvelteték őt főnökeivel s tantársaival, kik felvilgázására bizattak. Végeztvén a hittani pályát, 1775. pappá szenteltetése előtt a győri gymnasiumban a nyelvtani osztály tanításával kínáltatott meg, melly minőségében a posonyi pályázat után is dicséretesen megerősített. E hivatalban nem csak unalom nélkül, hanem teljes örömmel fáradozott 22 évig. A természet ajándékát fáradhatlan ügyekezettel gazdagította. Főstudiuma volt a görög és romai classicusok; kiknek kivonásaikkal tele volt a feje, s velős mondásaikkal kellemesen hímmezte beszélgetéseit. Azonban a nemzeti nyelv iránti lángolása másolhatlan volt; szivvel lélekkel oda munkálván, hogy annak szeretetére tanítványait is feltüzelve, korán szoktatván őket magyar verselésre: s ki ebben csak közepszerű elemenetelt mutatott is, tapasztalta kedvezését, dicséretekkal volt halmazva, s néha asztalának vendége lön. A hittant egyedül magyarul, Magyarhon történetét magyarul és latinul mondatá

föl. Legszorosabb barátságban élt Révai, Rajnis és Kovács Pál Rupert benedekivel, ki a „Magyar közmondásokat“ Fabschich verses előbeszédjével adá ki Győrött, 1794. s ki az „Egyházi törvényeket“ mellyek ekkorig kéziratban őriztetnek, magyarul írá meg. Tudományos foglalatosságainak három főága volt: a csillag-vizsgálás, magyar lexicon és görög nyelv. Hell Maximiliánt, a híres csillagászt szerfölött tisztelte. Nagy szorgalmat és figyelmet fordított a magyar szókönyv gyűjtésére annyira, hogy minden közönségesen nem hallott, nem ismert, kiavult és új szavakat pontosan följegyzett. Milly előmenetelt tett a görög nyelvben, tanui a magyarra fordított görög lantos költők. Fabschich szerette kisedet tanítványait, s ezek viszont szerették őt. 1798. midőn a győri seminariumban az erkölcsi hittan, lelki pásztorkodás és egyházi törvények tanítójává neveztetett, könyzápor közt vált el tanítványaitól. Ez időközben dolgozta ki kedvelt Pindarusát, s a kisebb lantosokat. Aeschylust és Sophoclest is lefordítá, de ezek kéziratban maradtak. Euripidessel félig készen vala, midőn életének a kérlelhetlen halál útját állá 1809. decemb. 23-án. — y.

Faigel Pál, született 1802. aug. 8-án, Szécs-Kereszturban Zemplénmegyében. Atyja szinte Pál Luzsnai báró Luzsénszky Pálnak tisztartója, anyja Tarczali Zombory Mária, istenfélő romai katolikusok voltak. Több évig csak falusi iskolákban tanulgatott. 1815. Ungvárt kezdve rendesen iskolába járni, hol a 2-dik normalis, és a hat gymnasialis osztályt kitűnő előmenetellel végezte. Miután atyja 1817. dec. havában Darmán (Ungvár mellett) jobb életre költözött, ugyanitt kis birtokában lakott özvegy anyja járatta iskolába; 1818-ban rendes stipendiumot nyert, 1819-ben pedig magánoktatással is biztosítá lételét. 1822. tanulmányai folytathatása végett Egerbe költözött, hol egy nemes család fia mellett nevelőséget vállalván, egyuttal a bölcsészeti folyamat kitűnő előmenetellel elvégezte. 1824. az egri papnöveldébe felvétetvén szinte kitűnő előmenetellel végezte a theologiai folyamat is 1828. Ez időközben Vurum József nagyváradi l. sz. püspöktől a négy kisebb egyházi rendet, a három nagyobbbat pedig 1828. felső-

eőri Pyrker László János patriarcha és egri érsektől vette fel. Kevés idő múlva anyja s rokoninak nagy öröme az őri templomban tartotta első szent miséjét. Nemsokára hazulról Egerbe visszajövén, főpásztora által actuariusnak neveztetett ki azon meghagyással: hogy egyuttal pályavégzett növendékpap-társaival együtt a magyar jogtant hallgatná. 1829-ben főpásztora Pyrker László a gasteini fürdőbe indulván, őt udvari papjaul magával vitte. Ugyanez év sept. havának vége felé Egerbe visszajövén, gyöngyösi segédlelkésznek neveztetett ki a végre, hogy mint német káplán magát a német nyelvben tökélyesitené. Gyöngyösön, a felső parochia körében három plebános alatt kilencz évig s három hónapig működött. Ez idő alatt penditette meg hirlapok után a „jó s olcsó könyvkiadó társulat“ eszméjét, melly társulatot ő a cseh „Matice“ könyvkiadó társulat alakjában kívánta és sürgette létre hozatni. 1838-ban Horner István hasonszenvi orvostudorral együtt, három évi előkészület után, Nagy János helybeli plebános és segéd társai közremunkálásával a gyöngyösi betegápoló-intézetet hozta létre, mellyben azóta sok szegény beteg nyert ápolást és gyógyítást. Ugyanazon év nov. 7-én boczonádi lelkésznek kineveztetvén, 1839. jan. 27-én Roskoványi Ágoston akkor egri kanonok által e javadalom- s hivatalba törvényesen beigtattatott *). Beigtatási oklevele igen szépen jellemzi őt, mellyből is azért a következőket ide igtatjuk: „Sumtis paternam in reflexionem ferventi in Deum pietate, praeclaro religionis studio, insigni zelo pastoralis, exemplari morum innocentia, rara animi mansuetudine, humanitate ac modestia; efficaci patientem humanitatem sublevandi conatu, pia instituta promovendi promptitudine; eximio literarum amore, insigni mentis perspicacia, judicii maturitate, prudenti ac discreta agendi ratione; aliisque virtutibus ecclesiastico

*) A boczonádi parochia Boczonád és Bod faluk-, Alátka és Fogacs pusztákból áll. Boczonád hajdan hihetőleg „Pod-Csanád“-nak neveztetett; előnevét „Pod“-tól vevé, melly most „Tarna Bod“-nak hivattatik. 1332-ben már parochia volt. Tarna-Bod Fessler szerint ősrégi helyiség, mellyet a magyarok ide jövén „Pod“ név alatt már itt találtak. Hajdan ez is parochia volt.

dignis, laudabilibus dotibus ac qualitatibus, Te in antelatum parochiam investimus etc. etc.“. F. P. mint nagy tudományu, bölcs belátásu és jeles tapintatu férfiú, de különösen mint rendkívüli buzgalmu, fáradhatlan lelkipásztor ismeretes. Működését már is szép siker koronázza. Mindjárt lelkipásztorkodása kezdetén az egyház-község előkelőiből ugynevezett „jóerköcsi tanácsot“ alakított, melly azóta folytonosan fenáll, s lelkészét az erkölcs előmozdításában gyámolítja. Plebániájához tartozó két község alkalmas iskolaépületek hiányával lévén, F. P. saját felügyelete alatt s terve szerint, kétezer forint áldozattal díszes iskolákat emeltetett. Azonfelül Fogacson a néhai Almásy János által 1766-ban Nep. sz. János tiszteletére alapított remetelakot szinte saját költségén nagyobbítván, pusztai iskolává alakította, s a tanítást az ottani remete által, a hajdani remeték példájára ingyen eszközölteti. 1845-ben behozta hívei közé az „Élő Szentolvasó“társulatát, mellynek jelenleg három lobogó-alja, vagyis: 495 tagja van hivei között, s mellynek e vidéken csakhamar annyi követője lett, hogy e társulat tagjainak száma a környéken ezerekre megy, s napról-napra jobban növekszik. 1846. júl. 5-én behozta mind a két községbe a „Méréskleti Egyletet“, mellynek első osztályában azok vannak, kik semminemű részegítő itallal, a másodikban pedig azok, kik pályinkával nem élnek. Ez egylet tagjainak száma eddigelé a 400-at felülhaladja. 1848. maj. 10-én behozta a Jézus szent gyermekségéről nevezett egyletet, mellynek tagjaivá némelly kisebb iskolás gyermekek avattattak. Egész éven át — a hideg napokat kivéve — minden ünnep- s vasárnapon a litánia előtt népét kántorai által szenténekekre taníttatja, melly tanításon, ha lehet, maga is jelenvan. Faisgel Pál még mint gyöngyösi segédpap ismerkedett meg a homoeopathiával, s némelly orvosi ismereteket szerzett magának. E tudományát, orvos hiányában, a szegénysorsu betegek javára használja, másokat sem utasítván el magától, ha hozzá hizodalmuk van. Innét nemcsak hivei, hanem más falubeliek is gyakran megkeresik őt orvosi tanács vagy gyógyszer végett, mit ő ingyen szok nekik osztogatni. 1848-

ban, midőn a „Jó s Olcsó Könyvkiadó Társulat“ honunkban megalakult, F. P. ennek alapító s dolgozó tagja lett. 1838. írta az „Urnapi ajtatosság-“ot, melyet Roskoványi Ágoston egri kanonok nyomtatott ki Egerben, Pyrker László János egri érsek jóváhagyásával; a szerző pedig azt a gyöngyösi betegápoló-intézetnek ajándékozta. Ugyanez évben írta a „Négy sz. ének“et, s azt saját költségén Egerben kinyomatván, ugyanazon intézetnek ajándékozta. 1844. írta a „Nep. sz. János tiszteleté“t, mely kinyomatását Lévy Sándor érseki titoknak, — most egri nagyprépostnak köszöni. (Második kiadás 1853. Bucsán-szky Alajosnál). Ugyanazon évben írt egy „imádságos és énekes könyvet“, mely kiadásra vár. 1853-ban írta az „Élő-rózsá-“t, melyet az egri egyházmegyei hivatal jóváhagyásával saját költségén 3 ezer példányban Pesten kinyomatott, és a „Szent-István-Társulat“-nak ajándékozott azon kikötéssel, hogy ez a példányok felét kiállítási áron vegye meg. Azóta ez ima- s énekes-könyvecske a Sz.-István-Társulat tulajdona, s már harmadik kiadásban is kézen forog. Megjelent ezenfelül több jeles értekezése és könyv-bírálata a „Religio és Nevelés“-ben, később a „Religió“ban. Van F. P.-nak állásához képest nagy s többnyire válogatott magyar, latin, német, francia stb. munkákból álló könyvtára, melyben Migne kiadásából is több jeles darab diszeskedik. — k.

Faludi Ferencz, született 1704. apr. 11-én Németujvárott Vasmegyében. Tanulását Sopronban kezdte; majd az egyházi rendhez vonzalmat érezvén, 16 éves korában jezuítává lőn. Két első próbaévet Bécsben kellett töltenie, honnan 1722. Gratzba küldetett a philosophia megtanulására. E tanulmányokat olly dicséretesen végezte, hogy tanítói hivatalra képesnek ítéltetvén, 1725—1727. Posonyban és Pécsen a humaniorok tanításával bizatnék meg. Négy év múlva Bécsben hallgató a mathesist, és tanuló a theológiát; majd 1734. harmincz éves korában pappá szenteltetvén, Budán a vizivárosban egy évig hitszónoskodott. Miután Beszterczebányán újra megpróbáltatott, 1736. a bécsi egyetemenl ethikát, következő évben Gratzban philosophiát, három év múlva pedig Linzben törté-

neteket és vallást tanított. Nem töltött ki ez utóbbi helyen még egész évet, már is 1741. Romába vándorlott, hol mint magyar gyóntató öt évet töltött, üres óráit a magyar irodalomnak szentelvén. Dorell angol nyelven irt munkáit nemzeti nyelvünkre fordította, s illy czim alatt adta ki: „Istenes jóságra, és szerencsés boldog életre oktattatott nemes ember“. (Nagyszombat, 1748. és Budán, 1749.). Bod Péter „Magyar Athénása“ 72. l. Dorell Józsefet magyar jezsuitának nézi s mondja, „hogy angliai nyelven irt valami comoediákat, mellyeket olaszból magyarra fordított Faludi Ferencz jezuita. Talán mind Dorell, mind Faludi költött nevek“. Csak ugyan? Ki hitte volna! „Nemes asszony“ (U. o.). „Bölcs és figyelmes udvari ember“ (Nagyszombat, 1750—52.). „Nemes urfi“ (Posony, 1770.). Romából visszatérte után a sz.-írást magyarázta Nagyszombatban, s midőn Maria Theresia a róla nevezett tanintézetet felállította, őt nevezé aligazgatóvá, rá bízván a német és romai törvény történetének előadását. Következő évben a nagyszombati egyetem nyomdájának lön igazgatója. Itt irta „Constantinus Porphyrogenitus“ czimű szomorú játékot. Szerzetének szétoztlásakor Faludi Posonyban könyvtárnoki hivatalt viselt, honnan Rohoncra vonulván, nyugalmas csendben zárta be élte napjait 1779. dec. 18-án. Itt irta „Bölcs ember, vagy is az erkölcsös bölcsességre vezérlő rövid oktatások“ czimű könyvét. (Posony, 1778.). Költeményeit a nagy Révai adta ki először b. Orczy, Barcsai és saját műveivel együtt illy név alatt: „Magyar költeményes gyűjtemény“ (Győr, 1786. és Posony, 1787. 6. k.). Az első kötet Faludi dalait és eclogáit; a második Constantinus Porphyrogenitusát foglalja magában. Ugyan ő adta ki 1787. Posonyban a „Téli éjszakákat, vagy is a téli estidőnek unalmaít enyhítő beszédeket“; mellyek Faludi által gondosan letisztázva, Szili János szombathelyi püspök birtokában valának; és a posonyi kispapok buzdítására egyéb prosai munkáit is (Posony, 1791. 5. k.). Dalai legujabb kiadását Bacsányi eszközlé. (1824.). Faludi a kedves és nyájas ember, a mindenkitől szeretve tisztelt tudós, buzgó egyházi

férfitu prosáját művészi figyelemmel irta. Kortársai méltán nevezhették magyar Cicerónak. — y.

Fáncsy Lajos, pesti nemzeti színház tagja, szül. Pécsen 1809-ben, s itt végzé alsóbb iskoláit. Később Pestre jött, és kitünő sikerrel végezte be felsőbb tanulmányait. Már ifjú korában szenvedélyes kedvelője volt a színi előadásoknak. 1828-ban Pesten színésztársaság alakult Balla igazgatása alatt, melly Beleznai-féle kerti lakban tartotta előadásait. Fáncsy szorgalmasan látogatta az előadásokat, s később maga is föllépett. Ezen első próba-játéka tetszést aratott, azért állandóul e pályára lépett. Előbb vándor-színészekhez szegődött, s egy év alatt annyira kiképezte magát, miszerint Miskolczon a közönség üdvözleteivel találkozott. 1833-ban Komlóssy-féle társasággal az országgyűlés alatt Posonyban volt, innét a budai társasághoz hivatott meg. 1835-ben újra elhagyta a budai színházat, s egyideig Kassán vendégszerepelt, hol Meszlényi Mariával házasságra lépett. Innét Debreczenbe ment, s több társaival szövetkezve társaságot állított fel, mellynek körében egy évig működött. 1836-ban ismét Budán találjuk őt. A budai színész-társaságnak feloszlása után Pécsen vendégszerepelt, s azután utazásokat tett külföldön. A pesti nemzeti színház megnyitásakor ő is annak tagjaul avatott fel, s azonnal mint szakértő, kitünő részt vett az intézet kezelésében és igazgatásában; úgy hogy művészi s technikai kormányzatát sokszor egészen ő vitte. Utóbbi években kizárólag csak az intrigant, gyáva, kislelkű, különczködő, s fukarszerepekben lépett fel; habár tagadni nem lehet, hogy más szerepekben is, alig engedte magát felülmulni. Egyébiránt Fáncsy nem csak mint színművész, hanem mint tudományos férfitu is méltánylást érdemel, s joggal mondhatni, hogy egyike volt a legmiveltebb színészeknek. A drámai irodalmat számos fordítmányokkal s átdolgozott művekkel gyarapította. Sok küzdelme volt a sajtóval, mellynek az igazgatóságot megrovó, sokszor méltányos, de gyakran pártszellemtől vezérelt kike-lései ellen egyedül ő mert felszólalni. Utolsó két évben foly-

tonos betegeskedése miatt már csak igen ritka jelenet volt a színpadon. Meghalt mult 1854-ik év végével. —k.

Farkas András, (latin munkáin Luppus, sőt némelyek szerint Lupinus), szül. Esztergomban, melly évben nem tudni. Előbb az evang. vallást követte, s mint ilyen küldetett ki Wittenbergbe a theologiai tanpályára (1533), honnét hazatérve calvinista lett s lelkészi hivatalokat viselt. Az irodalomban mint költő ismeretes, „Cronica de introductione scyttarum in Vngariam et Judeorum de Aegypto“ czimű jeles kronikája után, melly 1538-ban Krakóban jelent meg. Ezen prot. szellemű irányköltemény magyar szövege olvasható Bornemisza „Énekek három rendbe“ czimű munkájában, e czim alatt: „Miképen az uristen Izraelnek népét Egyiptomból, és hasonlóképpen a magyarokat Szithiából kihozta.“ —k.

Farkas Sándor, szül. Erdélyben 1795. jan. 15-én; s Kolosvárt nyerte kiképeztetését. 1832 $\frac{1}{3}$ -ban utazást tett az éjszakamerikai statusokban, s ezen utjáról irt egy nevezetes munkát „Éjszakamerikai utazások“ czim alatt, melly Kolosvárt 1834-ben s másodszor 1835-ben jelent meg. E munkájáért a magyar akademia levelező tagjává választatott, s 200 db. arannyal jutalmaztatott, melly jutalmat ő nagylelkűleg az akademia tökéjének gyarapítására adományozta. Meghalt Kolosvárt, mint erdélyi kormányiszéki fogalmazó, 1842. február 2-án. —k.

Fáy András, született 1786. maj. 30-án Kohányon Zemplénmegyében, nagy tekintetű nemes nemzetségből. Fiatalságát ritka elevenség bélyegző. Tanulását S.-Patakon kezdvén, tantársait már mint kezdő jóval felülmulá. A német nyelv megtanulása kedvéért Posonyba ment, és itt hasznosan töltött négy év után visszatért S.-Patakra, tanpályáját bevégzendő. Nehány évig joggyakornok volt; s Pestmegye szolgabíróvá választotta. E hivatalt példásan, dicséretesen 6 évig viselte; betegsége tovább vinni nem engedé. Azóta többnyire Pesten lakik; e megye gyűlésein gyakran hallatá szavát, s a közönség mint magyar költőt, mint legjelesb prosaicusaink egyikét, s mint széles tudományu, nagy tapasztalásu, s honunk álla-

potját ismerő férfit méltán tiszteli, csodálja. Az 1832^{2/6}. hongyűlésen Pestmegyének volt követe. Fáy azon kevesek sorába tartozik, kiket elsőeknek mondunk íróink közt; munkáiban mindenütt eredeti genialis, a prosában művész, a mesében utóérhetlen. Románjaiban az összeillesztés és kivitel remek. Kazinczy buzdítására lépett az írói pályára. Első munkája a „Bokréta“ volt (1807); de mivel javalást nem nyert, nagyobb figyelemmel kezdett dolgozni, s a „Fris bokkrétával“ (1818) már nagyobb tapsot aratott. „Meséit és Aphorismáit“ Bécsben, 1820. adá ki; jeles méltatás lőn dijak, s költőjük hírét szilárdíták; „Ujabb meséi s aphorismái“ Pesten, 1824. jelentek meg. Egyéb munkái a következők: „Régi pénzek, vagy az Erdélyiek Magyarországon“ (vigj. 5 fv. Pest, 1824.), „A két Báthory“ (tört. dráma 5 fv. Pest, 1827.), „A hasznos kinskeresés“ (elbeszélés, 1824.), „Hasznos házi jegyzetek.“ (Pest, 1833.), „A bélteki ház“ (tanregény. Pest, 1834. 2. k.), „A közös ház“ (vigjáték, 1. fv. 1838.), „Kelet népe nyugoton“ (Pest, 1841.), „Óramutató“ (u. o. 1842.). Írt a „Minervába Hebébe, Aurorába.“ A politikai lapokban több érdekes, korszerű czikket közölt; az „Életképekben“ egy nőnevelő-intézet felállítását tervezé, stb. Irodalmi érdemeinél fogva 1831. febr. 15-én titkos szavazás által a magyar t. társaság tisztelési, 1845. jan. 9-én pedig igazgató tagjává választott, s mint ilyen a társaság ügyei elintézésében folytonosan munkás részt vesz. Szépirodalmi összes munkái 8. köt. jöttek ki Pesten, 1843—1845., melyekhez utóbb 2 k. járult. Legujabb munkája: „Jávor orvos és Bakator Ambrus szolgálja.“ Pest, 1855. 2. k. —y.

Fazekas Mihály, szül. 1760-ban Debreczenben, ref. szülöktől. Fiatalléveiben katonai pályára lépett, s mint huszár százados részt vett a török háboruban. Nyugalomra lépven, Debreczenbe vonult; hol 1819-ben meghalt. Irodalmi munkái: „Magyar füvésztan“, melyet Dioszegi sógorával adott ki 1800-ban. Később megjelent tőle „Ludas Matyi“ című comicus epos 4 énekben. (Bécs, 1815. 2-dik kiadás 1817. két rézmetszettel); mely igen népszerűvé vált. Több

éveken át szerkesztette a debreczeni kalendáriumot, melyben közlött versek egészen népiesekké lettek, s Lovász által összegyűjtve, „Fazekas Mihály versei“ czim alatt kiadattak 1836-ban. —k.

Fejér György, született 1766. apr. 23-án Keszthelyen Zalamegyében. Végezván a középtanodai osztályokat, Pestre ment, a k. egyetemen hallgatandó a bölcsészeti tanokat. A hittudományt 1785—90. mint a székesfejérvári egyház-megye növendéke Posonyban, a vár fokán álló növendékben tanuló, mellynek végeztével a Festetics és Ürményi családoknál nevelői hivatalt vállalt. Erre két évig (1802—4.) Székesfejérvárt a dogmaticát tanította, s megürülvén ugyanezen tanszék a pesti egyetemnél, mint kovácsi lelkész érlette oly sikerrel pályázott, hogy 1808. egyetemi tanárrá neveztetnék. Később érdemei jutalmul n.-várad kanonokságra emeltetett. Tíz év múlva (1818.) a győri tanulmányi kerület főigazgatójává, 1824-ben pedig a k. egyetem könyvtárnokává lett. Legtermékenyebb író e hazában. Magyar, latin és német nyelven írt munkáinak száma a 180-at meghaladja. Itt csak a jelesbeket hozzuk föl, ilyenek : „A kisderek vallásbeli oktatása, a k. kath. szülők hasznára.“ Posony, 1790. „A sz. írásbeli történetek mind a két testamentom szerint.“ Buda, 1809. „A tolerancia, vagy is a vallásbeli türelem eránt tett egy szóra felelet.“ Pest, 1812. „Lehet-e, van-e egyedül üdvözítő Eklesia? stb. czimű könyvre felelet“ U. o. 1822. „Pest sz. k. városa főtemplomában tartott beszédek.“ Buda-Pest, 1806—1809. 4. k. „Macula nélkül való tükör.“ Buda, 1805. „Szentek élete.“ U. o. 1813. „Áhitatos imádságok és énekek a római kath. lelki hasznára.“ U. o. 1806. „Liliomkert.“ Imakönyv. U. o. 1807. „Lelki fegyverház.“ Imakönyv. U. o. 1808. „A gondviselésről : midőn az ellenség határainkhoz közelitene.“ Pest, 1795. „A mostani idők szükségéhez alkalmaztatott vasárnapi, innepi és alkalmatosságbeli beszédek.“ Pest, 1818. 4. k. „Antropologia, vagy is az ember esmértetése.“ Buda, 1807. 2. k. „Az ember kimiveltetése.“ U. o. 1809. „Az ember kiformaltatása gondolkodó erejére nézve, vagy is a közhasznú Logica.“

U. o. 1810. „Az álombéli látások és eleveérzések fejtegetése.“
 U. o. 1817. „A tudományok Encyclopaediája rövid rajzolatban.“ U. o. 1818. 2. k. „Az ember kiformaltatása esmérő erejére nézve, az az Metaphysica.“ Buda, 1835. „Embernemésítés, vagy is erkölcstudomány.“ U. o. 1842. „A szépmesterségek alapvonatokban philosophiai tekintetben, az az Aesthetika.“ Buda, 1838. „Bevezetés a philosophiába, vagy is a Propedeutika.“ U. o. 1836. „A dohány-termesztésről, s annak elkészítéséről.“ Posony, 1790. „Oktatás a gyümölcsfa-nevelésről.“ Buda, 1812. „Oktatás a jávorfa levéből való czukorcsinálásról.“ Buda, 1812. „Mostani és régi geographiai Lexicon.“ Pest, 1817—1818. V. k. „Sz. k. Fejérvár városának régiségi és esmérői.“ U. o. 1818. „A tihanyi apátság és Balaton tavának utazásbéli bővebb esmértetése.“ U. o. 1821. „Sz. k. Győr városának megesmértetése.“ U. o. 1820. „A magyar őseink eredeteiről és hajdanilakhelyökről.“ Pest, 1825. „Kálmán Magyarország királya, I. Geyza és nem sz. László királyunk fia volt.“ U. o. 1826. „Béla királyunk névtelen jegyzője, II. Béla király jegyzője volt.“ U. o. 1827. „Egy okleveles gyűjtemény hasznáról és szükségéről hazánkban.“ U. o. 1828. „Honi városaink befolyása nemzeti kifejlődésünkre.“ Buda, 1840. A „Tud. Gyűjtemény“-ben, különféle tárgyakról több jeles értekezése foglaltatik; ilyen: Molnár János szepesi kanonok életirása (1819.), Rajnis József élete, Miller Jakab élete (1822.), Verseghy Fer. viszontagságos élete, s poetai, grammatikai érdemei (1824). Dankovszky ellen (1825.) Magyarország Statistikájára szolgáló esmértetések (1877.). A nemzeti culturáról közönségesen, s a magyar nemzetéről különösen. Számadás írásom módjáról. A sz. k. városok eredetéről Magyarországbán (1820.). A philologia esmértetése és kiterjedése (1824.), stb. — „A tisztességre vágyódók.“ Vigj. Posony, 1789. „A nevelők.“ Nézőj. U. o. 1790. „Az öreg fősvény Zsugori.“ U. o. 1790. „Kit és mennyire illet az elhatározhatóság a házasságok dolgában“ Buda, 1843. „A vegyesen házasulandók szabadon egyezkedhetése gyermekeiknek religiói nevelésök iránt.“ Pest, 1843. „T. t. Tüdös József rév-komáromi ref. lelkész vádolásaira egy k.

kath. válasza.“ Buda, 1840. Latin munkáiból mintegy 92-öt ismerünk. Ezek közül legyen elég emlitenünk Dogmaticáját, és a Codex Diplomaticust. Ezen, több mint 40 kötetre terjedő gyűjteményében hosszú élete buvárlatának kincsét rakta le. — Fejér György a magyar történeti írók sorában az első között áll. Napjainak legjobb része nehéz kutatásban tölt el. Tanulmányának, munkájának tárgya a magyar nemzet története. Ő a mult időkből fonmaradt nyomokon visszaszáll a hon azon napjaira, midőn a magyar név hét országra szólt, midőn nemzeteket rendítő karjával bejárta a magyar nyugotot, keletet. Ő mindannyiszor fölszólalt. valahányszor a nemzet becsülete, őseink emléke, vérünk tisztasága rossz akarat, vagy otromba tudatlanság által megsértetett. Ifjú hévvel lépett ki ilyenkor az ősz férfi a küzdőterre, s föltárja ismeretének gazdagságát a magyar név becsülete mellett; fölszólalt azon bátorsággal, melyet a becsületes embernek a védett ügy szentsége nyújt. A 85 éves hazafi nyugodtan hitte, mikép a magyar nép, mely a multban olly erős volt, melyet meg nem tört a századok veszélye, élni fog; meg nem halt, csak erőben lankadt. E hitet találjuk föl azon művében is, melyet „A politikai forradalmak okairól“ 1850-ben közrebocsátott. Legújabb munkája: „A kunok eredete. (Pest, 1850); irta Neuman Károly Fridrik ellen. Meghalt 1851-iki jul. 2-án esti 11 órakor végelgyengülésben Pesten, hol a „Kazarokról“ és „a polgári alkotmányok fötulajdonságai néhány észrevételekkel“ czimű munkájának kiadásával foglalkozott. —y. *)

Félegyházi Tamás, debreczeni predikátornak, a sz. irás fordításán kívül magyar munkái ezek: „A keresztényi igaz hitnek részeiről való tanítás kérdésekkel és feleletekkel, és azoknak megfajtéséről.“ Debreczen 1583. Mellyhez „Rövid kérdések és feleletek a keresztény hitnek ágairól a gyermekeknek és az együgyűeknek tanításokra“ czimű értekezés van csatolva. Meghalt 1586. jan. 16-án. —y.

Fenicz János (ivadéka a Fidicinis a reformatio előtt Hegedűs családnak) 1811. jan. 14-én látott először napvilágot

*) Hazánk e legnagyobb tudósa a m. akademiának tagja nem volt, —k.

Csikvándon, Györmegyében, hol atyja haszonbérő volt. Kilenz éves korában egyik rokonának Vekerle Godefrid sz.-benedekrendű tagnak, később dömölki apátnak gondviselése és ápolása alatt iskoláit Győrött kezdé, folytatá Egerben, és ismét Győrött. A bölcsészeti tanfolyam bevégeztével a veszprémi megyébe vétetett fel kispapnak, honnét, a hittanulmányt befejezve, az esztergomi főmegyébe ment át; és pappá szenteltetvén, majdnem 8 évi kapláncodás után a zselizi plebániára tizedelt ki, melyet azonban főleg a szláv nyelvnek nem tudása miatt, három év múlva önkényt letevén, 1845-ben Ipolyfődémesre, innen pedig 1854-ben Nagy-Bárányba küldetett, hol jelenleg plebánosi minőségben működik. Vekerle, a szigorú és tudós szerzetes tudomány-kedvelővé törekvék nevelni az atyai gonddal felkarolt ifjút. Már mint költészet-tanuló nyomott versezettel („Tisztelet-oltár Takács Bernardin névünnepe.” 1826.) lepte meg igen jeles professorát. Mint növendékpaptól megjelentek: „Gyászvers Vajky György halálára” 1830. és „Oda Horváth János püspökhöz”; a Hasznos Mulatságokban külön nyomva pedig: „Ode honoribus Isidori Guzmics.” 1832. „Örömdal Vekerle G. apáthoz.” 1832. „Szalay Imre kanonokká neveztetésekor” 1833. „Sztankovics János püspökhöz” 1838. és „óda Kopácsy primás beiktatásakor,” 1839. Több éveken át levelezője volt a „Hirnök- és Nemzeti Ujságnak”; amabban Csikvándi név alatt több rendbeli jeles dolgozatokat közölt, jelesül „Föl e vagy Fel?” „Anváradí papi névtár ismertetése,” „Utnaplója” stb. — Magyaritva és bővitve kiadá Galura Bernát brixeni hgppüspök művét a sz. miséről; miért a szerző által több levelekkel és önírta könyvekkel tiszteltetett meg, s felszólítást nyert tőle, miszerint „Lehrbuch der christlichen Wohlgezogenheit” czimű munkáját magyarra fordítaná, mit ő teljesített is, és kéziratát Trattner-Károlynak küldte be hiteles ember által. Mi történt kéziratával a fordító nem tudja, habár a nevezett munka megjelent, és pedig Trattnernél, Hunyady által fordítva (?). Vannak több apró munkái. Legközelebb Bumüller világtörténetét fordította magyarra, s kiadás végett a Sz.-István-Tár-

sulatnak engedte át, melyből az első kötet már megjelent, a második pedig sajtó alatt van. — k.

Fenix Farkas, született 1784. sept. 8-án Pápán Veszprém megyében, s gymnasiumi pályája bevégezése után 1802. oct. 31-én sz. Benedek rendjébe lépett. A tisztes férfiú pappá szenteltetése óta folytonosan hivataloskodik; jelenleg a győri társház buzgó főnöke. Mint lelkes igazgatója a győri elemi iskoláknak, több apró munkával lépett föl; de ezeket hallgatással mellőzve, csak a „Magyar gazdasszony“ és „Természettan“ (Győr, 1850.) cziműeket hozom föl, melyekkel főleg a leánykák képzésére kívánt hatni, s valóban hatott is. Kár, hogy e két rendbeli munkája jobban el nem terjesztetett. Ő tagja a pesti egyetem törvénykarának. — y.

Fényes Elek, született 1807. jul. 7-én Csokaljon Bihar megyében, hol atyja, Antal közbirtokos volt. Elemi iskoláit és a gymnasiumot a debreczeni ref. collegiumban, a bölcsészetet Nagyváradon, a törvényt pedig a posonyi k. akademiában végzé. A magyar könyvek olvasását atyja oldala mellett kedvelé meg, ki minden magyar könyvet megszerezvén, azok olvasásában gyönyörködött. Fényesben a geographiai és statisztikai hajlamot Kis János „Nevezetesb utazások tárháza“, és Görög Demeternek minden egyes megyét ábrázoló földképei ébresztették leginkább. Befejezván tanulói pályáját s ekkor épen országgyűlés lévén, törvényes gyakorlatra is Posonyban maradt; majd 1828. az ügyvédi vizagálatot kiállván, két évet Pesten, s az ország beutazásában töltött; melly idő alatt számtalan akadályokkal küzdve, adatokat, mennyire lehetett hiteleseket gyűjtött a sok tekintetben jeles geographia és statistika kiadásához. Atyjának 1831-ben történt halála után megházasodék, s négy évet részint Posonyban, részint Sárosfán Csallóközben töltött, s itt az általa nagyon kedvelt gazdasággal foglalkozék. 1835 végén Pestre költözvén, kirekesztőleg a tudományok- és irodalomnak kezdett élni. Magyarország geographiája, vagy is „Magyarországnak s a hozzákapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai s geographiai tekintetben“, 1836—1839-ben jelent meg, 6. köt.; melly a magyar t. társaságtól 1840. sept. 8-án tartott

közgyűlésben 200 darab arany jutalomra érdemesítették. Azóta másodszor is kinyomatott. Ezt követte „Magyarország Statistikája“ (Pest, 1842—1843. 3. k.), melynek 1843. színté odaitéltetett az akadémiai nagyjutalom, csak hogy ekkor felét „Garay versei“ kapták. Az elhunyt Erdélyi János jószágkormányzónak hátrahagyott kéziratát átdolgozván, némelly jegyzetekkel bővítve, „Nemzeti iparunk“ czim alatt adá ki Pesten, 1843. 1. k. „Magyarország hátramaradása ügyében felelet dr. Wildner Ignác urnak“, czimű röpirata pedig 1844. jelent meg Lipcsében. Barátai sürgetésére Magyarország földirati és statistikai viszonyainak summás átnézetét a legujabb adatok és változások szerint, „Magyarország leírása“ czim alatt bocsátá világ elé Pesten, 1847., melynek első részében Magyarországot általánosan, a másodikban pedig részletesen írja le. „A magyar birodalom statistikai, geographiai s történeti tekintetben“ czimű nagyszerű vállalatát, mely Magyar- és Erdélyhonnak részletes és kimerítő leírását hozandja, 1848. indítá meg. A megjelent I. k. Komárom Vármegyét foglalja magában. Készített ő Geibel pesti könyvtár számára egy helyes magyar átlást, mely „Közönséges kézi és iskolai atlasz“ (Pest, 1843.) czim alatt jött ki. Ezeken felül 1838. és 1839. az „Ismerető“ gazdasági lapnak volt szerkesztője. Írt a Tudománytárba, Pesti Hírlapba és Magyar Gazdába. Irodalmi érdemeinél fogva őt a magyar akadémia 1837. sept. 17-én levelező tagjává, 1843. pedig a magyar gazdasági egyelet előadójává választotta; miről az 1847-iki közgyűlésen mondott le. Ugyanezen évben a „Hetilapnak“ lön szerkesztője; 1848 elején a könyvkiadó egyesületnek elnöke, utóbb a statistikai hivatalnak igazgatója. — y.

Ferenczy Jakab, a „Magyar irodalom és tudományosság történeté“-nek tudós szerzője és ezen „Életrajzoknak gyűjtője *), született 1811. febr. 26-án, Pérett, Győrme gyében hol atyja gazdatiszt volt. Jámbor és istenfélő szülei

*) A szerző urnak szerénységét sérteni nem akarván, kötelességemnek tartom kijelenteni, miszerint tudta és akarata nélkül kívántam megismertetni azon férfit, ki illy becses munkával gazdagítá irodalmunkat. — k.

gondos nevelésben és oktatásban részesítették a tudomány iránt már zsege korában nagy hajlamot mutató ifjút, ki lelke sugallatát követve 1828-ban a pannonhegyi sz.-benedekiek növendékei közé lépett, s mint ilyen végezte Győrben, 1830—31-ben, kitünő sikerrel bölcsészeti tanulmányait. 1832-ben Pannonhegyen folytatá a philosophiai tudományokat, 1832—1836-ig pedig a theológiát. Áldozárrá szenteltetvén hitszónok lett Pannonhegyen, melly minőségében két évig dicsérettel működött. Ezután két évig a rend nevendékeit Győrött oktatta a bölcsészeti tudományokban. 1840-től 1850-ig s így 10 évig a posonyi akademiában mint a magyar nyelv és irodalom ny. r. tanára foglalatoskodott; e minőségében szerzett érdemei felejtetlenek maradnak. Kedvencz studiumát 300-ra menő életrajz-gyűjteménnyel együtt a „Szent-István-Társulat”-nak ajándékozva kiadás végett azon ohajtással, hogy az életrajzok lehetőségig kiegészítve lássanak napvilágot. Mint tudva van a nevezett társulat munkája első részének a „Magyar irodalom és tudományosság történeté”-nek kiadatását már mult évben eszközlé, melly már több iskolákban tan-könyvül fogadtott el. F. J. már 1844-ben adott ki Posonyban egy, szinte a magyar irodalomra vonatkozó kis munkát „Adalék honi nyelvünk és irodalmunk történetéhez” czim alatt, melly a szaktudósoknál teljes méltánylásra talált, s ez buzditá őt leginkább e tárgyban további buvárkodásra. Irodalmi munkásságához tartoznak még a nagy ügyességgel készített iskolai program-mok s a lapokban közlött több nemű értekezések. Az új tanrendszer behozatala után 1850-ben a győri nagygymnasiumhoz tétetett át tanáru; 1852-ben pedig rendfőnöke által bökros érdemeinek tekintetbe-vételével az esztergomi nagygymnasium igazgatójává nevezetett, hol mostanig is egyházunk s hazánk javának szenteli munkásságát és bö tudományát. — k.

Flór Ferencz, orvostudor szül. N.-Váradon 1009-ben. Középtanodai tanulmányait N.-Károlyban, a bölcsészetet N.-Váradon végezte. Az orvosi tanpályát Pesten futotta meg, s 1833-ban orvostanár, később sebésztanár lett. 1836-ban Pest város tiszteletbeli orvosává nevezetett. Az 1848-iki forrada-

lom alatt orvosi osztályfőnök a hadügyministeriumnál. 1838 óta a magyar akadémia levelező tagja. Irodalmi munkái: „A tetszholtak felélesztéséről szóló tanítás“. 1835. „A nevezetesebb sebészi véres műtételekről“, dr. Fritze után (Bugát Pállal). Pest, 1835. „A magyarországi orvosrend névsora“. (1840.) 1838-tól kezdve az „Orvosi Tár“-nak volt szerkesztője Bugáttal. Orvosi műszavakat is gyűjtött, s Choulant „Különös kór- és gyógytudományát“ fordította. — k.

Fogarasy János, szül. 1801-ben Abaujmegye Kásmárk helységében. Tanult Szikszón és Sárospatakon. 1829-ben közjogi, 1840-ben váltó-ügyvéd, 1841-ben váltótörvényszéki tanácsjegyző, 1847-ben titoknok István főherczeg és nádor mellett, majd tanácsos a m. pénzügyi ministeriumnál, legujabban pedig a pesti kerületi főtörvényszék főbírája lett. A m. akadémia 1838-ban választotta rendes tagjává. Egyike a legszorgalmasb magyar íróknak. Munkái ezek: „Diák-magyar műszókönyv a magyarhoni törvény- és országtudományból“. (Pest, 1833. második bővített kiadás 1835.). „A magyar nyelv metaphisikája vagy a betűknek eredeti jelentései a magyar nyelvre alkalmaztatva“ (Pest, 1834.). „Német és magyar Zsebszótár“. Pest, 1836. „Magyarhoni magános törvénytudomány elemei“ (Pest, 1839. Négy kiadást ért). „Pótlék a magyarhoni magános törvénytudomány elemeihez“; „Magyar kereskedési és váltójog“. (1840. Füzetekben). „Magyar bank“ (1848). „Magyar nyelv szelleme“. Első kötet: „Művelt magyar nyelvtan elemi része“ (Pest, 1845.). „Kereskedői szótár“ (2. k. 1845.). Ezenfelül az akadémiai nagyszótár és Verbóczynek magyarítása körül sokat fáradozott, és a folyóiratokban sok jeles cikkeket írt. — k.

Fogarasy Mihály, cz. püspök, szül. Erdélyben Gyergyó-Sz.-Miklóson 1800. sept. 17-én. Iskoláit ugyanott kezdvén, Maros-Vásárhelyen és Csik-Somlyón, a sz. ferenczrendi szerzetesek gymnasiumában folytatta. 1817-ben b. e. Rudnay Sándor még akkor erdélyi püspök, később esztergomi érsek által papnövendéknek a károlyfejérvári papnöveldébe fölvétetett, hol két évig a philosophiai tudományokat tanulta. Innen a bé-

csi Pázmán-intézetbe küldetvén, a theologiai tanulmányok hallgatására, Ziegler, Zengerle, Ackermann, Ruttenstok, Kühnl akkori jeles tanárok alatt magát a papi pályára olly előmenetelen kiképezte, hogy előjárói figyelmét nem kis mértékben magára vonta. Bécsben egy év alatt a német nyelvet annyira sajátjává tévé, hogy már a második évi folyamán a paedagogiát és egyházi jogot e nyelven tanulmányozhatá s azon adhatá a próbatétet. Ő volt az első, ki 1822-ben a pázmáni növendékek közt a bibliai tanulmányokból a szigorlatot dicsérettel kiállotta. Visszatérvén Erdélybe, 1823. oct. 28-án nagy emlékü b. Szepessy Ignác által pappá szenteltetett, s Nagy-Szebenbe küldetett segédpapnak és egyszersmind gymnasiumi tanárnak, hol nem egészen három évig működhetett, 1826. majusban a bécsi felsőbb papi intézetbe küldetvén; de azon rövid ideig tartott munkásságának szép emléke maradt Szebenben: az ő buzgósága által csinosan helyreállított, és isteni tisztelettartásra fölékitett temetői kápolna. Bécsből két év múlva a theologiai tudorság koszorújával ismét visszatérvén, Károlyfejérvárt a bibliai tudományok tanárának, s a theol. tudományok felügyelőjének, sz. széki előadó ülnöknek és szegények ügyvédének nevezte őt a b. e. Kovács Mihály erdélyi püspök; két évvel később pedig ezeken felül még az erdélyi normalis iskolákrai felügyelet is rá ruháztatott; s bár ennyi teendőnek egyszerre megfelelni nem kis feladat volt, ő egyben sem mulasztott semmit, sőt e mellett gyakran egyházi szónoklatival is legeltette a hiveket. 1832-ben felsőbb rendelet következtében lakását Kolosvárra tette át, mint már csupán iskolai felügyelő és könyvvizsgáló; de itt csak egy évet tölthetett: az alatt cs. kir. udvari káplánnak és a bécsi sz. Ágostonról nevezett felsőbb papi intézetben a theologiai tanulmányok igazgatójának kineveztetvén. 1853. szeptemberhóban elhagyta kedves megyéjét, hol kevés évek alatt az egyház és állam szolgálatában magának bokros érdemeket szerzett, melyek elismerésül még azon évben károlyfejérvári cz. kanoonká neveztetett. A bécsi felsőbb intézetbeni öt évi működése alatt különösen a bibliai s hitágazatos theológiából tartá

előadásait, az egyetemen pedig a szigorlatokon examinatori s a bécsi érseki consistoriumnál könyvvizsgálói hivatalt viselt. Itt írta az erdélyi püspök polgári jogainak védelmére illy czimű értekezését: „Az erdélyi püspökről polgári tekintetben“. 1838-ban nagyváradai valóságos kanonoknak és az ottani kir. akademia prodirectórájának nevezetvén, még azon évben őszszel új rendeltetése helyére költözött. Nagy-Váradon a kormányára bízott ifjúságnak szellemi erkölcsi mívelése ernyedetlen buzgalmának egyik főczélja volt. Itt ő egy kézikönyvtárt állított fel az ifjúság számára, zene-, ének-, német és francia nyelvmestereket tartott, hogy őket hasznosan foglalkodtassa, s az akkori politikai mozgalmak színhelyéről a szépliteratura s művészetek illőbb és hasznosabb mezejére edesgesse, a kicsapongásoktól pedig visszatartóztassa. Ezek mellett a váradai iskolai kerületben a fődirectori teendőket is helyettesi minőségben teljesítette, a káptalant pedig a politikai téren mind a megyei teremben mind az országgyűléseken olly érdemesen képviselte, hogy jó hire-neve a magyar egyházban és országban közelismeréssel említették. Ő Posonyban az egyházi tanácskozmányok lelke volt, bátor de mérsékelt védője az egyház sz. jogainak. Váradon írta le 1842-iki karácsony ején a most virágzó Sz.-István-Társulat alapvonásait, s közlé a püspökökkel, barátival és később a „Religio és Nevelés“-ben nyilvánosságra hozta, hogy mielőtt életbe lépne, mások is, kik hivatva érzik magokat, hozzá szóljanak. 1845. a nagyemlékü hg. Kopácsy primás őt cz. püspöknek és a pesti theologiai kar igazgatójának kijelölte, melly diszes hivatalra és méltóságra 1846. jan. 10-én legkegyelmesebben ki is nevezetett. Tavasszal aprilhóban Váradtól érzékeny bucsut vett: az ifjúság és tanári kar érzékeny tisztelgésekkel kísérte a távozót egy mérföldnyi uton, hol a bucsuzás könyvei közt vált meg tőlük. Pesten még azon évben az ujonnan visszaállított pestbudai tanulmányi kerület főigazgatóságával is felruháztatván, munkásságának új széles tér nyílt, mellyet ő a már megszokott tevékenységgel töltött be, a két városi s vidéki alsó és felsőbb iskolákat meglátogatván s a talált hiányo-

kat kijavítván, a vallásos és tudományos szellemet mindenfelé emelvén, a jó rendet és fenytéket czélirányos szabályokkal megalapítván. Ezenfelül gondjait az általa tervezett Jó és Olcsó Könyvkiadó Társulat felállítására fordítá, és Isten kegyelmével sikerült is neki e vállalatot annyira előkészíteni, hogy 1848-ban már életbe léptethetné. Ez irányban a forradalmi tartós zavarok sem valának képesek buzgóságát csüggeszteni, s a legterhebb körülmények közt nem csak megóvta azt az enyészettől, hanem folytonos gyarapodásra emelte, s mint már gyümölcsöző fát bizta 1853-ban, Pestről Váradra költözvén, más kezekre. Az 1847/8-ki országgyűlés alatti püspöki tanácskozások eredményét „Emlékirat” czimű füzetben örökítette meg. Pesten a sz. gyermekség társulatának behozatala és ápolása, és más egyházi fáradozásai még friss emlékezetben vannak. Miután Bécsben a kath. egyletek nagygyűlése előtt a Sz.-István-Társulatot köztetszésű szónoklattal bemutatta volna, megyés püspöke kíváratára 1853. octoberben Nagyváradra visszament káptalanába, hogy ott a főesperesi tiszteet személyesen betöltse, többi életét is egyházának, trón- és hazájának szentelendő. — k.

Fojtényi János Cassián, született 1812. sept. 15-én Esztergomban. Becsületos és vallásos szülei korán megkedveltették vele az erény ösvényét, mellyről utóbbi években sem tántoríthatták el a világ csábingereit, a rossz példák. Tanulását Esztergomban kezdé s 1829. évi oct. 16-ika óta mint sz. Benedek rendjének tagja, Győrött és Bakonybélben folytatá, Pannonhegyen pedig bevégezte. Már hittanuló korában különös előszeretettel mutata s vonzalmat tanusita a költészet iránt, mellynek remekeivel rendes foglalatosságtól ment óráiban örömmel foglalkozék. Ezenfelül időt vett magának a magyar nyelv vizsgálására, nyomozására s alapos megtanulására; vezérfonalul szolgálván neki e célra Révay nagy nyelvtana, s buvárkodása. 1835-ben készítette, s a magyar t. társasághoz át is küldötte terjedelmes értekezését a kettős betűk egyszerűítéséről, „Ujan egyszerűített magyar betűrend” czim alatt;

ez időben szerzett mulatságos vig dolgozatai közül nem egy érdemlené meg a sajtót. — Végezvén növendéki pályáját, s egy évig a székhely főegyházában hitszónokoskodván, a győri k. középtanodában nyert tanári alkalmazást, hol a nyelvészeti osztályok ifjúságát 5, a szónokokat Esztergomban 2, s ugyanott a költőket 1 évig ritka ügyességgel, előljáróinak teljes megalégedésére vezérlé. A tanítói pályán 8 év alatt gyűjtött érdemei őt 1847 végén a posonyi k. akademiában hitszónoki hivatalra emelték, melytől 1850. megválván, egy évig ujonczok almestere Pannonhegyen, azontul a győri főgymnasiumban a latin philologia tanszékén jeleskedik. Irodalmi munkássága évről évre növekszik. Nem említvén több rendbeli alapos, és magas rangu személyeknél is figyelmet ébresztett értekezéseit, melyek jobbára a „Rel. és Nev.“ egyházi folyóiratban látának fényt, itt csak a következő önálló munkát jegyezzük fel: „Égi lant, vagy is egyházi énekek, litániák- és imádságokkal, a hazai tanuló-ifjúság számára“. Győr, 1841. Buda 1845. 1847., és Győr, 1852. E műben az általa magyarított egyházi énekek olly versmértékre szedvék, minőt mindegyiknek divatos zenéje vagy is áriája kíván; de egyéb tekintetben is felülmul minden eddigi énekes-könyvet. „A görög régiségtan rövid egybefoglalata. A magyar ifjúság hasznára“. Buda, 1846. Szakismerettel ecsetelt „Görög régiségtana“. Győrött, 1852. jelent meg; melly munkával hézagot töltött irodalmunkban, s a gymnasiumi pályán működő ifjúság sikerrel használhatja. — y.

Frank Ignác, született 1790. Nagy-Károlyban Szatmármegyében. A bölcsészetet mint kegyesrendi növendék Vácson, a törvényt pedig mint világi Pesten hallgatta; s miután 1810. a bölcsészettudori oklevelet, 1815. pedig a törvénytudományt a magyar egyetem illető karaitól kiérdemlette, 1819. a kassai k. akademiához a magyar polgári törvény tanárává nevezteték, honnan 1827. a magyar egyetemhez előmozdittatván 1846. királyi tanácsosi czimmal díszesíteték fel. Nemzeti nyelven illy című munkát irt: „A közgazság törvénye Magyarorszában“ Buda, 1845—1847. 2.

vastag kötet. Kár, hogy az írásban Révay elveit mellőzé. Ez sokat le von becséből. —y.

Frankenburg Adolf, szül. 1812. nov. 21-én Német-Kereszturon Sopronmegyében, hol atyja gazdatiszt volt. Iskoláit Sopronban, Pécsen, Győrött, Szombathelyen, Egerben végezte; juratusnak Posonyba ment. Keszthelyen félévig hallgatta a gazdasági leczkéket. Később egy lovas ezredbe állott kadetnak, azonban e pályáról csakhamar lemondott és jószág-bérlő lett; de itt sem boldogulhatván, Pestre költözött, és irnok lett a m. akademiánál 1836-ban, 1838-ban pedig kincstári fogalmazóvá neveztetett. 1847-ben Bécsben a magyar cancellariánál nyert alkalmazást mint lajstromozó s német-magyar fordító. 1848-ban ugyanazon hivatalt viselte a m. külügyministeriumnál. 1850-ben a bécsi legfelsőbb törvényszéknél nyert ideiglenes alkalmazást. Az írói pályán mint költő lépett fel, először a „Regélő“-ben; azután dolgozó társa volt a „Rajzolatok“-nak, „Természet“-nek, és „Pesti Hirlap“-nak; mialatt néhány színművet írt. Előbb „Magyar Életképek“ czim alatt adott ki havi füzeteket, később 1846-ban „Életképek“ czimű szépirodalmi folyóiratot indított meg és folytatta azt szép sikerrel 1847-ig. 1845-ben „Estikék“ czim alatt több eredeti beszélyeket adott ki két kötetben. A m. akademia lev. tagjaul 1845-ben választatott. —k.

Fridvalszky Imre, orvostudor, a nemzeti museum mellett a természetiek tárának öre, Europa több természettud. társaságok tagja, szül. 1799. S.-A. - Ujhelyen. Iskoláit Egerben, Kassán és Pesten végezte. Természettudományi tekintetben sok utazásokat tett hazánk nevezetesebb részeiben, azonfelül Törökországban; megjárta Kis-Ásiát, Maltát, Siciliát és Olaszország többi tartományait. Számos érdekes és jeles czikkeket közölt az „Orvosi Tár“-ban, a m. természettud. társulat „Évkönyvei“-ben. Utazásainak rajzát a m. akademia elébe terjeszté. Érdemei tekintetéből a magyar akademia 1833-ban levelező, 1838-ban pedig rendes tagjának nevezte. —k.

Fuchs Tamás, született 1825. apr. 11-én Baján, és sz. Benedek rendjébe lépett 1841. sept. 15-én; jelenleg gymna-

siumi igazgató s tanár Pápán, hol rendes tárgyai mellett a szépirás- és rajzra oktatja az ifjúságot. Jeles értekezéseket birunk tőle a pápai gymnasiumi programmban, nem különben a Családi lapok- és Religióban. „Földrajzát“ a Sz.-István Társulatnak engedé át, melly 2-ik kiadásban 3000 példányban jelent meg. Egyetemes története kiadásra vár. —y.

Gaal József, született 1811-ben Nagy-Károlyban. Atyja gazdatiszt volt ugyanott. Tanult N. - Károlyban, Szatmárt, Budán és Pesten. Eleinte hivatalpályát választott a k. helytartóságnál; hajlama azonban az irodalom terére ragadá, hol mint költő és színműíró tüntette ki magát. Munkái ezek: „Szirmai Illona“, regény, 2 köt. „A király Ludason“, vigj. 5 fv. Pest, 1837. „Peleskei Notarius“, 4 felvonásos bohózat, a magyar színháznak egyik legjövendőmezőbb darabja. „Pazar fősvények“, vigj. 3 fv. „Szerelem és Champagnei“, vigj. 5 fv. „Szvatopluk“, szomj. 5 fv. Írt továbbá számos beszélyt és költeményt különféle szépirodalmi folyóiratokban. Egy ideig a „Pesti Hirlapnak“ volt ujdonság-írója. A magyar akadémia 1837-ben választotta l. tagjaul. —k.

Gál Domokos, született 1786. Idő haladtával gyűjtött érdemei k. tanácsosi rangra, s a kolosvári k. lyceum igazgatói fontos hivatalára emelék. Világi létére nagy hittudós volt, és méltán magyar P a s c a l-nak nevezhető. Gyenge testalkatása mellett egész életét a tudományok, és főleg a vallási igazságok vizsgálatában töltötte, mellynek eredményét, a kath. vallás igazsága kiténtetését „Az ember figyelmének legfontosb tárgyai“ czimű kéziratban hátrahagyott, és 1845-ben János fia, k. táblai ülnök előszava s lelkes bevezető beszédjével Lezó F. kegyes rendi tag által kiadott értekezésével emlékesíté. Kiadta Zsombori József barátjának „Egyházi beszédeit; Pascal gondolatait“ francziából fordította, s ki is nyomatta. Derék kath. mű. Egyéb dolgozatai ezek: „Az igazság és szeretet felelete.“ „Bossuet általános történetei.“ Ez utolsó kéziratban. Meghalt e szelid és jámbor férfiú 1845. jan. 8-án, élte 59-ik évében. —y.

Gálszécsi István, első volt a magyarok közül, ki ta-

nulás végett Wittenbergbe ment, honnan visszatérván, az új vallást hatalmasan terjeszté. Magyarul illy czimű munkát adott ki: „A keresztényi tudományról való rövid könyvecske.“ Krakó, 1538. Tárgya: a tiz parancsolat; az apostoli credo; az imádság; a gyónás; sacramentumok; a keresztényi szabadság. — y.

Garay Alajos, szül. Tolnamegyében, Szegszárdon 1818. dec. 24-én, s itt végezte elemi iskoláit. 1828-ban Pécsre került, hol is az egész gymnasialis cursust, kivéve a második osztályt, melybe Kecskeméten a kegyes rendűek vezetése alatt járt, végezte; valamint a philosophiai leczkéket is Pécsen hallgatta. A hetedik osztályból 1836-ban a pécsi növendékpapság közé vétetett fel. A hittani folyam után a felszentelési kor hiányában nevelő lett Mihalovics családnál Fericsanczén (Verőczemegye), hol két évet töltött. 1842-ben Nádasdra rendeltetett segédlelkésznek, hol 3½ évig működött; ezután Mágocsra jött szinte segédnek. 1846-ban Mocsoládra nevezetett plebánosnak, és 1850 óta Lovászhetényben lelkipásztorkodott. E folyó évben Kis-Székelyre tétetett át plebánosnak. — Már mint növendékpap lépett fel nyilvánosan az irodalmi téren. A pesti növendékpapság magyar iskolájának tagjai közé, mint a hittan első évi hallgatója 1837-ben fölvétetván, a társulatnak időnkint költészeti darabokkal kedveskedett. Nehány közülök az iskola évkönyveiben jelent meg. Előszérrettel viseltetván a költészet iránt, szándékát e téren megmaradni, a tagtársaknak helyeslése még inkább elősegítette, míg más részről Garay János, a költőtestvér befolyása azt tetté érlelé. Ez időszakban dolgozott az akkori szépirodalmi lapokba is Badacsonyi álnév alatt. Önálló munkával 1852-ben lépett föl e czim alatt: „Dalhangok a kath. egyház őstörténete- és szent szokásaiból.“ Azóta „Bethulia hölgye“ czimű szenttörténeti kész eposából a „Családi lapok“ közlöttek mutatványt; a „Kath. Néplap“ pedig „Egyházi bucsuztatók“ czimű dolgozatából. „Emlék Jézus sz. gyermeksege tagjainak“ czimű s a Sz.-István-Társulathoz benyújtott versfüzére a sz.-gyermeksegi évkönyvekben fog megjelenni; mutatványt belőle a „Kath. Néplap“ közlött. Leg-

ujabb dolgozatai : „Amaranth“ fordítása, s „Regék és mon-dák“ szájhagyomány után, mik eddigelé vagy tiz ivre terjed-nek, a magyar nép közt élő regéket szándékozván egybegyűj-teni s kidolgozni olykép, hogy azok erkölcsi irányt nyervén, a nép körébe ismét visszaszivárognak s ez uj, nemesebb alak-ban meghonosuljanak. — Eddigelé közzétett prosai dolgoza-tai : A kápolna (beszély); A fehér galamb; Isten ujjá (regék); Egy délután; A durva házastárs; Az osztó testvérek; A tel-hetlen vő; A hű szolga; Fukar Pál s leánya; Réthalom hely-sége; (képek a közéletből), miket a „Kath. Néplap“ folytatni fog. „A kath. pap mint hitszónok;“ Tévedések és hibák; Ha-lotti beszédek és bucsuztatók (értekezések). Ezeken felül szá-mos közleményei s versezetei vannak a „Családi lapok“-ban, melyeknek rendes dolgozó társa. —k.

Garay János, elsőrendű magyar költőnk, született 1812. Szekszárdon Tolnamegyében, hol atyja kereskedő volt. Elemi iskoláit szülőhelyén, felsőbb tanulmányait Pécsen s a pesti egyetemen végzé. Költői hajlama már Pécsen kifejlő-dött, latin vers-feladatait többnyire magyarul is elkészítette. Első kísérleteit hexameterekben írta, később a lyra felé haj-lott. Első műve; melly nyomtatásban megjelent, „Emlék-ál-dozat“ czimet visel, és társai költségén adatott ki Pécsen. A német irodalmat is szorgalmasan tanulmányozta, melly cél-ból a pesti egyetemi könyvtárt buzgón látogatta, s különösen Eschenburg- és Sulzerből sokat jegyezgetett; sigy tanul-mányai kizárólag szépirodalmi irányt vevének. Horváth Ist-ván buzdítására Révayt tüzte ki tanulmányozása tárgyaul, s megismerkedvén Vörösmarty Zalán futásával, még tanuló ko-rában veté meg alaptervét „Csatár“ hőskölteményének, melly 1834-ben jelent meg. 1833-ban a „Honművész“ és „Regelő“ szépirod. lapokhoz szegődött segédül, melly minőségben 4 évig működött; az e lapokban közlött lyra- és dráma-költemé-nyei általános tetszést arattak. 1835-ben „Csáb“ czimű öt fel-vonásos játékkal pályázott a m. akademia által kitűzött díjért; műve megdicsértetett, s Kolosvárt „Jós ige“ czim alatt ke-rült színpadra. Többekkel történeti drámák írására szövet-

kezvéen, e gyűjteményhez „Arbócz“ szomorujátékkal járult, 1837. Ekkor átvette „Hajnal“ almanach szerkesztését, s ebben is „Országk Illona“ szomj. bocsátott közre. Ugyanez évben pályázott újra az akadémiai jutalomra „Utolsó magyar Khán“ 5 felvonásos drámával. 1838—1839-ben a Hirnök politikai lapnál volt dolgozó társ. 1840-ben szerkesztése alatt jelent meg az „Emlény“ című zsebkönyv, s Landerer „Honi Vezéré“-nek több évi folyama. Ekkor írta „Báthori Erzsébet“ című drámát öt felvonásban. Az 1840-ben kiadott „Magyar és német beszélgetések zsebkönyve“ két kiadást ért. 1843. jelent meg „Versei gyűjteménye,“ 1845-ben beszélei gyűjteménye „Tollrajzok“ czim alatt, és „Frangepan Kristófné“ költői beszély; 1847-ben, s második kiadásban 1848-ban az „Arpádok“ történeti legendák, és „Balatoni Kagylók“ költemény-füzér. Legujabban „Sz.-László“ történeti költemény jelent meg tőle. Mindezekon kívül termékeny tolla elárasztá a zsebkönyveket és szépirodalmi folyóiratokat gyönyörű lyrai és rokonnemű költeményekkel, beszélyekkel, uti rajzokkal, genreképekkel, életrajzokkal, aestheticai és bírálati czikkekkal. Küzdve a magyar költő bajai-, szegénysége- s fájdalommaival, folyvást hiven hordá áldozatait az oltárra, melly oly szűken látja el papjait, hogy csak a kebel ellenállhatlan ösztönéből magyarázhatni a hűséget, mellyel a nemzet néhány lelke a költészet kertjében fáradozik. Tagja volt a Kisfaludy-társaságnak, s évlapjait becses dolgozatokkal gazdagította. Élte utolsó éveiben mint egyetemi könyvtári hivatalnok tengődött. Meghalt 1853-ban; nyomorban hagyott családját a nemzet nagylelkűen pártfogása alá vette. —k.

Gáthy István, mérnök és gazdász szül. 1780-ban Huszton Mármarosban. Atyja ref. lelkész Szigeten, Debreczenben és Pesten taníttatta. Husz éves korában iskolatanító lett Ó-Szönyben Komárommegyében; melly idő alatt a zenészetben képezte ki magát. 1803-ban ismét Pestre jött, hol a mérnökséget és jogot tanulta. 1805-ben mérnöki gyakornok lett a tati uradalomban. 1808-ban pedig tiszti mérnök a pápai uradalomban. E minőségében különösen a gazdasági s erdőszeti

ismeretekben mivelte ki magát annyira, hogy 1830-ban uradalmi erdőszászé neveztetett. 1835-ben főmérnök lett ugyanott. A hazának sok hasznos szolgálatokat tett, jelesen a Rába és Marczal szabályozásával megbízott küldöttség által mérnökül használtatott; s itteni tapasztalatait a Marczal kiszáritását tárgyzó tervben foglalta (1830). Irodalmi művei is többnyire mérnöki tapasztalatait és ismereteit tartalmazzák; ilyenek: „Földmérési legújabb rend s műszerfelfedezés“ stb. E munkát később újra átdolgozta s kiadta illy czim alatt: „A földmérés tudománya.“ 1836. „Vizszabályozási eszméletek.“ 1839. „Viztani terv Budapest árviztöli megmentésére.“ 1840. Ezenfelül irt: „Erdészet a haza jelen szükségeihez alkalmazva,“ melly, valamint más gazdasági s mértani munkái kéziratban maradt. „A kotából való klavirozásnak mestersége,“ (1802); e munkát tanító korában irta, s legelső illy nemű könyv volt magyar nyelven. Irt számos értekezéseket a Tud. Gyűjteményben, Jelenkor-, Társalkodó-, s főleg az Ismertetőben. Különösen távmérésövekről, szesz- és eczetgyártásról, csillagászatról stb. Tagja a magyar akademiának. —k.

Gebhardt Ferencz, orvostudor szül. Győrött 1791-ben. Iskoláit Óvárott, Budán, Szegeden, és Pesten végezte. 1815-ben Bene Ferencz mellett assistens, 1816-ban szülésmester, 1818-tól kezdve öt évig az orvosi kar jegyzője, 1824-ben tanár a pesti egyetemenél. Egy ideig a pesti vakok intézetének rendes orvosa volt. Tagja a magyar akademiának. Beköszöntő beszédjén kívül „az orvosi tudomány méltóságáról“, melly az 1824-iki Tud. Gyűjteményben jelent meg, irt magyar klinikát: „Utmutatás az orvosi gyakorlásra“ czim alatt (Pest, 1827.), s a „Különös orvosi nyavalya- és gyógyítástudomány alapvonalait.“ Pest, 1828. E munkájaért választatott a magyar akademia által természettudományi fizeteses első taggá. Azóta a frauendorfi kertmivelő társaság tiszt. tagja lett. —k.

Gegő Elek, született 1805. mart. 25-én Csik-Tapolczán a székely havasok völgyében. Jó anyjának vallásossága, a csiksomlyói hét százados monostor közelsége, a szellem, mit

az nevelt s a reformatio ellenére is fen birt tartani vidékén, a szokott tanulmányok végeztével beléptették őt a sz. Ferencz szerzetébe. Ujonczságát Malaczkán, Posonmegyében tölté, bölcsészeti s hittani pályáját pedig Székesfejevárt, Nagyszombatban és Posonyban végzé, s ugyanitt 1831. kezdette meg hitszónoki hivatalát; majd Pestre vitetett, hogy ott vasárnaponként magyarul hirdesse a szent ígét. Nemcsak az egyház volt a hely, hol buzgó szónoklásait fogékony szívek serege várta: kisdud szobája gyakran telt meg a bizodalmas nyájjal, mellynek egyik tagja tanácsot, a másik vigasztalást, mindenik pedig megnyugvást keresett és talált. Gegő nemcsak az erkölcsi, de a polgári társaságnak is a vallás eszközeivel kívánt nevelni polgárokat; a hazafuságot is, mint Istentől rendelt kötelességet tüntette fel. Titok fátyola lebeg azon okok felett, mik őt Pestről eltávoztatták; a könyvek, miket hivei az elváló miatt öntöttek, bizonyítják, hogy munkálódásait áldás környezte. Szombathely látta ezentul folytatni pályáját, sőt Szombathely egész vidéke; a nép hordozta őt mindenfelé, s ezeken fogták fel Isten nyílt ege alatt harsogtatott szavait. Ittléte alatt Vas megye rendeitől a szombathelyi lyceumban magyar nyelv és irodalom rendes tanárává lön kiszemelve, s nem ő rajta mult, hogy ez állomást el nem nyerheté. 1835-ben a zágrábi akademiánál keresett alkalmazást, de siker nélkül. Ekkor fordult először lelke kelet felé, s a moldvai magyarok felkeresésére indult, hogy azokat a hit- és nemzetiségben megerősitse. A magyar t. társaságtól, mellynek 1835. óta levelező tagja volt, tanácsot s uti levelet kért, s annak visszatérte után nyomozásai eredményét elé is terjesztette, melly „A moldvai magyar telepekről“ czim alatt Budán, 1838. meg is jelent. Mióta ő a moldvai magyarok közt járt, vágya köztük élni nem csillapodott; miért is a keleti nyelvek alapos ismeretét megszerzendő, a konstantinápolyi custodiatushoz segédnek ajánlkozott; azonban Odessa jelöltetett ki neki munkahelyül, mi őt felette elkeseríté. Szerzetében nem volt többé maradása. Mint gr. Zichy Bódog udvari kaplánja, annak védelme alatt 1844. a veszprémi megye papjai közé felvétetett,

s mint ilyen a posonyi országgyűlésen számos minden nemű s rendű hallgatóinak ékes magyar nyelven hirdeté a Salvator nevű egyházban az üdv ígését. Rövid betegség véget vetett a jeles egyházi férfiú életének oct. 9-én 1844. Munkái a már említett-
teken kívül a következők: „A ker. vallás boldogítója az egyes embernek és köztársaságnak.“ Posony, 1832. „Magyarország rövid földleirása.“ Pest, 1834. Albach után. „Egyházi beszédek.“ U. o. 1836. E beszédek nagy része nem tesz ugyan eleget a művészet szabályainak, mert többekben a tárgyhoz ragaszkodó szabatosság és finomság az alkalmazásban hiányzik; de az ő hallgatóinál pótolta mindezt a bensőség, a hév, a bűnnek ez indulatos gyűlölete, s imádása a jónak és szentnek. „A napkeleti epemirigy dulásakor égbeliek oltalma alá folyamodó keresztények rövid ajtatossága.“ Csik - Somlyó, 1836. „Math. phys. földleirás.“ Pest, 1837. Albach után. „Az egyenes lelkű hivatalviselő.“ Kőszeg, 1838. A Jelenkor melletti Társalkodóban tőle ez áll: „A vasmegyei régi várak és váromok“ (1838). „Valami a költészet ügyében.“ „A szombat-helyi emberszerető egyesület.“ „Leánynevelő-intézet Rohoncson.“ „Rhodusi vitézek és Soliman.“ „Szabó János kanonok és apát emlékezetének.“ „A csepregi pütkösi királyságról.“ „Polgár történeti kalászkok.“ „Új és ó levelek.“ „Pillanatomban keletre.“ „A kegyetlen kegyes török császár“ (1840). A „Tudománytár új folyama 5. k.: „A. sz. Ferencz rendű bosnyák szerzetesekről;“ 13. k. pedig: „Bosnyákország történetéről“ értekezett. „Magyarország története.“ Pest, 1833—1834. Ezeken kívül még székely szók gyűjtésével is járult a magyar t. társaság kiadta „Tájszó-tárhoz.“ —y.

Gelei József, született 1754. dec. 6-án Alacsán Borsodmegyében, hol atyja ref. predikátor volt. Iskoláit Miskolcson kezdte, és S.-Patakon végezte. Épen ekkor kelt fel a magyar világ hajnala: őt lelke a nemzeti ügyben közmunkálódásra hívta. Így Szacsvai Sándorhoz, a „Magyar Kurir“ kiadójához állott segédül, s e mellett üres óráit fordításokra szánta. Ez idő alatt jelent meg tőle „Ifjabbik Robinzon, íródott a gyermekeknek gyönyörködtető és hasznos magok mu-

latságokra, fordítódott Gelei József által“. Posony, 1787. „Hallónak boldog estvéje“. U. o. 1788. Németből 2 szakaszban. Magára vonván ekkép munkássága által Kazinczy Ferencz figyelmét, ennek és általa gr. Török Lajosnak, a kassai tankerület főigazgatójának buzditása és pártolása mellett, kiállott csödület után, melly akkor német és latin dolgozatokat kívánt, a jászberényi középtanodában professor lett. József császár holtá után a kath. iskoláktól a nem kath. tanítók elmozdítottak, Gelei is a kunhalasi ref. iskolához vándorlott át, innen S.-Patakra, hol 1807-ig tanított. Itt írta e munkáját: „Az ásványok országa“. S.-Patak, 1811. Nyugalomba tétetvén, Miskolczon élt, hol a magyar t. társaság őt felkereste, s 1832. sept. 1-jén levelező tagjai sorába igtatta. Visszavonult életét 1838. mart. 1-ső napján végezte be, 84 éves korában. Kéziratban maradt „XVI. Lajos és hitvese élete“. — y.

Gelei Katona István, szül. Hevesmegyében, Egertől nem messze Gelén, a XVI. század vége felé. (1594.). Atyját nagyon korán veszté el; hét éves korában a tatárok által elraboltatott: de anyja őt Szolnokon megismervén, jó pénzen váltá meg. Tanult Sátor-Alja-Ujhelyen, Gönczön és Sárospatakon. Bethlen Gábor költségén 1615. és 1619. a heidelbergi egyetemet látogató meg, honnan visszajöven, 1621. udvari papjává nevezte; majd 1633. erdélyi superintendenssé választatott. Meghalt 1649. Jelesb munkái: „Titok Titka a sz. Háromság egy bizony örök Istenről való szép könyv“. Nagyvárad, 1645. „Váltság titka“. U. o. 1645. „Magyar Grammatica“. Fejérvár, 1645. Jó, de ritka könyv, stb. — y.

Georch Illés, szül. 1772. sept. 25-én Ettrekarcsán, Posonymegyében niemes de szegény szülőktől. Posonyban végezvén iskolai pályáját a törvénytudományig, az egyházi rendbe lépett; mellyet két év múlva elhagyván, ügyvéddé lett. Gyéren mutatkozott eleinte a fiatal ügyvédnek szerencséje; szomorú szinben képezte magát előtte a kétes jövő: midőn Hunnia termékeny téerein is megszólalt a harcra hívó kürt, s a nemességnek közfelkelés hirdettetett Napoleon ellen; ő is tehát esküdni ment a fölkelte nemesség zászlója alá, hol

főhadnagyi ranggal tiszteltetik meg. Alig tölte azonban a vitézi pályán félét, midőn a közfelkelés szüksége rögtön elenyészttével a főhadnagyból magyar nyelvtanító lön a posonyi akademiánál. Több évig vitte csendesen tanítgatásait, s azok mellett mint ügyvéd is dolgozott mindaddig, míg érdemei megismertetvén, elébb ugyan főhg. Albert ráczkevi uradalma ügyészének, majd igazgatójának nevezteték ki. De ezen több rendbeli terhes hivatal és foglalatosság nem gátlá őt a parlagon heverő magyar irodalom mezején is a tudományoknak áldozni. „Honi törvény“ czim alatt 1804—1808. közrebo csátott munkája nemcsak az akkori körülmények közt, de később is ragyogó színben fog a nemzet emléktábláin tündök leni; mert bebizonyítá, hogy a hajlékony magyar nyelv elég alkalmas a tudományban előforduló eszmék és műszavak megmagyarázására és kifejtésére. 1818-ban „Magyarország uralkodóinak származásokról és jelesebb tetteikről“; 1821-ben „A magyar helyesírás fő rendszabásairól“ czimű dolgozatait adá ki; mellyek, valamint egyéb folyóiratokban megjelent tudós értekezései tekintetéből, 1832. sept. 11-én a magyar t. társaság tiszteleti tagjává választatott. A 60 éves ősz tudós szemei gyengosége mellett is fiatal tüzzel munkálódott. „Törvényes tárgyú értekezések“ czimű munkáját 1833—1834. adá ki. Meghalt 1835. jul. 31-én. Kéziratban hátrahagyott „Fejtetett honi törvények“ a jó munkák közé tartozik. — y.

Gergei Albert, a Szepesben jelenleg is virágzó Görgei család tagja volt, melly család Tornamegye Görgő nevű falutól veszi nevezetét. „Historia egy Argirus nevű királyfiról és egy tündér szüzleányról“ czimű tündérmeséről nevezetes, melly mű a magyarnak most is igen kedves népkönyve. Szám talan kiadást ért, többnyire hely és év kitétele nélkül. A szerző a XVI. században élt, hol mikor született, és mikor irta e mesét, nem tudhatni. Irt több illy regéket is, de hoz zánk több nem jutott-el. — k.

Gévay Antal (Rajkai), szül. Komáromban 1796-ban. Iskolai pályája végeztével nevelő gr. Széchényi Pál házá nál. 1827 óta Bécsben a cs. udvari könyvtárnál alőr. 1840-ben a

status-főkancellár által folyamodás nélkül cs. kir. házi, udvari s álladalmi levéltárnok. 1831-ben választatott akadémiai lev. taggá, később a felső-lausitzi tud. társasági oklevéllel tiszteltetett meg. Munkái: „Az 1625-iki majus 26. költ gyarmati békekötés czikkelyei deákul, magyarul és törökül“. Bécs, 1837. „Az 1627. évi sept. 13-án költ szőnyi békekötés czikkelyei deákul, magyarul és törökül. Bécs, 1837. „Legatio Jo. Hoberdanacz, et Sigismundi Weichselberger ad Suleimannum I. imp. turc. iussu Ferd. I. regis Hung. obita 1518.“ Bécs, 1834. Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte d. Verhältnisse zwischen Oesterreich und der Pforte in XVI. u. XVII. Jahrhunderte“. III. köt. „A budai pasák“. Bécs, 1841. „Itinerär, Kaiser Ferdinands I. 1521—1564.“ Bécs, 1843. Történeti közlemények a bécsi liter. évkönyveiben, a Tudománytárban, s a bécsi codex általa leírva a Régi M. Nyelv-Eml. I. kötetében. Kéziratban anyagok a török, persa és magyar nyelvek összehasonlításához; és sajtó alatt megakadva a mohácsi veszedelmet közvetlenül követett történetek oklevél-gyűjteménye. Gévy 1832 óta évenként 50-pfrttal járult az akadémia pénztára neveléséhez. Meghalt a hazai történettudomány nagy veszteségére jul. 9-én, 1845. (Ujabbkori ism. tára után). — k.

Gombos Imre, született 1791. jul. 6-án S.-Laádon Borsodmegyében. Atyja Ferencz tb. volt. Iskoláit Kassán végezte; Pesten 1810. törvények tudora lett, s részint az eperjesi kerületi, részint a királyi tábla meletti törvénygyakorlás után, 1812. Borsodmegyében tiszteleti aljegyző, majd a magyar cancellaria, utóbb a köz. kamara mellett fogalmazó gyakornok, 1817. a magyar kamaránál titoknok, 1826. ugyanott tanácsos, 1837. a magyar cancellariánál előadó, majd hevesi administrator lett. Gombost hajlandósága jókorán írói pályára, s majdnem kizárólag drámaszerzésre vonta. Az 1815-ik és következő évből fennlévő számos kéziratai termékeny, gondolkodó elmére mutatnak; és sajnálni lehet, hogy hivatalköre, melyet mindig teljes lélekkel töltött be, költészeti hivatásától végkép elvonta: azonban egész életében buz-

gó kedvelője volt a magyar irodalomnak, pártolója a hazai nyelvnek. A magyar t. társaság 1835. sept. 14-én választá el tiszteleti tagjává, melly állásában a kisgyűlésekben nem ritkán elnökölt. Meghalt 1840. jun. 12-én. Következő színműveknek volt szerzője: „Lilla“ vigj. 3 fv.; de mellynek fele hiányzik kéziratai közt; „A testvérek“ vigj. 1 fv. „A szekrény és rózsabokor“ vigj. 1 fv. „Esküvés“ szomj. 5 fv. „Elek és Polyxena“, polgári szomj. 5 fv. Szerénységből nem nyomatta ki műveit, noha a színpadon megállottak. — y.

Gorove László, szül. 1780. mart. 2-án Szamosujvárt, Belsőszolnokmegyében. Tanulását szülőhelyén kezdte, s a bölcsészetiig bezárólag Kolosvárt folytatta. 1800. Pestre jött a törvényt tanulandó. Már gyermekkorában édes atyja s anyja által, kik ritka tehetséget gyanítanak benne, kijelelteték a pálya, mellyen indulnia kellett. 1796., és így 16 éves korában, mint tanuló a kolosvári színházban több társával egyestülve Kotzebue „Emberggyűlölés és megbánás“ czimű magyarított színművét adván, nemzeti nyelvünk iránti buzgalmát kitűnőleg tanusítá. Atyja holtá után 1801. az ősi birtokba lépett a 25 éves ifju, s 1810. elhagyván Erdélyt, Magyarországra jött, s az alföldön telepedék le; hol k. adomány által megnyervén Gattája helységét, s látván azt, hogy e vidéken a magyar nyelv mindenütt kiküszöböltetik, minden igyekezetét arra fordítá, hogy némelly szabadalmak engedésével Gattájára magyar lakosokat édesgessen, kiknek az általa emelt templomban az Isten igéje magyarul hirdettesék; így lön, hogy mind Gattája, mind vidéke magyarosodni kezdett. Ekkép ő rövid idő alatt köztisztelet tárgya lett. Hivatalt, noha felszólittatott, nem vállalt, egyedüli gyönyörét a tudományokban és gazdaságban lelvén. E század elején mint nemzeti nyelvünk bajnoka tűnt fel. Irói pályáját 1801-ben „A jegyesek Karthágóban“, czimű eredeti és vitézi történetet magában foglaló munkájával kezdte meg, melly nyomtatásban 1807. Budán jelent meg. A színészetet „Jeczid és Haba“ (1806.), meg „Erdemes Kálmár“ (1807.) szindarabjaival gyámolította. Később a komolyabb tudományoknak

szentelvén üres óráit, egy nagyobb munkáján kívül „A férfinak tökéletességei” (Pest, 1823.), számos apróbb, de jeles értekezésekkel gyarapítá a Tud. Gyűjt. több köteteit. (1819—1837.). A nemzetiség és nyelv ügyében szerzett érdemeiért a magyar t. társaság 1835. sept. 11-én levelező tagjaul választá. 1839. testvéreivel együtt tett jutalom-alapítvánnyal, mellynek kezelésére a magyar t. társaságot kérte meg, nevét még inkább örökölté. Meghalt 1839. mart. 12-én. —y.

Gózon György, született 1804. apr. 15-én, Pest-Pilis-Zsoltmegyékben kebeleztet Csepel szigetén Ráczkeve szabadalmas városában. Elemi, közép és bölcsészeti tanulmányait Székesfejervárt, Szombathelyen és Pesten végzé, a hittudományt pedig mint fejéregyházmegyei növendék a bécsi egyetemen hallgatá. A szép tulajdonokkal ékeskedő fiatal pazmanita hazájába visszatérvén, a püspöki megyehivatalnál nyert alkalmazást. Innen a lelkeszség működésébe vágyván, Ercsiben és Székesfejervárt káplánképen összesen öt évet töltött, jelesen ez utóbbi állomásán egyszersmind a helybeli katonai növeldeben nemcsak hitoktató, de édes hazai nyelvünk első rendes tanítójává lett. A lelkipásztorság közvetlen mezejéről ismét a püspöki udvarba hivatván, 1832. jun. 6-tól kezdve fokonzint elömozditás által szertartó, szentszéki rendes jegyző, levéltárnok és titoknok lett. Mint szentszéki rendes jegyző tanítá egyszersmind a helybeli püspöki lyceumban a keleti s görög nyelveket, a sz.-írás-tudományt és magyarázatot két hónapig helyetteskép, másfél évig rendes oktatókép. Mint titoknok ugyanott több mint nyolcz évig minden díj nélkül adta elő a magyar köz- és magán polgári törvényt. Bokros érdemei tekintetéből 1834. sz.-széki közbirónak, 1841. pedig zsinati vizsgálónak nevezteték. 1852 óta zsámbéki plebános, bicskei kerületi alesperes és elemi iskola-felügyelő. Már mint tanuló nagyobb miveltségre törő igyekezetét azzal bizonyítá be, hogy rendes tanulmányain tul két szigorványt adott, nevezetesen a keleti s görög nyelvekből, s a sz.-írás tanulmányokból, ugyszinte a hittanból is. 1832. Horváth János székesfejervári püspök beigtatását versekkel emlékesi-

tette, mellyek költői tehetségéről fényes bizonytságot tesznek; azonban mégis a prosa az, hol ő elemében van: mi eléggé kiviláglik e nembeli dolgozataiból. Ilyenek: „Milly kilátás, minő lépés katholikusa- és protestansra nézve a vegyes házasság“. Székesfejérvár, 1835. „Egyházi Törvénykezés“ U. o. 1841. Jó és hasznos munka, szakismerettel irva. Egyházi becsédei közül csak ezeket említjük: „Székesfejérvárt, sz. István király ünnepén“ 1839; „Új mise alkalmával“ 1841. „A székesfejérvári nagy tűzveszély után“ 1843; Ráczevén, plebános-igatási ünnepélykor“, 1845. Kornmann Rupert tudós főpapnak „Die Sibylle der Zeit, — Die Sibylle der Religion“ gyűjteményéből e czim alatt „Kalászkok az élet köréből“ (1839.) néhány töredék magyarul adatott ki, mellyek nagyrészt az ő tollából folytak, az egész pedig szerkesztése alatt jött ki. Ezeken kívül a „Hirnök“ melletti „Századunk-“ban, a „Nemzeti Ujságban-“ban, s a „Religio és Nevelés-“ben több politikai s egyházi tudósításai közöltettek. — y.

Gönczy Pál, szül. H.-Szoboszlón, 1817. dec. 26-án. Gymnasialis iskolákat születése helyén, a philosophiát Debreczenben végezte. 1838-tól 1844-ig mint nevelő működött. Ekkor keletkezett a zeleméri gazdasági árva-nevelő-intézet, mellynek alapítói, Korap Sándor és Diószeghi Samuel által annak vezetésére hivatott meg; s miután az illynemű schweizi s németországi intézeteket meglátogatta, 1845-ben mint a nevezett intézet igazgatója kezdte meg működését és folytatta mindaddig, míg az intézet az 1848-iki szomorú idők miatt fel nem oszlott. Ennek következtében Biharmegyében kebelzett kólyi birtokára vonult, s ugyanott nyitott egy nevelő-intézetet; 1850-ben Szőnyi Pál pesti nevelőintézeténél nyert alkalmazást. 1852-ben engedelmet nyert a kormánytól egy magánfinevelőintézet megnyitására, s azóta e minőségben önállólag működik. 1852 $\frac{1}{4}$ -ben négy folyamban jelent meg tőle egy iskolai könyv, „Vezérkönyv a növénytan tanításá- s tanulására“ czim alatt. 1854-ben „Ifjusági lapot“ indított meg. Gönczy Pál különösen ezen lap szerkesztése által tüntette ki magát; a benne foglalt mathematicai feladványok nagy

ügyességére, az üdvös irányu ifjusági olvasmányok pedig szilárd jellemére mutatnak. Fájdalom e jeles folyóirat nem találván elegendő pártolókra, megszűnt. — k.

Görög Dömötör, született 1760. nov. 4-én Dorogon, a hajduvárosok egyikében, nemes, de nem nagy birtoku szüléktől; alsóbb iskoláit Debreczenben, a felsőbbeket Ungvárt és Nagyváradon bevégezvén, a bécsi egyetemen Bacsinszki András, akkor még dorogi lelkész, utóbb munkácsi püspök segedelme mellett a törvényt hallgatá. 1784-ben, és így 24 éves korában kezdvén meg futni pályáját, magános házaknál tanítás és a honi nyelv terjesztése által nemcsak elegendő élelmet, hanem maga iránt figyelmet is gerjesztett. Egykori jótevője ajánlása után, az ifju gr. Kolonics László nevelését nyerte meg. Ezután hg. Eszterházy Miklós szólította föl, hogy fiának (Pálnak) vállalná magára nevelését: mit készséggel teljesítvén, azt 1796—1803. nagy meglepéssel folytatta, midőn Ferencz király József főhg. mellé nevezé nevelőül. Érdemei jeleül tanácsosi czimmal, kamarási ranggal és sz. István közép keresztyével ékesítettett föl, 8000 pfrt. nyugpénz rendeltetvén számára. Még gr. Kolonics László nevelője volt, midőn Kerekes Samuellel 1789. jul. kezdetével egy folyóírást indított meg illy czim alatt. „Hadi és más nevezetes történetek“. Bécs, 1789—1791. Végzödvén a török háboru, a folyóírás „Magyar Hirmondó“-ra változott, mely 1792—1803-ig, s így tíz évig tartotta föl magát, s mellynek kiállításában 1801-től kezdve Kömlci István, Márton József és Császár József is dicséretes részt vettek; meg maga Görög különösen Magyarország megyéinek lerajzolásával és kimetszetésével foglalkozott. E földképből a Hirmondó olvasóinak évenként 4 megye küldetett meg ingyen. 1831. febr. 15-én a magyar t. társaság tiszteletbeli tagjává választaték. Meghalt 1833. sept. 7-én. — y.

Greguss Ágoston (Livius, Mihály, Peregrin) szül. 1825-diki april 27-kén Eperjesen. Apja Greguss Mihály volt, kinek rövid életrajza található az „Ujabbkori ismeretek tárá“-ban. Tanult a posonyi, rosnyói és eperjesi tanodákban. Utóbb a

gyógyászati pályát kezdé meg Bécsben, de év multával abban hagyta, s némi habozások után végre hódolt hajlamának, mely őt a bölcsészet felé vonzá, s kiment Németországba. Meglátogatá a nevezetesebb egyetemeket, s tanulmányait Halában végzé 1845- és 1846-ban. Még 1846-ban a szarvasi ág. hitv. főtanodában bölcsészet és történelem tanárává választott; hivatalát azonban közvetlenül a forradalom után elveszté. 1853-diki martius óta a Pesti Napló jelenleg a Magyar Sajtó tudományos és művészeti, általában irodalmi rovatait kezeli. Iratai közül, melyek részint bölcsészeti (s melyekben első keresztneve helyett gyakran Ákost, vezetékneve helyett pedig néha „Gerő“ álnvet használt), az önállóbbak a következők. Fordítási munkák: „Ungarische Volkslieder“ (Leipzig, 1846.), bevezetéssel a magyar népdal jelleméről s általában irodalmunkról, elébb jött ki, mint a Kisfaludy-társaság Népdalgyűjteménye, s a németek hasonnemű gyűjteményei által sokszor kizsákmányoltatott; „Cid“, szomorujáték, Corneille után (Szarvas, 1847.); „Hitvallomása egy papnak“, Rousseau után (Szarvas, 1848.); „A szerelem gyermekei“, regény, Sue után (Pest, 1853.); „Lucifer kisaszszony“, regény, Montépin után (Pest, 1854.); „Bölcsészeti jogtudomány“, Gros után (Pest, 1854.). Eredeti munkák: „Villanykák“, epigrammgűjtemény (Lipce, 1847.); „Futár“, észrevételek irodalmi ügyek körül (Szarvas, 1847.); „Edzdalok“ (Szarvas, 1848.); „A szépezet alapvonalai“ kiadta a Kisfaludy-társaság (Pest, 1849.). Egyes értekezések, bírálatok, versek (eredetiek és fordítottak, a fordítottak többnyire külföldi népdalok, legnagyobb számban spanyolok, melyeket összegyűjtve kiadni szándékozik) elszórva jelentek meg zsebkönyvekben, naptárakban és folyóiratokban, a folyóiratok közt névszerint azelőtt a Regélő, Divatlap, Életképek és Szépirodalmi szemle, ujabban az Uj Magyar Múzeum, Szépirodalmi lapok, Divatcsarnok s leginkább a P. Napló hasábjain. —k.

Grosser ker. János, született 1779. jan. 28-án Ó-Becsen Bácsmegyében. Helyben az elemi, Kalocsán és Szegeden

a középtanodai iskolákat végzé. 1799-ben Kecskeméten a kegyes szerzeti próbaévet kiállván, Szigeten Marmarosban, Beszterczén Erdélyben, Debreczenben, Pesten nyelvtani osztályoknak volt tanítója öt évig. A bölcsészeti tanulmányokat Pesten a magyar egyetemen végzé, s ugyanott tudor-koszorura érdemesítették. 1807. a felsőbb betűszám és gyakorlati mértan tanulásával foglalkozók, idővel csillagászi állásra készüendő. Változván a körülmények, miután a hittanulmányokat elvégzé, s még egy évig Pesten a 4-ik nyelvtani osztályt tanította, Szegedre küldetett, hol a betűszám- és mértant az ottani lyceumban 8 évig általán dicsért móddal és ritka elémélettel tanítá. Ezalatt mint a classica irodalom nagy barátja, több magyar szónoklatok- és értekezéseken kívül Ciceronak nagyobb leveleit nyomos észrevételek- s értelmezésekkel magyarra fordítá s kiadá; nevét szerénységből ki nem tévén. 1810—1812. körül néhány fiatal munkás rendtárssal tervezte egy „Közhasznu ismeretek tárának“ megindítását: de ez a közbejött változások és felmerült akadályok miatt csak terv maradhatott. Magyar-Óvárott ház- és középtanodai igazgató 12 évig volt; itt hivatalos köre pontos betöltése mellett a nagyszerű mezei gazdaságot olly szenvedélyes figyelemmel kísérte, hogy ebbeli tapasztalata- s ügyes tapasztatának köszöni főleg a rend somogy-zalai costodiatus alben-sis című javadalmának fölvirágzását. 1824-től három évig a rendben kormánytanácsos, négyig pedig kormánysegéd, és mint ilyen 1830. és 1831. Pesten ház és középtanodai igazgató volt; midőn Bolla Márton szerzetkormányzó halála után a boldogult által írásban, a szerzet alapszabályai szerint, helyettesítettnek találtatott. Egy év múlva ritka s csak nem halatlan közmegegyezéssel a nagyobb rendgyűlésben rendkormányzóvá választatott (1833.); s ez idő óta négyszer újra hasonló lelkesedéssel megválasztatott. Betegeskedése következtében 1847. fontos hivataláról lemondván, meghalt Pesten, 1847. oct. 30-án. Fáradhatatlan munkásságának s messzeható ügyességének tulajdonítja a rend anyagi és szellemi gyarapodását. Fesztelen társalgása, a tudományok minden ágában

jártasságot és terjedelmes olvasottságot tanusító beszédje s szónoklati könnyüisége köztisztelet és szeretet tárgyává tévék. Sőt Romába hatván hirt, az ottani rom. kath. akademia tagtársának nevezé. —y.

Dr. Grynaeus Alajos, szül. 1804-ben, Hradeken Liptó-megyében. Kisebb és közéletanodai iskoláit Ungvárott, a bölcsészetet Szatmárban, a hittant Bécsben végezte 1828-ban. Két évig segédlelkész volt Szigeten és Ungvárott. 1833-ban a bécsi sz. Ágostonról nevezett felsőbb nevelési intézetben mint annak tagja hittudori koszorut nyert. Ez időtől fogva közéletanodai tanár volt Ungvárott 1837-ig; bölcsészet- s hittanar Szatmárban 1842-ig; rónaszéki lelkész 1846-ig; beregi főesperes és beregszászi lelkész 1850-ig. Felső nevelési helyettes tanár a pesti egyetemen 1853-ig; jelenleg hittanár ugyanott. Czimzetes kanonokká nevezetett 1850-ben. Kiadott munkái: Több lyrai költemények a „Minervá“-ban (1826.); paedagogiai értekezletek a Tud. Gyűjteményben (1826.); „Szép literaturai ajándék“ a Koszoruban (1827.); Hitágazati és polemiai értekezletek „Szatmármegyei levelek“ czim alatt a Sionban (1839). Önálló munkái: „A ker. kath. bölcselkedő ifju ajtatossága.“ (Bécs, 1843.) „Szent imák és zengzetek“ (Ungvár, 1843.) „Déleesti ajtatosság“ (Ungvár, 1843.) „Nep. sz. János élete“ (Ungvár, 1843.) „Tankönyv real tantárgyakkal.“ Négy kiadásban (1850). „Közönséges keresztény imakönyv.“ (Pest, 1851). Ünnepi egyházi beszédek két kötetben. (Pest, 1851). „Paedagogia sublimior theor. et applicata.“ (Pest, 1852.) „Hódolati lant.“ Tanköltemények. (Pest, 1852.) „Ker. kath. szerkönyvecske.“ (Pest, 1853.); „Alkalmi üdvözetek és szavalatok.“ (Pest, 1853.); „Képes ABC, és olvasó-könyv.“ (Buda, 1853.); „Képes kis biblia.“ (Pest, 1853.); „Ker. kath. egyházi történelem“ 4 kötet. (Pest 1853.); „Kis lant a jó gyermekeknek iskolai ajándokul.“ (Vác, 1854.) „Compendium Theologiae pastoralis“ 3 kötet. (Pest, 1854.); „Örömdal Erzsébet császárné és királyné tiszteletére.“ (Buda, 1854.). Ezenkívül közlött számos egyházi értekezéseket, bírálatokat stb. a „Religio“-ban. —k.

Guzmics Izidor, született 1786. apr. 7-én Vámos-Családon Sopronmegyében. Első oktatását 8 éves korában anyja testvére Buday József szent-györgy-völgyi lelkésztől nyerte Zalamegye lövői járásában. A könyv, melyből olvasni kezdett, Faludi Ferencz volt, s a könnyen folyó, könnyen érthető versekben, mint sokszor örömtelve beszélé, nyiladozott értelme, s mivelődék emlékezete a versek szorgalmas betanulása által; az egyszerű természet képei, melyeket naponkint látott a regényes vidéken, s melyek Faludiban oly tisztán, oly gyengédeden valának festve, mikép akkor alig feste más magyar költő, mélyen szálltak lelkébe, s fölötté élénk nyomokat hagytak magok után. A magány, melyet már akkor kedvelt, korán fölébresztette benne a képzerő munkálatait. A latin nyelv elemeit az alsó-lendvai iskolában tanulá, innen Köszegre ment, azután néhány évig Szombathelyt végre Sopronban végzé be a középtanodát; itt hallgatta a költészetet Horváth Pál, később tihanyi apát alatt. De a költészet iskolája, mint maga többször nyilatkoztatá, nem a legmosolygóbban nyílt meg előtte; „latin distichonokat kelle csinálnunk nagyobb részint, ugymond jegyzeteiben, s én törtem a verseket, óránként gyötrém az ugynevezett synonymiát, melyben minden szónál készen áll egy egész vers vagy vers darab, melyet azután kifoltoztam.“ Mindemellett azonban azonkori költészi maradványai, melyeket kéziratok közt találunk, mutatják, hogy a költészethez nemcsak különös vonzalma, hanem szép készsége is volt. 1805. oct. 28-án lépett először sz. Benedek rendébe, s eltöltve majd egy egész évet, 1806. aug. 30-án magát gazdasági hivatalra szánandó, a szerzetet elhagyá; azonban tettét megbánván, szíve sugallatát újra követve, ismét felöltözött nov. 10-én 1806.; s következő évben kezdé a latin nyelvtan ismétlése mellett Pannonhegyen a hellen nyelvet is tanulni. Tanítója e nyelvben, valamint a grammatika- és mathesisben Tóth Farkas exjezuita volt, ki lassu ember lévén, mindenekben csak lassan haladt; mindemellett mégis ő kedvelteté meg Guzmicscsal a hellen nyelvet és irodalmat: s habár a szellem és kecseljes irás titkaiba nem

volt is még ez időben beavatva, mégis fordítani kezdte szótár segédelmével szavakat szellem és kecs nélkül; azonban a fáradhatlan szorgalom és tudnivágy bevezeté őt lassankint a szép nyelv titkaiba s fordítani kezdte jobb izléssel és sikerrel mint azelőtt. Kár, hogy első, sőt későbbi (1811.) Anacreonból tett fordításai elvesztek! Ez évben hallgatá a logicát is, 1808. pedig Győrött a physicából vőn leczkéket, 1809. és 1810. u. o. tanított a középtanodában: milly ifju tüzzel és lelkesedéssel és mégis kitünőleg nyájas bánásmóddal tudják, kik tanítványai voltak, s legnagyobb hálával emlékeznek róla. Miután 1811. mint növendék még ismétlé a rend ujonczaival Pannonhegyen a középtanodai tanulmányokat, 1812. Pestre küldetett a hittudományok hallgatására. Pest volt ama hely, hol leginkább mivelé ki elméjét és szilárdítá jellemét; mit főleg elfeledhetlen Tumpacher József egyetemi tanár lelkes leczkéinek köszöne. Mint bölcsészettanuló kezdett már németül olvasni: Pesten pedig bővebben megismerkedett az egész német classica literatúrával. Itt kedvelé meg nagyobb mértékben a honi irodalmat is, miután Kazinczyt, Berzsenyit, Révait, Daykát olvasá, kik előtt az elébb olvasottak u. m. Baróczy, Rajnis, baróti Szabó Dávid és mások homályba borultak. Mint növendék 1814. több rokon szellemű társaival tudományos egyesületbe állott; dolgozgattak együtt eredetiekben és fordításokban; egyebet azonban nem adtak ki, mint egy pár regényt e czim alatt „Két koszorus Delinke,” mellynek elseje „Miteusz“ eredeti dolgozat Guzmicsé, Baróczit utánzó tollal; másika Farkas József pécsi növendéké, fordítás Lafontainból. Ugyanitt irt Bilkei Pap Ferenczczel egy vigjátékot is, melly azonban nem jutott napfényre; részt vett a „Nemzeti Plutarkus“-ban, részt Hübner Lexicona fordításában. Négy év múlva mint hittudor térvén vissza Pannonhegyre, tüstént a dogmatica tanításával bizatott meg, hol 17 évig mennyi hatással lön felvilágosodott józan tanítása, folyvást ifju hévtől lángoló ékes előadása által tanítványai kiképzésére, az illető főmonostor évkönyvei fogják örök hálával hirdetni. Megszokva már fiatal korától az olvasást és

hasznos munkálást, ösztönöztetve tovább a nagytudományu Horváth Istvántól is, üres óráit, mint tanár, a virágzásnak indult magyar irodalom gyarapítására szentelé, s kisebb kötetű és kötetlen czikkek után terjedelmesb értekezésekbe ereszkedék, melyek közül különös figyelmet leginkább az gerjeszte, mely az 1822-iki Tud. Gyűjt. 8. k. „A nyelv hármas befolyásáról, az ember emberítésébe, nemzetesítésébe és hazafiúsításába“ czim alatt jelent meg. Lapokat tölthetnének el, ha munkálatait, mióta irodalmi pályáját éltének 30. évében megkezdte egyenkint akarnók felhozni; legyen itt röviden az mondva, hogy alig volt folyóirat, melybe ne dolgozott volna; nevét a Tud. Gyűjteményben, mióta megindult; Egyházi Értekezésekben, miután Márton István katekismusi pörébe keveredett; Muzáronban, Aurorában, Athenaeumban, Figyelmezőben, Budapesti Árviz-könyvben stb. olvasuk. Elhallgatva tehát a kisebb értekezéseket, melyeket az imént felsorolt folyóiratokban és zsebkönyvekben megjelentek, elhallgatva sok kisebb poetai műveit, melyek bár egy füzetben kiadatnának, csak önálló munkáit jegyezzük fel, melyek következők : „A keresztényeknek vallásbeli egyesülésökről: levelek az evang. ker. tolerancziának védelmezőjéhez.“ (Pest 1822.); melyre Bátori Gábor pesti predikátor és superintendens beszéde a tolerantiáról adott alkalmat. „A kath. anyaszentegyháznak hitbeli tanítása a magyarországi protestansokhoz.“ (Pest, 1822.) „A vallás-egyesülés ideájának, és a romai katolikus és protestans keresztények közt fenálló unio vizsgáltatása.“ (Győr, 1824.). „Theokritosz maradványai“ hexameterekben. U. o. 1824. „A romai kath. és protestans keresztények közt fenálló unionak másodszori vizsgáltatása.“ U. o. 1826. „Pannon századjait“ éneklé hexameterekben Kovács Tamás főapát beigtatása alkalmával 1830. „Theologia christiana fundamentalis et Theologia dogmatica.“ (Győr, 1828. és 1829. 4. k.), mellynél alkalmasb iskolai könyvet alig találunk korunkban. Minő szeretettel és benső vonzalommal viseltetik Guzmics a hellen nyelv iránt, mennyi rokonságot sejtett a magyar és hellen nyelvek közt, sajátá-

gok, kifejezések, csínosság tekintetében, azt a magyar t. társaság Évkönyvei 1., 2., 3. k. „Hellen-magyar drammaturgia“ cím alatt kijött jeles értekezése tanusítja. Az akadémia által megjutalmazott „Sophocles Oedipusa, és Euripides Iphigeniája,“ a hellen költészet e remek gyöngyei, tettelegesen tanui ebbeli jártasságának, választékos izlésének. Részt vőn azon választmányban, mely a magyar t. társaság alaprajzának kidolgozására 1828. kiküldetett, s ugyanannak első alakulatakor 1830. nov. 17-én a nyelvtudományi osztályban vidéki rendes tagnak; 1838. pedig tiszteleti tagnak választatott. Új kort kezdett hittudományi irodalmunkra deríteni az „Egyházi tár“ által, melyet 1832. megindítván, halálaig folytatott. Mennyire terjedt általa a magyar vallási tudományosság, azt a magyar egyháztörténet írója fogja egykor illő kiterjedésben méltányolni. 1832. bakonybeli apáttá nevezteték, és kevés év alatt a szelid musákat a rengeteg Bakony magányába édesgette, és szerzetes társait magyar írókká képezni igyekezett. Bakonybélben mintegy 150 gyermek számára tisztességes lakást épített, taníttatta a katekismuson, biblián, és számvetésen kívül Magyarország rövidleírását, történetét, a magyar helyesírást, melyet maga készített. A vizsgálatokon mindig megjelenvén, a jóknak jutalmakat osztogatott. 1837. hangász- és énekesiskolát alapított. Miután Bakonybél környékét egészen megújítá, munkás életének bőllob vetett véget 1839. sept. 1-ső napján, úgy szerzetének, melynek első csillaga, lelke, és büszkesége, valamint azoknak, kik ismerék, méltó bánatára; mielőtt sok éves tanulmányai eredményét, „Az erkölcsi világ történeti rajza“ című munkáját bevégezte volna. —y.

Gusztényi János, született 1718. Árvaországban, kitűnő tehetségeinek jeleit már serdülő korában adá; jelesen végzett középtanodai pályája után az egri növendék-papok koszorujába igtattaték. Mint pirincsi, miskolci, és sátoraljaújhegyi lelkész egészen hivatálának élvén, voná mágára gr. Erdődy Antal, majd b. Barkóczy Ferencz egri püspökök figyelmét, kiknek ajánlására egri kanonokká, s nemsokára a

kir. tábla praelatusává nevezteték. Barkóczynek segédkezet nyújtott az egri lyceum felállításában. A magyar anyaszent-egyház nagy bajnokát Maria-Therezia 1766. nyitrai püspökké, s ugyanazon nevű megye főispánjává s belső titkos tanácsossá nevezé. A Nyitra melletti kövesdi hegyen az akkort keletkezett, de a pápától meg nem erősített nazaren szerzetesek számára lakot építtetett. Templomok, lelkészek és betegek irányában igen bőkezű volt. Ápolá azonfelül a tudósokat, előmozdítá a magyar irodalmat. Helmecey István körösi ref. predikátornak Miaburgban 1743. megjelent. „Igasság paissa“ ellen irta az „Üdvösség mannáját.“ Eger, 1759. Fontos és szép munka. Meghalt Mocsonokon 1777. és eltemettetett Nyitrán. —y.

Gr. **Gvadányi József**, született 1725. oct. 16-kán Rudabányán Borsodmegyében. Első oktatását Egerben nyéré, hol főleg a költészetben lön kitünővé. A bölcsészeti folyamat Nagyszombatban végzé, hol e tanokból szigorványt is adott. 1744-ben Szirmay serezedébe állott mint zászlótartó, s csakhamar sikra kelvén a poroszokkal Sleziában kétszer, a francziák- és spanyolokkal Cseh- és Olaszországban ötször ütközött meg. Midőn 1747. a magyar had V ar mellett Provenceba átkelt, a francziák által ő is elfogatván, Toulonba vitétt; honnan egy hónap mulva, letétetvén érette a váltságdíj, szabadon bocsáttatott. Midőn a sereg az ellenség tulnyomó erejének engedni kényszerülván, magát visszavonta, a vari hid bevétele alkalmával lábán sebet kapván Savonába szállítatott; honnan 13 héti gyógyítás után a Genua alatt fekvő táborba érkezvén, kapitányi rangra emelteték. 1752-ben a lovassághoz tétetvén át, jelenvolt a 7 éves háboruban, s 1773. tábornokká lön; s mint ilyen 10 év mulva nyugalomba lépven, Szakolcza mellett telepedett le. Rövid betegség után 1801. dec. 1-én halt meg. Munkái ezek: „Falusi notarius budai utazása.“ (Posony, 1790.) „Falusi notarius pokolba menetele.“ (Basel, 1792.) „Falusi notarius elmékedései, betegsége és halála.“ (Posony, 1796.) „Rontó Pál és gr. Benyowszky Mórícztörténeteik.“ (Posony, 1793.). Nagy benyo-

mást okozott az 1790. országgyűlésről „A mostan folyó ország gyűlésének leírása.“ (Lipcse, 1791.) czim alatt kiadott satyrája. — Megkezdé ő a világ történetének kiadását is (Posony, 1796—1813. 9. k.) de közbejött halála miatt be nem végezhetette. Folytatta Kis János. —y.

Gyalogi János, született 1686. jan. 6-án Gyöngyösön. A jezsuiták közé 1701. lépett. Végezvén Nagyszombatban a bölcsészetet, 3 évig oktatta az ifjúságot Kőszegen; Kolosvárt pedig a szónoklatot egy évig tanította. Ezután hallgatá a hittudományokat, és 1718. Kolosvárt magyarázta a bölcsészetet. Noha a tanításban nagy ügyességet fejtett ki, előljárói saját kérésére hitszónokká tevék; melly hivatallal több helyütt 34 évig foglalkozott. Közönségesen ékes, de mégsem keresett nyelveért magyar Ciceronak nevezték. Innen történt, hogy a nem katolikusok is szívesen hallgatván őt, a kath. hit alaposágáról meggyőzve, az egyház kebelébe visszatérnének. Rendtársait 7 évig szeretetteljesen kormányozta. A nagyszombati és kolosvári gymnasiumot 4 éven át igazgatta. Fogyni érezvén erejét, nyugalomra lépett, s rendtársainak 9 évig volt gyóntatója; s ez idő alatt készíté sajtó alá egyházi beszédeit. Végre Budára költözvén, 1761. maj. 29-én élte 75. évében elhalt. 12 latin és nyomtatásban megjelent munkáin, s mintegy 54 külön tárgy magyarul irt értekezésein kívül ki nyomatta 6 kötetre terjedő egyházi sz. beszédeit is. —y.

Gyarmathy Chrys. János, szül. 1810. jan. 27-én Kis-Görbön Zalamegyében. Elemi iskoláit Sz.-Gróton, a nyelvészeti osztályokat Jászberényben, a humaniorákat Egerben, a bölcsészetet és jogot Pesten végezte. A veszprémi növendékpapság közé felvétetvén, a hittudományt a pesti központi papneveldeben hallgatta, s mint az ottani magyar iskolának tagja, irodalmi pályáját az „Eredeti bűnről“ szóló értekezéssel nyitotta meg (a p. nevendp. munkálatai III. k.). Hittanulói pályája alatt a hittudományokból két szigorlatot tett. 1837-ben pappá szenteltetvén, Szücs István mernyei plebános mellé segédnek neveztetett, s ugyanazzal félév után Atalára hasonló minőségben áttétetvén, szigorlatait bevégezte; 1834. sept.

30-án hittudorrrá felavattatott. Tizennégyszévi hónapi káplánkodása után 1835. márt. 10-én a pesti központi papneveldebe tanulmányi felügyelőnek és tanár-helyettesnek neveztetett 1836-ban papneveldei könyvtárnok lett, s e hittani szempontból nevezetes és mintegy 10,000 kötetre terjedő könyvtár neki köszöni tudományos szakok szerinti rendezését. 1838-ban itt kezdte a „Magyar Sion“ egyházi lapot szerkeszteni, s folytatta magyar nyelven két évig. — Ugyanitt 1844-ben olaszból fordította s kiadta „Vallás-barát“ czim alatt a szentek életét, négy evangéliomot naponkénti elmélkedéssel. E munka kezdete leendő az általa czélba vett „Vallás-barát vagy elme- és szóképző munkálatok gyűjteményének,“ de 1845-ban a helytartótanács által somlyó-vásárhelyi plebánossá neveztetett. Mielőtt távozott volna, napfényre bocsátotta „Közhasznú műszótár s tiszti írásmód“ czim alatti munkáját; mint plebános kiadta több apró dolgozatain kívül az „Isten országa vagy egyházi államtan“ cziműt, 2. kötetben. Sajtóra érdemesítették több egyházi beszédei; ilyenek: „Tisztelet-oltár, melyet a magyarok Nagyasszonyának emelt.“ (Pest, 1836.). „Egyházi szózat az irgalmas nők ügyében.“ (Pest 1842.). „A jeles hazafi a béke és harcz idején.“ Pápa, 1846. stb. Írt több értekezéseket az általa szerkesztett Magyar Sionban, egyet a Hasznos Mulatságokban, s egyet a Religio 1854. I. félévi folyamában „Egyháztörténeti nyomozások“ czim alatt. —k.

Gyarmathi Samuel, született 1751. júl. 15-én Kolosvárt; első tanulását ugyanott kezdte. 1763. Enyedre, majd Zilahra rándult, innen ismét Enyedre vette magát 1769., hol iskolai tanulását be is zárta. Maria-Therezia Bécsben az orvosi tudományt tanulók számára új alapítványt tett, s 1776. Gyarmathi is Bécsbe rándult e tanba magát beavatandó; s az ugynevezett Goldberg alumnaeumába fel is vétetett. Orvosi oklevelet 1782. nyert, s jóllehet szegény állapotban, mindjárt utnak indult András Samuel barátjával Németországba tapasztalás végett. Négy hó eltelté után, megismerkedvén a német tudósokkal, visszatért és Posonyban tanítgatta gr. Ráday Pált és Gedeont; itt laktában dolgozott a Révai szer-

kesztette „Hirmondó“-ba. 1784. Pestre, innen a H ó r a okozta zavar lecsillapultával Erdélybe ment, hol következő évben Enyeden megházasodott. 1787. Hunyadmegye rendes orvosának választá. Az ujságban olvasván, hogy Görög Dömötör a legjobb magyar nyelvtan készítőjének 50 db. aranyt tűzött ki jutalmul; Déván laktában munkához fogott; s már 1791. el is készíté azt, de csak 1794. adta ki Kolosvárt „Magyar nyelvmester“ czim alatt. Hunyadmegyét elhagyván, gr. Bethlen Gergely családjától holtig évi díjt nyert. 1795. ismét utra kelt gr. Bethlen Elek társaságában, s meglátogatá másodszor Németországot; Göttingában két évig mulatván, az ottani tanárokkal tartós barátságot kötött: kik közül némellyekkel hazaszállta után is tudományos levelezést folytatott, Göttingában készíté el ezen munkáját: „Affinitas Linguae Hungaricae cum lingvis fennicae originis grammaticae demonstrata.“ (Göttinga, 1799.); melyért az ottani t. társaság tagjává választatott, és Europa szerte híressé vált. 1800-ban hivatott meg a zilahi tanárságra, s ezen hivatalt 9 évig viselte; meghalt Kolosvárt, 1830. apr. hóban. Nevezett munkáin kívül tollából folyt: „Campe Robisonja; Amerika fölfödözése és a Vocabulariom.“ Bécs, 1816. —y.

Gyöngyösi István, született 1620. aug. 5-én Gömörben szegény, de nemes szüléktől. Költői tehetségének jeleit már tanuló korában adá. Végezvén tanulását, Fülel vár kormányzójának, gr. Wesselényi Ferencznek, világos elméje s a verselésben tanusított ügyessége miatt csakhamar megtetszett. A még alig 20 éves ifju sok jótéteményében részesült a Wesselényi háznak; szerencsésen folytak napjai, s mérsékelt foglalatossága mellett átadhatá magát édes képzelmeinek. Wesselényi neje, Széchi Mária Babaluska faluval ajándékozá meg; tisztelve s ápolva azon elmét, melly a nemzetre hasznot és gyöngyöt vala árasztandó. A vett jótéteményekért buzgó háláját kívánván Gyöngyösi bebizonyítani, egy munkát készíté e czim alatt: „Murányi Venus“, és Széchi Máriának ajánlá, melly 1664. Kassán jött ki, köztettségessel fogadtatva. Wesselényi házában 13 évig tartózkodott. 1686. első alispánná

választatott; mely hivataltól 1704. élte 84-ik évében csak a halál menté föl. Tiszti foglalatosságai sem olták ki költői szellemét; mert ő szinte halálaig lelkesedéssel szentelé szünőráit a szelid érzelmeknek. 1681-ben készíté „A maga gyámoltalanságán kesergő Nymphát“. 1693-ban írta a „Porából megelégedett Phoenix, avagy a néhai Gyerő-monostori Kemény János“ című költeményét; ezt követte 1695-ben „A csalárd Cupidónak kegyetlenségét megismérő és mérges nyilait kerülő tiszta életnek geniusa“; 1700. pedig az „Új életre hozott Carielia“. — Rimes versei csinosak, könnyen folyók. Költeményeiben erő, termékenység, nagy gondolatok, gyakran fellengző képzetek, nemes érzések tündökölnék. Még most is gyönyörrel olvashatók. — y.

Györgyényi Ignác, szül. Nagy-Bányán, 1809-ben, s ugyanott végezte gymnasialis iskoláit. A bölcsészeti pályát Szathmárott és Egerben futotta meg. A hittanulmányokat is, mint egri érseki megyei kispap az egri lyceumban végezte. 1830-ban végezván a cursust actarius lett az egri érseki irodában. 1832-ben főliszteltetvén mint rakomazi káplán kezdte lelkeszi pályáját. 1835-ben bereczki, 1843-ben t.-löki, s 1847-ben kisvárdai plebánossá s iskolai igazgatóvá nevezetett, mely minőségben mostanig buzgólkodik. Mint író az egyházi folyóiratokban különféle levelezések és tudományos értekezések közlése által tüntette ki magát. 1844 óta 35 illy értekezéseket bocsátott közre. Különösen a „Religio-“ban igen gyakran találkozunk nevével az olvasók. — k.

Györy Sándor, született 1795. Komárommegye Tarján helységében. Tanult Posonyban, Nagy-Körösön, Debreczenben: innét Pestre ment mérnöki tudományokat hallgatandó, s e tudományokból mint mérnök 1825-ben nyert oklevelet. Számos apróbb mathematicai dolgozatokon kívül munkái ezek: „A felsőbb analysis elemei“. Buda, 1836—1840. „Értekezés a Buda-Pest közt építendő állóhidról“. Pest, 1832. A magyar akadémia 1832-ben rendes tagnak nevezte a mathematicai osztályban. — k.

Gyulai Pál, költő és jeles criticus, született Kolosvá-

rott 1826-ban. Atyja hivatalnok volt. Tanulmányait 1846-ban végzé be. Tanulta a jogot, és egy ideig a hittant. Eleinte nevelői pályára lépett Erdélyben, később pár hónapig az „Erdélyi Hiradó” szerkesztésében vett részt. Gr. Teleki Domokos titkárává választotta, mely minőségében komolyan a költészeti tanulmányokkal foglalkozott. 1853 óta Pesten állandóul telepedett le, s kizárólag az irodalommal foglalkozik. Bírálatában kifejtett alapos nézetei (habár csak a költészet és regény-irodalom terén), az erkölcsileg nemes-gondolkodásuak előtt csakhamar feltűntek, és Gyulai Pál kedves és keresett bíráló lőn. Különösen legujabban a „Buda-pesti Hirlap”-ban közlött „Szépirodalmi szemlé-”je válik dicséretére, hol kimélet nélkül róvja meg a legközelebb megjelent szépirodalmi művek nemtelen irányu oldalait. Már tanuló korában közlött a lapokban néhány verseket és beszélyeket. 1850 óta sűrűn találkozunk nevével minden folyóiratokban, és egyéb irodalmi vállalatokban. Beszélyei közt jelesbek: a „Vén színész” (Losonczy Phoenix. 2. k.). „Fanny” (Nők könyve). „Legelső magyar komikus” (Vasárnapi Ujság). „Varju István” stb. 1853-ban Pák Alberttel a „Szépirodalmi lapok”-at szerkeszté. Itt közlőtte számos versein kívül az „Egyszerű történet” czimű beszélyét, s „Bujdosi” czimű költeményét; melyek, valamint a „Magyar Muzeum”-ban közlött „Petőfi és lyrai költészetünk” szépműtani czikke nem csekély figyelmet ébresztettek. 1848-ban Szász Károlylyal Kolosvárt adta ki „Nemzeti színek” czimű dalokat. Részt vett az „Ujabbkori Ismeretek Tára”, s a „Hölgyfutár” szerkesztésében. A „Déliab”-ban mutatóványt közlött „Egy történet napjainkban” czimű regényéből, mely azonban mostanig még nem jelent meg. Legközelebb gr. Nádasdi Lipót cs. kir. titkos tanácsos nagyreményű fiával Tamással szerződésileg kötelezte le magát három évi europai utazásra. Hir szerint legelőbb Berlinben szándékozik az utazó gróffal hosszabb ideig tartózkodni, hova bucsut véve barátaitól e napokban el is indult azon ígérettel, hogy irodalmi munkásságát külföldön sem szakítandja félbe. — k.

Gyurikovics György, született 1780. jul. 12-én Iván-

czon Trencsinmegyében nemes szüléktől. Első oktatásban a gondos atyai háznál részesült, honnan 1790 végén Vágújhelyre, 1793. Trencsinbe, majd 1795. Modorba küldetett. Tizenhét éves volt, midőn a posonyi evang. lyceum tanulói sorába lépett, tehát olly korban, midőn átláthatá, hogy magának és nem az iskolának tanul. Jövendő tudományosságának már ez évben nem megvetendő jelét adá. 1779. a nagykőrösi ref. collegiumban hallgatá a magyar történetet s oklevéltant; és ezek bevégeztével sietett ismét Posonyba, a szoros értelemben vett philosophia tanulására. A pálya', mellyre készült, a törvénykezési vagyis ügyvédi volt; azonban hajolván rokonai kérésére és ismerősei ajánlására, 1802. nagybátyához, gr. Zichy uradalmi kormányzójához posonymegyei Pusztá-Födémestre ment, magát gazdatisztté képezendő. Nagyon rosszul fogadtatott; mogorva nagybátyja vele kemény szigorral bánt; ő azonban sorsát szendességgel viselvén, a reá bizottakat pontosan teljesíté. Hogy magát több oldalról kiképezze, 1803. a fegymestertől megválván, Skultety Pál mellé állt törvénygyakorlatra, s mint illyen 1805. elvesztvén szüleit, öröksége átvétele után Dárdán Baranyában, majd 1807. Mezölakon Veszprém megyében mint gazdatiszti irnok kezde szolgálni; honnan megértvén Gyurikovics János táblai ügyvéd halálát, Posonyba vonult, és idősb gr. Zichy Ferencz által 1809. ispánnak, majd 1811. kasznárnak neveztetett. 1812. Posonymegye esküttjévé, 1818. pedig Posony város tanácsnokává választatott; s mint illyen az 1825., 1830., 1832. és 1839. országgyűlésen testületét képviselte. Tagja volt az 1827-iki 8. t. cz. megrendelt kiküldöttségnek. Tudományos érdemeinél fogva 1832. mart. 9-én a magyar t. társaság által levelező taggá választatott. 1840. dec. 24-én pedig váltótörvényszéki közkedvességü bíró lett Posonyban. Meghalt 1848. jan. 25-én, a bazini vaspálya udvara előtt szélhűdésben. A hely szük köre nem engedi itt végig elszámolni mindazon tudományos munkákat, mellyeket világ elébe bocsátott, miután azok a Tud. Gyűjt. több füzetében (1819—1827.), a Hesperus és Hormayr Archivumában egyenkint felhordvák; csak azt fájlaljuk, hogy

nagyszerű buvárkodásában hivatalos bokros foglalatosságai annyira akadályozák. — Könyvtára számtalan sok, igen ritka könyvekből és kézirat-gyűjteményből áll; hozzá hasonló egyeseknél a honban kevés találhatik; 1804. kezdé fáradhatlan munkássággal és nagy költséggel szedegetni a drága kincset. A hiteles kéziratok s eredeti fontos oklevelek ivrében mintegy 33 vastag kötetre ruznak, melyek nagyrészt Magyarország földjének s népének ismertetését, történetét, statistikáját és nemzetségeinek származását tárgyazzák. A derék férfinak tudományos érdemeiről a külföld is magasztalólag emlékezik. — y.

Gyurits Antal, szül. Szombathelyen, 1819. maj. 23-án, s ugyanott végzé tanulmányait. 1834-ben Pestre jött, és három évig hallgatá a jogtudományokat kitünő sikerrel; üres óráit a híres **H o r v á t h** István diplomaticai előadásainak hallgatására szentelve. E három év alatt tette sajátjává a német és francia nyelvet. Ezután 2 évig Nagyváradon gyakorlalkodott, hol egyszersmind gr. Kornis Károly fiának nevelője és tanítója volt. Onnan visszatérván, Pesten kir. táblai jegyzőnek esküdött fel; s ez időtől fogva egész az 1847-iki országgyűlés megnyitásaig mint Kelemen János személynöki ítélmester irodájának kiadója töltötte éveit: s ez idő alatt nyerte ügyvédi oklevelét. Az 1843³/₄-iki országgyűlés alatt Posonyban hivatalos foglalatosságai mellett tanulta a gyorsírásnak egy könnyű rendszerét, mellyről egy. füzetkét bocsátott napvilágra, e czim alatt: „A gyorsírásról elméleti és gyakorlati tekintetben. E műve, mellyel legelőször lépett fel az irodalom terén, köztetszést aratott. 1846-ban pedig e czimű munkát bocsáta közre: „Emlékezettan“ (Mnemotechnica), Rewentlow után (Posony, 1846.). Az 1847-iki országgyűlés kezdete óta a gyorsírási pályát választá, s 1848- és 49-ben e téren működött. A gyászos forradalom óta lelke sugallatát követve, kizárólag a tudományokkal foglalkozik. Egy ideig dolgozó társa volt a „Religio“ egyházi folyóiratnak. 1850-ben jelent meg tőle „Menekvés Debreczenbe az 1849-ik év kezdetén“ czimű, kedélyes modorban készített történeti rajz. 1851-ben a

„Jó és olcsó könyvkiadó társulat“ számára is kezdett dolgozatokat készíteni; s egy ideig mint a társulat titoknokai is működött. 1851-ik év óta megjelent munkái a következők: „Virgil pásztori dalai“ (Bucolica. Pest, 1851.). „Virgil Aeneise“ I. és II-ik könyv. Pest, 1851. E műve méltatlanul megtámadtatván, mellette egy védelmet készített és kiadott „Kritika és Pártszellem“ czim alatt. „Roma és Loretto“ (francziából, 1851.). „A XIII-ik századbeli Anacharsis“. Középkori jellemrajz. Walter Vilmos után fordítva 1852. „Az ember és a teremtes, vagy a végokok elmélete a mindenségben“. Desdouts után, 1853. „A keresztes hadak története“ németből magyarítva. 1853. „Rövid és bizalmas feleletek a religio ellen leginkább elterjedt ellenvetésekre“. Francziából, 1853. „A társadalom testen rágódó féreg“. Eger, 1852. — Ezenkívül számos fordított cikket és néhány bírálatokat közölt a „Religio“-ban, Danielik János Emlékkönyvében s a Családi lapokban. Vannak néhány bírálati a Magyar Hirlapban; ezek közt legnevezetesebb Jerney keleti utazásának bírálati, mely főleg szónymozási tekintetből érdekes. — Kéziratban vannak még tőle a „A Druidanő“, történeti rajz németből; „Honorine“ és „Két testvér“ ifjúsági iratok francziából. — Jelenleg Cantu Caesar Világtörténelmének ókori részét fordítja olaszból. — Írásmódjának jellemző sajátja: világosság, könnyű folyékonyság és tiszta magyarság. Legközelebb kiadott egy füzetkét illy czim alatt: „A magyar helyesírás szabályai.“ Pest, 1855. — k.

Haas Mihály, prépost és cs. kir. iskolai tanácsos, szül. Vas megye Pinkafő nevű mezővárosában, 1810. apr. 8-án; hol nagyatyja jegyző, atyja pedig posztónyíró volt. Iskoláit Weinhofer József nagynevű pinkafői plebános vezetése mellett szülőhelyén, Szombathelyen, Pécsen és Bécsben végezte, s bölcsészettudori koszorút nyert. 1834-ben pappá szenteltetvén, káplánkodott Ozorán, Dunaföldvárán és Pécsen; míg a halhatlan Szepessy Ignác pécsi püspök által 1837-ben a pécsi lyceumban történettanárrá neveztetett. 1846-ban Pécs városa elválasztá belvárosi plebánosává, hol egész 1853-ig működött. 1853-ban pestkerületi isk. tanácsossá neveztetett. Mint bécsi

növendékpap Márton József lapjába dolgozott. Pécsen Szeppessy egyházi beszédeit adta ki Peitler Antallal; írta továbbá „Baranya ismertetését“, és német nyelven „Gedenkbuch der Stadt Fünfkirchen“. Van tőle több magyar és német egyházi beszéd és alkalmi dolgozat. Dolgozott a bécsi és külföldi német lapok számára tudományos és leginkább Magyarországot illető értekezéseket, s foglalkodott Weinhofer munkáinak kiadásával. Sok jeles cikkei vannak a Religiónban. — k.

Hajas István szül. 1733. oct. 23-án Veszprémben; a helvét vallást, melyben Peremártonban neveltették, 1748. elhagyván, a kath. egyház kebelébe visszatért, s végezván Budán a bölcészetet, 1754. oct. 14-én a jezsuiták közé állott. Egerben és Nagyszombatban a nyelvtani osztályokban, Pósonyban a költészetiben tanította az ifjúságot. A hittudományt Nagyszombatban és Kassán hallgatta; ezután néhány évig tanító, majd hitszónok volt Kolosvárott. Eloszlattatván szerzete, visszajött Magyarországra, s előbb palotai, 1779. pedig veszprémi lelkészszé nevezteték; mely hivatalt 1798. oct. 29-eig legnagyobb buzgósággal vitt, s akkor elhalt. Következő magyar munkái jelentek meg: „A boldogságos szűz Máriának tiszteletét és segítségül-hívasát bizonyító beszéd“. Veszprém, 1789. „Sz. Péter és sz. Pál apostolok tiszteletére mondott beszéd“. U. o. 1791. „Szűz Mária védelme“ u. o. 1791. A sz. király-szabadjai templom megáldásakor mondott beszéd. U. o. 1791. „Keresztény Filozofus“. U. o. 1792. „Barátságos válasz“. U. o. 1791. „Az igaz megvilágosodásról“. U. o. 1792. „Egyházi Pásztor“. Győr és Veszprém, 1790—1808. 4. k., magában foglalja az év vasárnapjaira szolgáló sz. beszédei jeleseit fölös számmal. E munkát Bajzáth nyomatta ki, és szétosztotta a megyebeli papság közt. — y.

Gr. Haller László, szül. 1717. Már 24 éves korában kormányhivatalt viselt, fontos ügyeket szerencsésen végzett; miért Máramarosmegye főispánjává nevezteték. Meghalt 1751. élte 34-ik évében, midőn épen a hétszemélyes ítélőszék közbirájává tétetett. Kéziratban hagyta Telemachus utazása- és

Gvidius Metamorphosisának fordításait; ez utóbbi fényrejötté előtt elveszett. — y.

Hanák János, született 1812. jan. 25-én a kies Abauj déli részén Szántó és Vissoly közt a Szerencsepataka mellett fekvő Kis-Kérben. Szülei 1820. Boldogkö-Ujfaluba költözvén, ő is velök ment, s az ottani falusi tanodában avattaték a tudományok első elemeibe. Atyja szenvedélyes szőlőmivelő és gyümölcsstenyésző lévén, őt is jókorán a környéken található szőlő és gyümölcsfák megismerésére szoktatta; társaival örömet járt az erdőre madarászni s gombázni; oly módon, mintegy játszva ismerni tanula a madarakat s megkülönböztetni a gombákat. E bájjellemű vidéken a természet ölében hat boldog évet töltvén, anyja kívánságára atyja által Tályára vitetett, hol magán oktatás mellett a két első nyelvészeti osztályt bevégezvén, s 1828. Sátoralya-Ujhelyen vizsgálatot adván, a hátralevő osztályok tanulására Kis-Szebenbe költözött. 1832. lépett a kegyes rendiek közé, s miután az első ujoncz évet Privigyén kiállotta, Breznobányára ment a nyelvészeti osztályok tanítására. Itt ismerkedett meg Linne növényrendszérével; itt látta először Waldstein és Kitaibel jeles munkáját: de hivatala mellett a német és tót nyelv tanulásával annyira el volt foglalva, hogy a természetrajzra igen kevés időt fordíthatott. Ismeretei tágultak, midőn 1835. s 1836. Váczon a bölcsészeti tanulmányokat hallgatta. Majd Nyitra fogadákebelébe mint hittudományi növendéket 1837.; mellynek hájvidékén Láng Ádám helybeli gyógyszerész és jeles természetvizsgáló utmutatása szerint rendszeresen kezdé a buvárkodást, és két év alatt az állat- és növényországból jókora gyűjteményt szerzett. Ő volt alapítója Sümeghi Pállal a zobori magyar egyesületnek, melly a későbbi „Dugonics Társaság”-nak kezdete lőn. Végezve tanulmányait, 1840. pappá szenteltetett, és a mármaros-szigeti középtanodába rendeltetett tanítóul; hol tágasabb tér nyílt vizsgálódásának, mit ő a szükséges eszközökkel, és az illy terjedelmes tanulmányhoz kívántató könyvekkel ellátva, nagyszerűen folytatott. 1841. végén a k. magyar természettudományi társulat rendes tagjává választat-

ván, több természetbuvárral jött ismeretségbe, mi szaktudományára nagy nyomaték volt. Mármaros-Szigetről 1844. végén Vácra költözött s azonnal a természetrajz kidolgozásához fogott; de látván előjárói, hogy illy nagyszerű vállalatot czélszerűleg csak a fővárosban létesíthetni, már következő 1845-ik évben Pestre helyezték, rá bízván a nyelvtani osztályok tanítását. 1848-ban a közoktatási ministerium által egyetemi könyvtár-örnek, s a budai szakrendszeres tanodába természettan tanárának nevezteték. Megbukván e szakrendszer, Hanák Pestre tette át lakását, folytatandó könyvtárnoki tisztjét; de miután látta, hogy díja megtagadtatik, felhagyott a könyvtárba járással, és fogadott száláson napestig dolgozott. Az orosz interventio után a sereggel ment, s Lugos körül Kricsován az epemirigy elragadta 1849. sept. 2-án. Hanák jószívű, nyájas és vidor ember vala, szerette a m. népdalokat, és azokat dalolta. Szelleme hiu vágyak által elkapatva tágasabb kör után sóvárgott, s keblének szűk lett a rendes cella. Innen eredt egyház-reformi brochurje. Nehány hirlapi czikken kívül munkái következők: „A természetrajz elemei az ifjúság számára.” Pest, 1845. Második kiadása 1846. 114 fametszvénynyel van ékesítve. E korszerű munkácska, mint helyes választással, világos előadással s rendszeresen írott czélszerű tankönyv, magasztalólag volt megismertetve a „Budapesti Hiradó” 182- és 184-ik számában. „Természetrajz, vagy is az állat, növény és ásványországnak természethtí rajzokkal ellátott rendszeres leírása, magán és nyilvános oktatásra.” Pest, 1845. Még nincs bevégezve. Pestről távozta előtt három munkáját folytatta, u. m. a nagy természet-rajzot; az állatország történetét Magyarországnak, és a műszótárt, a középsőt dr. Pólya 1849-ben ki is nyomatta. Az „Athenaeum” 4-ik füzetében 1843. Peregriny Elek „Természettörténetét” szakiamerrettel megbírálta; b. Praun Zsigmond rövid életrajzát németből fordítva a „Hasznos mulatságok”-ban közölte stb. —y.

Hegedűs Samuel, született 1781. aug. 26-án Uj-Tordán Erdélyben, hol atyja kir. ügyvéd volt, kitől vette első

neveltetését. Nemsokára azonban Szász-Régenbe tétetvén át atyja, Hegedüs az ujtordai iskolára szorult. Tíz éves korában az enyedi collegiumba menvén át, itt különösen Herepei Ádám, Benke Mihály és Benkő Ferencz tanításainak köszönte a tudományokba bevezettetését. Husz éves korában elvesztvén atyját, nevelőséget kelle vállalnia; melly azért is hasznos volt ránézve, mert növendékének, utóbb tordai főispán Ugron Istvánnak atyafia, b. Szentkereszti András tábornokban második atyát talált, ki mindennemű kifejlődésére elhatárolólag hatott. 1805. szinte az enyedi főiskolában a költészeti osztályban rendes tanító lett. 1806. elején enyedi második ref. predikátorrá választatván, 1807. a göttingai egyetemre küldetett; honnan visszatérvén Enyedre, innen 1810. Kolosvárra ment predikátornak; két évvel utóbb hittudomány tanára lett ugyanott. Ismét két év múlva Herepei Ádám halála után Enyeden romai irodalom; széptan, történetek tanítója; e mellett az alsóbb osztályok nevelése is reá volt bízva. Belefáradván a közmegelegedésre viselt terhes hivatalba, miután azt 15 évig folytatta, 1829. Kolosvárra ment vissza hittani székébe; de már 1830. Tordára, hat évvel utóbb pedig Szászvárosra hivatott meg predikátornak: hol, miután időközben az 1837. szebeni országgyűlésen hitszónoki tisztet viselt, élte végeig megmaradt. Halála 1844. apr. 29-én következett be. Az ő hasznos iparkodásának köszöni Enyed, hogy nyomdával bir. Irodalmi érdemeinél fogva a magyar t. társaság levelező tagjává választotta. Mintegy 20 halotti beszédén kívül, nyomtatva vannak: „Poetai Próbái.“ Kolosvár, 1837. 2. k. Egyéb munkái kiadó nemléte miatt kéziratban maradtak. —y.

Hegyi József, szül. 1756. Szalabéren Zalamegyében. A gondos szülői karokból a piaristák közé lépett. Szerzetes életének alapját 1777. Privigyén vetette meg; s végezvén tanulási pályáját, Váczon, Pesten, Kalocsán, Kanizsán 16 évig dicséretesen vezette a rá bízott ifjúságot a nyelvtani osztályokban. Tanított Pesten, Nyitrán és Váczon a felsőbb osztályokban is. Szegeden a magyar történet előadásával foglal-

kozott. Itt fordítá Gebhard Lajos német munkáját, melyet Kulcsár István „Magyarország története Gebhard Lajos Albert munkáiból magyarázta Hegyi József, megigazította s 1803. folytatta Kulcsár István“ cím alatt adott ki Pesten, 1803. Elhunyt 1827. apr. 12-én, élte 71-dik évében Veszprém-ben. — y.

Helmecezy Mihály, szül. 1792-ben. Tanult S.-A.-Uj-helyen és Pesten; ez utóbbi helyen 1810-ben Horváth István rendkívüli előadásait hallgatta a magyar nyelvészetről. Az egyetem által 1811-ben bölcsész tudori koszorúval tiszteltetett meg. Irodalmi pályára lépven, Kazinczy, Baróczy munkáinak kiadásával foglalkozott. 1813-ban lefordítá Eckartshausennek „Gott ist die reinste Liebe“ című munkáját (Pest, 1813. 2. kiadás 1821.). Később kiadta Berzaenyi verseit. Ügyvédi oklevelet csak 1817-ben nyert. Ő azonban folytonosan hű maradt a magyar irodalomhoz. Sokat fordított franczia, olasz, angol és spanyol nyelvekből, s ez által roppant nyelvismeretet szerzett magának. A magyar nyelv csinosításában sokat fáradozott; és sok új szót s fordulatot köszönhetünk neki. 1830-ban a magyar akadémia pénztárnokának neveztetett, s e hivatalt halálaig viselé. 1830-ban szabadságot nyert egy politikai lap kiadására, mely azonnal meg is indult „Jelenkor“ cím alatt, s Helmecezy szerkesztése mellett „Társalkodó“ melléklapjával együtt 17 évig szakadatlanul folyt. 1848-ban lemondott a szerkesztésről, s lapját Keresztúrynak adta át, de csakhamar megszűnt. Helmecezy a magyar akadémiának I. tagja volt. Meghalt 1852. — k.

Heltai Gáspár, szül. Heltán, Erdélyben a századok közt. Tanult Wittenbergben 1543. Visszatérven hazájába, kolosvári predikátorrá lett, s mint ilyen Gyulai István, Vizaknai Gergely és Ozorai Istvánnal társulatba lépven, magyarra fordíták az egész sz.-írást, s 5 k. Kolosvárt 1551—1561 közt ki is adták. Ezenkívül írt ő több munkát is, részint magyarul, részint latinul. Amazok között nevezetesek: „Agenda, az az szentegyházi cselekedetek, melyeket követnek közön-ségesképpen a keresztény ministerek és lelkipásztorok.“ Ko-

losvár, 1559. „A fehérvári tiz napi disputátzio az Istenről a Király előtt.“ U. o. 1568. „Chronica a magyaroknak dolgairól, mint jöttek ki a nagy Scithiából Pannoniába, és mint foglalták maguknak az országot és mint birták azt herczegről herczegre, királyról királyra nagy sok tusakodásokkal és számtalan sok viszátkodásokkal.“ U. o. 1575. E krónika jobbara Bonfin Antal latin művének fordítása. „A magyarok decretumok.“ U. o. 1571. Irt „Mátyás király viselt dolgairól“ is magyar és latin nyelven. Kiesvén hivatalából saját házában könyvnyomó intézetet állított fel, s öreg napjaiban ezzel foglalatoskodék. —y.

Henszlimann Imre, híres mű- és régiségtudós, szül. Kassán 1813-ban. Ott kezdé iskoláit is, folytatá Eperjesen és Posonyban s bevégezé Pesten és Bécsben. 1832-ben orvosi rigorosumot adott Paduában. Sokat időzött Olaszországban, különösen Velenczében és Romában. Orvosi pályáról azonban lemondott, a régiségtan és szépművészet iránt érezvén különös hajlamot. Romában az építészetet tanulmányozta. A rajzoló művészetekben a festészet- és szobrászatra nézve legtöbbet tanult Bécsben Behm hazánfiától, ki ottan a Medailleur-Akademiának igazgatója volt. Ismeret-gazdagon visszatérvén hazájába, következő munkákat bocsátott napfényre: „Párhuzam az ó és új kori művészeti nézetek és nevelések közt, különös tekintettel a művészeti fejlődésre Magyarországon“ (Pest, 1841.). 1846-ban a hellen dramáról közölt egy értekezést a Kisfaludy-társaság évkönyveiben. Ugyanazon évben jelen meg tőle: „Kassa városának ó-német stíli templomai“ 12 rajztáblával. Egy ideig dolgozó társa volt a „Szépirodalmi Szemle“ és „Pesti Hírlap“ című lapoknak, ezeket számos jeles czikkkel gazdagította. Jelenleg az ó-gót építészet általa fölfedezett alapelvének kidolgozásával foglalkozik. — k.

Hetényi János, szül. 1786. Ekelen, hol atyja ref. lelkész volt. Tanult Komáromban és Posonyban, innen Debreczenbe ment, hol tanulmányai bevégezése után köztanító és collegiumi senior volt. Utazást tett Németországban; honét visszatérvén, szülőhelyén lelkésznek választatott, s ha-

lalaig ott hivataloskodék. Kittűnő érdemeiért 1836-ban m. akadémiai tagnak választatott. Az akadémia által kitzűzött pályafeladatokat több ízben diadalmasan oldá meg, s elnyerte a díjakat. 1829-ban bécsi prot. hittani tanárnak neveztetett, de mielőtt székét elfoglalta volna, a tanoda megszűnt. Munkái ezek: „Sarolta és Adalbert“, hős költemény (1825.). „Haza temploma“, erkölcstan, 1831. „Sarolta és Hedvig“. Pest, 1843. „A lélektudomány nevelési fontosságáról.“ U. o. 1843. Vannak jeles értekezései a folyóiratokban is. Pályamunkái ezek: „A magyar philosophia történetírásának alaprajza.“ „Honi városainknak nemzeti fejlődésünkre befolyások.“ „A világisteneelés oknyomozó történetírása.“ „Hazánk régi várszerkezetéről.“ „Robot és dözma, erkölcsi és anyagi, mező és statusgazdasági tekintetben.“ — k.

Hindy Iván (Kis- és Nagy-Hindi), szül. 1805. Léván, Bars megyében. Tanult ugyanott, a bölcészet első évi folyamát Vácson, a másodikat s a jogot Pesten végezte. 1838-ban 2 évi joggyakorlat után ügyvédi oklevelet nyert. Irodalmi pályán a „Nemzeti Ujság“ szerkesztése körül szerzett érdemeket, hol több apró értekezései foglaltatnak. 1802 óta a „Sz.-István-Társulat“, ügyei körül nagy buzgósággal fáradozik. — k.

Hindy Mihály (Kis- és Nagy-Hindi), született 1807-ben nov. 9-én Léván, Bars megyében nemes szüléktől. Alsóbb iskoláit valamint a humaniorákat is születése helyén, az első évi bölcészetet Szegeden végezte; honnan 1826-ban kegyes rendi taggá felvétetvén, Trencsinbe s azután Váczra rendeltetett, hol a 2-dik évi bölcészetet tanulta; innen Nyitrára küldetett, s itt a hittudományokat jó sikerrel bevégezte. Föl-szenteltetvén külföldre helyeken tanított, s különösen a szak-tanítás alatt Pesten, hol már azelőtt is pár évig a poesist tanítá, a szónoklat és költészet tanára volt, jelenleg pedig hat év óta igazgató-tanár S.-A.-Ujhelyen. Alkalmi magyar s latin ódái sok szépet és jelest tartalmaznak és a hoi s romai classicusokbani jártasságát tanusítják. Írt más tudományos értekezéseket is elszórva a lapokban. Önálló munkája: „Római régiségtan“ a tanulók használatára. Buda-Pesten, 1849.

Hoblik Márton, született 1791. dec. 1-ső napján Igalon Somogy megyében, hol első oktatását is vette. Középtanodai pályáját Kaposvárott és Pécsen futotta meg, honnan 1808. Pestre ment a bölcsészeti és törvényfolyamot a k. egyetemen bevégezendő. Még mint tanuló nyerte el 1811. a bölcsészeti tudorságot. Mint hites ügyvéd 1816. Verőczemegyében telepedvén meg, sok ideig jegyzői és ügyészi hivatalt viselt. A megye bizodalma sok küldöttségben használta szorgalmát, gyakran mint tollvivőt. A magyar t. társaság 1832. mart. 9-kén választá őt levelező taggá, minek következtében néhány terjedelmes munkálatait vette. Meghalt 1845. maj. 26-án. Munkái ezek: „Versei“. (Pest, 1814. és a Tud. Gyűjt. toldalékában 1823—1830.). A Tud. Gyűjteményben: „Eszék viszontagságai“. 1822. IX. k. „Verőcze vármegye ismerete“. 1832. II. III. k. és külön is Pest, 1832. „Függelék Verőcze vármegye ismeretéhez“. 1833. IX. k. A „Tudománytár“-ban: „Paraszt-lakadalmi szokások“. 1834. II. és 1839. IV. füzet. Írt cikkeket a Jelenkor-, Társalkodó-, Szemlélő- és Kémlőbe. Kéziratban van „Szerém vármegye ismerete“ a magyar t. társaság által kiadás végett elfogadva. „Cicero némely munkái“. „Kun László“ dicséretet nyert színmű az 1818. erdélyi pályázaskor. „A valkói Amazon“. 4. flv. az akademiától dicséretet nyert dráma. „Rózsavár“ vigj. 3 flv. „A Jugovicsok“. szomj. 3. flv. stb. — y.

Hollók Imre, rosnyói székesegyházi kanonok, született Rosnyón (Gömör megye) polgári szülőktől, nov. 5-én 1796. Végezvén szülőhelyén a gymnasialis hat osztályt, a bölcsészetet Kassán s a hittani két első osztályt ugyanott mint papnevendék hallgatta. Innen saját kérelmére Rosnyóra tétetett át, s itt végezte be hittani pályáját. 1819-ben pappá szenteltetvén; egy évet mint nevelő b. Mesko házában Enyiczken (hajdan Wesselényi kastélyában) töltött. Ezután rosnyói káplán, 1823-ban pedig székesegyházi karkáplán, egyszersmind az ottani püspöki lyceumban hit- és magyar nyelv- és irodalom-anár. 1825-ben a rosnyói nevendékpapság tanulmányi felügyelője, melly minőségében egyszersmind a mathesist tani-

totta. E tanszékét a következő évben a történetivel cserélte fel, melly tudományt bámulatos kitartással s dicsérettel egész 1846-ig adta elő, időnkint szükség esetében a hit, magyar nyelv és irodalom tanárait is helyettesítvén. 1826-ban kiállván a szigorlatokat a pesti egyetemi kar által bölcsészettudori kosszorúval tiszteltetett meg. Ez időtájban lemondván a tanulmányi felügyelőségről, csupán a történelem tanszékét tartotta meg. 1836-ban szentszéki ülnökké neveztetett. A kor szelleme úgy hozván magával, már azelőtt több ns. vármegye táblabírói czimmal és joggal ruházta fel. 1841-ben a pesti egyetem hittani kara bekebelezett tagjává nevezte. 1842-ben tiszteleti, 1846-ban pedig a rosnyói káptalannál mester-kanonokká mőzditatott elő. Ekkor a bölcsészeti karból a theologiaiba ment át, s 1853-ig mint a papnevelde igazgatója egyszersmind az erkölcs- és lelkipásztorságtant adta elő. 1847-ben S. Spiritus de Monostor című apátságra emeltetett; 1850 óta őrkánónoki méltóságot visel. Pápa ő szentsége 1854. dec. 22-én kelt breveje által apostoli jegyzővé nevezte. — Im ez érdemkoszoruzott egyházférő életfolyamának s viselt hivatalainak lehető legrövidebben előadott vázлата. A harmincz évi hosszú időszak, mellyet a hon reményeinek oktatásában töltött, sokkal jobban hirdetik, — s szőlvárosa, melly lankadatlan buzgalmának folytonosan tanuja, sokkal szebb betűkkel fogja feljegyezni évkönyveibe e tudós férőnek az egyház és haza körül szerzett bokros érdemeit, mint azokat az én gyenge tollam ecsetelni tudná. Azért e helyen csupán irodalmi munkásságának rövid előadására szoritkozom. Nyilvánosan legelőször a Tud. Gyűjteményben lépett fel illy című történeti közleménynyel : „A rosnyói székesegyháznak viszontagságairól.“ 1830. Továbbá ugyanott : „Azon királyfiukról, kik még atyjok éltében megkoronáztattak.“ A Társalkodóban : „Gömörmegye egykori gyűléseinek helyeiről.“ 1837. „Cházár András életvonalai.“ 1838. A Tudománytárban : „A gömőri barkók szójórásáról“. A Religióban : „Szigetvár religioi tekintetből“, mellyben megmutatja, hogy Szigetvárt a Juranics által alapított ajtatosság a cath. elvekkel megegyez. A Fasci-

culi Literarii című folyóiratban : „De benefico s. sedis romanae in nationem hungaram influxu.“ A rosnyói egyházi töredékekben : „A jolsvai régi kath. templom romjairól s az ujnak terjedelméről.“ „Azon jótékony befolyásról, mellyel a romai pápák a magyar nemzet iránt viseltettek.“ Ezenfelül számos apróbb értekezések, magyar és latin alkalmi versek stb. Nagyobb önálló művei közt nevezetesek : „Egy pillanat a dézmákra s különösen a gömöriek czélszerű használatára.“ Rosnyó, 1837. 8r. 120 l. „Nexus nationis hungarae cum polonica.“ Kassa, 1831. 8r. 186. l. „Conamina regum apostolicorum de domo austriaca natorum ad felicitandam nationem hungaram impensa“. Posony, 1833. 8r. 215 l. „Solemnia cultus exuviarum S. Neiti M.“ Rosnyó, 1841. 8r. 266. l. stb. —k.

Hollósy Egyed, született 1728. jan. 24-én Sz.-Mártonban Györmegyében. A szokott tanulmányok bevégzése után 1749. jan. 26-án sz. Benedek rendébe lépett, s 1756. pappá szenteltetvén, a lelkipásztorkodás jeleltették ki neki munkatérül, mellyen sikerült is fényes érdemeket szereznie. Ő volt, mint sz. mártóni lelkész, Fuchs érseknek első tanítója, ápolója; ő vette pártfogása alá a rokonaitól is elhagyott, szegény árva ministráló gyermeket. Érdemei a tihanyi priorságra emelték. Itt érte őt szerzetének, József császár parancsára történt szétoszlata. Az isteni Gondviselésen nyugodt lélekkel csüggött, s a miért forrón könyörgött, megélte, t. i. szerzetének visszaállítását. Testi erejét azonban már ekkor a folytonos munka megtörte, s többé nem hivataloskodhaték. Öreg napjait ajtatos gyakorlatok közt élte le Pannonhegyen, hol 1808. oct. 28-án a jobb életre csendesén átszenderült. Egyebeken kívül nyomtatásban megjelent munkái ezek : „Halotti beszéd gr. Barkóczy Borbala, gr. Cziráky József özvegye felett.“ Sopron, 1772. „Halotti beszéd Kis Sándor Veszprém vármegye viceispánja felett.“ Győr, 1777. „Pannoniai sz. hegynek, és tihanyi szigetnek főtiszt. Vajda apát ur ellen való panasza.“ Komárom, 1793. „Kincsem adta, egymással való barátságos beszélgetés.“ U. o. 1802. Irmodora az akkori korhoz képest elég tiszta és szabatos. — y.

Homonnai (irmesi) Imre, szül. Kápolnán Borsodmegyében 1784-ben. Tanult Miskolczon és Sárospatakon, hol is az ugynevezett togatusok közé vétetett föl. Egy barátja (Apostol Pál) meghívólevelét a losonczy rhetorikai tanszékre H.-ra ruházván, ez állomást „200 ft. fizetésért fekete bankóban“ (H. ur saját szavai) több évig betöltötte. „A 2-ik évben már a 2-féle bankóban fizettetett társaival. Csak a harmadik esztendőben kapták ki fizetésöket v. cz.-ban.“ 1815-ben „egy lelkes mivelt fiatal özvegyet 3 árvájával férjhez vett, s úgy nézte azt mint ég ajándékát: kinek jelességeit a Halállali beszélgetés című könyvében versben adta elő az író.“ Mig e tanszéken ült, H. urnak sok viszontagságai voltak, a mint ezt sajátkezű életírása bizonyítja. „Súlyos betegségbe esván, ez végre búskórsággá vált, s életéhez nem bizván, 13 évek múlva a lélek- és életvesztő hivatalt letette. Másfél évi sinlődésében került minden társaságot, magányba vonult, semmi meg nem neveltethette stb. Jobban lévén, kezde busulni, mikép táplálja már most a mostohákkal együtt 6 gyermekét. Egyebet keresvén könyvei közt, mintagy 100 verset megtalált a „Pontusi levelek“-ből. Örömmel kérdezte feleségét, miképen maradtak meg azok? „Ugy, hogy behoztam kihányt írásaid közül: mert véltem, miszerint megélsz, és megbánod azoknak elvesztét.“ Illyképen, mint ezt más példából is fogjuk látni, e jeles feleség méltó volt e névre: Szána Sónia. „Felgyógyulása után, folytatja írónk, nagy szorgalommal feküdt a könyvek írásának: verseit többnyire plajbászsal írta a mezőben, gondolta ki jártában s keltében, és írta le otthon: és fizetésért tisztáztatta le mind.“ Ezután moecenásait számítva elő, a többi közt azt mondja: „Több professor urak akkor vettek tőle könyveket, vagy előfizettek, midőn reményvesztett nagy szükségtől környezett vala.“ Tanári hivatala letétele után visszályba bonyolodott az ecclesiával fizetése miatt; panaszával a pesti főgondnok elébe járult; kérvén őt, miként az igazságra tekintve, írta az egyháznak, „mert ugymond ő, így szólt egyik Ferdinand Király: Fiat justitia, aut pereat mundus. Mire felelt a mélt. septemvir:

Azt csak király mondhatta. Már hát király ő felsége elébe megyek. Nohát én egyik kocsisomnak többet fizetek, mint másnak, veté szemére az iskolai felügyelő. Ugy-e itt hát ez az analogia forog fen: lelki tehetségeket fejtegető tanító, és lovakat vakaró kocsis! Végre Rimaszombatba hivatott meg gymnasiumi rector-professornak: de fájdalom, 1838-ban ismét megizzadást követett meghülésben elkapta az 1824-iki fejbetegséget: pedig már itt több volt a fizetés, tanítót becsülők voltak az egyházi igazgatók. Miután itt erényes nőjét eltemette, Egerbe ment magát gyógyíttatni. Itt betegeskedett 1½ évig. Végre midőn a mell-nehézségekért mustárt irt neki az orvos; a beteg őt hólyaghuzó tapasz rendelésére unszolta, melyet órákig mellén hagyván, halmait okozta a hólyagoknak, s az áldott orvosszer kihuzván fejéből az ártalmas anyagot, több napok mulva az őt esztendei betegségéből kiemenekedett. Itt irta mintegy ujjá született elmével a már egészséges korában elkezdett e nevű munkáját: „A versírónak halállali beszélgetése“ stb. 1844-en tul legtöbbsnyire Pesten lakott. Kézirataival minden könyvárust, nyomdászt és könyvkiadó intézetet megkísérte, de balsorsán könnyebbítő felebaráti szeretetben nem részesült. 1845—1852 közt udvari tanító (írónk nevelő-hivatalt ért) hivatalt is viselt őt helyen; hivatalai ezen comparatióban egyesülnek: rossz, rosszabb, legrosszabb.“ H. ur munkáinak sorozatát ekkép adja elő: 1) „Ovidius Naso szomorú verseinek 5 könyve. (Buda, 1827.); 2) „Ovidius Pontusi levelei, Ibise, Diófa panasza, Arcz szépítése.“ 3) „Eutropius romai birodalom rövid tartalma.“ (Buda, 1832.); 4) „Romai régiségek eredetileg.“ 5) „Az emberi lélek- és testnek rendkívüli jelenetjéi.“ (Fordítás németből.) (Kassa, 1830.) —k.

Horváth Ádám, szül. 1760. maj. 1-ső napján Kömlődön Komárommegyében. Tanulni kezdett szülőhelyén atyja örködése és utmutatása alatt; majd a falusi iskolát 1773. Debreczennel cserélé föl, hol a szónoklati osztály bevégezése után egyházi pályára szánván magát, 1773. az ugynevezett togapatosok közé soroztatott. A hittani folyam elteltével azonban

szándokát változtatván, az egyházi életről lemondott; s végezvén a törvényfolyamot, Miskolczon gyakornok, majd ügyvéd lön, és Eperjesen letelepedett. Szép és találékony esze őt csakhamar kitünteté; jeles volt ő a bölcsészet-, hittudomány-, mennyiségtan-, csillagászatban; de mégis a költészeti mező volt az, mellyen leginkább volt elemében. 1787. a „Magyar Musában“ lépett föl először kisebb költeményeivel. Ezt követte a „Hunnias“, hős költemény 6 énekben. (Győr, 1787.). Ő korán átlátta, hogy az európai virágzó nemzetek csak a görög és a romai kútökből merített szépségekkel kérkednek: azért e patakokból soha sem merítgetett, másolókat soha nem másolt, hanem az eredeti forrásokból oltotta szomját. Innen verseiben úgy mint prosában az eredetiség, mellyet más írónkban nem igen találhatni. *Főérdeme, hogy nemzeti irodalmunkat vig énekekkel gazdagította, mellyek „Holmi“ név alatt jelentek meg Győrött és Pesten, 1788—1793. 3. k. Népdalai tul a Dunán közszájon forognak. „A tétényi leány Mátyás királynál“, vigj. 5 fv. Pesten, 1816.; „Rudolfiás“, hős költemény 5 énekben pedig Bécsben, 1817. jelent meg. Historiai bő olvasottságát tanusítá „Magog patriarcháról“ irt nagyobb munkájában. A „Tudományos Gyűjteményben“ és „Hasznos Multságokban“ közlött bírálatai szép tudományának és elméleti tehetségeinek elenyészhetlen bizonyosságai lesznek. Meghalt 1830. jan. 28-án Nagy-Bajomban. Utolsó, de be nem végzett műve egy közönséges encyclopedia volt, melly minden dolgozatait becsre felülmulandotta. Nyelve a termékeny írónak sajátyszerű. — y.*

Horváth Bálint, szül. 1799. aug. 27-én Milanóban, Lombardia fővárosában, hol Fejérmegyéből származott atyja ezredével tartózkodott. Első képzését a székesfejérvári közép-tanodában nyerte, mellyben tanulását a költészetig betudólag jeles előmenetellel be is végezte; majd szíve vonzalmát követve, 1818. Pannonhegyre ment, hol sz. Benedek rendébe fölvétetett. Az ujonczév eltelte után két évig a bölcsészetet Győrött, egyig a nevelés- és széptant Bakonybélben hallgatta, egyszersmind a görög és romai remek írókat is tanulá ala-

posan és bővebben megismerni. Ekkép magát kiképezvén, 1822 végén Komáromban az ifjuság tanításával bízott meg, s csak két év múlva hivatott vissza Pannonhegyre hittani pályájának bevégzésére. 1828-ban pappá szenteltetvén, ismét Komáromba küldetett a nyelvtani osztályok tanítására. Itt kezdette meg vas szorgalommal szóelemzeti szótárának anyagát gyűjtögetni, mellyet hogy idővel czélszerűen felhasználhasson, miután tapasztalá, mikép a keleti nyelveken kívül a tótbani jártasság igényeltetnék, annak megtanulhatása végett Nagyszombatba kívánczozott (1830.). Czélját érven, ohajtott süker követé fáradozásait; három év alatt a tót nyelvben elég ügyességet tanusított. Látván azonban, hogy iskolai elfoglaltsága munkálódásában hátráltatja, olly állomásért könyörgött, melly neki kezdett műve folytatására több időt enged: így lön, hogy a pannonhegyi főegyház rendes hitszónokává téteték. Miután itt két évig hivatalát buzgón teljesítvén, neve a környéken elhiresedék, érdemei tekintetéből a bakonybéli, majd a tihanyi, 1847-ben pedig a kajári lelkészséggel bízott meg. Munkái ezek: „A magyar vezérek és királyok rövid története“. Posony, 1835. Bécs, 1838. Magyar és latin nyelven, a tanuló ifjuság számára. „Deákra fordítandó magyar gyakorlások“. Óvár, 1837. I. folyam. E munkát újra átdolgozva és tetemesen bővitve, a II. és III. folyammal együtt már elkészítette; de sajtó alá nem bocsátá. „Erdély, Dalmát, Gallicia, europai Török- és uj Görögországek“, (1836.) magyarul és latinul. Legujabban a derék tihanyi apát Bresztyenszky Adalbert felhívására Gaume illy czimű munkája: „Catechisme de Perseverance, ou exposé historique, dogmatique, moral et liturgique de la Religion, depuis l' origine du monde jusque a nos jours, par l' Abbé J. Gaume“ magyarításával foglalkozik, mellynek magyar czime leend: „A cath. hittan egész terjedelmében“. A „Szóelemzeti szótárból“ mintegy 150—160 sűrű iv áll készen. — y.

Horváth Cyrill, született 1804. oct. 17-én Kecskeméten; szülei, kiket vallásosság és minden őket illető dologban fáradhatlan pontosság jellemzett, két fiu gyermekök elhalása

után semmit sem kíméltek, hogy őt különben gyenge testalkatásut czélszerűleg fölnevelhessék. Különösen gondoskodott róla gyengéd anyja, kinek ő mindenben képmása volt. Alig vala négy éves, már is iskolába járt egy igen istenfélő, s egész életét gyermekoktatásra szentelő ex-apáczához, kinek örökös köréből idővel kiszabadulván, átment az elemi tanulmányokon, s miután az első gymnasiumi osztályt a szép jövőndőt ígérő szorgalmas ifju Kecskeméten bevégezte, szülei által a német nyelv kedvéért Budára, innen pedig a tót nyelv megtanulása végett Privigyére küldték. Igen korán kifejtett és egyre táplált vallásos érzelme, tovább a szépművészet és tudományok iránti szeretete okozá, hogy Privigyén a kegyes rendiek közé fölvétetni kívánt: és kívánsága teljesült. A próbaévnek Trencsinben történt eltöltése után, Podolinban és Váczon egy-egy évig a középtanodai első osztályban tanítós-kodott; s két év alatt ez utóbbi helyen jelesen végzett bölcsészeti pályája a pesti egyetemről tudori oklevéllel jutalmaztatott. Most a hittudomány hallgatására Nyitra, majd Sz.-György jelöltették ki lakhelyeül; melyet dicséretesen bevégezvén, pappá szenteltették, s mint tanítót Vác fogadá ismét kebelébe: honnan két év múlva Szegedre rendeltetvén, az ottani lyceumi tanárok koszorujában a bölcsészeti tanok előadásával kezdve hatva fényleni. 14 évig pontosan vitt tanszékétől megválván, a lyceum igazgatásának gondjai nehezültek munkabíró vállaira. A költészet és szónoklat iránt már fiatal korában nagy hajlamot érzett, s költői művei közül néhány nyomtatásban meg is jelent: de a bölcsészet az még is, mi őt olly magasra emelé. Irodalmi munkássága tekintetéből a magyar t. társaság 1834. levelező, 1836. sept. 10-én pedig a philosophiai osztályban rendes tagjává választotta, s azóta annak működésébe tetemesen befoly. Nyomtatásban megjelent derék munkái ezek: „Tyrus“, szomj. 5 fv. Buda, 1834. Koszoruzva a magyar t. társaság által. „Kuthen a kun király“ szinj. 5 felv. Szeged, 1838. „Jolánta“, szinj. 5 felv. (Buda, szinműv. zsebkönyv. Pest, 1839.). Vetélytársak, szinj. 5 fv. (Alföldi Szinműtár 1. füzet. Kecskemét, 1850.). „Nevelési ál-

laspontok" (Tudósító a pesti nagygymn. Pest, 1851.). Mi a művelés? (Tudósítv. 1852.). Mi a tanítás? (Tudósítv. 1853.). A tanodai műbecslelésről (Tudós. 1855.). A magyar t. társaság Évkönyveiben pedig ezek állanak: „A philosophiai rendszerek méltatása". (4. k. 60—86 l.). „Az Isten és világ közötti viszonyról. Első időszak: Pantheismus". (5. k. 57 l.). „Az Isteneszmé eredetéről". (7. k. 40—65 l.). A philosophia eszméjéről. (magy. akad. Értesítő, 1854.). A positiv és negativ philosophiáról (magy. akad. Értes. 1855.). Jelenleg egy philosophiai rendszeren dolgozik, melynek jellemét e szó *Concretismus* fejezendi ki.

Horváth Endre, szül. 1778. nov. 28-án Pázmádon Győrmegyében. Szülei szőlőmivelők valának. Pannonhegyén kezdé tanulni a benedekieknél; ezek eloszolta után pedig Sz. Mártonban és Pázmádon végzé fulusi iskoláit. A nyelvtani osztályokon Győrött átmenvén, a humaniorákat Komáromban, a bölcsészetet pedig Posonyban hallgatá. Most a cisterciták közé öltözék Henrichauban, porosz Sleziában, honnan mind gondolkozásának különbözése az ottaniakétól, mind a magyar kebelben hirtelen fölébredt honvágy már 1798. visszakészítették feledhetlen hazájába, s a győri megye növendékei közé azonnal felvétetett. 1802-ben fölszenteltetvén, széplaki káplán, majd szergényi helyettes lön. 1803. győri káplánságra szolítaték, hol kevésben mult, hogy papi buzgóságának nem esett áldozatul; a posláz, mely 1805- és 1806-ban az embereket halomra söpörte, a katonai kórházakban rá is ragadván. Itt lépett a költői pályára. 1806. téthi lelkészszé nevezteték. 1839. ment át Pázmádra; hol, mint születése helyén, Pannonia méltóságos halma tövében regényes fekvésű „magánya" volt, melyben legtöbb munkáit készítette, különösen ama híres Gáborfa alatt, melyre e vers vala metszve: „Én gáborfa vagyok, nevemet Döbrentei adta". A magyar t. társaság igazgatósága Posonyban 1830. nov. 17-én őt is a nyelvtudományi osztályban vidéki rendes taggá nevezte. Öreg napjaiban esperességre emeltetvén, a környékbeliekkel nem barátkozott, mert satyrái s bosszontó bánásmódja miatt hajdani

legjobb barátai, tisztelői, sőt sorsosi is elidegenedtek tőle. Meghalt 1839. mart. 7-én, könyvtárát, és mostohája holta után „magányát” is, az akademiának hagyományozván. Munkái következők: „Francia egyházi katekismus”. Buda, 1815. „Theodul estvéi”. Buda, 1819. „A buzogányos vitéz magyarok”. Győr, 1809. és 1813. „Zircz emlékezete”. Buda, 1814. „A pesti nemzeti theatrum ügyeiben”. U. o. 1815. „Gritti Lajos”. (Aurora 1821.). „Sziszeki győzedelem”. (U. o. 1827.). Ezekon kívül két heroidet: „Török Bálint hitveséhez”, és „Borbély Helena férjének Békesi Istvánnak”, dalo-
kat, epistolákat birunk tőle; mik „Kisebb költeményei” czim alatt összegyűjtve jelentek meg Pesten, 1833. Irt az Urániá-
ba „Négyes áldozat” czim alatt 1828., és a Tud. Gyűjtemény-
be „A magyar nemzet nem finn eredetű”; „Fabsich József életirása”. stb. Magára vonván 1814. „Zircz emlékezetével” az irodalom barátainak figyelmét, többek buzditására fogott „Arpád” nagy eposához, s azt 1830. be is végezte. (Pest, 1831.). Ebben tévé le sok évi fáradozása gyümölcseit a haza oltárára, s vele 1831. a magyar t. társaság nagy jutalmát (200 db. arany) nyerte el. Kéziratban maradt: „Bátori Zsigmond erdélyi fejedelem élete”. — y.

Horváth István, szül. 1784. maj. 3-án Székesfejérvárt, hol atyja János tisztos mesterember volt, ki ide Györmegyből költözött. 1799-ben, tehát 16-ik évében szülőhelyén végzé a középtanodát, hol magát jeles viselete és szorgalmas tanulása által kitűnőleg megkülönböztetvén, a nyelvtani osztályoktól kezdve évenként kir. segélydíjra érdemesítettetett. Maga említi, hogy a költészeti osztály növendéke lévén, az ottani szőlőhegyek árnyában, elvonulva a világ zajától, szorgalmasan olvasgatta a régi romai classicusokat. Még a fent megírt évben költözött át Pestre, hogy a magyar egyetemen tanulmányait folytassa. Itt a bölcsészeti tudományokat három, a jogiakat pedig négy évig hallgatta, sőt tudomány-szomjas lelke ezzel meg nem elégedvén, még ugyanez idő alatt a mezőgazdasági nyilvános leczkékre, s az orvosi tudományok előadására is szorgalmasan eljár. Iskolai pályáját 23 éves korá-

ban 1806. legfényesb eredménynyel végezvén, minthogy társai közt szorgalom-, műveltség- és erkölcsre nézve az első helyek egyikét vivta ki magának, tanítói által mások fölött nemcsak megkülönböztetett, hanem jeles hazafiak figyelmébe is ajánltatott. A bölcsészeti tudományokból 1802. nyilvános vitatást tartván, tudori oklevélre érdemesített; a jogtudományi koszoru elnyerése költségeinek fedezésére az ugynevezett graduale stipendiumot számára a helytartótanács kifizetni rendelte. 1803-ban mint első évi joghallgató jutott magántanítóul akkori országbíró Ürményi József házába, kinek jeles két fiát hat év folytán 1808-ig a bölcséleti s törvénytudományokra oktatta, s mint ilyen tanítása két utolsó évét Váiban töltötte a család körében: itt sajátítá el magának a finomabb ízlést, mivel társalgási modort, messzeterjedő emberismertet. 1808. nov. 15-én a nagy bölcsességű országbíró ajánlatára a fejedelem által 500 frt. díjjal a k. egyetem elnöke jegyzőjévé neveztetett ki, s mint ilyen az egyetemi tanács jegyzőségét is minden jutalom nélkül 1837-ig, tehát 39 évig viselte. 1812. oet. 11-én folyamodott gr. Széchényi Ferenczhez a nemzeti muzeum melletti könyvtár-őri állomásért, és ohajtása ugyanazon évi nov. 15-én teljesült. E hivatalt harmincz éven át példás türelemmel, a szerencse keserű változásai közt, s a reá bízott nemzeti kincseket hiven megőrizve, élte fogytáig viselte. József nádor által 1816. azon küldöttség tagjává neveztetett, melly gr. Teleki László elnöksége alatt a Marczibányi család alapítmányából az évenként legjobb magyar nyomtatványnak kiszabott jutalom odaitélésével volt megbízva. 1833. nov. 11-től kezdve a magyar egyetemnél oklevél, nemzeti ágazat, pecsét- és czimertudomány helyettes tanára lön, s volt élte végeig. 1830. maj. 12-től kezdve ugyanott a magyar nyelvet és irodalmat s tollvezetést mint helyettes, 1837 óta pedig szinte holtáig, vagyis 16 évig mint rendes tanár adá elé. 1837—1843. a nemzeti muzeumot mint helyettes igazgató folytonosan minden jutalom nélkül kormányozta; 1840—1843. a bölcsészeti kar dékánágát viselte; 1844. ugyanazon kar alidősbjévé neveztetett. Ekkép mint a haza nyilvános tisztvi-

selője a magyar egyetemet 38, a nemzeti muzeumot pedig 30 éven át szolgálta. Horváth Istvánt lángoló honszeretet tüzelé már gyenge korától fogva tudományos ismeretek szerzésére, hogy ezek segítségével minél tökélyesen felelhessen meg a jó és bölcs hazafi szent kötelességeinek; mellyeknél fogva hazája nyelvét, nemzetiségét, tudományosságát minden tehetséggel ápolni, művelni tartozik. Hogy ezt minél czélszerűbben eszközölje, mint harmad évi joghallgató rendes naplókát „Horváth István mindennapja” czim alatt kezde írni, s folytatta 1809 ig. Nyomtatásban részint saját, részint Boldogréti Vig László álnév alatt megjelent munkáit 1804, kezdé meg azon „Öröm-dallal”, mellyet Ürményi Josepha kisasszonynak egybekelésére írt volt. Ezt még azon évben több rendbeli kisebb, következőben pedig terjedelmesb munkák követték, részint külön megjelent füzetekben, részint a Hasznos Mulatságokban, Aurorában, Muzáronban, Regélőben, Munkácsi Rajzolataiban, Tudományos Gyűjteményben. Csupán ez utolsóban igtatott értekezései, hosszabb, rövidebb tudósításai 271 számra terjednek. Külön kiadott magyar munkái ezek: „Néhány okok, mellyek a kiadott 1334. esztendőbeli magyar levélnek valóságos eredetiségét kétségessé teszik.” Pest, 1804. „Verseghy Ferencznek megfogyatkozott okoskodása a tiszta magyarságban”. U. o. 1806. „Pest városának régi német Ofen nevérol”. U. o. 1810. „Magyar dámák kalendárioma”. U. o. 1812., 1814., 1815. E munkácskát a szépnem számára írta; bölcsen átlátván, milly varázserővel munkálkodhatnak a hölgyek nemzetiségünk szétárasztásán, ha törekvéseikben jó munkák által ösztönöztetnek. „Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás védelmeztetések a nemzeti nyelv ügyében”. Pest, 1815. Ajánlva van Fehérmegye lelkes rendeiének. „A dicső Marczibányi familia tudományos jutalom-tétele s annak első fényes kiosztása sz. András hava 23-án”. „Verbőczy István emlékezete, mellyet a hármass törvénykönyv törvényes bevételének harmadik századára készítet”. U. o. 1819. „Magyarország gyökeres régi nemzetségeiről” (u. o. 1820.); mellyért a Marczibányi alapítmányból 100 frtot kapott. „Jutalom feleletek a

magyar nyelvről, a magyar nemzeti muzeum 1815., 1816., s 1817. esztendei kérdéseire". U. o. 1821. 2. k. „Rajzolatok a magyar nemzet legrégibb történeteiből". U. o. 1825. „Henrik portugalliai grófról, mint magyar királyfőről". U. o. 1821. A magyarokról mint agarenusokról, 1828-ban, A jászok-ról, mint magyar nyelvű népről és nyilazókról, 1829-ben értekezett. 1843. Horvátországról irt egy munkát, mely azonban csak külföldön jelenhetett meg németül. Hattyudala volt az 1844-ben kiadta „Szlavinek vagyis kérkedők" czimű műve, mely nem annyira a slavinokkal, mint inkább hazánkkal, nemzetiségünkkel foglalkozik. A munka jeles. 1830-ban nagy tudománya miatt a magyar t. társaság rendes tagjává választá el; mit azonban ő el nem fogadott. (L. Évk. I. k.). A Tud. Gyűjteménynek 1833-tól kezdve 4 évig volt szerkesztője. Az 1833/6 országgyűlés hazafias munkálatai jutalmul 2000 pfrtból álló évdíjt rendelt számára az országos pénztárból kifizettetni. Meghalt 1846. jan. 13-án, élte 63-ik évében. Éltében szinte barátsággal viseltetett Virág Benedek, Kulcsár István, Kisfaludi Sándor és Horváth Endre iránt. Ifjabb tudósaink előtt mindenkor tárva volt háza; végre azonban Reseta Jánost, Waltherr Lászlót, Károlyi Istvánt, mint legmeghittebb barátait fogadá szívesen. Német munkát, noha e nyelvet jól beszélte, soha nem irt. A Horvátországról megjelent csak fordítás. 47 évig lakott Pesten; de a városi német színház belsejét soha sem látta. Elhunytát legmélyebben gyászolja a haza, mely benne a magyar nyelv és nemzetiség lánghevű terjesztőjét, a magyar irodalom egyik hőjét, a nemzet és története felderítőjét, szóval fáradhatlan tudósát veszti.

— y.

Horváth János, 1769. november 5-kén látta az első napot, közép sorsu, de istenfélő becsületes szülőinek még nem is sejdíthető reményére, Zalamegye kies balatonvidéki Csicsó nevű helységében. A szép lelkitulajdonu gyermek egykoru tanulótlársai közt hamar magára voná a helybeli lelkipásztor Jankó Ádámnak figyelmét; kinek ösztönzésére szülői annál hajlandóbbak levének a kedves serdülőt oldaluk

mellől előbb a pápai, azután a veszprémi középtanodába továbbbi képzés végett küldeni, minél inkább várhatták és tapasztalták is a napról-napra, évről-évre haladó növendéknek szorgalmát, eléméletét. 1780—1786 közt megfutván a középtanodai pályát, számos vetélkedőt maga után hagyva, a bölcsészeti tanok hallgatására a posonyi akademiába sietett, és itt töltött két év után 1788. magát az egyházi életre határozván, a veszprémmegyei növendékek közé fölvétetett. Ez elhatározása épen akkor történt, midőn a korszellem kívülről inkább, mint belőlről vésszel fenyegető s gunyokkal süvöltő orkánokkal készült valamint a vallás, ugy annak fölmentjei ellen is rohanni. Horváth hittudomány tanulása végett a Posony sziklafokain fejét emelő királyi, akkor még pompás várbán virágzott papnevelő-intézetbe küldetett; hol több száz tanuló- s növendék-társaival vetélkedve a keleti nyelvekben, a sz.-írás magyarázatát érdeklő sokféle tárgyakban, a hajdankor egyházi történeteiben és régiségében élte fogytáig szeretve folytatott buvárkodással utat tört a ker. hit, erkölcs, egyházi törvények, szónoklat s lelkipásztorkodás alapos és gyakorlati tudományainak felfogására és birására. 1792-ben a negyedik év beteltével a szükséges tudományokkal felkészülten, miután pappá szenteltetett, kilépett az élet s a világ piaczára, az Ur nehéz, de igaz harczeit harczolandó. Küldetésének és lelkipásztori segédképeni munkálkodásának első helyet Veszprém lön kijelelve. Öt év leforgása alatt, mint jeles egyházi szónok és mivelt férfit elhírhedvén, 1797-ben Jankovich család által Somogyban szőlős-györki plebánossá nevezteték, hol népét szelid érzetekre, vallási buzgóságra, Isten- és felebaráti szeretetre mindenkép oktatni, de jelesül a kisdedeket a ker. hit s örök élet igéjének tejével táplálni, s őket az emberiség reményére fölnövelni fáradhatlanul igyekezett. A már ekkor tudományos műveinek, de főleg egyházi beszédeinek elterjedt hírével jeleskedőt, gr. Festetich György a keszthelyi plebániával és a vele járó hahóti sz. Margit szüzről czimzett apátsággal tisztelte meg 1801-ben. Nagyobb tért látván most maga előtt kinyitva, egyházi foglalatosságainak csorbulása

nélkül a polgári ügyekben is tágas ismereteinél fogva hasznosan foglalatoskodni kötelességének és örömének tartotta. A nemes ifjak nevelő-házára, zene, rajz és nemzeti tanodákra fordított szorgossága, Zalamegye árvaintézetének rendezése, és az erre felügyelő bizottmánynak elnöksége olly kedvelt tárgyai voltak fáradhatlan munkásságának, melyet csak egy hasznos tudomány, közszeretetre méltó tudós és buzgó férfiutól lehetne várni. Zalamegye közönsége határtalan bizalmával jntalmazá érdemeit, melyek őt 1808. sept. 11-én veszprémi kanonokságra, s ugyanazon hó 23-án rudinai sz. Mihályról czimzett apátságra emelték. Ugyanazon évben a papnövelde igazgatása, meg a hittudományok kormányzása is rá bízott. 1815. següsdí, majd pápai, végre sümeghi főesperessé neveztetett. Mint káptalana követe 1822. a nemzeti zsinaton, 1825. pedig az országgyűlésen megjelenván, a vitatkozásokban élénk részt vett. Tagja volt az országos munkálatok kidolgozására s a honi literatura törvényszerinti előmozdítására intézett küldöttségnek. 1826. hittudori oklevéllel ékesítettván föl, a magyar egyetem theologiai karának igazgatójává s elnökévé érdemesített; hol valamint Veszprém-ben is minden igyekezetét oda irányzá, hogy a holtáig forrón szeretett magyar hazának és egyháznak bölcs és lelkes tanítókat, erkölcsi nevelőket és az Ur szőlőjében fáradhatlan munkásokat a gondjára bízott intézetekből kilépni szemlélhessen. Nem sokára helytartósági tanácsossá és bosoni választott püspökké, 1829. végével az udvari magyar cancelláriánál eléadóvá, 1830. sept. 8-án székesfejérvári megyés püspökké, s 1832. valóságos belső titkos tanácsossá neveztetett. A magyar t. társaság irodalmi érdemeinek elismeréseül 1832. sept. 11-én tartott nagygyűlésében tiszteleti tagnak választotta. Ekkép majd mindent, mi a magyar haza s egyház közjavát érdeklő fényes hivatalok viselésében a tudás határain belől fekszik, az egyetlen Horváth Jánosban öszpontosulva látunk. Kiadott munkái, mennyire tudhatók, ezek: „Pásztori dal“. 1796. „Az Istennek imádása“. 1796. és 1812. „Vitéz Kinizsi Pálnak hamvai“. 1797. „Jézusnak az emberi nemzetet töké-

letes szentségre és boldogságra vezető tudományának és példaadásának szívreható rajzolatja". 1800. Danzerből fordítva: „Buza kalász koszoru". 1801. „Miképen kell embernek a keresztek viselni tisztii hivatalában? Első áldozat alkalmatosságával". 1811. „Hitbeli és erkölcsi oktatások". 1815. Nicole szerint fordítva. „Ékesszólás a koporsónál". 1816. Szerkesztője volt az „Egyházi értekezések"-nek 5 évig. (1820—24. 20. k.). Ezen derék folyóírást a haza tudományos életére mint püspök újra derekasan megindítandó vala, ha hirtelen halál által nem gátoltaték. Sok munkája az „Egyházi Értekezések"-ben jelent meg; közülök magánállólág is ezeket birjuk: „Verböczy 1-ső része második cikkének magyarázatja". 1820. „Pásztori beszéd püspöki székébe lett beiktatásakor". 1832. „A régi magyarok vallásbeli és erkölcsi állapotjokról". Tud. Gyűjt. 1817. 2 k. „A ker. hit terjedésének történetei". U. o. 8. k. „A becsületes ember képe; Virág Benedekhez, Ártatlansághoz; Igaz férfiu". (Erdélyi Múzeum 8. k.) Kéziratainak száma igen tetemes. Közremunkálásával keletkezett az „Egyházi folyóírás". (Pest, 1832—1834. 4. k.), melly az „Egyházi Értekezésekkel" együtt a magyar egyházi literatura állása- s eléhaladásában nemcsak szoros tudományi, hanem nemzeti csinosítási tekintetből is egy a maga nemében. A magyar egyház történetén, mellyhez már ifjú korában gyűjtögete hiteles adatokat, sokat dolgozott; fölötte kár, hogy azt be nem végezheté! 1831-ben a keleti mirigy dühöngésekor teési jobbágysai közt mentő angyalként jelenék meg, azoknak igen nagy vigasztalására. A székesfejérvári kórház alapjához 1000 pfrttal járult; papnevelő intézetébe a honi törvénytanszékét állitá föl és a 19. számú serezed katonanevendékeinek magyar nyelv tanítására évenként 60 pftot rendelt; a magyar irodalmi vállalatokat szenvedélyesen segíté elé tanácscsal, részvét- és pénzzel. 1833. történt Posonyban, hogy egy nem-kath. lelkész (Sz. J....) bizonyos fordítása kinyomattatására költségért folyamodott hozzá, ennek 200 pftot ada. Kevés napok mulva a Duna mellett sétálván, a nevezettet egy undok helyről holtrészegen ki, s vele szembe-

jönni szemlélé. E borzasztó látmány kísérőit elrettenté; de ő csendes nagysággal ezekhez fordulván, mondá: Térjünk hirtelen vissza, nehogy a gyámoltalan állapotban lévő észrevegye, hogy őt megláttam; mert aztán engem soha többé meg nem látogatand. (P. Thewrewk). A szó szoros értelmében becsületes ember rövid, de súlyos betegség következtében, miután végrendeletét magyar nyelven elkészíté, meghalt Posonyban 1835. jan. 21-én; válogatott roppant könyvtárt, hazafiúi nemes tetteket és gyönyörű műveket hagyván hátra. Benne honunk nagy és munkás fiát, a magyar egyház fénycsillagát, a tudományok ritka hatása s ékesszollásu avatottját, a magyar nyelv és irodalom hatalmas pártfogóját vesztették el. — y.

Horváth József Elek, szül. 1784. körül. Szombathelyen járta iskoláit, a hittudományt ugyanott mint növendékpap hallgatta; de kilépván a seminariumból, törvényt tanult Győrött, s a községi kerületi táblánál a szükséges vizsgálatot kiállván, ügyvéd lett; utóbb azonban 1827. tanítói pályára adván magát, 1829. a kaposvári gymnasium igazgatójává nevezteték. A magyar t. társaság a nyelv ügyében buzgón munkálódót 1833. nov. 15-én levelező tagjai sorába ig-tatta. Meghalt 1835. jan. 20-án. Értekezései a „Tudományos Gyűjteményben“ és „Sasban“ jelentek meg. Számos, elszórva kijött költői művei közül említendők: „Szombathelyi Hymen“. Buda, 1812. „Titus Amália ligetében“. Szombathely, 1817. „Szombathely évei“. U. o. 1825. „Az országgyűlés emléke“. Pest, 1833. stb. — k.

Horváth Lázár (Petrichevich), szül. Kolosvárott 1807-ben, s ott végzé tanulmányait is. Iskolái végeztével közhivatali pályát választott, s e célból Marosvásárhelyt a kir. táblánál gyakornokoskodott, s innen Szebenbe tétetett át. 1830-ban fogalmazóva neveztetett a kolosvári kormánysszéknél. E hivatalt három évig viselte fizetés nélkül. 1834-ben elvált hivatalától, s a tudományoknak szentelte magát. Nagy kedvvel tanulta a nyelvészetet, és sajátjába tette a hazában uralkodó nyelveken kívül a latin és görög, azonfelül franczia; olasz,

angol nyelveket. Ekkép elkészülve 1836-ban Pestre költözött; s ez időtől fogva kizárólag a tudományos buvárkodásnak és irodalomnak szentelte magát. Terjedelmes ismeretei csak hamar hírnevet szereztek neki. 1845-ben a m. akadémia által tagul választatott. Ez időtájban utazta be Német- és Franciaország nagy részét. 1846-ban Konstantinápolyba ment. 1848-ban pedig keletre indult: meglátogatta Corfut, Syria s a Szentföld minden érdekes pontjait, Egyptomot, Malta szigetét, Syracusát. Hazájába visszajövet Nápolyban hosszabb ideig mulatott, s az akkoron e városban tartózkodó IX. Pius pápa által rendjellel diszítettett föl. Pestre 1851-ben érkezett vissza. Utjában az említett pápai diszjelen kívül több kitüntetésekben részesült; Chateaubriand arczképével, Jules Janin arany tollal, a török zultán gyémántos gyűrűvel, a jerusalemi patriarcha a sz. sir lovagi rendjével tisztelte meg. A milly szerencsés volt utazásaiban, szintolly szerencsétlen volt irodalmi vállalataiban. Első műve, melyet „Az elbujdosott, vagy: Egy tél a fővárosban“. (Eredeti román, Kolosvár, 1836.) adott ki, kevés érdeket tudott ébresztetni; habár a munka, melly a kolosvári divatvilágot rajzolja, rossznak épen nem mondható. Főhibája az, hogy az akkoron felkapott czélszerű irmodort ignorálta; azonfelül az a nélkül is terjedelmes előadást számos idézetei untatóvá teszik. A „Társalkodó“- s „Athenaeum“-ban gyakran találkozott a közönség szépirodalmi, művészeti s critical dolgozataival. 1841—42-ben eddigi munkáinak kiadásával foglalkozott, de szinte kevés sikerrel. Ezek közé tartozik: Lord Byron életírása, s némelly költeményeinek fordítása, tovább a „Kaleidoskop“, melly a magyar s erdélyi társasélet, tovább a felsőbb körök political, művészeti, aestheticai, irodalmi s társadalmi nyilatkozatainak ismertetését tartalmazza. Ez utóbbi munka történeti szempontból is érdekes; de leginkább az aristocratia számára lévén írva, teljességgel nem talált pártolásra. 1843-ban megindította a „Honderü“ divatlapot; 1848. elején pedig a „Morgenröthe“-t: mindkettő a bekövetkezett forradalmi viharok által elsodortatott. Horváth L. itt sem birta elérni kitűzött

czélját; az akkori fiatal s új irányu irodalom által főleg aris-tocraticus czélzatai a régi irmodor- s külföldi szokásokhozi ragaszkodása miatt folytonosan ostromoztatott, és majdnem egészen elvesztette népszerűségét. E tudományos, és sok tekintetben kitünő férfiú 1851. febr. 5-én Bécsbe utazván, szíverének pattanása következtében hirtelen halállal mult ki.—k.

Horváth Mihály, született 1809. oct. 20-án Szentesen Csongrádmegyében, honnan szüleivel öt éves korában Szegedre költöztvén, ott neveltetett, s végezte az elemi és közép-tanodai osztályokat. 1825-ben Váczon a növendékpapok közé lépven, a bölcsészetet és hittudományt összesen hat éven át tanulta, s mielőtt az utóbbit bevégezte volna, a magyar egyetemnél a szokott szigorványok után, bölcsészeti tudorává emeltetett. Iskolai pályáját végezvén, s pappá szenteltetvén, 1830. nov. 2-án a megyei hivatalnál jegyzővé neveztetett; innen év mulva a gyakorlati lelkészkedés pályájára térven, abban Dorosmán Kis-Kunságban 3, Kecskeméten 2, Nagy-Kátán Pestmegyében másfél évig foglalkozott. Ez évek folyta alatt hazáját tapasztalás után ismerni vágyván, időnkint annak nagy részét beutazta. Utolsó segédpapi állomásáról gr. Keglevich Gábor fia nevelésére hivatván, új hivatalában másfél évig fáradozott. E közben 1839. választá el őt a magyar t. társaság levelező, 1841. sept. 3-án pedig a történeti osztályban rendes tagjává; s székét mint ilyen 1842. nov. 22-én „A magyar honvédelem történeti vázlata” czimű értekezéssel, mely az Evkönyvek 6. k. 298—376 l. olvasható, foglalta el. Lemondván 1840. jun. elején nevelői hivataláról, Nagy-Abonyban ismét segédpapi állomást nyert, honnan egy év mulva gr. Erdödy Kajetán fiai mellé nevelőnek, innen pedig három év mulva a bécsi Therezianumba a magyar nyelv és irodalom tanárává hivatott meg. 1847. hatvani plebánossá, 1848. a fejedelem által préposttá, s ugyanez évben csanádi püspökké nevezteték. Lássuk írói munkásságát. Lelkészi hivatalánál fogva számos egyházi beszédeket készítve, melyek azonban ekkorig, egyet kivéve, csak kéziratban vannak. A „Sion” egyházi folyóirat dolgozó társaul felszólíttatván, ennek

első évi folyamában egy eredeti értekezést: „Az isteni gondviselés nyilatkozása az emberi életben“; egy fordítottat: „Az ember“; az „Anasztasia“ melléklapban pedig számos egyházi énekeket közölt a világgal. Kedvencz studiumaul azonban a történetírást, kivált a hazait választván, 1833-tól kezdve magát főleg ebben törekvék kiművelve tökélyesíteni. E nemben első dolgozata egy pályakérdés volt, melyet a Marczibányi alapítmány kezelőihez 1826. küldé már be, de a jutalmat csak 1846. nyeré el. E munka nyomtatásban illy czim alatt jelent meg: „Párhuzam az Európába költözködő magyar nemzet, s az akkori Europa polgári s erkölcsi míveltsége között“. Pest, 1847. A magyar t. társaságtól 1835. kitűzött e historiai kérdésre: „Millyen állapotban volt a kereskedés honunkban az Árpád és vegyes házakból származott királyok alatt; mi történt fejedelmeink és törvényhozásunk részéről annak elémozdítására; mellyek voltak nagyobb, emelkedéseket hátráltató akadályok; végtére minő befolyásuk volt nemzetünk erkölcsi és értelmi kifejlődésére“; versenyíratot küldé be, melly adatokbani gazdagsága, s az okoskodás alapossága tekintetéből, tiszteletdíj mellett kiadatni rendeltetvén: „Az ipar és kereskedés története Magyarországon a XIV. század elejeig“ (Pest, 1842.) czim alatt csakugyan meg is jelent. 1837 és 1838. két alkalmi magyar odát készített e czim alatt a) „Koszoru mélt. buzini gr. Keglevich Gejza halálára“. b) „Örömdal mélt. Ürményi László és Keglevich Alexandra grófhölgy házassági ünnepére“. Ezt követé: „Gr. Nádasdy Tamás élete némi tekintettel korára“. Buda, 1838. Az Athenaeumban több nagy becsű értekezései közölvék; jelesen: „Gondolatok a történetírás theoriájából; Vázlatok a magyar népiség történetéből a török uraság korszakában; Mikor és miért fosztott meg a pórosztály szabad költözési jogától, és mikor nyerte vissza azt? Vázlatok a magyar népiség történetéből Buda visszavételétől 2-ik Józsefig; Europa belviszonyai a francia forradalom óta (németből); Vázlatok a magyar népiség történetéből, 2-ik József kora (1839.) stb. „Az ipar és kereskedés története Magyarországon a három utolsó század

alatt". Buda, 1840. XIV. és 390 l. E munka, mint az 1840-ben nyomattak legkitünőbbje, a magyar t. társaság által 200 darab arannyal jutalmaztaték meg. Hizelgés nélkül legyen mondva, hogy irodalmunkban egyetlen a maga nemében. „Az országtani theoriák eredete, kifejlése és befolyása az újabb Európában“, czimű értekezése a Tudománytárban látott világot. 1841-ben „Az 1514. magyar pórhad okait és következményeit; az Anjuok hatását hazánkra, országlásuk szellemét, a közigazgatást egyházi, erkölcsi és népi életet tekintve“ adta ki. „Az 1764-ki országgyűlés története“. (Évk. 7. k. 126—163 l.). „A magyarok története a tanuló ifjúság számára“. Pest; 1841. Ugyanaz bővitve „Magyarok története“. Pápa, 1842—1846. 4. k. Derék munka. „Magyarok története a bölcsészeti ifjúság számára“. Buda, 1848. 2. k. — y.

Horváth Pius, kegyes rendű áldozár, kolosvári feltanodai tanár és hitszónok, szül. Szombathelyen 1819. febr. 12-én. Iskolai pályáját Kőszegen végezte. 1836-ben a szerzetbe lépén, a novitiatust Trencsinben, a bölcsészeti tanulmányokat Vácson, a hittant Nyitrán és Sz.-Györgyön végezte. Tanárkodott Debreczenben, Veszprémbe, S.-A.-Ujhelyen és Kolosvárott. Irodalmi munkái: Költemények a Religio és Nevelésben, Hasznos Mulatságokban, s a Hetilapban. Paedagogiai értekezések a Pesti Naplóban. „Fülek vár visszavétele 1593-ban“; történeti leírás a Hasznos Mulatságokban. Levelezések a Religióban és Pesti Naplóban. Ez utóbbi lapban közölte Berzsenyi Daniel levelét gr. Festetics Györgyhez, melly eddig ismeretlen volt, s mellyet ő az elhunyt költő fiától kapott. Nyomtatásban megjelentek több egyházi beszédei. „Magyarország ismertetése“ czim alatt két füzetben adta ki Magyar-, Horvát-, Erdély-, Dalmát-, Gács-, europai Török- és új Görögország földrajzát, Pesten, 1847. —k.

Horváth Zsigmond, született 1782. jun. 21-én Kis-Köcskön, Vas megyében, nemes szüléktől. Tanulmányait a soproni lyceumban végezván, további maga kiképzése végett a jeni egyetemre költözött, hol két évig hallgatta a hittudományt; a szünidőket kirándulásokra fordítván. 1804. ha-

zatérvén, eleinte nevelőséget viselt, majd (1806.) Csengén Vasban predikátor lett; honnan 1824. Kövágó-Órsre hivatott meg, s mint ilyen halt meg 1845. oct. 17-én. A magyar t. társaság 1833. nov. 15-én levelező tagjává választotta. Önálló munkái ezek: „Cooknak, egy anglus-hajós-kapitánynak a föld körül való utazása.“ Pest, 1810. 1815. Németből. „Amerikának haszonnal mulattató ismertetése.“ Győr, 1813. I. k. „A vallásnak intései s vigasztalásai.“ U. o. 1813. „Egyházi beszéd.“ „Elmederítő, szivképző s characterfestő történetek s adatok füzére.“ Pest, 1840. 2. k. Nagyobb értekezések a Tudományos Gyűjteményben: „A magyar stilistikáról.“ 1818. „A házi nevelés hibáiról, s azoknak orvoslásuk-módjáról.“ 1825. XII. k. „A vesta szüzekről.“ 1832. X. k. „A világ rendszere.“ 1833. IV. k. „A tizenkét égi jegyek magyarázata.“ 1833. XI. k. „Életrendszer.“ 1836. VI. k. „Hosszu élet példái.“ 1836. VIII. k. „Csillagok ismertetése.“ 1837. II. IV. k. Írt az „Erdélyi Muzeum“-ba, és Kis János „Nevezetes utazások tárházá“-ba. Kéziratban: „A reformatio historiája a leghitelesb kuttökből.“ „A naptárak értelmesítése.“ „Egyházszerkesz“, „Népnevelési és oktatási rendszer“, elfogadva a magyar t. társaság által. Az akademia Tájszótárához baltomnelléki tájszók gyűjtésével járult. — k.

Hoványi Ferencz, szül. 1816-ban april 2-án N.-Váradhoz egy orányira eső Körös-Tárján helységben, hol atyja Hoványi János malommester volt, édes anyja tamásfalvi Turi Jozefa, Erdély régi nemes családainak egyikéből vette eredetét. Szülői mindketten erényes buzgó katolikusok voltak; buzgóságuknak gyermekeik vallásos nevelésén kívül tettleges bizonyítványait leginkább abban adván, hogy az uj-palotai templomot, melly még abban az időben Körös-Tarjának anyagyéyháza volt, számos egyházi ruhával és gyertyákkal többnyire ők látták el. A szülők életpéldája gyermekeikre is jótékony hatást gyakorolt annyira, hogy ezek már kised korukban a tudományokban kitűnő előhaladásuk és jóviseletök által közszeretetet érdemeltek. Hoványi F. a nagy-váradi főtanodában kezdé meg tanulmányait 1824-ben, és végezvén a

négy latin osztályt, 1829-ben Temesvárra ment a rhetorica és poesis tanulására főleg azon szempontból, hogy itt a német nyelvet is sajátjává tegye. Innen két év múlva visszatért Váradra, s itt végzé a helybeli királyi akademiában bölcsészeti tanulmányait. 1832-ben az erények- és tudományokban kitűnőleg jeles 16 éves ifju hivatását követve, az egyházi pályára lépett, s akkori püspök bold. eml. Lajcsák Ferencz által nagyobb kiképzés és mivelődés végett, a bécsi pázmánféle nevelőintézetbe küldetett. Itt gazdag mezeje nyilván a tehetség-dus ifjunak szellemi képzésére, minden idejét arra fordította, hogy magas rendeltetésének és főpásztora várakozásának egészen megfeleljen. Nem is hagyta meghiusulni a személyiségében helyezett nagy reményeket. Mert már mint papnövendék, Pesten a szépművészetek és bölcsészeti tudorkoszorújával felékesítve, s Bécsben a hittudományokból két szigorlatot dicséretesen kiállva tért vissza anyamegyéjébe Nagy-Váradra 1836-ban. Itthon a püspöki papnöveldeben tanulmányi felügyelővé s egyszersmind a székesegyházban reggeli hitszónokká (homiletává) neveztetett, melly kettős hivatala mellett még a Lajcsák püspök alapította vallásos-gyermekek-intézetében a hittan előadásával is foglalkozott. A kisebb egyházi rendeket és a sub-diaconatust 1836. december 30-án, a diaconatust pedig 1837-iki áprilhó 22-én vette föl, és végre áldozárrá lön 1838-dik év octoberhó 4-én, az életkor hiányában nyert $1\frac{1}{2}$ évi pápai engedély mellett. Mint papnöveldei tanulmányi felügyelő letévé a hittudománnyokból a még hátra levő két szigorlatot, a hittudományok tudorává lön. A papnöveldeből az egyházmegyei hivatalhoz előbb ugyan igtatóvá, utóbb szentszéki jegyzővé, s a magát mindezen hivatali állomásokban igen kitüntető fiatal pap, a hitbuzgóság- és tudományosságban egyaránt nagy püspök Lajcsák Ferencz által 1840-ben titoknokká neveztetett ki, s mint ilyen szolgált oldala mellett egész halálaig. Vele volt az 1839-ki ország-gyűlésen Posonyban, vele küzdött és harczolt az akkoriban nagy tüzzel vitatott ve-gyes-házassági kérdésekben. Titoknoki bokros foglalatosságai mellett még a székesegyház ünnepi szónoka is volt, s az ugy

nevezett nagy-váradí német utczaí temetőí kápolnában, melyet Lajcsák Ferencz püspök romjaiból azért építtetett föl és látott el alapítvánnyal, nehogy az, mint tervben volt, az ágostai vallást követők által saját czéljokra elfoglaltassék, minden ünnep- és vasárnapon a reggeli s délutáni isteni-tiszteletet tartotta. Lajcsák Ferencz püspöknek hivatalárólí lemondása után káptalani-helyettes, és később b. Bémer László püspök oldala mellett is, ki által sz.-széki ülnökké neveztetett, titoknoki minőségben működött egész 1843-ik év végeig, midőn várad-velencei plebánossá, s egyszersmind a körös-völgyi kerület helyettes-alesperessévé tétetett. Uj hivatalába 1844-ik évben Jézus sz. nevének ünnepén szabályszerűleg beigtattatott. De nem sokáig örvendhettek hívei ritka erényű, példás és buzgó lelki pásztorknak; mert már ugyan-ezen év augusztushavának 15-én elment a Jézus nevében hozzájuk beköszöntött jó pásztor Erdélyország Kraszna nevű megyéjének fővárosába, Szilágy - Somlyóra mint plebános, kerületi rendes alesperes, és az ottani gymnasium felügyelője; s mint ilyen működött itt áldásosan 1847-dik évig. Lelkipásztorkodási pályájával kezdődött s talán végződött a politikai térení föllépése és működése is. És mig a magas kormány és az egyház érdekébení felszólamlásai Biharban a legszabadabb elvűek által is egész tisztelettel kihallgattattak, Krasznában azt eszközlék, hogy e megyének táblabírájává kineveztetett. Somlyón mint lelkipásztor szerkeszté „a lelkipásztorság terhei és vigasztalásai“ czimű s a Religio és Nevelés kath. egyházi folyóirat 1845-dik évi folyamában megjelent remek leveleit, melyeket a zágrábi egyházmegyebeliék saját nyelvökre lefordítottak és betanultak. Hivatalos elfoglaltatásaitól fenmaradt minden legkisebb szabad idejét az iskolákban tölté, s különösen szíven hordozá a leánygyermekék jobb nevelését; ezek számára Somlyón uj iskolát építtetett, bele külön tanítónőt helyezett, s a mit jó lelke kezdett, de egészen be nem fejezhetett, azt az iskolaháznak cserép fedél alá vétele s tökéletes kiépíttetése által 1853. évben ritka áldozattal eszközölteté. Itt szülemlettek agyában az eszmék, melye-

ket később „a könyvnélküli katechismus-“ban összegyűjtve sajtó alá bocsátott. S mi somlyói lelkipásztorkodási pályáját illetőleg igen jellemző, Somlyón hagyta, mint bucsuzó beszédében mondá, az életben legdrágább kincsét t. i. szeretett jó édes anyját; *) ki iránt a legkitünőbb fiui bizodalom-, tisztelet- és szeretettel viseltetett mindenkor és minden körülményeiben, soha el nem menván hazulról, soha vissza nem jövén a nélkül, hogy szeretett jó édes anyja iránti legnagyobb tiszteletének bizonyítványát: kézcsókolásban nem adta volna. Azonban az isteni Gondviselés elhívta őt a lelkipásztorkodási térről egy más pályára, hol nem egyes plebánia hiveire, hanem az egész magyar egyházra kiírasztathá tudományának és tehetségeinek áldásait. Ő ugyanis 1846-ban a pesti magyar kir. egyetemen megürült hittanári szék elnyeréséért folyamodott, és 1847-ben arra ő cs. k. apost. felsége által legkegyelmesebben kineveztetvén, ez állomását a második félévben elfoglalá. De itt is igen rövid ideig maradhatott; mert a fejedelmi kegyelem által az ezen évben meghalálozott Kis Pál kanonok helyébe, jelenleg dicsőn uralkodó fejedelmünk és fenséges testvérei magyar nyelvbeni tanárául Bécsbe, a birodalmi fővárosba hivatott; hol ez időtől fogva folytonosan van: a nagy város zaja közt szerény elvonultságban, a t. capucinus atyák kolostorának egyik egyszerű cellájában élve Istennek, jót téve embertársaival és bódogitva szegény pap-társait. Az egyház és haza iránti érdemei elismerésül ő cs. k. ap. felsége által 1849-ben a n.-várad i. szert. székes-egyház kanonokjává, 1853-ban ker. sz. Jánosról címzett nagy-váradhidi préposttá; ő szentsége a romai pápa által pedig a mult 1854-ik év végnapjaiban házi praelatusává neveztetett ki. 1846-ban beutazá Erdélyt, 1847-ben Német- és 1850-ben Olaszországokat; ez utóbbi útjában, mellynek leírását később két kötetben sajtó alá is bocsátá, utitársai voltak Biró János szatmári kanonok, Hoványi Lajos n.-várad i jogakadémiai igazgató és tanár saját édes testvére, Kádas Rudolf és Kovács Márk premontre i rendű n.-várad i főgymnasiumi taná-

*) Meghalt Somlyón, 1846.

rok, és Kelemen Albert biharmegyei közbirtokos, Szerepi Kelemen János nagy reményű fia.

Irodalmi tevékenységének és lankadatlan munkásságának már mint papnövendék szép jeleit adá; számos kötött és kötetlen apróbb munkái jelenvén meg az 1832—1836. években a bécsi Magyar Kurir politikai lap „Sokféle” című melléklapjában. A mit mint papnövendék megkezdett Bécsben, folytatta ide haza; társulatot alkotván a központi s vidéki papság tagjaiból az egyházi hitélet és irodalom felvirágoztatása- és emelésére: mellynek egyik fénypontja, úgy szólván élet- és lélek-adója ő volt. Egyházi beszédei közül, mellyeket lelki élvezet- és vágygyal fogadtak a hivek, s mellyek lelke nagyságának ~~saz~~ egyház iránti ragaszkodásának meg annyi bizonyítványai, sajtó útján tudtunkkal csak 7 láta napvilágot a nélkül, hogy szerzőjük neve meg lenne nevezve, kivéve a 6-ik és 7-ik szám alattiakat. Az 1-ső Gyertyaszentelő bold. asszony ünnepére 1838-ban, illy czim alatt: „Gyakori használata az égő gyertyáknak a ker. kath. anyaszentegyház szertartásaiban, mint eszköze a vallási épülésnek, kifejtve egy Gyergyaszentelő bold. asszony ünnepén tartott egyházi beszédben”. A 2-ik: „Az Ur háza a mi üdvösségünk hajléka”, előadva a tiszt. sz. ferenczrendű capucinus szerzet nagyváradai egyházában, midőn ez az 1836. eszt. junius 21-diki tűzvész által történt elpusztulása után felépülvén, újra fölszenteltetett 1838. maj. 20-án. A 3-dik: „A szerzetes élet hasznos és üdvös volta”, alkalmi beszéd a sz. Orsolya rendét követő szűz szerzet váradoszai egyházában 1838. nov. 22-én. 4dik: „Isten iránti hűség legszebb katonai disz”. Egyházi emlékbeszéd a 37. sz. magyar gyalog ezred alapításának százados ünnepén, a nagyváradai erősség templomában sept. 8-án 1841. 5-ik: „A vallás tökéletesítése”. Megfejtve a derecskei rom. kath. egyház helyreállításának százados ünnepén jun. 29-én 1842-“. A 6-ik és 7-dik sz. István király tiszteletére Bécsben, a t. capucinus atyák templomában, mondatott 1847. és 1848. évben. A „Religio és Nevelés” egyik fénypontjaul lehet tartanunk azon leveleket, mellyek tőle „A lelkipásztorság terhei és vigasztalá-

sai" című cikkeiben 1844. és 1845-ben megjelentek, melyek csak azon ohajtást hagyják magok után, vajha egészen befejeztetnének, s egy külön kötetben ujabban kiadatnának! 1847-ben adta ki Budán „könyvnelküli Katechismusát, katholicus lelkészek használatára". 1851-ben Bécsben jelent meg „Olasz utja", két kötetben. 1853—5-ben Bécsben „Fennsőbb katholicismus elemei", és „Ujabb levelek a fennsőbb katholicismusról" (összesen 4 köt.). *) 1854-ben apr. 24-én pedig „Örömdal austriai császár és magyar király I. Ferencz József Ő felségének Erzsébet Amalia bajor királyi hercegnő Ő fenségével boldog egybekelése ünnepére". Jótékonyságai s ajtatos sz. czélu alapítványai közül ezek vannak tudomásunkra, ugymint 1851-ben: a) a nagyvárad i koldus-ápoló-intézet részére alapítványul letett 500 pfrt.; b) biharmegyei kórház részére 40 pfrt.; c) a vizáradás által károsult n.-várad iak részére 100 pfrt. 1852-ben: d) a n.-várad i lat. szert. egyházi megyebeli szegény lelkészek és kántorok felsegállítására Szaniszló Ferencz püspök ő excellentiája által megkezdett alapítvány öregbítésére 600 pfrt.; e) a szilágy-somlyói leánytanodára 500 pfrt.; f) a jó és olcsó könyvkiadó társulatnak 500 pfrt.; g) a n.-várad i latin szertart. megyének 11 alesperesi kerületében létező 11 legbuzgóbb katechetának 550 pfrt.; h) a köröstarjáni templom szükségének fedezésére, s elhunyt szülői lelki nyugalmaért örök misékre 600 pfrt. 1853-ban: i) a n.-várad i irgalmas szerzet kórodájában egy ágyra alapítványul 1200 pfrt.; k) a szilágy-somlyói egyházban, elhunyt szülői lelki nyugalmaért örök misékre 100 pfrt.; l) a nagyvárad i egyházmegyebeli. stb. d) alatti alapítvány öregbítésére 600 pfrt.; m) a köröstarjáni templom, pap-lak és iskolaház építésére 1000 pfrt.; n) a bécsi emléktemplomra 1000 pfrt. 1854-ben: o) A nagyvárad i lat. szert. egyházi megyebeli stb. d) és l) alatti alapítvány öregbítésére 600 pfrt.; p) Sz.-István-Társulat részére 400 pfrt.; q) Az érmindszenti oltárképre 200 pfrt.; r)

*) A „Religio" kijelentette, hogy Pázmán óta illy jeles vallási polemiai mű magyar nyelven nem jelent meg.

a kárászteleki oltár- és oltárképre 1000 pfrt.; s) a nagyvárad székese gyház részére, az 1853. évben tartott lelkigyakorlatok emlékeül Florenczben készített keresztuti képekre a megyei papság által összeadott összeg kipótolására 300 pft. Ezeken kívül Romában tartózkodó, magát a festészetben képező fiatal hazánkfia Szoladatits részére évenként bizonyos összeget adományoz. — k.

Hrabowszky György, szül. 1762. mart. 8-án Homok-Bödögen Veszprémmegyében. Tanulni kezdett Téthén, hova atyja időközben vonult, azután pedig Sopronban tizenegyedfél évig. Bevégezvén idehaza tanulását, s mások példáját követni ohajtván, külföldre vágyott, s midőn az ehhez szükséges levelek megszerzésével foglalkoznék Győrött, 1784. jan. 7-én az uraj-ujfalusi gyülekezet által tanítói s lelkészi hivatallal, habár ideiglenesen is, megkináltatott. Atyja beleegyezésével e kettős hivatalt harmadfél évig viselte dicséretesen, és csak akkor vált meg hiveitől, midőn a külutra megkívánt engedelmet megnyerte. Elment tehát 1786. Wittenbergbe, innen Halába, honnan 1788. a palotai gyülekezet hívta meg lelkészi hivatalra, uti költséget is küldvén számára. Buzdításai következtében állíttatott föl Palotán az új tanoda, lelkész-lakás és árvaház. 1795. mart. 1-ső napján Kis-Somlyóra hivatott meg, hol 8 évet töltvén, s ez idő alatt 1800. a vadosfai kerületi gyűlésen második levéltárnoknak neveztetvén, 1801. ismét visszatért Palotára; honnan a lajos-komáromi gyülekezet hívásának engedvén, elköltözött azon szándékkal, hogy az ottani magyarokon kívül lakó német- és tótokat buzgalma és éber figyelme által megmagyaríthatja; mi neki részben sikerült is. E mellett nemzeti irodalmunk buzgó pártfogója s előmozdítója volt úgy annyira, hogy sokszor az illendőség határain is tulmenne. Talán senki sincs honunkban, ki annyit kért, keresett pártfogókat, ki annyit futkozott és irt, hogy moecenást kaphasson mint épen. ő. Fájdalom! kevés eredménynyel; de azért nem csüggedett, csekély jövedelmét, gyermekei tisztas neveltetésén kívül, tudományos művek beszerzésére áldozá, mit 2000 kötetre menő könyvtára tanusít.

Miután Lajos-Komáromban 8 évet töltött, nyugalomra lépett, s mint esperes és az ágostai vallást követők kerületi könyvvizsgálója 1825. apr. 12-én élte 64-ik évében meghalt. 1790—1815 közt megjelent számos predikációin kívül nevezetes munkái ezek: „Papi tükör, vagy a dunántuli evang. aug. conf. superintendens Predikátorai“. Veszprém, 1801. E műben mintegy 135 predikátor rövid életirása foglaltatik, mennyire lehetett, kiadott munkáik elésorolásával. „A palotai árvaház leírása“. Tudom. Gyűjt. 1817. 2. k. „Sopron vármegye tudósai“. U. o. 1818. 3. k. „Győr vármegye írói“. U. o. 1820. 3. k. „Brutus Mih. Ján. cs. kir. historiographus élete“. U. o. 1825. 7. k. Kéziratban maradtak: „Pásztori levél, mellyet Hay Ján. Lipót königraczi püspök Csehországban megyéjebeli papok- és szerzetesekhez küldött. 1781. „Mire valók a symbolicus könyvek“. „Jézus élete“. Feddersen altonai prépost után németből fordítva. Ennek kiadását gr. Eszterházy László rosnyói püspök magára vállalta, de mielőtt kinyomathatott, meghalt. „Dudich András pécsi püspök élete“. „Veszprém, Somogy, Tolna, Zala, Baranya, Mosony, Vas, Komárom, Fejérme gyék írói“. Mintegy 70 ivre terjed. Ezek és még egyéb kéz iratai holta után örökösei birtokába mentek át. — y.

Hunfalvy Pál, jeles szövelemző, nyelvtudós és a m. t. társaság I. tagja és könyvtárnoka, szül. 1810. N.-Szálokon Szepesmegyében. A nyelvészeti 4 osztályt Késmárkon végezte. A magyar nyelv megtanulása végett Miskolczra ment s ott végzé két év alatt a humaniorákat. Késmárkra visszatérván, ugyanott nagy szorgalommal tanulta a bölcsészeti, jogi sőt egy ideig a hittudományokat is. Később a jogi tanpálya be végzésére Pestre küldetett, hol egyszersmind Podmaniczky Frigyes és Armin bárók nevelését vállalta magára. Ügyvédi oklevelét, a kiállott szigorlat után 1838-ban nyerte el. Már fiatal éveiben még mint tanuló nagy buzgósággal tanulmányozta a divatos franczia, olasz, angol nyelveken kívül, a keleti, különösen a görög, arab, héber nyelveket, s ezek ismerete teszi tudományos műveltségének alapját; ennek köszöni, hogy 1841-ben a m. t. társaság, a következő évben

pedig a Kisfaludy társaság is tagjává választotta. 1836-ban az ifju Podmaniczky grófokkal Németországban, 1847-ben saját költségén Olaszországban és Schweizban tett utazásokat. 1842-től kezdve a forradalom kitérőseig mint jogtanár a késmárki collegiumnál köztisztviselőben állott, miután nemcsak tudománya által tüntette ki magát, hanem anyagilag is, részint saját erszényéből s főleg adomány-gyűjtés útján az intézet hírének s céljának emelésére igen sokat tett. 1848-ban Szepesmegye egyik kerülete által képviselőnek választatván meg, tanszékéről lemondott, s a nemzeti gyűlésben a forradalom elnyomásaig folyvást részt vett. 1849 óta Pesten lakik, kizárólag az irodalommal foglalkozván. Irodalmi termékei többnyire hirlapi cikkekből, értekezésekből, történelmi, bölcsészeti, szónyomozási s nyelvészeti észleletekből állanak. Illyenek: „Drezdai levelek, Rhapsodiák, Emlékezés Késmárcra (Ath. 1841.), Lokman meséi arabból, s több bírálatok. A m. akademiában „Thukydidesz jellemzése“ (Ath. 1842.), a Kisfaludy-társaságnál „Aristoteles költészete“ (Évl. 1842.) képezte székfoglaló beszédét. 1847-ben „Országgazdászati tájékozás“ című értekezés jelent meg tőle az Ellenőrben. A m. t. társaság nyelvostályi üléseiben Platón köztársaságról s a magyar, finn s török nyelvről tartott s folyvást tart, s az „Uj Magyar Múzeum“-ban közöl felolvasásokat. Vannak számos politikai s nemzetgazdászati cikkei is elszórva a lapokban, különösen a Pesti Hirlap- s Pesti Naplóban. Önálló művei: „Magyar váltó és kereskedelmi törvények“ Lőcse, 1843. „Tanodai szózat“, vallási értekezés 1847. Legujabban „Magyar nyelvészet“ cím alatt folyóiratot indított meg, melyből mostanig 3 füzet jelent meg. Művei mély tudományra mutatnak; kár, hogy észlelete többnyire erőltetett s gyenge alapu. — k.

Huofalvy János a fennebbinek öcsce, szül. 1820-ban szinte Nagy-Szálokon, Szepesmegyében. Végezve Késmárcan, Miskolczon és Eperjesen iskoláit, a berlini és tubingai egyetemeket látogatta meg. Hosszabb ideig tanárkodott Késmárcan, nem rég Pestre tette át lakását, s Greguss Ágostonnal a „Család könyve“ című havi folyóiratot adja ki. Több hirlapi cik-

kein és értekezésein kívül birunk tőle „Egyetemes történelmet“ 3. k. 56. iv. Prot. iskolák számára. — k.

Hutter Antal kegyes rendi tag, szül. Miskolczon aug. 4-kén 1898-ban. A középtanoda osztályait Miskolczon, Debreczenben és Kolosvárott végezte, ez utóbbi helyen a bölcsészeti tanfolyamot is. 1817-ben Kecskeméten a kegyes oktató szerzetbe lépett. A próbaév után a n.-károlyi középtanodában a 2-ik, majd a 3-ik osztály tanára lett. A hittudományt Nyitrán és Sz.-Györgyön hallgatta. Ezek után 1823-tól 1836-ig Veszprémben, Léván, Sátorallya-Ujhelyen az alsóbb és felsőbb gymnasiumi osztályokat, Privigyén az új szerzetes nevelőket tanította. 1833-tól 1844-ig Szegeden a lyceumban mint hitszónok s hit-, magyarnyelv- és irodalomtanár működött. 1845—1849. a s.-a.-ujhelyi ház-, gymnasium- és elemi iskola-igazgató; 1850-től 1852-ig Tatán működött ugyanilly minőségben; s innét Levára tétetett át szinte gym. igazgatónak. Közlött számos értekezéseket, ezek közt nevezetesebbek: „Szárász földünk arányossága a vízhez képest; a földregés jelenségei; Columbo főokai, melyek által földgolyónk másik oldalán létező száraz részéről meggyőződött; a tűzhányó hegyek; a tenger világításáról; istenesítés a görög- s romaiaknál“ stb. megjelentek a Szemlélt-ben (Kassa, 1834.). Továbbá különféle alkalmi versezetek a Társalkodóban, Szemléltben, Hasznos Multságokban, Tudományos Gyűjteményben. „Rövid adatok a nyelvtudomány alapfeltételeiről“ (Szeged, 1839.). „Három rövid beszéd a magyar nyelv történetéről tartott vitatás alkalmával a t. gyűlekezethez“ (Szeged, 1837—1844.). „Vezérelvek a magyar szépirodalomban, függelékekkel a szerző költői munkáiból.“ (Szeged, 1844. 185 l.). „Igazgató székfoglaló szózat a s.-a.-ujhelyi ifjúsághoz“ (Kassa, 1844. 18 l.). „Szózat az ösztönző jutalmakról“ (Kassa, 1846. 16 l.). „Szózat a tudomány szükségé-, haszna-, s gyönyöreiről.“ (Pest, 1850. 26 l.). „Szózat a henye és munkás élet következményeiről“ (Esztergom, 1851. 16 l.). „Tatai algymnasiumi program, a tatai gymnasium történeti vázlatával s egy értekezéssel az iskolai törvények tiszteletéről“. Tu-

dósitványok a tatai és lévai gymnasiumokról, e gymnasiumok történeti vázlatával s hasznos értekezésekkel bővítve. — k.

Igaz Samuel, szül. 1786. oct. 13-án Erdő-Bényen Zemplénmegyében, hol atyja szinte Samuel predikátor volt. Tanulását kezdette Miskolczon, hova atyja 1793. hivatala folytatására meghivatván, lakását helyezte. Mint 13 éves fiu Lőcsére küldték a német nyelv tanulása végett, és itt Márton József utmutatása mellett néhány hó multával szép elemencelt tanusított. Visszatérvén Miskolczra, az ottani ref. tanodában folytatta tanulását, s e tanfolyam bevégeztével magát a debreczeni togatusok közé soroztatá; itt tanulta a felsőbb tudományokat olly kedvező sikerrel, hogy tanítóinak szeretetét kiérdemelvén, Tisza k. kamarásnak Lajos fia mellé nevelőül ajánltatnék. Új világ nyílt előtte, főleg midőn növénydekével Bécsben telepedék le. Itt jött szorosabb ismeretségbe hajdani tanítójával Márton Józseffel, kinek a „magyar deák és német szótár“ kidolgozásában segédkezet nyújtott. Gr. Teleki Samuel megbízásából fordította németből a „kis bibliát“. 1820-ban inditá meg a „Hébét“; 1821—1824 a „Magyar Kurirnak“ lön társkiadója, s egyedüli írója. Tapasztalván azonban, minő hálátlan munkába kezdett, azt önkényt megszünteté. Rövid ideig tartó betegség után megszűnt élni 1826. jun. 7-én Bécsben. —y.

Illei János, szül. 1725. jan. 3-án Komáromban. 1743-ban lépett a jezsuiták közé. Gyöngyösön, Kolosvárt és Egerben képzé a középtanodai ifjúságot; majd az avatottabbak közé soroztatván, Budán a bölcészetet, Győrött a polemicát, Nagyszombatban az egyházi ékesszólást tanította. 1767-ben a kolosvári seminarium igazgatásával volt megbizva. Szerzete elhőrltetése után Budán a szónoklatot tanította, de ezen hivatalától is gyengélkedő egészsége miatt nemsokára megválván, Komáromba vonult, hol 1794. meg is halt. Magyar munkái: „Anitzius, Manlius Torquatus Boetziusnak öt könyve“; (Kassa, 1766.) ajánlva b. Orczy Lőrincznek, és „Salamon, Ptolomaeus és Titus három szomorú játék“; (u. o. 1767.) czim alatt jelentek meg. Sokat irt latinul is. — y.

Illés Pál, született 1793. Rétiben (Gömörmegye), hol atya evang. lelkész volt. Iskoláit Sopronban végzé. Meglátogatá a jeni egyetemet, honnét haza térvén, több előkelő családoknál nevelő volt. 1817-ben atya mellett segédlelkész, 1818-ban nagy-gerezdí, 1823. vanyolai, s 1831. nagy-dömölki lelkész lett. Hivatalos foglalkozástól üres óráit a magyar irodalomnak szentelte, s ebbeli érdemeiért 1835. a m. akadémia lev. tagjává választott. Munkái ezek: „Vallástürelem példái a legujabb időkben“ (Pest, 1826.). „Ékes házi oltár vagyis: Verses imádságok evang. keresztények számára“ (Pest, 1832.). „Első oktatásra szolgáló kézikönyv vagyis: a legszükségesebb tudományok összesége“ jutalom-koszoruzott pályamunka (Pest, a m. akadémia költségén, 1837.); három kiadást ért több kötetekre osztva különféle címek alatt. „Gyónók katechismusa“ (Pest, 1837.); „Keresztény Abc“. (Pápa, 1839.). „Latin nyelvtudomány elemei“ (Pest, 1840.). „Egy egész esztendőre szolgáló eredeti közérthető kereszt. predikációk“ (2 köt. Pest, 1840.). „Téli postilla s népszerű halotti predikációk“ (Pest, 1847.). Számos értekezéseket, költeményeket, s erkölcsi cikkeket közölt a folyóiratokban; kéziratban szinte több jeles dolgozatai várnak sajtóra. — k.

Illucz Oláh János, szül. 1817-ben Tisza-Tokaj szabadalmazott m.-városban (Zemplénmegyében). Elemi tanulmányait szülői házában végezte, honnan a kegyes rendű atyák által kezelt sátor-alja-ujhelyi gymnasiumba, innen ismét a gymnasiumi tanfolyam folytatása végett Kassára ment, hol egyszersmind a bölcsészeti osztályt is végezte. Jogi tanulmányait a pesti egyetemen megkezdvén, innen joggyakorlatra ment, s e közben a még el nem végzett jogi tanulmányokból privative tette le a vizsgálatokat. Irodalmi pályára először 1842-ik évben lépett, a Garay szerkesztése alatt megjelent „Regélő“ című szépirodalmi lapban. „A Barmecidák vége“ című keleti beszély írója szép reményekre jogosította az olvasót; a tehetségesnek mutakozó fiatal író azonban csakhamar ezután a politikai s hirlapirodalomnak szentelte magát. 1843. évben a „Nemzeti Ujság“-ban a külföldi rovatot szer-

kesztette, később Déry Mihály után, Olivér név alatt, a lapszemlét vette át; 1845-ben Liphay Sándor vezetése mellett ugyanezen lap szerkesztője lett, s e minőségben a lapot vezérczikkkel úgy, mint egyéb önálló s különféle tárgyú czikkkel gazdagította. 1848-ik évi ápril 1-én Liphay Sándor a lap vezetésétől visszavonulván, ez idő óta, ugyanezen év végeig, midőn a lap a politikai bonyolt viszonyok miatt megszűnt, önállólag szerkeszté a „Nemzeti Politikai Hírlapra“ változott Nemzeti Ujságot. 1848. év végén a „Nemzeti polit. Hírlap“ megszűnván, ez idő óta Illucz Oláh János az irodalommal nem foglalkozik. — k.

Ilosvay Selymes Péter, költő. Életéről keveset tudhatni, munkái után ítélve, valószínűleg tanító volt Kusalykőben, Szilágyság egyik ref. helységében, 1560—70 táján. Munkáiból is igen kevés maradt fenn. A fennmaradtak czimei a következők: „Az nagy szent Pál Apostolnak életéről és haláláról szép historia a szent írásból versekben szereztetett“. Iratott Szatmárt 1564-ben. Első kiadás Debreczen, 1574. Komlós Andrásnál; második ugyanott, 1577; harmadik Kolosvárott, 1579. „Az szent körösztisének és minden körösztneveknek magyarázatja“. Turi Pál leánya Kata keresztelesekor iratott 1568. három részben. Nyomtatványai elvesztek, s csak másolatai vannak meg a Lugossy-Codexben. „Historia regis Ptolomei Philadelphi de septuaginta duobus interpretibus veteris testamenti ex sermone hebraico in grecum. (hely és év nélkül). Második kiadás magyar czimvel: „Ptolomaeus királynak historiája, miképen Mojzsesnek öt könyvét nagy költséggel hetvenkét tolmács által zsidó nyelvből magyarra fordítottá“. Kolosvár, 1588. „Az hires neves Toldi Miklós-nak jeles cselekedetiről s bajnokságáról való historia“. Kolosvár; 1574. több kiadást ért. — k.

Imre János, szül. 1790. júl. 28-án N.-Fügeden Heves-megyében, hol atyja jegyző s iskolai tanító volt. Gyöngyösön és Egerben végezván (zsenge kora lelki tehetségeit megkülönböztetőleg kitüntetve) latin iskoláit, mind tanulási mind erkölcsi előmenetelével pártfogóinak figyelmét magára vonta, s 1805. az

egri növendékpapok közé fölvétetett. Majd utóbb az egri lyceumban a bölcsészeti és hittudományi pályán egész lelki erővel hatott a tudományok belsejébe; s alig végezvén tanuló pályáját, férfiúi érettséggel lépett fel 1808. a bölcsészeti, és 1813. a hittudományi tudósok koszorus sorába; ugyanazon évben jun. 19-én pappá szenteltetett. Később mint a bölcsészet tanára csak kevés éveket töltvén az egri lyceumban, mind ezen, mind többféle ekkorig viselt hivatalaiban tanári s irói tehetségét nyilván bebizonyította. 1822. neveztetett ki a magyar egyetemnél ürességben lévő bölcsészeti tanszékre r. oktatóul. A magyar t. társaság igazgató tanácsa 1830. nov. 17-én a bölcsészeti osztályban rendes taggá nevezé, s mint ilyen szinte kimultaig (1832. maj. 12-én) nem szűnt meg részint a philosophiai szótárhoz tett előkészületeivel, részint egyéb osztálybeli dolgozásaival, e nemzeti intézetnek hasznos szolgálatot tenni. „Amicum Foedus rationis cum experientia seu philosophia crisi recentissima deducta“ (Pest, 1818—1824.) czimű latin munkáján kívül, magyarul ezeket írta: „A bölcsészetnek első darabja: a gondolkodás tudománya“. Pest, 1829. „A bölcselkedés második darabja: az észmérés tudománya“. U. o. 1829. „Az ifju bölcselkedő“, U. o. 1830. — y.

Intay Vazul, szül. 1806. nov. 17-én Székesfejérvárott. Elemi s középtanodai tanulmányait szülei oldala mellett végezvén, 1824. oct. 16-án az isteni Gondviselés rendelése szerint Pannon sz. hegyének ős monostorában, ugymint a kereszténységre tért nemzetünk első üdvmenedékében a benedekiek közé felvétetett: magát és fakadó széptehetségeit az egyház és emberiség javára szentelve. A nyolcz éves növendéki pálya lefolyta után, 1832. pappá szentelteték. Tanított Sopronban, Pápán és Posonyban nyelvészeti osztályokat összesen 10 évig. Hanyatlani indult egészségét visszaszerzendő, magát a tanítói nehéz hivataltól egy időre fölmentetni kéré, s ohajtása előljárói által teljesítettven, 1843. a szerzet győri collegiumában könyvtár-örre, majd a bölcsészet tanuló növendékek mellé tanulmányi felügyelővé s egyszersmind a görög és magyar irodalom tanárává nevezteték. Jelenleg Pan-

nonhegy közelében fekvő Ravazd helységnek buzgó lelkipásztora. A rábizottakban a közmegeledésig járván el, hivatalos foglalatosságaitól ment idejét az egyház javára, s a magyar irodalom előmozdítására fordítá. Tevékeny tagja lévén ugyan is az első rózsafüzéri ajtatos társulatnak, mely virágzását nagyban neki köszönheti, annak terjedését több rokon érzelmű társaitól gyámolittatva, „Élő lelki rózsafüzér“ (Győr, 1844.) című munkával hathatósan eszközlé. E munka negyedik kiadásban is megjelent. Majd tapasztalván, mikép az erkölcsi nyavalgás mételye leginkább is a kapva-kapott észtevesztő és szivrontó gonosz olvasmányokból szivárog át a magános és nyilvános életbe, s meg lévén győződve, hogy a veszélyes baj ellen legcélszerűsabb óvszer a józan és istenes könyvek terjesztése, Gerson János szent-benedekrendű apátnak a Krisztus követésére oktató és világszerte közkedvességtű könyvecskéjének új fordítását vette munkába; mely „Krisztus követéséről négy könyv“ cím alatt, mélt. Rimely Mihály pannonhegyi főapátnak ajánlva nyomtatott ki Győrött, 1845. A tanuló ifjuság számára Kőszegen kiadott énekeskönyv előállításában is mint soproni tanár tetemes részt vett. Birunk tőle több imádságot. „Csillag-korona“ című műve kéziratban van. Legújabb művét „Jézus és Maria szive üdvünk két legfőbb menedéke“ cím alatti ima-, s társulati kézikönyvet a Szent-István-Társulat (1855-ben) adá ki. — y.

Ipolyi Stummer Arnold, a „Magyar Mythológiá“-nak halhatlan nevű szerzője, született 1823. octob. 20-án Hont-megye Ipoly-Keszi helységében, magyar nemes szüléktől. Atyja Ferencz buzgó hazafi, megyegyűlési szónok és Hont-megyének számos éveken át egyik jeles főbírája, anyja lipótószmrecsányi Szmracsányi Arzenia volt. Első nevelését művelt lelkű és vallásos szülei szerető gondos családi körében nyerte. Mielőtt még olvasni és írni tudna, anyja ajkairól tanulta el könyvnélkül felmondani a „Kis Lelki-Kincset“, a „Hármas kis Tükört“ és Kisfaludy Sándor „Regéit a magyar előkorból“. Hasonlóan a magyar és külföldi irodalmi művek olvasását buzgón gyakorló anyja előolvasásai által már korán ébreszté

gyermekében az olvasási szenvedélyt. A még alig hat éves gyermek, egy kitünő, dústapasztalásu magán nevelő: Kamiss Ferencz tanítása mellett atyja házában kezdé tanulni a gymnasiumi első és második latin iskolát; ezeknek végeztével előbb Korponára, utóbb Selmeczbányára, mindkét helyt a kegyes rendiek nyilvános tanodájába került, hol a német és szláv nyelvekbeni első ismereteit is szerzé. Az utóbbi helyen tanárai közül különösen Lőrincz György classicaí képzettségű és a magyar irodalmat kedvelő férfiú volt növendékére ezen irányokban kitünő befolyással. Atyja gyermeke pályája megválasztásáról már korán gondolkozott; mindamelllett sokáig határozatlan volt, valljon az élénk és virgonczfiut katonának-e, vagy a közügyek iránt saját megyei hivatalkodása által korán ébresztett érdekeinél fogva, a jogi s megyei politikai pályára, vagy pedig az általa kegyelt papi életre szánja-e. Míg a gyermek maga választott; benső tudásvágya és vallásos érzeténél fogva, valamint atyja előkelő egyházi férfiakali baráti viszonyának befolyása alatt a papi hivatás követésére határozta magát. Ennél fogva a gymnasium bevégeztével a még 13-dik esztendejét be nem töltött az esztergomi főmegye papnövendékei sorába vétetett fel. Ifjúkora és gyenge testalkata végett eleve a sz. Imréről nevezett posonyi előkészítő papnöveldébe küldetett, hol két évig a boldog emléktű, nagy tudományu s buzgó vallásos életű Hevanszky aligazgató s tanár vezetése alatt tanult; kinek nemes iránya az ifjura határozó befolyással volt a papi hivatás kegyelésére nézve, melyet utóbb atyja többszöri felszólítására sem volt hajlandó megváltoztatni. A posonyi növeldében töltött két év után a nagyszombati seminariumba ment át, hol két évig a philosophiát az akkori kitünő jeles tanárok alatt végezte; kik közül ékes s megragadó előadásai által Gály Lőrincz történettanárr benne a már addig is leginkább a történelem iránt nyilvánult előszeretetét megerősíté; valamint a magyar irodalom lelkesbarátja és buzgó tanára Mészáros Imre ebbeni beavatója volt. Ez időben kezdé már Ipolyi első irodalmi kísérleteit, mellyekben egy-két ifju nevendéktársával vetekedve gyakorolgatá

magát. Nagyszombatból a bölcészeti folyam végeztével Bécsbe a Pázmán-intézetbe küldetett, hol a bécsi egyetemen négy éven át a theológiát tanulta. Itt a rendes tantárgyak mellett, előbb minden szabad idejét a külföldi művelt szépirodalom és nyelvek tanulmányozására fordítá; majd utóbb egészen a komolyabb, különösen a történelmi tudományoknak szentelé magát; melly téren a magyar általános és egyházi történelmet, s mindinkább jelesen a történetkuttói vizsgálatot űzte. E végre tanulmányozva a történetkuttói segédtanokat, különösen a középkori palaeographia és diplomatica, valamint az archaeologia s nevezetesen az ó keresztény egyházi művészet kedvencz tanulmányaivá lőnek. Ezen történetkuttói studiumai kezdetén kísérté meg már 1843-ban az ős magyar vallás vizsgálata kezdetét, az akkor virágzott Pázmán-intézeti magyar nyelv-iskolában előadott értekezéseivel, mikép ezt „Magyar Mythologiája“ előszavában említi. Később — bevégezvén a theologiai folyamatot 1844-ben s az esztergomi presbyteriumba menvén át, ezen magán tanulmányai mellett még az általános és honi jogtanbani kiképzését, mit már szinte a bécsi egyetemeni nyilvános előadások hallgatásával megkezdett, folytatta több éveken át. A presbyteriumban töltött egy év után sem lévén még meg szabályszerű ideje, csupán alszerpappá szenteltetett fel, s azontul a felszentelésig fenlévő szabad idejét tanulmányai folytatására kedvezőleg használta fel. Ezen időben vállalkozott egyszersmind a nagytudomány és jeles író báró Mednyánszky Alajos kir. kincstárnok reményben dus fiának, Dénesnek a philosophiábani tanítására, kivel ezt a posonyi akademiában végezvén, ez alatt betölt éveinél fogva 1847-ben augusztusban áldozárrá szenteltetett fel. Nagy előnyére voltak ez idő alatt tanulmányai gyarapításában b. Mednyánszkyknak hazánk történetbuvárai előtt ismeretes dus tudományos könyv-, levél- s okirattári gyűjteményei, mellyeknek rendezésével is meg volt bizva. E közben s már előbbi szünideje alatt Magyarország nagyobb részét több irányban beutazta volt. Mint áldozárnak első küldetése segédlelkészi minőségben a Komárom melletti Sz.-Péter volt, honnét még 1848-

dik évben octoberben Posonyba tétetett át hitszónoknak. Nem-sokára az 1849-ik év elején ismét gr. Pálffy Lipót Ferdinand volt posonyi főispán felhívására Bécsbe ment gyermeke nevelőjeül, de még ezen év végén Posonyvármegyébeni Zohor helység lelkészévé neveztetett ki. Mindezen helyzeteiben folytatott tanulmányai mellett, a magyar ősvallásnak és erre vonatkozó emlékeknek és hagyományoknak vizsgálatát is é-ber szemmel kísérvén, itteni állomásán kezdé 1850-ben ezen tárgy munkáját összeállítani és feldolgozni, melybe 1846-ban a Kisfaludy-társaság pályakérdésénél fogva belekezdett volt, de mit akkor a kitűzött rövid idő és más tanulmányai végett csakhamar abban hagyott; most ezt félévi nem szünő munkával végre elkészíté, midőn 1851-dik év nyarán az „Uj Magyar Muzeum“ augusztusi és szeptemberi, valamint folytatva a következő évi folyam füzetekben, annak mutatványaival lépett fel. Egy illy terjedelmes mű kiállítását nehezítő akadályok s tartós betegeskedése azonban annak kiadását hosszabb ideig feltartóztatták; míg 1853-dik év nyarán azt előbb saját költségén, utóbb Heckenast kiadó vállalkozására Posonyban a Schmidféle nyomdában nyomatá, hol az 1854-iki augusztusban elkészült. (Lásd erről „Magy. Mythologiája“ előszavát). Az e munkában kifejtett tudomány bámulatra ragadja az olvasót. Ipolyi szerényen, minden előleges zajütés nélkül, mintegy véletlenül lépett fel nagyszerű művével, s megfizetetlen kincset tett le nemzeti irodalomunk oltárára. Ezt tudva nem átalom nyílt homlokkal kimondani, hogy nemzetiségünk s tudományosságunk elleni bűn volt, könnyelműen teljes kritikátlansággal vádolni e munkát a m. akademia színe előtt. Közben több nagyobb és kisebb értekezésekkel lépett fel különféle folyóiratokban, mint a „Családi lapokban“: a magyar egyházi műemlékek története s építészete leírását kezdé meg, a posonyi sz. János templom felőli terjedelmes értekezésével; hasonlóan keresztény egyházi műrégiségek s magyar szentek legendái közlését adá a „Religio“-ban. Több általa felfedezett okiratok jelentek meg tőle az „Uj M. Muzeumban“ a zsitva-toroki békekötésről, és a XVI szá-

zadi magyar költő s nevezetes államférfi, Rimay János életét s eddig ismeretlen munkáit illetőleg, melyeket családi levéltárból és gyűjteményeiből közölt. Több közleményei megjelentek szinte a göttingai „Zeitschrift für D. Mythologie“ Wolf által szerkesztett folyóiratban, a magyarok és Magyarországon lakó népségek mythologiai emlékei köréből; egyéb kisebb bírálatait honi s külföldi lapok hozták. Archaeologiai és mythologiai munkálatai által volt magyarországi kormányzó b. Gehringer birodalmi tanácsos, akkoriban ministeri osztályfőnök figyelmét magára vonván, a kormány által, az építészeti régi műemlékek vizsgálata- és fentartására felállított központi bizottmány felterjesztésére, 1855-ben a posonyi helytartósági kerületben az építészeti és műemlékek conservatorává neveztetett ki. — k.

Irinyi János, szül. Biharmegyében. Jeles chemicus, melly szakban a bécsi és berlini egyetemen mívelte ki magát. Nehány jeles vegytani értekezést irt a folyóiratokban; „A vegytan elemei“ czimű munkából egy kötetet nyomtatott eddig N.-Váradon.

Irinyi József, Biharmegyei albisi születésű, szül. 1822-ben; tudományait részint Debreczenben, részint a nagyváradi k. akademiában szerzé. Már tanuló korában lépett föl néhány költeményekkel. Utóbb utazást tett Europa különféle részein, és tapasztalatait „Német-, franczia- és angolországi utijegyzetek“ czim alatt bocsátotta napfényre. 1848-ban egy röpiratot irt „az országgyűlés rendezéséről“.

Istvánfi Pál (kisasszonyfalvi) költő, régi nemes családból származott. Tanult Paduában. Iskoláit végezvén, azonnal harczra kelni kényszerült a törökök ellen, s mint ilyen Szoliman fogságába esett; azonban rövid idő alatt pénzen kiváltatott. Később I. Ferdinand alatt országos hivatalt viselt, mint királyi tanácsos, és különféle igen fontos szolgálatokra alkalmaztatott. Meghalt 1853-ban. Birunk tőle illy czimű verazetet: „Szép rövid krónika az ifju Volter királyról és az Janikula leányáról Grizeldisz asszonyról, mint próbáltatott legyen meg Grizeldisznak házasságban való hű kötelessége“. Iratott ezen

költemény 1553-ban; azonban csak későbbi kiadások, nevezetesen Brever Lőrinczé (Lőcse, 1629.) vannak birtokunkban. — k.

Jámber Pál, kath. lelkész, szül. Pakson, 1822-ben. Hittanulmányainak bevégeztével káplán lett Ó-Becsén, később plebános Jankovácson. 1848-ban hivatalnok a cultus-ministeriumnál. Írt regét Szádvár czim alatt 1844-ben. 1845-ben fordította Tiedge Uraniaját, mely 1853-ban 2-dik kiadást ért. Ugyanekkor jelentek meg tőle „Balladák”, egy kötetben; később *Hiador* név alatt adott ki „Emléklapot egy főrangú hölgyhez”, mely munkája szinte két kiadást ért. Tőle van: „Az örült tárczája”; 12-dik Károly; *Hangok az emberiséghez*, *Hattyudalok* stb. — k.

Jallosics András, szül. 1791. nov. 30-án Tatán Komárommegyében, polgári sorsu szülöktől. Gymnasiumi tanulmányait helyben jelesen végezvén, Kecskeméten a kegyes rendűek közé vétetett föl. Ott a próbaévek másodikának végfelén már, azután mármaroszi Szigeten 1810—1812. és Óvárrott 1813. első, második és harmadik nyelvtani osztályokat tanított. Ezalatt nyilván mondott egyházi beszédei, s főleg egy latin alagyája figyelmet gerjesztett Bolla Márton akkori rendfőkörmányzóban, ki azonnal szóval és levél által őt nem egyszer latin alagya írására serkenté. Ő azonban Faludi Ferencz, Bacsányi, Révai, Dugonics, Rajnis, baróti Szabó Dávid; később a két Kisfaludy, Kazinczy, Dayka, Berzsenyi stb. figyelmes olvasásából sejtven, hogy a magyar elem nem sokára élet- és lábra kap, váltva gyakorlá magát. Felsőbb tanulmányait Vácson, Nyitrán, Sz.-Györgyön bevégezvén, Szegeden, Tatán, Selmeczen még nyelvtani, Kalocsán, Pesten szónoklati s költészeti osztály-tanító volt összesen 28 évig; ezután Nagy-Kanizsán 3 évig szerzetes ház- és középtanodaigazgató volt, négyig rendkörmányzói titoknak. 1848. kormánytanácsos és a kir. tanító-képezde igazgatója lett. Ezen időközben hivatalos foglalkozásai mellett készültek latin és magyar dolgozatai, mellyek közül vagy 62 jobbadán versek, nyomtatásban is megjelentek. Latin dolgozatai közül némelyek Romába is eljutván, azt eredményezték, hogy őt a ti-

beri akademia levelező taggá megválasztá, s oklevelével megtisztelte. A pesti középtanodában példaadása által ébreszté a magyar szónoklati gyakorlatokat; valamint azt is, hogy folytonos magyar gyakorlás által a német nyelveni értelmezés az egész középtanodában szükségtelenült. Magyar és latin több kötött és kötetlen munkái simító kéz alatt vannak. Bár minél előbb kiadatnának! Latin versezetei imént jelentek meg következő czim alatt: „Poematum libri sex“. Pest. — y.

Jakab István, szül. Mezökeresztesen Biharmegyében 1798-ban, hol atyja püspöki gazdatiszt volt. Tanult Nagyváradon és Pesten. Huszonkét éves korában bölcsészettanár lett. 1823-ban fogalmazó gyakornokká neveztetett a budai helytartó-tanácsához. Ez időben nyeré ügyvédi oklevelét is. 1828-ban a helytartótanácsnál fogalmazó, 1836-ban jegyzőkönyvi igató, s 1839-ben titoknok lett. Az irodalom mezején hivatalos elfoglaltsága mellett nagy munkásságot fejtett ki. Mintegy 40 színművet írt a nemzeti színház számára, melyek közt különös dicséretet érdemelnek a „Falusi lakodalom“ (1833.), és „Zsarnok apa“ (1836. jambusokban) czimű művei. Ezenkívül ugyanazon színház számára 7 operaszöveget fordított francziából magyarra, s maga is szerzett egy operát „Csel“ czim alatt (1838.). Ezenfelül zenészetbeni jártasságának több apró zenedarabok szerzése által adta tanuságát. A Wigan d féle Esmeretek tárába ezernél több cikket írt, melyek 44 ivet tesznek. Apróbb munkáinak és verseinek száma igen nagy. Fordította Voltaire „Alzir“ czimű színművét; miért jutalmat nyert a t. társaságtól: azonfelül igen számos szomorú és vig szindarabokat, s 70-et kijavított. A Tudománytár- és Athenaeumba is igen sokat dolgozott. 1834-ben „Isabella“ czimű 5 fvsos szomorujátékot írt. Felsőbb megfigyásból több közhasznú értekezést fordított, u. m. „Oktatás a marhadögről“ (1836.); „Pestis elleni közbátorsági rend“ (1837.). „Marhavész elleni új gyögmód“ (1839.), stb. Ő írta a budapesti hangász-egylet s a m. nyugpénz-intézet szabályait is. A m. akademia 1837-ben választotta l. tagjává. — Két évig mint jegyző vett részt a m. játékszíni bizottmányban. Polgári

érdemeit az is neveli, hogy felsőbb bizalomból ő ügyelt föl hosszabb ideig a helytartótanácsnál az országgyűlési törvények nyomtatására. Páratlan szorgalmu férfi, ki hivatalos és irodalmi munkásságán kívül különös kedvelője s mestere a zenészetnek, rajznak, arczfestésnek stb. — k.

Jambresich György, született 1705. apr. 16-án Zala-megye muraközi járásában. Szülei horvátok voltak ugyan, de ő derék magyarra növekedett: 8 nyelvet beszélt; leginkább kedvelte azonban a magyart. Mint hitszónok tűnt ki. Birunk töle különféle énekeket és egyházi beszédeket magyarul. Meghalt 1744. jun. 27-én.

Jászai Pál, született 1809. Szántón Abaújmegyében. Iskolai pályáját a sárospataki ref. collegiumban végezte. Gr. Teleki József közbenjárására a m. kir. udv. cancelláriánál előbb fogalmazóvá, később titoknokká neveztetett. Gr. Batthyányi Lajos mellett miniszterelnöki titkár volt. Több értekezéseket irt a folyóiratokban, melyek közül nevezetesebbek: „A gyarmati béke 1825“; „A szőnyi béke 1627.“ Önálló munkái: „Magyar nemzet napjai a mohácsi vész után,“ melyből egy kötet jelent meg 1646-ban. „A magyar nemzet napjai a legrégibb időtől az arany bulláig.“ Négy füzetre terjedő munka, mostanig három füzet jelent meg, kiadva barátja Toldy Ferencz által. A mennyire eddigelé bele pillantottunk, a keresztény vallás gyűlölete, sőt a régi pogányság utáni vágyakozás ömlik el rajta. — k.

Jegenyei József, született 1691. Kolosvárt, hol atyja Mihály az arianusok püspöke volt. 1709-ben elhagyván atyja vallását, Gyulafejérvárott romai katolikussá lett, s mint ilyen Szolopnyai Elek debreczeni igazgató szárnyai alá menekült, ki által tanulás végett Nyitrára küldeték, hol a piaristák közé állott. De nem végzé még be az ujoncz-évet, már is elküldetett. Erre Bécsbe vonult, s ott a hittant megtanulván, a győrmegyei papság koszorújába igtattaték. Itt 9 évet töltött dicséretesen, mint hitszónok; midőn azonban Groll Adolf kegyes rendű főkormányzó győri megyés püspökké nevezteték, tőle a megyéből elboesáttatást kérte és megnyerte. Most másodszor

eszedezett fölvételéért a piaristák közé. Ohajtása teljesült. Hit-szónoknak rendelteték Debreczenbe, majd Nagy-Károlyba. Mindkét helyen a nem-katholikusoktól is becsültették. Midőn a vespérmői főegyházban szónokoskodott, szélhűdést szenvedve, s az ebből származott éles fájdalmakat békén tűrvén, Kecskeméten 1762. élte 71. évében meghalt. Több egyházi beszédet adott a világ elé. — y.

Jerney János, szül. Dorozsmán a Jászkun-kertületben. Iskolai pályáját Pesten és Posonyban végzé. Bécsben a régiségtant s a keleti irodalmat hallgatta. 1821-ben ügyvéd lett. Írói pályára lépven, történetnyomozási munkái által tűntette ki magát; miért is a m. akadémia által rendes tagnak választott. Munkáit többnyire folyóiratokban közlé. 1852-ben adta ki Pesten „Keleti utazását a magyarok ősz eredeti helyeinek kinyomozása végett,” melly nagyszertű munkája 1844—45-ben Keleten tett utazásának eredménye. Jerney ugyszólván egész életét történetnyomozás tudományának szentelte, mint azt következő munkái is tanúsítják: „Vizsgálódások a régi kun nemzet nyelvéről” (1825. koszoruzott pályamunka kéziratban). „Gondolatok a jászkürtről, ahoz hasonló több kürtök ismertetésével” (Szeged, 1827). „Világosítás Ázsiában a Kaukaszus hegyén lakó avarok és kunságiak nyelvének magyartalansága iránt” (Szeged, 1829). A folyóiratokban közölt művei közt nevezetesebbek: „Az egervölgyi francia gyarmatokról” (Ath. 1840). „A kubecsi népség.” (Tud. tár. 1839). „Közlemények a hun-scytha betűkkel írott turóczi vármegyei régiségről.” (Tud. tár. 1840). „Való-e, hogy az orosz birodalom alapítói magyarok voltak?” (U. o. 1840). stb. Magyar történetet illető oklevélgyűjteménye igen gazdag, mellyből több érdekest közölt a magyar közönséggel. Legújabb műve: „Magyar nyelvkincsek Árpádék korszakából” (Pest, 1854). — k.

Jókai Mór, hazánkban, sőt korához aránylag Európában is *) legtermékenyebb regény- és novellairó. Nyelve

*) A Hölgyfutár mellett nem rég megjelent „Arczkép-album”-ban életrajzának írója erre vonatkozólag következőleg nyilatkozik: „Jókai

gyönyörű. Legjelesebb magyar regényírónak azért nem merjük mondani: mert művei, kevés kivétellel, merő képzelgések és ábrándos alakfestések, nem pedig történethű vagyis maradandó becsűek. Karpathy Zoltánjában, s főleg a Pesti Napló tárczájában most folyamatban lévő „A régi jó táblabírák” című történeti regényében megmutatta, hogy e téren is kivivandja dicsőségét. Egyébiránt Jókai jelenleg a közönség legnagyobb kedvence és méltán: mert olly megragadó és bájoló olvasmányt, mint a minőt ő nyújt, ritka kézből vesz a közönség. Élettörténetét néhány szóval mondjuk el. Szerény, visszavonult s kizárólag az irodalomnak szentelt élete kevés följegyezni valót nyújt. — Született 1825-ben Komáromban, hol atyja ügyvéd. Ifjabb éveiben a költészet terén tett kísérleteket, dolgozatait a Jelenkor és Regélőben közölte, 1835 táján, tehát alig 20 éves korában. Később „Isten ítélet” című novellája a pápai képzőtársulat által pályadíjra érdemesítettétven, a prosai téren állandóul mngmaradt. Pesten telepedvén le, fényes tehetségének bő mező nyílt. 1844-ben „Zsidó fiu” című pályadramája a m. akademia által dicséretre méltattatott. A folyóiratokban közölt novellái köztetszésben részesültek. 1847-ben az „Életképek” című szépirodalmi folyóiratot nagy ügyességgel szerkeszté. 1848-ban házasságra lépett Laborfalvi Róza hírneves színésznővel. A forradalom alatt Debreczenben az „Esti lapok” szerkesztését vezette. Legelső önálló munkája „Hétköznapi” cím alatt 1846-ban jelent meg. Legnagyobb tapssal azonban szép novellái és beszélyei fogadtattak; ilyenek: Nepean sziget; Marce Zare; Sonkolyi Gergely; házasságok desperatióból; a gonosz lélek; a remete hagyománya; a munkácsi rab; egy-

kai munkái — mint biztos számítás után állithatni — összesen tesznek: 45 kötetet 611 ívet s mintegy 15,275,000 betűt, — ide nem értve néhány legközelebb megjelent műveit. Ő e szerint éveinek arányával Európa legtermékenyebb írójának (ugyhisszük, hogy csak a regényírókat érti) mondható annyival inkább, miután a neve alatt megjelent műveket mind maga írja. mig Dumas, Sue stb. csak vázlatot ad szelleműs, de hirre nem vergődhetett ifju tehetségek kezébe, kik azt átdolgozván, készen adják át a mesternek.

tuai rózsza (1846); Adamante; átkozott ház; serföző; falusi poeta (1847); az ustökös utja (egyik legjelesebb műve); Hyppona romjai; orbis pictus; Fránya hadnagy; tarczali kápolna stb. Önálló művei a következő czimeket viselik: „Vadon virágai“ 2 k. és „Hangok vihar után“ 1 k. A már előbb közlött novellákat foglalják magokban. „Forradalmi csataképek“ 2 k. „A bujdosó naplója“. 1 k. „Magyar nemzet története Mohácsig“. 1 k. (1850.). „Erdély aranykora“. 2 k. (1851.). „A két-szarvu ember“. 2 k. (1852.). „Török világ Magyarországon“. 3 k. „Egy magyar nábob“. 4 k. „Halil Patrona“. 2 k. „Adomák“ 4 k. 1853. „Janicsárok végnapjai“. 2 k. „Karpathi Zoltán“. Tört. regény 3 k. 1854. Ez évben megjelentek tőle: „A magyar előidőköl“ 2 k. Kiadva Heckenast által. Továbbá: „Csataképek a jelenkori háborúból“. 3 k; „Véres könyv“; „Tarka képek“ stb. Legújabbán a Pesti Napló s német fordításban az Ungarische Post tárczájában: „A régi jó táblabírák.“ Több művei német fordításban is megjelentek. Vannak színművei is, habár ezek kevésbbé sikerültek. Ilyenek: A hulla férje; Dalma; Manlius Sinister, drámák. Legújabbán a Tomory Anasztáz által a legjobb magyar történeti drámára kitűzött 100 db. aranyból álló díjra pályázott. A bíráló választmány a beküldött művek közül egyet sem találván díjazásra méltónak, a kitűzött díjt Jókai „Könyves király“ és Hegedüs „Bíbor és gyász“ című műveinek, mint a beküldöttek közt mégis a legjobbaknak ítélte. — k.

Jókainé, született Laborfalvi **Benke Róza**, született Miskolczon, hol atyja tanár volt. A művészet iránti hajlamát követve, édes atyja beleegyezésével lépett a színészi pályára. Döbrentei Gábor által ajánlva, 1835-ben a budai magyar színházhoz vétetett föl. Eleinte kevés sikerrel működött; s ez okozhatá, hogy atyai házához visszakivánczolt, s a már megkötött szerződésétől fölmentetett. Később ismét vizsátért Budára, s itt állandóul játszott a pesti nemzeti színház megnyitásaig; mikor annak tagjává avatott fel. Jókainé már ekkor is nagy hirben állott. A természet bőven árasztá el a művészet ezen ágához szükséges kellékekkel, melyek őt első

rendü; és sok tekintetben páratlan színésznővé emelték. 1848-ban nőül ment Jókai Mór jeles novella-írónkhoz. —k.

B. Jósika Miklós, egyik legjelesebb s Jókai után egyszersmind legtermékenyebb regényírónk, szül. 1796. Tordán Erdélyben. A jogot elvégezvén, 1811-ben katona lett; s részt vett az olaszországi hadjáratban. 1814-ben a Mincio melletti ütközetben a csatatéren neveztetett főhadnagygyá. Később mint kapitány részt vett a francziaországi hadjáratban. 1818-ban kilépett a katonaságból, s a tudományoknak szentelte magát. 1834-ben Magyarországra tette át lakását, s az irodalom terén kisebb regény-dolgozatokkal lépett fel. Híret és nevét azonban „Abafi” című híres regénye alapította meg. Nemsokára a m. akadémia, s a Kisfaludi-társaság tagjává, 1841-ben ez utóbbinak igazgatójává, 1842-ben pedig elnökévé választották. Abafit nemsokára „Zólyomi” (1 kötet); „A könnyelműek” (2 kötet); „Az utolsó Bátor” (3 kötet); „A csehek Magyarországon” (4 kötet); regények követték. Ezenfelül a különféle folyóiratokban közlött beszélyeit, novelláit és egyéb közleményeit „Élet és Tündérhon” című három kötetes regény foglalja magában. 1843-ban „Zrinyi a költő” című regényt adott ki 4 kötetben. Ezt követte újra a „Vishango” és a „Sziv rejtelmek” című regények, összeállítva a már elébb közlött külön című novelláiból és beszélyeiből. Az „Élet utjai” című jeles regény szinte az ő tollából folyt. Fordított művei „Külföldi regények” cím alatt jelentek meg. 1847-ben munkájának új folyamába kezdett, és jeles műveit illy címek alatt adta ki: „Akarat és hajlam”; „Regényes képletek”; „Jósika István” (történeti regény 5. kötetben); „Egy két emeletes ház.” Művei külföldön német fordításban is megjelentek. Több jeles cikkket irt a folyóiratokba s néhány regényt németül. A forradalom után kibujdosott s Brüsszelben folytatja írói pályáját. Azóta több regényei jelentek meg névtelenül, minők a „Gordiusi csomó”; „Eszter”; „Nagy-Szebeni királybíró stb.” Vannak töle drámák is; habár e téren kisebb szerenésével működött. Ilyenek az „Adorjánok és Jenők. Két Barcsay; Kordókubasz; Ecsedi Tündér”. —k.

Juhász, vagy görögösen **Melius Péter**, született Hor-
kiban, Somogymegyében. Tanulását Németországban végezte,
honnan megtérvén, debreczeni lelkészszé választatott. Kikelt
Blandrata György és Dávid Ferencz ellen, kik a Sz.-három-
ság ellen kezdték tanítani. A harcz köztük heves és indula-
tos volt. Meghalt 1572. Írt sokat latinul. Magyar munkái közt
említést érdemel: „A sz. Pál apostolnak a Romabeliekhez írt
levelének magyarázatja Predikátiókban.“ Debreczen, 1563.
„Imnekre alkalmazott Predikátiók,“ és a végén rövid
„Agenda“. U. o. 1563. „Sámuel és királyok két könyvei“. U.
o. 1565. „A sz. Jánosnak tett Jelenésnek igaz és írás szerint
való Magyarázása Predikátiók szerint a jámbor, bölcs és
tudós embereknek írásaikból szeresztetett“. U. o. 1568. Az
igaz kereszténységnek rövid Fundamentoma.“ U. o. 1569.
„Herbarium a fűveknek erejeiről és hasznokról.“ Kolosvár,
1562. E mű, melyben a fűvek nevei deákul, magyarul és
németül vannak leírva, úgy látszik németből fordítottatott. —y.

Kacs Kovics Lajos, született 1804. Nógrádmegye Mo-
hora helységében. Iskoláit Pesten, Vácson, és Győrött, a
törvénygyakorlatot szinte Pesten végezte. 1828-ban kir. t.
jegyzővé, 1829-ben pedig okleveles ügyvéddé neveztetett, és
királyi ügyvéd mellett nyert segédi alkalmazást. 1844-ben
Pest városánál lett főjegyző. Az 1848-iki országgyűlésen mint
pestvárosi képviselő vett részt. Irodalmi munkássága főleg a
kisededővő és gazdasági intézetek körül forgott; erre vonatkozó
értekezései a folyóiratokban jelentek meg. Mint a magyar gaz-
dasági egylet titoknok, ő adta ki a „Gazdasági Tudósítás-
okat“ és „Mezei Naptár“ czimű kalendáriumot. A magyar aka-
demia I. tagjává 1832-ben választatott. Utolsó munkája:
„Közlemények a kisededővő és nevelés köréből“. (1842.
1 füz.) —k.

Káldi György, született 1572. Nagyszombatban. A
jezuiták közé 1598. állott Romában; s végezvén tanulását hit-
szónoknak Erdélybe küldték: innen azonban Bocskai által
társaival együtt kiűzetvén, Bécsbe ment, s az akadémiai
ifjúsághoz deák, a néphez pedig német és olasz egyházi be-

szédeket tartott. Híre elterjedvén, Olmüczban az erkölcsi hittan előadásával, majd Brünmben az ujonczok képzésével bizatott meg. Utóbb igazgató lön Nagyszombatban és Posonyban, s itt a Pázmán Péter alapította collegium felügyelése alatt építtetett föl. Bethlen Gábor erdélyi fejedelmet fölkeresvén, szemére lobbantotta neki a törökkeli szövetséget, és hazája elárulását, melly elszántságaért e fejedelem nemcsak meg nem büntette, hanem barátságosan megvendégelvén, a typographia felvirágoztatására 100 tallérral megajándékozva eresztette el magától. Pázmán ítélete szerint ez időben hozzá hasonló férfiú nem volt Magyarországon. Szónoklata komoly és velős lévén, hallgatóit gyakran csudálkozásra ragadá. Haszon nélkül soha sem beszélt. Meghalt 1634. oct. 30-án, élte 64-ik évében. Fordította az egész sz. írást, és „Sz. Biblia az egész kereszténységben bevett régi deák betűkből“ czim alatt Bécsben kiadta, 1626. Kiadta magyaritva szinte az esztendő folytatában sz. mise alatt olvasni szokott evangeliumokat Bécsben, 1629. Híresek egyházi magyar beszédei is, mellyeknek egy része 1671. Posonyban „Az vasárnapokra való predikázióknak első része, Advent első vasárnapjától fogva sz. Háromság vasárnapjáig“ czim alatt Pázmán Péternek ajánlva, látott napfényt; másika kéziratban maradt. „Az ünnepre való predikázióknak első része sz. András napjától fogva Keresztelő sz. János napjáig“, Posonyban nyomtatott ki, 1631. Ajánlva van gr. Eszterházy Miklós Nádornak. „Istennek szent akaratja“ czimű jeles munkája pedig holta után jelent meg, Kolonics Leopold költségén Nagyszombatban, 1681. —y.

Kállay Ferencz, született 1790. Debreczenben, hol tanulását is végezte. Ügyvédi oklevelet nyervén, Bécsben az austriai katonai és polgári törvényt hallgatta, s kiállván a vizsgálatot, auditor lett a második székelgy gyalogezredben; hol 15 évig működvén, kapitányi rangra emeltetett, és nyugalomba helyeztetett. 1832-ben Pestre tette át lakását, s az irodalom mezején nem csekély érdemeket szerzett magának, minek folytán magyar akadémiai tag lett. Munkái elszórva a folyóiratokban jelentek meg. Különféle tárgyakról értekezett;

értekezései közül említésre méltók : „A magyar nemzetiség-ről“ (1836.). „Kölcsey Ferencz gyermek- és ifjúkori életrajza s néhány eredeti levele“. „Esküdszékekről, tekintettel az alsó-táblai szónoklatokra“ (1844.). „Finn-magyar nyelv“. „A philosophia forduló pontjai Francziaországban“. stb. — k.

Kaprinai István, szül. 1717. aug. 12-én Érsekújvárott. Jezuitává 1729. lett. A Bécsben kitöltött két próbaév után Patakon tanította a 3-ik és 4-ik nyelvészeti osztály növendékeit. Kassán hallgatta a bölcseisést, majd Egerben és Kolosvárott tanított. 1740. kezdé hallgatni Kassán a hittant, melyet Nagyszombatban végzett be. Fölszenteltetvén, Nagy-Bányán és Nagy-Váradon hitszónokoskodott két évig, utóbb Győrött ugyanannyi ideig. Kolosvárt az algebrát 2, a bölcseisést 3, Egerben a polemicát 1, Kassán a történeteket és egyházi ékesszólást 4, az egyházi jogot 3 évig dicséretesen tanította, a sz.-írást pedig 3 évig magyarázta. E közben 16 év lefolyása alatt hitoktató is volt, s különös gondot fordított a cigányok tanítására. Két évet töltött Kassán tudós művei szerkesztésében, melyek közül azonban magyarul csak kettő jelent meg; ezek egyike: „Isten temploma terjesztőjének dicsérete“ (Kassa, 1745.), másika: „Úrnap bizonyítás az Ur vacsorájáról, melyet a sz. írásból, régi sz. atyákból, egyházi historiákból feltett jegyzésekkel irt K. J.“ U. o. 1755. Meghalt 1786. dec. 10-én. Latinul irt 8 munkái közül mint legjelesb megjegyzésre méltó: „Hungaria Diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad Regis Hungariae“. Bécs, 1767. - y.

Kármán József, született 1771. jan. 15-én Losoncban, Nógrádmegyében, hol atyja, szinte József, predikátor volt. Végezván előkészítő iskoláit, Pesten törvényt hallgatott, s innen Bécsbe menvén, az ottani egyetemen bővebb kiképeztetést vőn, s a nagyvilág és szebb társaságok viszonyai- és hangjaival megismerkedvén, magának barátokat és pártfogókat szerzett. Az 1790-ki országgyűlés után lemenvén Pestre, ott ügyvédi pályára lépett ugyan, de kenyérszakától fönnmaradt minden óráit ismeretei gazdagításában és izlése mivelésében töltötte. Az írók ezen időben világos öntudat, szilárd

irány nélkül dolgoztak; a közönség kicsiny, a nők vagy egészen idegenek, vagy legalább olvasni nem szokottak voltak. A kor szükségének akart tehát áldozni Kármán, midőn Pajor Gáspár társaságában, az „Urániát“ 1794. elejével megindította. Dolgozásai kivétel nélkül, mind az „Uránid“-ban láttak napvilágot; három kötetig folyt a munka, tovább vinni a pártolás hiánya nem engedte. Pesttől megválván 1795. visszavonult szüleihez, kiknek ápoló karjai közt ifjonti bűnök áldozataul nem sokára elhunyt. Munkáit „Kármán József írásai“ (Pest, 1843.) cím alatt Schedel Ferencz adá ki „Fanni hajgyományaival“ együtt. — y.

Karvassy, előbb **Karpff** Ágoston, szül. 1809. maj. 1-én napján Győrött, hol atyja Antal, mint nagy tapasztalású orvos, köztisztviselőben állott. Munkán szakkönyvén kitűnő elméletességét tanusítva; a közép-tanodai folyamat és az akadémiai négy éves pályát bevégezte, s pár évet Pesten mint törvénygyakornok töltött, 1830. ügyvédi, 1832. pedig a magyar egyetemről tudori oklevelet nyert. Mint ügyvéd Pesten kezdé meg pályáját, mellynek folytatásával 1835. végképen felhagyott; midőn a nagyváradi k. akademiában a politikai tudományok és magyar váltójog tanszékébe, mellynek elnyeréseért, nagy hivatást érezve magában a tanítási pályára, folytonosan törekedett, emelkedett. Ez időtől egyedül a tudományoknak él, kedveli a munkát, szereti a csendes életet. A jeles Beke Farkas elhunytával, 1838. saját kérésre következtében Győrbe tétetett át. Komoly és csendes természete mellett valamint kartársainak, úgy tanítványainak is szeretetét megnyerni képes. A német szövetséges statusokban tudományos szempontból két ízben utazott. Munkái ezek: „A politikai tudományok rendszeresen előadva“. Győr, 1843. 3. k. „A magyar váltójog“. U. o. 1846. 1. k. Mindkettő a tanuló ifjuságnak szánva. — y.

Kassai József, szül. 1767. mart. 15-én, Bográd folyó mellett Kiaszfaludon Zemplénmegyében. Tanulását 1779. Tokajban kezdette meg, és 1784. Kassára ment; hol az ottani közép-tanodában, a magyar irodalom elhomályosíthatlan fényű

caillagában, Baróti Szabó Dávid jezsuitában olly lelkes tani-
tóra talált, ki a nagy reményű ifjunak tehetségi irányát böl-
csen kitapogatta, s benne a honi nyelv szeretetét korán láng-
ra gyulasztotta. A philosophiát szinte Kassán, 1786. bevé-
gezván, Egerbe ment; hol gr. Eszterházy Károly őt a me-
gyei növendékek közé sorolta, s a hittudományok tanulása
végett Pestre küldötte. Itt a haza különféle vidékeiről össze-
gyűlt társak közt lett ő először figyelmessé nyelvünk különféle
bészédejtéseire, tájszavai- és szólásaira, mellyek alkalmul
szolgáltak neki nyelvtani és lexicographiai jegyzetek tételére.
1790. pappá szenteltetvén, Tarczalón 4 évig mint segéd, és
1794—1824., s így 30 évig Szeremcsen mint lelkész, magá-
ról szinte megfélekedve, hiven és buzgón teljesíté lelkipász-
tori magas hivatalát. E közben jelent meg tőle 1817. b. Sze-
pessy Ignác, akkort még egri kanonok bőkezű pártfogása
alatt S.-Patakon a „Magyar nyelvtanító könyv“; ezt követé
1818. a „Barátságos és ügyes felelet a Szemügyre“ mellyet
Miskolczon lakott Jobflerczer minorita ellen adott ki Kassán.
Dolgozott ő a „Tudományos Gyűjteménybe“ is (1820. 2. 8. k.
1821. 4. k.). 1824-ben Cseh István kassai püspök által 300
vf. nyugalmaztatván, három évet Almásy János noszvai kas-
télyában töltött; 1827-től fogva pedig b. Szepessy és Scitov-
szky pécsi püspökök védszárnyai alatt munkálódott Pécsen
származtató, nyelvtanító és kritikai szótára ügyében, mellyet
„Származtató és gyökerésző magyardeák szókönyv“ czim alatt
Pesten, 1833—5. lelkes főpapja áldozata mellett A-Sz-ig be-
zárólag 4. k. meg is indított, de az irodalom és nemzeti nyelv-
ünk nem kis kárára be nem végezhető. Nagy kedvelője volt
ő a füvészetnek is. A magyar t. társaság 1832. mart. 7-én vá-
lasztotta el levelező tagjaul. A halál 1843. mart. 15-én épen
születése napján, miután 75 évet munkásan betöltött volt,
érte utól. — y.

Katona Mihály, szerzetes néven Dienes, született
Dercsikán, Posonymegye csallóközi részében, 1782. sept. 24-
én nemes szülöktől. Tanult Posonyban, Óvárrott, Tatán. A
gymnasialis iskolák végzetével kegyes tanítórendbe vétetett

föl, és kiállván a próbaévet, Kalocsán és Tatán három évig a nyelvészeti osztályokban tanárkodott. A bölcsészetet Egerben hallgatta 1808-ban, mely tudományból tudori koszorút nyert. 1809-ben Nyitrán, 1810-ben pedig Szent-Györgyön végezte theologiai tanulmányait. 1811-, és a következő három években Tatán tanította a humaniorákat. Innen Szegedre ment át, mint történelemtanár, s e téren működött 1823-ig; mely idő alatt a magyar és a közönséges történetet latinból magyarra fordította. 1823-ban elébbi minőségében Kolosvárra tétetett át. 1827-és következő években Léván ház-és gymnasium-igazgatói hivatalt viselt, és innét egészségi szempontból Vácra tétetett át; egészsége javultával újra igazgatói hivatalra alkalmaztatott Nagy-Károlyban, Kecskeméten és Szegeden. Számos latin ódán kívül egy nagyobb magyart is irt a szegedi kegyes iskolák százados ünnepére. Irt továbbá „Értekezéseket a szelid gesztenyefáról, borok királyáról, magyar theáról, és magyar indigorról“, s kiadta egy kötetben Sárospatakon 1850-ben. A „Dinnyészetről“ is kiadott egy kötetet Pesten, 1853. Legközelebb egy munkát küldött be Trattner nyomdájába a „Növény honosításáról“. Több munkái kéziratban hevernek. — k.

Kazinczy Ferencz, szül. 1759. oct. 27-én Ér-Semlénynben, Biharmegyében. Kilencz éves korában Késmárcra küldetett a német nyelv tanulása végett, s onnan év multával S-Patakra; itt kezdett tanulni francziaul, s anyja buzdítására egy munkát irt, mely „Magyarország földi állapotjának le-rajzolása“ (Kassa, 1775.) czim alatt meg is jelent nyomtatásban; a mű, noha hibás volt, Szilágyi superintendens által mégis megdicsértetett: de érezvén készületlenségét, Kazinczy föltette magában, hogy irti többé nem fog; győzött azonban anyja kívánsága, s Bessenyei Györgynek németül irt Amerikaiát leforditá, mely, miután tanitói egyike által kiigazitatott, „Az amerikai padócz és Kazimir keresztény vallásra való megtérése“ (Kassa, 1776.) czim alatt jelent meg. 1777-ben atyja testvérével Bécsbe ment, s a cs. képcsarnokban (Belvederben) figyelemmel nézdelé a remek festvényeket, s általuk izlését finomitá. Visszatérte után kézbesítettének

neki Marmontelnek Báróczytól magyarra fordított regéi, majd Baróti Szabó Dávid versei is; a nyelv hősét magyar versekben köszönté meg, s nagygyá lettnék érzé magát, midőn hiozzá Szabó válasza versben megérkezék. Péchy Gábor a kassai kerület főigazgatója 1779. apr. 27-én Kenyeres József rósnyói kanonok és akadémiai aligazgató kíséretében S.-Patakon megjelenvén, K. ez utolsó által verseiért megdicsértetett, s tantársainak követendő példányul ajánltatott. 1779. jul. 15-én iskoláit elvégezvén, Kassán, utóbb Eperiesen, végre Pesten törvényt gyakorla, s itt ismerkedék meg gr. Ráday Gedeonnal, ki nagy befolyással vala ifju, lángoló lelkére; megnyitván neki híres könyvtárát, s elbeszélvén neki ifjusága korát és a mik azt megelőzők. Itt tanulta becsülni a nagy Katonát, kinél a sok beszédű Schwartnerrel gyakran megfordult. 1784. Abauj-megye aljegyzőjévé nevezetett, s midőn ugyanazon év nov. első napjától fogva József császár parancsára minden hivatalos irománynak németül kelle vezetettnie, a főjegyző épen nem, az első aljegyző pedig németül keveset tudna, Kazinczy vitte pontosan a kezelést. De ezen hivatalban sokáig nem maradhatott, mert gr. Török Lajos, kivel 1784. nov. 2-án Tályán ismerkedett meg, ajánlatára József császár által 1786. a kassai kerület nemzeti iskoláinak felügyelőjévé nevezetett. S midőn Kazinczy ezen hivatalban számos alárendeltjei bizalmát és szeretetét nyerte meg, másfelől „Bácsmegyeie“. (Kassa, 1789.), „Gessnere“ (u. o. 1788.), és „Orpheusa“ (u. o. 1790. elakadt a 8-ik füzetrel) őt a magyar olvasó kised közönség kedvenczévé, s ifju irodalmunk egyik nagy befolyásu írójává tették. Munkássága magasb fokra emelkedék, midőn II. Leopold alatt minden többi nem-kath. hivatalnokokkal együtt a kath. iskolákból elbocsáttatott. A Pesten összeállott magyar színész-társaság rendezése és igazgatása körül gr. Ráday Gedeonnal nagy erélyt fejtett ki, s a reportoriumot fordított művekkel gazdagítá. Szorgalmát azon szerencsétlenség sem törte meg, melly rá 1794. nehezédék. Éltének kegyelmezett ugyan a fejedelem: de Brünmben, Kuffsteinban és Munkácson hét hosszú évet kellett töltenie szomorú fogság-

ban. Itt lettek Yorick és Sallustius, Clavigo, és a vak lantos, egyebekkel együtt rideg óráinak nyájas bukergetői. Kiszabadulása harmadik évében összekelt gr. Török Zsófiával. Éltének gondoktól övedzett második felét házi köre, barátai, s irodalmi foglalatosságai deríték föl. Ez időszakból valók számos versei, erdélyi utazása, kötetekre menő apróbb historiai, nyelv- és széptani dolgozatai, saját életírása, több remekíró magyarítása. Munkás részt vett azon tanácskozmányban, mely 1828. a t. társasági alaprajz kidolgozására volt összehíva, s érdemeinél fogva 1830. nov. 17-én az igazgató tanács által a történeti osztályban vidéki első rendes taggá nevezetvén, azon rövid időt is, melyet halála előtt a t. társaság körében élt le, munka között élte le. Meghalt széphalmi magányában 1831. aug. 22-én, élte 72-ik, írói pályája 56-ik. évében. Említett munkáin kívül nevezetesebbek: „Lanassa“, szomj. 1771. „Stella“, Göthe után. Posony, 1739. „Helikoni virágok“. U. o. 1731. „Paramythionok“, Herdertől. Széphalom, 1793. „Sinopei Diogenes maradványai“. Pest, 1793. „Egyvelges fordításai“. Széphalom, 1808. 1. k. „Rochefoucauld Max“. Bécs és Triest, 1810. „Vitkovics Mihálhoz“. Széphalom, 1811. „Tövisek és virágok“. U. o. 1811. „Poetai berke“. Pest, 1813. „Munkái“. Pest, 1814—1816. 9. k. „Előbeszéd Sallustiusához“. Kassa, 1824. „Pyrker sz. hajdan gyöngyei“. Pest, 1830. „Utja Pannonhalmára, Esztergomba, Vácra“. U. o. 1831. Fölügyelése alatt jelentek meg: „Magyar régiségek és ritkaságok“. Pest, 1808. 1. k. „Dayka versei“. U. o. 1813. 3. k. „Zrinyi minden munkái“. U. o. 1817. 2. k. „Kis János versei“. U. o. 1815. 3. k. „Bárczy minden munkái“. U. o. 1812. 8. k. Legújabbban Bajza József és Schedel (Toldy) Ferencz szedék össze műveit, és „Kazinczy Ferencz eredeti munkái“ czim alatt adták ki Pesten, 1836—1845. 5. k.; melyek közt főleg levelei (Erdélyi levelek gr. Dessewffy Józsefhez. Levelek Kis Jánoshoz, Szentgyörgyi Józsefhez stb.) vonják alakilag úgy, mint tartalmilag magukra a figyelmet. Elsőbb tekintetben azok a legjobbakhoz tartoznak, mit irodalmunk e részben bir. Könnyűség, ele-

venség, csín, és ezek mellett törzsökös magyarság tüntetik ki. — y.

Kecskeméti János, szül. 1633. Kecskeméten; innen vezetékneve. Jezuitává 1652. lett Nagyszombatban. Mint egyházi szónok, ékes és velős előadásával nagy hirt s nevet szerzett magának. A bécsi Pázmán-intézetet majdnem 14 évig kormányozta. Rendtársainak Rosnyón, Kőszegen, 1677., Sopronban 1694., Kassán 1697., Nagyszombatban 1707. volt előjárójuk. Meghalt Bécsben, 1712., élte 80-ik évében. Egyházi beszédein kívül „Nagy tűz kis szikrája“ című magyar munkát adott ki Bécsben; latinul sokat írt. — y.

Kelmenfi (előbb **Hazucha**) **László**, szül. Nagyváradon 1815-ben, hol atyja orvosi hivatalt viselt. Atyját korán elvesztvén, neveltetését Hazucha János kanonoknak köszöni, ki őt Nagy-Szebenben taníttatta. 1832-ben Pestre jött, s az itteni egyetemnél az orvosi tudományokat hallgatta; de szorult anyagi körülményei miatt e pályáját félbenszakítá, s keble hajlamát követve, szépirodalmi munkálatokkal kezdett foglalkozni; a „Rajzolatok“ című laphoz szegődvén segédképen. Nemsokára azonban elvált Pesttől, és Szegeden tartózkodott, mint könyvnyomdai ügynök. 1839-ben újra Pestre tért vissza, s mérnöki pályára lépven, az országos építészeti hivatalnál nyert alkalmazást; 1849-ben a honvédelmi bizottmánynyal, mint a „Közlöny“ segédszerkesztője, Debreczenbe vonult, s ekkép hivatalától elesett. Folytonosan dolgozott különféle folyóiratokba s jeles czikkei nevét csakhamar népszerűvé tévék. Önálló művei ezek: „Meghasonlott kedély“ regény Pest, 1846., és „Beszélyek“ (u. o. 1846.). Meghalt 1851. apr. 21-kén, miután az életben számtalan kellemetlenségekkel találkozott. — k.

Gyerő-monostori b. **Kemény Zsigmond**, jeles publicista és regényíró, jelenleg a „Pesti Napló“ felelős szerkesztője, szül. Erdélyben, 1816-ban. Alsóbb iskoláit Zalathnán végzé a kath. tanodában, később a nagyenyedi ref. feltanodába ment át, s itt hallgatta 11 éven át a felsőbb tanulmányokat. 1834-ben elhagyván iskoláit, egy évet Kolosvárott töl-

tött; hol buzgón látogatta az akkor egybegyűlt erdélyi országgyűlés üléseit, s nagy szorgalommal készült a publicistai és politikai pályára. 1837-től 1839-ig Marosvásárhelyen időzött, mint joggyakornok. Itt azonban nem lelt elég tápot tudományvágyának, hanem Bécsbe ment fel; s az ottani egyemnél figyelemmel hallgatta és tanulmányozta a boncz-, vegy-, természettant, physiologiát stb. Ismeretgazdagon térve vissza hazájába, erejét és tudományát lankadatlanul a közügyeknek szentelte. A politikai mozgalmakban folytonosan tettelegesen részt vett. Tagja volt az 1848-iki pesti nemz. gyűlésnek, mint Kővár-vidék egyik kerületének képviselője. 1849-ben a magyar belügyministeriumnál mint tanácsos a codificatioval foglalatostkodott, s e miatt a forradalom legyőzése után hadi törvényszék elé állíttatott, de nemsokára a kereset ellene megszüntetett. K. Zs.-nak főleg irodalmi működése ismeretes. Már 1839-ben „A mohácsi veszedelem okairól“ értekezett. 1840-ben mutatványokat közlött az Athenacumban „Martínuzzi“ című regényéből, mely azonban mostanig is vár a kiadásra. 1841-ben Kovács Lajossal Méhes „Erdélyi Híradó“-jának szerkesztését vezette, s főleg saját vezérczikkei által journalistikai tehetségének fényes bizonyosságát adta. 1842-ben lemondott a szerkesztésről, s néhány évet Kapudon töltött. Ez időben írta „Korteskedés és ellenszerei“ című munkáját. 1844-ben kezdette, 1846-ban Pesten végezte be „Gyulai Pál“ című nagy regényét 5 kötetben. Az „Erdélyi Híradó“-ban folytonosan közlött jeles cikkei, s főleg „Korteskedés“ című munkája által nagy figyelmet gerjesztett; minek folytán gr. Széchényi István a megállapítani szándokolt „Független“ című politikai lap szerkesztésére hivatott meg. E meghívást el nem fogadta, hanem inkább b. Eötvös felszólításának engedve, a „Pesti Hírlap“-hoz szegődött dolgozótársul; s ennek folytán 1846-ban Pestre tette át lakását. 1847-ben utazást tett Olaszországban. 1848-ban ismét a „Pesti Hírlap“ szerkesztésében vett részt. Az ez időben közlött cikkei közül nevezetesebbek: Igénytelen nézetek az erdélyi urbér iránt; országgyűlési utasítások; Montesquieu és I. Béla

király; évenkénti országgyűlés; kétfoku választás; gyűlési nyilvánosság stb. A forradalom után két jeles röpirattal nyitá meg írói működését: „A forradalom után“ (1850.), s „Még egy szó a forradalom után“ (1851.) cím alatt. Csengeri „Magyar szónokok és status-fértek“ című könyvében ő közölte a két Wesselényi és gr. Széchényi István jellemrajzait, mely minden tekintetben nagy becsű művei a nevezett könyv legjelesebb dolgozatai közé tartoznak. A Szilágyi Sándor által szerkesztett „Nagyenyedi Album“-ban „A szív örvényei“ szép novellája jelent meg. Ez idő alatt részt vett a „Pesti Napló“ s a „Nemzeti könyvtár“ szerkesztésében is. 1853-ban jelent meg „Férj és nő“ 2 kötetes regénye; továbbá „Ködképek a kedély láthatárán“; „Szerelem és hiuság“; „Erény és illem“; „Özvegy és leánya“; ez utóbbiból eddig két kötet. — A „Vasárnapi Ujság“ szerint „Élet és ábránd“ című nagyobb szerű regényének kézírata a budai bombázás alkalmával a tűz martalékává lett. Legujabban a „Pesti Napló“ szerkesztését vállalta magára, melyet ismeretes ügyességével és journalistai tapintatával mostanig vezet. 1843-ban a m. t. társaság levelező tagjaul választotta. — k.

Kempelen született **Tóth Riza**, Tóth Kálmán fiatal költőnk nővére, szül. Baján, 1829-ben. A legéberebb anyja szárnyai alatt gondos nevelésben részesülvén, korán fejlett ki benne az olvasási vágy; s különösen a szépirodalmi könyvek csakhamar életszükségévé lettek. 1850-ben a Hölgyfutárban névtelenül, 1852-ben pedig már mint **Kempelen Victor** neje, mostani neve alatt lépett fel mint író. Azóta a szépirodalmi lapok több beszélyt hoztak tőle, melyeket összegyűjtve, két kötetben adott ki. — k.

Kerekes Ábel, szül. 1790. febr. 15-én Szászvárosszékb. Tordason, hol atyja János ref. predikátor volt. Tanulását 1798-ban kezdette Szászvároson, szép tehetségei mellett csekély előmenetellel, mert folytonos betegeskedés által gátoltaték. 1805. a költészeti és szónoklati tanokat Sipos Pál alatt hallgatta, ki őt tanusított szorgalmaért kedvenczenének fogadván, b. Naláczy István Erdély elmés költőjével s egyéb

tudósokkal megismerteté. 1808. Szászvárostól megválván, Nagy-Enyedre ment a felsőbb tudományok tanulására. A német nyelv kedvéért 1810. Nagyszebent kereste fel, s az itteni kath. és luth. jeles tanárokkal barátságot kötött. 1811-ben, miután Maros-Vásárhelyt is megfordulván, gr. Teleki Samuel gazdag könyvtárát átnézte, s Aranyka Györgynek, kivel halálaig levelezett, ismeretségét megszerezte, Szászvárosban anyai birtokán letelepedett, s Báló Samuel holta után annak tanszékét elfoglalván, az egész iskolán kormánykodni, s a magyar nyelvet előadásivá tenni igyekezett. Kikben tehetséget látott, írásra ösztönözte, sőt a gyengébbeknek is nem egyszer készített versezetet, csak hogy kedvet kapjanak. Meghalt 1816. Hátrahagyott munkái főleg Erdély történetét tárgyazzák, s mint az „Erdélyi Múzeum“ IV-ik kötetéből kiteszik, ezeket akarta ő „Historiai darabok és apróságok“ czim alatt egy folyóiratban megindítani; azonban szándoka csak tervben maradt. Írt költői műveket is; de ezek nyomtatásban nem jelentek meg. Különféle tárgyú dolgozataival inkább tanítani, mint gyönyörködtetni ohajtott. — y.

Kerekes Ferencz, szül. a múlt század végén, s tanult Debreczenben; hol később professor lett. Magyar nyelven két munkája maradt fen, t. i. Rohlwes Baromorvos könyvének fordítása, s „Értekezések és kitérések“ czimű munkája (1836.). 1837-ben a magyar akadémia lev. tagjává választotta. Meghalt B.-Füreden, 1851-ben. — k.

Kerényi Frigyes, előbb Christmann, szül. 1822-ben Eperjesen, és ugyanott végezte iskoláit. A magyar irodalomban mint költő ismeretes. Műveit „Költemények“ (Pest, 1844.) és „Ujabb Költemények“ (1846.) czim alatt birjuk. Életpályáról csak annyit tudunk, hogy mint önkénytes részt vett a magyar hadjáratban, minek folytán Amerikába menekült, hol elmezavarodásba esvén, 1852-ben meghalt. Főbb művein kívül közlött elszórva a lapokban számos költeményeket „Vidor“ álnév alatt. — k.

Kereskényi Ádám, született 1713. jan. 24-én Zavaros Posonymegyében. Jezuitáva 1728. lőn. Miután tudomá-

nyait szép előmenetellel bevégezte, s Esztergomban, Kassán, Posonyban az elemi iskolákat, Nagyszombatban a költészeti, és Budán a szónoklati osztály növendékeit tanította volna, mint esztergomi magyar hitszónok tűnt ki. Illy minőségben lelkesen működött Győrött egy, Bécsben pedig öt évig. 1756-tól kezdve Kőszegen, Budán, Esztergomban és Kassán rendtársait igazgatta; 1773. a kolosvári nyomda kormányzásával bízott meg; meghalt 1777. Munkái következők: „Szent Ágostonnak megtérése.“ Nagyszombat, 1758. „Cyrus“, szomorujáték. „Mauritius császár“, szinte Kassa, 1767. „A Jézus társaságából való Canisius Péter által egybeszedett és három iskolára elosztott keresztény hitnek öt fő czikkelyeiről közönséges és szükséges kérdések könyvecskéje.“ Győr, 1758. Azóta megjelent Bécsben, Nagyszombatban és Kassán. —y.

Kis János, született 1770. sept. 22-én Sz.-Andráson, Sopronmegyében szegény szülöktől. Anyjától a vallás első ágazatai mellett olvasni, atyjától pedig írni tanult. Tehetségei lassankint kifejlődvén, a soproni evang. iskolába adták, hol a szokott tanfolyamot 9 év alatt dicséretesen be is végezte. Itteni tanítói közt Schwartznernek volt legnagyobb befolyása lelke iránylatára. Ettől buzdittatva kedvelé meg az ó-világ jeles elmeszüleményeit, tanulá meg az újabb nyelveket, s tevé sajátjává azon vas szorgalmat, melly által utóbb hazájának annyit használt. Honi nyelvünk és irodalmunk mellett már ekkor kezdett buzogni. Ugyanis 1790. néhány tantársával egy, maig is fönálló magyar társaságot alapít Sopronban, mellynek tagjai magyar nyelven dolgozásban gyakorolták és gyakorolják magukat; munkáikat egymás előtt felolvasván, ismereteikhez képest meg is itélik. Ugyanezen időtájban fordítá Lowth „Choice of Hercules“ allegorikai költeményét magyarra, az eredetinek versnemében. E fordítás történetesen az országos könyvtár halhatlan emlékü alapítójának, gr. Széchényi Ferencznek kezébe kerülván, annyira megnyerte tetszését, hogy rendelésére „Hercules választása“ czim alatt Bécsben, 1791. kinyomattatott. Ugyanezen

év tavaszán egy tantársával bentazá Magyarhon nagy részét, olly szándékból, hogy tudósaink- és íróinkat személyesen megismerhesse, mi neki nagy részben sikerülván, ősszel a göttingai, következő évben pedig a jenai egyetemet látogató meg: segítettve azon tetemes pénz összeg által, melyet említett költeményeért ajándékol nyert. Annál nagyobb figyelemmel kísérte a két egyetem tantárgyait, minél rövidebb volt az idő, melyet ott tölthetett. Visszatérvén honába, a győri evang. tanodánál nyert alkalmazást; majd 1796. a nagybaráti gyülekezet meghívását elfogadva, lelki pásztorságra szentelé életét; 1799. Kővágó-Órsre Zalába, 1802. Nemes-Dömölkre Vasba, végre 1808. Sopronba vitették át ugyanazon hivatalra. E változások által hatásköre egyre növekedvén, egyre kedvezőbbek levének viszonyai is. Ez utóbbi évben szerfölött megörvendezteté gr. Festetich Ignác, kinek jószágán született, atyját minden alattvalói tartozástól ünnepelesen örökre fölmentvén. A dunántuli evang. egyházkerület 1810. jegyzőjévé, 1812. pedig superintendenssé választá. A jenai egyetemtől 1817. hittudori oklevéllel tiszteltetett meg. 1822. nemességre emeltetett. Tagja volt 1828. azon választmánynak, melly a magyar t. társaság alaprajzát és rendszabályait kidolgozá, mellynek igazgatósága 1830. nov. 17-én a törvénytudomány osztályába második vidéki rendes tagnak nevezte. 1841 elején kir. tanácsos lön. Kis János az írói pályának, mellyre önhajlamából s gr. Széchényi Ferencztől lelkesítve lépett föl, tapasztalván az olvasók kedvezését, mindig hive maradt. Tagja volt a Kisfaludy-társaságnak is. Meghalt 1846. febr. 19-én, élte 76-ik évében Sopronban. A philosophiai tanító-költészet lelte föl nálunk benne egyik legszerencsésb művelőjét. Egyenkint megjelent egyházi beszédeit, s folyóiratokban adott számtalan darabjait elhallgatva, kinyomott munkái 60 kötetet meghaladnak. Közülök jelesbek: „Az emberekkel való társalkodásról.“ Győr, 1798. 3.k. Pest, 1811. „Erkölcsei oktatás az ifjabb asszonyok számára.“ Győr, 1798. „Zaid vagy IV. Mahumed szerencsétlen szerelme.“ Pest, 1803. Kotzebue után. „Emberi indulatok tü-

köre.“ Posony, 1804. „Német és magyar levelező könyv.“ Pest, 1803. „Görög és római mythologia.“ Posony, 1805. „A magyar nyelv mostani állapotáról, kimiveltethetése módjáról, eszközeiről.“ Pest, 1806. (Jutalmazott felelet.) „A világ közönséges historiája.“ Posony, 1805—1809. 2. k. Folytatása gr. Gvadányi hason című munkájának. „Flóra mulatós gyűjteménye.“ Pest, 1806—1807. 3. k. „Elmés nyájasságok.“ Sopron, 1806. „Természet csudái, nemzetek szokási s országok nevezetességei.“ Posony, 1808. „Nemzeteket és országokat esmértető gyűjtemény.“ Pest, 1808—1810. 3. k. „Horatius levelei Wieland magyarázó jegyzéseivel.“ Sopron, 1811. „Versei.“ Pest, 1815. 3. k. „Ifjuság barátja.“ U. o. 1816. 2. k. „Nevezetes utazások tárháza.“ U. o. 1816—1819. 8. k. „A vallástalanságról.“ U. o. 1815. „Heliconi kedvtöltés.“ U. o. 1819. „A falusi élet.“ Sopron, 1825. „Juvenalis satyrái.“ Pest, 1828. „Persius satyrája.“ U. o. 1833. „Socrates nevezetességei.“ U. o. 1833. „Iphigenia Taurisban.“ U. o. 1833. Göthéből. „Horatius levelei.“ U. o. 1833. Ujra kiadva a magyar t. társaság által. „Soproni estvék.“ „Elmélkedések életéből.“ „Anaximenes Rhetoricája.“ stb. —y.

Kis Imre, született 1631. nov. 3-án Nagyszombatban. Fölvétetvén Gratzban a jezsuiták közé, 1648-ban Bécsben állotta ki a próbaévet. A bölcsészetet születése helyén, a hittudományt Kassán tanulá. 1663-ban, épen midőn a bölcsészet előadásával bizaték meg, Báthori Sophia, Rákóczy György fejedelem özvegye kérésére, a kath. hitre nemrég visszatért fiatal herczegnek nevelőjévé, s egyszersmind a családtagok gyóntatójává rendeltetett. Báthori Sophia halta után megváltván a 17 évig buzgón viselt hivatalától, Nagyszombatba jött, hol a növendékpapság bölcs kormányzása mellett a főegyházban három évig hitszónokoskodott. 1683-ban Bécsben huzta meg magát, s alig hogy felszabadult a török ostrom alól a város, oct. 25-én, élte 52-ik évében meghalt. Bod Péter jónak látta holmi alaptalan ráfogásokkal a derék Kisnek is nevét bemocskolni, midőn (Magyar Athenás. 142. l.) emlékesíté,

mintha ő a fejedelemné holtá után gazul a Rákóczy-háznak sok fejedelmi kincsét, drága köveit, gyöngyeit, arany ezüst marháit ládákra rakva, más residentiába sietett volna szállítani, ilyen titulust ragasztván a ládákra : Pater Kisnek predikáziója. Utközben azonban a ládák Tököli Imre kezére jutván elkoboztattak s tartalmuk hadtartásra fordított. Annyi bizonyos, hogy Báthori Sophia a Sz.-Háromság tiszteletére Kassán egyházat emelt sajátjából; akart ő továbbá S.-Patakon még egy collegiumot a jezsuiták számára emelni, s a prot. akademia helyett kath. tanintézetet állítani; megtörténhetett, hogy azon ékszer — ha még is valami igaz volna Bód előadásában — e célra volt felhasználandó. Több magyar munkákat adott ki, melyek közül nevezetesebbek : „Az igaz hitre vezérlő könyvecske.“ Nagyszombat, 1681. „Pósa-házinak egyben sült veres kolop titulusu feleleti megmutattatik semmire kellőnek lenni.“ Kassa, 1667. E munkát Pósa-házinak „Bensült veres kolop, avagy Kis Péternek vesztett peri,“ czimű könyve ellen irta. —y.

Kis István (Szegedi melléknévvel), magyarországi reformátorok egyike, szül. Szegeden, 1505-ben. Tanult Gyulán és Lippán. 1548-ban Krakkóba hívatott mint tanár. Innen Wittenbergbe utazott, és hallgatta Luther és Melanchton előadásait; melyeket haza térve nagy hévvel terjeszteni kezdett : miért a városból kiűzetett. Mint bujdosó több helyeken predikált, különösen Czepléden és Gyulán. Temesvárott is működött az új tan terjesztésében Petrovics Péter akkori várkapitány védelme alatt; ennek halála után azonban innét is elűzetett. Végre elterjedvén Magyarországon a Luther-féle tan, 1554-ben a baranyai kerület superintendensévé választott. 1558-ban mint kálmáncsai predikátor török fogságba esett, mellyből csak 1563-ban szabadult ki, s Bácskevényben telepedett le, hol 1563-ban meghalt. Latinul igen sokat irt, többnyire hittani fejtegetéseket. Vannak azonban itt-ott elszórva magyar énekei is; melyek közt nevezetesebbek : „A török rabságból való kiszabadulásért hálaadás. Az anyaszentegháznak siralmas panaszkodása a Krisztus előtt az ő

ellenségének ellene. A magyaroknak siralmas éneke a tatár rablásról.“ —k.

Kis József, született 1765. apr. 24-én, Miskolczon Borsodmegyében. Jelesen végezvén iskoláit, 1789. Pesten orvosnak gradualtatott. A fiatal tudóst szép tehetségei, jelesen nemes gondolkozása, s tudományos ismeretei hamar kiűtítették. Ez okozta, hogy gróf Széchényi Ferencz szemei rá estek, és már 1790. oct. 1-ő napján udvari orvosává nevezte. 34 évi hű szolgálatja után gyengült egészségének, ha nem gyökeres orvoslása is, de legalább enyhítése reményével, Bécsből szelidebb tartományba kívánczozva, egyik vejénél Triestben vette lakását, hol forrólázba esvén, 1830. apr. 28-án megszűnt élni. Munkái ezek: „Az érvágónak pathológiája, melyet a magyar borbélyoknak hasznokra írt.“ Bécs, 1791. „Egészséget tárgyazó katekismus a köznépnek és az iskolába járó gyermekeknek számára, hogy udhassák egészségüket becsülni és őrizni.“ Sopron, 1794. „Emlékeztetés a himlő-beoltásnak hasznára.“ U. o. 1799. „A Fertő tavának geographiai, historiai és természeti leírása.“ 1797. —y.

Kiss Károly kapitány, szül. Budán, 1793-ban. Gyermekkorát Algyőn tölté; tanult Budán és Szegeden. 16 éves korában katona lett a 37-ik számú m. gyalog ezrednél. Részt vett a Napoleon elleni hadjáratban. 1813-ban zászlótartó, 1825-ben hadnagy lett; s e minőségében 1816. óta Lembergben tanyázott, s üres idejét a magyar irodalom megismerésére fordítá. 1824-ben Budára tétetett át a gránatos osztályhoz; 1833-ban mint kapitány újra visszament ezredéhez. 1837-ben nyugalomra lépven, Budapesten telepedett le, s itt mint a m. t. társaság és más hazafiui egyletek tagja, a közjó előmozdításának és irodalomnak élt. 1831-ben a m. akadémia levelező, 1840-ben a hadtudományi osztálynál rendes tagjává választotta. A forradalmi kormány alatt több rendbeli fontos hivatalokat viselt, s mint a m. hadsereg ezredese, és a hadügyministerium osztályfőnöke, a forradalom legyőztével elfogatott s 10 évi várfogságra ítéltetett. 1850-ben kegyelmet nyert. Irodalmi munkái a hadtudomány, földleírás és szép-

irodalom körébe tartoznak. Károly főhg hadtudományi munkájának magyarításán kívül, művei elszórva a lapokban jelentek meg; nevezetesen a Tud. Gyűjteményben: „Az ó és új kor csatarendje; az apró harcokról; az orosz haderő; hadi alapszabályok gyűjteményei; a 37-ik m. gyalog ezred története; Palota s Kőszeg védelme; magyar alvitézek hőstettei; keleti Galliczia ismertetése; lengyel irodalom“, stb. A Minervában: „Kosztanoviczi győzelem; Nagyvárad védelme; hadi literatura; a dsidáról“, stb. Szépirodalmi munkái: „Sólymos Dezső; Hollókő; Szép juhásznő; Szirmay Ilona; Kibujdosott magyarok; Keglevich Etelke“, stb. beszélyek prosában. —k.

Kisfaludy Károly, született 1788. febr. 6-ikán Téten Győrme gyében. Születése anyjának halált hozta. Atyai házát korán váltá fel Győrrel, hol iskoláit járta, de csekély megelégedésével tanítóinak; neki csak historia kellett, egyedül ebben talált lelki éle ményt. Az ifju szertelen tűzét czéliránytalan keménység tanítója részéről még inkább ingerlé, s az iskolát elhagyván, katonává lett 1804. Eszterházy hg. ezredével 1805. az olasz-, 1809. pedig a németországi táborozásban vett részt. Midő n hazáját elhagyá, Himfy volt az egyetlen zsebkönyv, mellyet ismert; s ez korán ébreszté föl benne a szunnyadó erőket, megkedvelteté vele a költészetet, s nemcsak az olaszok olvasására édesgette, kiknek nyelvével hamar megbarátkozott, de önszárnyai próbálgatására is serkentette. Olaszországban több verset alkotott. A drámát, úgy látszik, a német játékszinelli megismerkedés kedvelteté meg vele. Első ebbeli próbája 1808. „A gyilkos“ című szomorujáték volt. 1810. mint hadnagy elhagyván a sereget, déli Németországot és Helvetiát beutazván, haza jött és házasodni akart. Atyja ellenzé választását, s az ellenszegülő makacsot örökségéből kitagadta. Kettős csapás volt ez rá nézve; mert maga után vonta kedvesének elpártolását is. Erre egyik kedvelt testvéréhez fordult, kinek hő szeretete s részt vevő gondoljai elűzék komorságát, új reményeket gerjesztének benne, s érzé, hogy mindenek előtt élelméről kell

gondoskodnia. E végre legalkalmasabbnak tartá a képirást. Raphael és Rubens lettek bálványai s anyai birtokát elzalogosítván, Bécsben telepedett le. Itt ment ő keresztül az élet nagy iskoláján s lelke vidámságán vásárolta meg azon tapasztalásokat, melyeket hét viszontagságos esztendő neki olly bő mértékben nyujta. A festés adott ugyan neki élelmet, de nem egyszersmind örömekeket is, mert lelkének eleme a szabadság volt: pedig neki kedvencz mesterségét nem kény, hanem szükség szerint kelle tüznie. 1817. végén találkozunk ismét vele a hazában. Pesten vett állandó lakást, és föllépett azon pályára, melyre eddig magányosan dolgoztatva készült, értjük az íróit. 1819. és 1820. az ugynevezett székesfejérvári színész-társaság gyakrabban adá Pest nagy színházában előadásait, s „A tatárok Magyarországon“, szomj. 5 fv. „Ilka vagy Nándorfejérvár bevétele“, dráma 4 fv. „Stibor vajda“, dráma 4 fv. „A kérők“, vigj. 3 fv. „A pártütők“, vigj. 3 fv. „Szécsi Mária vagy Murányvár ostroma“, dráma 4 fv. „A gyilkos, vagy mikor pattant, nem hittem volna“, vigj. 4 fv. „Kemény Simon“, dráma 4 fv. „Barátság és nagylelkűség“ drámai költemény, „Irene“, szomj. 5 fv. változtatva fakaszták eleven és zajos tapsra a pesti hazafiui közönséget, s midőn kinyomattak az egész hazát. Különböző ugyan e dolgozatok kül- és bel becse, mert része hihetlen gyorsassággal, s közülök az első még 1811., s így az írói magyar nyelv kevesebb ismeretével készültek; vigjátékai azonban már ekkor kijelelék neki azon helyet, melyet íróink tisztesbjei közt méltán elfoglalt. Mindenestre pedig meg lőnek általa vetve a magyar nemzeti dráma alapjai. Ujabb és tisztább fényben tűnnek fel Kisfaludy neve, midőn mindinkább beavattatván a magyar nyelv titkaiba, irodalmunk szükségeibe, s első felhevülése lecsilapodván, nyugalmasb elmélkedésnek és mélyebb tanulmány-nak adva magát, a magyar irodalom akkori bajnokai s legbuzgóbb barátai segédelmével egy diszes almanachot alapita. Kisfaludy lelkesedéssel dolgozott, barátai által munkákkal is segítette az almanach lélesítésén, mellynek egyébiránt költségeit is legnagyobb részben ő maga viselte; s ekkép az

„Aurora“ első (1822-re szóló) évfolyama a magyar nyelv és irodalom barátai közörömére, időszakot alkotólag, meg is jelent, nemcsak fényes külsővel, de ragyogva tartalmának gyöngyeivel is. E zsebkönyvben léptenek még csak Kazinczy elvei viruló teljes életbe, s ez által lön az új iskola terjesztve, s maradandólag megalapítva. Az „Aurora“ szerkesztését 10 évig folytatta, s annyi kötetet hagyta örökség gyanánt hazájának. 1821—1830 közt mintegy tizenegy elbeszélésen és egyéb vegyes tartalmu iratokon kívül a következő színműveket is irta: „I. Ulászló“, romános tragoedia-töredék. „Zah nemzetség“, szomj. „Nelzor és Amida“, keleti dráma 1 fv. „A vigjáték“, vigj. 3 fv. „A betegek“, vigj. 1 fv. „A leányörzö“, vigj. 3 fv. „Hűség próbája“, vigj. 1 fv. „Kénytelen jószívűség“, vigj. 1 fv. „Szeget szeggel“, vigj. 1 fv. „Csalódások“, vigj. 4 fv. „A fősvény, vagy nem mehet ki a szobából“, vigj. 1 fv. „Áltudósok“, vigj. 1 fv. „Három egyszerre“, vigj. 1 fv. Ezekben eszméi menetelét tömörttség és határozottság, előadását sok színűség, nyelvét hibátlanúság jelelték. 1829 vége felé kezdett betegeskedni, mindazonáltal „Trencsényi Csák Máté“ (tragoedia) dolgozásához fogott; azt akarván ebbeli tehetségei próbaköveül tenni, miután e nemben már tíz év óta nem irt. Csák annyira elfoglalta lelkét, ő azt annyi tüzzel, elmélkedéssel, éjelezéssel folytatta, hogy orvosa szükségesnek látta őt a munkától eltiltani. Jobbra fordult ugyan állapotja a tél végével, de ezen javulás rövid volt. A nyavalya tüdőit szálta meg. E szenvedéseinek közepette gondja volt az Aurora, Jelenkor és Társalkodó (melly két utóbbi lapok kiadására felsőbb helyről engedelmet nyert) ügyére; ezeket hirdetvén, a szerkesztőséget organizálván, az amarra gyűlt irományokat Bajzára bízván. A tüdősorvadás már szinte sirja széléhez juttatá, midőn szeretett nénje halálát megérté; mire ő is nemsokára, nov. 21-én élni megszűnt. Ekkor érkezék a hir, hogy a magyar t. társaság igazgatói posonyi gyűlésökben első rendes taggá nevezék a nyelvtudományi osztályban. Sirját a váci gát melletti temetőben találja fel a hazafi. Az egyszerű siremléken Vörösmarty e sorai állnak:

„Kisfaludyt ne keresd e keskeny sirban o honfi!

S e rövid élet után holtnak örökre ne véld.

Itt csak elomlandó tetemeit jelelék ki baráti:

Fen van időt múló szelleme műveiben.“

A Jelenkor és Társalkodó-t Helmecey léptette életbe; az Aurorát Bajza folytatta 1837-ig. Tíz barátja egyesületbe állt össze, hogy a korán elhunytak emléket állítson márványban, állítson erkölcsit művei kiadásában, s amarra alairást, emerre előfizetést hirdettek. Mind a két szándék viszhangot nyert a honfiak kebelében; az emlék, mely 10,500 frtba került, elkészült Ferenczy István szobrász műhelyében; munkái „Kisfaludy Károly minden munkái“ czim alatt Toldy Ferencz által Budán, 1831. X. k. láttak világot. Az aláírás és munkák eladási összege fölöslegéből fönmaradt somma végre egy, az emléket kiállítók által 1836. alkotott, s „Kisfaludy-társaság“ név alatt munkálkodó szépirodalmi intézetének szolgál pénzalapul, melyet némelly buzgóbb hazafiak alapitmányai neveltek. Minden munkái legujabban (1843.) dr. Schedel Ferencz szerkesztése mellett adattak ki. —y.

Kisfaludy Sándor, született 1772. sept. 22. Sümeghen Zalamegyében; Csák, ős magyar nemzetségből véve származását. Iskoláit Győrött végzé a philosophiáig, mindig első lévén a jelesek közt. A bölcsezetet és a törvény első évét Posonyban hallgatá. Itt nem egészen fordítá iskolai kötelesegeinek teljesítésére idejét, sokkal inkább érdekelvén őt az akkor szebben föltűnt magyar költészet, és Schillernek munkái, majd az 1791-ki országgyűlés hazafiui jelenetei, nyilatkozatai, beszédei, vitái. Az országgyűlés előtt szünóráit a várban, az ott lakott magyar nyelvű s érzésű növendékpapoknál tölté; az országgyűlés alatt pedig annak ülésein kívül a zene és játékszin volt legszenvedélyesb mulatsága. — Gyakorlott hangszerei a hegedű és hoboá volt. Már 1791-ben legfőbb vágya volt a magyar testőr-karba juthatni; de célját még ekkor nem érheté el: mivel őt atyja még erre gyengének tartván, a szükséges lépéseket megtenni szándékosan elmulasztotta. Tapasztalván azonban atyja fiának indulatját,

nem hajolni az ugynevezett kenyérhivatal, rang és hasznos tudományok felé, hanem szenvedelmeit egészen a hazaszere-
tet, irodalom és zene által elfoglaltatni, hogy az ifju ezek gyakorlásában végkép magára hagyva ne legyen, természetét a törvénytudomány megkedvelésére akará hajtani, s ez okból 1792. őt otthon fogta, Husztit, Verböczyt adván eléje: de az ifju nappal Verböczyt lapozá, éjjel pedig magyar könyvekkel társalgott. Lopva, többnyire éjjel írta „Ulysses és Penelope“, meg „Seneca halála“ című két szomorú-játékot. Végre kijelenté atyjának, mikép neki az ügyvédségre sem kedve, sem hajlama; de katona akar lenni, annyival is inkább, mivel a sok ülést egészségségének ártani érzé. Atyja engedett kívánságának, s Kisfaludy még azon évben mint hadfi Leopold, utóbb József ezredébe lépett. Ezen ezredet azért választá, mert épen Erdélyben szálásolt, mellyet látni, a magyar nemzet történeteinek tekintetéből már rég óta vágyott. A hazájától való ifju honfíui érzésének egy scenája, mellyet Skablics Imrének akkor nyomban meg írt, sokkal érdekesebb, hogy sem azt fölhozni elmulaszthatnók. Így szól Kisfaludy azon levelében: „A jó szívü és igaz magyar érzelmü nagyváradiaktól, kiknek barátságos és rokon magyar lelkü társaságában néhány nyugalomnapot tölték, tegnapelőtt délben váltam meg, és estve napnyugot felé értem föl a magas hegytetőre, hol Magyarhon és Erdély határazik egymással. Ott megállottam, mert előttem és utánam egy meglepő, pompás, de szívemet elzuzó scena nyilik vala: nyugot felé hazámnak, mellytől válnom kelle, sok mérföldnyire majdnem Világosvárig elterjedő szép róna földje, a bájos napestnek tiszta fényében; kelet felé Erdély, az ő sötét, erdőkkel bodrozott hegyeivel, völgyeivel, mintegy kavargó, nagy sötét hullámokat hanyó tenger fekve alattam. . . . Itt-ott a hegyoldalokba rakott falukból fehér, s a bucsuzó napfényben ragyogó csucsos toronyok csak gyéren tarkítván a setét, s a hazáját hagyó szívnek borzadalmas hullámokat. Szívem is hullámnani kezdett erőszakos érzelmeiben, és szorongásomban a határon lefeküdtem, szívem s fejem még tul a határon. Sűrűn omlottak meg-

indult könnyeim hazám szélső földdarabjára, míg végre fuvarosom elunván a várakozást, felkiáltott: „Urfi! menjünk, mert elkésünk. Setét lesz. Az oláhok hamisak.“ Nyires nevű faluban kelle megállnom, s mint kelle elszomorodnom! Erdélynek, hol magyarokat véltem lelni, mindjárt első helységében egy lelket sem találtam, ki magyarul értett volna. Bumban nem is tudtam aludni. Átalában végig utazván most Magyarhont, s összehasonlításom után több tótot, oláhot, németet találván, mint tiszta magyart, s ugyan ezt találván Erdélyben is, eljajdultam: vége, gondolám, a magyar nemzetnek, melly már csak úgy áll fent, mintegy hajdan erős, felséges várnak, most az idővész által naponként folyton fogyva, dűledező, hulló, végre egészen eltűnő romladéka. S ezen szívemet szaggató órámban, itt Kolosvárt, hol még rokon magyar sziveket leltem, eltökéltem magamban, hogy én szegény magyar nemes ifju, de azon régi igaz magyarok ivadéka, kik a magyarnak itt hazát szereztek és nagy s dicső nemzetet alapítottak, homályomba rejtőzve, akár mint katonára, akár mint egyszerű polgár, szívem véréből, hazai érzelmimből, mint a selyem bogár gyomrából egy fonalat fonok, mellynél fogva veszni indult magyar nemzetiségünket, magyar nyelv, érzés és írás által, ha csak kevés idővel is tovább életben tartsam. Magyarul fogok írni, és csak a szivekhez szólani, mit, miként? magam sem tudom még. Hogy talán célomat elérem, azért gondolom, mivel az én szívenre is nagy hatással munkáltak eddig irt jobb magyar elméműveink.“ Eddig a levél. — Megérkezvén Erdélybe, Kolosvárt a tiszti kar által igen jól fogadtatott, s 8 hónap múlva 1797. jan. 5-én hadnagygyá neveztetett; ugyanaz nap Zalamegye által a testőrsereghez hivatott meg. Ő ez utolsót választá. Bécsbe jutván, önmívelését a francia s olasz nyelv tanulásával kezdé. Üres óráit nagyobb részint szobájában töltötte, a külföld irodalmával foglalkozva, a nélkül azonban, hogy a gyalárság, mellyet egész életében gyűlölt, legkisebb árnyékzatot vont volna külsejére s viseletére. Egykor egy délelőtti órában, midőn éppen azon nap délben udvari szolgálatra kell

vala mennie, s addig Torquato Tasso-nak magyarításával foglalkozott, az akkor Bécsben volt két rendkívüli angol követ, lord Spencer és Granville, hg. Eszterházi Miklós testőrségi főhadnagy által szobájába vezettettek. Ők ezen intézetet kívánták megismerni, s igen meg voltak lepette, midőn őt nemes munkájában pipából füstölve pongyolán lelték, és csudálták, hogy egy magyar ifju a nagy világ zajában illy szép munkával foglalkozott. Már ekkor fővágya volt, a szépművészetekkel bővebben megismerkedni: a rajzolás, festés, zene- és színművészet iránt táplálván legerősb szenvedélyt. A bécsi művészek- és jeles írókkal ismeretségben volt; s közülök többekkel társalkodott is: de legszívesebben mulatott ősz atyafiával, Somsich Lázárral és Görög Demeterrel, Kerekes-sel, Sándor Istvánnal és Bacsányival. — Herczeg Eszterházi Antal halála után a testőrkar kormányja más kezekre szálván, Kisfaludy hatod magával soreszredbe tétetett át. Már ez maga elegendő volt kebelében mély fájdalmat gerjeszteni, melyet még inkább nevelt az erre következő esemény. A badacsonyi szüreten az esetet megelőző őszön, Szegedi Rozalia kisasszony-nal (kit Liza név alatt utóbb halhatatlanított költeményeiben) megismerkedvén, ennek mind testi kellemei, mind erényei s elméleti szép s ritka tulajdonai annyira meghatották őt, hogy bizonyosnak hitte csak ő vele boldogulhatni földi pályáján, annyival inkább, mivel viszonthajlamot vélt sejteni a rokon érzelmeket s különösen honszerelmet tápláló szivben. Azonban Szegedi Rozalia, midőn Kisfaludy a soreszredhez át-tétele után Olaszországba elment előt Zalában ismét megfordult, a magát különben is sértve érző ifju iránt némi hi-degséget mutata viseletében, úgy hogy ez a néhány hónap előtti szíveséget az előtte legbecsesebb szívből kiholtnak, vagy talán helyzete által kitiltottnak gyanítá. Ezen változás okát ő a testőrségtől megérdemlettnak vélt elmozdításában kereste: mi neki nagyon fájt, és eltökélte magában, a vörös harczokban elveszni. Szívének ezen helyzete, valójának ezen fölin-gereltetése, hozzájárulván a már rég táplált hazafui vágya, s föltétele: magyar nyelv és írás által terjeszteni a veszni indult

magyar nemzetiséget, tévék őt termékeny költővé. — Elment rendeltetése helyére Milanóba. Itteni sorsával elégtelen volt. A katonai fegyelmet és szigort főleg háborus időkben megszokni nem tudta. Keservesen panaszkodik erről egyik barátjához irt levelében: „ha független volnék, — így szól — haza mennék, de így tünnöm kell: meddig fogom győzhetni?” Nem-sokára helyzete változott. A több ízben megvert osztrák sereg egészen visszatolatván, Napoleon Milanóban termett, s azt bekeríté. A hét hét múlva ostromlatni kezdett fellegvár őrizete, az ostrom harmadik napján magát megadván, vele Kisfaludy is Franciaországba költözött, mellynek déli részében a nem termékeny, de regényes Provenceban néhány holnapot töltvén, becsületszávára még kiváltsága előtt visszabocsáttatott. E kies vidéknek köszöni néhány jeles darabja létét. St.-Raffa-antól Frejus mellett Genuaig a földközi tengeren utazott, hol egy rettenetes fürgeteg és szélvész, miről Himfyben is van említés, majdnem elsüllyeszté az őt és társait vívő gályát. Franciaországból visszatérte után, még mint ki nem váltott fogoly, Klagenfurtban állapodott meg, hol először az ottani katona kórház főlvigyzata, midőn pedig a francziák oda is elényomulnának, katona-öltözettel töltött több száz hordó megmentése bízott rá, melly tisztjének olly jelesen megfelelt, hogy a főhadi tanács dicsérő parancsa mellett Wallis Olivier serezedébe tétették át. Ezredéhez Würtembergbe, hol következő évben főhadnagygyá lőn, 1797. ment el. Itt egyetlen-egy magyar az egész ezredben, hazájától, nemzetétől, rokonaitól, barátaitól végképpen elszakasztva, egyedül Himfyben élt magyar valója. Dalait többnyire magános sétálás és lovaglás közben költé; a merre járt, minden váromladékot megszemlélte, kivált az ezekkel bővelkedő Némethonban. Ekkor fogamzottak képzetében jövőendő regéi, mellyeknek első zavaros képét azonban csakugyan a szülőhelyét környező Sümegh, Tátika, Csobáncz, Rezi, Szigliget és Somló várromok támaszták elméjében még alig serdülő korában. Az 1799-diki háboruban több csatában vett részt. Ezen év elején erőszakal fakadt ki kebléből egy szózat ahhoz, kit szíve feledni

nem tudott, melyet azután sűrű levelezés követett. Kisfaludy 1800. búcsút vőn a katonaságtól, s haza jövéen nőül vette Zalamegye alispánjának (Szegedi) leányát Rozaliát, s először Kámban Vasmegyében, majd 1805. Sümeghen telepedett le. Hazájába visszatérte után mezei gazdaság lőn foglalatossága, s közben a magyar irodalom: minthogy pedig erre őt egyedül a hazafiság és nemzetiség ébresztésének s terjesztésének lángoló vágya bírta, olly irodalmi pályát tűzött ki magának, mellyen járva nem annyira a formákhoz ragaszkodó tudósokat s ítéseket kielégíteni, mint inkább az ifjúságnak, s főleg a nők kebelében nemzeti érzelmet s gondolkodást szivre és lélekre hatva, s mellette képekkel festve és regélve gerjeszteni törekedett; a nőket tartván a nemzet jelen és jövőndő képző s nevelő anyjának. Ez okból választá ő műveiben a legegyszerűbb, legtermészetesebb, s ugyanazért legkönnyebb versnemet. Hogy célta ért, tanusítja a közvélemény. Kisérlet gyanánt 1801-ben nyomatta le szerelmi dalai első részének harmadik énekét a „Magyar Hirmondóban“ névtelenül, s még ugyanazon évben kiadá azok első részét olly czim alatt: „Himfy szerelmei“. I. rész. „A kesergő szerelem“. (Buda, 1801. 12r.) Soha nem okozott hazánkban könyv olly sensatiot, mint épen ez. A Himfy név hirtelen elterjedt, s a nagy ismeretlen közfigyelem tárgya lőn. Csak 1807-ben nevezte meg magát Himfyje második kiadásának előbeszédében, midőn annak második részét is „Boldog szerelem“ czim alatt kiadá. Szintazon évben jelent meg tőle: „Regék a magyar előidőből“, (Buda, 1807—1808.) nevezetesen: Csobáncz, Tátika, Somló: mind olly művek, mellyek a szerző iránti lelkesedést legmagasabb fokra emelék. 1809. a magyar nemesség fölkelése alkalmával, Zalamegye őt választá őrnagynak lovasságához, főhg. József nádor pedig mint fővezér maga mellé vette szárnysegédnek. Ekkorig a magyar írók nemcsak különös tekintetre, tiszteletre nem méltattak, hanem némelly buta nagyoktól meg is vettettek; a főhg. nádor volt első, ki érdem szerint becsülni tudván, és tanítván a magyar írókat, a fejedelmi példa után rohanó nagyokban is figyelmet gerjesztett irántok.

A fölkelést követett béke után a fejedelem kíváná a nádortól az insurrectionnak oklevelekkel támogatott történetét; ennek megírása Kisfaludyra bízott. Ezen német nyelven írt, s majdnem egy egész év alatt készült munkájának következesei az aranyérnek sok ülés által okozott bajai s fájdalmai levének. 1828-ban egyik tagja volt a nádor által kinevezett tudományos választmánynak, melly a magyar t. társaság alaprajzát és rendszabásait gr. Teleki József elnöksége alatt kidolgozta. 1830. nov. 17-én a magyar t. társaság igazgatósága által a nyelvtudományi osztályban vidéki első rendes tagnak választaték, mellről 1835. lemondván, tiszteleti taggá tétetett. 1830. Balaton-Füreden hazafiságtól ösztönöztetve nemes keblű honbarátok adakozásából egy csinos színházat építtetett. Meghalt 1844. oct. 28-án. Főnemlített munkáin kívül töle még ezeket birjuk: Dobozi. Szentmihály hegyi Remete. A megboszuult hitszegő. Antiochus. Gyula szerelme. Kemend. Döbrönte. — Hunyadi János; historiai dráma, 5 fv. Az emberi szív örvényei; szomj. 5 fv. A dárdai ház; fam. rajz. 5. fv. Kun László; hist. dr. 5 fv. A lelkes magyar leány; 4 fv. E négy utolsó mű „Eredeti magyar játékszin“ czim alatt jött ki Budán, 1825—1826. 3. k. — 1847-ben „Kisfaludy Sándor munkáit“ Toldy Ferencz adá ki 6. k. — y.

Klezsó József, a „Családi lapok“ szerkesztője, született 1825-ben Nyitrán, hol az elemi s gymnasiumi iskolákat elvégezván, az esztergommegyei papnövéndékek sorába vétetett föl 1840-ben. Nagyszombatban a philosophiát, Pesten a theologiát tanulván, 1848-ban sz. Alajos napján pappá szenteltetett. A következő év elején Pestre küldetett lelkipásztorkodni, hol 1852-ben a Szent-István-Társulat által a fenebb nevezett lapok szerkesztésével bízott meg. 1854-ben lemondott a „Családi lapok“ szerkesztéséről, s a „Religio“-nál foglalt segédszerkesztői állást. E lapban foglaltatnak számos jeles cikkei és bírálatai. Ugyanazon év végével egészségének gyengülése folytán ez állomásáról is lemondott, s a pesti központi papneveldéhez tanulmányi felügyelővé neveztetett. Folyó év octoberhó óta újra a Családi lapokat szerkeszti. — k.

Gr. **Koháry István**, szül. 1648. mart. 12-én Bécében; végezve tanulását hadi szolgálatba lépett, és számos ütközetben bebizonyított bajnoksága Fülekvár kormányzójává emelék. Mikor ezt Tököli serege ostromlá, s Koháry az átadásról semmit sem akara hallani, az őrizet által elárultaték, s kiadatott Tökölinek, ki őt Munkácson börtönbe vetteték. Nevénél egyéb, ugymond Péterfi, semmije sem maradt itt meg, s mint maga Koháry beszéli, szomjúság, éhség és lánczsuly által egyiránt nyomaték. Tököli több ízben próbálá őt részére hódítani, de mindig siker nélkül; s Koháry a lengyel király ismételt intései nélkül bizonyosan áldozatul esik. Végre szabadon akará bocsátani Tököli, ha hit alatt ígéretet tesz, mikép ellene többé soha nem harczoland. Koháry rendíthetlen maradt; s most nyomorusága elére tetőpontját. A legmélyebb, legesetébb börtönbe vetteték, mindentől megfosztatva, a mi egészségének ápolására szükséges volt, meg minden lelki közlekedéstől a külvilággal. Ő ezen bánásmódnak lelki erőt tön ellene; a költészetben találván enyhülést fájdalmai. Szépen és hathatósan énekli minden földinek semmiségét. Az utolsó időben, úgy látszik, csupán emlékezetébe zárá énekeit, mire a külső körülmények és munkájának több helyei mutatnak. Így szenvedé három évig és két hónapig; mig végre Tököli bukta visszaadá neki a rég ohajtotta szabadságát. Kiszabadulván, a bányavárosok végvárainak tábornokává nevezteték. Itt ismét uj szerencsétlenség érte. Az egri ütközetben, 1687. szétzuzá jobb karját egy török golyó, s őt halálos veszélybe ejté, mellyből azonban remény fölött kiszabadittaték; de karja oda volt. Lépcsőnkint tábornagyi helytartóságig emelkedék. Ettől fogva gyakran előfordul neve a történetírásban. III. Károly 1714. országbiróvá nevezé, s jobb karja hiánya miatt megengedé neki, hogy nevének aláírása helyett vésett jelkét használhasson; s ez az a híres lamina Kohárii, mellyről a törvénykönyvben is tétetik említés. A kecskeméti iskolát 1715. alapítá; 1720. jelen volt a pesti biztosság ülésén a katolikusok részéről. Ezentul munkáinak kiadásával foglalkozék, mellyek ezek: Oktató s egy-

házi énekek ezen latin czim alatt „Tintinnabulum Tripudiantium“. Nagyszombat, 1720 és 1729. Buda, 1747. „Munkács kövárában szerzett versek“. Bécs, 1720. következő tartalommal: „Énekek a szerencse forgandó voltáról“. (Irta 1683.). „A bú enyhődésére szerzett versek“. (1684.). „Vasba vert rabnak versekbe vett sétálása“. (1685.). „Istenes könnyörgések“. (1685.). „Keseredett rabnak ébren alva látott álma“. (1685.). „Üdömulatás közben szerzett versek“. Bécs, 1720. 1707—8—21—27 évbeli költeményei különféle czimek alatt, s a nyomtatás helye s ideje kitétele nélkül. A pesti nemzeti muzeumban számos versei vannak kéziratban. Irta latinul is. Meghalt 1730. Léván szentegyházat építtete, s szép emléket állított föl benne édes anyjának. — y.

Koczányi Ferencz, szül. 1801. aug. 1-ső napján Gyálkán, Sopronmegyében. Elemi tanulmányait Szakonyban végezte. Nyelvtani, szónoklati s költészeti pályáját Kőszegen részint az ajtatos, részint sz.-benedekrendiek alatt megfutván, a bölcsészeti tudományokat Szombathelyt hallgatá. Ezután 1821. oct. 9-én az ajtatos rendbe állott, hol, miután a tanítói pályára megkivánt tudományokban kiképeztetett s 1835. pappá szenteltetett, Kalocsán, Selmeczbányán, Tatán, Váczon a nyelvtani, szónoklati s költészeti tanulmányokban az ifjúságot oktatta. Különösen mint tanár, s egyszersmind nevelő, a tatai növeldeben 12, Bécsben a cs. k. Théréz lovag-akademiában mint felügyelő, két évig működött. Munkái ezek: „Vallástanmód“ (Catechetica) Buda, 1847. E mű felsőbb helyen megjutalmaztatott, s a k. képezdékekben tankönyvül elfogadtatott. „Régi földirat a tanuló ifjúság használatára“. Vác, 1848. Segédül szolgál a romai classicusok és egyetemes történet könnyebb megértésére. Magyar-latín-német szótára sajtó alatt van. Fáradhatlan munkásság és igazságszeretet bélyegzik főleg a derék férfit, ki jelenleg a nagykarolyi gymnasiumban mint szónoklattanár működik. — y.

Kölcseri Samuel, szül. 1634. Nagyváradon, hol végezvén tanulását, 20 éves korában bővebb tapasztalás kedvéért külföldre vonult. Megjárta Belgiumot, meg Angliát.

Egyebeken kívül a zsidó és görög nyelvet tette sajátjává. 1657. visszaérkezvén, hittudomány tanárának hivatott meg Nagy-Váradra, hol épen akkor nyomtatván a reformatusok számára a sz.-biblia, ahhoz magyarázatokat irt. Váradról Szendrőre, innen Tokajba, 1674. Debreczenbe hivatott meg predikátornak, hol 1582. el is hunyt. Munkái ezek: „Idvesség sarka, melyben a Hitnek Idvességre szükséges részei megfordulnak“ Patak, 1666. „Arany alma, vagy bizonyos alkalmatosságokra tett predikáziók“. Debreczen, 1673. „Sz. Irás Rámájára vonatott Fél-Keresztény, vagy igaz Vallás színes Vallójának Próba Köve“. U.o. 1677. „Keserű édes“. U.o. 1677. — y.

Kölcsey Ferencz, szül. 1790. aug. 8-án Sződemeteren, Középszolnokmegyében, nem dus ugyan, de régi, tiszteletre méltó családból. Egyszerűn és nyugodtan folytak első éveei, melyekben tanulmányait a debreczeni ref. collegiumban végző. Már ekkor sajátjává tévé az ó-kor két classicus nyelvét, s az újabbak közül a francziát és németet; s az ottani válogatott könyvtár segedelmével ezeknek jeles íróit nagy buzgósággal tanulta. Philosophusok és költők voltak főleg kedvencz studiumai, s már itt tőn néhány próbát a drámai s lyrai költészetben; a magyar irodalmat Kazinczy munkái kedveltették meg vele. 1809. Pesten a k. táblához jegyzőnek esküdt fel, hol Horváth Istvánnal, Vitkovicscsal és Szemere Pállal azon szép barátsági szövetséget kötötte, mely utóbb az ő elkülönzött és szenvedésekkel bővelkedő életét némileg edesíté, s őt az irodalmi munkálódásban megtartá. Első költeményei Horváth István „Dámák kalendáriomában“, és Döbrentei „Erdélyi Muzeumában“ jelentek meg. 1814. meglátogatta Szemerét Péczelen, s ott irá Kazinczyt védelmezve, a „Mondolat“ elleni satyráját, mely „Felelet a Mondolatra“ czim alatt tudta nélkül adatott ki Pesten, 1815. Jeles volt e munka, de a nagy közönség nem úgy fogadá, mint remélhető vala; sőt ellenségei támadtak miatta, kiknek száma még inkább növekedék, midőn 1817. a Tud. Gyűjteményben Csokonai-, Kiss János- és Berzsenyiről szabadlelkűleg kimondá ítéletét. E körülmény, s hogy Berzsenyi fölötti bírálatából a szerkesztő

nagyon sokat kitörölt, (noha a nevezett folyóirat szerkesztőjétől több ízben felszólíttatnék: bírálta meg minden ó s újabb időbeli magyar költőt), a kritikai toll letételére birta, s több évi hallgatás után is csak verseket adott az Aurora, Hebe, Aspasia és Koszoruban; mellyek fölött az olvasók elfeledvén a szigorú kritikust, benne a költőt szerették meg. 1826. jelent meg tőle a Felsőmagyarországi Minervában az Iliás első könyvének fordítása, melly őt a legjelesb fordítók sorába helyezi. Ugyanez évben vonatott be Szemere által egy kritikai időszakirat szerkesztésébe. Így támadt az „Élet és Literatura“ később „Muzáron“ (Pest, 1826—1829. 4. k.) című lap, melly Kölcseynek számos philosophiai s aesthetico-critikai darabjai által legnagyobb érdeket nyert. Irodalmi levelei Döbrenteyhez igen érdekesek, főleg személyességének hű rajzolása miatt. 1827. visszatérvén Szatmárba, noha ott 1828. tiszteleti, majd rendes főjegyzővé választott, még is folyvást dolgozott, név szerint Bajza Aurorája- s kritikai lapjaiba, Szemere Aurorája- s a Muzáron új folyamába (1833.), s utóbb az Athenaeumba is. A magyar t. társaság igazgató tanácsa 1830. nov. 17-én a nyelvtudományi osztályban vidéki rendes taggá nevezte. A halál őt egy heti betegség után Csekén, Szatmármegyében 1838. aug. 24-én ragadta el, mind azoknak, kik őt, mint író, hazafit és embert ismerték, élénk fájdalmára. A magyar t. társaság „Évkönyveiben“ tőle Kazinczy és Berzsenyi fölötti emlékbeszédei állnak. Számos philosophiai, törvényes, aesthetikai, szónoki és költői munkái közül életében csak lyrai dolgozatai szedettek össze, s jelentek meg „Kölcsey Ferencz munkái“ cím alatt, kiadva Szemere Páltól. (1. k. Pesten, 1832.). Ellenben halála után b. Eötvös József, Szalay László és Szemere Pál összeállottak, s valamennyi munkái összes kiadását határozzák el, s azok „Kölcsey Ferencz minden munkái“ cím alatt valóban meg is jelentek Pesten, 1840—1848. 6. k. „Kölcsey Ferencz gyermek- s ifjúkori életrajzát, s néhány eredeti levelét jegyzésekkel Kállay Ferencz akadémiai rendes tag adta ki. Emlékbeszédet fölötte b. Eötvös József tartott (Évkönyv 5. k. 109—123 l.). — y.

Kolosvári Pál, szül. 1686. nov. 24-én Erdélyben. Atyja Socin tanait követvén, őt is ezekben nevelteté. Rákóczy Ferencznek 1707. és következő évben titoknoka volt. Ez által a Moldvába száműzött gr. Mikes Mihályhoz küldetvén, utjában megfordult Demeter Márton, utóbb gyulafejevári prépostnál, ki vallása iránt némi kétséget támasztott keblében; miért is ezt eloszlatandó magányba vonult, s 7 napi komoly elmélkedés után 1709. megkeresztelkedék. Eleve szándékozott világi pappá lenni, de szándokát csakhamar megváltoztatván, 1711. dec. 12-én jezuítává lett. Kiállván a próbaévet, a hittudományt hallgatá. Tanította a bölcsészetet Kolosvárt és Nagyszombatban, összesen 6 évig. Két testvérét a kath. hitnek megnyervén, egyházi szónokságra szentelte tehetségét; melly minőségben Erdély- és Magyarhonban 4 évig működött. Öreg napjait Kassán tölté, hol 1731. apr. 25-én meg is halt. Munkái ezek: „Házat kösziklán építő bölcs ember“. Kolosvár, 1730. „Keresztényi oktatások“. Második kiadás, u. o. 1744. „Missiók könyvecskéje“. Többször ki nyomtatott Nagyszombatban, Kassán, Budán, Kolosvárt, 1749. „Menybe vezető ut“. Második kiadás Kassa, 1751. „A fő jószágoknak indulatiról való oktatás“. — y.

Kolosváry Sándor, szül. 1775. mart. 20-án Homokbödögén Veszprém megyében, honnan azonban szülői gyermekeik könnyebb neveltetése végett Pápára vonultak; s itt járt ő elemi iskolákba. A középtanodát Sopronban és Veszprém-ben járta. 1790. a veszprémi egyházmegye növendékei közé vétetett föl, és mint ilyen a posonyi seminariumban bölcsész és hittani tanulmányait kitünő előmenetellel végzé. 1797. a diaconatus által az egyházi rend valóságos tagjává avatva, káptalani karsegéd lön, s már akkor az Isten igéjének buzgó hirdetője a székes-egyházban. 1798. áldozó pappá kenetett, s egyuttal a keresztény kath. erkölcstan és lelki pásztorkodás rendes tanárává a veszprémi seminariumban, 1804. nagy-kapornaki lelkészszé s alperessé neveztetett. A buzgó pásztornak s valódi emberbarátnak emléke élni fog a kapornaki bivek hálás szívében! Jeles tulajdonai 1808. sept.

1-ső napján, élte 34. évében kanonokságra emelék. 1809. veszprémi lelkészszé választaték; s mint ilyen 20 éven keresztül tanítá a veszprémi népet: s nem volt a városban ház vagy kunyhó, melyben ez idő alatt pásztori foglalkozás végett meg nem jelent volna. 1814. vásárhelyi apáttá, 1822. següsdí, 1823. pápai főesperessé neveztetett. Jeles volt ő mint honpolgár is, törhetlen hűséggel, lángoló, nem üres szavakban szétpattogzó, hanem munkás szeretettel szeretvén hazáját, s hol tér nyílt előtte, küzdött az ősi alkotmány és törvény mellett. Ez időt küzdöttek atyáink, hogy magyarul alkothassanak törvényt, hogy gyermekeik magyarul oktattassanak a tudományokra; s mindazok, kik oltalma alatt és áldásaival élnek a véren szerzett hazának, tudják gyönyörű nyelvét. És e hazafiúi küzdelmekben szép részt vőn Kolosváry. Országgyűlésen, melynek káptalana részéről 1825. tagja volt, úgy, mint a megyei teremekben lángoló hazafiság szent tüzétől meleg szavak ömlengtek ajkairól, és keze hön dobogó szívére is lesiklott, s áldozati készsége nem volt lankadtabb szónoki hevénél. Midőn a nemzeti nyelv felvirágoztatására magyar akademiát alapítottak a nagy lelkű honfiak, Kolosváry 1832-ben 400 ezüst forinttal járult az alapítókéhez. Tudománya tekintetéből a magyar t. társaság alapítói őt közakarrattal igazgató, maga a társaság pedig mindjárt első nagygyűlésében 1831. febr. 15-én tiszteleti tagjává választotta; melly viszonyban ő mind a nagy szótár előkészítleteiben vett munkás részt, mind egyéb szolgálatokkal mozdította elő a társaság ügyeit. 1829. lemondván a veszprémi lelkészszégről, káptalana dékánjává választotta; melly hivatalban valamint nálánál testülete jogainak buzgóbb védője aligha volt, úgy más részről nevét áldásban hagyá a jobbágyok közt. Kolosváry azon osztálynak volt tagja, melly a népnevelés ügyében elég buzgón jár el, s a helyett, hogy gyászhangon keseregné a világ fiai módjára a pór nép tudatlanságát, javaik nagy részét e sz. célra áldozzák fel; azok egyike volt, kik keveset beszélnek, de annál többet tesznek. Eltében a népnevelés érdekében tett alapítványai 25,457 frt.

végrendeletében pedig 46,965 frt. 51 kr. s így összesen 72,440 frt 51 kr-ra mennek. Meghalt 1842. dec. 6-án. Benne az egyház és polgárzat jeles tagot veszített; az örök igazság megvesztegethetlen angyala bizonynyal följegyzí diszes nevét az életkönyv érdemlapjára. Egyházi beszédeit feles számmal Szalay Imre adta ki, „Gyűjteménye“ V. VII. és az új folyam I. II. kötetében; az akkor még kéziratban maradtakat pedig Kolosváry Ferencz, győrmegyei püspöki szertartó jelenleg vaszari lelkész nyomatta ki „Kolosváry Sándor egyházi beszédei“ czim alatt (Posonyban, 1843. és 1844. 2. k.). — y.

Dr. **Konek Sándor**, posonyi cs. k. akadémiai jogtanár, született Pesten, 1819. aug. 18-án, s itt végzé tanulmányait. 1839-ben mint pályavégzett jogász, a magyar udvari kamarához vétetett föl mint díjtalan gyakornok, s e minőségben 1845-ig szolgált. Időközben a szigorlati vizsgák jó sikerelli kiáltával, a tudori koszorút, s a letett censura után jogosítványt nyert az ügyvédség gyakorlására. 1845-ben ő felsége által a győri akademiához rendes tanárnak, s ezen akademiának az 1848-iki mozgalmak utáni felfüggesztésével, 1850-ben hason minőségben a posonyi akademiához tétetett át. 1851 $\frac{1}{2}$ -ben a posonyi jogakademia új szervezést nyervén, ujlag mint rendes nyilvános tanár neveztetett ki; melly minőségben jelenleg is működik. Irodalmi szüleményei: „A statistika elmélete“. Győr, 1847. „A matematikai iskola az államis-mében“ czimű értekezés megjelent az új M. Muzeum II. év XIV. füzetében; továbbá litographirozás útján az austriai bi-rodalom, valamint az europai államok statistikája fölött az 1851 $\frac{1}{2}$ iki tanévben tartott felolvasásainak kivonatát hallgatói számára bocsátotta közre. — k.

Könnye Alajos, kegyes rendi tanár, szül. Jánosházán Vas megyében, 1819. aug. 25-én. A gymnasium nyelvtani négy osztályát Pápán, a szónoklat- és költészetieket Veszprém-ben végezte. 1837-ben mint ujoncza a kegyes tanítói rendnek, Trencsénbe küldetett, magát a tanítás magasztos tisztére kiképezendő. 1838-ban a debreczeni kath. gymnasiumban működött, mint ujoncz-tanár. 1840-ben a bölcsészeti

tanfolyamok bevégzésére a rend kormánya által a kolosvári kir. lyceumba küldetett. 1842—1845-ig Nyitrán és Sz.-Györgyön az istenészeti tanfolyamokat végezvén, azóta mint kegyesrendi áldor Kalocsán, S.-A.-Ujhelyben, Kolosvárott, Szigeten és Nagy-Károlyban tanítá a gymnasiumi különféle osztályokban honunk ifju nemzedékét. Grosser ker. János, a kegyes tanító rend b. e. tartománynoka a rend növendék-papságát egy nemesb irány felé vezérlendő, 1842-ben Nyitrán megalapítá a magyar nyelvmivelő „Dugonics-társulatot“, kapcsolatban a „szavalási egylettel“; hogy így a leendő tanárok magokat szép hangzatu nemzeti nyelvünkben a lehető legjobban kiművelnék, s magoknak a magyar nyelven fogalmazás előadásban ügyességet és jártasságot szereznének. Volt e társulatnak „Minerva“ című közlönye, melly a növendékek sikerültebb dolgozataival hetenkint két tömött iven jelent meg szerkesztése alatt. Év végén a „Minerva“ kellő megbírálás végett Pestre küldetett, s róla több m. t. társasági tagok helyeslő véleményt adtak. Honunk magyar nyelvű időszak közlönyei s folyóirataiban számtalan értekezései jelentek meg hazánk political, gazdaszati s iparüzleti viszonylatairól, vagy a vallás s nevelés köréből. Különösen rendes munkatársa volt a Világ, Hirnök, és Budapesti Hiradó szerkesztőségeinek. Legtöbb értekezései jegyfirmák vagy Vajti név alatt jelentek meg. Nagyobb önálló munkával még csak a mult évben kezdett nemzeti irodalmunk oltárán áldozni, közrebocsátva illy című közhasznu könyvét: „Népszerű ásványtan kapcsolatban a gazdaszat és iparüzlettel.“ Kolosvár, 1854. —k.

Kopácsy József, született 1775. maj. 30-án Veszprém-ben, nemes szülöktől. Elvégezvén otthon a 6 iskolát, 1791. ugyanott a püspöki megye növendékei közé fölvétetett, s a bölcsekedés, nem különben a hittudomány tanulása végett a posonyi papnevelő intézetbe küldetett; hol ritka elmebeli tehetségeihez állhatatos szerénységet kapcsolva haladott elé a miveltég térmezején, úgy annyira, hogy kitünő és sokat ígérő tulajdonai által már akkor nagy tekintet tudá magának tantársai közt szerezni. Hazajötte után 1796. a veszprémi

növeldebén tanulmányi felügyelővé tétetett; honnan rövid idő múlva a püspöki helyettesi hivatal titoknokává neveztetett. 1798. épen születése napján Zirczen pappá szenteltetvén, első áldozatát Somlyó-Vásárhelyt mutatá be az Urnak. A következő évben előljárói rendelkezéséből az egyházi történet és törvény tanszékét foglalá el; melly hivatalban, noha a titoknokságot is egy ideig viselte, üres óráit akkép fordította maga és mások javára, hogy 1801. és 1802. Fleury apátnak „az izraeliták és keresztények szokásairól s erényeiről“ irt könyveit francziából magyarra fordította, és hasznos jegyzetekkel megtoldva, az olvasó közönség nagy meglegedésére nyomtatásban is kiadá. Ebbeli munkássága által érdekesítette magát arra, hogy 1805. sz.-széki ülnökké, 1806. veszprémi lelkész- és alesperessé, 1807. pedig már veszprémi kanonokká neveztetnék. Mint ilyen mézzel folyó ékeszszóllásáról elhírvén, többször nyert alkalmat az Isten ígéjének fényes gyűlekezetek előtti hirdetésére. Így Ambrus főhg. Magyarország primásának 1809. Posonyban tartott gyászünnepeélyére mint káptalani küldött jelenvén meg, dec. 10-én délután néhány főuraktól felszólíttatott, hogy mivel a meghívott egyházi magyar szónok közbejött akadályok miatt meg nem jelenhetett, a folytatkozást dec. 13-án tartandó rövid beszédével pótolná ki. Meg is felelt ő itt a közvárákozásnak annyira, hogy a legnagyobb magasztalások követnék, beszéde pedig első szándéka ellen, felsőbb kívánatra kinyomattatnék. Hasonló ékeszsóllással lépett föl 1812. Bécsben, sz. István király, 1813. pedig Győrött, Vilt József püspök dicsőítésére. De valamint másutt, úgy Veszprémben is gyakortább hirdeté az Isten ígéjét; életét pedig egyedül az egyház és haza javára szentelé: majd a megyés püspök oldala mellett otthon, és a törvényes látogatásokban, majd a főesperesi és hittudományi kormányzó hivatal pontos teljesítésével mozdítván elé a megye javát; majd ismét a hazai törvényekbeni jártassága által érdemessé tevé magát arra, hogy az 1811. országgyűlésre káptalani követnek választassék. 1817. a kir. táblához praelatusnak, 1819. a hétszemélyes törvényszék birájának, és prisztinai

választott püspöknek neveztetett: 1822. fejevári, 1825. veszprémi püspökségre emeltetvén, a hétszemélyes törvényzzéki bíróságot 1831-ig megtartá. 1822. apr. 23-án az esztergomi főtemplom alapkövének letétele alkalmával ő tartott szokott ékesszólással a fényes gyülekezethez nyomtatásban is megjelent magyar egyházi beszédet. 1827. az országos rendszeres munkálatoknak kidolgozására törvény által lőn kiküldve; s ugyanezen országgyűlésen ő koronázta meg a királynét, Karolina Augustát. 1828. valóságos belső titkos tanácsossá neveztetett. Egyébiránt pedig mind ezen, mind az 1830. és 1833⁶/₆. hosszú országgyűléseken több mint egy alkalommal mutatta ki az egyház és haza iránt tántorithatlan hűségét, ismertető meg belátását, csüggedetlen munkásságát. Megyéjében a főespereseket a falusi iskolák vizsgálatára évenként gyakrabban küldötte. Somogyban mind a 72, Zalában pedig 50 plebániában tartott törvényes látogatást, mellynek irományait első készítette magyar nyelven. A növendékeket szorgalomra buzdítván, a jelesbeket hittudományi tudorságra költséggel segítette. Valamint semmi érdem nem maradt jutalom nélkül: úgy semmi hiány, semmi fogyatkozás nem hagyott általa javítás nélkül. A romladozó templomok, iskolák kijavítására, vagy újak építésére az illető pártfogóktól, vagy a religio-fundusból segélyt kinyerni igyekezett; de több ilyen épületekre a magaéból is bőven adakozott. Püspöki jószágaiban Szorosódon, Mindszentkátón, Eösön s egyebütt az ő költségén csinos szentegyházak, Sümeghen, Monostor-Apátliban és másutt plebánia, meg iskolaházak neki köszönik jobb karbai helyzetetésüket. Azonban főleg a népnevelés előmozdítása fektűt szívéen; miért is Veszprémben a káptalan hozzájárultával képezdét állított; boldogult szülőinek házhelyén pedig elemi-iskolát emelvén, azt alapitmányynyal látta el; a szegényebb tanítókat segedelemmel jutalmazta, serkentette; évenként megyeszerte több ezer jó könyvet, katekizmust és biblia-historiát osztogatott ki a tanulók közt. Sok jeles munkák kiadására töméntelen összeget költött; így Kéza Simon; „Sz. István király“, és a „Chronicon Budense“ czimű

munkák bőkezősége által hozatának napfényre; számos művészek maguk kiképezésére tőle nyertek pártolást. A magyar társaság tőkájének gyarapításához 1830-ban 2500 frttal járult, s általa mély tudománya tekintetéből következő évi febr. 15-kén tiszteleti taggá választatott, 1838. az esztergomi érseki székre emeltetett, melyet következő évben foglalt el ünnepélyesen. Meghalt 1847. sept. 18-án. Jótékonyága ezer meg ezer élők szívében arany betűkkel van bévésvé. — y.

Korecz Lőrincz, szül. 1805. aug. 15-én Handlovján Nyitra megyében. Piaristává lett Trencsinben, 1822. oct. 8-án. Miután az alsóbb osztályokban tanítási ügyességét megmutatta, 1830. pappá szenteltetett. Ezután oktató az ifjúságot Óvárótt, Nyitrán, Léván a nyelvtani osztályok- és szónoklatban. Szegeden sok évig tanította a mennyiségtant; itt tanulta a felsőbb mathesist önszorgalmával. 1844. a kolosvári lyceumban rendeltették a természettan előadására; de alig működött e téren egy évig, már ismét az ürességbe jött kedveltebb mennyiségtani tanszéket foglalá el. E tudomány különösen kedvence, benne sajátos ügyességgel bír; de avatottja a physicának is; nem járatlan a csillagászatban sem. Írt tanítványai számára 1846/7. „mennyiségtant“ magyarul, 3 kötetben, melyet a reformatusok és unitariusok is azonnal kézikönyvül használtak. Bölcsészettudor. — k.

Körmöczy Imre, apát és nagyvárad i. sz. kanonok, szül. 1811-ben Pestmegyében, nemes és buzgó kath. szüléktől. Tizenhárom éves korában papnövendéknek vétetett fel a kalocsai megyében, s mint ilyen Egerben a bölcsészettudor, Kalocsán és Pesten a hittant hallgatta. Husz éves korában főpásztora Klobusiczky Péter által a kalocsai növeldében tanulmányi felügyelővé nevezetett. Nevezetes, hogy ifjú kora miatt még subdiaconus sem lehetett, midőn elébb a dogmatica helyettes, és 21 éves korában az egyházi történet és jog rendes tanárává nevezetett; minek folytán néhány tanítványai elébb szenteltettek föl, mint ő, ki több tanítványaival együtt 1834-ben Posonyban vette fel b. Jordánszky püspök kezeiből az egyházi-rendet. Tudományos hajlama már 12 éves korában

nyilatkozott, előbb a költészet, később a komoly tudományok iránt. Legelőször a posonyi latin ujsággal járó „Méhkas“-ban lépett fel „A kor geniusáról“ irt értekezéssel; utóbb a Hirnökkel járt „Századunk“-ban bocsátott közre egy cikket „a szent ereklyékről“. — Később mint tolnamegyei táblabíró erélyesen küzdött a katholicismus védelmezésében, s ebbeli fáradozásának eredménye lön „Az igaz hazafiság alapvonalai“-ról, egy hazafi' név alatt 1837-ben irt könyve, melly nem csekély sensatiót okozott; miután erélyesen támadta meg benne az országgyűlési hallgatóság kihágásait, s a liberalismus rossz és veszélyes irányát. E könyv megjelenése után Bécsben sz. István napján tartott egyházi beszéde, „A keresztény positiv vallásnak üdvös eredménye és befolyásáról“, Bécsben a cancellaria költségén jelent meg, s különösen Guzmics Isidor folyóiratában rendkívül magasztaltott. — Hire terjedvén szónoki tehetségének, Kalocsán két éven át ő tartotta a nagyböjti beszédeket. A kalocsai szentszéknél mint szegények ügyvéde s ülnök, dicsérettel működött. Dicséretes siker koronázta Bácsmegye gyűléseiben fellépését is a vegyes-házasságok kérdésében. Irt egy czáfolatot is Zalamegye katolikus-ellenes körlevelére; azonfelül a kölni érsek mellett több cikkekkel lépett fel „Századunk“-ban. Ugyszinte a „Világ“- és a „Budapesti Hiradó“-ban olvashatók tőle több vallási és conservativ irányu cikkek, K. J. aláírással. Majd ismét szónoklataival tüntette ki magát Posonymegye gyűlésén. 1844-ben Pestre neveztetett egyházi történet tanárává, s itt adta ki egyházi történetét illy czim alatt: „A keresztény hit s egyház történeti kifejlése“. — 1846-ban nagyvárad kanonokká neveztetett. A forradalom alatt nem csekély tevékenységet fejtett ki a fejedelem és trón érdekében; minek folytán ő felsége által Lipót-rend kiskeresztjével diszittetett fel. 1848-ban Egerben mondott egy jeles egyházi beszédet b. Pyrker patriarcha gyásztiszteletére, melly ugyanott a káptalan költségén jelent meg. Az egyetemi tanácshoz előbb hittani kar idősbjének, később dekanjának neveztetett. Ő üdvözlé az egyetemi küldöttség nevében Scitovszky bibornok ő eminentiáját esz-

tergomi érsekké kineveztetésekor. 1852-ben leköszönt tanszékről, s Váradra kanonoki székhelyére költözött; erejét s tudományát ezentul is az egyház, haza és trón javára fordítani ohajtván. — k.

Körösi Csoma Sándor, híres utazó, szül. Erdélyben, némellyek szerint Körösön (Orbaji szék), mások szerint Egerpatakon (Szepesi szék). Tanult Enyeden, hol 1799-ben jelent meg, és kenyerét mint iskolai szolga kereste. 1815-ben Göttingába ment, hol két évig a nyelveket s a történelmet tanulmányozta, azon szándokkal, hogy ekkép elkészülten, Ásiába indulhasson, őseink régi lakhelyét és eredetét nyomozandó. Utjához 1819-ben fogott, Oláh-, Bolgárországon, és Rumián keresztül, kelet mint az emberi-nem bölcsője felé. Mielőtt elindult, néhány hónapot Zágrábban töltött, a szláv nyelv megtanulása végett. Kenderesy Mihály kormányzéki tanácsos segíté főleg utjában. Enosnál hajóra ülve, Alexandriában szállt ki; innen Palestinába ment, s részint gyalog, részint karavánokkal Aleppón, Bagdadon keresztül, 1820-ban Teheranba jutott. Itt az angol főconsulban, mint utóbbi vándorlásain Moorcroft angol utazóban is jó tanácsccsal és pénzzel egyaránt segíté kész pártfogókra talált. — 1822-iki júniusban Leh-ben, az akkor már Chinának hódolt ladaki királyság városában állapodott meg, és Sangs-Rgyas zangskari lámában védőjét, s tibeti tanulmányaiban buzgó segédét tisztelte. Onnét átkelvén 1827-ben a Himmalya hegységen, a kanami zárdába vonult; hol tudományos munkáit olly sikerrel folytatta, hogy hire Keletindiában, s az angolok által az europai tudós világban is elterjedt, s 1830. aprilisén már a londoni ásiái társaság tagjává választatott. — 1831-ben végre elhagyván a tibeti zárdai magányt, munkáinak kiadása, s a sanscrit nyelv tökéletes megtanulása végett Calcuttába ment; hol a bengal ásiái társaság könyvtárnokává választatott. Szeretett hazájában, hol számára némi segély-pénz is gyűjtetett, 1833-ban választatott, érdemeinek némi méltánylásaul, a m. t. akademia tagjává. — 1834-ben következett két főmunkájának kiadása: 1) A grammar of the tibetan language in eng-

glisch (Calcutta). 2) Essay towards a dictionary tibetan and englisch (Calcutta). Munkáiból, roppant fáradozásainak gyümölcséből, huszonöt hazai könyvtárnak küldött példányokat, a számára uti segélyül Magyarországon gyűjtött pénzből pedig, miután helyzete az angolok által biztosítva volt, kétszáz aranyat adott a m. akadémia tőkéjének nevelésére. Azóta az ásiái tárgyú calcuttai s londoni angol folyóiratok számos és nevezetes közléseket adtak világhírvé lett hazánkfiától, s neve a világ legjelesebb tudományos utazói s nyelvtudósai során emlittetik. 1845-ik év elején elhagyván Calcuttát, ismét Tibet felé vándorolt: de utközben megbetegedvén, Dardzsilingben, azon év apr. 11-én meghalt, a nélkül, hogy hazáját még egyszer láthatta volna. A m. akademiában Eötvös tartott felette emlékbeszédet. (Ujabbk. ism. t. után). — k.

Kövér Lajos, színműíró, született Rátóton, Temesmegyében, nemes és vagyonos szüléktől. Tanult Aradon, Nagyváradon és Pesten. 1843-ban joggyakorlati pályára lépett. 1845-ben aradmegyei tisztviselő, 1848-ban honvéd, a forradalom után két évig cs. k. katona Olaszországban. Az irodalommal 1851 óta foglalkozik. Közlött néhány beszélyeket. Ugy látszik azonban, hogy csak a színmű-írás tartozik szakához. Színművei közt legjobbnak mondható „A szép marquisnő” regény után átdolgozott dráma. Vigjátékai: „Este és reggel”. (Bátran elmaradhatott volna.) „Özveggy”, 2 felv. „Még titok”, 3 felv. „Egyik a kettő közül”, 1 felv. „Első követelés”, 1 felv. „Cholera és nőszeszély”, 1 felv. — k.

Kossovich Károly, szül. 1803. dec. 16-án Ivánkán, Nyitramegyében. Alsó iskoláit Érsekujvárt és Nyitrán végzé, s itt a szónoklat, ott a költészet iránti különös hajlam benne felébredvén, alkalmi beszédek és egyéb dolgozatok készítésén kívül, a romai költők nevezeteseb helyeinek szenvedélyes tanulása által, tantársai közt magát eléggé kitünteté. A bölcsészeti tanokat, valamint a törvényt is, 1818—1821. a posonyi akademiában hallgatá; itt avattatá be magát a nyelvek- és szépmesterségekbe, a zenét, jelesen: zongoránjátzást, rajzolást, festést itt tanulá; az angol, francia s olasz nyelvet

két év alatt tette sajátjává. 1824. ügyvéddé lön, s a következő évi országgyűlésen mint Nyitramegye követeinek irnoka jelenvolt; kiknek ajánlására 1826. aljegyzővé neveztetett, melly minőségben több fontos küldöttségekben vitte a tollat, s mint tiszti tollából credő munkák kinyomattak a következők: „Véleménye Nyitra vármegye küldöttségének az országos rendszeres munka közigazgatásbeli tárgyai iránt“. Nagyszombat, 1832. és „Nyitramegye rendének határozása a szülőkölködő megyebeli nemesség gyámolítása tárgyában, és egy felállítandó éhségvárító-intézet s dologház iránt“. U. o. 1832. 1837-diki maj. 9-én lemondván hivataláról, egyedül a tudományoknak szentelé életét. Írói munkálatai számosak, melyek közül „A müipar és kereskedés hajdani állapotjáról Magyarországon“, czimű 1837-ben, „Az ősi javakról“ irt dolgozata pedig 1838-ban, a magyar t. társaság által 100 darab arannyal koszoruztatott. Az előbbi megjelent a „Történettudományi pályamunkák“ II. kötetében. Ekkép a t. társaság figyelmét magára vonván, 1838. levelező, májd a történettudományi osztályban rendes taggá választatott, s helyét 1839-ben „A magyarok védelmi rendszeréről“ irt terjedelmes értekezése néhány cikkének felolvasásával foglalta el. Több rendbeli munkái kéziratban maradtak, mások a folyóiratokban látának napvilágot. Írt verseket is, melyek I. szerelmiek, II. hősiek, III. vegyesek. Rövid betegség után meghalt 1841. jun. 19-én. — y.

Köteles Samuel, szül. 1770. jan. 30-án, Uj-Tordán Erdélyben. Iskoláit a nagy-enyedi ref. collegiumban végzé; itt szerzett magának nagy jártasságot már mint tanuló a görög és romai literatúrában; májd megkedvelvén a bölcsészeti tanokat, azokban magát kiművelendő Jenába ment; honnan két év múlva Erdélybe visszatérvén, a maros-vásárhelyi ref. collegiumban, 1799. a bölcsészetnek lett tanítója; ő volt első, ki itt a politikai tudományokat magyarul tanította 1815—1816 közt. 1818. Nagy-Enyedre hivatott meg; mindkét helyen hivataloskodása óta buzgón ápolgatta ő a magyar nyelvet; nem lankadt munkásságának tüze az akadályok miatt, sőt inkább

terjedt azok által. „Erkölcsei philosophiáját“ tiszta velős magyarsággal dolgozta ki 1812.; ezt „Logikája“ előzte meg 1809. követte pedig 1829. megjelent „philosophiai encyclopédiája.“ A bölcsészeti műszavak alkotásában sokszor szerencsés volt, s a magyar olvasó közönséget mintegy előre szoktatta magyarított tudományos műszavak elfogadására. Ezen s egyéb értekezéseinek tekintetéből 1830. a magyar akadémia által a törvénytudományi osztályban vidéki rendes taggá nevezetett, s mint ilyen 1831. maj. 17-én elhalván, nem érhetette meg azt az örömet, mit szíve forrón kívánt: hogy a magyar t. társaság gyűlésében személyesen is megjelenhessen és munkálkodásaiban személyesen részt vehessen. Nem szerzett 30 évi tanítósága alatt annyit, mennyi családja fentartására megkívántatott. — y.

Horti Kovách Márk Antal, szül. 1815. nov. 21-én Mándokon, Szabolcsmegyében. Elemi iskoláit Ungvárott, a gymnasiumi s akadémiai tanfolyamot az aradi, egri és kassai tanintézetekben kitűnő sikerrel végezte. A tudományok iránti rendkívüli hajlama az egyházi pályára vonzotta, mint hol leginkább vélt ebben a vonzalmának eleget tehetni. Ez okból 1834-ben a jászói premontrei rendbe lépett, s ugyanott végezte hittani pályáját. 1838-ban a rend tagjává avattatott, s ugyanazon év nov. 25-én áldozárrá szenteltetett. Dicsérettel állván ki a bölcsészeti tudományokból a szigorlatokat, a pesti egyetemi kar által bölcsész-tudori oklevéllel tiszteltetett meg. Első alkalmaztatását a nagyváradi-kerületi királyi nemes neveldeben nyerte; melly ugyan is 1838⁸/₉-ik tanévben I. Ferdinánd apostoli király ő felsége által visszaállíttatván, K. M. A. annak tanfelügyelőjévé nevezetett. Főérdemeit azonban a tanári pályán szerezte, hol az ügy iránti buzgalma, tanításbani szelid modora s bölcs tapinta, tudományos műveltsége, nyájias és megelőző társalgási modora következtében, tanítványainak, a szüléknek, rend- és tanár-társainak s előjáróinak szeretetét és tiszteletét egyaránt bírta; minek kétségbevonhatlan bizonyossága az is, hogy a legutóbbi rendfőnöki választás, illetőleg felterjesztés alkalmával, ő is volt a praelatusi méltóságra a rend tagjai által kijelölve. A tanítói

pályán 1844-dik tanévtől kezdve a rosnyói s kassai gymnasiumokban, Jászón a hittani osztályban s a nagyvárad kir. akademiában mint természettan, s később a tiszta s gyakorlati mennyiségtan nyilvános rendes tanára dicsérettel és közmegelegedésre működött. A bölcsészeti tanosztálynak a főgymnasiumba történt beolvasztása után, ugyancsak a nagyvárad főgymnasiumban a természet-tudományok tanszékét töltötte be. — Nem kevésbbé fényesek érdemei s tevékenysége a tudomány és irodalom mezején. Rendfőnökének oldala mellett, mind egyes tudósok, mind a magyar akadémia, ugyszinte a magyar természet-vizsgáló társulat érdekében a szerzet hűségese őrizete alatt lévő országos levéltárak igénybevételével résztvevő befolyást gyakorlott. Miért is 1846-ban a magyar természettudományi társulat tagjává neveztetett. A magyar természetvizsgálók pécsi (1845.), kassa-eperiesi (1846.) és soproni (1847.) gyűléseiben részt vett. Az irodalmi pályán főleg a „Religio“ folyóiratban, mint dolgozótárs, számos értekezések-, tudósítások-, könyvismertetések- és bírálatokkal lépett föl. — 1847-ben Bajor-, Szász-, Poroszországban és Németország egyéb tartományaiban, 1850-ben pedig Olaszországban tudományos szempontból utazásokat tett; melyeknek töredékeit a „Religio 1850. II-ik félévi 30. 31. 35. 47. 48. 49. 52. 53. 74. 75. 76. 77. számaiban közzétette. Ezen tudósításokon kívül nevezetesebb értekezései a következők: „Sz. Norbert magdeburgi érsek és fiai“. (Rel. 1850. II. félév. 44. 45. 46. sz.). „Az irgalmas szerzet története az austriai birodalomra vonatkozólag“. (Rel. 1851. I. f. é. 27. 28. sz.). „Jézus egyházának szent kormányáról“. (Rel. és Nev. 1848. I. f. é. 36. 37. sz.). — A forradalom kitörésekor a katolicismus érdekében az egyházi téren történt tulkapások, különösen pedig a „papi zsarnokság“, „coelibatus“ és más hasonnemű egyház- és jogellenes irányzatu iratok megtorlását tartalmazó cikkei a következő czimeket viselik: „Egy pár őszinte szó“. (Rel. és Nev. 1848. II. f. é. 31. 32. 54. 55. sz.). „Kollonich-szerződés“. (1848. II. f. é. 48. sz.). „A papság kényszerű állása a forradalom alatt“. (Rel. 1849. II. f. é. 30. 31. sz.). „Az

egyház szabadsága". (U. o. 1850. I. f. b. 8. sz.). „A josephinus rendszer". (U. o. 1850. I. f. é. 64. sz.). „Az egyháziaknak személyes mentessége ügyében". (U. o. 1850. II. f. é. 4. sz.). „Tanodáink rendezése". (U. o. 1851. I. f. é. 52. 53. 55. 56. 57. 60. 62. 65. 69. 73. sz.). „A katholicismus igazolása." (Rel. 1853. I. f. é. 40. 41. 50. 51. 63. 64.; II. f. é. 18. sz.). A tanügyet illetőleg, hogy a czélba vett új tanszervezet alkalmazása által magyar ifjaink is a mennyiség- és természettudományok megkedvelésére hatályosan buzdíttassanak, a nevezett tudományoknak tanintézeteink osztályábani czélszerű elrendezése s előadási módja iránt, a cs. kir. közoktatási magas ministeriumhoz 1852-ben „véleményes felterjesztést" intézett, mely a nagyváradí főgymnasium évkönyveinek 2-dik folyamában van előadva. Az 1850¹/₄-ki évkönyvekben a nagyváradí tanintézetek történetét és statistikai helyzetét adta; 1851¹/₂-ben pedig a mennyiség-tudományoknak tanintézeteinkbeni állásáról értekezett. — 1854-ben az elősorolt, s egyéb érdemeinek tekintetbe-vétele mellett, a mély belátásu, fedhetetlen életü tudós férfiú a rosnyói főgymnasium igazgatójává neveztetett, s e minőségben ragadta őt el Bécsben, hova a szünidőket használva egészségének helyreállítása végett ment föl, a kérlelhetlen halál, élte 40-ik évében. — k.

Kovács Ágoston, szül. 1747. apr. 4-én Győrött. Szép előmenetellel végezvén alsóbb tanulmányait, gazdasági hivatalba lépett, mellyről 1772., s így élte 25 évében megválván, sz. Ferencz szerzetének csendes falai közé vonult, ott Istenének és embertársai üdvének szolgálendő. A próbaév eltelte után Boldog-Asszonyban hallgatá a hittudományokat; majd pappá szenteltetvén, több helyütt mint segéd, Jézus szőlőjének áldást hozó gyümölcseit terjeszté; utóbb kitünő tudományossága s elragadó ékesszólása következtében, hitszónoki minőségben, népesebb városokba helyezteték, mellyekben kitünő buzgalommal 21 évig dicséretesen működött. A házfőnök i tisztet Andacson, Komáromban és Sz.-Antalban, rendtársainak legnagyobb megelégedésével viselte; miért is 1818. a választók közmegegyezésével rendkormányzóvá tétetvén, szer-

zetének javát teljes erejével ügyekvék előmozdítani. 1821 végén nyugalomra lépven, Esztergom fogadá kebelébe, hol 1823. oct. 2-én, élte 76-ik évében az öröklét boldogító kikötőjébe szálla; munkásságának ezen emlékét hagyván maga után: „Vasárnapi beszédek négy évre.“ Pest, 1803. „Ünnepi beszédek“. U. o. 1803. — y.

Kovács Antal, szül. 1791. febr. 2-án Erdélyben. Alsóbb iskoláit a károlyfejevári tanodában kitünő szorgalommal és elémélettel végezvén, 1807. az erdélyi megyebeli papság növendékei közé soroztatott. A bölcsészeti tudományokat Nagyszombatban hallgatta, de 1819. a francia háboru okozta zivatarok következtében lement Károlyfejevárra, s így a hittudományt egy évig ottan, folytatólag pedig újra Nagyszombatban tanulta. 1814-ben pappá szenteltetvén, a károlyfejevári tanodában nyert alkalmazást. Év múlva püspöki titkár lett. Mártonfi József püspök halála után Bethlen grófok házába hivatott meg nevelőül; hol lelkismeretes pontossággal betöltött hivataloskodása mellett, egyedül a tudományoknak élt. Itt nevelői minőségben 9 évet töltvén, Zalatnára, innen két év múlva Nagyszebenbe költözött, s mindkét helyen, mint gymnasiumi tanár dicséretesen működött. Erre több évig jeles beszédeivel oktató a nagyági hiveket, kiknek buzgó lelkipásztoruk volt; itt szerzett érdemeiért a nemzeti tanodák felügyelőjévé neveztetett. 1836. a brassói kath. közönség, mint országhirű, derék magyar és német hitszónokot egyhangulag választotta el lelki pásztorának. Ernyedetlen szorgalma- s buzgóságának köszönheti a brassói s vidéki közönség, hogy közeptanodája van. 1840-ben apáttá nevezteték. Számos egyházi beszédeken kívül, magyarítója volt gr. Verri Sándor olasz író „Le Notti Romane“ czimű munkájának, melyet a „Rimai éjszakák“ czim alatt adott ki (Kolosvár, 1823. 2. k.). — y.

Kovács Ferencz, szül. 1714. nov. 3-án Dobronokon Baranyában. 1736. lett jezsuitává. Élte nagyobb részét az evangeliom hirdetésében töltötte. Egyházi szónoklatai miatt kitünő hirben állott. Meghalt 1780 körül. Nyomtatásban megjelent magyar munkái ezek: „A magyar krónikának rövideden le-

rajzolt sommája". Buda, 1742. E művet Fejér György Kovács Józsefnek tulajdonítja. „Angyali ifjunak Gonzaga sz. Aloysiusnak dicsérete". U. o. 1754. „Az oltári szentségnek oltalma". Kolosvár, 1775. „Hitbeli okoskodás". Kassa, 1766.

Kovács Márk, született 1782. jan. 15-én Bársonyon Veszprémmegyében. Elemi oktatásban bátyjánál Szalai György házi mesternél részesült, ki gyanítván benne a dus tehetségeket, Balogh győri kanonok házánál eszközölt számára ellátást, hogy ott a nyelvtani osztályokat bevégezhesse. A szónoklatot Dozlern Ödön híres orator, a költészetet pedig Horváth Pál alatt tanulta Sopronban. Végezvén kitűnő előmenetellel középtanodai pályáját, 1804. oct. 31-én a ponnonhegyi benedekiek közé felvétetett. A bölcsészetet és hittant Győrött, meg Pannonhegyen hallgatta. 1812. pappá szenteltetvén, Nyalkára rendeltetett lelkésznek, honnan 1818. Tényőre menvén át, magát egészen hivei boldogságára szentelé. Itt kezdett írni. Első munkája: „Hézagpótló énekes könyvecske." Győr. Irt az ifjuság számára különféle erkölcsi dalokat, melyek közül nevezetesek: a) „Parókás német"; b) „Légy a póhhálóban"; c) „Jó regvel az almás leánynak"; d) „A tót, erény"; e) „Munkás a nyugvó naphoz"; f) „A tényői násznagy panasza és áldása egy vén asszonyra" stb. Megváltván Tényőtől, 1823. Balaton-füreden találjuk, honnan következő évben Somogy rengetegébe, Kapolyra ment át; itt az elhagyott plebániát helyrehozván, hiveinek az okszerű gazdaszatban példányul szolgált. Nem sokáig élvezhette itt fáradozásainak édes gyümölcsét: mert már 1824. a bakonybéli apátság javainak kormányzása bizatott rá. Helyét itt is becsületesen betölté. Egyéb gondjai közt itteni tartózkodása alatt írta utódai számára „Bakonyi Gazda" című könyvét. Megroncsolt egészsége visszaszerzése tekintetéből, orvosa javaslatára szelidebb éghajlat alá kívánkozván Sopronba, innen 1830. Kis-Czellbe tétetett hitszónoknak. De mivel itt is szüntelen gyengélkedett, a füredi fördőbe küldték gyógyulni, onnan Tihanyba menendő nyugalomra. Érzékeny volt a percz,

mellyben elvált kis-czelli hiveitől; ugyanis a buzgó nép zokogása közt kocsiára ül, de indulni nem képes; leszáll arról, és gyalog megy, népe vele indul sirva egész a határig. A jeles szónok egy hathatós beszédet mond, és elbucsuzék szeretteitől. — Füreden visszanyervén egészségét, nyugalom helyett a tihanyi lelkészséget bízták rá. Itt első gondja, tanoda építése volt. Szent hivatala által el nem foglalt óráit az irodalomnak szentelé. Így készültek következő munkái: „Ne ne vess.“ 3. k. Mulatságos anekdotákat és elbeszéléseket tartalmaz. „Seb és orvos, vagy is a lelkipásztornak minden sebei, s azoknak gyógyszerei“. (6. k.), „A buzgó katolikus és protestans arany órái.“ (2. k.). „Kisdedek kenyere, vagy is hit- és erkölcstudomány“. (1. k.). „Pálfi Mihály megtérése.“ (1. k.). „Igaz anya“ (1. k.), mellyben az anyának mind testi, mind lelki kötelességeit rajzolja. „A falusi népiskola tárgyai.“ Irta iskolája számára, s a benne foglaltakat maga tanította is. „A katolikus és protestans iskolák szemközt“ (1. k.). Ebben egy kath. követnek alaposan czáfolja azon állítását, hogy az igazi jó tanítás csak a protestansoknál van. „Katholika viszhang“; mellyben a tihanyi ref. predikátor méltatlankodásai utasíttatnak vissza. „A madarak és bárányok jajja“ (1. k.), mellyre okot adott egy oknélküli keserítője. „Alkalmi és rendes egyházi sz. beszédek.“ (9. k.). „Ünnepi, köznapi, sz.-meneteki, és házi ének“ (4. k.). „Tihanyi plebánia“ (1. k.). „A kisdedek gyakorlati élete, vagy is Isten, önmagok és felebarát iránti kötelességeik“ (1. k.). „A kath. hitre visszatérő protestansnak előleges oktatása“ (1. k.). „KovácsMárk versei“ (1. k.). „Kovács Márk Romában“ (1. k.). „Erkölcsei dalok“ (1. k.). „Falusi tisztujítás.“ stb. Tizenhárom évet munka közt töltvén Tihanyban, visszavágyott Nyalára, hol 30 év előtt kezdé lelkipásztorkodását; itt 1845. közbenjárására tágasb iskola emeltetvén, minden igyekezetét a nép oktatására irányzá; saját lakában a serdültek számára esti iskolát nyitott, és benne naponkint működik ernyedetlen buzgalommal. Munkáinak száma meghaladja az 50 kötetet. —y.

Kovács Máttyás, született 1790. febr. 24-én Polgáron Szabolcsmegyében. A dicséretesen bevégzett középtanodai pályája után az egri növendékpapság közé vétetett föl, hol előljáróinak szeretetét szorgalmas és érényes magaviselete által megnyernie sikerült. Már ifju korában megmutatta, mit várhat tőle az egyház, mellynek érdekét mindig szíven viseli. Az alig 20 éves kispap a bölcsészeti tanokból kiállott szigorvány után, bölcsészeti tudorrá, majd 1813. hittudományivá is koszoruztaték. A pesti központi papnöveldeben, mint tanulmányi felügyelő néhány évig önmegtagadással egyedül fontos hivatalának élt, honnan Egerbe hivatott a történetek tanítására; 1820. pedig a magyar egyetemhez mozdított elő a dogmatikai tanzékra, mellyet csak 1832. hagyott el egri kanonokká történt kineveztetése után. Munkái: „Barátságos értekezés a vallási egyesülés ideájának szerzőjével.“ Pest, 1823. „Észrevételek illy czimű predikáziók iránt: Az evangeliomi tolerantia két predikázióban előadva?“ U. o. 1824. „A ker. katholika anyaszentegyház hit- és erkölcsbeli szabásainak rövid foglalatja“. U. o. 1825. „A hitetlenségről bizonyos ifjuhoz intézett levél.“ U. o. 1829. Ezeken s egyéb latin dolgozatain kívül, 1832. az „Egyházi folyóírást“ indította meg, mellyet következő évben Osvald Ferencz egyetemi hittanár, jelenleg nagyváradi kanonok folytatott. Belőle 5 kötetet bírnunk. —y.

Kovács Pál, született 1808. Dégen Veszprémmegyében, hol atyja Ferencz gr. Festetics Antal javainak főigazgatója volt. Atyját 9 éves korában elvesztvén, anyjával Pápára vonult, s ott kezdé tanulni s be is végzé a ref. főiskolában tanulmányait. Innen Pestre ment az orvosi tudományok hallgatására, s mint orvosnövendék már hozzáfogott a magyar irodalom gyarapításához. Orvosi oklevelét 1833. nyervén, ez alkalommal a „Növendék nőnem“ czimű értekezéssel lépett fel. Ezután Hahneman kedveért Németországot Berlinig járta meg. Utjából visszatérvén, Győrött telepedék le, hol a hasonszenvi gyógy módot szép sikerrel üzvén, e tekintetben is hirre kapott. Első munkája 1827. a „Koszoruban“ jelent meg;

azóta évenként a zsebkönyvekben és szépirodalmi lapjainkban kedélyesen mulattatva jelesbjeink közt tündöklük. Otthonos ő különösen a vig beszélekben, melyekben főelem mindig a nemzeti. Nyelvét s írásmódját egyszerűség bélyegzi. A Győr-megye pártfogása alatt álló magyar színészet virágzását nagy részben neki köszöni. A magyar t. társaság 1833. nov. 15-én levelező tagjai közé igtatá, majd utóbb rendes tagjává is megválasztá: e megtiszteltetést azonban el nem fogadta. 1847 kezdetével a győri „Hazánk“ czimű kereskedelmi és szépirodalmi lapot indítá meg, melly azonban 1848-ik év második felében elakadt. Az Aurorában, Társalkodóban, Athenaeumban s egyébütt megjelent elbeszélései „Beszélyfűzer“ (Pápa, 1841—1842.) czim alatt jelentek meg (3. k.). Irt színműveket is e czim alatt „Thalia.“ Buda és Győr, 1833—1837. (1. k.), és „Kovács Pál színművei“ (1. k.). — k.

Kovács Pál, szül. Vácson 1810. oct. 6-án. Az elemi s középtanodai iskoláit részint szülőhelyén, részint Pesten, a bölcsészetet Vácson végezte, honnét ujra Pestre ment át a jogtudományok hallgatása végett. A központi papnövélde tagjaival együtt hallgatta az egyházi jogtant. Iskoláit végezve, a jogászati gyakorlat terére lépett Hontmegyében, hol 1831-ig mint megyei eskütt és irtok működött. Időközben a kir. tábla hites jegyzőjévé avattatott fel, s a megye által a helytartótanácsához ajánltatott hivatal állomásra, s már Budára hivatott eskü-letéssel végett, midőn édes anyja ösztönzésére felébredt benne a papi pálya iránti vágy. E célból Buda helyett Kalocsára utazott, hol is a papnövendékek sorába felvétetett. Innen egészségi szempontból Váczra tétetett át, s 1834. apr. 10-én áldozárnak szenteltetett. Még mint kispap 1833-ban kiállott egy szigorlatot az összes jogból, elnyerni reménylven az akkoron a papnövendékben felállítani szándokolt köz- és magánjogi tanszéket. 1834-ben kikerült az Ur szöllejébe, s mint káplán Dorosmán 1835-ig működött. Itt végezte be a hátralévő jogi szigorlatokat, s 1835. júliusban jogtudori koszorut nyert. Ez alkalommal értekezését „De locis Credibilibus“ (A káptalanokról s conventekről, mint hiteles helyekről) moecenásának,

b. e. gr. Nádasdy, akkori váczai püspöknek dedálta. 1835-től 1837-ig Félegyházán segédkedett; leginkább a francia s olasz nyelveknek megtanulására szentelven hivatalüres óráit. Ez utóbbi évben a püspöki udvarhoz szólíttatott, hol mint ígtató, levéltárnok, szentszéki jegyző, püsp. könyvtárnok, püspöki s felváltva helynöki titkár (5 évig) és szertartó dicsérettel hivataloskodott; 1846-ban pedig elnyerte Vácson az ohajtott jogi tanszéket, s a forradalom kezdeteig tanította a köz és magán polgári jogot. 1850-ben visszalépett a lekipásztorság mezejére, Dorosmára plebánosnak neveztetven ki. — Az irodalmat több értekezésekkel gazdagította, melyek a „Religio“-ban láttak napvilágot. Készített egy munkát a „magyar közjogról,“ s erre 1847 ben aláírást nyitott, de részvétlenség miatt a mű mostanig sem jelenhetett meg: ambátor arról a helytartótanács is kedvezően nyilatkozott. 1848-ban kiadott illy czimű röpiratot: „Szemelvények az 1791- és 1827-iki orsz. egyházi választmányok munkálataiból.“ Két egyházi beszéd is megjelent tőle, egyik Mária-, másik Rokusnap. Egy ideig mint a „Szent-István-Társulat“ bizománya buzgón terjesztette annak könyveit. Legközelebb „Manuale Parochorum“ czimű jeles munkájával gazdagította az egyházi irodalmat. —k.

Kovács Pál Rupert, született 1742. jan. 17-én Szécsényben Sopronmegyében. Élte legszebb korában állott a pannonhegyi benedekiek közé. A tudományokban lelven egyedüli örömét, éjjelnappal azokkal foglalkozék. Sz. Benedek rendjének megszűntével a győri püspöki lyceumban tanítá az egyházi jogot, s kedvelt tanszékétől csak akkor vált meg, midőn Ferencz király hitbuzgósága a szerzetnek ismét életet ada. Meghalt 1803. febr. 28-án, mint a főapátság füssi javainak kormányzója. Munkái ezek: „Magyar példa- és közmondások.“ Győr, 1794. „Egyházi jog.“ Ezen, felette avatott tollal írt, jeles magyarságu munka, kéziratban a pannonhegyi könyvtárban őriztetik. —y.

Kovács Sebestyén Endre, jeles orvos szül. 1815-ben Garam-Vezekényen Barsmegyében, hol atyja hely. hitv. lel-

kész volt. Iskoláit Debreczenben végzé. 1825-ben Pesten orvosi pályára lépett, s 1841-ben orvostudori oklevelet nyert. Bővebb kiképztetése végett meglátogatta a bécsi egyetemet. 1843-ban sebésztudorrá avattatott. Ugyanazon évben a budapesti orvos-egylet tagjává neveztetvén ki, 1846-ban a pesti orvosi kar tagjává választatott. Meglátogatta Német-, Francia-, Angolország, Belgium orvos-intézeteit. Már 1842-ben mint segédtanár működött a pesti egyetemnél. 1848-ban a m. ministerium orvosi egyetemi titkárrá nevezte ki. 1849-ben a pesti polgári kórház sebészi osztályának vezetésével bizatott meg. 1850-ben a pesti orvos-egylet titoknokává választatott. — Irodalmi téren dolgozó tarsa volt az „Orvosi Tár“nak. Önálló munkát Balassával bocsátott közre „Kórodai előadások“ czim alatt. —k.

Kőváry László, szül. Erdély Torda nevű városában, 1820. jul. 7-én. Tanulását ugyanott kezdette; a gymn. tanulmányok végeztével Kolosvárra ment, s a bölcsészeti és jogi tudományokat ott végezte el 1842-ben. Innen Marosvásárhelyre költözött királyi táblai irnokságra, mint a jogtudományok bevégezési helyére. Hivatalainak sora rövid. 1848. jun. 8-án a magyar ministeriumhoz a statistikai hivatal rendes tagjává hivatott fel. Azután, mint előbb is, magán életet folytatott; kivéve, hogy 1854. mart. 12-én a ministerium Kolosvár környékére régiségek conservatorává nevezte. Kiadott munkái: 1) „Székelyhonról.“ K. L. Kolosvár, 1842. E munkát még tanuló korában nyomatta. Ez egy statist. geogr. s történeti vázlat utazási alakban. 2) „Erdélyország statistikája.“ U. o. 1847. 3) „Erdély régiségei.“ Pest, 1852. 4) „Erdély természeti ritkaságai.“ Kolosvár, 1853. 5) „Erdély nevezetesebb családai.“ Kolosvár, 1854. Ebből látható, hogy a termékeny író s ritkaügyességű régiségbuvár, forradalom óta minden évben egy munkával lepi meg a magyar közönséget. E mellett egyéb irodalmi törekvései: a) folyóiratokban és zsebkönyvekben több történeti értekezést és tört. novellákat hozott; b) 1847-ben Ifjusági könyvtárt indított meg „Győrke könyvtára“ czim alatt, melyből eddig 9 füzet jelent meg.

1848-ban „Ellenőr“ czimű politikai lapot alapított és szerkesztett, míg Pestre nem hivatott. Több ideig az erdélyi „Hetilap“ földolgozó társa volt. — k.

Kövy Sándor, szül. 1763. jul. 15-én Nádudvaron Szabolcsmegyében, szegény, de nemes szüléktől; kiknek szorgalma s oktatása által az alsóbb tudományokat olly előmenetellel végezte, hogy 1779. a debreczeni iskolába felvételtvén, a nagyobb tanulók közé soroztatnék. 1785. végezvén tanpályáját, a sarkadi iskolában tanítói hivatalt vállalt, honnan két év múlva Posonyba kelt, s ott hallgatta a törvényeket. Azután Pesten a kir. táblánál gyakorlati ismereteket szerezvén, ügyvédi oklevelet nyert, s ugyanott letelepedék. Az ügyészi pálya nem hizelge neki; felhagyott tehát a pörökkel, s tanításra érezvén magában nagyobb hajlamot, néhány ifjat magántanította a törvénytudományokra; kiknek ajánlására utóbb, midőn S.-Patakon a törvénytudományokra is tanszék állíttatnék, erre ő hivatott meg. 1793. nov. 15-én foglalá el székét egy, a magyar törvény tanulásának szükségéről mondott latin beszéddel. Ha nem tagadhatni is meg tőle a törvényismeretet, az igen megfogható előadást, még is, úgy látszik, nagy befolyással volt tanítványai számának nagy növekedésére az, hogy a felvételben igen könnyű, s nagy lágyassággal viseltetett az ifjuság iránt. Meghalt 1829. jul. 23-án. Az „Aurora“-ban és „Minervá“-ban megjelent néhány apróbb értekezése, s a Marczibányi-féle jutalom által megkoszorozott „Magyar polgári törvény“ (S.-Patak, 1824.) czimű rendszeres műtven kívül, tőle birjuk latinul „Elementa jurisprudentiae hungaricae“. S. Patak, 1817—1823. 1830.; és „Summarium elementorum jurisprudentiae hungaricae“. U. o. 1822. — y.

Kozma Xavér, szül. 1728. oct. 18-án Nagy-Magyarón Posonymegyében. Jezuitává lett 1744-ben. Fejérvárott, Esztergomban, Gyöngyösön, Győrött és Posonyban tanított. A nagy-szombati convictust 3 évig igazgatta. Utóbb gr. Cziráky Antal nevelője. Munkái közül magyarok ezek: „Jakonias, szomorú szabásu, vig kimenetelű játék“. Győr, 1754. „Dicső sz. István és romlatlan sz. Jobja“. Buda, 1771.

Kresznerics Ferencz, szül. 1766. feb. 25-én Ivánczon Vas megyében, hol atyja jegyzői hivatalt viselt. Alsóbb iskoláit 1777—1784. Szombathelyt és Sopronban kitünő előmenetellel végezvén, a bölcsészeti tanok hallgatására Posonyt választá, mely élénk elméjének mint művelésére mint kittingetésére tágas mezőt nyit. Szép tehetségei utat készítének neki a szombathelyi kispapok közé, s mint ilyen ismét kedvelt helyén Posonyban maradhatott; itt tanulá rendes tanulmányain kívül a franczia, olasz, görög és zsidó nyelvet, de a magyart is itt kezdé oly szorgalommal művelni, hogy későbbi dolgozásait csak az itt megízlelt munka folytatásának tarthatni. 1790. aug. 24-én pappá szenteltetvén, a segédlelkészségben alig töltött pár évet, már is nagy lelkű püspöke Szili János ajánlására, az e közben (1793.) Szombathelyt fölállított bölcsészeti iskolákban a vármegye őt a matematikai tudományok tanítójának nevezé, mely pályán 19 évig munkálkodott; ezután 1812. Ságára költözvén, itt is szinte 19 évig, azaz: élte fogytaig lelkipásztorkodék. Műlőzvéen itt sok latin nyelven irt munkáit, s többféle hosszabb vagy rövidebb értekezéseit, mellyek részint a „Magyar Hirmondó“-ban, részint a „Hazai és külföldi tudósításokban“, részint az „Erdélyi Múzeum“-„Egyházi értekezések-“ és „Tudományos Gyűjtemény“-ben közöltettek: első helyen említendő 1806. Julianus császárainak posonyi kiadása. „Magyar Szótár gyökérrenddel és deakozatokkal“.. Buda, 1831. 3. k. E munkának, mint hosszas idejű fáradozása sokáig érlelt kedves gyümölcsének csak első részét láthatá nyomtatásban; élte fonala épen akkor szakadván szét, midőn a második kötet kijöttével öröme majd teljes mértékű leendett. Kresznerics sokat olvasa, sokat tanula, mielőtt irti kezdett; a mit pedig meggondolva irt, évekig nyugasztalá: s ez oka, hogy sok munkája még most is kéziratban hever. Készített ő a többi közt rendszeres magyar nyelvkönyvet, mellyről Görög Demeternek 1789. még czekeket ír: „Már esztendeje mult, mióta a magyar nyelvkönyv dolgozásában foglalatoskodom, hogy valahára az egész magyar nyelvkönyvet a magyar nyelvtanítók és tanulók számára ki-

adhassam". Különös figyelemre méltó ama vas szorgalommal készült, 5 részre és ugyanannyi kötetre osztott és betűrendbe szedett közmondások gyűjteménye, melynek kiadását azonban halála akadályozá. Érdemei tekintetéből 1822. kemenesali alesperessé, 1827. szentszéki ülnökké, 1831. febr. 15-én pedig a magyar t. társaság tiszteleti tagjává választaték. Elhunyt 1832. jan. 18-án. A honi tudományosság, melynek élt, a nemzet, melynek diszt emelé, azok, kiknek javát s hasznát élémozdítá, örökítik emlékezetét. Különben minden hasznos dologra teljes készsége, philologiai bő ismerete, számnélküli jegyzése, a szótári dolgozashoz szokottsága, valamint a különféle tudományokban, jelesül mathesisben, minden, de főleg a hazai, régi görög és romai történetekben jártassága, nagy hasznára és disztére lehele az akkort kezdetben lévő magyar t. társaságnak, mely „Szótárát“ 1832-ben 200 darab arannyal jutalmazta, s ez összeget az igazgató tanács 1833. nov. hóban tartott ülésében hagyományosai részére ki is fizettette. — y.

Kronperger Antal, szül. Veszprémben, 1796-ik apr. 14-én. Iskoláit végezván Veszprémben, Keszthelyen, Pécsen, és Győrén, 1816-ban pappá lett Veszprémben, s áldozárnak felszenteltetett 1819. sept. 2-án. Egész 1829-ig több helyeken káplánkodván, plebánossá lett Lepsányban; honnan 1832-ben tábori pappá neveztetett a Milanóban fekvő gr. Radetzky 5. sz. huszár ezredhez. Itt az egész tisztikarnak osztatlan szeretetét, becsülését birván, 8 évig nyilvánosan tanította a Milanóban szálásoló összes császári kir. tisztikart a magyar nyelvre, s tanítványai közt több tábornokot is volt szerencsés tisztelhetni, kiknek is nógatására Bécsben, 1841-ben kiadta Milanóban kidolgozott magyar nyelvtanát, „Reine Grundlehre der ungarischen Sprache, zum Selbstunterricht“. Wien, 1841. miben neki az akkori udvari haditanács is nagy segítségére volt, s a cs. kir. hadsereg számára irt s kiadott nyelvtanát mindannyi ezredeknek buzgón ajánlotta; s így az 2000 példányban csakhamar az összes cs. k. hadsereg közt el is kelt. 10 évig foglalkozván a tábori lelkészettel, abban több hasznos

javitásokat eszközöltetett illető felsőbbsege által. Hivatalátóli üres idejét részint az olasz, francia s angol nyelvek alapos tanulmányozására, részint pedig külföldöni tudományos utazásra szentelé, mi alatt a külföldnek tetemes részét bejárta, s magának tapasztalást szerzett. 1842-ben haza jöven, nyugalomra lépett ugyan a lelkipásztorságot, de nem a tudományokbani előbbre haladást illetőleg. Így legelőbb is 1842-s 43-ban a „Religio és Nevelés“ szerkesztősége mellett mint dolgozó társ, 1844-, 45-, 46-, 47- s 48-ban pedig részint mint az olasz, francia s angol nyelvek magántanítója, részint mint a magyar és francia nyelvv tanára, az akkori iparegyületnél, a tudományos pályán, s úgy is mint az akkori Gyűlde című kormánypárti casinonak igazgatója, a közélet terén hasznosan működött, s ugyan ezen évek alatt s utóbb is Schlör Alajos és Schmidt Kristóf munkáinak magyar nyelvei fordításával a hazai irodalmat gyarapította; míg végre 1851-ben a cs. kormány által ideigl. könyvvizsgálónak kinevezetvén, e terhes hivatásának mind a m. kormány, mind az illető írók tökéletes meglegedésére megfelelni serénykedett. — k.

Kubinyi Agoston, régi nemes családból, mellynek alapítója a Gejza vezér alatt ide érkezett Hunt volt, szül. 1799-ben Videfalván Nógrádmegyében. Első tudományos képeztesét szülei házánál nyerte, s tanulástól üres idejét fűvészet és madarászattal tölté. Iskoláit Beszterczén, Debreczenben, és a pesti egyetemben végezte. Petényi Salamon iskolatársával madártojásokat és szárított növényeket gyűjtött. Kora fiatalságában a hon nagyobb részét természettudományi s archeologiai célból beutazta. Pesten leginkább a nemzeti muzeum gyűjteményei vonták magukra figyelmét. Ugyancsak itt több elsőrendű írókkal megismerkedvén, Kazinczyt, kitől több eredeti levelet bir, barátjai sorában számlálta. Visszatérvén Nógrádba, itt megyei hivatalt vállalt, s 1832—1842-ig mint megyei főbiztos működött. Esperességi felügyelőül is választatván, mint ilyen a hazafiság és nemzetiség terjesztésére az iskolákban sikerrel, de mérsékelve közreműködött. Az ő indítványa- és szorgalmazására keletkezett az ismeretes

Nógrádi nemzeti intézet, mely a magyar nyelvnek minden hitvallásuak és rendüek közti szelid meghonosítását tűzte ki feladatává. Azonkívül esperességi könyvtár, olvasó s munkáló társulatot is alapított mérsékelt adományozás útján. A társulat munkálataiból két füzet jelent meg. A magyar orvosok és természetvizsgálók gyűléseiben kezdettől fogva tevékeny részt vett; mindnyájokban mint rendes tag, s többekben mint alelnök volt jelen, és részint fűvészeti, részint földismei s állattani értekezéseket olvasott fel. Hasonló buzgó részt vőn a természettudományi társulat alapításában, melynek előbb alelnöke, utóbb elnöke volt, s végre pártoló tagja lőn; s 300 pfnyai alapítványával és több pályakérdéseivel mozgalmasb életet adott. Ekkor írta munkáját a „Magyarországi mérges növények“-ről; s több külföldi természettudományi társulatok tagjai közé soroztatott. 1843-ban a nemzeti muzeum igazgatójává neveztetvén ki, azóta ez intézetnek gyarapításán lelkesen fáradozik. A nagy emlékü Pyrker egri érsek által a nemzeti muzeumnak ajándékozott képgyűjtemény gerjeszté föl benne a Nemzeti képtár alapításának eszméjét, az illető társulat életbe léptetésén sikeresen működött. A muzeum szervezését és emelését tárgyaló munkája 1848 elején jött ki. Az új losonczyi könyvtár alapítása végett a gyűjtést ő indítványozá s kezdeményezé. Videfalvi érem-, madártojás- és ásványgyűjteménye szemléletre méltó. Ujabb időben közhasznu vállalatot hozott folyamatba, u. m. a magyarországi földtani társulatot, az országos termény- és virágkiállítást, melynek kiállítási tiszta jövedelméből csinos viaszgyümölcsgyűjteményt indított meg; azonkívül a muzeumi udvarnak kertté alakítása végett, a szükséges költségek előteremtésére, hangversenyeket rendeztet. Mult 1854. év végén indítványozá az Ipoly-sajó-völgyi vasutat, az e végre kieszközölt tanácskozmányban ideigl. elnökeül választott a vállalatnak, mely f. 1855. mart. 17-kén tartotta társulatalakítási gyűlését. Tudományos és honfui érdemei tekintetéből 1845-ben kir. tanácsosnak nevezetett, s azonkívül több külsőrszági fejedelmek által rend- és érdemjelekkel jutalmaztatott. — k.

Kulcsár István, szül. R v-Komáromban 1760. sept. 16-án nemes szüléktől, s ugyanott végezte gymnasialis iskoláit 1770—1778-ig. Pannonhalmán sz. Benedek rendébe felvétetvén, itt végezte a bölcsészeti tanfolyamot, s innét 1782-ben a posonyi seminariumba küldetett hittanulás végett. 1786-ban a rend elosztatván, K. megvált az egyházi pályától. 1787-ben tanítói hivatalt vállalt, s mint ilyen 1788-tól 1799-ig dicsérettel működött a komáromi, szombathelyi és esztergomi gymnasiumokban, s különösen szelid bánásmódja által nagy mértékben vonta magára tanítványainak szeretetét. 1799-ben tanítói hivataláról önkényt lemondott, s nevelő lett gr. Festetics György házánál. Esztergomból sajnálattal bocsátották el a közkedvességű tanárt, kit a közvélemény, társa, a nagy Révay után, legkitünőbb tanárnak tartott. 1806-ban már Pesten találjuk Kulcsárt, mint szerkesztőjét a „Hazai Tudósítások-“ és „Hasznos Mulatságok-“nak, mely téren 22 évig működött. Célja s iránya volt különösen a nemzeti nyelv terjesztése és mivelése; minek tanúsága az is, hogy 1813-ban elvállalta a pesti színész-társaság igazgatását, melyet Pestmegye elosztatni szándékozott; buzdítá a nemzetet egy magyar központi színház felépítésére: mint ezt 1815-ben kiadott „Buzdítás a nemzeti theatrom felépítésére“ czimű nyomtatványa mutatja. Munkái is többnyire magyar nyelven írvák, és hazánk történeti viszonylatait tárgyalják. Ilyenek: „B. Laudonnak nádorfehérvári győzelme“. Szombathely, 1790. „Mikes Kelemen törökországi levelei“. U. o. 1791. „Magyarország históriája. Gebhardi Lajos Albert munkájából magyarázta Hegyi József, megigazította, 1803-ig folytatta Kulcsár István“. Pest, 1803. „Krónika a mohácsi veszedelemtől a bécsi békülésig Magyarországon, Erdélyben, Havasföldön és Moldvában történt dolgokról“. Pest, 1805. Irt „székely krónikát“ is. K. nagy kedvelője volt a tudományoknak s főleg a nemzeti irodalomnak, mellynek előmozdítására az által is sokat áldozott, hogy számos ifjakat anyagilag is elősegített a magyar nyelvbeni kiképzetésre. Születéshelye Komárom iránt azzal bizonyítja be szeretetét és halálját, hogy a megyének majdnem négy ezer

kötetből álló könyvtárt ajándékozott. Meghalt 1828. martius 30-án. Porai a pesti belvárosi templom sirboltjában nyugszik. Neve a legbuzgóbb hazafiak sorában diszlik. — k.

Kunics Ferencz, szül. 1697. aug. 8-án Cziklán Vasmegyében. Jezuitává 1714. lett; a bölcsészetet Bécsben, a hittudományt pedig Gratzban hallgatá. A felsőbb ifjuság tanításával 1728. kezdve 13 évig foglalkozott; a kassai, budai, nagyszombati s egri collegiumok igazgatásával pedig összesen 20-ig. E közben 1755. Romában is megfordulván, részt vett a generalis választásában. Meghalt Sopronban 1763. oct. 26-kán, mint könyvtárnok. Éltében buzgó pártfogója s ápolója volt a magyar nyelvnek. „Szedekiás szomorú játékát“ Kassán, 1753. adta ki. Latinul többet irt; de a Horányi által (Memoria Hungarorum. P. 2. 447. l.) neki tulajdonított „Dacia Siculica“ nem az ő, hanem Szilacsek Pál műve. — y.

Kunoss Endre, szül. Vasmegyében, 1810-ben, ref. szüléktől. Elvégezvén a jogot, utazást tett Németországban. Meghalt 33 éves korában Pesten, 1843-ban. Irt több paedagogiai munkákat; ezenfelül „Isten-ítélet“ czimű drámát. 1838-ban „A természet“ czimű folyóiratot indított meg. „Dalfűzér“ czimű költeményei Posonyban 1840-ben, „Versei“ Pesten, 1843-ban láttak napvilágot. — k.

Kuthy Lajos, született 1813. Biharban. Iskoláit Debreczenben végzé; majd a megyénél gyakornokoskodott. Jelen volt az 1834. országgyűlésen, s az akkori események következtében az ügyvédi vizsgálattól elmozdított. Bekövetkezett a tisztujtás, és a főnebbi okért őt nem sorozták a jelelték közé. Ez fájt neki. Pestre sietett, folyamodott az ügyvédi vizsgálat adhatásaért; mielőtt azonban az engedélyt megnyerné, az erdélyi mánások felhívására Kolosvárra távozott országgyűlési tudósításokat szerkesztendő. Ez alatt folyamodó társai ügyvédi oklevelet nyertek, melly tőle a közelebbi ok miatt ismét megtagadtaték. Így lett íróvá; gyám, pártfogás és biztos jövedelem nélkül folytató az írói pályát. 1845-ben kapott ugyan censurára engedelmet, de már későn. Komoly novellaíróink közt legnagyobb szerencsével és fényes sikerrel mű-

ködött. Az erősebb szenvedélyek, főkép a viharos lelki állapotok festésében fölötte hatalmas, elragadó. Nehány jeles költeményein kívül munkái ezek: „Novellái“ (Pest, 1840. 5. k.) számra a 30-at felülmulják. „Polgári szózat kelet népéhez“. (U. o. 1841. 1. k.) „Hazai rejtelmek“ (u. o. 1844—1847.), 2 vastag kötetben, melyek a közép és alsóbb osztályu magyar nép sajátságos életét a leghivebben tükrözik vissza. Írt néhány színművet is. Irodalmi érdemeinél fogva 1843. oct. 7-én a magyar t. társaság levelező, a Kisfaludy-társaság pedig munkás tagjává választotta. — y.

Lakner Sándor, szül. Pesten, 1822-ben, kath. szüléktől. Tanult ugyanott. Előbb papi pályára lépett, később a városnál vállalt igatatói hivatalt, s mint ilyen halt meg 1847-ben. Egyéb fordított művein kívül adott ki verseket „Emlékvirágok“ czim alatt (Pest, 1840.). — k.

Landovics István, szül. 1635. aug. 24-én Győrött, s ugyanott a jezsuiták közé felvétetvén, a próbaévet 1652. Bécsben állotta ki. Ezután 3 évig a bölcsészetet tanuló Gratzban, s rá ugyanannyi ideig oktatta Gyulafejérvárt, Sopronban és Győrött az ifjúságot. Innen hittan hallgatására küldetvén Gratzba, ott annyira kitünteté magát, hogy négy év múlva az avatottabbak közé soroztatnék. Élte nagyobb részét Kassán, Győrött, Sopronban, de főleg Nagyszombatban mint hitszónok tölté; meghalt ugyanitt 1690. febr. 6-án. Éltében alig volt rábirható, hogy jeles egyházi beszédeit kinyomassa, melyek egy része: „Új segítség az egész esztendőbeli vasárnapokra rendeltetett predikációkkal“ czim alatt, ajánlva gr. Czobor Ádám tábornagynak, Nagyszombatban 1689. jelent meg (2 k.). Ezekon kívül mintegy 200 kéziratban maradt. - y.

Lányi Károly, szül. 1812. dec. 18-án, Bakabányán Hontmegyében, hova ősei Szepes- és Zólyomból szakadtak. A középtanodai pályát Körmöczön futotta meg, hol tanítói közül Kácsor Mihály, egykor jezsuita-növendék volt az, ki látván tehetségeit, őt a tudományok csarnokába bevezetni törekedett; ő volt, ki a szónoklati osztályban a görög és romai remekírók munkáit vele megkedveltetvén, kitűrő munkás-

ságra szoktatta. Tudományos képzettségére nagy befolyással volt a genialis Balás Teofil sz.-benedekrendi költészeti tanár is Esztergomban. A középtanodai hat éves folyam lejártával, régi vágyát valósítandó, 1829. az esztergomi főegyházmegye növendékei közé kívánt felvétetni. Célját érte; s mint pap-növendék a nagyszombati érseki lyceumba küldetett a bölcsészeti tanok hallgatására. Itt kezdé történeti buvárkodással előjárói figyelmét magára vonni, s nyilvános jeleit adni e téreni jövődjé fontosságának. Három évet töltött már Nagyszombatban, midőn Pestre rendeltetvén, a központi növendékpapság koszorujába fűzetett; és még nem végzé be tanulmányait, már is a hazát ismeretgyűjtés végett különféle irányban beutazá, sőt megfordult külföldön is. 1837 végén pap-pá szenteltetvén, a máriavölgyi (Posonymegye) segédlelkész-séggel bizaték meg, honnan 1840. a posonyi Salvator-egyház hitszónokává neveztetett. Itt kezdett élni a magyar irodalomnak. Hivatali kötelességeinek pontos teljesítéséből fenmaradt üres óráinak egy részét „Weinkopf catechismusa“ magyarítására, másik részét pedig a bölcsészeti tanokból szigorványadásra fordítá. Fáradozásait ohajtott siker koszoruzá; mert forditmánya Posonyban megjelent; a magyar egyetem bölcsészeti karától pedig tudori oklevéllel diszesítették fel. E közben hozzáfogott a Horváth József alapítmányu pályakérdés megfejtéséhez; minő szerencsével, az eredmény világosan tanusítja. „A magyar föld egyház-történetei“, Nagyszombat (1.k.), Posony (2. és 3. k.), 1844. czimű munkája a pesti egyetem hittudományi kara által megjutalmaztatott. 1843. a nagyszombati érseki lyceumban történetek, majd 1846. a természeti tudományok tanárává nevezteték. 1845. Kopácsy hg-prímás költségén nyugati Európát utazta be. A magyar t. társaság által 1843. kitűzött ezen történettudományi kérdésre; „Beköltöző őseink micsoda népiségeket találtak hazánkban; megtelepedésük után III. Andrásig kik szállották meg az országot, s mellyik nép mi befolyással volt nemzetünk életére“, harmad magával pályázzván, „Magyarok háznépe“ czimű művével 100 darab aranyat vivott ki. „Magyar nemzet története

a nép számára képekkel" (Posony, 1845.), kiadva Bucsán-szky Alajos költségén. „Magyar kath. clerus érdemeinek történetigazolta emléke". U. o. 1848. Első rangu jutalmazott pályamunka. Kéziratban sajtóra várakozik: „Magyar alsótáblai clerus szavazatjogainak története", és a „Szkylth rokonságok és történetek" című értekezése; ez utóbbi a magyar t. társaság által jutalmazva, melly 1847 végén tartott nagygyűlésében irodalmi érdemeinél fogva öt levelező tagjai koszorujába igtatá. — y.

Lassu István, szül. 1797. Viskén, Mármarosban. Tanult a szigeti ref. tanodában. Kilépván az iskolákból, a m. udv. kamaránál nyert alkalmazást. A magyar irodalomhoz vonzó szereteténél fogva már 1823-ban több dolgozatokkal lépett fel a Tud. Gyűjteményben. Utóbb kizárólag a történeti földirat mezején buvárkodott, s 1827—1830-ig hosszas sorát adta az államismeí, földirati s történeti munkáknak; millyenek: Statistikára való bevezetése; Europa statistikai, geographiai és historiai rajzolatával s a tudományok rövid történetével; Nagybritannia, Francziaország, Oroszbirodalom, Porosz- és Lengyelországok, a török, austriai és skandináv birodalmak, az olasz államok és Algír leírásával, mellyek összesen 11 kötetet tesznek. Ő eszközölte Zschokke „Áhitatosság óráinak" 8 kötetes fordítását is. 1832-ben megindítá a „Világtörténet" kiadását; de két kötet megjelenése után részvétlenség következtében félbenhagyta. 1836-ban „Mercur" című genealogiai, statistikai és historiai zsebkönyvet indított meg; de ezen törekvése is hajótörést szenvedett. Ekkép egészen elkedvetlenítve, lemondott írói pályájáról visszavonultan élt, míg 1852-ben a világból kiszólltatott. — k.

László József, a legkitünőbb m. színészek egyike, szül. 1808-ban Biharmegye Vásárhely helységében. Iskoláit Kolosvárott végezte, hol egy ideig nevelő is volt. Már 1827-ben lépett színészi pályára, az egykori erdélyi részvényes társaságnál, s folytonos haladással játszott Debreczenben, Miskolczon, Kassán, B.-Füreden. 1837-ben Pestre jött, s a magyar nemzeti színház megnyitásakor annak tájává avattafott, és ő szólalt fel elő-

ször a nemzeti színművészet e csarnokában Vörösmarty „Arpád ébredése“ czimű művében. Azóta folyvást Pesten van, s a közönségnek comicus szerepekben legnagyobb kedvence: csinos külseje mellett rendkívüli ügyességet, mozgékonytságot és fürgességet tüntetvén fel. A jeles színész egyébiránt komoly szerepekben is otthonos. Comicus szerepeiben nem tulzó, nem bohóc, hanem valódi művész. Legfőbb tulajdonai: tiszta szava-
at és jeles emlékező tehetség, mellyeknél fogva szerepeit, a hol kívántatik, gyorsan s még is művészileg és érthetőleg előadni tudja. Az irodalomban kevésbé ismeretes. Legutóbbi időkből gyakori betegeskedése sokszor elvonja a színpadtól. —k.

Latkóczyné, elébb **Lendvayné** családi néven Hivatal Anikó, szül. Pesten szegény szülőktől 1815-ben. Pályáját igen fiatal korában nagybátyja Balogh színész vezetése alatt kezdé. Hosszabb ideig Komlóssy társaságánál volt, és itt ismerkedett meg első férjével Lendvay Mártonnal. Vele volt Kassán, később 1834 óta Budán, 1837 óta a pesti nemzeti színpadon, hol a közönség első rendü kedvence lön. —k.

Lauka Gusztáv, szül. 1820. Szatmármegye Vitka helységében. Tanult Kassán, Nagy-Károlyban, Szatmárott, Pesten és Szigeten. Eleinte gazdasági pályára lépett; azonban e pályán könnyelműsége miatt nem boldogulhatván, Pestre került, s az irodalom mezején tett kísérleteket. Két évig mint *akadémiai írnok* működött, melly idő alatt több novellákat és verseket közlött a folyóiratokban. 1846-ban kiadott egy füzetet „Karrikaturák“ czim alatt. 1847-ben egy satyricus folyóiratot indított meg „Dongó“ czim alatt, melly azonban betiltatott. Szinte ez évben jelentek meg tőle a „Martialiák,“ 1851-ben pedig a „Comoedia és tragoedia.“ 1848-ban „Charivari“ czimű folyóiratot indított meg, de 3 hónap múlva ez is megszűnt. Jelenleg Nagy-Kállóban lakik és komolyabban gondolkodik; mint azt legközelebb megjelent novellái is mutatják, mellyek majdnem ellentétet képeznek „A XIX. század élvei“ czimű, 1845-ben kiadott s így legelső önálló művével. —k.

Gr. **Lázár János**, született 1710, Erdélyben, Ott végzé

tanulását is; s minden erejét a hon felvirágoztatására szentelé. 1750-ben, s így 40 éves korában, az erdélyi rendek előül-jévé neveztetett. Neve versei által híresült el; kortársaitól magyar Apollónak hivatott. Deák és magyar nyelven több munkát írt. Ezek közül jelesbek: „Okos teremtetett állat, avagy a teremtetett dolgoknak szemlélésükből a teremtető Istenhez való felemelkedése az okos léleknek.“ Kolosvár, 1745. „Innepnapokra való isteni dicséretetek,“ mellyeket francziából fordított. U. o. 1760. „Florinde az az bizonyos országokban találató ritkaságoknak historiája, magyar versekben foglal-tatva.“ Szeben, 1766. —y.

Lendvay Márton, pesti nemzeti színház nyugdíjas tagja, szül. 1807. nov. 11-én, Nagy-Bányán, Szatmármegyében. Tanult a nagybányai gymnasiumban, s egy ideig a szatmári lyceumban. Már gyenge korában ellenállhatlan vonzal-mat érzett a színművészet iránt. Követve saját hajlamát és lelkesedését, 1828-ban Fehér társaságához szegődött. Fokon-kint fejlődővén tehetségei, 1833-ban a kassai társasághoz szerződött. 1834-ben Budán szerepelt, s már 1837-ben a nemzeti színház megnyitása után diadalokat aratott. Utolsó évek-ben gyakori gyengélkedése miatt igen ritkán, akkor is csak mint vendég lépett fel; míg 1854. óta nyugdíjt huz az e célra még csak most gyűlő alapból. Lendvay nemzeti színművé-szetünk legnagyobb hőse, lyricus és hősies szerepekben pá-ratlan. Sok tekintetben eddigi színészeink még csak megkö-zelíteni sem tudták. Irodalommal nem foglalkozott. Nem rég fia ifj. Lendvay Márton a nemzeti színház rendes tagjává a-vattatott, s mondhatni, hogy sok tekintetben öröklé atyja tulajdonait. —k.

Lépes Bálint, régi nemes családból származott 1570 körül. Az egyházi rendbe azon korszakban lépett, midőn épen nem vala kilátás arra, hogy neki e pályán egyedül ró-zsák fognak nyilni. E kor a harcz- és küzdésnek kora volt. Ő munkásan kezdé, s úgy végzé be életét. Kitünő tehetségei őt a nyitrai püspökségre emelék, s mint ilyen 1608. cancel-lári hivatalt is viselt. A törököknek harczuk lévén a persák-

kal, II. Mátyás király oda fordítá igyekezetét, hogy erejét összeszedvén, a hazát az ellenség dúlásától megszabadítsa. E végből 1614. a német fejedelmeknek Linzbe gyűlést hirdetett, hova Magyarhon részéről Lépes Bálint is követül küldetett; 1620. pedig már mint kalocsai érsek jelent meg Bethlen Gábornál; ezt a császárral egyességre birandó: mi neki sikerült is. Különben nagy esze kitűnik eléggé munkáiból, melyek közt „A Pokoltól rettentő és mennyei boldogságra édesgető Tükör“ (Prága, 1617.) fölötte jeles. Ajánlva van Pázmány Péter esztergomi érsek- és bibornoknak. E munkát Eszterházi Károly egri püspök 1771. ugyancsak Egerben újra kinyomatván, az eredetiben hemzseggő nyomtatási hibáktól Borbás Ignác sz.-ferenczrendű pap által tisztította ki. Nyelve szép és megható. —y.

Lévai József, szül. Borsodmegyében Sajó-Szentpéteren, 1825-ben. Elemi iskoláit szülőhelyén, a felsőbbeket Miskolczon végezte. A jogtudományt Késmárkon hallgatta. Már 1848-ban mint ministeri fogalmazó részt vett a „Közlöny“ szerkesztésében. Forradalom után a „Pesti Napló“-nál nyert alkalmazást mint helyi ujdonság-író, míg végre 1852-ben a miskolczi lyceumhoz neveztetett magyar irodalom tanárául. Költeményeit, melyek a lapokban szétszórva jelentek meg, összegyűjtve szándékozik kiadni; az első kötet 1852-ben jelent meg, „Költemények“ czim alatt. —k.

Lichtner (Világosi) Gáspár. született Jákóhalmán a Jászságban, 1822. januar 1-jén. Elemi s gymnasiumi iskoláit Váczon és Budán végezte; mi után 1837-ben a váczi papnevelő-intézetbe vétetett fel, hol bölcseleti s hittani tanulmányait folytatta. 1843-ban gr. Nádasdy Ferencz, akkor váczi püspöktől subdiaconussá avattatott fel, s egyszersmind segédkép Romhányban alkalmaztatott; következő évben diaconussá, 1845. januar 23-kán pedig ugyanazon főpap által áldozárrá szenteltetett. Főtről, hol utólszor káplánkodott, 1850. juliusban az egyházkormánynak gr. Károlyi István mint kegyur által a derekegyházai fióklelkipásztorságra mutatattott be, hol jelenleg is hivatáskodik. Irodalmi termékei: „Házasulandók tani-

tása és tanulása“ (Rel. 1851. I. 47. 54. sz.) „Férj- és nejestülendők kérdezető ker. tanítása és tanulása.“ (Pest, 1851.). „Jegyesek tanulása.“ (Kath. Népl. 1852. 43. sz.) „Az új büntető törvénykönyv.“ (Rel. 1853. I. 42. 43. sz.) „Az új polgári törvénykönyv.“ (Rel. 1853. II. 19. stb. és Rel. 1854. I. 20. stb. sz.) — k.

Lippai János, született 1606. nov. 1-ső napján Posonyban. Nevelését nyerte a bécsi cs. nevelőintézetben, melyből kilépve, 1624. jezsuitává lett. „A széptudományokban olly szép előmenetelt tanusított, hogy méltónak találtatnék a gráci és bécsi egyetemekben a keleti nyelvek tanítására. 1643. az avatottabbak közé soroztatván, miután a győri collegiumot dicséretesen igazgatta, első volt, ki Trencsinben társait 6 évig kormányozta. A bécsi növendék-papságnak és a nagyszombati nemes ifjaknak több évig volt vezére. Ungvárról, hol 3 évig volt előjáró, Kassára vala menendő, midőn testvére György, esztergomi érsek előjáróinál ki eszközlötte, hogy hátralévő napjait udvaránál tölthesse. Miután 1666., s nem, mint Bod és Horányi állitják, 1662. testvére meghalt, hét évi távollét után ismét fölkeresé rendtársait, Trencsinbe vonulván nyugalomra; hol nemsokára (1666. jan. 2-án) a világi szenytől tiszta lelkét visszaadá Teremtőjének. Munkái e címek alatt jelentek meg: „Calendarium oeconomium, az az esztergomi érsek urunk posonyi gondviselőjének majorságáról irt lajstroma minden esztendőre.“ Posony, 1661. Nagyszombat, 1662. „Posonyi kert.“ Bécs, 1664. „Gyümölcs kert.“ U. o. 1667. s így holta után egy évvel később. —y.

Lisznyai (Damó) Kálmán, jeles és legtermékenyebb költőink egyike, született Nográdmegye Herencsény helységében, 1823. oct. 13-án nemes szüléktől. Az elemi iskolákat Losonczon, a felsőbb tanulmányokat Posonyban és Eperjesen végezte. Költészeti tanulmányainak alapját Sárosi és Berényi tantársaival már tanuló korában vetette meg, mint erről az, „Athaeneum“-ban közlött „Szívemhez“ című költeménye tesz bizonyosságot. Iskolái végeztével Nográdmegyében mint

aljegyző, később mint törvényszéki fizetési bíró működött. Az 1848-iki forradalom alatt katonáskodott; miért a cs. k. hadseregbe soroztatott, hol két évet töltött; részt vevén ez idő alatt a schleswigi expedícióban. Számos és köztetszést aratott költeményeket írt, elszórva majd minden szépirodalmi lapokban s egyéb folyóiratokban. Különösen balladái ébresztettek nagy figyelmet. 1846-ban önálló füzetet bocsátott közre, „Tavaszi dalok“ cím alatt. Legnevezetesebbek azonban „Palócz dalai“ (Pest, 1851. I. köt.), melyek rendkívüli hatást eredményeztek országszerte, s főleg mythosi tekintetben maradandó becsűek. Lisznyaynak ez érdemét a németországi mythologiai szaktudósok is elismerték. Sajátságos, hogy L.-nak épen e jeles műve támadtatott meg némelly ál-criticusok által. — Sajtó alatt van Müller Gyulánál „Madarak pajtása“ című költeményfüzére. A közönség türelmetlenül várja „Palócz dalai“-nak 2-ik kötetét. Hir szerint ez is, azonfelül egy vig eposz, továbbá „Oltár-virágok“ című költeményfüzére és elszórt versei nemsokára látandnak napvilágot. — k.

Lisznay Pál, született 1630. jan. 4-én Lisznyán, Sepsiszékbén. Atyja becsületes székely volt. Ifjúsága óta nagy kedvet mutatott a tudományok iránt. Miután ezekben idehaza nem csekély előmenetelt tett, bővebb kiképzés végett több évig a külföldön is járt, honnan megjöven 1667. Kassán a ref. tanodában tanítani kezdett; de üldözőbe vétetvén, honát elhagyta, s Belgiumban keresett és talált menedéket. A zivatar csilapultával ismét megjelent, és Debreczenben telepedett le; hol a tanács által tanítóul nevezteték. Latinul több munkát írt, magyarul ez egyet: „Kronika, mely befoglal 1196. esztendőket, avagy Christus születésének 1268—1464. esztendei alatt dolgait a Magyaroknak, melyet Chronologice, és az Christus-Urunk esztendeiének folyása szerint illendő rövid formában tsinált és kibocsátott Lisznay K. Pál.“ (Debreczen, 1692.). Ritka könyv. — y.

B. Liszti László, született 1620. jun. 22-én. Születése helyét, nemkülönbén gyermek- és ifjúkori körülményeit ekkorig homály fedi. Mintegy 39 éves lehetett, midőn az

1659. I. Leopold alatt tartott országgyűlésen ellene némellyek erős váddal léptek fel; miért is a 112. t. cz. által meghagyott az ország nádorának, hogy a kir. fiscus, vagy a kártvallottak megkeresésére összehíván a kir. tábla tagjait, előleges vizsgálatot tartson, s ha csakugyan bűnösnek találtnék, rögtön lakoljon. Bűnösnek találtnak. az ítélet rajta azonnal végrehajtatott. Köpcsényi jószága, jelenleg Eszterházi hg. birtoka Mosonmegyében, a kir. ügyész által lefoglaltatott. Maga a francziáknál keresett menedéket s nemsokára elhalt (1662.). Mint költő Zrinyi föltünése után két évvel később lépett föl: „összes munkáit“ két kötetben adván ki; (Bécs, 1653.). Ezek elseje egy szép ajánlást az ország rendeihez, egy tudós előbeszédet és egy hős költeményt 13 énekben „Mohácsi veszedelem“ ezim alatt foglal magában; a második kötet egy magyar herczeg és király történetét tartalmazza, érdek nélküli versekben, egy tankölteményt a „szerencse állhatatlanságáról“; egy éneket „Bolgog Anyánkról,“ és egyet a „Magyar czimerhez.“ Liszti műveiben inkább oktató, mint magával ragadó. Képzelő erő benne kevés. —y.

Lónyay Menyhért, jeles mezei gazda, született 1822-ben jan. 6-án. 1839-ben tudor lett a pesti egyetemnél. Politikai téren kitérő szerepet vitt: 1843-ban Beregmegye részéről országgyűlési követé választatott, s mint ilyen az ellenzék zászlója alá szegődött. Az 1843-iki országgyűlés által ki-nevezett országos kereskedelmi választmány munkálatait Lónyay Menyhért, mint tolvivő szerkeszté. Vége lévén az országgyűlésnek, tudományos szempontból Europa szerte tett utazásokat, és visszatérvén „Hazánk anyagi érdekeiről“ szóló jeles munkát adott ki. Azonfelül a Pesti Hirlapnak folytonosan munkatársa volt. 1847-ben ismét követé választatott, s a magyar forradalomban tevékeny részt vett; miért kibujdosott; legujabban azonban falusi jószágára visszatért, mintán ő felségétől kegyelmet nyert. —k.

Loukay Antal, született Bocskón, két órányira Máramaros-Szigettől 1827-iki sept. 12-én. Atyja, államhivatalnok nagy gondot fordított fia nevelésére. Első oktatását a szigeti

kegyesrendiek gymnasiumában nyerte, hol midőn a hatodik osztályt végezné, szenvedelemmel tanulni kezdte magától a tanodákba még be nem hozott görög nyelvet. Tanulmányainak Szatmáron és Pesten folytatása alatt szenttüzű buzgalommal vágyván az irodalom terére lépni, jobbnak látta az egyoldalú s felületes szépirodalmi játékok helyett komoly tanulmányokra adni magát, s kiválólág a görög és romai classica literaturát és a nyelvészetet kezdte művelni; mit annál szerencsésebben folytatott, miután Pestre jöven, 1848-tól fogva a legjelesb magyar tudósok tanácsával élhetett, és az ország első rangu könyvtárait használhatta. El nem hanyagoló a szépirodalmat sem, s a Divatcsarnok, Családi Lapok, Budapesti Viszhang és Hölgyfutár tőle is hoztak dolgozatokat. 1852-ben rendes dolgozó társa volt a Pesti Naplónak s az Uj Magyar Muzeumnak; de a mi komoly tanulmányai gyümölcseül tekinthet, lefordítva fekszik nála évek óta ifjabb Plinius Leveleinek tiz könyve, a Dicsbeszéd egészen, és a görög classicusokból Demosthenes összes műveinek fele, melly utóbbiból az U. M. Muzeum több ízben hozott mutatványokat. Demosthenes kedvet adott neki, hogy összehasonlitsa azt a keresztény Demosthenessel, Chrysostommal: tette ezt; hogy a hasonlítást méltónak találta, bizonyítják a Religiohan Chrysostomból közlött mutatványok. 1852-ik év végén a nagylelkű magyar moecenás, Bartakovics Béla égri érsek ur ő nagyméltósága azon bizalommal ajándékozta meg Lonkayt, hogy Cantu Caesar nagyszerű Világtörténete középkorának olasz-bóli fordítását reá bízta. Irt egy német Nyelvtant magyarul, mellyet a közoktatási ministerium tankönyvül elfogadván, Bécsben kinyomatott 1855-ben. Legjelesebb s legnagyobb-szerű munkája a Szent-István-Társulat megbízásából készített „Olvasókönyv“ a felsőbb osztályok számára (II. kötet), melly nemrég hagyta el a sajtót, s a ministerium által szinte tankönyvül elfogadtatott. — Mindezen munkáin s hivatalos elfoglaltságán kívül, a páratlan szorgalmu tudománybarát szorgalmasan látogatja a m. akademia üléseit; dolgozó társa az Uj M. Muzeumnak s a Magyar Sajtónak. —k.

Losonezy László, szül. 1818-ban Kecskeméten, hol iskoláit is végezte. 1849-ben a kecskeméti collegiumnál magyar és latin irodalom tanárává neveztetett ki. Egy kötet „költeményt” adott ki, Pesten, 1853-ban. —k.

Lukács Móricz, szül. Pesten, 1812-ben. Tanulmányait házi nevelők vezérlése alatt végezte. Egy ideig bresztováczi jószágán lakott, és Krassómege aljegyzőjévé választatott. 1832-ben Pesten vett állandó lakást, és azóta a tudományoknak szenteli magát. Az irodalomban talpra esett fordításokkal lépett fel; miért is 1839-ben a. m. akadémia, 1842-ben a Kisfaludy-társaság tagjává választatott. Kedvencz tanulmánya az angol nyelv és irodalom. Byron költeményeiből többeket magyarra fordított, melyek elszórva a lapokban u. m. a Társalkodóban, Aurorában és Athenaeumban jelentek meg. Irt tudományos értekezéseket is: „az állati magnetismusról,” „büntető jogi theoriákat,” melyek a „Budapesti szemlé”-ben jelentek meg. Önálló munkája „Fogház javítás,” melyet Eötvös József társaságában 1842-ben adott ki. Vannak politicalai dolgozatai a Tudománytárban, Athenaeumban, Regélőben, s egy spanyolból fordított novellája, „A bőkezű szerető” czim alatt, a Külföldi Regénytárban. —k.

Lutter Ferdinand, született 1820. sept. 3-án Nógrád-megye Bér helységében. 1836. sept. 14-én állott a kegyes rendűek közé; mint növendék Privigyén és Podolinban 3 évig tanított; a philosophia s theologia bevégezése után pedig Pesten és Budán. 1844. kiállván a pesti egyetem előtt a szigorványokat, bölcsészeti tudorrá lett. „Elemi számtanát” a középtanodák számára 1847. adá ki, melly mint kiváló jelességű, azonnal második kiadást ért; ugyanezt átdolgozva a felsőbb elemi iskolák számára ugyanazon évben a helytartótanács elfogadta és 600 pftal díjazta, de Bécsbe a cancellariához küldvén fel, ott elveszett. Következő évben adá „A természetrajz alaprajzát.” (Pest, 1848.). Ezt követé a „Mennyiségtan elemei.” Buda, 1848. E munkát mint budai széktanár készíté. 1850-ben Szmracsányi családnál lett nevelő. —k.

Maár János, szerzetesi néven Bonifác, szül. 1788.

aug. 29-én Devecseren Veszprémmegyében. Elemi iskoláit ugyanott, a nyelvészeti osztályokat Pápán és Révkomáromban, a humaniorákat Sopronban végezte kitünő sikerrel. 1804-ben felvétetett a sz.-benedekiek közé, s Pannonhegyen kiállván a próbaévet, a bölcsészetet Pannonhegyen és Győrött hallgatta. A theológiát szinte Győrött hallgatta, s 1811. aug. 22-én, mint még nem 23 éves, pápai engedelemmel áldozárnak szenteltetett. Tanítói pályáját 1811-ben kezdette meg Nagyszombatban (a költészeti osztály tanításával, mely tudománybani készségét már kineveztetése előtt több apróbb költeményekkel bizonyítá be), s dicsérettel folytatta 41 éven át vagy is 1851-ig. Nagy-Szombatból két év múlva Pannonhegyre, s innen Posonyba küldetett gymn. tanárnak. 1816-ban nevelő lett özv. Somogyi grófnő házánál, mely idő alatt beutazta Stajer-, Morva- és Csehországot. Bécsben szorgalmasan látogatta az egyetemi előadásokat, annyira, hogy Pesten kiállván a szigorlatokat, 1818-ban bölcsészet-tudornak avatott fel. Ehivatalából kilépve, Pannonhegyen az apátsági könyvtár rendezésével bízott meg; 1820-ban Pannonhegyen, 1821-ben pedig a győri akademiánál neveztetett történelmi tanárnak, mely hivatalát 31 évig viselte. Időközben számos utazásokat tett Magyarországon és a külföldön, meglátogatta Német- és Olaszország jelesebb városait, apátságait és intézeteit. Romában audientiát nyert XVI. Gergely pápánál, és tőle ezüst mellpénzt és sz. Benedek bronzból készült képét nyerte ajándokul. 1850-ben az ujonan szervezett győri 8 osztályu nagygymnasium igazgatásával bízott meg, azonban jövő évben rendi főapát engedelmével bucsut vett tanítói pályájától, s érdemei- és fáradozásainak elismeréseül, ő cs. k. felsége által arany koronás érdem-keresztrel jutalmaztatott meg. Nyugalomra lépven, latin nyelven írt történeti munkáját kezdé rendezni, s magyar nyelven kiadni „Egyetemes történelem“ czim alatt; melyből mostanig 8 füzet jelent meg. Munkáját hajdani tanítványainak ajánlotta. Készített ezenfelül számos alkalmi verseket és felírásokat ünnepélyek alkalmával: melyek között különös említést érdemelnek a

császár ö felsége körutjának alkalmával készített feliratok, miért Győr városa tanácsa által emlék-koszorúval tiszteltetett meg. A jeles férfiú 1855. évi sept. első napjaiban, Balatonfüreden, a cholerajárvány áldozatává lett. Kéziratban készen levő történelmének folytatólagos kiadását De la Casse Beniamin rend- és tanártársa vállalta magára. — k.

Magyar Ferencz, jelenben Egerben a bölcsészeti s matematikai tudományok tanára, főegyházi s lyceumi hit-szónok és az egri érseki sz.-széknél szegények ügyvéde, született Szegeden 1809-ben febr. 5-én szegény polgári szülőtől. Nevelését nagyobb részt Bodó Menyhért minorita rendbeli szerzetesnek köszöni, kinek gyámolítása mellett gymnasialis iskolákat (a költészetit kivéve, melyet Miskolczon járt), valamint a philosophiát is Szegeden a kegyes rendbeliek tanodáiban végezte. 1828-ban az egri érseki megyébe fölvétetvén, a theologiai tudományokat az egri érseki lyceumban Cseh Gábor, Lengyel Miklós, Ferenczy József és Lonovics József akkori jeles tanárok ajkairól hallgatta. Pappá szenteltetvén, hat évig káplánkodott, melly idő alatt egyházi foglalkozásai mellett a német, francia, angol, és olasz nyelveket tanulgatta. 1839-ben aug. 23-án egri főegyházi szónokká neveztetvén, e főszeget egyházi tisztet hallgatóinak köztetésével jutalmazva viselte. Majd 1843-dik évi július 24-én az egri érseki lyceumban a matematikai tudományok tanárává, 1845-dik évi oct. 29-kén pedig ugyanazon érseki lyceumban az összes természeti s magyar közjog tanárává neveztetett. Melly tudományokból az 1850. évi januar haváig, előbb ugyan latin, később pedig magyar nyelven tartott számos hallgatók előtt nyilvános előadásokat. Ez évben az egri érseki lyceumban a jogtudományi előadások felfüggesztetvén, ugyanazon évi september 22-én lyceumi hitszónokká s hittanárrá, 1852-ben pedig egyszersmind bölcsészettanárrá, legujabban végre, bölcsészeti tanárság mellett, mennyiségtanárrá s főegyházi hitszónokká neveztetett. Az általa, mint hitszónok által mondott egyházi beszédek közül néhány b. e. Nyáry Ferencz szeged-rókusi plebános költségén kinyomatott, néhány

kézirathban hever, a többi hamuvá lett. Egyéb kiadott munkái a következő forditmányok: 1) „Victorine, vagy a hitereje“. Katholikus szellemű s irányu beszély, németből. Kiadatott névtelenül b. e. Rathner Ferencz egri kanonok költségén. 2) „A Jézus Krisztus története“. Németből Hirscher ker. János után. Kiadatott az egri érseki könyvnyomda költségén. 3) „Természeti jog, vagy jogphilosophia“ Arens Brüsseli tanár után. 4) „Kath. ker. Hittan“, és 5) „Kath. Erkölcstan“; kiadatott Tárkányi József érseki titkár költségén, s ugyancsak az ő buzgalmának következtében több gymnasiumokban tan-könyvül elfogadtatott. Legujabb dolgozata „B. Pecador János életrajza“, olaszból fordítva, mely azonban még kiadásra vár. Ifjabb korában érzett magában hajlamot a költészetre is, és nehány, részint alkalmi, részint lyrai versezetben meg is kísérlé erejét; de komolyabb foglalkozásai a költészet virálynain tartósabban repkedni nem engedték. Alkalmi versei közül némi becszel látszik birni az, melyet még mint tanuló, Czicho József tanuló társa halálára, s melyet később b. e. Pyrker J. László egri patriarcha-érsek arany miséjére írt. Lyrai költeményeiből egy pár az Athenaeumban és Életképekben álnév alatt jelent meg. — k.

Magyar Mihály, szül. Győrött, 1820. sept. 6-án, hol az elemi, real- és rajziskolát kitünő sikerrel végezvén, Sztankovics püspök által önkényt ajánlott stipendium mellett a gymnasium 1. és 2. osztályát folytatván, 1835-ben mint könyvkereskedést tanuló Posonyban a felsőbb tudományokat magán uton végezte. A magyar irodalom egyik legszükségesebb terjesztő eszközét, „Irodalmi hirdető“ czim alatt szerkeszté 1842—1845-ig. 1844-ben „A mindenkor kész számítót“, 1854-ben „Magyarország helynévtára“ I. füzetét adta ki, mellynek folytatása készülöben van. Közlött még 1846-, 1847- és 1848-ban az irodalom- és könyvkereskedésre vonatkozó cikkeket a Divatlapban neve alatt, s az Életképekben névtelenül. — k.

Majer József, született 1785. jan. 26-án Székesfejérvár ugynevezett felső városában polgári szüléktől. Korán atya-

fosztott árvaságát, akkor plebános, később kanonok, számos ifjak pártolásával örök hálát érdemlett Szabó József, és nagy tudósunk Fejér György ápolták. A tüzes, eleven természetű ifjunak fővonása, hogy Caesarral inkább akármilly faluban első, mint Romában második kívánt lenni. Szüntelen volt ezért fejevári deák iskoláin keresztül a legjobbakkal borostyánért viaskodó küzdése. A Pécssett végzett bölcsészeti tanulmányok után, a fejevári egyházmegye növendékei közé iratott. 1805. Pestre az ujonnan felállított központi papnöveldébe küldetett, ott hittudományait folytatandó; melyekből 1807. aug. 7-én mint növendék el is nyerte a tudori borostyánt. Milassin püspök által, ki Majert becsülni tudta, tanulmányi felügyelővé neveztetett; hol némelly nem kedves viszonyok miatt csak néhány hónapokat töltvén, nagyobb tapasztalás kedvéért a fejevári német káplánságra kívánczozott: ő maga talpig magyar lévén, s utóbb is csak könyvekből és könyvek után töredeazve ejtvén a német szót. Rövid felügyelésének nevezetessége, hogy a szónoki bátorság és ügyesség elősegítésére az akkori növendékekkel sz. Ágoston megtérését ábrázoló, s általa szerzett színműveket játszattott el. Majer fiatalabb korában sokat és nem szerencse nélkül foglalkozott a költészettel, s mint némelly irományai mutatják, ha a színművészi pályán marad, nem fog a jók közt utolsó lenni. 1809. az egyházi történet tanításával bízott meg, s ugyanazon évben sz.-széki közbíró s jegyző, 1814. a felső város plebános, s a fejevári felső kerületnek alesperese lőn. Itt a munkálat tágas mezején 10,000 lélek, alesperesi tisztjének, szentszéki ügyeinek gondjaitól fenmaradt óráiban szedegette diszes ajkának gazdagságát; mellynek hatalma, méltósága, ékesége őt valamint többi szónokainktól megkülönböztetik, úgy ujabb magyar legjelesebb szónokaink sorába helyezik: sőt bátran elmondhatjuk, mikép ő, főleg utolsó munkáiban a magyar ékesszólásnak eddig senki által meg nem haladott példányait adta. 1828. tizenöt évi pásztori fáradozásai székesfejevári kanonoksággal jutalmaztattak meg. Ugyanekkor a papnöveldé főigazgatójává is nevezteték. Mit tett ő életének e

végző pályáján, eléggé hirdetik Arad-, Somogy-, Veszprémmegyékben viselt követségei; két országgyűlésen munkás hathatósága, és számra mintegy husz, részint kinyomott, részint kéziratban maradt jeles egyházi beszédei. A Bécsben sz. István király, és Fejérvárt Nagyboldogasszony napján mondott beszédei a magyar egyházi ékesszólásnak gyöngyei maradnak örökké. Kölcséy, az éles bíráló, ez utolsóról a Muzáronban magasztalólag emlékezik. 1823. bocsátotta közre „Vasárnapi homiliáit“ (3. k.). Irt ő ezeken kívül „Kateketikai oktatásokat is“; de ezek az egyházi irodalom nem kis kárára egyik barátjánál elvesztek. Nyílt elme, éles ész, bő tudomány, hathatós beszéd, igazság szeretet, egyenesség valának főtulajdonai. Meghalt mellvízkórban, 1834. dec. 13-án élte 49-ik évében. — y.

Majer István, született 1813. aug. 15-én Mocsonokon Nyitramegyében: hol atyja Mihály a nagynevű Kluch püspöknek 27 év hosszát udvari tisztje volt. Kluch látván hű emberének fiában rejlő, sokat ígérő tehetségeit, azt, távol a szülői háztól, saját költségén és nézetei szerint nevelteté. Elemi oktatásban Érsekújvárott, a középtanodaiban pedig Esztergomban részesült. Szünnapokban azonban haza kerülven, szerencsés volt gyakran a nagypüspök színe előtt megfordulhatni, ki gondosan és lelkesen csepegteté romlatlan keblébe az Isten félelmét, a becsületességet, a hon- és munkaszeretetet, s azon nemes érzést, hogy másoknak örömet szerezni főgyönyörének tartsa. Ő volt, ki a tudományokhoz hajlamot, és a papi állapot iránti vonzalmat benne fölébreszté. 1828-ban, 15 éves korában soroztaték az esztergomi főmegye növendékei közé, s Nagyszombatba küldetett a bölcsészeti tanok hallgatására. Itt végezte be 1834. hittudományi pályáját is, melly alatt megtanulta e földi bajok és nyomorok közepett is örülni az életnek, és jó tettek által az üdvösségre készülni. — Mint másodévi hittanuló 1832. azon négy lelkesebb kispap egyike vala, kik a növelében a „Magyar nyelvgyakorló egyesület“ létrehozását indítványozták, s előjárói jóváhagyás mellett életbe is léptették. — Gyermekekora óta a

szépművészetek iránt táplált hajlamát, saját szorgalma után annyira kifejtette, hogy 1832—1834. lelkes igazgatója fölhevására, növendék-társainak rendes órákban a rajzolásban alapos utmutatást adhatta. — Dicsérettel végzett növendéki pályája után, ifju kora miatt azonnal pappá nem szenteltethetvén, b. Sennyei Pál és Gejza urfiak mellett vállalt nevelői hivatalt: illy minőségben Pestre költözvén, a magyar törvény hallgatása mellett, jeles és tudományos férfiak társaságában két év alatt elég bő alkalmat nyert ismereteinek gyarapítására. Ez időtt kezdé meg irodalmi pályáját is. Itt leste el a rézmetszők mesterségét, és csakhamar rézbe véssett csinos sz.-képei tetszést arattak, s 1845. már harmadik kiadást értek. Tájrajzai a Regélő, Honművész, Életképek mellett, s Vahot „Magyar föld és népei“ czimű folyóiratában, meg a lipcsei „Illustrierte Zeitung“-ban jelentek meg. — 1836. pappá szenteltetvén, nevelői pályáját a muzslai segédlelkészséggel váltá föl. Buzgón hivatalkodni, kivált az iskolát lelkismeretesen kezelni, volt itt vágyainak és iparának szebbike; miért 1838. szorgalmát méltányolni tudó előljárói által Esztergom jelették ki neki munkatérül. 1842. Kopácsy hg.-primástól, az általa és esztergomi káptalanja által alapított mesterképző intézet egyik tanárává nevezteték. Tapasztalás és önképzés végett hazánk legnagyobb részét, ide értve Erdély- és Horvátországot, valamint az austriai német és olasz tartományokat különféle irányban beutazván, ezek jelesb intézeteit szemügyre vette. Tanári hivatalának pontos betöltése, s egyházi beszédeinek kidolgozása mellett hiányokat pótolni, s környékére jótéveleg hatni életelve lévén, ezt valósítani minden alkalommal buzog. Bizton állithatni, mikép 1845. ő volt a főtényező, hogy Esztergomban Nedeczky Katalin „kisasszony-nevelő- s tanító-intézetét“ a kor kívánataival egyezőleg átalakítá. Tagja a m. kir. természettudományi társulat-, műegylet- és iparegyesületnek sat. Buzgó gyámolítója mindazon közintézetek- és egyesületeknek, mellyek elve szerintiek. Szorgalmas gyűjtője a régiség becses emlékeinek, minők a kéziratok, könyvek, képek, pénzek stb. A muzslai népd-

lok, tájszavak, szójárások és közmondásokkal a magyar tudós, az ebedi és perbetei népdalokkal pedig a Kisfaludy-Társaságnak kedveskedett. Neve 1835 óta a magyar irodalomban gyakran előfordul; irt ugyanis a Religio és Nevelésbe (több mint 50 cikket); Jelenkor és Társalkodóba, Tudományos Gyűjteménybe, Egyházi Tárbba, Regélő-Honművészbe, Honderübe, Sionba, Századunkba, Nemzeti Ujságba stb. Nevezeteseb értekezései ezek: Magyar sz. Erzsébet emléke. A kettős magyar betűk egyszerűtéséről. Fametszésről. Egyházi énekről. Varga István kisdédovási tervének bírálata. Az iskolai ifjuság fölépüléséről; A téritésről; A keresztényszerű népnevelésről; Vándor pillanatok stb. Irányuk: vallás, erkölcs, nevelés, művészet, hazafiság. Jelesen kidolgozott egyházi beszédei közül ekkorig csak egy látott napfényt, melyet t. i. Bartos Lajos első sz. miséje közben mondott Sárísápon 1838.; a többi sajtóra várakozik. Önálló művei ezek: „Szindarabok ifjuság számára“ (Pest, 1846.); mellyel irodalmunkban a hiányt ügyekvők pótolni. „Népneveléstan“ (Pest, 1845.). E munkát Esztergom megye czélszerűségénél fogva minden kebelbeli iskolamester számára megvette, s a többi megyék figyelmébe, pártfogásába ajánlá. Tótra is lefordíttatott (1847.). „Liturgika mesterképző intézetek számára“, a helytartótanács által 400 pfttal jutalmazva. Mult évben „István bácsi“ ifjuság-oktató munkája jelent meg; ezenfelül adott ki több ifjuság- és népoktató iratokat és naptárakat. —y.

Majer Károly, szül. Nőtincsen, 1830-ik évi jan. 14-én. Gymnasiumi s bölcsészeti tanulmányait Váczon, jogi tanulmányait pedig Pesten és Győrött végezte (1846.). Nevével az irodalmi téren először 1836-ban, a „Hazánk“ czimű kereskedelmi és szépirodalmi lapban találkozunk; azonban már ezt megelőzőleg Illucz Oláh János által, ki őt az irodalomba úgy szólván bevezette, felkaroltatván, a „Nemzeti Ujság“-ban, mint a napi események írója működött. Az 1847-ik évi országgyűlés megnyíltával Nógrádmegye követének oldalánál írnok, s egyszersmind a „Nemzeti Ujságnak“ a rendek táblájánál tudósítója volt. Az 1847-ki országgyűlés bevé-

geztével, mint a „Nemzeti Hírlap“ dolgozó-társa, és később parlamenti tudósítója, ámbár névtelenül, (néha névjegy alatt) a politikai hírlap-irodalommal sokat foglalkozott, mindaddig, míg végre a beállott bonyodalmak szünetre kényszeríték a politikai irodalmat. Az újabb sajtói időszakban a „Budapesti Hírlap“, „Pesti Napló“, „Divatcsarnok“ és „Hölgyfutár“ hasábjain (a politikai lapoknak azonban csak tárczáiban) találkoztunk Majer Károly nevével, többnyire beszélyek és szépirodalmi művek alatt. Eredeti nagyobbyszerű munkát e fiatal írótól még nem birunk; azonban több munkát fordított, s e téren különösen Lacordaire egyházi beszédeinek fordításával vonta magára a közfigyelmet. E munkának, melyből eddigelé csak az 1-ső füzet látott napvilágot, fordítását az időszaki művészet nyereségnek mondta a magyar irodalomra nézve. Ezenkívül Majer Károly Dumas Sándor „Fekete tulipánját“ (regény 2 kötetben) ülteté át a magyar irodalomba. Jelenleg e nemben a legnehezebb vállalatok egyikével foglalkozik: A Szent-István-Társulat Majer Károly fordítása szerint adja ki Nicolas „Bölcsészeti tanulmányait“ (Etudes philosophiques sur le Christianisme); melly munka megjelenése Franciaországban, hol már 8 kiadást ért, nagy figyelmet gerjesztett a tudós világban. —k

Majthényi Flóra, hasonnevű régi nemes család ivadéka, szül. Pesten, 1837-ben. — Lapokban elszórt több költeményeiről ismeretes.

Malom Luiza, szül. Kolosvárt, 1824-ben ref. születéktől. Atyja kormánytanácsos volt. Meghalt 1847-ben, 23 éves korában. Beszélt több nyelveket. Fordított, s néhány jeles eredeti novellát írt. —k.

Mannó Alajos, született 1816. maj. 16-án Debreczenben, rom. kath. polgári szülőktől. Első kiképezését gondos szülői oldala mellett, az ottani kegyes rendűek középtanodájában nyerte 1822—1829; azután Pesten folytatá tanulmányait 1831-ig. Ekkor a gyógyszerészi pályára adván magát, Debreczenben gyakornokoskodott. 1837. a gyógyszerészi oklevél elnyerése végett Pestre költözött, s célját érván, a fő-

városi gyógyszerárban két évig foglalkozék. Látván azonban, hogy vagyon hiánya miatt önállóságra e pályán nehezen vergődhetik, a gyógyászat tanulására szánta el magát; de mivel erre a bölcsészeti tudományok elvégzése kívántatik, előbb azokat hallgatá: így lépett az orvosi kar növendékei közé. De tanulmányait be nem végezheté: a kérlelhetlen halál 1846. jan. 16-án diadalmaskodott rajta. Az irodalom mezején „Vegytani gyógyszerisme“ czimű munkájával tűnt fel (1841.). Ezt követte „Orvos gyógyszerész vegytana“ (1842.), mely e szakban magyar nyelven első. 1843-ban Schlipf koszorozott jeles gazdasági művét fordítá; azután pedig az „Állattan“ magyarításában fáradozott. 1845-ben az iparegyesület megbízásából Zschokke „Golddorflein“ czimű népkönyvének fordítását „Aranyfalva“ czim alatt készítette el. —y.

Márkfi Samu, született 1811. mart. 29-én Cserencsócson Muraközben, Zala legtermékenyebb vidékén. Az első oktatás, melyben gyengéd éveiben erényes szülői házánál részesült, vallásos vala, s oly erős gyököt vert, hogy serdült, sőt férfi korában is a vallásos magasztos érzet kitünőleg tulajdona maradt. A hang, mely először zengett ajkairól, a horvát volt; most a magyart vallja sajátjának; miután az elsőt, tanulási éveiben gyakorlata nem lévén, annyira feledé, hogy hosszabb távollét után szülőivel és rokonaival csak alig értetheté magát. Gondos atyja a tudományos pályára készült, hogy sikerrel végezhesse a középtanodai osztályokat, melyekben a tanítási nyelv már akkor majdnem kizárólag a magyar volt, Alsó-Lendvára vitte, hol rövid idő alatt a magyar nyelvben kellő jártasságot szerzett. Kőszeg 3 évig volt tanuja mindinkább növekedő szorgalmának. 1826. lépett sz. Benedek szerzetébe, mellynek tagjává 1832. avattaték fel. A magyar egyetem bölcsészeti karától, a kiállott szigorványok után, tudori koszorura érdemesítették. 1834-ben a Panonhegyen bevégzett négy éves hittani folyam után Bécs fogadá keblébe. Itt, mint sz. Ágostonról nevezett, európai híri intézet tagja, éles ítélet, mély belátás, példás magamegtágadás és ritka szerénység által, jeles társai közt kitün-

vén, derék igazgatói szeretetét, bizalmát, sőt barátságát is kiérdemleni szerencsés volt. Itt növelé s gyarapítá sokoldalu alapos ismereteit; itt szilárdult meg egyházas szelleme; itt kezdé világosabban látni, fűnségesben érezni a valódi kath. pap magas hivatását. Három évi távollét után 1837. mint hit-tudor visszakerülvén Pannonhegyre, a héber és görög nyel-vek, meg a hermeneutica s mindkét szövetségi sz.-iratok exe-gisének tanításával bizaték meg. Tíz évig ernyedetlen buzgó-sággal működött a körben, mely neki munkarészül kijelel-tetek, s midőn éber figyelemmel kísérte egy részről intézeté-nek, melynek egyik csillaga, ügyeit, más részről nem fe-ledkezik meg a vezetésére bizottakról, kiknek valódi atyja, bölcs tanácsadója vala mindenkor. Igen sok jó történt szer-zetében felszólalása következtében. Tanítványait a magyar irodalom ápolására melegíté, tüzelé; velők dolgoztata; mun-káikat figyelmesen átnézé; hol szükség vala, javítá. A mun-kálatok, csinosan tisztázva s bekötve, több kötetre terjednek; köztük igen sok jcles darab, eredeti és fordítás találtatik. Bár kiadatnának. A Filinger Lipót halálával megürült egye-temi tanszéket, csőd után, 1846. végén elnyervén, Pestre költözött, s azóta ott működik a haza és egyház javára. Ta-nítványai által szerettetik, tanártársaitól becsültetik, tisztel-tetik. Sokáig ismételt kéréssel sem birhatták rá barátai, hogy az írói rögs pályára fellépjen; ő azt tenni folytonosan vona-kodék: újabb időben azonban győzött a jó ügy, s nyomós tolla alól több érdekes czikk került ki, s jelent meg a „Reli-gio“ egyházi folyóirat hasábjain, de névtelenül ekkor is: ne-vét kitenni szerénysége nem engedé. Önálló munkája „Hit-kételyek“ czimet visel. (Pest, 1849.). Ezenfelül 1854-ben je-lent meg tőle az ujonan áldolgozott evangeliomos könyv, „Szent Szakaszok“ czim alatt, kiadva a Sz.-István-Társulat által. —y.

Márki József, bölcsészet- és jogtudor, köz- és váltó-ügyvéd s pesti képezdei tanár, született Kecskeméten, 1815-ben polgári rendű kath. szülőktől. A helybeli négy évfolyamu városi elemi iskolát, valamint a kegyes-rendiek által ve-

zért hat osztályu középitanodát is bevégezvén, egy évi, vagyonszükség parancsolta szünet után, a pesti egyetembe lépett, hol a bölcsészeti s jogtanulmányokat öt évig hallgatta; míg nem 1838-ban az iskolai pályától bucsut vőn. Bölcsészettudori fokra emeltetett 1836., jogtudorságra 1842.; ugyan ezen évben egyszersmind köz-, 1843-ban pedig váltóügyvédi czimeket nyert; mindazáltal az ügyvédség gyakorlati részével nem foglalkozott, hanem a helyett inkább tanárságra törekedett. Honnan 1842-ben a posonyi akademiánál megürült államtani s bányászjogi, és 1843-ban, midőn az ország öt különböző helyein kir. képezdék állittattak, a pesti képezdei tanszékre pályázott; mely utóbbit el is nyervén, 1844-ki october 1-je óta a nevezett intézetnél mint egyik rendes tanár működik. — Sajtó útján (1843-tól 1854-ig) külön megjelent nevelési iratai: „Neveléstan“, kivonat Szilasy János „Nevelés tudománya“ czimű 2 kötetnyi munkájából; „Módszertan“, vagyis: utmutatás, miképen kelljen a nyilvános elemi tanításban czélszerűen eljárni (nagyobbrészt a bécsi „Methodenbuch“ szerint kidolgozva); „Betű- és kis olvasókönyv (magyar, latin, német nyomott és kézirat-betűk és olvasmányok); „Olvasástan“ (miképen kell olvasásra tanítani, s ezzel a nevelést összekapcsolni); „Számvetés, Termény-leírás, Jobbágytörvény, Embertan“; Népisiskolák könyvében (mellyet Zimmermann tantársával együtt irt és szerkesztett). Embertan, Számvetés, Földleírás, Általános történettan, Kézműtan, Gazdaságtan, Természettan“; végre „Szivképző költemények“ (1-ső füzet: „Szapáry Péter“, 2-ik füzet: „Hunyadi és Kapisztrán“; mindkettő költői beszély, himfi-versekben). „Időszaki közlönyökben napvilágra jött értekezései következő fölíratokat viselnek: „Tanmód“ (Kath. iskolai lap. 1849.); „Olvasástan“ (U. o.); „Az iskolai imádságról“ (Religio, 1850.); „Észrevételek a cs. k. képezdék körül, különös tekintettel a pesti képezdére“ (Pesti Napló, 1852.); „Külföldi madarak“ (Családi Lapok, 1832.); „Hazai mérges növények“ (u. o., 1853.); stb. —k.

Márton József, született 1771. mart. 2-án Iszka-sz.-

Györgyön Fejérmegyében, hol atyja ref. predikátor volt. Tanulását Debreczenben 1779—1793. végezvén, eleinte nevelő, majd a löcsei evang. gymnasiumnál erkölcstan és természetrajz tanára lett. Mint ilyen 1799. illető előjáróságtól szabadságot kért és kapott is, hogy a hazát nyelvismereti czélból beutazhassa. Utjából visszatérte után 1801. Görög Demeter-, akkorban hg. Eszterházy Pál nevelőjétől meghívást kapott, hogy Bécsben a magyar irodalom körüli munkásságot vele megosztaná. Engedett a meghívásnak; s ez idő óta a még Lőcsén kezdett írói pályának halálaig hive maradt. A magyar nyelvet 1806. több családnál mint magánnyelvmester, ez idő óta a bécsi cs. egyetem mellett is mint a magyar nyelv és irodalom rendkívüli tanára nyilván, de fizetés nélkül, végre a magyar testörségnél mint rendes magyar nyelvoktató díjjal tanította. Itt csak nevezetesebb magyar munkáit fogjuk felhozni; ilyen a: „Német Grammatika“, ahhoz tartozó német olvasó- és szókönyvvel együtt (1799.); melly munka 1840-ben már a tizenharmadik kiadásra méltatott. „Német-magyar és Magyar-német szókönyv“ (Bécs, 1799—1800.); „Bertuch természet-historiai képes könyve“ (u. o. 1810—1816. 10 darab 4r.); Magyar Atlas“ (u. o. 1811.); kezdette Görög és Kerekes, folytatta és bevégezte Márton József. Ehhez „Repertorium“ (u. o. 1812.); „A Magyar Kurir“ több rendbeli melléklapokkal. (1828—1834.). Kiadta „Csokonai Vitéz Mihály poetai munkáit“. (U. o. 1813. 4. k.). A magyar t. társaság mindjárt első nagygyűlésében, 1831. febr. 17-én levelező tagsággal tisztelte meg. Meghalt Bécsben szélhűdés következtében 1840. jul. 26-án, midőn utolsó munkája „Gyönyörködtetve tanító magyar olvasó könyv“ végső íve még sajtó alatt volt. —y.

Matics Imre, született 1810. oct. 15-én, Pápán Veszprémmegyében, szegény de jámbor, istenfélő szüléktől; ki miután az elemi s a nyelvtani négy osztályt szülőhelyén, a költészetet és szonoklatot pedig a székesfejérvári középtanodában dicséretesen bevégezte volna, a bölcsészeti tudományok hallgatására a pesti egyetembe sietett. Szülőitől segélyt

nem kaphatva, s úgy szólván egyedül magára hagyatva, a legszükségesbeket is nélkülözni kénytelenítettven, futá meg itt bölcseszeti pályáját. A szép tehetségű ifjunak kilátásai homályosodni kezdenek, s igyekezetét megtörték a gátok, melyek eléje gördítették; tanulmányait tovább nem folytathatá, s már a fővárosból távozni akart, midőn nevelőül Zomborba, egy nemes család által meghivaték. A tanítási bajok nem lévén ismeretlenek előtte, a meghívást elfogadta, s három évig, kibékülve sorsával, e pályán meglehetősen működött. Visszatérvén Pestre, 1836. elején a magyar t. társaság elnöke által irnokká s javitnokká neveztetett. E tájban ismerkedett meg leginkább a magyar irodalom termékeivel. E hivatálától 1838. megváltván, Posonyba ment Orosz József mellé, s a Hirnöknek lett dolgozó társa. Majd 1844. febr. 22-én az ujonnan felállított érsekújvári képezdében tanárrá lőn kinevezve, honnan 1848. a posonyi főelemi tanodához tétetett át saját kérésére. Az Uránia, Nefelejts, Hajnal, és Aurora zsebkönyvekben; a Hasznos Multságok, Társalkodó, Regélő és Honművész, s Rajzolatok czimű folyóiratokban megjelent versein, és egyéb, a Századunkban, Sürgönyben, és Hirnökben közlött kisebb értekezéseiben és külföldi tudósításain kívül, önállólag e műveket írta: „Magyar-német-franczia társalkodás segéd-könyve“ (Posony, 1841.); „Ungarischer Sprachplatz“ (Posony, 1843.); „Alkalmazott magyar nyelvtan“ (U. o. 1847.). Gr. Lamberg cikkeit: „Elfogulatlan nézetek különféle politikai viszonyaink fölött czim alatt (1843.) ő adta ki (1. k.). —y.

Mátray Gábor, szül. 1797. nov. 23-án Nagy-Kátán Pestmegyében, hol atyja tanító volt. Iskoláit Pesten végzé, hol atyja (1804.) szinte mint tanító telepedék le. M. G. 1817-ben elvégezvén a joghallgatást, kir. táblai jegyzővé esküdött fel. Már korábbi éveiben mint magántanító s nevelő működött báró Prónay és gr. Széchényi házában. 1832-ben elvégezvén a joggyakorlatot, ügyvédnek esküdött fel, s azonnal írói és szépművészeti pályára lépett: 8 évig szerkesztvén a „Regélő és Honművész“ ikerfolyóiratot. A magyar tud. társaság már

1833-ban nevezé ki levelező tagjává, később pedig játékszini bizottmány jegyzőjévé. Később József nádor által a magyar muzeumnál nyert alkalmazást, mint könyvtárnok; miután ezen intézetnek már azelőtt fontos szolgálatokat tett, mint id. titoknak. Ő írta össze a muzeum részére vásárlott Jankovich-féle nagy gyűjteményt. 1846-ban kiadta a Pyrker-könyvtár leiratát magyar nyelven. Ifju korában néhány színműveket fordított, részt vett a Közhasznú Ismeretek Társzerkesztésében is. M. G. nem annyira író, mint kitűnő zeneművész. E téren számos jeles műveket készített, hová tartoznak a „Magyar dalok“, és a „Magyar népdalok egyetemes gyűjteménye.“ —k.

Matusik János, k. r. tanár, szül. Tatán Komárommegyében, 1815. febr. 24-én. Kiképzetése szülővárosában vette kezdetét, honnan a középtanodai első osztály bevégeztével Székesfehérvárra ment, és itt futotta meg gymnasiumi pályáját s lépett 1834-ben a kegyes tanítórend kebelébe; mellynek tagjává ugyanezen év sept. 30-án Trencsénben avatott fel. Bölcsészeti s hitészeti kiképzetetését Nyitrán és Váczon nyerte, mellynek végeztével Veszprém, Kanizsa, Debreczen és Kolosvár városokban mint ny. r. tanár működött és működik jelenleg is. A mi kis időt hivatási tisztjének vitele mellett megtakaríthat, azt minden egyébnek kizártával a magyar irodalomnak szent áldozni. 1840-ben munkatársa lett a rendi növendékpap-társai körében megindított és kéziratban hetenkint megjelent „Zobori lapok“ czimű folyóiratnak; később pedig „Zobori viszhangok“, hasonló irányu s nyomtatott homlokzattal megjelent folyóiratnak, néhai Hladik Bernát társával, szerkesztő-kiadója volt; melly utóbbi a m. t. társaság könyvtárában van letéve. Ugyanezen s a következő évben szép számu „tatai tájszókat“ küldött a m. t. társasághoz, s a Honművész, Regélő, Rajzolatok, Nemzeti Ujság számára kötött és kötetlen irányu különféle darabokat. A m. k. helytartóság által iskolai kézi-könyvül elfogadott „Magyarország földirata“ czimű kéziratának közrebocsátását a beállott forradalom gátlá. 1851-ben a m. t. társaságot egy ritka becsű, s négy évtizedet magában záró gazdag halálozási je-

lentés-gyűjteménynyel ajándékozta meg két foliant kötetben. 1853-ban jelent meg „Az egyetemes földrajz alapvonalai“ című könyvecskéje, Kolosvárott. Most van bibornok-érsek ő eminentiája elé terjesztve „Ajtatos elmélkedések“ című kézírata. 1854-ben megjelent tőle „Erdély földrajza a legújabb szervezet szerint“ (Kolosvár). —k.

Medgyes Lajos, szül. 1817-ben Erdélyben ref. szülőtől. Tanult Maros-Vásárhelyen; a theológiát külföldön hallgatta. 1840. óta predikátor Dézsen. „Fibán“ című balladája a Kisfaludy-társaság által dicséretre méltattatott. 1844—47-ben dolgozó társa volt az erdélyi „Hiradó“-nak. 1848-ban mint író és tábori pap vett részt a forradalomban; emiatt várfogságra ítéltetett: 1851-ben kegyelmet nyert. Munkái: „Költemények“ (Kolosvár, 1846.), és „Egyházi beszédek“ (U. o. 1849.) 3 kötetben. —k.

B. Mednyánszky Alajos, született 1784. apr. 20-án Prekopán Turóczmegyében b. Révaynak lakában, hol épen szülői esetlegesen rokonaikat latogatták. Első neveltetését családjá körében nyerte, honnan már 8 éves korában atyját elvesztvén, öreg-atyja által a piaristák által kezelt trencsényi középtanodába küldetett; itt adá szorgalmának először nyilvános jeleit. — Ugyanekkor határozá el Ferencz király Saurau gr. minister tanácsára a „Therezianum“ visszaállítását. Az elv, melyet felállításában egykor Maria-Therezia követett, birodalma aristocratiájának amalgamisatioja, a józsefi rögtönzés eredménytelensége után ismét gyakorlatba vétetett; és így történt, hogy az ujonan felállított intézetbe a birodalom legjelesebb ifjai választattak; e sors érte 1797-ben Mednyánszkyt is. Az intézet, habár csak ekkor állítottott vissza, mégis virágzása legszebb korát érte: eszközlőjének (Saurau grófnak) szelleme hatotta át; jeles tudományu férfiak, és ünnepezt írók neveztettek tanítóiu. Illy befolyások közt nyerte Mednyánszky itt 4 éven át neveltetését. Az ifju tehetségei s kitűnő szorgalma nem kerülhették el a fáradhatlan Saurau figyelmét, kinek ajánlására már ekkor udvari apróddá nevezteték. 1801—1804 közt a posonyi akademiában végzé jogta-

nulmányait. 1804. a magyar cancelláriánál gyakornokká, következő évben pedig tiszteleti fogalmazóvá lett; nőül vevén 22 éves korában Bolza Antonia 16 éves gróf hölgyet. Kevés nap múlva a világhódító Napoleon serege Bécs előtt állott, s Mednyánszkyt kora pályája kezdetén a vészes napokban már is diszes megbízás érte: a magyar cancellaria levéltára adatván oltalmába, hogy azt Bécsből Budára szállítaná. Diszes pályájáról azonban csakhamar lelépni kényszerítették családja körülményei. Saját és öccse javai már 10 évtől gondnok által kormányoztattak, ezek átvétele és szabályozása sok gondot igényelt; miért is Veszélére, nyitra-megyei jószágára vonult. A vészes idők terhei nem egyszer követelték munkásságát, nem egyszer szőlíták ki magányából. Így 1808. az országgyűlésen ifju ereje egész tűzével látjuk őt föllépni. A francia benyomulás folyvást rettegte a birodalmat, s a csatamezőn honfiaink ezrei hullottak el, a vész uj és uj segély után kiáltozott, a lelkesült országgyűlési rendek 12,000 ujonczot, s a nemesség fölkelését, 50,000 embert és 20,000 lovast ajánlának, egyes birtokosok a huszár ezredekhez 5-ik osztályt állítanak, maga Nyitra, Mednyánszky megyéje két ezredet állított, s ezekben Mednyánszkynek legnagyobb része volt. Nem kisebb erélyvel lépett föl az 1811. országgyűlésen, midőn a háboru előidézte köznyomort gr. Wallis pénzügyminister számosak létét felduló pénzcsoökkentési rendszerével tette; Mednyánszky honfui érzetével szólalt föl ellene, s ez által az általános bizalom részesévé lön. E közben nem mulasztá el megyéje ügyeit figyelemmel kísérni: annak gyűlésein s törvényszékein folytonosan részt vevén. Nyitra neki nagyon sokat köszön; főleg hogy jó utai vannak, örökösének tulajdonítandó. 1820. lépett másodszor házasságra a szellemdus Majláth Ágnes grófnővel, Majláth József statusminister leányával. Az 1820. utáni események nemzetünk egén is súlyos fellegeket hoztak magukkal; pénz és sereg minél hamarábbi kiállítás, s az alkotmányos formák mellőzésével kívántatván az országtól, ekkép az alkotmány alapján lön megingatva. Mednyánszky, ki az 1808-iki országgyűlésen

olly lelkesen tudott áldozni a törvényesség terén, most, valamint 1811-ben is, sietett a nemzet sértett jogai mellett nyíltan szót emelni. Így történt, hogy az 1835-iki országgyűlésen a fejedelem, hallva népe szózatát, törvényileg fogadá a nemzet szabadságait azontul megőrizni, minden három évben országgyűlést tartani, adót és segedelmet csak ez uton szorgalmazni. Tagja, sőt lelke volt azon választmánynak, mely a nádor elnöklete alatt 1828. az iskolák és nevelés tervének kidolgozásával megbizva munkálkodott. Több kötetre rug a munkálat, mely az ő tollából folyt; s mindez csak előzménye volt ama későbbi nagy megbízásnak, mely által hazánk iskolai rendszerének reformátorává lenni rendelve volt. — A tudományos és irodalmi pályán is egyike volt azoknak, kik a százados évek után ismét világítani kezdenek; s ha magasztaljuk fényes politikai pályáját, nem kevésb előszeretettel lehet vissza pillanatanunk literatori életére, mellyen át langesze egy, eddig parlagon maradt új tért nyitott, és világot derített történeti multunkra. S hogy ez érdemeit kellőleg méltányolhassuk, szükséges tekintettel lennünk ama körülményekre, mellyek közt ő literatorrá képződött. Midőn ugyanis 1810. keble szavától ösztönözötve e térre lépett, nemzeti irodalmunk gyenge kezdetének még folyvást első állapotában volt; csak a költészetnek kezdettek egyes virágai általánosb ismeretre jutni; tudományos vállalatról alig volt szó, vagy csak idegen, holt nyelven írott iskolai, házi könyvekre szorítkozott; még a honi történet is, mely a 18-ik század második felében Bél Mátyás, Pray, Katona, Engel által fölélesztetett, mindinkább elhanyagoltatott, s az eddigi tudós nagy művek is hasztalan vártak népszerűsítésre. Sokkal szebb virágzásnak indult a többi felrázott Európában, s kiválólag Németországban a tudomány és irodalom, különösen a Müller János féle történeti iskola, s követője Raumer stb. hatalmas befolyást kezdenek gyakorolni; a birodalmi főváros számos tudósai áthatva valának ez érzettől, s a szorgalmas Mednyánszkyban a roppant tudományu b. Hormayr, a nagy orientalista Hammer-Purgstall, és a statusgazdászati embere gr. Salm Hugo

büszkék valának versenytársukra, kiben munkálataik hő elősegítőjére találtak. Mednyánszkyt szelleme, ügyes tapintata és nyílt észtehetségei a gyakorlatibb ismeretek terére vezérlék, különösen a történettudományira, és pedig a magyarra, annak minden részeiben. E végre egy, Hungaricákkal dus és becses kézi könyvtár mellett nagyszerű kézirat gyűjteményt alapított, mellyek magukban valódi kincset foglalnak. De Mednyánszky nemzetének nemcsak egyszerű történetbuvára s történetírója volt, hanem egyszersmind ős hagyományaink regéink és mondáink ihletett regélője is; ő volt, ki a századok hosszas éje után, a nép hit- és emlékezet-csudás meséit összeszedé, ki már csak a nép fiai ajkain szállongó regéket, mondákat és legendákat fentartani, s a nemzetnek visszaadni törekvék; maga, érzete jól tudván, hogy a hontörténete csak így válhatik népszerűvé s nemzetivé, csak így verhet erős gyököt az ifjak, nők, s az egész nép keblében. Mednyánszkynek 1825. Pesten „Mahlerische Reise auf den Waagflusse in Ungarn“ czim alatt megjelent: Vágfolyóni festői utazása, egy a maga nemében; telve történeti nagy visszaemlékezésekkel, rege és mese, cauda s a természet még csudább tüneményei leírásával. E kiadást nemsokára egy második, és ezt 1844. ismét egy harmadik érte magyar fordításban Remellay Gusztávtól. Mondái mesterileg átdolgozva kijöttek Pesten „Sagen, Erzählungen und Legenden aus der Vorzeit Ungarns“ czim alatt magyaritva (Elbeszélések regék és mondák) Sebényitől 1832. — Munkás társa volt Hormayrnak az annyira korszerű „Taschenbuch für vaterländische Geschichte“ kiadásában, 1820—1830. Sokáig tudós műveit latin nyelven, másokat az egyedül divatozó németen kényszerült írni, mert itthon nem volt tér és mód a kezdő író előtt, annál kevésbbé a therezianumi nevelés német befolyása alól kikerült ifjunak; a körülmények változtával azonban sikerült egyes lelkeseknek Pesten a „Tudományos Gyűjtemény“ megindítása (1817.): s alig hogy ez történt, lapjain azonnal mint magyar író s történettudós tűnik fel Mednyánszky. Közlé benne okirati gyűjteményének legrégibb példányait kivonatban, s ve-

lök e jeles értekezést: „Miként kell az okiratokat magán levéltárakból közleni“; így példával és tanítással indult a jeget megtörni, mely tér, mióta Engel és Kovachich az olly nagy igyekezettel és sokszor kevés sikerrel utattörők elhaltak, ismét parlagon állott. A Tud. Gyűjteményben megjelent tőle „Mátyás király characteristicája; a nevezetes visegrádi emlékirat; Drágffy és Fáy eredeti magyar végrendeleteik“; ugy szinte „Detrekő, Ghymes és Vöröskő remek leírásai“, melyeket gr. Salm Robert jelességükért németre tett át; a Kisfaludy-Bajza Aurorájában „A fogoly herczeg“, történeti elbeszélés és „Szerb királyfi“, rege az ő tollából folyt; becses töredékei közt egy jeles magyar philologiai is maradt fen; összegyűjté a magyar közmondásokat bettisorozat szerint. Egyike volt ő azoknak, kik a magyar nyelv terjeztése ügyében annak megtámadói ellen hatályosan felszólaltak. Ugyanilly erélylyel lépett fel a nemzeti alkotmány becmérlői ellen is. Jellemzőleg tudósít egy illy eset felől b. Hormayr: a bécsi udvarnál lévő francia követ, gr. Andreossy, ugymond ő, egy nagy művet vala kiadandó Konstantinápoly, a török birodalom s a mellék-tartományokról, s többször nyilatkozik a körökben, mikép igen szeretne a magyarhoni rabszolgasági rendszer alapjáról s annak mostani állásáról értesülni. A mint ezt Mednyánszky meghallá, azonnal nemes fölgerjedéssel francia nyelven tömörtörviden, még is alaposan világosítá fel a magyar pórnak földesura- s a koronához viszonyait, mi természetesen a francia fogalomtól jóval különbözött. Számos és velős értesítéseieért, melyek német folyóiratokban jelentek meg, a bajor kir. tud. akademia 1817. tiszteleti tagnak nevezte ki. — 1830-ban helytartósági tanácsos, és 1831. mint kir. biztos működött Pestnek a cholera által kissé felzavart ügyeiben. Tagja volt azon küldöttségnek, mely József nádor által gr. Teleki József előülése alatt a magyar t. társaság alaprajzá- nak és rendszabásainak megalapítására volt kinevezve; mellynek alapítóitól igazgató, 1832. pedig az akademiától tiszteleti tagul neveztetett. 1833. mint kir. biztos Torontálmegye s a kikindai kerület közt fenforgó villongásokat mindkét részt

kielégítőleg, szerencsésen bevégezte; ugyanez évben k. udvari tanácsossá és cancellariai előadóvá, 1835. pedig trencsén-i főispáni helyettesé neveztetett. 1836. érte őt a legnagyobb megbízások egyike. Erdélyben a k. kamara állapota s igazgatása végkép elhanyagoltatott, s a kezelés minden ágában legnagyobb zavar és pangás uralkodott; e rendetlenség kipuhatólására, orvoslására Mednyánszky küldetett ki. E terhes feladatot két évi folytonos működés által szerencsésen megoldá; miközben 1836. maj. 8-án valóságos belső titkos tanácsossá, maj. 10-én a k. kamara alelnökévé, 1837. pedig Nyitra megye főispánjává nevezteték. — 1839. az iskolák rendezésének szüksége mindinkább követeltetvén, erre a kormány egy különös bizottmányt nevezett, mellynek elnökévé az ez ügyben fáradhatlan Mednyánszky tétetett olly megbízással, hogy Magyarország számára a kor és körülményekhez alkalmazva egészen új tanodai rendszert készítsen; mit ő teljesített is: de ernyedetlen munkássága gyümölcseit nem élvezheté. Az 1836. országgyűlésre következett szomorú események felzaklatták a honfiak keblét, s a sérelem orvoslása hangosan sürgettették, követeltették az 1839. országgyűlésen; s Mednyánszky közremunkált úgy, hogy a nemzet kívánatai teljesültek. Ő volt megbízva a nemzeti bank tervének kidolgozásával. 1842. főkincstárnoki méltóságra emeltették. Az 1844. országgyűlésen jobban el volt foglalva, mint valaha; mellynek lefolyta alatt a jó ügy mellett mit sem hagyott kísérletlenül: egészségét, nyugalmát, végső erejét feláldozva törekedett a dolgok állásán segíteni; s miután minden erélye megtört a pártok vésztorlatin, az 1844. jun. 15-én bevégezett nyitrai tisztujtítás életébe kerülő küzdelmei után, a még 17-én házába nem értnek a galgóczi várfalai közt repedt meg szíve honaért, mellynek ő szívvel-lélekkel valódi fia volt, s e volt a kór, mellyben kimult. — y.

Megyeri Károly, családi néven Stand, szül. 1797-ben Megyeren, hol atyja gazdatiszt volt. Innen kölcsönözte nevét is, melly feledhetlen lesz a magyar színészet évkönyveiben, melly 26 éven keresztül volt a nemzeti színpad büszkesége.

Eleinte gazdasági pályán kezdett működni, később azonban megkedvelvén a színészetet, Kilényi társaságába, innen Sándorfi-éba lépett. Egy ideig maga is vezete vándor-színész-társaságot. A pesti nemzeti színház megnyitása óta folytonosan egész halálaig, melly 1842-ben következett be, itt működött, kizárólag comicus szerepekben rendkívüli sikerrel. Cselszövő szerepekre szinte alkalmazható volt. Vörösmarty következő epigramot irt a jeles comicus halálára:

„Milly nevetés ez alatt? mi öröm van a síri világban?

„A komor árnyak közt Megyeri szelleme jár“. — k.

Méhes Samuel, szül. Erdélyben 1785-ben. Iskoláit a kolosvári ref. collegiumban végezte. Innen Bécsbe ment, s az ottani egyetemenél hallgatta az orvosi tudományt. Később e pályáról lemondott, s Heidelbergbe ment magát tanárságra képezendő. Még Heidelbergben volt, midőn az erd. ev. ref. consistorium által mathesis és physica tanárának neveztetett. Székét elfoglalván, a consistoriumnál több fontos hivatalokat viselt. Az 1834-iki országgyűlésen mint Kolosvár város képviselője jelent meg. Írói pályán mint az „Erdélyi Híradó“ 16 éven át szerkesztője tüntette ki magát. Ezenkívül kiadta Némethon-, Holland-, Belgium-, Schweiz- és Tyrolban tett utazásáról szóló „Utijegyzeteit“, és egy „Elemi Algebrát“ az alsóbb osztályok számára, 1846-ban. Kiadója volt abbé Barthelémy híres Anacharsisának magyar nyelven. Meghalt 1852. utód nélkül: tetemes vagyonát, mellyet leginkább borkereskedés által szerzett, jótékony czélokra hagyományozván. — k.

Melótai Nyilas István, debreczeni tanító, majd Bethlen Gábor fejedelem udvari papja, e magyar munkákat szerző: „Mennyei tudomány szerint való Irtovány“. (Debreczen, 1617.). „Agenda azaz: az anyaszentegyházban szolgálat szerint való cselekedet; mellyben a Sacramentumok kiszolgáltatásának és a Házasulandók egybeadatásoknak Módja megíratik“. (1621.). „Speculum Trinitatis, az az a sz. Háromság egy bizony örök Istennek, a Bibliában, Zsidók írásaiban, Kontziliümokban, mint valami Atzél-Tükörben való megmu-

toztatása; melyben az Enyedi sz. Háromság elleni könyve meghamisittatik“. (U. o. 1622.). — y.

Mentovich Ferencz, szül. 1824-ben Erdélyben. 1850 óta hely. hitv. tanár Nagy-Körösön. Számos, a lapokban szét-szórt költeményein, s egyéb nagyobbára szépirodalmi dolgozatain kívül, birunk tőle „Uniodalok“-at. (Kolosvár, 1848.). Fordította Jánosi Ferenczczel és Szász Károlylyal Schödler „Természet-könyv“-ét. (Pest, 1852.). Meghalt ez évben. — k.

Mester István, szül. Gyöngyösön 1815-ben, s itt vég-zé gymn. tanpályáját. 1832-ben az egri növendékpapok közé felvétetvén, a philosophiát és theologiát Egerben hallgatta. 1838-ban Rosnyón felszenteltetvén, káplánul először Sziha-lomra, később Egyekre rendeltetett, s itt irta a „Hirnők“ melléklapjába, a „Századunk“-ba, pár első cikkét. 1841-ben Egyekről Egerbe neveztetett tanulmányi felügyelővé, hol mint ilyen egy évig helyettesítette a természettan betegen fek-vő tanárát. 1843-ban, a megyei képezdébe ment át rendes tanáru; mely akkor közrehatásával szerveztetett ujja. Még ugyanazon évben megtörténvén az ujon föllállított öt országos képezdek egyikébe, Miskolczra kineveztetése, 1844-ben an-nak tanári székét elfoglalta s töltötte be négy évig: egyike lévén azoknak, kik 1845-ben a némethoni, különösen bajor képezdek kezelésének tanulmányozására kiküldettek. Mint ké-peздеi tanár főleg a nevelést és tanítást tárgyazó több cikke-keket, leveleket és könyvismertetéseket tett közzé, részint a „Rel. és Nev.“-ben, részint annak melléklapjában, az „Egyh. és Lit. Lapok“-ban. Miskolczon az akkori pártforrongás ideje alatt a megyei teremben szónoklata, a hirlapokban pedig jeles cikkei által kelt ki egyháza s a conservatív párt védelmére. Cikkei nagyobbra szta a „Nemz. Ujs.“-ban jelentek meg név-telenül. 1847-ben jelent meg tőle illy czimű öt ivnyi röpirat: „Nézetek a káptalanok, apátok és prépostok országgyűlési szavazat-jogáról“, melyben Beke Kristóf adatai nyomán a felvett tárgyat történelmi s politikai szempontból vette viza-gálat alá. — 1848-ban csendes magányába Sajó-Vámosra vo-nult, hol mostanig is buzgón lelkészkedik. Itt fordította

magyarra Martin Konrádnak „Katholika Religio tankönyvét“, mely a Sz.-István-Társulat által kiadva mult évben jelent meg két kötetben, az egri lyceumi nyomdában. — k.

Mészáros Imre, r. k. esperes és plebános, szül. 1811-ben Muzslán akkor Esztergom-, most Komárommegyében. Elvégezvén ugyanott az elemi tanulmányokat, 1821—1828. az esztergomi gymnasiumban tanult; ezentul 2 évig mint esztergommegyei növendékpap a nagyszombati lyceumban a philosophiát, s négyig a theologiát hallgatta. 1834-ben pappá szenteltetvén, két évig káplán volt; 1836-ban a nagyszombati lyceumban magyar nyelv és irodalom rendes tanára, egyzersmind hitszónok és tanulmányi felügyelő, 1837-ben egyzersmind hittanár is egészen 1840-ig; ekkor természettanár 1845-ig; azután szentszéki jegyző az esztergomi szentszéknél 3 hónapig, erre helynökhivatali titoknak; 1847-ben helynökhivatali cancellár, s 1848-ban vadkerti plebános és alesperes lett. Mint növendékpap 1832-ben a n.-szombati növendékpapság magyar iskolájának létrehozásában, szervezésében lényeges részt vön, s annak főjegyzője volt; 1833-ban az előljárók által felszólítva, társainak a m. nyelvtanból leczkéket tartott; s ekkor irta a most is kéziratban lévő „Magyar nyelvtant“. Később mint professor, fordította a „Keresztelés és keresztény házások megáldásakor rövid beszédek“-et (Posony, 1841.); a „Szavalástan“-t készítette Hemsius szerint (Nagy-Szombat, 1840.); 1838-ban megjelent „Egyházi beszéde N.-Szombat sz. k. várossá emeltetésének hatszázados örömnünnepére“. Posony, 1838.—1844-ben az újra föléledt növendékpapi magyar iskolának vezetője s felügyelője volt 1845-ig. A régi magyar nyelv-emlékek számára a Nagyszombat városi levéltárból több százra menő érdekes magyar leveleket kikeresett és leirt, mellyek egy része a Régi Magyar Nyelvemlékekben már megjelent. 1850-ben fordította s átdolgozta Deharpé jezuítának ugynevezett regensburgi katekismusait, mellyek czimei: 1) Elemi katekismus kat. kezdő tanulók számára; 2) Kis katekismus kath. gyermekek számára; 3) Közép katekismus kath. tanulók számára; 4) Nagy katekismus; 5) A religio történe-

tének vázlata; megjelentek és folyvást nyomatnak Egerben. 1853-ban készített a cs. k. cultusministerium megbízásából magyar abc-ét, mely Bécsben jelent meg. Mint vadkerti al-esperes, egyszersmind a kerületbeli elemi iskolák, és az angol kisasszonyok balasagyarmati intézetének felügyelője s gondnoka. — k.

Michnay Endre Daniel, szül. 1804. jun. 22-én N.-Lévárdon Posonymegyében. Tanult otthon, 1816 óta a posonyi evang. s a pápai reform. tanodákban, 1828—1831-ig a lipcsei és göttingi egyetemeken. Hivataloskodott 1832 óta Posonyban, mint lyceumi helyettes-tanár, 1833 óta Modorban mint evang. gymnasiumi igazgató, 1838 óta Posonyban mint ész-jog- és államtanár. 1853 óta a posonyi evang. főiskolának igazgatója s tanára. — Kiadott iratai: „Buda városának törvénykönyve 1244—1421-ig“. Kiadták Michnay Endre és Lichner Pál (Posony, 1845.). „Statistika“ (Posony, 1846.). „Néhai ratkóczi Skaricza Gábor életrajza“ (Posony, 1847.). „Tudositvány a posonyi evang. főiskoláról 1853/54-ben“. (Posony, 1854.). Azonfelül irt több iskolai programmokat, iskolai javaslatokat, üdvözlő s alkalmi beszédeket latin és magyar nyelven. — k.

Miháltz István, szül. 1726. dec. 25-én Rettegen Erdélyben. Hajlamát követve a jezsuiták közé állott, s végezvén tanulását, miután Gyöngyösön, Eger- és Esztergomban a latin nyelv elemeit, Kolosvárt a költészetet és szónoklatot, Ujbányán a szemlélődést, Nagyszombatban ismét a szónoklatot és 1759-ben az ethikát tanította volna, az evangeliom hirdetésével bizatott meg Kalocsán, Székesfejérvárt és Kolosvárott. Velős előadása által országos hirre kapott. Meghalt 1772. Magyar művei: „Okosok hite“. Kolosvár, 1765. „Keresztény Seneca, az az keresztény virágocskák, melyek Annaeus Seneca leveleinek gyönyörűséges kertéből szedettek“. U. o. 1768. Versekben van írva. — k.

Molnár Albert, szül. 1574. sept. 1-ső napján Senczen Posonymegyében; innen Senczi mellék nevezete. Végezvén Győrött, Debreczenben és Gönczön tanulását, kül-

földre vándorlott az akkoriban nagyhírű wittenbergi s heidelbergi tanodákba. Ezután három évet töltött a strassburgi Vilhelmiták collegiumában, hol 1595. kítettő elméele miatt tanári koszorura érdemesítették; erre két évig mulatott Romában, Angliában és egyebütt. Terjedelmes ismeretei által hirre kapván, 1598. a sárospataki collegium előjárói őt tanárnak, Bethlen Gábor fejedelem a gyulafejevári, a Batthyányi család pedig a németujvári iskolák igazgatására hívták meg: de ő a külföldön megízlelt kényelmet tovább is élvezendő, az oppenheimeri iskolák igazgatását tartván meg, haza jönni nem szándékozott. Azonban Bethlen Gábor ismételt kéréseinek végre engedve, 1629. megválván Oppenheimtől, midőn a fejérvári tanintézet kormányát átveendő Erdélybe sietett, jóakarója meghalt, s ő hivatal nélkül maradt. Családjával Kolosvárt huzta meg magát, hol szívfájdalmában 1630. meg is halt. Ő vala egyike e század legjelesebb philologusainak. Több munkát irt, másokat pedig honi nyelvre fordított. Illyenek: „Lexicon Latino-Graeco-Ungaricum et Ungaro-Latinum“. E szótárt, melly 1608. jelent meg Frankfurtban, eleve csak deák és magyar nyelven készítette, s csak később bővítette görög szavakkal. Holta után jóval Beer Kristóf beigatván a szavak német jelentését is, 1708. nyomatta ki Nürnbergben. „Grammatica Hungarica“ (Marpurg, 1609. és Hanoviae, 1610.). E művet irta a magyar nyelvet megtanulni vágyó Móríc hesseni fejedelem felszólítására, ki azt ki is nyomatta. „Postilla Scultetica, azaz a vasárnapokra és főünnepekre rendeltetett evangeliumoknak Magyarázatja“. Oppenheim, 1617. Ajánlásában e két distichon olvasható:

„Az szent könyvek után, kiket az nagy apostolok irtak,

„Ennél jobb könyvet, még soha senki sem irt.

Majd megemlítvén szenvedéseit, így vigasztalja magát:

„Számkivetésben járt ez földön Chrisztus urunk is,

„Járjuk el ez járást hát mi is ő tagjai.

Magyaritva kinyomatta az 1617. Heidelbergben tartott jubilaumot; ajánlván azt Bethlen Gábornak. Ügyesen fordította „Sz. Dávid Zsoltárait“. Szinte magyarra fordította „Calvi-

nus János az keresztény hitre igazán tanító könyvét“ s kinyomatta Hannauban, 1624. — Asztalos András nagyszombati kerekedő buzditására, Károlyi Gáspárnak Vizsolyban kijött bibliáját a hassiai fejedelem költségén nagy fáradsággal kiadé alakban 1608. Hannauban és 1612. Oppenheimban kinyomatván, nyelvtani hibáit is megigazította. „A legfőbb Jó-ról, melyre a Világ mindenkoron vágyódik, a Biblia és a világi sokféle Historiákért és Példákért olvasásra kedves és hasznos könyv“. Lőcse, 1630. Ajánlva jótevőjének, Darholtz Ferencznek. — y.

Molnár János, szül. 1728. jun. 13-án Györmegye Csecsény nevű helységében, hol atyja molnár volt, és Szabó Jánosnak hivaték. Középtanodai tanulmányait Győrött és Pósonyban végzé; s itt fogadta termékeny elméje magába a tudományok kihintett magvait, itt képzé ki szívé az erkölcsiségre, melynek érdemes élet szokott gyümölcse lenni. 1745-ben jezuitává lön; mivel e rendnek érdeme, tekintete, munkássága fölötté nagy volt az idétt honunkban is. Kiállván Bécsben az ujonczévet, 1748. Szokolczán ismételve tanulá a humaniorákat; utóbb Gratzban a philosophiára, majd Kassán a theologiára fordítá nagyra törekvő ügyekezését: milly jeles eleme-nettel? tanusítják tettei s tudós munkái. — Molnár maga szorgos előkészítése után fogott a nevelő s tanító munkásságához, és ebben léposónként haladott. Tanította S.-Patakon a 3-ik és 4-ik nyelvtani osztályt. Kassán az 1-ső és 2-ik, Esztergomban a 3-ikat, Budán és Nagyszombatban a szónoklatot egy-egy évig; 1759. pappá szenteltetvén, Nagyszombatban az ethikát, majd az ékesszólást, 1763. két évig a philosophiát: majd az ismétlők tanára lön Győrött; mig utóbb a sz.-írás fejtegetése, végre a budai gymnasium igazgatása bízott rá. Ez utóbbi hivatalban 1769. Kolosvárt is működött. 777⁰/₁-ben Budán, 1772. pedig Győrött adá elő a dogmatica theologiát. Itt érte őt szerzetével együtt a csapás; és Molnár már 1773. Patachich Adám nagyvárad-i püspök theologusa és könyvtárnoka volt, s érdemei tekintetéből a budai kir. gymnasium igazgatójává, majd a kir. egyetemi tanács

ünökévé nevezteték. Molnár volt első, ki tanítványai számára kézi-könyveket nyomtatott; előmozdítá honi irodalmunkat, nemzeti csinosodásunkat minden erejéből, tudván, hogy ki a külföldiekhez szit inkább, az hazájában idegen, és nemzetének árulója. Munkáit, főleg a magyarul írottakat kapva kapták, és annyira becsülték, hogy a posonyi, ötszáznál több növendékpapot ápoló seminariumban egy sem találtatnék, ki azokat nem olvasta s belölők ne tudósult volna. A tanítói nehéz pályán 22 évig fáradozott, s igazgatói hivatalt 10 évig viselt; és majdnem 20 évig volt szepesi kanonok és a sz.-szék tagja. Rendének eloszlása után szombathelyi tiszteletbeli kanonok és kir. tanácsossá, majd belakuti apáttá nevezteték, végre szepesi kanonoksággal jutalmaztatott meg. Valamint maga szünet nélkül dolgozott, úgy a gondja alá bízott növendék-papságot is folytonosan tüzelte a magyar irodalom előmozdítására. Miután idősült korának és munkásságának terhére fölemelkedett állhatatossággal sokáig viselte, a nyavalyák súlya alatt összeroskadott 1804., érdemes életének 76-ik évében. Gazdag könyvtára a szepesi káptalanra, mellynek csilloga volt, szállott. Nevezetesebb magyar munkái ezek: „A régi jeles épületekről, kilencz könyv“. Nagyszombat, 1760. „A megtért reformatus elmélkedéséről, négy könyv“. U. o. 1763. „Az igaz penitencia-tartó bűnösnek eleven példája“. U. o. 1763. „Az anyaszentegyháznak történetei négy szakaszban“. U. o. 1769—1771. és 1788. „Pásztor ember“. Posony, 1775. „Az oktáriszentségről és áldozatról a reformatusok paizsa ellen hármaz könyv“. U. o. 1775. „A jó nevelésről XV levelei“. Posony és Kassa, 1776. „Magyar Fisika avagy a természeti-ekről. Newton tanítványinak nyomdoki szerint“. Posony, 1777. „A ó és új testamentomi sz. historiának sommája“. Buda és Nagyszombat, 1777. „Egész esztendőnek vasárnapira és ünnepeire szolgáló predikátiók“. Posony és Kassa, 1777. „Magyar könyvház XX szakaszban“. 1753—1803. „A közönséges keresztény hitnek sommája“. Pest, 1793. Magyarosította az Iliást, és latinul mintegy 10 munkát írt. — y.

Messzóczy Institutoris Mihály, szül. 1732. sept. 14-én

Bisztricskán Turóczmegyében, nemes, de szerencsétlenségek által elszegényedett szülőktől. 1738. kezdette szülőhelyén tanulását; a gymnasiumi tanfolyamot ugyanott, és Ivánkafalván hallgatta. 1749. a posonyi anyaiskolát kereste föl. Magyarul ekkorig keveset tudott; miért is rokona Lehoczky Daniel által Debreczenbe küldetett; honnan két év lefolyta alatt megtanulván a magyar nyelvet, visszasietett Posonyba, tanulását bevégezendő. 1756. Wittenberget látogatta meg; 1758. a posonyi ágostai vallás-gyülekezet által tót-magyar predikátori hivatalra hivatván, azt elvállalta, s feleinek ügyét holtáig, melly 1803. oct. 7-én következett be, emelni törekedett. Magyar nyelven írt nevezeteseb munkái ezek: „Két predikátzio, toldalékul Arnd postillájához“. Posony, 1776. „Krisztus kinszenvedése“. U. o. 1773. „Magyar imádságos könyv a közkatonák számára“. U. o. 1798. Több tudós munkához írt ajánló s előljáró beszédet. Említésre méltók alkalmi beszédei is. — y.

Mossóczy Zacharias, szül. 1542. Posonyban, hol atyja László 1539 óta a magyar k. kamara jövedelmeinek beszedője volt. Alsóbb iskoláit Nagyszombatban járta, mellyek bevégeztével a nyitrai egyházmegyébe lépett, s már 1562. mint kanonok jelenik meg. 1573-ban mint olvasó-kanonok, püspökhelyettes, trencsényi főesperes és k. tanácsos, a tinninai püspökségre emeltetett. Nagy tudománya s fényes erényei tekintetéből 1578. pilisi apáttá, és váci, 1582. pedig nyitrai püspökké nevezteték. Meghalt 1587. jul. 20-án, élte 45-dik évében. Telegdivel sokat fáradozott az országgyűlési végzetek összegyűjtésében. Horányi „*Memoria Hungarorum editis scriptis notorum*“ czimű derék műve II. köt. 661. l. mondja: Poeta, historicus et jurisconsultus concinnavit Regum Hungariae vitas, quas praefixit singulo decreto. — y.

Munkay János, született 1820. jul. 13-án Nagyaluban Árvaországban. Elemi iskoláit édes atyja vezénylete mellett otthon, a gymnasialis osztályokat Rózsahegyén és Egerben végezte. 1837-ben fölvétetvén a szepesmegyei papnövendékek közé, a bölcsészeti tudományokat Egerben hallgatta. 1841-ben

elvégezvén a másodévi hittani osztályt, bucsut vett a szepesi papnöveldétől, s majd Pesten, majd Bécsben a magyar és német irodalom művelése, a philosophiai s hittani munkáknak szorgalmas olvasása mellett, gyermekek tanításával foglalkozott. Időközben oljárt az egyetemi nyilvános felolvasásokra, s az austriai birodalom nevezetesebb városait látogató meg. 1848-ban megjelent Nagyszombatban, s a II. III. és IV. évi theol. tanfolyamokból a nyilvános próbatételeket jelesen kiállván, az esztergomi papnövendékek közé fölvétetett, s 1850-ben, áldozópappá szenteltetett. Balassa-Gyarmaton működött mint segédlelkész, s legközelebb kékkövi plebánossá nevezetett. Több rendbeli értekezésein kívül magyar nyelven a következő könyveket írta: „Korunk főtévedései a Religio körül“. Pályakoszoruzott munka. „A bold. szűz Máriának szeplőtelen élete“. „Mennyei Nefelets“, ima- s épületes könyv a mivelt ker. katolikusok számára. „Istennek földi országa Európában, vagy is: milyen viszonyban áll a katholicismus benső hitélete, azaz a hit és erkölcs emelkedése annak külterjedelméhez képest 1840 óta Európában“. Pályakoszoruzott munka. — k.

Nagy-Ajtai Cserei Farkas, szül. 1719. régi ősei házában a csiki székely-székekben. Atyja János volt, ki őt a kolosvári nemes ifjak növeldéjébe adván, nevelésével a híres Kaprinay jezuítát bízta meg, kinek vezérlete mellett 1742. iskolai pályáját be is végezte: tantársai közt mindig első jeles lévén. Az intézetet mint bölcsészeti tudor hagyván el, b. Henter Dávid ítélőmester oldala mellett kezde gyakornokoskodni. Mint iparkodott itt a tudományokban előhaladni, munkái mutatják. Idővel a k. táblánál nyert alkalmazást. 1753. Csikszék részéről a szebeni országgyűlésre követül küldetett. Következő évben az erdélyi cancellariához áttétetvén, 1761. előadóvá nevezteték. Mária-Theresia által hűsége s tántoríthatlan egyenessége miatt nagyra becsültetett. Midőn egyfelől minden, hivatalát érdeklő tárgyakat maga folytatott, s legkisebb részben sem engedett csak betűt is idegenek által leiratni; másfelől mások ügyében egész foliantokat írt. E mellett ápolója s mi-

velője volt a tudományoknak, s fontos munkákat irt nemzeti nyelven. Nyomtatásban ezek jöttek ki: „A boldogságos szűz Mária tiszteletét magában foglaló laurétomi Litania magyar versekben. (Bécs, 1772.). „Magyar és székely asszonyok története“. (Kolosvár, 1809.). A többi kéziratban maradt. Különös szorgalommal gyűjtögette a régi kéziratokat, tudományos izléssel a könyveket, nevezetesen a magyar történetet illetőleg koráig kijötteket. Meghalt Bécsben, 1782. dec. 9-én, 64 éves korában. — y.

Nagyfejeő Mihály, orvostudor, szül. Szolnokmegye Nagyiván helységében, 1807. sept. 6-kán. Első tanulását szülőhelyén kezdé; gymnasialis pályáját Gyöngyösön, Pesten és Egerben végzé; 1824-ben kispap lett Egerben, s mint ilyen végzé ugyanott a philosophiát, s 2 évig a theológiát. 1827-ben kilépván a seminariumból, Pestre orvosi tanfolyamra ment. 1833. febr. 9-én orvos-doctorrá graduáltatott, s aprilhóban Egerben telepedett meg. 1835-ben Heves-Szolnokmegye tiszteletbeli, 1849-ben rendes orvosává neveztetett. 1850-ben a cs. k. kormány által neveztetett megyei főorvossá, de e hivatalt el nem fogadhatta. Jelenleg Egerben mint a Foglárféle nevelőintézet és Angol kisasszonyok leánynevelőjének rendes orvosa sikerrel működik. — Mint orvostanuló több fordításokat készített és közlött név nélkül, s egy elbeszélést az „Urania“-ban, s egyet Kovácsóczy zsebkönyvében. 1831-ben jelent meg tőle Wigand Ottonál „A cholera mint járvány Indiában s most Európában“ című műve. 1839-ben leírta „az egri fördőket, mellymunkája német fordításban is megjelent. — k.

Nagy János, szül. 1809. Szombathelyen Vas megyében, hol kitünő előmenetellel végezván a szépművészeti és bölcséleti tanulmányait, 1827. a szombathelyi püspöki megye papnövéndékei közé fölvétetett: hol a francia nyelvet is sajátjává tévén, a hittudományok első folyamának jeles bevégzése után 1829. a pesti papnöveldebe küldetett. Itt a keleti nyelveket különösen tanulmányozta, s ezekben 1830. olly sikerrel haladott elő, hogy többféle kéziratban fenlévő, arab és syr verseken kívül, a magyar egyetem félszázados ünnepére is

arab nyelven írt versekkel tisztelkednék. Érdekes e verseszet azon tekintetből is, mivel első, mely e nemben Magyarhon nyomdáiból kikerült. Ugyanazon évben az egyházi történetből föltett e jutalomkérdésre: „Mi volt a ker. anyaszentegyház tanítása a három első században?” latin nyelven felelvén, dolgozata legjobbnak, s az ezen ünnepélyre vert emlékpénzre méltónak ítéltetett. Ugyan a központi intézetben szerencsés lön előjárói által idegen ajku növendéktársainak a magyar nyelvben tanítóul kijelöltetni, s e rendkívüli tanárságot két évig folytatván a papnövendékek számára egy, a keleti nyelvek rokon képeivel felvilágosított magyar nyelvtant írt, mely „Grammatica linguae ungaricae cum parallelismo inter aramaeam, hebraeam, arabicam et ungaricam ducto” (Pest, 1832.) czim alatt jelent meg. Legjobb nyelvtanaink egyike. 1831-ben a pesti növendékpapság közt alakult magyar iskolának első rendes elnökévé megválasztatván, első évi „Munkálatai a pesti nevelékpapságnak” az ő vezérlete alatt készültek. 1832-ben ő volt indítója a „Gréczi Catechismus” magyarításának, mely Szalay Imre, akkor a lelkipásztorság tudományának egyetemi tanára közredolgozásával csakugyan ki is adatott. Hittanulói pályája leforgása után 1832. pappá szenteltetvén, öt hónapig Baltavárott, és három évig Rábaszent-Mihályott káplánkodott. Ez idő alatt a magyar irodalom mezéjén folytonosan munkálódván, az ujságokban névtelenül, Szalay „Egyházi beszédek Gyűjteményé”-ben neve alatt megjelent értekezésein és sz.-beszédein kívül, 1833. a magyar t. társaság által kitett első nyelvtudományi kérdésre benyújtott felelete tiszteletdíjra s nyomtatásra lön méltatva: mely „A magyar nyelv szóalkató, s modosító ragainak nyelvtudományi vizsgálata” (Buda, 1834.) czim alatt ki is adatott a Nyelvtudományi Pályamunkák 1. kötetében. A pesti egyetem hittudományi karától nyert tudori koszoru emlékeül tartott értekezése: „A jó lelkipásztor képe”, az „Egyházi Tár”-ban és külön is megjelent (Pest, 1835.). Megürülvén a szombathelyi papnöveldében a tanulmányi igazgatóság, arra, valamint a káptalani káplánságra is ő nevezteték ki 1836. s következő évben az

akkor Szombathelyt nem tanított honi köz- és magán-törvényt a növendékpapoknak rendkívüli órákban kezdette előadni. 1839-ben ugyanott kedvencz studiumának, a keleti nyelvek és sz.-irási tudományok tanszékét elnyervén, azt jelenleg is férfiasan tölti be. Mint tanulmányi felügyelő ismét pályázott a második nyelvtudományi kérdésre, s 1836. felelete tisztelet-díjjal koszorúztatott. Megjelent nyomtatásban e cím alatt: „Tiszta magyar gyökök“ (Buda, 1830.), a Nyelvt. Pályamunkák II. köt. Nagy szorgalommal készült „Hierolexicon polymathicum latino-hungaricum“; Latinmagyar köztanulatos egyházi műszótár“ (Szombathely, 1845.) című munkája a magyar k. egyetem hittudományi karának Horváth-Szilasy féle jutalmára érdemesítették. Irt a Tudományos Gyűjteménybe, Sionba, Athenaeumba, Religio és Nevelésbe több érdekes cikkeket. Irodalmi érdemeinél fogva a magyar t. társaság már 1833. nov. 15-én levelező, 1838. sept. 1-én pedig a nyelvtudományi osztályban rendes tagjává választotta; székét illy című értekezéssel „A nyelv általános alap- és hasonlításai vezérelvei, Szem keleti nyelvсарядékainak a magyarral hasonlatos képeivel“ (Évk. 5. k. 3—56. l.) foglalván el (1842.). Munkás tagja volt osztályának; a „Magyar nyelv rendszere“ befolyásával készült. Kassai József levelező tag felett ő tartja „emlékbeszédet“ 1842. nov. 24-én a magyar t. társaság nagygyűlésében. (Évk. 6. k. 104—118 l.). — y.

Nagy Ignác, szül. 1733. jul. 25-én Székesfejérvárott. A hittudományokat mint veszprémmegyei növendék Romában, a kereszténység székvárosában végezé; honnan ismeretgazdagon visszatérván 1759. tiszteleti, 1760. pedig már valóságos kanonokká, és kaposfői préposttá nevezteték. Az egyházi s polgári törvényekbeni jártassága tekintetéből 1775. k. táblai főpap, következőben helytartósági tanácsos és drivesti czimzetes, 1777. pedig székesfejérvári első megyéspüspök lön. Meghalt 1789. dec. 9-én Pesten. Alapos tudományát hirdetik hátrahagyott munkái, mellyek közül magyarok ezek: „Az igaz ajtatosságról“ (Pest, 1779.). „A ker. hit és erkölcsbeli tudomány“ (Posony, 1786.). „Az oltári szentség-

ről" (Pest, 1777.). „Vasárnapi és ünnepnap i énekek". „Keresztény imádságok" (U. o. 1786.). „A szent Lélek imádsága" (u. o. 1787.). Sz. beszédeit, melyeket mint püspök mondott, kéziratban hagyta. — y.

Nagy Ignác, szül. 1810. Keszthelyt, hol atyja gazdatiszt volt kamarai szolgálatban. Iskoláit Gyöngyösön, Ujvidéken, Baján, Pécsen, Budán és Pesten végezte: illy sok helyen azért, mivel atyja nem akará, hogy egy városban sokáig maradván, a pajtasságot megszokja, s e miatt a tanulást elhanyagolja. Németül verselni már gymnasista korában kezdett. Midőn 1829. Pestre jött, magyarul nagyon keveset tudott; mert ekkorig mindenütt német ajku családok körében szállásolt: atyja ugy akarván, hogy e nyelvet, valamely hivatal biztosb elnyerése végett, tegye egészen sajátjává. Egy szabolcsi származásu lelkes hölgygyel ismerkedvén meg, általa s ösztönzésére először is Kisfaludy Károly Aurorájában vevé figyelembe a magyar irodalmat, de magyarul írni csak 1833. kezdett holmi apróságokat. Nagyobb czikkekkel 1835. lépett fel. Tanulmányait 22 éves korában bevégezvén, házasságra, s Budán a magyar udvari kamara szolgálatába lépett. 1837. csinos beszélyei által kezdé magát feltünnővé tenni. Ugyanczen évben a Jelenkor segédszerkesztője lett, s politikai lapjainkban az újdonsági rovatot ő alapítá. 1844. közepén elhagyván Helmezyt, a Budapesti Hiradó Hirharangját kezdé kongatni éles, hatásos modorban. 1839. ben saját költségén indította meg a „Szinmütárt", s ebből három év alatt 48 füzetet adott ki, összesen 56 résziint eredeti, résziint fordított szindarabbal; köztük 12 sajátja. 1842-ben nagy figyelmet gerjesztett az Athenaeumban „Zajtay" név alatt megjelent „Budapesti élet" czimü éles; csipős torzképei, s a magyar t. társaság által 100 darab aranynyal jutalmazott „Tisztujítás" (Pest, 1842.) czimü szinműve által. Különféle zsebkönyvekben, folyóiratok- és szépirodalmi lapokban megjelent beszélyeit s jelesb dolgozatait összegyűjtve e czimek alatt birjuk: „Nagy Ignác munkái" 3. k. „Beszélyek" (Buda, 1843. 3. k.); „Torzképek" (u. o. 1844. 4. k.); „Haj-

dan és most“ (u. o. 1845. 2. k.); „Magyar titkok“ (1844—1845. 12. füzet.); „Menny és pokol“ (u. o. 1846. 3. k.); „Szunyogok“. „Az életuntak“ (vigj. u. o. 1840.). Nemcsak eredeti műveinek igen nagy száma, de fordítmányai is élénken tanúsítják az ő páratlan munkásságát. A szorgalom annyi tehetséggel tán egy magyar íróban sem egyesült, s bár sok művein észrevehető a gyors és könnyű dolgozás, de azért legtöbb munkáját leleményes ész, és humor bélyegzik; előadása, nyelve sima tiszta, folyékony, világos. Ő szerkeszté a Kisfaludy-Társaság kiadta „Külföldi Regénytár“ czimű gyűjteményt. Irodalmi érdemei tekintetéből a magyar t. társaság 1840. sept. 5-én levelező tagjává választotta, 1842. pedig a Kisfaludy-Társaság sorozá munkás tagjai koszorujába. 1849. kezdetével „A magyar Életképek“ szerkesztését vállalta magára. Később „Hölgyfutár“ czimű szépirodalmi lap megindítására nyert engedélyt, melly lapot e folyó év elején bekövetkezett haláláig szerkesztett; a tulajdonosi jog jelenleg is özvegyére van ruházva. — y.

Nagy Imre, szül. 1818. febr. 8-án Kun-Kis-Ujszálláson. Alsóbb iskoláit ott, a felsőbbeket Debreczenben végezte jeles előmenetellel. Egyike volt az ottani collegium iparkodóbb növendékeinek, ki Péczely József buzdítása és vezérlete mellett a magyar irodalommal megismerkedvén, nemesb izlésű művek alkotásában gyakorlák ifjúságukat; és így poetai zsengeit a 16 éves próbálkozóznak a Péczely Lantjában olvassuk (1834—1835.). A bizodalom, mellyet készsége iránta tápláltatott, okozá, hogy 1839. a költészet rendes tanítójává neveztetnék; de mielőtt hivatalát elkezdhette volna, régi baja, a köhögés nagyobb mértékben megújult; s ennek következtében egész életműszere annyira megromlott, hogy kénytelen volt fölmentését kérni. Előljárósága helyét ideiglenes oktatóval pótolá, de ő e kiméletnek hasznát nem vehetve elhalt 1840. jan. 31-én: miután a Kisfaludy-Társaság költői első jutalma néhány nappal előbb neki ítéltetett. A Lantban és Athenaeumban megjelent darabjain kívül számos verse maradt kéziratban, mellyeket testvére bocsátott napfényre. — y.

Nagy Károly, szül. Révkomáromban a mult század végén. Már gyermekkorában szenvedélylyel tanulmányozta a természet- és vegytant. Egy ideig Bécsben tartózkodott, hol az európai főnyelveket sajátjává tette. Több előkelő tudósokkal és mágnesekkel megismerkedvén, beutazta Angliát, Franciaországot, meglátogatta Amerikát. Mint gr. Károlyi Lajos gazdasági tanácsosa, egész 1845-ig Bécsben lakott, s hivatalos ügyein kívül a tudományoknak élt. 1839-ben átvette gr. Batthyányi Gusztáv és Kázmér uradalmainak kormányzását, melly hivatalában különös gondot fordított a jobbágyság örök-váltásának előmozdítására; s Kis-Béren szép kiseddóvódát építtetett. 1845-ben Bicskére ment lakni, hol nagyszerű astronomiai készületet rendezett s egy regényes dombtetőn csillagvizsgáló tornyokat építtetett. A magyar akadémia 1836-ban választotta tagjává; ezenfelül tagja az amerikai philosophiai társaságnak. Több éven át írta a m. akad. évkönyveit diszesítő astronomiai naplókat. Matematikai munkái: „Elemi Algebra“ (Bécs, 1837.); „A kis számító“ (u. o. 1837.); „A Kis geometra“ (u. o. 1838.). Kiadta továbbá „Babbage Loyarithmusait“. Felügyelete alatt készült a legjobb kútfők után a legelső magyar földteke, Bécsben, 1840.; ugyszinte ő adta ki az első magyar égtekét Parisban, mellyen a csillagok helyei az 1840-ik évnek felelnek meg. A „Pesti Hirlap“ és „Századunk“ című folyóirat igen számos genialis cikket köszön neki. Végre az ő műve a „Daguerreotyp“ című könyv (Posony, 1841.). A jeles természettudós egész tudományos gyűjteményét, csillagász-tornyait, lakházát, kertjét, drága műszereit a hazának ajánlotta fel. — k.

Nagy Márton, kegyes rendi tag, szül. Muzslán, előbb Esztergom- most Komárommegyében, 1804. oct. 6-án. A gymn. pályát Esztergomban, a philosophiait Győrben és Egerben végezvén, 1824-ben a kegyes rendbe vétetett föl, s két évi előkészület után Kalocsán tanított. Ezután Nyitrán és Sz.-Györgyben a theologiai végezte; és ismét Kalocsán, majd Szegeden és Pesten tanított. Innen 1836-ban Bécsbe rendeltetett, a cs. kir. Therezianumba: hol négy évet töltvén, Pestre neveztetett

tanárrá; 3 év múlva Tatára választatott meg ház, gymnasium és elemi-iskola igazgatójának. Három év múlva Szegedre tétetett át, mint hitszónok, vallás és magyar irodalom tanára. 1849-ben ugyanott a lyceum és gymnasium igazgatójává lett; 1850/1. óta az új rendszer behozatalával nagygymnasiumi igazgató jelenig. — Kiadott munkái: „Az erény ösvénye“ (Pest, 1838.). „Ifjúságot képző ismeretek tára“ (Bécs, 1840—1842. 4. k.). „Szavaló, tanítók és tanulók használatára“ (Pest, 1843. 2. k.). „Szent mise-áldozati énekek a tatai gymn. ifjúság használatára“ (Komárom, 1845.). „Tisztelgő odák ft. Grosser János k. r. kormányzónak“ (Szeged, 1834. és Budán, 1846.). „Az őszinteség“ (értekezés a Relig. és Nevel. 1846.); „Szózat a szegedi nagygymnasiumban“ (Szeged, 1851.); „A szegedi nagygymnasium évkönyvei“ (1852., 1853. és 1854. évekre, Szegeden). Végre a Sz.-István-Társulat által megbírálván és kiadás végett elfogadva „Keresztény erkölccstan“ kéziratban. — k.

Nehéz Károly, szül. Nyitra megye Dicske nevű helységében 1826-ban. Elemi és gymnasialis pályáját Pesten futotta meg oly sikerrel, miszerint kivétel nélkül mindig a jeleseknek elseje volt. A költészeti osztályban tanárának névünnepeére hexameterekben „Üdvözlő Szózatot“ készített, mely neve alatt kinyomatva megjelent. Akadémiai pályáját Győrött folytatta, hol mint az ottani tanulókból alakult szépirodalmi társulat tagja több szépirodalmi művet készített. A bölcsészeti tanfolyam bevégeztével Szentiványi Móriczczal utazást tett Németországon keresztül Strassburgig, oly szándokkal, hogy Franciaországot is bajárja: de e szándoka a közbejött akadályok miatt nem sikerült. Utjából visszatérve Pesten jogi pályára lépett, s az egyetemi tanács előtt magánúton tévé le próbatételeit. Ezalatt gr. Nádasdy családhoz hivatott meg nevelőül, hanem nemsokára joggyakorlati térre lépén, hivatalától megválni kénytelenített. Ez idő alatt több paedagogiai s politikai czikkei jelentek meg a lapokban. Utóbbi években a Sz.-István-Társulathoz szentelte tevékenységét, mellynél egy ideig mint segédügynök foglalatoskodott.

Egy ideig a Családi lapoknak volt munkatársa, mint színbíráló. A Sz.-István-Társulat választmánya többször bizta meg a kiadott művek szerkesztésével és megbíráásával. E napokban került ki sajtó alól az általa magyarított „Sismond család” című ifjusági irat. Nehány hét előtt bíraltatott meg ugyancsak a Sz.-István-Társulat megbízásából készített e című forditmánya: „A föld körül tett összes utazások rövid kivonata” (34 nyomtatott ivre terjedő munka), mely jelesnek találtatván, jövő évben sajtó alá kerülend. Ezeken felül közlött főnérintett utazásából a Honderüben több rendű uti rajzokat; s a főnemlített Nádasdy grófi családnál létekor elkészítette ugyanazon grófi családnak akkorig nem létezett származási ősréndjét, melyben a női ágat történelmi adatok nyomán, egészen Árpád vezérünktől, a férfiágot pedig a XII. századból származtatta le. Ezt azután rendszeres család-fává alakítván át, az diszpéldányban maiglan is a Nádasdy grófi családnak felső-lendvai ősteremében szemlélhető. — k.

Németh László, szül. 1770. dec. 2-án Jobbaházán Sopronmegyében, hol atyja közsorsu, de szép birtoku nemes ember, művelé földjeit. Tanulását Vadosfán kezdette, s már itt kitünt elméjének clevensége s a tanulásbani szorgalma. Tíz éves korában Sopronba vitetett, hol közel 11 évet töltött. 1790. Sopronmegye banderiumába fölvétetvén, azzal együtt megfordult Budán, nem minden haszon nélkül, s a banderium elszéledése után ismét visszatért Sopronba, tanulását folytatandó. 1791-ik év tavaszán utra kelvén, tapasztalás kedveért bejárta minden irányban Magyarhont, s különösen az előtte neveikről ismeretes magyar tudósokkal személyesen is megismerkedett; ugyanazon év őszén pedig Göttíngába ment, honnan 1794. visszatérvén, miután gr. Batthyányi Miksa házában tanítóskodott, 1796. Győrre hivatott meg tanítónak; hol példás buzgóság- és szorgalommal munkálódott mind addig, míg a halál 1806. maj. 15-én őt el nem ragadta. Kiadott munkái ezek: „A világ történetei tudományára való készület”. (Sopron, 1795.). „Az europaí nevezetesb országoknak rövid leírása”. (U. o. 1795.). „Rövid deák Grammatica”. (Győr,

1799.). Ezeken kívül sok kisebb és nagyobb értekezést irt részint a Schedius által kiadott „Zeitschrift von und für Ungarn“, részint a Bécsben „Annalen der österreichischen Literatur“ név alatt kijött folyóiratokba. — y.

Némethi Mihály, szül. 1638. sept. 27-én Szatmár-Németiben. Elemi oktatásban szülővárosában, felsőbbben Debreczenben és S.-Patakon részesült. Ezután megjárta Belgiumot, és ismeretgazdagon visszatérván, Gönczön tanító, 1670. pedig ugyanott predikátor lett; honnan azonban nemsokára elüzetvén, Debreczenbe vonult. Meghalt 1689., mint kolosvári predikátor, munkás életének 51-ik évében. Nyomtatásban megjelent munkái ezek: „A ref. vallásban lévő idvesség-ről“. (Debreczen, 1670.). „Igazság próbaköve“. (Kolosvár, 1672.). „Igazság próbakövének nyert pere“. (U. o. 1672.). „Az egy isteni állatban lévő három isteni személyeknek mutató tüköre“. (U. o. 1673.). „Evangeliomi Dominika, vagy a vasárnapokra rendeltetett predikátiók; melyekben a ker. hitnek ágozatai bőven kimagyaráztatnak“. (U. o. 1675.). „Dominikális predikátiók toldalékja“. (U. o. 1668.). „Halotti centuria az az: Száz halotti predikátiók, melyeket minden rendben és állapotban lévő emberek eltemettetések alkalmazásával irt és mondott“. (U. o. 1684.). „Zsoltárok magyarázatja“. (U. o. 1679.). „Evangeliomok világos tüköre“. „Mennyei tárház kulcsa“. „Predikátori erősség“. Kéziratban mintegy 9 munkája maradt. — y.

Ney Ferencz; szül. 1814-ben Budán. Nevelkedett Székesfehérvárott, Sopronban, s végre Szombathelyen, hol atyja kereskedést folytatott. Atyja kívánságára Pesten orvosi pályát kezdett, később azonban jogtanulói pályára lépett. 1833-tól 1841-ig mint nevelő foglalatoskodott több előkelő családnál. Ezután 3 évig a „Világ“ czimű lapnak volt dolgozó társa. 1844-ben a kisdedovó intézeteket terjesztő társulat a kisdedovó képezde igazgatójává választotta, 1850-ben pedig annak egyszersmind pénztárnoka lett. 1846-ban a magyar szoborműegylet, 1847. pedig a festészeti akademiát gyámolító társulat titkárává választatott. Mint író 1836-ban lépett

fel először egy neveléstani értekezéssel. Azóta különféle folyóiratokban számos beszélyeket és értekezleti cikkeket írt szépmű-, erkölcs-, neveléstan és bölcsészet köréből; közlött néhány verset is. A nemzeti színház számára több operaszöveget fordított olaszból és németből. Két eredeti darabja adott a színpadon. Három ízben nyert pályadíjt: a nemzeti színházról népszinműért, Kisfaludy-társaságtól tankölteményért, s a t. társaságtól nevelési munkáért. Önálló munkái: Két tragoedia; Hilderik és Klodvig 1840.; Nemzeti örömemlék; Emlékvonások Magyarhon nádorainak életéből 1846.; Ibolyák, beszélyfüzér gyermekek számára 1843.; Gyermekek könyve 1846.; Kisdédovási nefejeits 1845.; A népnevelés hatása Magyarhon népeinek erkölcsiségére, a m. t. társaság által 1847-ben koszoruzott pályamunka. A gyermeki kegyelet tolmácsa 1851. Matild és Olga, regény 3 kötetben 1855. Kiadta „Garai János összes költeményeit“ 1853. Összegyűjtött beszélyeit legközelebb szándékozik kiadni. 1854- és 1855-ben a „Családi lapokat“ szerkesztette. — k.

Novák Chrysostom, nemes szülők gyermeke, Zalabéren pillantá meg az első napsugarat 1744. apr. 4-én, s keresztelekor József-nek neveztetett. Elemi oktatásban szülőhelyén részesült; a középtanodai tanulmányokba pedig Sopronban avattaték. Jeles előmeneteléről és szeplőtelen magaviseletéről Csucsem György, az ottani tanodák akkori igazgatója tanuskodik. 1761. Pannonhegyen Sajghó Benedek főapát a széptehetségű ifjut élte 17-ik évében sz. Benedek rendjébe fölvéve, nov. 19-én be is öltözteté; s miután ujonczsága idejét dicséretesen kiállotta, 1762. nov. 31-én a szerzetesi fogadást ünnepélyesen letette. Az erre következő két év alatt mint bölcsészettanuló annyira kitünt, hogy 1764. aug. 12-én e tanokból nyilvános vitatkozásra bocsáttatnék. Példátlan buzgalommal hallgatta 4 évig a hittudományokat, mellyek bevégeztével 1768. maj. 22-én gr. Zichy Ferencz győri püspök által fölszenteltetvén, ugyanazon év jun. 19-én szülőhelyén mutatá be első áldozatát a Magasságbelinek. Somogyi Daniel főapát által tudományos tapasztalás végett Salzburgba

küldetett, hol számára sz. Péter apátságában fogadtatott szállás. Itt volt az egész németországi bendei ifjakkak legvirágzóbb és jó hírű nevelő-intézetök. Nováknak bő alkalmá volt nem csak akadémiai társainak, hanem jeles tanítóinak is, kik sem testi, sem lelki erőre nézve egykönnyen hozzá hasonlót nem láttak, magára vonni figyelmét. Két év múlva hittani, bölcsészeti, törvény-, történet-, és diplomatikai ismeretekkel gazdagon tért vissza Pannonhegyre, hol 1770. a bölcsészet, utóbb pedig a hittan tanárává nevezteték. 1772. jul. 12-én bölcsészeti tudorkoszorút nyert. A tanítói rögzös pályán szerzett érdemei tekintetéből rendtársai ohajtására Somogyi főapát által 1784. bakonybéli apátsággal jutalmaztatott; s mint apát a majdnem dülöfélben talált monostort templomával együtt helyreállítá, s annak birtokát nemcsak rendezé, hanem az igaztalanul elfoglaltakat törvényes uton vissza is követelé. De midőn fáradozásainak gyümölcsét a béke szelid ölében nyugalmasan élvezni kezdette, szerzete József császár parancsára 1786. dec. 4-én elszéleszteték, s ő megválva Bakony kedvelt magányától, Zalamegyében kebelezett sz.-gróti nemzetségi jószágába vonult. Hat évet töltött itt: idejének nagyobb részét tudományoknak szentelve. Az 1791-ki országgyűlés alatt Posonyba ment, és Somogyi Daniel fő-, Vajda Samu tihanyi, s Nemes Gáspár dömölki apátok társaságában szerzete visszaállítását az ország rendeinél sürgette. Munkás részt vett a tudományszaki országos küldöttség munkálódásában; miért is 1793. a pécsi tanulmányi kerület főigazgatásával tisztelteték meg, melly hivatalt csüggedni nem tudó lélekkel viselé 1802-ig, midőn szerzete apr. 25-én visszaállittatván, rendtársai által Budán főapáttá választatott. Mint ilyen főgondját a gazdaság czélszerű elrendezésén kívül, új tagok szaporítására fordította, kiknek képzésére Pannonhegyen és Győrött nevelő-intézetet, szépirodalmi, bölcsészet- és hittani iskolákat nyitott. A visszaállítási oklevélben kitűzött tíz gymnasiumot tanítókkal kellett ellátnia, s kettőn kívül, mellyek helyett 1816. a győri és posonyi akademiákban a bölcsészeti kar engedtetett át, időnkint el is látta. A székesegyházat hat márvány új ol-

tárral és ritka szépségű egyházi öltözetekkel ékesíté, a központi könyvtárt pedig több mint 40,000 kötettel gazdagítá. Novákot az ég olly tulajdonokkal áldá meg, mellyek más körülményekben neki több külső fényt adhatának. Lelkéből a nagyság egész mivoltában tündöklék ki. A leghivebb emlékezet, ítélő tehetséggel testvérülve, öt kora legtudósbjai közé helyezé; ide járult előadási és szónoki tehetsége, mellynél fogva mindenről képes volt velősen és bőven értekezni. Kedvelt tudományai a hittan, ascetica, philosophia, dialectica, s törvényen kívül, a történet, diplomatica, és romai irodalom valának. Magyarul legörömostebb beszélt, latinul igen tisztán; németül is eleget olvasott ugyan, de szólni csak szükségben akart. Alárendeltjei iránt több szigort mutatott, mint érzett; inkább megkérdelhetőnek akart látszani, mint engedékenynek. — Tiszti foglalkozásaitól fenmaradt idejét olvasásnak szentelé; sőt ennek, mint megrögzött szenvedélyének amazokat olykor föl is áldozta. Mindezek a már 73 éves férfit erejében valamennyire meglankaszták ugyan, de még is nem annyira ez, mint inkább más oka volt annak, hogy 1816. felsőbb rendeletnél fogva nyugalomra tétetnék. A szerzet kormányát Horvát Pál tihanyi apát vevé át; ő pedig 12 évet folytonos olvasás közt töltvén el, 1828. oct. 20-án, a nélkül, hogy éltében orvosságot használt volna, a boldogabb hazába költözék. „Vindiciae diplomatæ S. Stephani“ czimű munkáján kívül, számtalan latin és magyar dolgozatai maradtak kéziratban, mellyek kiadva a tudományok több ágára világot hinthetnének. — y.

Nyiry István, született 1776. maj. 9-én Atányban, Hevesmegyében, hol atyja ref. predikátor volt. Tanulását S. Patakon kezdé, s azt az ottani főiskolában, egy évet időközben a német nyelv gyakorlása végett Lőcsén töltvén, be is fejezte. Gyenge ifjúságában szenvedélyes barátja a költészetnek, s a classica literatura szorgalmas tanulója, számos költeményeket irt, mellyekkel azonban soha fel nem lépett. A mennyiség- és természettant bárczafalvi Szabó Dávid előadása után kedvelte meg; a bölcsészetet Szentgyörgyi István alatt.

A festészetet olly előmenetellel űzte, hogy 1797. az ujonfelállított rajztanítói helyre meghivatnék. 1798. a tiszta mathesis rendkívüli tanítójává neveztetett. 1806. mint rendes tanár a mennyiségtudomány tanítását egész terjedelmében vette át, s nemcsak annak elemei körül játszadozva, hanem felsőbb ágai-ba is igyekeztén hallgatóit beavatni. E mellett 1810. a természettudomány oktatói székét is ellátta. 1822. kedvelt székéről leszólítva, a statistika, földirat, műtan és neveléstudomány tanításával bízott meg; s ámbár ez önkény mélyen sértette, ő még is lelke teljes reászánásával igyekezett e rendeltetésének is megfelelni, s leczkéi vezérfonalát, Europa statistikáját latinul, a neveléstudományt pedig magyarul dolgozta ki. E helyzet két év múlva ohajtásához képest változott, midőn Rozgonyi halálával 1824. a bölcsészettanító székébe tétetnék át, melyet majd halálaig dicséretesen be is töltött. 1831. a magyar t. társaság levelező, 1832. a matematikai osztályban vidéki rendes taggá választaték, honnan 1836. saját kérésére a philosophiai osztályba téteték át. Meghalt 1838. aug. 22-én, mellvízkórban. Magyar munkái ezek: „A számvetés tudományának kezdete“. S.-Patak, 1822. Irta a köznép és alsóbb osztályok számára. „A tudományok öszvesége; jelesen: a közönséges tudománykör s nyelvtudományi osztály“. S.-Patak, 1829. „A historiai segédtudományok“. U. o. 1831. „A tulajdon historia tudományai“. U. o. 1831. „Mennyiségtudomány“. Kéziratban. 1836. Több apróbb a „Tudományos Gyűjtemény“- és „Felső magyarországi Minervá“-ban közölt értekezéseken kívül, két emlékbeszédet birunk tőle: „A halál philosophiája“ (S.-Patak, 1823. Rozgonyi József felett), és „A vigasztalásról való beszéd“ (u. o. 1828. Lácza Szabó József felett). A magyar t. társaság „Évkönyveiben“ ezek állanak tőle: „A fa- és köhid ereje“. I. k. „A vizek belső részeinek tudákos ismerete“. III. k. „Nőjogtan, vagy a szépnem természeti jussairól“. U. o. „A Tudománytárban“: „A tapasztalati lelkismeretből lehozott széptudomány“. 1. k. „A Halley-üstökös eloszolhatása“. 6. k. „A földrengés tudományos ismertetése“. 8. k. „Az álom philosophiája“. 10. k. stb.

Utolsó műve: „A mathesis intensorum alkalmazása a philosophia tudományára“, kéziratban van. — y.

Nyulassy Ignác Antal, szül. Székesfehérvárott 1820. jan. 19. Gymnasiumi iskoláit szülőföldén végezve, 1837. a pannonhalmi szentbenedekiek szerzetébe lépett; szerzetes esküjét 1845-ben tette le, s ugyanazon évben áldozárrá avattott. 1845—1847. Pannonhalmán, 1847—1849. Sopronban hirdeté az Ur igéjét; 1850. ugyanott mint egyházi szónok és gymnasiumi rendes tanár működött; 1851-től fogva gym. nyilv. r. tanár és hitoktató Esztergomban. Kéziratban levő több rendű művei közül nevezetesebbek: „Mabillon életrajza“, és „Sz. Benedek rendszabálya“; mindkettő fordítmány. „Versei“ (1851.) Esztergomban, „Uj magyar Köszöntő“-je (1853.) u. o. láttak napvilágot. Irt a Religio és Nevelésbe, Honderűbe, Őrangyalba, Néplapba; a Pesti Napló-, Családi lapok- és Divatcsarnok-ba részint saját neve, részint álnév alatt. Versei kitünőleg jelesek. — k.

Oltványi Pál, szül. Szegeden, 1823. aug. 1-jén. A Temesvárott végzett 5-ik és 6-ik latin osztály kivételével tanulmányait Szegeden végezte. A theologiát mint pazmanita Bécsben hallgatta. 1846-ban pappá szenteltetett, s azután négy hónapig Ujbessenyőn mint káplán, s három hónapig Kisteleken mint administrator működött. 1846. augusztushavától kezdve 1854-ik év végeig a csanádi püspöki hivatalnál volt alkalmazva, hol előbb igatatói, sz.-széki jegyzői, 1849-től kezdve, plebánossá neveztetéseig titkári hivatalt viselt; 1852-ben sz.-széki főnökké s iroda-igazgatóvá neveztetett. — „Vegyes házasságok és az új polgári törvénykönyv“ című munkája 1854-ben látott napvilágot. „A cath. pap s az új polgári és büntetőtörvénykönyv“ című munkája nemrég hagyta el a sajtót. 1846-tól kezdve mostanig a „Religio“ egyházi folyóiratnak rendes levelezője volt; tudósításai s értesítései „temesvári, csanádi s vojvodinai levelek“ cím alatt közöltettek. Ugyanott jelentek meg vezérczikkéi is: „Cath. hitvallás Magyarországon, s a frankfurti röpirat“ (Rel. 1853. I. f. 23.); „A cath. egyháztól elszakadt papok és szerzetesek házassága“ (1854. I.

f. 19.); „A vegyes házasságokról“ (1854. 1. 37. II. 15.). A bécsi Pázmán-intézetben buzgó tagja volt az ottani magyar iskolának. Kétszer értekezett az ottani szabályok értelmében e tárgyakról: „A papi jószágok el-vagy el-nem-vételéről-; „A jezuita-rend meg-vagy nem érdemlett eltörléséről“. — k.

B. Orczy Lőrincz, Istvánnak, a kunok kapitányának fia, született 1718. aug. 9-én. Gondos nevelésben részesülvén, midőn Maria-Therziát trónra léptekor a hét ellenség megtámadva szorongatni kezdé, Orczy azon lelkes ifjakhoz csatlakozott, kik önkénytesen fegyvert ragadva, királynéjokért készek voltak az ellennel megvívni. 1756. a kun és jász ifjakból egy lovas ezredet alakítván, Drezdánál kitüntette magát; s noha vitézsége s tudományánál fogva lépcsőnkint tábornoki rangra emelkedék, még is lemondván a hadi pályáról, a politikait választotta. 1764. Abaujmegye adminisztrátorává, majd főispánjává nevezteték. József császártól sz. István keresztjét nyerte. 1784. aggkora miatt hivatalát letevé, szivreható magyar beszéddel bucsuzott el Abaujmegyétől, s Órsre ment lakni. Meghalt 1789. jul. 28-án Pesten. Mint költő Bessenyei társaságában jelent meg. Költeményei „Költeményes holmi egy nagyságos elmétől“ czim alatt Révai által adattak ki 1787. Posonyban. — y.

Osvald Ferencz apát, kanonok és cs. k. iskolai tanácsos, szül. Esztergomban 1789-ben; elemi s gymnasialis tanulmányait ugyanott, a bölcsészetet Pesten és Nagy-Szombatban, a theológiát mint pazmanita Bécsben végezte. Papnak 1813-ban szenteltetett, s öt év folytán káplán volt. 1818-ban a pesti központi papnöveldebe tanulmányi felügyelővé; 1823. jan. 10-én a pesti egyetemen a dogmatica ny. r. tanárává rendeltetvén, ez állomásán 1846. jul. végeig működött. Ez idő folytán ötször a theol. kar dekanságának, 1840-ben pedig az egyetem igazgatóságának viseletével bízott meg; ezután nagyváradi kanonokká, 1847-ben az ottani akademia prodirectorává, 1850-ben tankerületi cs. k. isk. tanácsossá, 1851-ben ugyanazon tankerület isk. felügyelőjévé neveztetett; 1852-ben krasznai főesperességre s apáti czimre méltattott.

A magyar irodalom mezején apróbb dolgozatain kívül az „Egyházi folyóirat“-nak két éven általi ügyes szerkesztése által szerzett érdemeket. — k.

Otrokocsi Foris Ferencz, szül. 1640. Rimaszécsen. Kitiünő elmetehetiséggel lévén megáldva, hogy hazájának minél nagyobb hasznára legyen, a külföldi egyetemeket is megjárta, s nemcsak idehaza, hanem külföldön is, jelesen Utrechtben, jó sikerrel tanította a felsőbb tudományokat. Mint rimaszécsi predikátor Posonyba idéztetvén, gályára ítéltetett; honnan a belgák hathatós közbenjárására megszabadulván, több ideig külföldön tartózkodott. Sok szenvedése és fáradalmas barangolása közben meggyőződván a romai kath. hit alaposságáról, arra visszatért. Bölcsészeti, hittani és jogtudományi tudor-koszorura érdemesítették. Szerette volna Romában a vaticani könyvtárnokságot elnyerni; de hazánkiai őt el nem eresztették. Mint kitünő törvénytudós Nagyszombatba hivatott meg a jog előadására; hol tudós munkálódása közt az esztergomi káptalan levéltárát is rendezte. Meghalt 1718. Nevezeteseb magyar munkái ezek: „Kereszt alatt nyögő magyar Israelnek háláadó és könyörgő Imádságai“. (Kolosvár, 1682.). „Idvességes Beszélgetések“. (U. o. 1683.). „A tévelygő juhról való predikáció“. (Nagyszombat, 1694.). Ezt mondotta midőn a romai kath. hitre visszatért. „A jó lelki esméretnek maga mentő tanubizonyosága, a mellyel maga tselekedeteit az emberek előtt mentegeti“. (Kassa, 1694. Latinul is.). „Roma Istennek sz. városa“. (Nagyszombat, 1698. Szinte latinul is). Jeles mű. „Az Istennel járóknak tökéletességek, mellyet nagy részin egybeszedegtetett a régi Atyáknak írásaikból“. (U. o. 1699.). Latinul mintegy 14 munkát adott világ elé. — y.

Ötvös Ágoston orvostudor, a kir. magyar természettudományi társulat rendes tagja, született Károlyfehérvárt, Erdélyben, 1811. aprilhó 27-én, hol atyja, J a k a b, köztisztletben álló kereskedő volt. Alsóbb iskoláit a kir. tanodában, a felsőbbeket a püspöki lyceumban, születése helyén végezte. 1828. év végével az orvosi tudományok hallgatása végett Pestre ment, hol a rendes orvosi tanulmányokon kívül, leg-

inkább Weszerle tanár historiai előadásai szerint, a történelmet tanulmányozta. 1834-ben Pestről Bécsbe utazott, hol a közönséges kórházban dr. Seeburg jelenlegi cs. udvari orvos osztályában magát az orvosi-gyakorlat mezején 8 hónapig képezte. 1836-ban írta orvosi értekezését „Erdélyország Gyógyvizeiről“, legelső az erdélyiek közt, magyar nyelven. Ez évben nyerte el orvosi oklevelét : mi után szülővárosába tért vissza, ott magát a gyakorlati orvosi pályára adván. 1839. Alsó-Fejérmegye tiszteletbeli táblabírájának, 1841-ben a királyi magyar természettudományi társulat rendes tagjának nevezte ki; 1844-ben a károlyfejérvári casinói egylet, mellynek létrehozásában tevékeny részt vett, igazgatójának választotta meg; melly álláson megmaradt mindaddig, míg a forradalom vihara magát az egyesületet is össze nem rombolta. 1846-ban az erdélyi udvari cancellaria által károlyfejérvári kir. pénztárnoknak tétetett. — 1848-ban az utolsó kolosvári országgyűlésre Károlyfejérvár városa részéről képviselőnek küldetett fel; itt adta ki azon régi cryptographiai levelek gyűjteményét, mellyeknek megfejtésén már több évek óta sok fáradsággal dolgozott, e czim alatt: „Rejtelmes levelek első Rákóczy György korából“, 1-ső Rákóczy György kömötszetű képével, a titkos jegyek magyarázatával, és 6 fac-similevel együtt; melly archeologiai és statustani szempontból egyformán érdekes gyűjteménynek legszebb gyönyөгét, kétségen kívül a nagy egyházi főnök Pázmány Péter bibornoknak 1-ső Rákóczy Györgyhez titkos számokkal írt intőlevele képezi. 1851-ben az előpataki templom építését a „Szenvedő Jézushoz“, mint károlyfejérvári székesegyházi örkanonok néhai Erőss Sándor teljhatalmu biztosa bevégeztette, és Nagy-Boldog-Asszony napján, az Isten dicsőségére, és a szenvedők lelki vigasztalására, köztiszteletű bras-sai plebános és apát ft. Kovács Antal ur által ünnepélyesen felszenteltette. A kolosvári „Hirlapban“ néhány régi oklevelek közlésén kívül írt egy felszólítást Erdély régiségei ügyében, melly 1854-ben az erdélyi naptárban is megjelent. Ugyanott kiadta néhai Kovács Miklós erdélyi kath. püspök

életrajzát; II. Rákóczy György fejedelmi beigtatását, Temesvári István diáknak kenyérmezei diadalát stb. Jelenleg minden hivataloskodástól távol, mellyről önkénytesen mondott le, mint magán-orvos szülővárosában folytatja az orvosi gyakorlatot. — k.

Özséb Mátvás, született 1780. nov. 11-én Vörsön, Somogyban. Élte legszébb szakában lépett a minoriták közé, s végezvén rendes tanulmányait, 1806. pappá szentelteték. A tanítói pályára kiképzett férfiú majdnem élte fogytáig folytonosan azon működék; érdemeit a miskolci, nagybányai és kantai k. gymnasiumok fönnen hirdetik; a m. k. helytartótanács pedig nyugdíjjal jutalmazá. Munkássága nem hanyatlik korával, még 1847-ben is nagy kedvvel foglalkozott a költészettel. Latinnl sokat irt, és jól. „Játékai a szelidebb tudományokat gyakorlóknak mulatságul“ czimű dolgozata 1845-ben jelent meg Kolosvárt. Több irománya sajtóra várakozik; ilyen a „Mennyiségtan“. — k.

Pajer Antal, szül. 1817. maj. 20-án Maklárön, Heves-megyében, nem nagy vagyonu, de tisztos és vallásos szüléktől. Tanulmányait jeles előmenetellel részint Egerben, részint Gyöngyösön végezte. 1835-ben az egri növendékpapok közé fölvétetvén, már első évi bölcsész korában megmutatta, mit várhat idővel tőle a magyar irodalom, mellynek termékeit figyelemmel kísérvén, élvezettel olvasgatá. A tüzes, fesztelen, de kellemes társalgású ifjut növendék korában sok kellemtelenség érte; mellyeket azonban ő tiszta öntudattal és nemeskeblűleg türni elég erős volt. A seminariumból 1842-ben lépett ki, s pappá szenteltetvén, érseke által a megye első alispánjához nevelőül ajánltatott. Kedvesen fogadá ez ajánlást, és örült, hogy alkalmat nyert, magát még jobban kimivelhetni; de csakhamar érezvén, hogy neki a tanítás, noha tanulni fölötte szeretett, nem való, önként megvált hivatalától, s Füzes-Abonyba költözött segédlelkészi állomásra. A mennyire irtózott eleinte a falusi rideg élettől, annyira megszerette azt utóbb: lelkészi foglalkozását végezvén, naponként alkonyat felé a szomszéd berkekben keresett és talált

enyhet a vidulást, és emelkedettségében dalba önté érzelmeit. Kedvelt állomásáról két év multával sűrű könyvek közt bucsuzott el, midőn 1844. az egri székes-egyház hitssónokává kiváztatott; melly minőségben harmadfél évig buzgólkodván, 1847. mart. elején képezdei tanárságra emeltetett. Az irodalmi pályára először 1836. mint első évi bölcsész lépett fel: közölván néhány népdalt a Kovácsóczy szerkesztette „Szemlélőben”; ennek elakadtával dolgozott Munkácsy „Rajzolatai”-ba, majd Kunoss „Részvét Gyöngyei”-be, az Athenaeum-, Regélő-, Pesti Divatlap-, és Honderűbe. Jeles darabjai vannak az Emlény-, Órangyal-, Pécsi Aurora-, Nemzeti Almanach-, és Szivárvány-ban. Irt Gyarmathy Sion-jába is. Magas röptű szép versei Pesten 1847. jelentek meg. Látván egyházi irodalmunk szegénységét, főkép költészeti oldalról, föltette magában, hogy egy füzet egyházi énekeket, sz. tárgyú balladákat, hymnusokat fog az ajtatos közönség kezébe adni. - y.

Pálffy Albert, született 1823-ban Nagy-Váradon, s ugyanott végzé iskoláit. 1842-ben Pesten volt joggyakornok; azonban leginkább csak a francia irodalom tanulmányozásával foglalkozott. 1844-ben Pesten állandóul letelepedvén, néhány novellát közlött a-lapokban, később pedig „Magyar millionair” czimű regényét adá ki kevés sikerrel. Másik műve, szinte regény, 1846-ban „Fekete könyv” czim alatt jelent meg. 1847-ben a Pesti Hirlap ujdonságait írta; 1848-ban pedig Csernátoni társaságában a „Márcezius tizenötödike” czimű ismeretes lapot szerkesztette, mellyben több tehetséget, mint jóakaratot tanusított. — k.

Pálházi Miklós, szül. Gönczön. Mint író szeredi predikátor korában tűnt fel. Munkája: „Az Gyermetsekék Credója”. (Keresztur, 1615.). Fordította németből, és szól a hit alapágazatairól.

Palotai, előbb **Purgstaller József**, szül. 1806. jun. 26-án Kőszegen Vas megyében. Itt vette első oktatását; itt futotta meg középtanodai pályáját. Mint szép tehetséggel megáldott serdülő ifju lépvén a kegyes szerzetbe, Privigyén, az új növendékházban két évet töltött; azután Temesvárt a

nyelvészetet egy évig tanította; honnan tanulmányai folytatására Kolosvárra küldték. Itt a bölcsészeti tudományokat olly sikerrel hallgatá, hogy 1827. a pesti egyetem bölcsészeti kara által tudori oklevéllel diszittetnék föl. Majd végzetvén Nyitrán és Sz.-Györgyön a hittani tanfolyamot, és pappá szenteltetvén, a pesti közéletanoda nyelvtani osztályaiban két éven át tanítóskodott. 1833. a magyar egyetemen tanulta a keleti nyelveket, és vas szorgalma még ugyanazon évben hittudományi tudor-koszorúval jutalmaztatott. 1833—1835. a budai közéletanodában mint szóoklati tanár működött, és utat nyitott magának a váci lyceum bölcsészeti tanszékére, melyet 1836. foglalt el tünepélyesen. Érdemei jutalmazásaul 1847⁸/₈ a nagykanizsai közéletanoda igazgatójává, s ottani szerzetes társai főnökévé neveztetett. 1848-ban a Verney József nyugalmaztatásával megürült bölcsészeti tanszékot a magyar egyetemnél nyerte el, s ugyanazon évben rendtársai által kormányzónak is szavazattöbbséggel elválasztatott. Az ismert mozgalmak következtében b. Geringer cs. biztos által rendkormányzóvá Tamásy neveztetvén, ő visszavonult, s Magyaróvárrott irodalmi munkásságban lel enyhet. Munkái ezek: „A bölcsészet elemei“. (Buda, 1843. 2. k. Második kiadás bővítve, u. o. 1846.). A Frankenburg Adolfszerkesztette „Eletképek“-ben töle vannak: „A némajáték és szintánczról“, „Vélemény különbség“ (1846. 673. l.), „Egyoldalú nézetek“ (1846. 234. l.), „Szépművészeti balnézetek“ (1846. 233. l.) című értekezések; és Szontagh Gusztáv „Propylaeumok a társasági philosophiához“ (Buda, 1843.) című munkájának ismertetése. (1844. 780. l.). A magyar t. társaság irodalmi munkásságának következtében 1844. levelező, 1848. pedig a philosophiai osztályban rendes taggá választotta; s ez alkalommal „A bölcsészet elemei“ című munkája a nagy jutalomban részesült. — y.

Pap Endre, szül. 1817-ben Zsarolyán Szatmármegyében. Iskoláit Debreczenben végezte. Előbb egyházi pályára lépett, később megváltoztatta szándokát, és Sárospatakra ment jogtanulás végett. Ügyvédi esküjét 1840-ben tette le, és

Szatmárban telepedett le. 1849-ben bérbe adván jószágát, Pestre jött, hol 1851-ben 35 éves korában meghalt. Össze-
gyűjtött munkáit Csengeri és Kemény Zsigm. adták ki „Pap
Endre hátrahagyott munkái“ czim alatt, 1852. — k.

Pap Ignácz, szül. 1800. júl. 29-én Veszprémben. Köz-
zéptanodai pályáját szülőföldén, a bölcsészeti pedig Pesten
végezte. Atyját korán vesztvén el, egyedül magára hagyatva,
tanítgatás által kereste élelmét; idővel azonban a szükség kö-
réből kiemelkedvén, a tanítás igazi szenvedélylyé, ez pedig
természetté válván benne, elhatározá a fontos tanítói pályán
állhatatosan megmaradni, s ügyekvék sajátjaivá tenni mind-
azon tanulmányokat, mellyek a nevelési körben a rideg'em-
bert férfivá képezik. A nemes Késmárky-házban mint nevelő
nyert először alkalmazást, hol néhány évig legszebb sikerrel
foglalkozott. 1825. a veszprémi elemi iskolák legfelsőbb osztá-
lyára csőd nyitattott: ő erre kiszállott, és helyettes tanítóul
azonnal ki is neveztetett: s miután ugyanazon évben a győri
képezdében a szükségelt vizsgálatnak magát alávetvén, a ké-
peségi oklevelet megnyerte, állomásában mint rendes tanító
ünnepélyesen meg is erősítettett. Ernyedetlen szorgalommal 8
évig működött már pályáján, midőn 1832. a középtanoda
egyik tanára őt az ifjuság előtt nyilvánosan megsértette. E-
légtételért folyamodott, melly tőle megtagadtatott: miért ta-
nítói állomásáról, előjárói gátlások ellenére is, ünnepélyesen
lemondott. Így lőn, hogy a külörvosi tanulmányok bevégez-
tével, 1837. oklevelezett avatottá lett. 1844. a veszprémi káp-
talan urad. külörvosi állomásával tiszteltetett meg. 1846. meg-
tűrt egykori kedves tanszéke, mellynek visszavételére tekin-
télyes felszólítások sürgették; de ő kérlelhetlen maradt; e
helyett a magyar ifjuság ügyét irodalmi uton kívánta tehetésé-
ge szerint előmozdítani. Számtalan apróbb értekezésein ki-
vül, mellyek Kulcsár István Hasznos Mulatságaiban, a Sas-
ban, Felső-magyarországi Minervában, a Magyar Gazda, Vi-
lág-Ismertető és Pesti Hírlap időszaki lapokban jelentek meg,
önállók ezek: „Eredeti Holmi“ (Veszprém, 1826.). „Magyar
Poesis“ (U. o. 1827.). „Magyar orthographia tanítványi számá-

ra“ (u. o. 1830.). „Értekezés a veszprémi fő nemzeti iskoláról stb. (U. o. 1828.) „Ekhó“. (U. o. 1832.) „Marhadög“. 1842. „Sebészi Almanach“ 1843. „Elemi költészettan“. (Veszprém, 1846.). „Ékesszólástan“. U. o. 1847. — k.

Pap István, szül. 1790. sept. 24-én Ságváron Somogy-megyében, hol atyja ref. tanító volt. Iskoláit Pápán végezte, s ugyanott volt 3 évig tanár. 1816-ban meglátogatta a német-orosz egyetemeket. Visszatérvén, egy ideig újra tanítással foglalkozott Pápán, később a vámosi lelkészséggel kínáltatván meg, azt elfogadta: melly állomásán egyszersmind veszprém-megyei főesperessé neveztetett. Az irodalom mezején először egy röpirattal lépett fel 1823-ban „A vallási egyesülés ideája“ czim alatt; melly sok kellemetlenségnek volt okozója: annyira, mikép a kedélyek lecsendesítésére a fels. cancellaria közbenjárása vált szükségessé. Ezután közrebocsátotta közönséges alkalmi, halotti s különféle egyházi beszédeit, köznapi s ünnepi imáit. A heidelbergi káté magyarázatát „A ker. vallás“ czim alatt Szabó Samuel tiszaföldvári ref. lelkész adta ki 1848-ban. Sajtó alatt vannak: „A természet temploma“ s egyéb egyházi dolgozatai. — k.

Pápai Pariz Imre, szül. 1616. Pápán, hol atyja kereskedő volt. Szép ismeretei miatt a deési ref. gyülekezet által predikátorrá választaték; utóbb II. Rákóczy György fejedelemnek lön udvari papjává. Elhalt 1666. száraz betegségben. Irt egy könyvecskét „Keskeny út“ czim alatt.

Parispápai Ferencz, Imrének fia, szül. 1649. Deésen Erdélyben. Ifju éveit Vásárhelyt és Enyeden töltö a tanulásban. Innen az orvosi tudományok hallgatása végett Lipcsébe ment; majd meglátogató Frankfurtot, meg Heidelbergát is. Legtöbb időt töltött Baselben, hol elnyerte az orvos-tudori koszorút. Visszajövéen Erdélybe, 1676. az enyedi collegiumban tanári hivatalra emelteték; mellyet halálaig, melly 1716. érkezett be, buzgón viselt. Sok könyvet irt vagy fordított magyarrá, s ezek közt nevezetesbek: „Pax animae. A lélek békeességéről és elme gyönyörűségéről való Trakta“ (Kolosvár, 1680.). „Pax corporis. Az emberi test nyavalyáinak okairól,

fészkeiről, azoknak orvoslásoknak módjáról való Trakta". (U. o. 1687.). „Pax sepulchri. Üdvösséges és igen szükséges elmélkedés arról, miképen kellessék embernek, mind keresztényül élni, mind keresztényül az az üdvösségesen meghalni". (U. o. 1698.). „Pax aulae. A bölcs Salamon egynehány válogatott reguláinak rövideden való előadása". (U. o. 1696.). „Pax crucis. Sz. Dávid királynak és prófétának 150 Soltári, melyek a sz. Lélek célja szerint 150 könyörgésekben kimagyaráztattak." (U. o. 1710.). „Romlott fal fölépülése, avagy a magyarországi és erdélyi Ekklesiáknak a reformatio kezdetétől fogva való historiájok". E munkája csak deákul nyomtatott ki Szebenben, 1684. „Dictionarium magyar és deák nyelven." Lőcse, 1708. Irt ő magyar alkalmi verscket is, melyek ki-nyomatva egy kötetet tennének. — y.

Paskó Kristóf, szül. 1634. Székely-Hidán Biharmegyében. Erdély fogadá az ifjut keblébe, hol nemsokára szép elméleti tehetsége, tudománya magas rangra emelék. Midőn 1678. Béli Pál felségsértéssel vádoltatván, Törökországba futamodott, Paskó is bűnösnek érezve magát, hogy a reá várakozó büntetést kikerülje, megválván Erdélytől, Magyarhonba sietett, s idő folytában Patakon telepedett meg; hol mint száműzött, meg is halt. Erdélynek romlását versekben illy czim alatt írta le: „A nemes és régen híres Erdélyországnak keserves és szomorú pusztításáról írt siralom. Mellyet 1658., 1659. s 1660. esztendőkbén a pogány tatár Hám kóborló kozáksággal s török nemzettel havasalföldi s moldovai sok kurtány hadakkal minden irgalmasság nélkül elkövettek." (S.-Patak, 1663.). A könyv nagyon ritka, s az akkor történt dolgokat hiven adja. — k.

Patai András, szül. 1697. nov. 28-án Szécsényben. A jezuita öltönyt 1717. öltötte magára. Miután mint tanító 8, mint hitszónok 2, s mint kormányzó 20 évig szolgált, 1754. Ujbányára tétetett, azok előljárójaul, kik a harmadik próba alá vettettek. Érdemteljes életét Nagyszombatban zárta be 1756. mart. 15-én. Magyarul csak ezeket írta: „Virágokat szedő mennyei kertész." (Kolosvár, 1744.). „Gr. Haller Katalin,

gr. Csáky Zsigmond özvegye élete". (U. o. 1752.). Mindkettő egyházi beszéd alakban. — y.

Pauer János, szül. 1814. aug. 1-ső napján, Pestmegyében kebeleztet Ráczkeve szabadalmas mezővárosában, tisztességes polgári szülőktől. Atyjának kora halála után gyermeki éveit nagyjából Székesfejervárott töltötte, hol 1825—1832. elemi s latin iskoláit végezte; ezeket a cisterci rend gondos vezérlete alatt. Mint növendék-tanuló vonzalommal viseltetett az irodalom iránt, s Kisfaludy, Vörösmarty, Dugonics, Gvadányi munkái, a „Tudományos Gyűjtemény“-nek havonként megjelent füzetek, s az akkori hírlapok kedves olvasmányai voltak; de Simonyi Pál székesfejervári nagyprepost kegyes pártfogása- és jótékonyágában részesülván, annak oldala mellett az ő és újabb literatúrából egyéb becses munkákkal is megismerkedett, azokból e jeles férfinak naponként felolvasván. A szónoklati osztályban Szegh Pál tanító által ösztönöztetve, két terjedelmes beszédet készített: „IV. Béla futásáról“, mely nyilvánosan elszavaltatott, és „A mohácsi veszélyről“, mely többször ismételve szinte nyilvánosan felolvasztatott. E méltánylat serkentéstül szolgált hasonló igyekezetre; mivel az ifju kebel tanítójának bánásmódja s igyekezeteinek csupán szóbeli mélytánya által is hathatós ösztönt s egész életére irányt nyer sokszor; midőn ellenkező esetben gazdagabb szellemi kifejléssel kecsegtető lelkierő is elsatnyul. A költészeti osztályban több alkalmi, s más kisebb verseket készített; ezek közül némelyeket Simonyi Pál nagyprepost utasítása szerint a „Társalkodó“ számára beküldött. A bölcsészeti tanulmányok hallgatása végett a pesti k. egyetemet kereste meg. Ez iskolai pályája alatt (1833—1834.) néhány alkalmi verset készített, melyeket Galvácsyval, s „Hazai és külföldi tudósítások“ akkori szerkesztőjével a „Hasznos Multságok“-ban leendő kiadás végett közölt. Ugyanekkor Horatius odáiból némelyeket vitézi versekben magyarra fordított. Ezek voltak első kísérletei az irodalomban. Bölcsészeti pályáját végezván, 1834. Horváth János székesfejervári püspök által a megye növendékei közé fölvétetett, s a hittu-

dományok négy évi folyamát ugyanott végzé. Szűnnapjaiban ekkor Stein epigrammai gyűjteményének („Anthologia Epigrammatum Latinorum recentioris aevi“. Bécs 1816.) egy részét időtöltés végett magyarra fordítá, s az olvasott munkákból folyton számos jegyzeteket és kivonatokat készített. 1838. aug. 19-én b. Barkóczy László püspök által fölszenteltvén, még az napon Csákvárra segédlelkészül küldetett, s ez állásán három évet töltött. Ezen idő alatt fordítá Pasireknek jeles, és külföldön több kiadást nyert „Religion der Unmündigen“ czimű munkáját. Ugyanekkor alkalma lévén Lezsó András esperes- és csákvári plebánossal az esperességi kerületben tartott iskolai látogatásokon jelenlenni, és tapasztalni a falusi iskoláknak több tekintetben szomorú állását, írta a „Falusi iskolákról“ szóló értekezést, melly azon évben a „Jelenkor“ melléklapjában, a „Társalkodó“ 27. és 28. számában meg is jelent. 1841. írta a „Népnek vallás- és erkölcsi neveléséről“ szóló értekezését, mellyre alkalmat nyújtott a megyei hivatal által az egyházi tudományok köréből kitűzött kérdés. Ezen értekezést a tudományok hő keblü pártfogója, b. Barkóczy László püspök átolvasván, a munka homlokzatára kedvező ítéletét írta: mi az íróra újabb ösztönül szolgált. 1841-ben Szaniszló Ferencz cz. püspök a „Religio és Nevelés“ magyar, és „Fasculi Ecclesiastico-Literarii“ czimű deák folyóirat szerkesztőségéhez segédül meghivatván, Csákvárról oct. 6-án megyés püspöke által hivatalosan új helyére rendeltetett, s azon hó 15-én pályáját meg is kezdette, s utóbb Somogyi Károly szerkesztősége alatt is dicséretesen folytatta. Ez idő közben kisebb és nagyobb értekezései, fordításai jelentek meg, valamint könyvismertetések és recenziók is tőle, az említett lapokban név-aláírással vagy a nélkül. Illyenek: „Hunyadi János végórája“. „Leviczky Mihály lebergi egyes. görög érseknek pásztori körlevele“ (fordítás.). Szvorényi Mihály hátrahagyott kézírata után „a Fasciculi Literarii“ czimű folyóiratban „Merita catholici Regni Hungariae Cleri“ megjelent munkának folytatása; „Sz. Ágoston ereklyéinek Hippoba vitele; és nevelő s tudományos intézeteink története,

a magyar első századoktól korunkig 12. cikkben“. Ezeknek első cikkei, különösen Mátyás király koráig azonnal megjelenésük után rövidítve s jegyzetek kihagyásával német nyelvre lefordítatván, a „Pester Tageblatt“ 1843. évi 98—108 számaiban megjelentek. „Hazánk sz. koronája és annak eredete“ (1844.). „Hetényi állításainak czáfolataul“ négy cikkben; melly munka több részről érkezett nyilatkozatok által kellőkép méltányoltatott. „Téritői s bibliai társulatokról“. Továbbá írta. „A Margit szigeti apácza-kolostor rövid történetét“; közlötte az egri török basának 1681. költ magyar oklevélét némi jegyzetekkel a „Nemzeti Ujság“ 1843. 2. sz. Írt több könyvismertetést és bírálatot, az Egyházi literaturai lap 6. kötetében. 1844-ben a szerkesztőségtől visszahivatván a megyébe, a növendékpapságnak lelkiekbeni igazgatója s hittudományi helyettes-tanítója lett; ugyanazon évi nov. 28-án pedig lelkes püspöke által a sz.-szék ülnökévé neveztetett. Ezen év jul. 21-én tüzte ki megfejtés végett a pesti k. egyetem hittudományi kara a magyar kath. clerusnak az egyház, nevelés és oktatás körében, tovább az írói, polgári és katonai tekintetben tett érdemeiről szóló pályakérdést. E kérdésre felelt a derék Pauer is, és munkája „Az egyházi rend érdeme Magyarországon történetében, Árpádok időszakától korunkig“ (Székesfejervár, 1847. 518. l.) megjutalmaztaték. Tőle van még „A Székesfejervárott felfedezett kir. sirboltról“ (U. o. 1849.). —y.

Pázmány Péter, született 1570. oct. 4-én, Nagy-Váradon nemes szüléktől; ugyanott kezdte a reformatusok iskolájában tanulását; azután Kolosvárra ment, hol ősei vallására 13 éves korában visszatérvén, kitűnő elmetehetsége miatt 1587. mint 17 éves ifju a jezsuiták szerzetébe főlvetetett. Krakóban állá ki az ujonczságot, Bécsben hallgatá a bölcsészetet és hittudományt, hol egy ideig a bölcsészetet és hittudományt szép sikerrel tanította is. Az 1606. bécsi békekötés után előljáróitól Magyarhonba küldetett a végre, hogy a protestantismusra átment főcsaládokat az ősi hithez visszavezesse. Pázmány erőt érezvén keblében, a benne helyezett bizodalomnak

mindenkép ügyekvék megfelelni, s néhány év múlva már is vagy 30 előkelő nemes családot nyert meg ügyessége- és lélekderítő szónoklatával az igaz hitnek; többi közt gr. Forgách Zsigmond utóbb nádort, 3 hét alatt: kiról megjegyzendő, hogy irányában testvére Ferencz esztergomi bibornok-érsek 3 év óta süker nélkül vesződött. Ez által az érseknek megnyeré határtalan bizodalmát; minek következtében 1608. a posonyi országgyűlésen mint a thuróczi prépostság képviselője megjelenván, fölszólalt a bécsi békekötés 8-ik pontja ellen, melly a jezuitáktól Magyarhonban megtagadja a birhatási jogot. — Gr. Forgách Ferencz elhalta után a kath. főemberek, ugy szinte maga a király is Pázmányt ohajtották esztergomi érseknek; ki miután a király kérelmére V. Pál pápa által szerzetes kötelezettségei alól fölmentetett, 1616. apr. 25-én thuróczi préposttá, majd sept. 28-án esztergomi érsekké lön kinevezve. Dec. 19-én vette a pápának föloldó s megerősítő levelét; melly idő óta még hathatósban pártolta a római egyház érdekeit.

Mátyás királynak Anna nejétől gyermeke nem lévén Károly főherczeg stajer fejedelemnek Ferdinand fiát jelölte ki utódaul, s midőn a magyarok az 1618. országgyűlésen szabad választási jogukat sürgetnék, ékes magyar beszédben az 1547-iki 5. t. cz. emlékeztette őket, s Ferdinand elválasztatván, általa meg is koronáztatott. II. Mátyás elhaltával ütött ki a 30 éves, ugynevezett vallási háboru, melly Pázmányt nagyon elkomorította; vigasztalást lelt azonban abban, hogy II. Ferdinand őt választotta tanácsadóul a magyarhoni dolgokban; ő vala vezetője az 1619. posonyi országgyűlésnek, mellyen kivitte, hogy megtagadtatnék a protestansoktól állítólagosan szenvedett sérelmeik orvoslása. Midőn ugyanazért a zavar Magyarhonban is kiütött, és Bethlen Gábor diadalmas fegyverei veszélyeztetnék az ős hit bajnokait, Pázmány több püspökkel Bécsben keresett és talált menedéket. Az 1620. Bethlen Gábor elnöklete alatt Besztercebányán tartott országgyűlésen száműzött Pázmány, következő évben a nikolsburgi békekötés által, mellyben ő volt legnagyobb tényező,

honát ismét visszanyerő. Az erre következő békét használva, az érsekséktől jogtalanul elrabolt javakat visszafoglalta. 1629-ben nemzeti zsinatot tartván Nagyszombatban, ennek végzéseit következő évben ki is hirdette. A király ajánlatára VIII. Orbán által bibornokká nevezteték.

Illy súlyos gondjai s foglalatosságai közt munkás előmozdítója és hathatós pártfogója volt ő a tudományos intézeteknek, és maga is föllépett az irói pályára. Szíve fájdalmával látta ugyan is, mikép a nyájnak elegendő pásztora nincs, ki szomját enyhítse; miért is azok számát gyarapítandó, 1333 aranyat tett le alapítványul olly magyar ifjak utazási költségeinek fedezésére, kik magokat kiképzendőek Romába, XIII. Gergely pápa által 1578-ban a magyar ifjak számára emelt intézetbe vonulának. Az Oláh Miklós 1561. alapította papnevelő-intézetet Nagyszombatban tetemes áldozattal helyreállította; 1623. Bécsben, mivel hazánkban ekkor folytonos háboruszkodások miatt biztos hely nem volt, a mostanig is virágzó „Pazmaneum“-ot 100,000 ftal alapította, tőkét utóbb még több ezerekkel növelvén; 1626. Posonyban a Sz.-Márton-egyház mellett 50,000 frton alapított tanoda vezetését a jezsuitákra bízta; 1635. maj. 12-én a nagyszombati érseki egyetem első alapját 100,000 ftal vetette meg. Alapítványi oklevelében többiközt ezeket mondja: „Quodsi successu temporis Deo Hungariam a turcico jugo liberante opportunior urbs occurrat pro universitate: liberum sit societati (Jesu) hanc nostram fundationem una cum Universitate alio transferre, dummodo tamen extra Dioecesim strigoniensem non extrahatur.“ Háborus időben sok nemes és birtokos család ellenség kezébe kerülvén, jószága egészen tönkre jutott; az illy családok szépreményű gyermekeinek növeltetése végett Nagyszombatban 1619. két házat vett, s bennök 25 nemes, de szegény és szorgalmas ifjut növeltetett. Ez intézet „Convictus Nobilium“ (Nemes ifjak nevelő-intézete) czim alatt ismeretes; mellynek biztosítására három ízben több mint 144,000 ftot áldozott. 1636. Szatmárott a jezsuitáknak 33,000 fr. emelt gymnasiumot stb. Mintegy 20, honi és latin nyelven irt tudós munkának vala

szerzője, mellyek éles eszének, mély tudományának mind megannyi tanui. Amazok közt nevezetesebbek: „Kempis Tamásnak a Krisztus követéséről négy könyvei“ (Bécs, 1604.). „A mostan támadt új tudományok hamisságának tíz nyilván való bizonyításai“ (Gratz, 1605.). „Felelet a megdicsőült szentek tiszteletéről az Gyarmati Miklós helmeczi predikátor-nak Monoszlói András veszprémi püspök ellen irt csacsogásaira“ (u. o. 1607.). „Keresztény imádságos könyv“ (Posony, 1610.). „Tanácskozás, mellyet kelljen a különböző vallások közül választani“ (u. o. 1611.). „Hodaegus, igazságra vezető kalauz“, melly először megjelent 1613. Posonyban, utólszor 1766. Nagyszombatban, ajánlva Istváni Miklós és Draskovich Jánosnak. Ez legnevezetesebb munkája, sima és ékes stylusa és szívemelő összevetés által sokat megnyert az ősi egyház tanainak. E könyv latinra fordítva czáfolás végett Thurzó Imre által kiküldetett Wittenbergbe, mellyre 1625. Balduin Fridrik „Phosphorus veri catholicismi facem prae-lucens legentibus Hodaegum Petri Pázmán“ czimű munkával válaszolt; mellyre ismét az érsek 1627. ily nevű irattal felelt: „A setét hajnalcsillag után bujdosó Lutheristák vezetője“ (Bécs, 1627.). „Az igazságnak győzedelme, mellyet az Alvinczi Péter tükrében megmutatott P. P.“ (Posony, 1614.). Ajánlva Biharmegye rendleinek. „A római anyaszentegyház szokásából minden vasárnapokra és egynehány innepekre rendelt evangeliomokról Predikátiók“, mellyek 1636. Posonyban, utóbb 1668. és 1695. Nagyszombatban nyomattak ki. Ezen és egyéb munkáiban olly tiszta magyarsággal élt, minőt kortársaiiban hasztalan keresünk. Miután a magyar egyházat 22 évig bölcsen kormányozta, 1637. mart. 19-én, élte 67. évében meghalt Posonyban, s ugyanott sz. Márton egyházában eltemet-tetvén, saját kívánsága szerint sirkövére a szavak vésettek: „Petrus Pazmannus Cardinalis.“ Utóbb hg. Eszterházy Pál nádor neki, Lippai és Széchényi György érsekeknek közös emléket emelt. Pázmánynak bő tudomány, rendületlen lélek, a közjót hön pártoló kebel és fáradhatatlan munkásság voltak tulajdonai. —y.

Péczeli József, régi nemes család ivadéka, szül. 1750-ben, Putnokon Gömörmegyében, hol atyja ref. predikátor volt. Atyját korán elvesztvén, anyjával Szikszón telepedett le, s itt járta alsóbb iskoláit. 1767-ben Debreczenbe küldetett, s az ottani collegiumban dicsőségesen végezte be iskoláit, s lelkészi pályát választott; miért is az akkori szokáshoz képest, meglátogatta a németországi egyetemeket. Leghosszabb ideig Genfben tartózkodott, s itt két évig hallgatta a hittani előadásokat. Itt tette sajátjává a francia nyelvet, annyira, miszerint e nyelven predikált, sőt verseket is írt. Theologiai pályáját Utrechtben fejezte be, s itt avattatott fel predikátorrá. Hazatérvén 1784-ben, Komáromban lett predikátor; 1786-ban a debreczeni collegium tanárává választatott. Meghalt 1792-ben. Irodalmi termékei nagyobb részt sikerült költeményekből állnak. Legelőször Voltaire „Zayr“ tragédiáját fordította versekben, s kiadta Győrött, 1784. Ezt követte „Henrias“, francziából fordított költemény IV. Henrik francia király életéből. Győr, 1786. „Young éjszakái s egyéb munkái“ (2 köt.) Győr, 1787. három kiadást ért. „Haszonnal mulattató mesék“ (Aesopusból, néhány eredetivel, versekben); tovább: „A haza szeretetéről“ (levelezés Philopatros és Commodus között) 1788., Győrben jelent meg. „Francziából fordított szomorú-játékok“. Komárom, 1789. „Hervey Siralmai és Elmélkedései“. Posony, 1790. „A magyar korona rövid historiája“. Komárom, 1790. „II. József életének rövid leírása“. Komárom, 1790. „Kesergő versek II. József halálára“. Komárom, 1790. „Vers hongrois et français pour la fête du couronnement de Leopold II.“ Komárom, 1790. „Az országgyűléshez nyújtott hálaadó köszönet azoknak, a kik szeretik az anyai nyelvet“. Komárom, 1790. „A szent koronának a magyarokhoz intézett köszöntése“. Komárom, 1790. „Erkölesi predikátiók. (2. k.) Győr, 1790. „Az ó testamentumi ekklesianak historiája a szentírás szerint, az első embertől fogva a babyloniai fogságból lett visszatérésig“. Maisonet Lajos után, ford. (5. kötet). Komárom, 1791. „Vers hongrois et français pour la fête du couronnement de François I. roi de

Hongrie“. Komárom, 1792. „A szentírás Theológiája“. (2. kötet). Komárom 1792—93. Vannak még több alkalmi versek is. Négy-évig szerkesztette a „Mindenes Gyűjteményt“ (1789—92.), melyből hat füzet jelent meg Komáromban. Ebben is, valamint a kassai M. Muzeumban és Orpheusban közlött verseket. „Erkölcsei predikációit“ fia József adta ki, Debreczenben, 1833. — k.

Peregriny Elek, szül. Gálszécsen Zemplénmegyében, 1812. Gimnasialis iskoláit Szigeten végezte, s 1822-ben a kegyes szerzetbe lépve, Kecskeméten töltött két évet; innen azonban újra kilépett, s felső iskoláit Pesten és Posonyban járta. 1833-ban nevelő lett gr. Andrássy Károly házában 3 évig, s ekkor utazást tett Német- és Olaszországban. Visszatérve, újra nevelőül hivatott meg b. Mednyánszky Alajos házához. 1842-ben Angol-, Francia-, Németországban és Schweizban tett utazást, s hazatértekor Károlyi György grófnál lett nevelő. 1844-ben könyvbíróvá neveztetett; mely hivatalát a forradalom után elvesztve, Csejten (Nyitra megye) elvonultan él. Irodalmi téren Campe „Amerika felfedezésének“ fordításával lépett föl. 1836-ban jelent meg tőle „Életről szedett képek csarnoka.“ Egyéb munkái ezek: „Magyarok története az ifjúság számára“; mely két kiadást ért. „Természet-történet műtudományi jegyzetekkel, a tanuló ifjúság használatára“. Buda, 1842. Második javított kiadás 1844.; ugyanaz a gymnasiumi felsőbb iskolák számára, 1846. „János gazda avagy a falu barátja“. Pest, 1843. „Uj A. B. C.“ Pest, 1844. „Mythologia a két nembeli ifjúság használatára képekkel“. Pest, 1845. „Olvasókönyv a városi és falusi gyermekek számára“. Pest, 1846. „Természet-történet az ifjúság tanítására és házi használatra“ (150 színezett ábrával). Pest, 1846—47. „Olvasókönyv az elemi iskolák számára“. (5 darab). Peregriny 1841-ben egy „Bánya az ifjúság képzésére“ című gyűjteményt indított meg, melyből 14 füzet jelent meg, s a m. akademiától Goroveféle pályadíjjal jutalmaztatott. 1840-ben lett bölcsészettudor, 1841-ben m. akadémiai tag.

Ezenfelül tagja a rajnamelléki encyclopaediai társaságnak. —k.

Pereszlényi Pál, született 1630. Nagyszombatban. Jezuitává 1650. lőn. Miután születése helyén 1653. a latin nyelv elemeit tanította, s ugyanott a bölcsészeti tanokat három, a hittaniakat pedig négy évig hallgatta, 1657. a hit oktatásával bízott meg. 1680. mint a tót ajkuak hitszónoka, Nagyszombatban a zsidó nyelvet és ó-szövetségi sz.-írást is buzgón magyarázta, s mint ilyen irt egy magyar nyelvtant, „Grammatica Lingvae Hungaricae“ czim alatt (Nagyszombat, 1682.). Pereszlényi a XVII. Század jelesb philologusai közé tartozott. —y.

Perger János, szül. 1791. Nagyváradon, s ugyanott végzé iskoláit. Törvényhallgatás végett Pestre jött, s 1814-ben ügyvédnek esküdött fel. Számos ügyvédi foglalatosságai mellett is folytonosan buzgólkodott a magyar irodalom terén. 1821-ben adta ki Schwartner után „Bevezetését a diplomatikába“; 1830-ban „Verböczi István magyar törvénytárát“ magyaritva, s némelly jegyzetekkel megvilágosítva. 1831. jelent meg tőle „A magyar és hazája régenten“; ezeken kívül számos törvény- és oklevéltani cikket közölt a Tud. Gyűjteményben és Közhasznu ismeretek tárában. Irodalmi érdemeiért 1831. febr. 17-én a m. t. társaság első nagygyűlésében levelező, 1832. pedig a törvénytudományi osztály rendes tagjává választott. A társaság által a „Törvénytndományi műszótár szerkesztésével bízott meg, de e munkát be nem fejezheté: mert 1838. maj. 25-én meghalt. Kéziratban maradtak tőle: „Értekezés a jobbágyságról“, s magyar törvények fordítása a XVI. század közepeig. Georch Illés tiszt. tag felett ő irt emlékbeszédet. Több megyéknek volt táblabírája. —k.

Perger János, szabolcsi főesperes, szül. Zemplénmegye Csértér nevű helységében, 1819. mart. 7-én. Atyja Ádám mint nyug. kir. tisztviselő Ungvárott letelepedvén, e helyütt végezte elemi s gymnasialis iskoláit. 1836-ban mint a bölcsészeti I. osztályának hallgatója Egerben a papnövendékek közé felvétetvén, mint ilyen hallgatta ugyanott a hittani osz-

tályokat. Pappé 1842. jul. 26-án szenteltetett, s a nagykallói kápláni állomásra rendeltetvén, az akkori zajos politikai-megyei vitatkozásokba, főleg az egyházi kérdések érdekében bevonatott, s folytonosan részt vett. Nagy-kallóbani másfél évi működése után az egri papnöveldebe tanulmányi felügyelővé neveztetvén, mint ilyen félévig az egyházi jogot az érseki lyceumban előadta. 1845. jul. 11-én nyiregyházi plebárossá, 1852. jul. 1-jén pedig szabolcsi főesperessé nevezetett ő cs. k. főlsége által. — Sajtó útján közrejött irodalmi munkálatai következő cziműek: „Kérdés és felelet a vegyes házasságok ügyébeni egyházi intézkedésekre“ (Társalkodó, 1841. 23., s Rel. és Nev. 1841. 23.). „Az Üdvözítő és egyiptomi József.“ (Rel. és Nev. 1843. I. 14.) „Isten és ember közötti viszony.“ (U. o. 1844. II. 22.) „Mellképek korunk vallásos életéből“. Husz számra terjedő cikksorozat. (Rel. és Nev. 1844—1847.). „A protestantismus egyház-kormányzati rendszeréről“. Öt cikk a Rel. és Nev. (1847. II.) „Tuba concordiae“ (U. o. 1848. II.) „A magyar catholica egyház és a cultus-minister“ (U. o. 1848. II. 41, 42, 43, 44. „In hoc signo vinces“ (Rel. 1849. I.). „Theodosius császár és az antiochiak forradalma“ (Rel. 1849. I.) „Világ-csalódások“. (U. o. 1849. I.) „Immaculata“. Négy cikk. (U. o. 1850. I.). „Az europai országok jelen állapota politico-egyházi szempontból“ (U. o. 1851. I.) „Europai rém“ (U. o. 1851. I.) „Röpeszmék a cath. egyház tekintélyéről“. (Danielik-Emlékkönyv.) „A látnok Gyermeke“ (Csal. lapok. 1852. II.) Ezen itt elősorolt jeles dolgozatokon kívül több könyv-bírálatai s levelezései jelentek meg a „Religio“-ban, s politikai értekezései a Nemzeti Ujság-, Figyelmező-, Budapesti Híradóban stb. —k.

Perlaky László, született 1813. jan. 7-én Tatán, Komárommegyében. Piaristává 1832. sept. 25-én öltözött fel, s mint ilyen több helyen tanított az alsóbb középtanodai osztályokban, valamint Szegeden, Léván és Budán a felsőbbekben is. Szép jártasságot tanusított a honi s romai class. irodalomban. A „Regelő“-ben több versezete közöltetett, melyek jeles venára mutatnak. 1849-ben mint budai szaktanár irt ta-

nitványai számára „Bevezetés a classicusok tanulmányába“ és „A szép ízlés- és gondolkodástan vázlata“. Ezek után következett volna a „Szónok-lat és Költészet“-tan, de ezt megakadályozá a szaktanításnak felfüggesztése, s Perlakynak febr. 24-én közbejött elfogatása. Perlaky vétkesnek találtatván, a hadi törvényszék által 8 évre íteltetett és Olmüczbe vitetett fogságba; honnan 1850. jul. elején a fejedelem kegyelem szavára szabadon bocsáttatott. Az olasz nyelvet jól beszéli. Bölcsészeti tudorrá még ifjabb éveiben emelteték. —y.

Péterfi Károly, szül. 1790. apr. 7-én Sívásdon Erdélyben, régi nemes családból. Atyja lelkész volt, kitől első nevelését nyerte. Felsőbb iskoláit Marosvásárhelyen végezte. Főúri családok által gyámolittatva, egy ideig Bécsben képezte magát a tudományokban és nyelvek ismeretében. 1815-ben marosvásárhelyi pappá, 1818-ben ugyanott bölcsészettanórára választatott, melly minőségében 19 évig dicsérettel működött. 1837-ben mintegy nyugalomra lépve, a tordosi papságot vállalta el. Ő azok közé tartozik, kik elsőek kezdték tanítani magyarul a philosophiát, és sikerrel vesződött a műszavak magyarításával: s ez érdemeért 1834-ben a m. akadémia I. tagjává választatott. — Nyomtatásban megjelentek tőle néhány alkalmi szónoklatai és egyházi beszédei; azon felül kiadta a „Filozofusok Historiájá“-t. Marosvásárhely, 1833. — k.

Petőfi (családi néven **Petrovics**) Sándor, legnagyobb magyar lyrai költő. Szül. Szabadszálláson Kiskunságban 1823. jan. 1-sején. Atyja, ki a felvidékről költözött Kunságba, mindent elkövetett, hogy fiának némi nevelést adhasson; e végből őt elébb az aszódi és sz.-lőrinczi, később a selmeczi ev. gymnasiumokba küldé. Petőfi azonban a tanulással nem sokat gondolt; hanem Pestre szökött, és egy ideig utczaí életet élt: miglen a színházhoz szegődött inasnak. Atyja nem-sokára fölkereste a makacs ifjút, hazavitte, és Sopronba küldte tanulás végett. Ő azonban egyenesen a laktanyának tartott, és katonának állt. Költői tehetségeinek már itt is tanujeleit adá, verseket irt; miért is tudós katonának gunyolták.

A katonaságra csakhamar ráunt; a katonai fegyelmet nem tűrte, sokat szenvedett, és beteg lőn; miglen mint katonai szolgálatra alkalmatlan, elbocsáttatott. Hazatérve Pápára ment tanulmányait folytatandó, s egy ideig szorgalmasan tanult. Később színész akart lenni, s csakugyan több ízben szegődött a vándor színészekhez; de mire sem mehetett: sőt inkább sok nyomort kelle kiállania. Debreczenben egy egész telet töltött betegen és szegényül egy özvegy asszony házikójában. Végre 1844-ben Pestre jött, s írói pályára lépve, nem-sokára egész országban híres lett. Már 1842-ben közlött két költeményt az Athenaeumban. 1843-ban pedig már számos költemények jelentek meg tőle. Egy ideig dolgozó társa is volt a „Külföldi regénytárnak“, s azt néhány fordított művekkel gazdagította. Csillaga azonban csak 1844-ben tűnt fel, midőn t. i. a Nemzeti kör megvette és kiadta költeményeit „Petőfi Sándor versei“ czim alatt (Buda, 1844.). A hirre kapott ifjut Vahot Imre mint a „Pesti Divatlap“ szerkesztője fogadta magához szerkesztői segédnek, s ekkép élelve s napi szükségiei biztosítva lévén, ez időtől kezdődik nagyobbazertü munkássága. 1845-ben már költeményeinek 2-ik füzetét is kiadta „Petőfi Sándor versei“ czim alatt Pest. Ezeken kívül még „A helység kalapácsa“ (Buda, 1844.), „Czipruslombok Etelke sirjáról“ (Pest, 1845.); „Szerelem gyöngyei“ (Pest, 1845.); „János Vitéz“ (Buda, 1845.); két rövid év alatt egymásután jelentek meg. A P. Divatlap minden számában, s más lapok is hoztak tőle egy-egy költeményt, s egy reggel csak arra ébred fel, hogy ő Magyarországnak legnépszerűbb költője. — Milly lelkesedéssel fogadta a nemzet műveit, kitűnik onnét is, hogy 1845-ben Felső-Magyarországban utazván, Eperjesen és Késmárkon a tanuló ifjuság által fáklyás zenével tiszteltetett meg, Gömörmegye pedig táblabírájává nevezte. — 1845-ben újra kíséreltet tett a szinpadon; de megbukott. Ekkor tájban irt két szinművet: de mindkettő szinte megbukott. Hasonló sors érte a „Hóhér kötele“ czimű regényét, s egyéb az „Életképekben“ közlött novelláit is. — 1846. tavaszán „Felhők“ czimű költeményével lepte meg a közönséget. Ugyanezen év

elején a P. Divatlap és Életképek dolgozótársa volt. Azonban nemsokára felbontá velök a viszonyt, és 9 társával megfogadta, hogy a lapokba többé nem dolgozik. Tervei azonban hajótörést szenvedtek, s 1847-ben ismét sűrűbben találkozott Petőfi-névvel az olvasó közönség. Ez évben lépett házasságra Szendrey Juliával. Elszórt költeményei összegyűjtve szinte ez évben jelentek meg: „Petőfi Sándor összes költeményei egy füzetben“. Az 1848-iki forradalom Pesten találta őt, mint az „Életképek“ segédszerkesztőjét. Több lapokban számos politikai irányú izgató verseket közölt; végre a tollat karddal cserélte föl: kapitány lett az erdélyi hadseregnél; hol nyom nélkül eltűnt. Sokan halottnak hiszik; mások állítják, hogy Amerikába menekült. —k.

Petrovics Fridrik, szül. 1799. oct. 7-én Holicson, Nyitra megyében; iskoláit Posonyban végzé. 1820-ban atyja halála után szülőhelyén predikátorra választott; jogáról azonban lemondott, és Pestre ment jogot hallgatni. 1830-ban ügyvéd lett. Ugyanez évben adta ki „Magyarország történeteit időszaki táblákban, világositva a világnak egykoru történeteivel, és a m. királyi háznak nemzetségi lajstromival“ (Pest, 1830.). Jutalomul őt az akadémia tagjának nevezte. 1833-ban mint gr. Teleki László nevelője, növendékével együtt Europa szerte utazást tett; utközben adatokat gyűjtött honunk történetéhez, melyek az akadémia kézirat-tárában őriztetnek. Meghalt Münchenben, 1836. —k.

Petrózzai Trattner Mátvás, született 1745. jan. 17-én Felső-Őrött Vas megyében, honnan már gyenge korában a híres udvari könyvnyomtató Trattner János Tamáshoz került Bécsbe; kitől gondos nevelés mellett a könyvnyomtatás titkaiba is bevezetteték. Utóbb bővebb tapasztalás és maga tökélyesítése végett Parisba utazott, s ott 13 év leforgása alatt ügyesség és jeles magaviselet által annyira magára vonta a figyelmet, hogy a párisi polgársággal tiszteltetnék meg. 1779. visszatérván honába, Budán a magyar egyetem nyomdájának vállalta el igazgatását; de ott némelly akadályokra találván, 1780. Budától elvált, és Pesten új nyomdát létesíté, melyet

1813. maga, ezentul 1824-ig korán elhalt János Tamás fiával együtt, majd ismét 1827-ig maga kormányzott. Ez utóbbi évben a jeles nyomda igazgatását megosztá vejével Károlyi István táblai ügyvéddel, s azóta Petrózai Trattner J. M. és Károlyi István typographiája czimlet (firma) alatt működik. A tisztos ösz szakadatlan munkásságban élt szinte végnapjaig, s attól csak az aggkori gyöngültség vonhatta el kevés idővel kimulása előtt, mely 1828. febr. 16-án élte 83 évében következett be. 1817-ben ő indítá meg a „Tudományos Gyűjteményt“, mely irodalmunk kifejlesztésére igen nagy befolyással volt. — y.

Podhradszky József, szül. 1795. Udvardon, Komárommegyében. Tanult Nyitrán, Nagyszombatban és Budán. Iskolái végeztével 1816. a m. kir. udv. kamarához jutván hivatalba, azóta folytonosan ott szolgál. Hivatalos foglalatosságai mellett is szorgalmasan üzte a történettudományt, s mint író először a Tud. Gyűjteményben lépett föl. Külön nyomtatásban a következő munkák jelentek meg tőle: „Eredeti két Magyar krónika“ (Pest, 1833.). „Magistri Simonis de Kéza de originibus et gestis Hungarorum Libri duo“ (Pest, 1833.). „Vita S. Stephani Hungariae protoregis auctore Hartvico de Ortenburg Ratisponensi Episcopo“ (Buda, 1836.). „Pázmány Péter élete“ saját munkáiból és okleveleiből leírta és kiadta P. J. (Buda, 1836.). „Slavoniáról mint Magyarországnak alkotmányos részéről“ (Budán, 1837.). „Chronicon Budense“ (1838.). — Különféle folyóiratokban, jelesen a Tudományos Gyűjteményben számos, történettani tekintetben igen becses értekezéseket és adatokat közlött. A magyar akadémia 1835-ben választotta tagjává. — k.

Pólya József orvos, szül. Nagy-Szeccsében Barsmegyében 1802. jan. 1-jén. Tanulmányait Losonczon kezdé, s lelkeszi pályára készülvén, igen szép előmenetelt tett a nyelvtudományokban. Azután Selmeczen, később ismét Losonczon folytatta iskoláit. Az orvosi tudományokat Pesten hallgatta. 1830-ban lett orvos-tanárrá, mely alkalommal „az ember belférgeiről“ értekezett. 1831-ben a cholera dühöngése alkal-

mával a pesti kórházban hasznos szolgálatokat tett, s e betegség-
ségrőli tapasztalatait József Nádor kívánságára kiadta e cím
alatt: „Summa observationum de cholera orientali“. 1832-
ben a kormány megbízásából Fiumében tartott az ottani or-
vosok előtt felolvasásokat a choleráról. 1833-ban a pesti Ro-
kus-kórházhoz neveztetett rendes orvossá, s e hivatalosko-
dásának ideje alatt a chronicus bajok körüli tapasztalatok
gyűjtésére fordította szorgalmát. Alapeszméit illy című mun-
kában rakta le: „Observationes de Herpete et ejus remedio
novo: Anthrakokali“. Dolgozott az Orvosi Tár számára is.
1842-ben Pesten magán-elmekór-intézetet állított, melly a-
zonban csak három évig állott fen. Ezeken kívül foglalkodott
„természettani műszótár“ összeállításával, melly munkája
kéziratban van. 1841-ben Jardine és Treitschke „állatországi
kéztermé“-nek egy füzetét magyaritva adta ki; e nagybecsű
munkának folytatása, nem tudni mi okból, megakadt. Van-
nak dolgozatai a Gazdasági lapokban is álnév alatt. Tudomá-
nyos érdemeiért a m. akademia 1832-ben lev. tagjának válasz-
totta. Tagja egyszersmind a bécsi és pesti orvosi, s. a m.
természettudományi társulatnak is. — k.

Pompéry János, szül. Miskolczon, 1819. jun. 21-én
A minorita atyák miskolczi gymnasiumában járt 5 évig; 1835.
octoberhóban a pesti egyetemhez jött; s 1838-ban Eperjesre
ment jogtanulás végett. 1839—1840. patvarista Borsodban,
majd juratus, és 1842. ügyvéd. 1835-ben a Társalkodóban
jelentek meg némelly apróbb dolgozatai. 1841-ben „Laura“,
című elbeszélést közlött az Athenaeumban, Áldor álnév
alatt. Ezentul a hirlapi levelezések (Borsodból) s historiai
studiumok vették igénybe. Adatokat gyűjtött Magyarország
18-ik századbéli történetéhez. Gyűjteménye állítólag több száz
ivre terjed. 1847-ben az országgyűlés alatt Posonyban tartóz-
kodott, s ott irta Yole posonyi leveleit az Életképekben.
1844-ben a Honderűben „az elválhatlanok“ című beszély je-
lent meg tőle. 1845-ben nevelő lett gr. Eszterházy Károly
győri főispán házánál; melly hivatalában harmadfél évet töl-
tött. 1845-ben az Életképekben „Az élet“ című beszélyét

közlötte Ervin név alatt. 1846-ban Homonnay költeményeit bírálta meg ugyanott. 1847-ben „Két hölgy szerelme“ jelent meg tőle szinte az *Életképekben*, mely német fordításban is megjelent. 1850-ben „A Tardi ház“ elbeszélés s „Röpiratgyár“, 1852-ben „A virágos sir“ beszély a *Pesti Napló*, „Yole“ elbeszélés a *Magyar Hirlap* tárczájában. Ez évben írta „Clarissa“ című beszélyét is. 1853. „Néma András“, költői beszély a *Falusí Estékben*; „Levél anyámhoz“, a *Déliabban* s „Yolehoz“, szinte a *Déliabban* jelent meg. 1853-ban adta ki „Beszéleyei“nek I. és II. kötetét. 1853 óta a *Pesti Napló* ujdonsági rovatát viszi; ezenfölül a természettudomány studiumával foglalkozik. — Pompéry az előszámlált mutatóványokon, és 2 kötet beszélyén kívül számos apróbb cikkeket, leveleket s néhány költői dolgozatokat irt különféle lapokban. Mint a *Pesti Napló* ujdonságírója számos hazafias szellemű buzdító cikkeket közlött a Garay árvák, színház, egyetek stb. ügyében; 1849-ben mint turkevei követ részt vett a nemzeti gyűlésben. — k.

Pongrácz Lajos, született Hontmegyében, 1820-ban. Végezve jog-tanulmányait szolgabírói hivatalt viselt, jelenleg cs. k. tisztviselő. — Munkái: „Honti literaturai füzér“. I. II. Buda, 1840. „Magyar uti képek“. Pest, 1845. „Költemények“. Pest, 1846. „Novellák“. U. o. 1846. — k.

Porubszky József, szül. 1812-ik évi február 4-én Sárosmegyében, Eperjes városában. Alsóbb iskoláit Eperjesen a rhetorikát Debreczenben, a többi részint Eperjesen, részint Kassán és Egerben hallgatta: hol 1827-ik évben az egri érseki szék ürességekor az egri megyei papjelöltek közé bevételtett, úgy, hogy fiatalsága miatt a másodévi philosophiát ismételte. A theologiai pályát Egerben végezte. Ezután, mivel aligmúlt 20 éves, szabolcsmegyei birtokos Czobell László, később báró Szepessy János fiainak nevelőjévé lön. 1832-ik évben papnak szenteltetvén: előbb Pásztón, azután Tisza-Füreden, Verpeléten és Jász-Berényben működött kápláni minőségben. Mint verpeléti káplán (1837.) a sz. mm. és bölcsészeti tudori koszorút nyerte el. 1839-ben az egri papnövelde-

be a bölcsészeti, 1841-ben pedig a hittani tanulmányok felügyelőjévé neveztetett. Ez évben az egyházi jogi tudori rangra emeltetett. Ez alkalommal „De independentia potestatis ecclesiasticae ab Imperio civili“ értekezést írt, mely ugyanazon évben nyomtatásban is megjelent Egerben. 1843. az egri lyceumban megürült szám- és mértannak helyettes, majd a sz.-írás és keleti nyelvek rendes, 1845-ben pedig az egyházi jog és történetek tanárává stb. 1850-ben a Bold. Szűzről nevezett egervári prépostság káplánjává neveztetett. 1853-ban „Jus Ecclesiasticum catholicorum“ című könyvet írt; mely miután a magyarhoni nméltóságu püspökök által arra méltónak találtatott, hogy iskolai könyvül a papnöveldékben használtassék, az egri nmélt. érsek őt 1854. az egri sz.-szék ülnökévé nevezte, — k.

Pósa-házi János, szül. 1623. Patakon, hol atyja predikátor volt. Végezvén 1653. Utrechtben tanulását, visszajött Magyarhonba, Patakon tanárrá lön. A bölcsészetben Aristotelest, a hittudományban Voetius tanait követte, Cartesiusnak pedig engesztelhetlen ellensége volt. 1661 táján a jezsuiták Rákóczy engedelmével Patakon megtelepedvén, velők Pósa-házi szünet nélkül kötekedett, míg végre 1672. a pataki collegiumot a jezsuiták elfoglalván, Pósa-házi a tanulók egy részével Erdélybe vonult, s Fejérvárott székelte meg. Munkái ezek: „Igazság istápjá“. S.-Patak, 1669. „Sambár, Kis és mások által tett ellenvetésekre felelet“. U. o. 1666. „Sibelius Gáspárnak sz. írásból szedegedett és külömb-külobmbféle alkalmatosságokra rendeltetett könyörgő és háladó imádsági, mellyeket deák nyelvből fordított“. Kolosvár 1678. Meghalt 1685. — y.

B. Prónay Gábor, nagymiveltségű s legbuzgóbb hazafiak egyike, szül. 1812. apr. 1-jén Besztercebányán Zólyom megyében. Unokája a szinte tudományáról és hazafiúi buzgólkodásáról ismeretes Prónay Gábornak. Atyja, József korán hunyt el; neveltetése tehát jeles anyja, sz. Kubinyi Rozalia vállaira nehezedett. P. G. tanulmányait nyilvános tanodákban, és pedig a gymnasialis folyamat Rosnyón, a phi-

losophiát és jogot a posonyi akademiában végezte. Esztehetősége és szorgalma már tanuló korában tűnt ki: minden osztályokon keresztül az első jelesek közt foglalván helyt. A szépirodalom és különösen zene iránti hajlama, sőt szenvedélye szinte tanuló korában nyilatkozott; kora ifjúságában már tetőszést aratott zenedarabokat szerzett, magyar zeneszerzeményei pedig Bécsben, Drabelli költségén nyomtatásban jelentek meg. Iskolai végeztével joggyakornok s később megyei aljegyző lett Nógrádban. E téren gyakorlatilag is tanúsított tevékenysége, tudománya, buzgalma okozá, hogy már az 1840-iki országgyűlésre Turóczmegye részéről követnek küldetett, s mint ilyen az akkoron már többségre vergődött ellenzék tagja, szonoklatai, különösen azon év jul. 4-én a szólásszabadság tárgyában tartott beszéde által gerjesztett figyelmet. Az országgyűlés bevégeztével tudomány- és tapasztalásvágya utazásokra készítet: beutazta Német-, Francia-, Svédországot, Daniát s Németalföldet; a fővárosokban mulatását mindenütt tudományos intézetek megtekintésére használta. Haza térve nagyapja után öröklött nagyszerű könyvtárban szenvedélylyel buvárkodván, működését az irodalmi téren néhány jeles czikkkel kezdé meg, mellyek honunk viszonyait tárgyalva, a külföldi lapokban jelentek meg. 1848-ban ugyancsak Turóczmegye részéről újra országgyűlési követnek választatott meg; azonban a nemzeti gyűlésben csak decemberig vett részt. Az 1849. év végével Pesten telepedett le, s azóta hazafiúi buzgalmát már is fényes siker koronázza. Ugyanis a pesti hangász-egylet elnökének választotta meg, s egyedül nemes törekvésének köszönhető, hogy ez egylet rendszeres zenedévé alakítottát, és hat új tanszék állított fel benne. Ezenfelül több közczélú egyesületek élén mint elnök vagy igazgató működik. — 1850-ben egy jeles röpiratot bocsátott közre „Ansichten eines Constitutionellen aus Ungarn“ czim alatt, melly lényegére és szellemére nézve Somsich és Zsedényi röpirataival azonos. Hírét azonban a nemzeti irodalom és művészet terén a mult 1854-ik évben megjelent „Vázlatok Magyarhon népeletéből“ czimű jeles mű-

ve alapította meg, mely irodalmunknak örök disze marandand. Tartalma e nagy költséggel diszesen kiállított könyvnek honunk különféle népfajainak ismertetése, képekkel illusztrálva, melyeket maga rajzolt s Parisban metszetett köre. Prónaynak az irodalom és művészet körüli buzgólkodása nemcsak a hazában, hanem a külföldön is teljes elismerésre és méltánylásra talált. Több europai fejedelmek rendjelekkel és egyéb kitüntetésekkel jutalmazták a jeles férfit. Így a porosz király sz. János, a portugalliai király a Boldogságos Fogantatás vitézrendjével, az uralkodó szász-koburg-gothai herczeg házi rend keresztjével, a württembergi király pedig a tudomány és művészet nagy arany emlékérmével diszesítették fel. — Prónay nemcsak szellemileg hanem anyagilag is sokat áldoz a hazai tudomány és művészet előmozdítására. Köztudomásu dolog, hogy szegény sorsu kezdő művészeink leginkább csak ő hozzá és a vele egy uton haladó gr. Andrásy Manóhoz folyamodnak segélyért. — k.

B. Prónay Sándor, szül. 1760. apr. 1-jén Acsán, Pestmegyében. Alsóbb tanulmányait gondos atyja László, egykori csanádi főispán felügyelése alatt szülői házában nyeré; a philosophiát Posonyban, a törvényt Pesten hallgatta. Tudományos szempontból utazást tett Europa több részeiben: meglátogatta a németországi egyetemeket, s különösen a történetet és annak segédtudományait tette tanulmányozása tárgyává; s már igen fiatal korában irt némelly historiai dolgozatokat. Vallása ügyében sokat fáradozott; már 20 éves korában az evang. iskolák főkormányzója, később az evang. egyház alelnöke, 1819-ben pedig főinspector lett. 1790-ben arany sarkantyus vitéz, nemsokára kir. kamarás czimet nyert. — Részt vett az országgyűlésekben, s érdekes elmélkedést irt 1830-ban „Az országgyűlés elrendezéséről“. Mint a tudományoknak nagy barátja, sokat fáradozott a magyarok eredetének nyomozásában. Erre vonatkozó jegyzetei s iratai kiadatlanok. A m. akademia, mellynek alaptőkéjét 2000 pfttal nevelte, igazgató tagjaul választotta el. Meghalt 1839. febr. 5-én. — k.

Pulszky Ferencz, szül. Eperjesen 1814. sept. 17-én s ugyanott végezte iskoláit. 1833-ban nevezetes utazást tett Német- és Olaszországban, melly utjában különösen a régiség maradványaira s középkori műemlékekre fordítván figyelmét, ismeret-gazdagon tért hazájába. 1835-ben ügyvédi oklevelet nyert, és Sárosmegye aljegyzőjévé választatott. Ez időtájban újra beutazta Európát, s 1838-ban a m. akadémia I. tagjává választotta. 1839-ben a posonyi országgyűlésen mint sárosmegyei követ sokoldalú tapasztalása és ügyessége által hasznos szolgálatokat tett, s ebbeli érdemeit tekintetbe véve, Eperjes város polgári oklevéllel tisztelte meg. Gazdagon nősülvén, megvette a szécsényi uradalmat Nógrádmegyében s Eperjesről oda tette át lakását. Neje, Wather Théréz, szinte mint szelleműs író nő ismeretes. Forradalom alatt statustitkár volt a külügyi ministeriumnál, s folytonosan tevékeny részt vett a kormány vezetésében. Jelenleg külföldön tartózkodik. — Írói pályáját német nyelven kezdte, s a külföldi lapokban irt sok, Magyarországot illető közléseket. Egy ideig az „Athenaeum“-nak volt dolgozó társa, s azt igen érdekes cikkekkel gazdagította. Különösen kiemelendők: „A műgyűjtemények hasznairól; Irán és Turán; Eszmék Magyarország történetinek philosophiájához“. „Uti vázlatait“ a budapesti árvizkönyvben közölte. Az Emlényben „a felföldi népmondákról“ szóló értekezése s epigrammái jelentek meg. Szalay László Themisében van egy nevezetes értekezése: „Historiai s pénzgazdálkodási pillanatok a pénzre“ czim alatt. 1839-ben egy röpiratot adott ki illy czim alatt: „Töredékes észrevételek a Dunaszabályozás és keleti kérdés iránt“. A Pesti Hírlapnak legnevezetesebb cikkirója volt. — k.

Pyrker János László, született 1772. november 2-kán Lánghon Fejérmegyében. Nemes és istenfélő szüleitől a jó nevelés kincseinél egyebet nem öröklött. Tanulmányait Ányos Pál és Virág Benedek vezérlése mellett Székesfejérvárt szorgalommal végezve, s az idegen nyelveket is sajátjává téve, Siciliába hivatott egy grófi házba titoknoki állomásra; mellyet, hogy egykor annál képesebb legyen hazájának szol-

gálni, el is fogadott. 1792. ismereteit bővitendő, Velenczén keresztül Nápolyba utazott, azonban egészségének állapota s a keblet nyugtalanító honvágy hazafelé ösztönözte: s így hajóra kelvén, visszatért nem minden veszély nélkül, mert a rettentő orkán messzire hajtván el hajóját, kalózok közelébe vetette, s csak alig szabadulhatott meg. Bécsbe érkezte után áthatva a magasb tökélyesülés vágyától, lemondván a világ csábingereiről, noha kimivelt elméje a világban is szép reménynyel kecsegtethette, a lilienfeldi cisterciák közé állott. Ez azon időben történt, midőn a szerzetes életet a legnépszerűtlenebbé tenni olly sokan iparkodtak. 1807. Dürnitz helység lelkészévé neveztetvén, egészen hívei üdvének szentelte napjait, s kevésbe mult, hogy 1809. Napoleon egyik vérszomjas vezére által meg nem öletett. Itt irta „Tunisiás“át. A bár csendben működő, de ritka tulajdonokkal tündöklő férfi erényei társai előtt ismeretlenek nem maradtak; kik őt 1812. apátjokká választották. A szerzetesi életnek ismerve hivatását, a vezérletére bizott rendet értelem- és erkölcsben nevelte. Lilienfeld bájos vidékein fogamzottak meg ama jeles költeményei, mellyek őt europai hirre emelték. Ferencz király 1818. szepesi püspöknek nevezvén őt ki, visszaadta hazájának: s mint ilyen, főpásztori első gondjai közé számítá felállítását egy képezdének, mellyben a falusi tanítók kiképeztetvén, a népnek alkalmas mestereivé válhassanak; azonban 1820. a fejedelmi kegyelem velencei patriarcha- s Dalmatia primásának nevezte ki őt, hogy ismét külföldön tündököljön erény- és bölcsességben. Nehéz időket élt ő át Velenczében, s midőn 1827. távozott, az egri érseki széket elfoglalandó, a hálás velenceiek érdemeit emlékpénzzel örökitették. Ezen korba esik nevezetes munkái nagyobb részének megjelenése; e korban jöttek fényre hőskölteményei; e korban „Szent hajdannak gyöngyei“. A tudományos világ elismeréssel üdvözölte becses műveit; csakhamar egész Europa tisztelte a nagy férfiuban a magasztos érzelmű költőt, s a jeles tudományu író. Ugyanis mélyen belátta ő korának betegségét, mellyet megorvosolni föltett szándéka volt; ta-

pasztalta t. i., mikép a szépirodalom virágdus mezején működő írók, a helyett, hogy nemesb vágyakat ébresztenének, a vallásosságot és erkölcsi érzetet gyöngíteni igyekeznek, irományaival megmutatta, mikép lehet a költői szellemnek úgy fejteni ki szép tehetségeit, hogy egyszersmind az erkölcsi és vallásos érzelem általa neveltessék. Hol a zsenge kor nevelése, s az erre szükséges tanodák forogtak kérdésben, ott nem volt áldozat, melly visszaretentse, nem fáradalom, melly elcsüggeszsze. Így sok helyen megyéjében iskolákat építtetett; 1845. Egerben vasárnapi iskolákat alapított, évenként 140 pftot ajánlván a tanítók jutalmára és az iskolák szükségére. Továbbá áthatva Olaszország művészi szellemétől, székhelyén egyszerű egyházat emelt. — Az alsóbb rendű papság jövedelmeinek csökkenését látván, s a műveltség növekedő igényei által napról-napra szaporodó szükségait méltányolván, megmutatta, hogy idegen kezek közbejőtte nélkül is tudott annak sorsán javítani. Szakismerettel szerzett képgyűjteményét a hazának ajándékozván, alapját vetette meg egy nagyszartú képcsarnoknak; 12—20 szegényebb sorsu, de jeles elmetehetiséggel megáldott ifjat táplált ő évről-évre asztaláról, s ezenfelül a Foglárféle nevelő-intézetre mintegy 40,000 ft. költött. Eger javát eszközözendő, temérdek költséggel nyitott utat roppant kösziklákon át a szarvaskői vár alatt; s mintegy 50,000 ft. került házat katonatiszti lakul ajándékozva a városnak, s fõntartására 5000 ft. alapítványt tett. Az 1844. országgyűlésen dicsően viselte magát. A magyar t. társaság által irodalmi érdemeinek nyomán 1844. dec. 24-én tiszteleti taggá választatott. Elhunyt hosszú s fájdalmas szenvedés után 1848-ban. — y.

Rádai Gedeon, Pálnak fia, szül. 1713. oct. 1-jén Pécelen, Pestmegyében. Ide haza jeles és tudományos neveltetést nyervén, azt a frankfurti s más külföldi egyetemekben ügyekezett még inkább növelni. Atyjának 1733. közbejött halála után három évi tudományos utazásából visszatérván, a közhivataloktól magát elvonva, egészen a tudományoknak élt. Zrinyinek feledékenységbé jött lelkes munkáira ő figyelmez-

teté a magyarul olvasni szerető, épen nem nagy számu közönséget; különösen neki tulajdonítandó érdemül, hogy a német költőket utánózva, a magyar verselésben a szótagok mértékét a rimekkel első kötötte össze; innen az e nemű versek Rádai verseknek neveztetnek. József császár bárói, II. Leopold pedig grófi méltóságra emelte őt és maradékait 1790. A „Magyar Musa, Orpheus és Magyar Museumban“ elszórva jöttek ki versei, és idegen nyelvekből magyarított költői darabjai; munkáinak legnagyobb és nevezetesebb része pedig elveszett. Meghalt 1792. aug. 6-án, Péczelen, 79 éves korában. — y.

Rádai Pál, szül. 1678. Idővel II. Rákóczy Ferencz Erdély fejedelme cancellárja volt, kinek annyira birta bizodalját, hogy 1704. Selmeczre őt küldené I. Leopold császárral kötendő békesség végett; öt évvel későbbben pedig Károly svéd királyhoz Benderbe, mivel a francia udvar Rákóczyt tette a II. Károly és Nagy-Péter közt kötendő béke közbirájává. Az 1711. szatmári békekötésre nagy befolyása volt. III. Károly Rádait a kir. tábla közbirájává nevezte, később pedig az 1715. posonyi országgyűlésen kirendelt országos biztosság tagjává választaték, s mint ilyen hitsorsosai ügyét (Calvin követője volt) hathatósan elémozditani iparkodott. Benderi utját latinul írta le. Egyházi énekeit „Lelki hódolás“ czim alatt nyomatta ki Debreczenben 1724. Meghalt 1733-ban. — y.

Rajnis József, született 1741. jun. 4-én Kőszegen, hol atyja városi tanácsos volt. Szülei ápoló karjai közt végezvén alsóbb iskoláit, 1757. jezuítává lett, s Bécsben a két éves probát kiállván, Leobenbe küldetett a görög nyelv tanulása végett; honnan visszatérvén 1761—1763-ig Esztergomban tanította az alsóbb iskolákat; majd Kassán a philosophiát, Nagyszombatban a theológiát hallgatta, 1771. pedig már mint philosophiae doctor pappá szenteltetett. 1784-ig Győrött a thesist tanította, s ez évtől kezdve 1806-ig az ottani akadémiai egyház felügyelője volt. Irományai miatt Ráth Mátyás által megtámadtván, ellene keserűen nyilatkozott. Virgiliust

magyar versekben számos jegyzetekkel 1789. adta ki; mellyhez egy sisakos mentő irást is ragasztott „A kőszegi poetának mentő írása“ czim alatt; ebben baróti Szabó Dávid támadásaira is felelt, s a fordítás mesterségéről értekezett. Bacsányi János (az 1789. Magyar Muzeum harmadik negyedében) Szabót védelmezvén Rajnist érzékenyen megvagdalá, s állításait gyengíté; Rajnis nem maradt adós: ha Bacsányit szerencsétlenség nem éri, ellene a fulánkös munka „Apulejus tükre“ czim alatt már készen volt; de ki nem adta; melly egyéb kiadatlan dolgozataival együtt tudós Fehér Györgyünk birtokába jutott. Most „Virgilius Georgiconának“ fordításához fogott, s ezt mint gr. Festetics György scholarchája végezte be Keszthelyt. Itt fogott az Aeneis fordításához is, de már ezt, 1812. sept. 23-án meghalván, be nem végezheté. Ez utóbbi dolgozatát, életével együtt „Magyar Virgilius“ név alatt Kondé József Benedek nyomatta ki Pesten, 1814. (3 dr.) Becsületes, jó, és egyeneslelkű ember volt Rajnis; de czivakodó természete mindenkit elidegenített tőle. — y.

Ramóczy, előbb **Rammershoffer** Valerián, született 1807. apr. 26-án Kőszegen Vas megyében. Tisztességes állapotu szülőinek örökődése mellett kitünő előmenetellel végezvén közép-tanodai pályáját, keble vonzalmát követve, Pannonhegyre sietett, s ott a sz.-benedekiek rendébe fűlvételését szorgalmazá. Ohajtása teljesültével 1821. oct. 15-én kezdé meg az ujoncz-évet, mellynek elteltével Győrött a szerzet lyceumában két, Bakonybélben pedig egy évig hallgatá a bölcsészeti tanokat; majd a székhelyen négy évig foglalkozék a hittudománnyal. Már serdülő korában kitünt szép tehetségeit ez idő alatt jobban és jobban kifejté; a növendéki kötelességek pontos teljesítése után fenmaradt szabad idejét, társai példái által ösztönöztetvén, jó magyar könyvek olvasására szentelé, s ez által magát a nemzeti nyelvet is, melly neki nem volt anyai, s mellyet még Pannonhegyre mentekor is csak töredeztve beszélt, tökéletesen sajátjává tette. Miután a győri tanulmányi kerület főigazgatója előtt szigorú vizsgálat által tanítási képességét fényesen bebizonyította, 1829. végével a posonyi

főgymnasium tanárai közé soroztatott, s itt 8 évig oktatá a hon feselő bimbait a tudományok elemeiben; majd Posonyt Pápával eserélte föl: honnan két évi működése után 1839. végével Győrre szólíttaték a szerzet növendékeinek oktatására; s alig kezdé meg itt leczkéit a magyar nyelv és irodalom köréből, már is a k. akademiában, a derék Czuczor közfájdalommal fogadott leléptével megürült magyar irodalom nyilvános tanszékére érdemesítették. 1850. apr. elején a posonyi németté változott akademiához, mint a bölcsészet rendes és a magyar irodalom rendkívüli tanára téteték át. A Kisfaludy-Társaság ezen kérdésére: „Készíttessék kézikönyv, mely a szavalásnak mind általános, mind különösen a színészetre alkalmazott elveit és szabályait kimerítőleg s gyakorlatilag adja elő, szükséges ügyelettel a magyar nyelv grammaticai viszonyaira, dialectusára, versszerkezetére s azon hiányokra, mik jellemnen színészeink szóbeli előadását disztelenitik“ 1838. pályázzán, a három bíráló egy értelemmel a 20 darab aranyból álló jutalmat neki ítélte, s koszoruzott munkája „Szavalástudomány“ czim alatt a Kisfaludy-Társaság Évlapjai 1. k. ki is nyomaték. Kmety András halála után majdnem két évig mint helyettes tanár adá elő a statistikát és bányajogot, s hogy tanítványai könnyebben haladhassanak e tanokban, magyar nyelven tartá leczkéit; mellyeket rendszerezve „Álladalomtan“ czim alatt Posonyban, 1847. ki is nyomatott 3 füzetben; mellynek elseje a statistikai elméleten kívül Europa s austriai birodalom általános rajzát; másodika Magyarhont és Erdélyt; harmadika Europa többi álladalmait tartalmazza. Az 1838-ki Tudományos Gyűjteményben megjelent értekezésén kívül, még következő, főleg az ifjuság használatára irt munkáknak szerzője: „Magyarországnak rövid földleirása“ (Posony); „Ausztiai császárság s a német szövetségi státusoknak rövid földleirása“ (u. o.); „Nemzeti iskolai szótár“ (u. o. 1838. 2. k.); „Magyar-német és Német-magyar nemzeti nyelvtudomány kérdések- s feleletekben“ (u. o.) magyar és német nyelven. Végre a magyar nyelvet tanulni vágyó németek számára nagyobb nyelvtana illy czim alatt jött ki:

„Theoretisch-practische Sprachlehre der ungarischen Sprache für Deutsche“ (U. o. 1841.). — y.

Ranolder Nep. János, veszprémi püspök, szül. Pécsen, 1806. maj. 16-án, a hol is neveltetett s végezte a gymnasiumot; a bölcsészeti tanfolyam után, melyet a pesti egyetemnél végzett, 1824. a pécsi megye papnövendékei közé felvétetvén, 1824—28-ig a pesti központi papnöveldében nyerte kiképeztetését a theológiában. 1828- és 29-ben b. Szepesy Ignác pécsi püspök egyházi udvarában mint püspöki dísznök, tollnok és levéltárnok alkalmaztatott, s 1829. maj. 17-kén pappá szenteltetvén, a bécsi sz. Ágostonról címzett cs. k. felsőbb papképző intézet tagjai közé soroztatott; hol 1829-31-ig képeztetvén, a hittudori koszorút elnyerte. 1831—41-ig mint a pécsi püspöki lyceumban a keleti nyelvek tanára, alkönyvtárnok, és sz.-széki ülnök működött, s ez idő alatt egyik segéd-társ volt a Szepesy által kiadott szóírás magyarra fordításában. 1838-ban kiadta „Hermeneuticae Biblicae Generalis“ című munkáját. 1841—1846. a pesti egyetemnél hivataloskodott mint hitszónok, hittanár, s a görög nyelv helyettes tanára; az ezen idő alatt mondott egyházi beszédeinek részét „Sacri Sermones academici“ cím alatt sajtó útján közrebo csátotta. 1839-ben beutazta Austriát, Németfönt, Angol- és Franciaországot, Belgiumot; 1843-ban egész Olaszországot, Sardiniát, Siciliát, Schweizot, Savoyát, déli Franciaországot, és uti tapasztalatait a Religio és Nevelés című egyházi lap 1843- és 44-ik évfolyamában több cikkben „Utazási Vázlatok“ cím alatt közzétette. 1845-ben pécsi kano nokká nevezetvén, 1846-tól fogva ismét Pécsen működött mint papnöveldéi kormányzó, egyuttal zsinati vizsgáló 1849-ig; melly évben a bold. Szűzről címzett sz.-istváni apáttá nevezetvén, Bécsben a cs. k. ministeriumnál tett az egyházi ügyek elintézésében segédszolgálatot. Ugyancsak 1849-ben veszprémi püspökké, 1854. pedig valóságos belső titkos tanácsossá nevezetett. 1854-ben ő cs. k. apostoli felsége házasságának ünnepélyére Bécsben kiadta a munkát, melynek czime: „Elisabeth (Gisella) erste Königin von Ungarn“. 1851-

és 53-ban Veszprémben sok ezer példányban sajtó útján kiadta „A k. anyaszentegyház szertartásait, a veszpréme gyházmegyei népiskolák számára“; továbbá 1854-ben Gruber Ágoston jeles munkájának „A hitoktatás gyakorlati kézikönyve“ magyar fordítását. Bőkezűségének köszönhetni, hogy 1853. Pécssett napvilágot látott „Az ausztriai birodalom földrajza és története“ Szombathy Ignácztól, és 1854-ben Pesten a „Sz. Katalin“ című jeles legenda. 1854-ben ő cs. kir. apostoli felsége által a „de literis et artibus“-féle nagy médailleval ékesítettett fel. — k.

Ráth József, pest-lipótvárosi plebános, született 1817. mart. 27-én, Fejérmegyében Előszáláshoz tartozó kis-venyemi pusztán, tisztes jámbor szülőktől. Hat éves korában édes atyjával, mint primatialis gazdatiszttal Érsekújvárra költözött, s ott végzé elemi iskoláit. A gymnasialis cursust Posony- és Komáromban, a philosophiát Győrött, a theologiát Nagyszombatban és Esztergomban végezte. 1841-ben szenteltetvén pappá, három évig mint káplán és praebendatus Esztergomban, utóbb mint segédszerkesztő két évig Somogyi Károly oldala mellett Budán, azóta nyolcz évig mint káplán Pest-Lipótvárosban, s 1849 óta egyszersmind segédszerkesztő Danielik János kanonok oldala mellett működött; mig nem 1854. jul. 21-én a községtanács által fölterjesztve, az esztergomi bíboros érsek által mint pestlipótvárosi plebános investialtatott. Dolgozott a Religioba mintegy 50 vezérczikket, majd dogmaticus, majd egyházpoliticus is historicus tartalmuakat; nevezetes számú munkákat ismertetett meg. Dolgozott pedig francia, olasz, és angol forrásokból. — k.

Ráth Máttyás, született 1749. apr. 13-án Győrött. Ugyanitt kezdte tudományos pályáját, melyet, miután Mór és Posonyban folytatva, Sopronban dicséretesen bevégezett, Magyarhont és Erdélyt utazta keresztül, mialatt az ország bővebb ismeretén kívül a nemzeti nyelvvel is alaposan megismerkedett. Mások példájára a göttingai egyetemet is fölkereste; honnan néhány év mulva visszaérkezvén, Posonyban telepedett le. Ittlétében kért felsőbb helyről engedelmet egy

magyar ujság kiadhatására; melyet megnyervén, azt 1780-ban „Magyar Hirmondó“ név alatt meg is indította. Ez volt első, magyarul szerkesztett ujság. Ő ebben a napi eseményeken kívül, mindenféle statisztikai, gazdasági és tudományos tárgyakra is kiterjeszkedett. Miután ujságát két évig ügyesen kezelte volna, 1783. év elején megkínáltatván Győrött az ujonnan felállított predikatori hivatallal, azt elfogadta. De alig hogy megismerkedett győri hiveivel, már is b. Podmaniczky Józsefnek, kivel Göttingában együtt mulatott, ajánlatára, a pesti predikátorságra hivatott meg; de ezt, mivel követelései ki nem elégítettének, el nem fogadta. 1786. Perlaki Gábor superintendens fölött Dömölkön magyar versekben tartott bucsuztató beszédet; minek hire elszárválván, superintendensnek ki is jeleltették: de mivel nem választatott el, azt híven, hogy írói munkássága után is el élhet, predikatori hivatalát elhagyta. Szándéka volt t. i. egy teljes deák-magyar-német, magyar-deák-német, és német-deák-magyar szótárt kiadni, s már három nyelven ez iránt ki is bocsátá jelentését; mellyben azonban a dunántuli evang. papság ellen is hevesen kikelt. Szándoka e miatt hajótörést szenvedett; mindenütt hideg részvétlenséggel találkozott: sőt azokat is, a kik között élt, és a kikkel némi összeköttetésben lenni kénytelenítették, maga ellen ingerlé. 1789. meghalván a győri predikátorságban utódja, ő ismét kéré s visszanyeré régi állomását; mellyről több ízben le akart ugyan mondani, de barátjai tanácsára hajolván, azt megtartotta. Munkálodása messzebb terjedett volna, ha azt föltételeinek nemboldogulása után olly szoros határok közé nem szorítja. Meghalt 1810. sept. 16-án, élte 61 évében. Nyomtatásban ezek jelentek meg tőle: „Hirmondó“. Posony, 1780—1782. „Első isteni tisztelet rendje“. Győr, 1783. „Egy istenfélő, jó és gondos anyának és nagyanyának Vattay Borbalának életében, halálában, és holtá után való vigasztalásai“. U. o. 1785. „Bucsuztató versek, Perlaki Gábor fölött“. U. o. 1786. „Keresztény fehérnépnek való imádságos könyv“. U. o. 1788. — y.

Reguly Antal, europai híri utazó s nyelvbarát és egye-

temi könyvtárnok, szül. Zirozen Veszprémmegyében, 1819-ben. Atyja a cisterciák ügyvéde volt, s fiát különösen a történelem tanulására buzdította. Iskoláit Győrött és Pesten végezte kitünő sikerrel. 1839-ben indult el itthonról tapasztalás végett s történelmi nyomozás tekintetéből, s legelőször Németországot utazta be. Hamburgba érve Scandinavia felé vette útját; Kielben hajóra ült, s Kopenhágába onnan Stockholmba érkezve, a finnmagyar rokonság megfajtását tűzte feladataul. E célból Abóba ment s legelőször a svéd nyelvet tette sajátjává, s ennek segítségével a finn néptörzsök regéit, történetét s irodalmát tanulmányozta. 1840-ben Schilt orvos társaságában Lommasaho törzsökös finn helységben telepedett le, s itt tanulta meg a finn nyelvet annyira, hogy a helsingfors-i tudós társaság által tagnak választatván, e kitüntetését már finn nyelven irt levélben köszönte meg. Ugyanazon év tavaszán még beljebb ment éjszak felé s Karoliában a lapp földön junius közepétől jul. 18-aig nem látta lenyugodni a napot. Laestadius, a lapp Flóra nagyhirű írója utmutatása folytán a lapp nyelvet és hitregéket tanulmányozta. Innen Kemibe ment és Castron nevű tudóssal ismerkedett meg. Hire csakhamar elterjedt, és ő a felsőbb körökben nagy kitüntetéssel fogadtatott. 1841 elején visszatért Helsingforsba, hol a finn és lapp nyelvekbeni jártassága által nagy figyelmet gerjesztett. Ezután az eszth nyelvet tanulmányozta Pétervárott, s a keleti finn néptörzsök meglátogatására készült. Célja kivitelére a m. akadémia némi megbízások mellett, pénzsegédelmet küldött. Pétervárott több tudósokkal ismerkedett meg, de különösen a magyar származásu Balugyánszky államtanácsos fogadta őt valódi atyai szíveséggel. Itt az orosz, továbbá a keleti finn u. m. szirjén, mordvin, cseremis, csuvasz nyelveket tanulmányozta. 1842-ben irta az első jelentést s küldötte át a m. akademiának, minek folytán az akadémia összes költségeinek fedezését ajánlotta, de pénzhiány miatt ajánlatát nem teljesíthette. Egyideig beteg volt Peterhofban. Felgyógyulása után Balugyánszky által bemutatott Demidoff Antal herczegnek s az udvarnál is, hol segély ajánlatot

buvárkodásának folytatására. Ezalatt a m. akademiától is nyert 1000 pfnyi segélyt. 1843-ban a m. akademia tagjának választotta. Ugyanazon év oct. 9-én indult el Pétervárról ural-siberiai utazásra. Moszkván s Novogrodon át a Volgán lefelé oct. 27-én érkezett Kazánba. Innen utját a votyák és baskir népfaj közt folytatta, s dec. 14-én átkelt az Uralon, s vogul népfaj közt hosszabb ideig mulatván, vogul szótárt irt össze. Utazásainak fénypontja éjszaki felfedező utja volt. Pelimból 1844-ben indulván ki, a művelt utazó által még soha meg nem látogatott éjszaki vogulok hazájába sok nélkülözés sőt életveszély közt hatolt be. 1845-ben Obi tartomány főhelyére érkezett. Hosszas vándorlás után a vadász és halász nomád törzsök közt Brezovába érkezett, hol egész buzgósággal feküdt osztyák studiumainak, s az általa leirt énekek meghaladták a nyolczvan ivet, midőn pétervári levelek folytán kénytelen volt Kazánba visszaindulni. Kazánban a cseremisiz és csuvasz nyelvek tanulmányozása végett a rafai kólostorba költözött. Időközben a m. akademia aláírást nyitott a merész utazó segélyére, melly 1400 forintot jövedelmezett, de új kötelességeket is szabott az utazó elébe. Ő hanyatló egészsége daczára kitartó buzgalommal folytatta buvárkodásait. 1845-ben alakult meg a „Reguly-Társaság“, mellynek czélja volt „Reguly-könyv“ kiadása által két évi költséget gyűjteni az utazó számára; mi által módot nyert a csuvasz nép és nyelv alapos megismerésére. Két évet Kazánban töltött, hol csuvasz tanulmányai szerkesztésével foglalkodott. Azután visszatért Sz.-Pétervárra. Itt kezdé meg utazása eredményeinek feldolgozását, s a 180 geog. mérföldre terjedő éjszaki Uralvidék földabroszát ki is dolgozta. E munkája áll 16 nagyrétnyi földabroszból és magyarázó szövegből. E munkája főleg Oroszországban kellő elismerésre és méltánylásra talált; az orosz lapok nyíltan bevallottak, hogy „Reguly e munkája által Oroszország geographia- s ethnographiájában egy terjedelmes terra incognita felfedezője lett“. — A roncsolt egészségű utazó ezek után előbb Graefenbergben, egészségének helyreállítása tekintetéből, később Berlinben munkái rende-

zésével foglalkozva mulatott. Hazaérkezte után 1848-ban egyetemi könyvtár őrévé nevezetett, s e hivatalában 1850-ben a cs. kormány által megerősített. Reguly felfedezései történet-búváraink irányát megváltoztatták, habár az ügy, különösen őstörténetünk és eredetünk mostanig is csak egyoldalú hypotheticán alapul. — k.

Récsy Emil, született Kolosvárt, 1822-ben, s ugyanott végezte tanulmányait oly sikerrel, mikép 1837-ben a pesti egyetemenél bölcsészettudori oklevelet nyert. 1847-ben a kolosvári lyceumhoz a politikai tudományok rendes tanárává nevezeték. 1848-ban a közoktatási ministerium titkárává nevezetett. A forradalom után egy ideig a „Pesti Napló“ politikai hirlap szerkesztését vezette, miről azonban lemondott: a pesti egyetemhez a politikai törvénytudományok rendes tanárává nevezetvén ki. Első munkája volt: *Bentham Jeremias munkáinak fordítása* (1 köt.), polg. s bünt. törvényhozási értekezések. (Kolosvár, 1842). 1842-ben „*Franczia Regénycarnokot*“ indított meg, melly Sand „*Leliáját*“ s „*Indiánját*“, és Sue „*Mathildjét*“ foglalja magában. Ujabb időkben a politikai közigazgatás mezején dolgozva, ide tartozó legfelsőbb rendeleteket commentált, mint a bélyegtörvényt, a telekadó rendszerét Magyarországon, az austriai alkotmányjogot; fordította továbbá Kudler József „*politikai gazdaszat tankönyvét*“. Legujabban ismét „*Külföldi regénycarnokot*“ adott ki — k.

Rendek József, született 1810. maj. 27-kén Tatán, polgári szülőktől. Első oktatását a helybeli elemi tanodában nyerte, honnan 1820-ban a középtanodába átlépven, tanítói kegyét jó tanulása mellett főkép az által szerezt meg, hogy szigoruan rendtartó lévén, a törvényt bár csekélységben is megazegni borzadott. Édes atyját már 8 éves korában elvesztvén, a nevelési gondok egyedül anyja vállaira nehezültek; ki nem győzven a költséget, más életmódról kezdett gondolkozni; azonban a szorgalmas ifjunak gr. Eszterházy-féle 30 v. ft. segélydíj jutván, majd a szónoklati osztályban mások tanításával foglalkozván, annyit összegyűjteni sikerült, hogy édesanyja terhelteztése nélkül már maga emberségéből pá-

lyázhatott. Bevégezve Tatán a középtanodát, 1828. jövendőjéről kezdte gondolkozni. Az egyházi pálya tetszett neki leginkább és Esztergomba ment három társával; de ajánlója nem lévén, noha jelesen felelt, ez uttal föl nem vétették: s 1829-ben azon szándékkal ment a bölcsészeti tanok hallgatására Nagyszombatba, hogy tótul meg fog tanulni, itt azonban egy tisztos ház ifju tagja mellé magyar tanítóul hivatott meg, s a család nyelve német lévén, a tót megtanulásától csesett. Mindazonáltal az első évi bölcsészetet dicséretesen bevégezvén, Esztergomban a kispapok közé csakugyan fölvétetett. Végezvén Nagyszombatban másodévi bölcsészeti pályáját, 1832. hittanra a központi növeldebe küldetett Pestre: hol tagja lett a főnálló magyar iskolának, s 1835-ki nov. 29-én jegyzőnek és helyettes-előnöknek választatván, mint a magyar iskola féltizedes ünnepén a tagok által megbizatva beszédet tartott. 1836. oct. 28-kán pappá szenteltetvén, s üres káplán-állomás nem lévén, következő évi jan. 24-kén Lekére rendeltetett helyettes-segédül; illy minőségben működött Drégely-Palánkon és Nyer-gesujfaluban: honnan visszajöven Esztergomba, 1837. jul. 3-kán Lekére rendes káplánul rendeltetett, hol öt évet és négy hónapot teljes meglelgedéssel töltött. A derék plebános (Bucsegh János alesp.) buzgalma, példája, lelkipásztori okossága, jeles gazdálkodás- és kertészkedés-módja, rendes háztartása igen jó sikerrel hatottak rá. Gyönyörű könyvtárát felhasználni engedé. Midőn Kopácsy hg.-primás érseki székébe igttatták, 1839. maj. 21-kén Rende, káplán társai nevében örömversekkel tisztelgett; mellyek e czimű gyűjteményben „Esztergomi ünnepély,” de külön is megjelentek. Ez volt első nyomtatott dolgozata, melly neki többre ingerül szolgált. Írt ezután a „Hirnök” számára, Mátyás emléke ügyében; majd 1848. a „Sionnak” is egy cikket. A vegyes-házasságra vonatkozó értesítése a „Sürgöny” melletti „Csarnok”-ban (1840) e czim alatt látott napfényt: „A folyó évi Társalkodó 83-dik számában „Felvilágosításul a Sürgöny Csarnokának” felirat alatt megjelent pestmegyei tb. törvény alkalmazásaira”. Ugyan e tárgyban írt egy másik értekezést is: „A ve-

gyes házasságot különbség nélkül megáldani vonakodó kath. papra az 1647. 14. t. cz. szigorú büntetését alkalmazni lehet-e, szabad-e?" (U. o.). A „Jelenkor“-ban (1841) Kálmán király törv. 2. k. 15. f. nagy lármával hirdettetett a vegyes házasságot feltétlenül megáldani vonakodó papok ellen, s felhívás tétetett ennek czáfolására. Rendei czáfolatát nemcsak a „Jelenkor“-nak, hanem egy más lapnak is azonnal beküldé, de mindkettő által mellőztetett: pedig hozzáértők szerint nagyon alapos volt. Így maradtak kiadatlanul egyéb czikkei is. Ez bosszantá őt, és hinni kezdé, hogy nem értekezéseiben, hanem igénytelen falusi káplán nevében nincs nyomaték: és igazolva lön. A kérdéses ügyben új cikket készített, a ki nem adottaktól csak szavakban különbözött; közlé azt egy elvokonával, és ennek beleegyezésével „Egy bars megyei tb.“ aláírással megküldé a Jelenkor és Hirnök szerkesztőinek: s várakozás nélkül megjelent; sőt a Jelenkortól nyomban rendes levelezésre felhívó levél érkezett a levélben megnevezett elvoknához, ki ezen megdöbbsent: de zavarának csakhamar vége lön, mert Rendei levelezést azonnal elvállalta, s ez idő óta a Jelenkor- és Hirnökbe rendszeren írogatott. Balogh Jánossal a „Századunk“-ban férfiasan csatázott majdnem három hónapig; gr. Zay Károly általános nézleteire ugyanott válaszul közölte általános észrevételeit. A borsodi körlevél czáfolataul irt értekezése a „Nemzeti-Ujság“-ban (1842. 61. 62. sz.) jelent meg. E tájban nyomatott ki „Száz ének“ című énekes könyve a kath. nép használatául. Érdemei jutalmazásul 1842. sept. 17-én Kopácsy hg.-primás által az Esztergomban ujonnan emelt képezde tanárává nevezetvén, lekéri hiteitől érzékenyen elbucsuzott. Hirlapi értekezéseinek és költeményeinek száma a 80-at jóval felülhaladja. Önálló munkái ezek: „Tanításmód“ (Pest, 1843), melynek második kiadása, a „Tanmódszer“, 1847-ben jelent meg Pesten. „Kalausz az elemi tanodákban irni tanuló és olvasást gyakorló gyermekek számára“ (Pest 1847), melyben iratpéldányok, erkölcsi jeles közmondások, gazdaság, urbér, mezei rendőrség, ember és állat nyavalyákban rögtöni gyógyomód, levélfolyamod-

vány és több efféle irományok készítésének módja s' példányai stb. közöltetnek. Sajtóra várazokzik „Általános és magyarországi földleírás“ és számos egyházi beszédei. — y.

Révai Miklós, született 1749. feb. 24-kén Sz.-Miklóson Torontálmegyében. (Horányi szerint Temesvárt). Tanulását Csanádon kezdte, Szegeden folytatta; majd egyházi pályát választván, piaristává lön; s mint ilyen, miután Tatán és Veszprémben az alsóbb iskolákat tanította volna, Nagy-Károlyban philosophiát, Nyitrán pedig theológiát hallgatott. Különös hajlamot érezvén keblében a rajzolás iránt, annak alapos megtanulása végett 1777. gr. Károlyi Antaltól nagylelkűleg segítettve, Bécsbe ment, s egy év alatt olly előmenetelt tanusított benne, minőt csak a vasszorgalmu Révaitól lehetne várni. — Romai mérték szerint már 1773. kezdett verselni, s „Magyar alagyaínak első könyvét“ Nagy-Károlyban 1778. ki is nyomatta. A munka köztapssal fogadtatott, s Révai rajz és építészet tanítójává nevezteték az akkorban állított nagy-váradi iskolában; egy évvel utóbb pedig ugyanott a k. akademiában a bölcsészetnek lön rendkívüli tanárává. 1780-ban Maria-Therezia fölött mondott halottas beszédje által neve az egész hazában még hiresebb lett; következő évben azonban tanári hivatalától megválván, egyik nyomorból a másikba esett. 1782-ben Paitner ajánlására Loóson, Sopronmegyében, Viczay grófnál nyert nevelői alkalmazást: itt elején elégedetten élt, magasztalja Paitnerhez irt levelében a ház lakóit, különösen magyartüzű tanítványát; de utóbb a cselelésséggel izetlenségbe elegyedvén, Loósról Hédervárra költözék: hol a megbecsülhetlen, de ekkor fölötte elhagyatott zavart könyvtár és pénzgyűjtemény rendezése bízott rá. Már akkor nagy figyelmet fordíta nemzeti nyelvünk legrégibb maradványaira, s hogy azt eredetében láthassa, Posonyba rándult: s miután leghivebb pontossággal lemásolta, megválván a grófi családtól, Bécsbe ment magának boldogabb jövődöt szerzendő. Itt tartózkodott ő az 1782 végétől 1783 közepeig, legnagyobb szorultság- és nyomorban. Innen Gratzba költözött át, s az 1783-ki évet nyugodt meglege-

déssel tölté, noha távoztakor tett adósság fejében könyveit és egyéb jószágait letartóztatták. 1784 elején már Posonyban volt, és Paczkóval írta a „Hirmondót“; dija 600 fr. Ekkor ez ujság, melly egyetlen volt, csak 200 előfizetőt számlált. Ugyanezen évben készített a magyar t. társaság létrehozása iránt is tervet, mellyet személyesen mutatott be József császárnak: de süker nem követé buzgó fáradozásait: sőt mivel az ügyet tüzesen vitte, több ellensége támadt barátai köréből is. Posonyban csakhamar végzé dolgait, s nehogy talán egy nemembert tartósab ottilétével felingereljen, 1785-ben Győrre vonta magát Rajnishoz, kivel Hédervárt ismerkedett meg közelebbről. Itt nagy inségben lévén, Viczaynéthől, mint vallja, pénzt koldult. Illy leverő állapotban még is egy jó hír vigasztalta őt, t. i. hogy Faludi kéziratának már egyszer kihirdetett, de fönakadt kiadására 500-nál többre szaporodott az előfizetők száma. 1786-ban Győrött és 1787 — 1789. Posonyban adta ki „Magyar költeményes gyűjtemény“ czim alatt Faludi, Orczy, Barcsai és saját verseit. 1787-ben foglalta el a győri gymnasiumban rajztanítói székét, és következő évben a hazatért magyar koronának örömnünpére irt, s a „Magyar Orpheus“ első darabjában kijött versei nagy figyelmet gerjesztettek. A magyar t. társaság fölállítása ügyében „Előrajzt“ nyújtott be az országgyűlésre, melly véleményadás végett a literaturai választmányhoz lön utasítva. 1792-ben barátjaitól kéretve és segittetve, latin alagyáit és Maria-Therezia fölött mondott beszédét „Latina“ czim alatt kinyomatta; s miután Fengler püspök ajánlására a romai pápa által szerzetes köteleességei alól feloldoztaték, és Fengler által a győri egyházmegyei papok sorába igtattatott, hivataláról részint betegeskedése, részint a várossal, melly a rajziskola irányában ellenszenvvel viseltetett, folytatott izetlenkedés miatt, 1795-ben lemondott. Ezalatt mindünne vonultak feje fölé a fellegek. Győri s budai ellenségei saecularisatioját kezdték gyanítani: mintha az alattomban, a király tudta nélkül eszközöltetett volna ki számára. Rauscher javaslatából a posonyi akademiánál megüresült hitszónokság könnyebb megnyerhetéseért esedezvén

püspökénél, ez öt ajánlás helyett, vagy mellet, megyéjéből is elbocsátá; mi Révait mélyen keserítette. 1796-ban Bécsbe ment, részint hogy saecularisatioját kivívja, részint hogy az esztergomi gymnasiumban a költészeti osztály tanárságát elnyerje. Mindkettő sikerült neki. 1799-ben Esztergomból Komáromba helyeztetett át, hol 1800-ki junius végeig tanítván, megromcsolt egészsége helyreállítása végett nyugalmatatni kívánt, s addig mig ezt megyerné Füredre, onnan Paitner barátjának ráthóti kastélyába vonult; azonban sept. közepén már Sopronban találkozunk vele, s itt létében hivatott fel Tóth Farkassal együtt a helytartó tanács által Vályi magyar nyelvtanának bírálására; de ő nem akart a dologba mélyen ereszkedni, azzal mentvén magát, hogy romcsolt egészsége helyreállítása végett a badeni fürdőkbe kell mennie: valódi oka késlekedésének azonban más vala, nem akarát. i. folyvást szenvedélylyel üzőtt tanulmánya titkait időnek előtte kifejteni, hogy fáradozásaival mások kérkedjenek. 1802-ben Bécsbe rándult, hol valamint a könyvtárak, ugy több barátainak és jótéevőinek keblei is nyitva álltak neki. Hivatalt nem vállalt, egyedül hg. Grasalkovich unokáját, gr. Forgách leányát oktató a magyar nyelvben; miért naponkint három aranyat vőn díjul. E közben meghalálozott Vályi, a pesti egyetemnél magyar nyelv és irodalom tanár. Révai a megürült tanszékért, noha barátai biztatták, nem folyamodott. Tóth Farkas véleményét kérte ez ügyben a helytartótanács, és általa egyedül Révai lön ajánlva; így 1802-ben hatalmasaktól hatalmasbak ellen pártfogoltatván, ki is neveztetett. Ekkép régóta ápolat ohajtása teljesülvén, minden erejét arra fordítá, hogy a közváarakozásnak megfeleljen. Már rég elkészíté halottas beszédet fejtegető munkáját; melyet latinra fordítván, illy czim alatt: „Antiquitates Literaturae Hungaricae“, Vol. I. Zsolnai, Kapuvári, Hertelendi, Nedeczki veszprémi, Dongó győri kanonok, Klobusiczky és Paitner pénzbeli segedelmével adott ki Pesten, 1803. Nyelvünkben egész új időszakot képező munkája, „Elaboratio Grammatica Hungarica“ név alatt ismeretes; kijött Pesten 1803—1806.

2. k.; a 3-ik kötet kéziratban maradt. Révai magyar nyelvtudományi rendszere már akkor is a kitünőbb magyar írók által legalaposbna ismertetett el; mégis vetélytársa Verseggy annyira vitte a dolgot, hogy iskoláinkba az ő, nyelvszokáson alapuló rendszere vétetett be. Mai íróink közül alig találkozik egy, ki Révait ne követné. Az általa fordított „Iliás 1-ső könyvét“ Helmeczi közlötte a „Magyar-Museum“ 2. k. Az idézettekén kívül még ezeket írta: „A B C könyvecske a nemzeti iskoláknak hasznokra“ Posony 1777. „A magyar nyelvnek helyesírása és kimondása felől való kettős tanuság“. Buda 1778. „Az ékes írásnak a nemzeti iskolákra alkalmaztatott eleji“. U. o. „A városi építésnek eleji“. U. o. „A menykönek mivoltáról és eltávoztatásáról való bölcselkedés, Makó után deákból“. Több magyar versezetek és egyházi beszédek. „Virgilius eclogáinak köszegi Rajnis József ur által tett fordítására a magyar Orpheusban“. Mielőtt azonban minden munkáit kiadhatta volna, 1807. apr. 11-kén szárazbetegségben elhunyt. Horváth István birtokába következő kéziratai jutottak: „A magyar nyelvtudomány rövid előadása“. „A napkeleti nyelvekkel atyafias magyar szók tára“. „A magyar nyelv tudományos története, chrestomatiája, írásmódszabásai, s a görög, francia s német lantos költőkből való fordításai“. „A magyar nyelv szókötése“. — y.

Ribiánszky Adolf, kegyes r. tag, született 1818. maj. 8-án Tatán, Komárommegyében. Versfüzetkét adott ki e czim alatt: „Ribiánszky Adolf versei“. Kellemes olvasmány.

Alsó-sztregovai **Rimai János**, hasonnevű család tagja, Nógrádban alsó-sztregovai, Zólyomban tót-lipcei és korpónai, Hontban szadi és palójtai birtokos, szül. 1547-ben jan. 27-kén Kolosvárott. Már korán járhatott a külföldön s annak főiskolaiban; hol kitünő tudományosságának alapját megvetette. — Utóbb Erdélyben a fejedelmek udvarában találjuk, előbb mint Báthori István, később Báthori Zsigmond fejedelem apródját, kinek figyelmét „A táborba induló vitéz dala“ czímű költeménye vonta magára. Bocskay István fejedelemsege korában ismét ennek udvarnoka, majd kamarása és ta-

nácsosa volt. Mint Illyésházy nádor meghitt embere, Bocskay halálával, II. Mátyás alatt az új magyar királyi kormány szolgálatába lépett, és Magyarország részéről az osztrák követ-séggel mint követ küldeték Konstantinápolyba 1608-ban. Itt mint a követség választott szónoka, tartá a hosszas nevezetes beszédet a szultánhoz, melly ennek visszatetszését szülte, s majdnem rossz következményeket vont maga után. 1609-ben visszajövet egy ideig a budai helytartó-basánál követ, s a zsitvatoroki és szőnyi békealkudozások végleges stikerítésében járt el. 1616-ban ismét Magyarország részéről a confederatus statusok követségével a portához küldetett; valamint a soproni országgyűlésen is Bethlen követe az egyezkedés elintézésében. Meghalt 84 éves korában 1631. sept. végén Alsó-stregován, hol el is temettetett. — Kortársainál nemcsak mint államférfi, hanem mint költő is nagy tiszteletben állott. Számos munkái közül csak „Istenes éneki“ láttak világot, mindig Balassaéval egy kötetben. Kéziratban maradtak tőle: „A virtusról és udvariságról“ szóló tanköltemény. „Nagypénteki meditatio“. „Törökországi követségének utlo-irása“. „Kora nevezetesebb eseményeinek kronikája. Irt latin verseket is. — k.

Röder Alajos, született Kisbéren, azelőtt Komárom-, most Esztergommegyének mezővárosában, 1812. sept. 4-én. A gymnasium három alsó osztályait Tatán, felsőbb osztályait pedig Fejérvárott végezte. A bölcselkedési tanulmányokat mint növendékpap a nagyszombati lyceumban tanulta, a theologiaikat pedig a pesti egyetemnél. 1835-ben pappá szenteltetvén legottan a budavári plebániában kezdte művelni az Ur szöllejét mint káplán, honnan 1840/1 a pesti egyetemhez hivatott helyettes egyházi szónok- és hittanítónak. 1841-dik év végén lett felső-ludányi plebános. 1853-iki mart. 29-kén nevezetett ki ő cs. k. apostoli fősége által a pesti egyetemhez egyházi szónok- és hittanítónak, melly hivatalát az évvel el is kezdte s maig is folytatja. — Már mint növendékpap munkás tagja volt a pesti seminariumban létező magyar iskolának. Mint negyedéves theologus a főnnevezett iskolának jegyzője

volt. — 1837-ben mint budavári káplán egy kis egyházi énekes könyvet adott ki: „Egyházi énekek a k. k. hivek számára“ az egyházi felsőbbség helybenhagyásával, melyben több általa készített ének is van; többi közt Urunk föltámadásáról „Föltámadt Krisztus e napon“ idomára, mely már több imádságos könyvbe átvétetett. — 1838-ban a „Magyar Sion“-ban jelentek meg: „A földi inségek becse, vigasztalásul napjainkban“; és „Még barátink is csábitóink lehetnek“. 1839-ben a Guzmics által kiadott „Egyházi-tár“-ban megjelent egyházi beszéde: „Jézusnak már halálakor történt megdicsőítéséről“. 1841-ben a Religio és Nevelésben: „VII. Pius pápa és Napoleon császár Fontaineblauban“ és néhány necrologi tudósítás. 1848-ban bocsáta ki egy röpiratot: „Szózat a kath. keresztény hivekhez“, buzdításul azon kérelem aláírására, mellynek tárgya vala: a katolikusok alapítványainak szabad kezelése. Ugyanazon évben adá ki „Bibliai történetek gyermekek számára“ című könyvét; mellynek további kiadásait és más nyelvekre fordításait átengedte a Sz.-István-Társulatnak: melly azt 1850-től fogva már több mint 100000 példányban terjeszté szét. 1852-ben nyomatta ki ugyan e társulat a szerzőnek nagyobb bibliáját: „Bibliai történet“ iskolai könyvtől nagyobb gyermekek számára, Palaestina leírásával együtt, melly gymnasialis iskoláinkban használtatik; 1855-ben pedig egy enél kisebbet a középkori gyermekek számára. — k.

Rónai Jácint, született 1814. maj. 13-án Székesfejérvárott. A gondos szülők ápoló karjai közt vigan töltvén játszi gyermekségének borutlan éveit, miután elemi oktatásban részesülve, szép tehetségeinek félreismerhetlen jeleit adá, a helybeli középtanoda növendékei közé soroztaték. A tüzes természetű ifju nemesen versenyezve tantársaival, magát csakhamar kitünteté. A költészeti osztályt Esztergomban a derék Balás Theofil utmutatása mellett tanulá, mellynek bevégeztével 1831. pannonhegyi benedekivé lön. A kiállott próbaév után Győrött hallgatta a bölcsészeti tanokat, 1835. Bakonybélben a humaniorák ismétlése mellett szorgalommal tanulá a nevelés-, oklevél- és széptant; s a győri tankerület

k. főigazgatója előtt kiállott szoros vizsgálat által tanítási képességét dicséretesen bizonyítván, oklevelet nyert. A négy éves hittudományi pályát Pannonhegyen futotta meg; minden alkalmat megragadván maga tökélyesítésére. Itt kezdett önszántából nagyon dolgoztatni. Guzmicsnak eddig kéziratban lévő vigjátékait, meg Kisfaludy Károly dramáit szem előtt tartva, többrendbeli színművet készített, melyek kinyomtatva bizonyára irodalmunk nem utolsó művei közé tartoznának. A folytonos munka szeméit nagyon elgyengíté. 1839-ben pappá szenteltetvén, főapáti szertartóvá neveztetett, s mint ilyen, a mellett, hogy a bölcsészeti tanokból idővel elnyerendő tudori koszoru után törekedett, a főegyházban nem egyszer hirdeté ékes nyelven az Isten ígését. A következő év második felében a szerzet győri lyceumában a bölcsészeti tanok előadásával bizatott meg; miben fáradhatlan buzgóságot tanusított. 1842. szembajai enyhülvén, a magyar királyi egyetem bölcsészeti karától tudori oklevéllel diszitteték föl, s az eddig gyűjtött ismeret-anyagot rendszeríté. Számos különféle lapokban neve kitétele nélkül megjelent cikkein, és az 1844. Tudománytárban az „indulatok és szenvedélyekről“ közölt nagybecsű értekezésén kívül, önálló munkái ezek: „Mutatvány a tapasztalati lélektan köréből“. Győr 1836. „Jellemisme, vagy az angol, francia, magyar, német, olasz, orosz, spanyol nemzet, nő, férfiú és életkorok jellemzése lélektani szempontból“. U. o. 1847. „Milyen a magyar?“ „Hazánk‘ hasábjain jelent meg. Kéziratban sajtóra várakozik: „Tapasztalati lélektan“, s a „Bölcsészet története“ iskolák számára. Irodalmi érdemei nyomán a magyar t. társaság 1847. levelező tagjává választotta. — y.

Roskoványi **Roskoványi** Ágoston, váci megyés püspök, bölcsészet- és hittudor, szül. Szennán Ungmegyében, 1807. dec. 7-kén. Gymnasialis tanulmányait 1817—1822-ig Kis-Szebenben a kegyesrendűek collegiumában, a bölcsészetet, mint egri növendékpap 1822—24-ig Egerben, a theológiát 1824—28-ig a pesti középponti papneveldeben végezte. 1827-ben egyszersmind bölcsészettudorrá gradualtatott. 1828-

1832-dik éveket Bécsben a sz. Ágostonról nevezett felsőbb nevelési intézetben töltötte, hol 1832. hittudori oklevelet nyert. Visszatérve megyéjébe, 1832. marc. 19-től jun. 28-ig mint maklári káplán, ugyanazon év jun. 28-ától oct. 25-ig tanulmányi felügyelő s aligazgató az egri seminariumban; 1832. oct. 25-étől mint megyei levéltárnok, és 1877. nov. 8-ától egyszersmind szentszéki aljegyző hivataloskodott. 1835. apr. 24-kén cs. kir. tiszt. udvari káplánná, 1835. jul. 1-jén érseki titoknokká, ugyanazon évi aug. 24-kén iroda-igazgatóvá, sept. 18-án pedig szentszéki ülnökké mozdíttatott elő. 1836. juniushóban a pesti hittani kar kebelezett tagja lett; 1836. jul. 30-kán az egri főegyház, egyszersmind b. e. Pyrker érsek oldal-kanonokává mozdíttatott elő; mint kanonok 1837. nov. 18-tól mint egri megyei könyvtár igazgatója hivataloskodott; 1839. apr. 20-kán saári, másképp Saár-Monostorról nevezett sz. András apátjává neveztetett. Ugyanazon évben mint káptalani követ részt vett az országgyűlésen. 1841. oct. 1-től az egri seminarium igazgatója; 1843-ban újra mint káptalani követ félévet töltött az országgyűlésen. 1843. ör-, 1847. éneklő-, 1848. olvasó-kanonokká léptetett elő. 1847. Pyrker érsek által suffr. püspökké terjesztetett föl. 1848. aug. 28-án a pragai hittani kar kebelezett tagjává nevezetett. 1850. jan. 19-én káptalani-helyetessé választatott; 1851. maj. 2-kán érseki általános helyetessé, s apr. 29-kén váci megyés-püspökké neveztetett ki ő cs. kir. felsége által. Munkái a fáradhatlan főpásztornak a következők: *De Primatu R. P. ejusque iuribus* „Augustae Vindelicor., 1834. (Második kiadás: Eger, 1841.) „Megyei katekismus“ elemi iskolák számára magyar és német nyelven. Eger, 1836. „De matrimoniis in Ecclesia catholica“. Tom. I. 1837. Tom. II. 1840. „De matrimoniis mixtis“; I. II. kötet Pécs, 1842. III. Pest, 1854. „Monumenta catholica“ stb. 2. köt. Pécs, 1847. Nemsokára kikerül a sajtó alól „Monumenta catholica“ folytatólagos terjedelmes 2 kötete, melyekben igen sok jeles okirat, köztök számos magyar is, foglaltatik. — k.

Rumy György Károly, szül. 1780. nov. 18-án Iglón,

Szepesmegyében. Ágostai vallásu atyja János kereskedő, koronai s bányavárosi kamarás, vasmegyei nemes családból származott, honnan nagyatyja kiköltözött. Elemi s nyelvészeti iskoláit Iglón, a szónoklati s költészeti pályát, a bölcsészetet és hittant 1794—1799. Késmárkon végezte; hol tanárainak felhívására egy évig a héber nyelvet tanította. 1800-ban Debreczenben tanulta a magyar nyelvet, s egyszersmind a collegiumban a görög-romai classica literaturából, a sz.-írás magyarázásából és a francia nyelvből leczkéket hallgatott, s ugyanazon év végén Göttingába utazott: az ottani egyetemen a bölcsészet, görög és romai literatura, történet, mennyiség- és természettan, gazdaszat, műtan, törvény, politikai tudomány, statistika, vallástan, görög, héber, arab, szyr, francia s angol nyelvészetben törekedvén bővebb ismereteket szerezni; miután a kir. seminariumban, hol a görög és romai classicus írókból adott leczkéket, s tartott tudományos vitázatokat a növelde egyéb tagjaival az intézeti igazgató előtt, 1803. az egyetem elnöke által felhivatott egy philadelphiai házban megürült nevelői állomásnak tiz évrei elvállalására. De ő e diszés és jövőjét biztosító állomást megköszönte; oda nyilatkozván, hogy ismereteit honának hasznára kívánja fordítani. Visszatérve tehát Göttingából, Késmárkon a Podhorinszky Ádám emelte növelde felügyelőjévé s a mennyiségtan rendkívüli tanárává lőn; 1804. és 1805. ugyanott mint rendkívüli tanár a romai, görög, német literaturát, héber nyelvet, biblia-magyarázatot, történetet, s a romai és görög régiségtant adta elő. Majd Teschinbe hivatott az ágostai lyceum másodigazgatójaul; honnan 1806. Iglóra jöven, a nyelvészeti iskolák kormányzásával bízott meg. 1807. a szomolnoki ágostai vallásuak predikátorukká választák. 1810. a soproni lyceum tanárai közt találjuk őt, honnan 1813. gr. Festetich György által a „Georgicon“-ba hivatott meg Keszthelyre gazdaszati tanszékre. Itt működött ő dicséretesen 1816-ig, midőn Sztratimirovics István nemegyesült görög érsek Karloviczra hívta meg, az ottani görög lyceum igazgatását neki átadandó. 1821-ben a posonyi ev. lyceum kegyuraitól

ennek aligazgatói hivatalával s a 4-ik nyelvészeti osztály tanszékével kínálták meg, ürülés esetében a magasb tanulmányok tanszékének ígéretével. Csak hosszas küzdelem után hajlott e meghívásra, elfogadván a csekély díjt s alacsonyabb állásu állomást, és elhagyván a jövedelmesebb hivatalt, jótetevőjével a karloviczí érsekkkel együtt, hogy még egyszer és utóljára a protestansoknak, kiknek kebelében született és neveltetett, tartozó háláját lerója. Már Keszthelyen és Karloviczon nyilvánítá hajlamát a kath. egyház keblébe térésre, honnan ősei eltávoztak, s egyszersmind ismeretségeinek szaporodtával ki kezdte vetközni azon előítéletekből, melyeket a protestansok a kath. hit és egyház felől táplálnak, de némi tekintetek őt e lépéstől még akkor visszatartották. Azonban midőn a posonyí evang. lyceumban egy felsőbb tanszék 1824. megürült, és ez nem rá, mint ígérve volt, hanem egy idegenre bízott, hivataláról lemondván, segítettve Rudnay primás által, Bécsbe ment, és a kath. egyház tagjává lett; ugyanott 1828-ban magán oktatással foglalkozván. Felállítatván az esztergomi presbyteriumban a honi törvény tanszéke, Rudnay Rumyt 1828. ide tanárnak, s a primási könyvtárnok segédjévé nevezé; hol halálaig, mely 1847. apr. 9-én történt, hivataloskodott. Tudományos pályáján, melyen ernyedetlen buzgalommal és bámulatos kitartással működött, gyakran részesült mind bel-, mind külföldi megtiszteltetésben. Egész életében csak és egyedül a tudományoknak szentelé idejét, olvasott, irt éjjel-nappal, éjjél előtt ritkán távozott éji nyugalomra. Szép jövedelmének nagyobb részét könyvekre költötte. Számos, különféle tárgyú értekezéseket közölt a magyar és német havi iratok- és hirlapokban, irt magyar és német nyelven több önálló munkát, melyek a philológiát, történetet, földiratot, statistikát stb. tárgyzák. Ő adta ki a „*Monumenta hungarica sermone nativo scripta*“, az az a magyaroknak magyar nyelven irt emlékeztetési írásaik“ czimű gyűjteményt Pesten, 1815—1817. 3. kötetben. — y.

Sághi Sándor, szül. 1804. Budán, hol atyja a magyar

k. egyetem könyvnyomtató intézetének pénztárnoka volt. Tanulmányait kitünő elémenetellel Budán és Pesten végezte. Nemzeti nyelvünk iránti szeretetét eléggé bizonyítja, midőn Versegly Ferencz műveit szorgalmasan összegyűjtven és tudományos jegyzésekkel kísérvén, illy czim alatt: „Versegly Ferencz maradványai s élete“, Budán, 1825. atyja által kiadta. Mint k. táblai hites jegyző halt el 1827. febr. 22-én, élte 23-ik évében. Mit várhata tőle irodalmunk, eléggé megmutatta. — y.

Salamon József, szül. 1782. jul. 3-án Vácson. A piaristák közé 1796. állott, s mint illyen a bölcsészetet szülőhelyén, a hittant pedig Veszprémben szép előmenetellel végezvén, mint erélyes hitszónok nemsokára elhiresedett. Sz.-beszédei közül több nyomtatásban megjelent; illyen „Az Istennek külső tiszteletéről“. Veszprém, 1804. „A ker. hit befolyásáról a társaság boldogságára“. U. o. 1805. „A papi személynek szoros hivataláról“. U. o. 1805. „Az uj testamentomi áldozatnak érdeméről“. U. o. 1806. „Az Isten akaratján való megnyugvásról“. U. o. 1808. „Buzdítás a csongrádi nemes magyar felkelt sereghez“. Szeged, 1809. stb. — y.

Samarjai János, Máténak, a polgári ref. predikátor-nak fia, született 1585. febr. 21-én. Asztalos András gazdag polgár által mint nagyszombati tanító 1609. bővebb kiképzés végett Heidelbergbe küldetett; honnan visszatérven, Halászában nyert alkalmazást. Utóbb superintendenssé választatott; s mint illyen, 1640. halt el Nagyszombatban. Munkái ezek: „Magyar Harmonia“. Pápa, 1617. „Az Helvetziai valláson való Ekklesiának egyházi Tzeremoniajokról és rendtartásokról való könyvecske az együgyűeknek tanításokra közakarathból íratott Samarjai János által“. Lőcse, 1636. — k.

Samarjai Károly, szül. Rév-Komáromban, 1821. apr. 6-án. A bölcsészetet és jogtudományokat a posonyi iskolákban végezte. Később Pesten ügyvédkedett; azután a Bánságban tizenkét évig nevelő volt, s jelenleg is mint ügyvéd a Bánságban lakik. Kiadott munkái: „Költemények“. Buda, 1845. „Kelet gyöngyei“. Pest, 1847. „Dalok az alföldről“. Pest,

1847. „Magyar Nyelvtan“, kezdők számára. Pest, 1847.; 2-ik kiadás, 1850. „Praktische Anleitung zur Erlernung der ungarischen Sprache“. Pest, 1847. 2. köt. Azóta több kiadást ért. „A gyermekbarát“. Pest, 1850. Megjelent magyar, német és francia nyelven. „Német nyelvtan“. Bécs, 1853. 2. köt. „Az Aesthetika főtárgyai“; Oeser után szabadon átdolgozva. Komárom, 1853. — k.

Sámbár Mátyás, szül. 1617. apr. 27-én Varasdon. Miután Győrött a középtanodát dicséretesen bevégezte volna, jezsuitává lön, s 1637. oct. 10-én fel is öltözött. Be sem végzé azonban próbaévét, már is Posonyba küldetett egyik elemi osztály tanítására. 1638. Gratzba ment, s ott a bölcészetet 3 évig jeles előmenetellel hallgatta. Szép tért nyitottak most neki maga kitüntetésére előljárói, kiküldvén őt Erdélybe Kolos-Monostorra, az ottani középtanoda két felsőbb osztályának tanítására; hol három évi működése alatt mint jeles költő nagy hirt és nevet szerze magának: ugyan is nem halt meg ez időtt Erdélyben főbb rangu, kit muzsája meg nem énekelt volna. Ezután a hittudományok tanulására ismét Gratzba rendelteték, hol négy évi pályája alatt annyira kiművelte magát, hogy tudorságra emeltetvén, szép jövőndő elé nézhetett: azonban tehetségeit az evangéliom hirdetésére ohajtván szentelni, a neki ajánlott bölcészeti tanszéket megköszöné. 1655. a négyes fogadást letévén, Felső-magyarhon és Erdély lett főleg tanuja apostoli buzgóságának: melly mezőn nyolcz évet huzván ki, a polemica és sz.-írás magyarázásával bizatott meg Kassán; mellytől hét év múlva megváltván, ismét visszatért kedves foglalkozásához: mellyben összesen 30 évig buzgálkodott, s részint élűszóval, részint irományai által mintegy 12,000-et nyert vissza a kath. egyháznak. Ebbeli buzgalmaért nem egyszer illeteték bántalmak- és gyalázattal; sőt többször fenyegették életveszélylyel is. Bod Péter után (Magyar Athenas. 322. l.) Vallaszky (Conspectus Reipublicae Lit. in Hung. Buda 1808. 189. l.) regéli róla, hogy ellenfeleivel csak azon föltétel alatt vitatkozott, hogy a vesztes fejét veszítse. Történt volna Felső-Bányán a hajduvárosok

egyikében, hogy Vásárhelyi Matkó István által legyőzetnék; ez azonban Sambár életének nagylelkűleg megkegyelmezvén, csak két fogát huzatá ki. Ezen elleni által költött rágalmat eléggé megczáfolja „Három idvességes hitbeli kérdések” című, Nagyszombatban 1661. és Kassán 1672. nyomtatott könyvében. (Kinek kedve tartja, olvassa el a 253-ik l.). Végre miután a rend növendékeit és a honi ifjúságot hat, szerzete házait pedig tíz évig kormányozta, meghalt Zágrábban 1685. febr. 14-én, munkás élete 68 évében. Főnidézett munkáján kívül ezeket írta: „Kancsalok okulárjuk”; „Okularé egy hályogos szemű kálvinista predikátor orrára”. 1658. „Próbaköve egy ezigány okulárnak”. 1659. „A kálvinistaság ujsga”. 1659. „A káromkodó predikátornak szájára való vas karika”. 1664. „Törvényen épült ház”. 1665. „Tök, mak, zöld tromfjára Pósházinak veres tromf”. 1666. Czwittinger (331. és 332. l.) és Bod (234. és 236. l.) Sambár nevét Sám s u r r a torzítván, egy íróból kettőt kovácsoltak. — y.

Sámuel Alajos, bold. szűz Mariáról czimzett majki prépost, szül. Gödöllő mezővárosban, Pestmegyében 1804-dik évi majus 1-jén. Végezve tanulói pályáját, pappá szenteltetett Esztergomban, 1829-ik évi december 19-kén. Mint új áldozárnak, első rendeltetési helye Komárom volt; hol 1839. végeig segédlelkészkedett; innen Pest-belvárosba rendeltetett segédlelkészül: melly állomásán kitüntetett buzgótsága által csakhamar megnyervén a kegyur és a hivek szeretetét s tisztetét, 1835-ik évi mart. 7-kén pesti sz.-rókusi plebánosnak választatott. E mineműségben szolgált 1840-dik sept. 14-kig, melly napon józsef-külvárosi plebánosnak választatott. 1843-ban a budapesti kerület helyettes-alesperese, 1846-ban pedig pesti belvárosi főplebános lett, közfelkiáltás által megválasztva, s ugyanazon évben majki préposttá s a budapesti kerület rendes alesperesévé neveztetett. Az 1848-ban kiütött forradalom gyászos csapásainak nagymértékben kitéve lévén, ennek következtében 1849-ik évi dec. alesperesi, 1850-dik évi januárban főplebániái hivataláról leköszönt, és megtartván préposti czimét, csendes magányba vonult. Számos cikkein kívül,

mellyek különféle hírlapokban láttak napfényt, megjelentek sajtó útján több rendbeli, főleg alkalmi szónoklatai Pesten. Sz. István 1-ső apostoli királyunk országos ünnepén szónokolt Budán magyarul 1843-ban, és szinte magyarul ugyanazon nemzeti ünnepen Bécsben 1845-ben; melly utóbbi felsőbb rendeletből és költségen Bécsben kinyomva lön. A legfelsőbb meghagyásból Pestre szállítandó irgalmas nők ismertetéseül, mint az e végre hg.-primásilag megbízott választmány titoknoka, kiadott egy munkát magyar nyelven e czim alatt: „Az irgalmas nők“, melly Kopácsy József hg.-primás költségén Pesten sok ezer példányban kinyomatott. — k.

Sárkány Miklós, szül. 1802. jan. 25-én Komáromban, régi nemes és vallásos szüléktől, kik szorgos nevelés által annyi erőre segíték, hogy az örökségül jutott fény ingere nélkül is az erény göröngyös ösvényén biztosan járhasson. Már élte zsengéjében szorgalommal testvérült szép esze által tünt ki tantársai közül. Csudálták ifju sorsosai Győrött, hol a szónoklat és költészet osztályait végzé. Már ekkor hevité keblét a még alig 14 éves ifjunak azon magasztos vágy, bár ő is egykor a hon reményeit oktathassa; miért 1816. a pannonhegyi benedekiek közé állott. Az ős hegyen végezvén ujonczságát, Győrött hallgatá két évig a bölcsészeti tanokat, s tanítóinak ügyes kezeitől ápolva, élénken fejté ki az élet fény- és gyámpontjának, t. i. lelkének és szívének jeles tulajdonait. Már ekkor kedvencz tanulmánya a történet volt, mellyben idővel szinte a bámulásig tökélyesíté magát. Mint harmadévi bölcsész a romai classicusok tanulásában fáradozott. 1820. a pesti központi papnöveldének lön lakosa, s mint ilyen gyengélkedő egészségének daczára is növendéktársai közt kitünő állást vívott ki magának. Négy éves hittani pályája bevégezte után, 1827. Győrre kívánczozék, és itt elvonulva a világ zajától, a hittudományi koszoru elnyeréseért izzadott. Következő három évben a főapátság pannonhegyi lyceumában találjuk őt, a keleti nyelvek tanításával elfoglalva; majd 1831. az egyházi jogot adá elé. Értelmi felsőbbbsége, alapos tudománya, tiszta felfogása, szelid bánásmódja s esengő hangja

által tanítványai tiszteletét megnyernie teljes mértékben sikerült. Ugyanez évben mint jogosság bajnoka tűnik fel, s Panonhegyet Komárommal kelle fölcserélnie; magával vivén szerzete tetemes részének bizodalját. Itt egy évig működött mint középtanodai hitszónok, melly minőségben a posonyi akademiában is két évet töltött; hol kenetteljes beszédeivel s rendszeres oktatásával a tudományos pályán haladó fiatal polgárokat Isten iránti sz. kötelességeikre, a törvények tiszteletére s az eljáróság iránti engedelmességre sikeresen buzdította. E szép pályáról kényszeríté őt lelépni megromlott egészsége, mellynek helyreállítása végett egy évet Győrött huzott ki nyugalomban. De 1836-ban szülőföldén ismét ráruháztatott a szónoklati osztály tanítása, hol a romlatlan keblü ifjúságot munkára, magán szorgalomra hét évig ébresztgette. 1841. sept. 22-én rendtársai többsége által a főapáti méltóságra második helyen jelölteték ki. 1843-ban főapáti titoknokká lőn, s mint ilyen Rimely Mihálylyal jelen volt az 1843³/₄-iki posonyi országgyűlésen, s a közérdekű tanácskozásokat figyelemmel kísérte. 1845. főapáti fölterjesztésre bakonybéli apáttá nevezeték. A tudományok minden ágában roppant jártassága, éles felfogása, finom tapintata s valóban parlamentarizmus szónoklata miatt még politikai elleneitől is tiszteltetett, csudáltatott; őt hallani, bámulni s megkedvelni egy lévén. Munkás részt vett a „Közhasznu esmeretek tárá-“nak kidolgozásában. Számos értekezései az egyházi és politikai lapok hasábjain jelentek meg. A világ általános történetének úgy nevezett középkorát sajtó alá készen tartja. — y.

Sartori Bernard, szül. 1735. sept. 4-én Egerben. Ifjkorában lett minoritává. Mint jeles egyházi szónok több helyen működött; utóbb szerzete növendékeit bölcsészeti tudományokra oktatta: s ez idő alatt a bölcsészetet magyar nyelven kidolgozván, Kassán, 1772. napfényre bocsátotta. Ő volt Apáczai Csere után, ki magyarul philosophiát irt. — y.

Sárváry Béla, kegyes rendi tanár, született Győrött, 1816. mart. 21. Gymnasiumi tanulmányait szülőföldén végeztén, a kegyes rendbe lépett. Már mint növendék írói pályára

készülvén, a „Rajzolatok“ és „Századunk“ czimű nyilvános lapokban több darabokat közlött. Mint pályavégzett, szegedi tanár lön; s ugyanott 1843. a tanuló ifjuság számára „Imakönyvet“ és 1844. „Erkölcsei beszélgetéseket ada; tanított még Kanizsán, Léván, S.-A.-Ujhelyen és Veszprémben; hol a „Mult és jelen tanmód“ czim alatt programmi értekezést írt, s az ottani ifjuság számára nagy részt eredeti imákkal ellátott „Imakönyvet“ ada 1854.; az ezt megelőzte évben pedig rendfőnöki megbízás következtében a „Tanrend“-et fordítá németből, melly megjelent Pesten, 1843. Az ifjuság nevelése- és tanításával jelenleg Pesten foglalkozik, hol már is több rendbeli iratai láttak napvilágot; minők „Irályisme“ a gymnasiumi IV. osztály számára 1855. „Történeti életképek“ különféle hirlapokban. Kedvencz foglalkozása a latin classica i literatura magyarítása; jelenleg Livius fordítását kísérté meg: megjelent mutatványa az Uj Magyar Muzeumban, (jan. füzet, 1855.) illy czim alatt: „Titus Livius Patavinus II. könyve,“ melly fordítás igen kedvező bírálattal fogadtatván, a magyarítónak csak erkölcsi ösztönül szolgálhatott; újabb „Élet, és csatarajzait“ a Családkönyv adja. — k.

Sárvári Pál, szül. 1765. oct. 3-án Piskolton Bihar megyében, hol atyja ref. predikátor volt. Első oktatásban atyja körében részesült; 12 éves korában Debreczenbe vitetett, hol öt év alatt a középosztályokat bevégezvén, 1782—1785 a felsőbb tudományokat üzte: mellyek közül a történetet és régi irodalmat Sinai, a bölcsészet, mér- és természettant pedig Hatvani István alatt tanulta. Ekkor akadt Sárvárinak alkalma egy birtokos ur két fiát a késmárki főiskolára nevelőként kísérhetni; hol élvén a kínálkozó alkalommal, a német és francia nyelveket tette sajátjává. Két évvel utóbb Debreczenbe visszatérvén, a hittudományi tanfolyamot bevégezé; e mellett első évben már maga is tanítóskodott a német nyelvben, másodikban a könyvtárnál viselt őrseget, következőkben fokont az 5-dik és 6-dik osztályt vezette; utóbb Sinait két évig pótolta, s alig végezvén be 1792. sept. 17-én collegiumi egész pályáját, már másnap rendes tanárnak hivatott meg a mér- és

természettani székre. Sárvári örömmel fogadván az ajánlást, Göttingába sietett, honnan 1795. nov. 17-én visszaérkezvén, előadásait megkezdte. Mindenekelőtt az ottani főiskolában fölöttebb elhanyagolt mértanra fordítá figyelmét, oly sikerrel, hogy mérnökök is látogatnák előadásait; nem kevésbé hatott a bölcsészetben: leghasznosabban mulatott azonban az erkölcsi bölcsészetnél, melyet ő is minden bölcsesség virágának és koronájának tartott. 1792. maj. első napján hozatott be a debreczeni főiskolába a tudományoknak magyar nyelven előadása, és Sárvári nemcsak élő szóval, de mint író is buzgott ez új mozgalom hatását maradandósítani; kiadván az „Erkölcsei philosophiának előljáró értekezései“ czimű munkáját, 1802. és 1804. 2 vastag kötetben. Utolsó dolgozata: „Csokonai életrajzának töredék vonalai“, a Kisfaludy-Társaság Évlap. VI. k. A magyar t. társaság, mellynek megbízában pontosan szokott eljárni, 1832. mart. 9-én választá el levelező tagjává. Negyvennégy évi tanítói fáradozás után, 1839. nyugalmaztatott; meghalt 1846. dec. 19-én. — y.

Sasku Károly, szül. Felső-Bányán, Szatmármegyében 1806-ban. Tanulását a felsőbányai r. iskolában kezdte s folytatta a debreczeni főtanodában, utóbb a selmeczi bányász akademiában, később Pesten a mérnöki tanpályán s végre a pesti orvosi egyetemenél, mint önkénytes hallgató. Hivataloskodott Budán, az országos építészeti főigazgatóságnál, a mármaros-szigeti r. lyceumban mint tanár, s a tiszaszabályozásnál mint központi segéd-mérnök. Kiadott munkái következők: „Magyar eredetű romai szók“. Tud. Gyűjt. 1835. „Értekezés a nyelvek tulajdonságairól“. Tud. Gyűjt. 1835. „Okoskodás alaptudománya“. Pest, 1836. „Költészet alaptudománya“. U. o. 1836. Éjszakamerikai szövetséges statusok történetének fordítása. Pest, 1836. „Tanítás alaptudománya“. Pest, 1837. — 1838. 3. füzet. „A való, jó és szép alaptudománya“. Tud. Gyűjt. 1838. „Magyar eredetű angol szók“. Tud. Gyűjt. 1838. „Értekezlet egy közönséges nyelvről“. Tud. Gyűjt. 1838. „Magyar eredetű franczia szók“. U. o. 1839. „Értekezlet a nyelvek és nemzetek életéről és haláláról“. U. o. 1839. „Kö-

zónságes nyelvtudomány, vagy is nyelvek alaptudománya". U. o. 1840. „Törvények alaptudománya". Pest, 1841. „Kelet és nyugat népe". Pest, 1842. „A közintézetekről". U. o. 1842. „Boldogságtudomány". Pest, 1842. „A latin nyelvtan iskolai 3-dik vagy 4-dik darabjának fordítása". Pest, 1834. „Körszeletek". 1. füzet. Pest, 1847. „Illendőségtan". Pest, 1854. „Életre hasznos tanuságok gyűjteménye". U. o. 1854. — k.

Schedius Lajos, szül. Győrött, 1768-ban nemes szüléktől. Tanult Posony- és Sopronban. Bővebb kiképzés végett meglátogatta a göttingai egyetemet; honnan visszatérve, nyelv és aesthetica tanárává neveztetett a pesti egyetemhez. 1792. bölcsészettudori koszorut nyert. Schedius legtudósabbjai közé tartozik kortársainak. Tudományos érdemei folytán tagja volt a honi tudományos társulatoknak, a magyar akadémiaának igazgató tagja, a Kisfaludy-Társaságnak alelnöke, a pesti phil. kar dékánja; azonfelül tagja volt a jenai, göttingai német, charkovi orosz tud. társulatoknak, és Ferencz császár által arany szelenczével ajándékozott meg. Nagy buzgósággal karolta fel a pesti evang. ecclesia és gymnasium ügyét, melly utóbbit ugyszolván ő hozta létre. Meghalt 1847. nov. 12-én. Több nevezetes német és latin munkái vannak; illyenek: „Der dankbare Jüngling" (Posony, 1782.). „Commentatio de sacris operis veterum Christianorum" (Buda, 1818.). „Compendiaria graecae Grammaticae Institutio" (Göttinga, 1790.). „Principia Philocalicae seu doctrinae pulchri" (Pest, 1828.). Magyarul irt számos értekezéseket, statistikai kimutatásokat, alkalmi versezeteket. Legnagyobb és legnevezetesebb vállalata a „Zeitschrift von und für Ungarn" czimű folyóirat, a hazai történet, földleírás és irodalom előmozdítására; mellyből 1802-től 1804-ig 6 kötet jelent meg; és Blaschnek Samuella kiadott magyar földabrosz (1833.), 9 iven. — k.

Schirhuber Móricz, született 1807. jan. 8-án Dobapinkócson, mellyet most már Somlyóvárnak neveznek, Veszprém megyében. Atyja némi balviazonyoktól izgatva, követ-

kező évben apr. elején családotól áttette lakását Tatára: hol bevégezvén az elemi s középtanodai osztályokat, 1823. a kegyes rendbe lépett, s az ujoncz-évet Kecskeméten, a szokott lelki foglalkozások, költészet és szónoklat gyakorlatában, tovább a tanmódszer tanulásában, s némelly iskolai tárgyak ismétlésében töltötte. Ezután Magyaróvárra küldetett, a tanítási kellemeket és bajokat megizlelendő. Grosser János igazgató, utóbb szerzetkormányzó atyai bánásmódja és tanácsa neki a választott életpályán lelki örömet és megelégedést szerzett. A bölcsészeti tanfolyamot két év alatt Váczon végezte, a hittanít pedig Nyitrán és Sz.-Györgyön. Miután 1830. a magyar egyetemi bölcsészeti kara által tudori oklevéllel tiszteltetett meg, 1831. Vurum József nyitrai püspök által pappá szentelteték. Szerzete tagjainak főrendeltetése a tanítás lévén, ez idő óta hat évig Pesten, (háromig nyelvészeti, s ugyanannyi szónoklati osztályban) csepegteté hazánk reményeinek szívébe mindazt, mi őket jövőendőben boldogítandá. 1837. a természeti tanok előadására hivatott meg Váczra, hol tanszékét férfiasan be is töltötte. E hivatalban tapasztalván, milly keservesen esik ifjainknak a temérdek szóhalmaz és szerfölötti ismétlés, melly Turcsányi latin természettanának több részeiben előmlik, miután a szünnapokban Bécsbe rándulva, az újabb természettani eszközökkel megismerkedett, egy, korunk és ifjainkhoz alkalmazott természettan kidolgozásához fogott, elébb ugyan latin, de miután a magyarul tanítás megpendített, honi nyelven. Megjelent illy czim alatt: „Az elméleti s tapasztalati természettan alaprajza“. Pest, 1844. 3. k. 39 iv, 7 réztáblával. Egyéb munkái ezek: „Gazdaságtan elemei“. Pest, 1834. „Magyarok története“. U. o. 1834. I. Leopoldtól mostanig, latin és magyar nyelven. Irta tanítványai számára; hozzáfüggesztvén némelly fordításokat Salustius-, Curtius-, Cicero- és Ovidiusból. „Magyarok története“ a nemzet eredetitől mostanig. U. o. 1835. 2. k. latinul és magyarul; 1841. pedig csupán csak magyarul. Kéziratban van „Általános természetrajz“ czimű dolgozata. A magyar t. társaság 1847. levelező tagjává választotta. — y.

Schröck Ferencz, szül. Bándon, Veszprémmegyében 1813. oct. 9-kén. Gymnasialis tanulmányait Veszprémben végezvén, a kegyes rendbe lépett. Trencsénben töltött próbaévei után N.-Kanizsán az I. nyelvtani osztályt tanította. 1836—1837-ig Vácson a bölcséleti tanulmányokat végezte, s bölcsészettudor lett. 1837—1840. a hittudományokkal foglalkozék Nyitrán és Sz.-Györgyön, mellyek végeztével pappá szenteltetvén, két évig Tatán, és utána szinte két évig Budán működött, mint gymnasialis tanár. 1844-ben, midőn az előadási nyelv a magyar lett, a váczi lyceumba rendelték őt előjárói, hol történelmet és a szerzet növendékeinél még külön az érme- s oklevéltant adta elő. Itt fordította Bolla Márton egyetemes történetét magyarra, melly 1847-ben került ki sajtó alól. A forradalom miatt megszűnvén a váczi lyceum, a szerzet jószágára küldték ellenőrül, s innen egy év múlva Szegedre hitszónoknak, hit- és magyar irodalomtanárnak. 1851-től fogva pedig pesti tanár, s mint ilyen közrebocsátotta a felgymnasiumi ifjuság használatára szerkesztett történetét; 1851-ben az ó-kort, 1852-ben a középkort, és az utjába görditett sok akadály miatt csak 1855-ben az új-kort. — k.

Schusztér Szilárd, szül. 1817. jul. 31-én Szakolczán Nyitramegyében. Ajtatos rendüvé 1831. sept. 20-án lett Privigyén. Tanított Vácson és Pesten, a középtanodában: jelenleg gr. Pálffyánál nevelő. Kiadott munkája e czimet viseli „Földismeret mathematikai, physikai és politikai tekintetben“. Tanodai használatra, Buda, 1847.

Seitovszky Ker. János, bibornok, Magyarország herczegprimása, született 1785. nov. 1-én Bélán, Abaujmegyében. Elemi iskoláit Jolsván (Gömörmege), a gymnasiumot Rosnyón végezte. 1804-ben a rosnyói püspöki megye papi növendékei sorába felvétetvén, 1808-ban már a művészetek és bölcselkedésből, 1813-ban pedig a theológiából is elnyerte a doctori rangot. 1809. nov. 5-én pappá szenteltetvén, a rosnyói püspöki lyceumban bölcselkedés, két év multával pedig theologia tanárává neveztetett, s ez utóbbi hivatalát rosnyói püspökké neveztetéseig folytatta. Rosnyón bizonyára még

számosan lesznek, kik a szende, vidám, ismereteinek ele-
vensége, erkölcsének tisztasága, szorgalmának törhetlensége,
fiúi szeretete s egész lényének kedvessége által minden kö-
rökben kintő becsülésben állott ifju professorra emlékeznek.
Utóbbi fényes pályája minden dicsősége-, pompája- s ragyo-
gásaival nem birta elnyomni ezen éveknek szende emlékét;
élő professor-társai és egyéb ismerősei valahányszor a püs-
pökről emlékeznek, soha nem feledik társalgási beszédeik-
ben megemlékezni az egyszerű áldozárról is, ki ifju lelkének
szépségével bájt kölcsönze azon szerény körnek, a melyben
működött, s utat tört magának azon magasabb polczokra,
mellyekre egymásután gyorsan emeltetett, s hova őt viszama-
radt ifjukori baráti csak Isten gondviselését imádó pietással
emlékezetök tünde szárnyain követhették. 1824. sept. 14-kén
rosnyói kanonokká neveztetvén, mint ilyen a papnövelde
kormányával bizatott meg, honnan 1827. aug. 17-kén I. Fe-
rencz által a rosnyói, innen 1838. nov. 19-én V. Ferdi-
nand által a pécsi püspöki, s végre 1849. jul. 21-én dicsősé-
gesen uralkodó I. Ferencz-József apostoli fejedelmünk
által az esztergomi, magyarországi primássággal összekötött
érseki székre emeltetett. Végre pápa ő szentsége, ő cs. k. apost.
felsége ajánlására, 1853. mart. 7-én tartott titkos consistorium-
ban a romai sz. és apostoli egyház bibornokai sorába igtatta.

Nincs a püspöki hivatásnak olly ága, *) mellyről a bibor-
nok 26 évi püspökségének folytán valaha csak pillanatra is
megfeledkezett volna. Az Ur szöllejének mindazon terheit,
mellyek isteni parancsnál fogva a főpásztor vállaira nehezed-
nek, mindig maga, helyettesek nélkül és azon feláldozó buz-
gósággal viselte, melly méltán csodálkozásunkat kelti fel.
Számláljátok el egyenkint a tárgyakat, mellyek egy főpász-
tor erejét, gondját, figyelmét igénylik: a templom, az oltár,
a szószék, a szentségek; az iskolák, papneveldek és con-
victusok; a tudományok, a művészetek és az irodalom; az
egyházi kormány, az egyházi törvénykezés, a törvényes és
atyai látogatások, a világi papság, a szerzetesek és kolosto-

*) Így ír a „Religio“ szerkesztője, lapjának 1853. I. félévi 33-ik
számában,

rok; a szegények és jótékony intézetek, a könyvtárak és muzeumok, a mesterek és képezdék, a vallási és jótékony egyesületek, az államegyházi viszonyok, stb. stb. — és mondjátok meg, mellyike ezeknek az, mellynek művelésében felszentelt kezei valaha ellankadtak volna? A hivatalos acták őrzik bizonyosságait annak, miszerint ismerte kötelességeit, s azok teljesítésében szinte önmagát fölülmulni törekedett. A mi pedig hivatalos körén túl szeretettől dobogó szívének szabad mezejére esik, — eljön az idő, mellyben a világ felszámítva adakozásait, bámulni fog az összegek fölött, mellyek hihetetleneknek látszanak azoknak, kik nem tudják, hogy a férfiú, ki másokkal jót tett, s a püspöki méltóság külső fényének fentartására is olly sokat ügyelt, többiben dusjövedelmeinek közepette személyére nézve valódi apostoli szegénységben töltötte napjait. Az általa emelt vagy szervezett monumentumok néhányait csak említeni kell, hogy nevét azon nagy szellemek sorába igtassuk, kiknek dicsőségét a szenteknek gyülekezete századról századra hirdeti. A pécsi Notre-Dame apáczá-kolostor, a nagyszombati árpolda és jezuítanovitatus, melly egyházunk újabb történetében forduló pontot képez, nagyszerű történeti művek, mellyek halhatatlansága nemes lelkű szerzőjökre kiált vissza. A kor körülményei egyesületi működést és a hiveknek ajtatos szövetkezéseit tévén szükségessé, teremő keze e téren is hagyott maga után, szabad legyen hinnünk, halhatatlan magzatokat. Mint pécsi püspök megyéjében a Boldogságos Szűz szent szívéről, mint esztergomi érsek pedig az egész országban a szent gyermekségről nevezett társulatot, (mellynek egyszersmind birodalmi elnöke) megállapította. A Sz.-István-Társulat legbuzgóbb védnökét tiszteli benne, s Isten után legnagyobb részben az ő bőkezősége- és pártolásának köszöni, hogy a forradalmi veszteségek daczára olly hirtelen felemelkedhetett. Mint buzgó népnevelés-barát iskolák alapítására és helyreállítására, mesterek kiképzésére és ellátására százezreket költött. Mint a tudományok moecenása egykor Rimaszombatban kisgymnasiumot, legujabban pedig Nagyszombatban és Esztergomban nagygymnasiumot létesített,

Irodalmi munkásságáról a „Szentek élete“, a „Rosnyói egyházi töredékek“, számos az ő költségén napvilágot látott munkák tanuskodnak. A „Religio“-nak egyik legbuzgóbb pártfogója és támoszlója volt. Nem fogjuk feledni soha a főpapot, — így szól a nevezett lap szerkesztője — ki 1848-ban a fejünk felett zuhogó forradalmi zivatarok közepette szűk és szegény szobájában az igénytelen szerkesztőt ismételve fölkereste, tanácsaival éltette, adományaival segítette, mindvégig rendithetlen kitartásra ösztönözte. A tudós és tudományt kedvelő férfiakat mindig becsülte, kiténtette s mindennemű áldozatokkal a további haladásra ösztönözte. Jó erkölcsű és jó eszű ifjak, árvák és a megtértek gyermekei számára Rosnyón 20—30 nevendékből álló convictust tartott, számos másokat pedig stipendiumokkal látott el. A hivek ajtatosságának élesztésétől XVI. Gergely pápától a rosnyói székegyház számára sz. Neit vértanunak testét nyerte, mint pécsi püspök pedig IX. Pius pápánál sz. Mór első püspöknek nyilvános tiszteletét eszközölte ki. Az általa állított, helyrehozott, kicsinosított, edényekkel, ruhákkal és harangokkal ellátott templomok- és kápolnáknak száma oly nagy, miszerint ezek elősorolásától rövidség okaért tartózkodnunk kell.

Püspöki székeiben utódainak méltó háláját érdemelte ki: Rosnyón ugyan a somodi kastély alapjaiból felemelése, Pécsen pedig a residentiának hercegi fénynyel kiépítése által. Esztergom városa és vidéke tudni fogja, mivel tartozik azon gondoskodásnak, hogy a forradalom alatt elpusztított dunai hajóhidat oly gyorsan helyreállította. Esztergomi érsekké és Magyarország primásává neveztetvén, milly állapotban találta a dolgokat? leírni nem szükséges. A nyáj pásztorok nélkül, az egyházi javak elpusztítva, a seminariumok fennállási alap nélkül, az iskolák kuszált állapotban. Azóta mindez, orvosolva van. A püspöki székek a papság legjeleseb- és legtudósabbjaiból választott férfiakkal betöltvék, a jószágállapotok megnyugtatók sőt kezdő virágzási fokon, a papnöveldék a legszükségesebbekkel ellátvák, az urbéri kármentesítés és a lelkipásztori dézmának kárpótlása kegyelmesen resolválva, a feleke-

zeti viszonyok törvényesen szabályozvák, az egyház szabadsága elvileg és gyakorlatilag biztosítva, az egyház ősi méltósága-, dicsősége- és tekintélyébe visszahelyezve. Tudjuk, hogy mindezt urunk Ferencz-József ö cs. kir. felsége veleszületett, gondos nevelés által kifejtett, elmélkedés és tapasztalás által megedzett, mély és őszinte vallásosságának kell Isten után legfőképen tulajdonítanunk: mindamelllett, ki tagadná, hogy része van benne azon egyházi fejedelemnek is, ki mindjárt érseki székébe 1850. Három-királyok napján történt beiktatásának első esztendejében az egyházi dolgok rendezése végett Esztergomban püspöki tanácskozmányt tartott, mellyben Magyar-, Horváth- és Tórország minden érsekei és püspökei személyesen jelen voltak, az erdélyi aggkora általi akadályoztatásában maga helyett képviselőt küldvén; s ki, nincs az a bonyolodott ügy, nincs az a hátrány, nincs az a sérelem, melly akár régóta létezett, akár ezen idő alatt előadta magát, mellynek megoldása orvoslása és előmozdítása végett jobbagyi hódolattal, de egyszersmind apostoli nyíltsággal a felségcs fejedelem trónja előtt nem könyörgött volna?

Mi politikai pályáját illeti: egyike volt ő azoknak, kik az 1825. óta növekedő forradalmi szellem ellenében évtizedeken át soha meg nem szakadt kitartással, nemcsak szóval de tettel és áldozatokkal is küzdöttek; különösen azon megyékben, mellyek püspöki megyei területébe beleestek. Nem riasztották vissza a királyt és hazáját hön szerető férfit sem fenyegetések, sem rágalmak, sem a guny, sem a zöld táblánál nyíltan folytatott ellenségeskedések. Nem tartozott azokhoz, kik a javíthatlan rossz szelleműeknek akár kedvét, akár dicséretét keresték, s ezeket magukpártjabeliek fölött kitüntetni mélységes politikai bölcseségnek vélték. Fájdalom! kevés utánczókra talált. Ha nagyjaink valamennyin ennyi bátorságot és resolutiot fejtenek ki csak a legutolsó országgyűlési választások alkalmával is, a forradalom hatalomra soha sem vergődik. Jeles személyes tulajdonairól szólni — tartózkodnunk kell. Elég legyen csak néhány vonást emelni ki, mellyek ugyis általánosan ismeretesek. Illyen mindenek felett a

szeretetre-méltóság, melly végtére minden körben, hová őt az isteni gondviselés helyezte, kedvessége által uralkodott. Ismereteit illetőleg: elvonva theologicus, nevezetesen erkölcs-, lelkipásztorság- és egyházi jogtani valóban bámulatos eruditiojától, csak azt az egyet említjük meg, hogy nincs azon megyékben, hol püspöki méltóságot viselt, város, falu, vár, klastrom, hely s e helyen templom, iskola, kórház, alapítvány stb., mellynek eredetét és viszontagságait alaposan nem ismerné s elbeszélni ne tudná, mi a vele beszélgetőt nemegyszer igen kellemesen lepi meg. — Ennyi tudományt, buzgóságot, szeretetet és érdemet méltányolt mind IX. Pius ő szentsége, midőn a különben is terjedelmes megyéje kormányzásával nagyon elfoglalt főpapot minden magyarországi kolostorok apostoli látogatójává teljhatalommal kinevezte, mind pedig ő cs. kir. apostoli felsége Ferencz-József, midőn 1852. évi körutja alkalmával kétszer Esztergomban és Posonyban vendégképen asztalánál helyet foglalni, s őt később pápa ő szentségének korona-bibornokul kegyelmesen ajánlani méltóztatott.

A megszámithatlan gondok és fáradás után is még mindig ifjulelkű egyházfejedelem életéből még egy ténnyt kell kiemelnünk, melly hazánk történetében feledhetlen maradand. 1854-ben IX. Pius pápa a kath. világ összes egyházaival fel-szólítást intézett, hogy a főpásztorok a Boldogságos Szűz szeplőtelen fogantatásának mint hitdogmának meghatározása végett Romában összegyülekezzenek. Scitovszkyt sem aggko-ra, sem a hosszas ut fáradalmai és veszélyei nem birtak visz-szatartani, hogy mint a magyar egyház képviselője Romába siessen: lerovandó kötelességét s legfőbb tiszteletét az Isten-anya iránt azon ország nevében, melly Őt nyolcz század óta Védasszonyaul tiszteli. A nagy Pázmány óta ez az első hi-vata los utazás a kereszténység fővárosába a magyar főpa-pok részéről. Említeni is felesleges tán, hogy az ország pri-másának Romábani mulatása áldásdus volt a magyarországi kath. egyházra nézve. Hogy a szorgoskodó főpapnak legki-sebb körülmény sem került ki figyelmét, kitűnik azon szá-

mos kitüntetésekéből is, melyeket a vallás és egyház körül érdemeket szerzett férfiak számára Romában eszközölt. Majdnem hihetlennnek látszik azon tény, hogy a biboros hg.-primás uti fáradságai és számtalan gondja mellett egész utjában, valamint Romábani tartózkodása alatt is saját kezűleg rendes naplót vezetett, azt egész terjedelmében a „Religio“-ban közölte. Innen érdekessége miatt a többi hazai lapok is kisebb-nagyobb terjedelemben átvették. Isten tartsa őt az egyház javára sokáig, hogy a még hátralévő egyházi ügyeket elrendezhesse, némelly tervbevett nagy műveit létesíthesse, azon basilikát, mely a magyarországi Sion ormain valódi királyi méltósággal emelkedik, bevégezhesse, s általán a szellemi átalakulást, melyre Istentől hivatottnak lenni látszik, a kereszténység örök-igaz alapjain fokonként megérlelve, az egyházi és társadalmi rend mindenkorra biztosításaul szerencsésen eszközölje — k.

Simai Kristóf, szül. 1742. Komáromban, hol végzvéen iskoláit, ifjúsága legszebb korában a piaristák közé állott. 1768. Kanizsán kezdte a tanítást, s folytatta két izben Kecskeméten, Kalocsán és Pesten: összesen a pályán 65 évig fáradozván. A művészetekhez hajlamot érezvén, tökélyesíté magát a rajzolásban és építészetben, úgy hogy az elsőt 1778—1792, és így 14 évig tanítaná Kassán; azután Körmöcbányán 38 éven át mint gymnasialis tanító működött; míg 1830. saját kérelmére nyugalomba tétetvén, buzgó szolgálataért arany érdempénzzel jutalmaztatott. Ő már Pesten 1773. a magyar játékszínt „A mesterséges ravaszság“ című darabjával gazdagította; midőn pedig Kassán tanított, baróti Szabó David-, Bacsányi- és Kaziaczyhoz csatlakozván, 5 újabb darabot ada, részint a Magyar Muzeumban, részint az Endrődi szerkesztette Magyar-Játékszinben, sőt külön is. Ilyenek: „A váratlan [vendég“ (Kassa, 1788. Magyar-Muzeum I. k.); „Zsugori a vén fesvény“ (Pest, 1792. Magyar-Játékszin I. k.); „Házi orvosság“ (u. o. 1794. M. J. IV. k.); „Igazhazi, a jó polgármester“ (Buda, 1790.); „Gyapai Márton a feleségföltű“ (U. o. 1793.) jelentek meg, melyekkel nemcsak az ak-

kor keletkezett magyar szinpadon, hanem az olvasók szobáiban is érezhető hiányt igyekvék pótolni. Az 1792. országgyűlés után azonban a színészet ügye ismét hanyatlásnak indulván, s ő maga Körmöczre tétetvén át, a szótár-írás gazdag mezejére lépett, rajta maradandóbb érdemet és emléket szerzendő. Roppant gzüjtemény az, melyet ő itt csüggedetlen fáradsággal összehalmozott, és hasznosnak látta azt két alakban kiolgozni, a szokott betürend s tagok végzetei szerint. Ez utolsó „Végtagokra szedetett szótár“ czim alatt Budán, 1809 – 1810. 2 k. meg is jelent. A másik, melyet ő „Nagy szótár“-nak nevez, szinte elkészült: de csak kéziratban, N-ig tisztázva, azontul egyes levelekben. Gazdagságra felülmul mindent. mit e napig magyar tudós e mezőn előállított. A zsebszótárt dolgozó bizottmány használta munkálódásában. Ő egyike volt azoknak, kik az 1890. országgyűlésre nyújtott kérelemben, mint ajánlott tagok megjelentek, egyike azon háromnak, kik a régen várt magyar t. társaság létrejöttét megérvén, 1831. tagokká választattak, s miután a 90 éves ősz az 1832. aug. 28-án és 29-én tartott társasági nagygyűlést jelenlétével megörvendezteté, elhalt 1833. jul. 14-én, 91 éves korában, Körmöczbányán. — y.

Skaricza Máté, szül. Ráczeviben, Csepel szigetén 1544-ben. Tudományos kiképeztetését szülővárosában, Tolnán és Kolosvárott nyerte. Előbb tanító volt Jászberényben; ez állomásáról lemondván, beutazta Olaszországot, Helvetiát, Német-, Francia- s Angolországot. Paduában 15 hónapig hallgatta a bölcsészetet. 1572-ben kevei lelkészszé neveztetett. Sokáig vitatkozott Válaszuti Györggy, pécsi unitarius pappal a Szentháromságtan fölött. Mint író költemenyeiről ismeretes. Illyenek több énekek Lutherből; továbbá: „Descriptio regni coelestis“, sz. Ágostonból; „Adhortatio ad iudices“. „Ráczevi város eredete“. 1600. Ő írta Szegedi Kis István életrajzát is deák nyelven, melly a reformatio történetére vonatkozólag igen fontos adatokat tartalmaz. — k.

Soltész János, orvos-doctor és tanár, született Csáton Borsodmegyében, nov. 2-án 1809. reform. szülektől. Elemi

növeltetését szülővárosának népes iskolájában vette, hol a tanítói pályán később is kitűnt derék férfiak vezérlete alatt alsóbb gymnasialis tanulmányait is elvégezte. 1820-ban atyja Miskolcra vitte, tanulási pályája folytatására, hol egyszersmind a bölcsészeti tanfolyamot is megfutván, mint tanító, még két évet töltött az elemi s első gymnasialis osztály vezetésével. 1828-ban Miskolczt odahagyván, midőn épen jövendő sorsán törődnék, Csát városának egyik földesura, néhai cs. k. kamarás Almásy Mihály a tehetséges ifjunak, atyja iránti jó indulatából, azon ajánlatot tevő, hogy ha netalán az orvosi pályát választaná célul, kész volna őt annak elérésében minden módon segíteni. Elképzelhetni az örömet, melyre egy buzgó katolikus család törzsivadékának nyilatkozata hangolta a prot. ifju kebelét; ki az ajánlatot hálásan fogadván, Pestre ment, s annak igénybe vételével képes lett kitűzött célját elérni. Junius 3-án 1834. kapta kezébe oklevelét, s már a következő hóban a helvét hitvallásuak tiszáninnen egyházkerülete által a sárospataki főiskola r. orvosaul, s a népszerű orvostan és természetrajz tanáraul hivatott meg; szabadságot nyervén előbb öntökéletesbitése végett néhány hónapot Bécsben tölthetni. E körben működött az 1853-ik évig, midőn a körülmények kényszerítő hatalmának engedve, az iskolai új szervezet folytán, rendes orvosi állomásával felhagyott, s egyenesen gymnasialis tanári alkalmaztatást nyert. A folyóiratokban (Athenaeum-, Tudománytár-, Magyar Gazdában stb.) megjelent, részint eredeti, részint fordított dolgozatain kívül, következő munkákkal szaporitá a magyar irodalmi termékeket: „Egészségtudomány“. Népiskolák számára. Sárospatak, 1839. „A természet három országának átalános megtekintése“. Hallgatói számára. Sárospatak, 1839. „Alkalmazott természetrajz: a) Gazdálkodási, b) Műtudományi természetrajz“. Népiskolák számára. Sárospatak, 1840. „Természetrajz“. Felsőbb gymnasialis iskolák számára, Schinz rendszerén dolgozva. Sárospatak, 1841. „Latin magyar szótár“. Több tisztársak közremunkálásával szerkesztették dr. Soltész János és Bakó Daniel tanárok. Sárospatak, 1845. „Az ember szelleme, vi-

szonyaiban a testi élethez". Hartmann után. Sárospatak, 1847. „Általános természetrajz". Sárospatak, 1848. „Népszerű orvostan". Műveltebb nemorvosok számára. Sárospatak, 1851. „Természetrajz". Felgymnasiumok számára. Sárospatak, 1853. „Természetrajz elemei". Algymnasiumok számára. Sárospatak, 1853. (Még eddig csak első füzetje jelenhetett meg). „Természetrajz". Népiskolák számára. Sárospatak, 1854. „Az állattan alapvonalai". Cs. kir. felgymnasiumok számára. Schmarda után. 1854. Kéziratban: „Az orvostanbani tapasztalat". Zimmermann után. (E munkát a tudós társaság tűzte ki fordítandóul s a jelen fordítást el is fogadta, később azonban financialis viszonyok miatt a fordítónak visszaküldte azt, kinél még eddig nyomatlanul hever.) — k.

Somogyi Alajos, szül. Komárom városában, 1816. s ugyanott végezte gymnasiumi tanulmányait. 15 éves korában az egyházi rendbe lépett; a philosoph. tanulmányokat Nagyszombatban, a theol. Bécsben végezte. Foglalkozási köre: 1841—1843. a Religio és Nevelés mellett szerkesztőségi segéd; 1843—49. káptalani könyvtárnok Esztergomban. 1850—55-kig missionarius Éjszakamerikában; honnan roncsolt egészsége miatt is visszatérván, jelenleg a Sz.-István-Társulatnál mint aligazgató működik: a Religio és Nev. lapban közlöttek közt (1846.): a „keresztény vándor naplója", mely Romát ismerteti személyes tapasztalásból, és „négy év az éjszakamerikai missiókban" 1854. jelességek miatt különös figyelemre méltók; mint a később időnként a „Religio"ban közlött érdekes levelei is az éjszakamerikai egyház állapotjáról. — k.

Somogyi Károly, szül. 1811. apr. 1-ső napján Tisza-Földváron, Hevesmegyében, hol édes atyja Sándor ügyvéd, a Dentumogerek írója, uradalmi tisztviselő volt. Innen azonban csakhamar Pestre költözwén, valamint gyermek éveit, úgy iskoláit is egész a bölcsészeti pályáig bezárólag a fővárosban végezte. 1827-ben Rudnay Sándor hg.-primás által az esztergommegyei növendék-papok közé fölvétetvén, a szelid jellemű s szép tehetségű ifju Nagyszombatban töltött egy év után, további kiképzetése végett ismét Pestre, a középponti pap-

növeldebe küldetett, hol a theologiai tanulmányokat 1831. dicséretes szorgalommal befejezte. Minthogy azonban korának fiatalsága miatt pappá csak három év múlva szenteltethetett, ez időközt utóbbi tudományos pályájának előkészítésére fordítá, s ez alatt egy évig Komáromban mint diaconus segédlelkészi hivatalt is viselt; felszentelése után pedig részint mint udvardi káplán, részint mint nevelő a lelkipásztorkodásban és tanításban működött: míg a Religio és Nevelés című egyházi folyóirat meg nem indított. E végre már az 1840-ik év 2-ik felében Pestre hivatván meg Szaniszló Ferencz által a szerkesztőségben részt veendő munkás segédül. A következő évben ugyan, mellynek elején „A törvények iránti engedelmesség”-ről irt, s a pesti egyetemi theol. kar által Horváth-féle jutalommal díjazott pályamunkával gazdagította a honi irodalmat, hódolván a hg.-primási fölhívásnak, Esztergomba távozott, az ottani presbyteriumban tanári s tanulmány-igazgatói tisztséggel ruháztatván föl. De a Religio és Nevelés tudós szerkesztője sokkal inkább ismerte és méltányolta Somogyinak az egyházi irodalom fejlesztése- s terjesztésében tanusított fáradhatlan szorgalmát, ügyességét és tudományos készségét, semhogy ezen, olly sok bajokkal és nehézségekkel egybekötött vállalatnál közremunkálását tovább nélkülözni akarta volna: azért a kiadó s a kiadással már fölhagyni készülő apát ismételt sürgetésére ujlag a szerkesztőséghez csatlakozott; míg végre 1843-ban a lap kiadását és szerkesztését teljesen átvette. Azóta minden teher az ő vállaira nehezedett, s csak kitűrése, páratlan buzgalma, s az ügy szentségétől áthatott vallásos lelkülete eszközlék, hogy a magyar időszaki sajtó körében egyetlen kath. lap az eleinte mutatkozott részvétlenség miatt meg nem bukott. De ő lankadást nem ismerő serénységgel folytatta kezdett munkáját, s az élet szükségéhez mért s a hittani tudományok különböző ágaira kiható czikkeivel ébresztette paptársaiban a magyar egyházi irodalom iránti rokonszenvet, s a kor kérdéseit helyes tapintattal fölfogva és alaposan megvitatva, a kath. hit és nevelési tanoknak előharczosa lőn. Minél fogva a tudományos világ

méltánylatát annyira megnyeré, hogy a pesti kir. egyetem theologiai kara által hittudori oklevéllel ajándékoztatott meg. E kitüntetés ösztönül szolgált rá, hogy tövises pályáján a magyar egyház- és irodalomnak javára kettőzött buzgalommal haladjon, barátainak pedig örömére, kik arczképét lenyomatván, őt, a munkásságáról ismerettest, tisztelőinek személyesen is bemutatták. 1848-ik évi juniustól kezdve a Religio és Nevelés szerkesztését, 1849-ben pedig kiadói jogát is Danielik Jánosra ruházván, egy új vállalatához fogott a „Kath. Iskolai Lapok” kiadásával; mi által egy igen nagy hiányt ügyekvék pótolni, s érdekoszorujaiba egy új virágot fűzni. Somogyi a magyar forradalom zivatarai közt a nyilvános élet köréből visszavonulván, (1850.) mint hg.-primási könyv- és levéltárnok Esztergomban, 1851-ik évtől fogva mint a Jó és Olcsó Könyvkiadó jelenleg Sz.-István-Társulat aligazgatója, s Fogarasy Mihály cz. püspöknek Pestről távozta után pedig mint ugyan e társulat igazgatója Pesten működik. — y.

Somogyi Csizmazia Sándor, szül. Farkasdon, Nyitramegyében, 1772-dik évi nov. 4-én, tisztes és ref. vallást követő, nemes szüléktől: kiknek vallását azonban később őseinek hitével cserélte föl, és a kath. egyház kebelébe tért vissza. Iskoláit részint Posonyban, részint Losonczon stb. végezte; mignem a kir. táblánál föleskettetvén, az ügyvédi oklevelet elnyerte. Ügyek vezetésével azonban keveset foglalkozván, inkább gazdasági hivatalt vállalt; és illy minőségben részint Tisza-Földváron Hevesben, részint pedig (b. Podmaniczky család pénztárnoka levén) Pesten lakott. Az irodalmi pályára jókor lépett; s már 1805-ben Farkas Károlylyal közremunkált a neve alatt megjelent „Mulatságok” kiadásában (Budán, Landerernél); melly részint eredeti, részint és leginkább fordított költészeti művek gyűjteménye, kötött és kötetlen stylben. 1807-ben Pichler Karolinának, saját neje, szül. Kelemen Borbála által fordított „Hasonlatosságai” (Pesten, Institorisnál) láttak segélyével napvilágot: kedves beltartalma- s külsejénél fogva méltán jó benyomást szülve. 1820-tól fogva S. egészen a tudományoknak élt, és különféle

irodalmi vállalatokban vett részt. Különösen 1821—6. években a „Hazai s külföldi tudósítások“ szerkesztésében Kultsár Istvánnak volt segédje; kinek elhunytá után a nevezett lapot egy ideig (1830—4. években) önállólag is szerkeszté. Egy igen gyakorlati, de be nem végzett magyar nyelvtani munkán s több értekezéseken kívül, 1826-ban a következő, legkitünőbb munkája jelent meg: „Dentumogerek, vagy a magyaroknak őselei“ (két földképpel. Budán, 1826. Landerernél); mellyben Horváth Istvánnak a „Rajzolatok“-ban közlött, igen is messzelátó nézeteit igyekezett kissé higgadtabb nyomozással kísérni. — k.

Soos Kristóf, szül. Sóvárt, nemes szülektől; nagy tudománya nem csekély tekintélyt kölcsönöze neki. Irt „Postilát avagy a vasárnapi innepekre predikatiókat“. (Bártfa, 1597.). Másik munkája a magyar nemzetnek ajánlva: „A szent Prófétáknak írásaiknak predikátiók szerént való magyarázattyának első része“. U. o. 1601. — y.

Spindelhuder Eduard, ajtatos rendi tag, szül. 1816. jan. 26-án Győrszigetben; bölcsészeti tudor, a szaktanítás alatt 1848/9 szám- és mértan tanára, még 1846. illy munkát ada ki a felsőbb elemi osztály számára: „Polgári építészet“. Meghalt Pesten, 1848. dec. 14-én ideglázban. — y.

Somossy János, született Bodzás-Ujlakon Zemplénmegyében, 1783. maj. 24-én. Tanult Sárospatakon és Lőcsén. Utazott tudományos szempontból Németországban. Azután Sárospatakon tanárkodott. Munkái: „A dogmatica theologia-nak első vonásai“. S.-Patak, 1827. „A zsidó nyelv kezdetei“ (németből). I. rész: „Zsidó grammatica“ (Buda, 1832.); II. rész: „Zsidó olvasó-könyv“ (Buda, 1833.); „Keresztényi hittudomány“ S.-Patak, 1836. 2. k. A magyar akadémia 1834. sept. 10-én választotta tagjává. — k.

Sujánszky Antal, született Pesten, 1815. aug. 4-kén. Elemi s gymnasiumi tanulmányait Pesten végezte; növendékpapnak fölvétetvén, a posonyi sz.-Imreféle intézetben 2, a nagyszombati növeldében a bölcsészeti tanfolyam alatt 2, a bécsi Pazmaneumban pedig a hittant végezve 4 évet töltött:

innen Pestre visszakerülvén, mert ifju kora miatt föl nem szenteltethetett, a pesti k. magyar egyetemhen a magyar és természetjog hallgatója volt. 1838-ban pappá szenteltetvén, káplánnak Komáromba küldetett; honnan Pestre tétetvén át, Lipótvárosban 7, a belvárosban pedig majdnem teljes 8 évig szolgált: míg végre 1854-ben józsefvárosi plebánosnak kineveztetett. 1842-ben kiadta magyar fordításban „Szent Hangzatok“ czim alatt Albach Szaniszlónak közkedves-ségü, „Heilige Anklänge“ czimü német imakönyvét. Szinte ez évben jelent meg Fraissynous Dénes „Défense du Christianisme, ou Conférences sur la Religion“ czimü jeles francia munkájának fordítása 3. kötetben; 1843-ban Münster Re-nát német imakönyve gyermekek számára, illy czim alatt: „Minden bölcseség kezdete az Isten félelme“. 1844-ben Kem-pis Tamás négy könyve Jézus követéséről magyarul; 1844—1852-ben „Kalászat a legjelesb német hitszónokok egyházi be-szédeiből“ (8. köt.). 1846-ban „Ajtatosság gyöngyei“, eredeti s Kopácsy József hg.-primás által helybenhagyott imakönyve. 1844-ben „Vallásos és Hazafiui költeményei“ 1 kötetben; 1846—47-ben „Fényrajzok Jézus és az Apostolok életéből“, 24 aczélmetsazettel 12 füzetben; 1851-ben „Hit, Remény és Sze-retet“ részint fordításból összeállított legdiszesb kiadásu ima-könyv; 1846—1852. Schmidt Kristóf ifjusági iratai szerkesz-tése alatt, 10 füzetben; 1853-ban Vallásos költeményeinek, 2-dik átdolgozott és bővített kiadása. Az „Órangyal“ vallásos almanach szerkesztése alatt 1845—1852. ötször jelent meg, ezen kívül 1837—1850-ig a szépirodalmi folyóiratok és több czimü almanachokban számos profán és vallásos költeményei, ugyasint többnemü fordított értekezései s eredeti bírálatai lelhetők fel. Sujánszky kétségkívül halhatatlan nevet vívott ki már eddig is a vallásos költészet terén. E tekintetben alig mulja öt fel egy is eddigi költőink közt. Jelenleg a „Kath. Néplap“-ot szerkeszti. — k.

Sükey Károly, szül. 1824-ben. Tanult Erdélyben. Köz-lött több költeményeket és irodalmi bírálatokat szétszórva a la-pokban. Önálló munkája: „Hulló csillagok“. Pest, 1851.

Sümegi Pál, kegyes r. tag, szül. 1813. aug. 28-án Szegeden; bölcsészeti kebelezett tudor, a m. k. természettudományi társulat tagja, Váczon mennyiségtan tanára volt. 1846-ban a 3-ik nyelvtani osztályra irt latin „nyelvtanát“ a helytartótanács megdijazta.

Szabó Imre, szül. Békáson, Veszprém megyében Pápa mellett, hol atyja gr. Eszterházyak gazdatisztje volt. Iskoláit 1814. falusi mesternél kezdve Mező-Lakon, folytatta Pápán és Győrött 1830-ig. Ekkor, épen a cholera pusztításakor lett Veszprémbe papnövendékké. A hittanból egy évet Veszprém-ben töltve, később Pestre tétetett által: hol tanulmányait 1836-ban végezte be. Következő évben romai dispensatio mellett pappá szenteltetvén, Somogyba, Karád' nevű mezővárosba ment káplánnak. 1838. a veszprémi papnöveldében tanulmányok igazgatója, 1843-ban pedig ugyanott a háznak aligazgatója, majd 1845-ben eszéai lelkész, végre 1847-ben egyetemi hitazonok és 1850-ben iszkázi lelkész lett; hol azóta jelenleg is van. Irodalmi próbáit legelsőbben a „Regélő“-ben adta ki: többnyire apró versek, és két elbeszélés álnév alatt. — A „Religio és Nevelés“-ben, utóbb a „Religio“-ban megjelent több rendű verseket-, fordítások- tudósítás- és egyéb apróságokon kívül értekezett: „A nőnem befolyásáról az emberiség boldogítására“, „A népmissiókról Irányzatok“, „Egység az egyházban“, stb. Az Órangyal című vallásos almanach szerkesztése mellett indult meg; az abban közlött versek és elbeszélések illy cím alatt: „Harczáldezet“, „Boldogcsalád“, „Özvegy leánya“ stb. töle vannak. A „Kath. Néplap“ is szerkesztése mellett indult meg; hol több rendbeli cikkei jelentek meg. — 1848-ban az akkor még Jó és olcsó könyvkiadó, jelenleg Szent-István-Társulat adta ki „Tanácsadó“-ját a köznép számára; ugyszinté a „Zsöllérleány“, és „Elveszett fiu“ népies elbeszéléseket. Szalay Imre „Gyűjteményében“ több jeles egyházi beszédei jelentek meg, nevezetesen: Husvét, Urnap, Szent István, Nepomuki sz. János, sz. Kereszt földmagasztalásának ünnepeire. Ugyanott értekezett: „A kath. hitazonok dolgozó asztalánál és a szószéken“. — Külön is jelentek meg egyházi

főleg gyászbeszédei Deák Antal, Kisfaludy Sándor, Botka József, Zichy Józsefné, Batthyányi Károly föltött; ugy szinte egy „áldozóra“, s egy Kisovics József ujmiséjére. „Néphez alkalmazott egyházi beszédei“-ből eddig két kötet jelent meg. Tőle van „Emilia, vagy az elvált házasság“ is németből fordítva, melly a vegyesházasságok fölötti vita korszakában jelent meg. Kézirathban „Flam-Csendélet“-en kívül (németből fordítva) egészen befejezve áll „A falu örangyala“, vallásos elbeszélés; mellyből a Családi lapok közlöttek mutatványt. Ugyan-e lapokban jelentek meg a szintolly szorgalmas, mint kedélyes, és a népszerű modort illetőleg csaknem páratlan, azért közkedvességű írótól a „Vizlakiak“ humoristikus tollrajz, próba gyanánt. Jelenleg Leonhard evangeliumok magyarázatának átdolgozatával foglalkozik az iskola számára. Bátran kijelentjük, hogy Szabó Imrét a népnek szánt világos, s még is minden durva pórias kifejezésektől ment előadást illetőleg eddigi íróink közt egy sem érte utól. — k.

Szabó István, szül. 1695. jul. 28-án Egerben. Jezuitává 1714. lett. A közép- és főtanodai ifjúságot Kolosvárt, Kassán összesen 12 évig oktatta; az evangeliom hirdetésével ugyanannyi ideig foglalkozott; a papnövendékek kormányzását Nagyszombatban 4, övéinek pedig Sopronban és Pécsen 7 évig vitte. Midőn ünnepi sz.-beszédeinek rendezésével foglalkozott, meghalt 1753. mart. 3-án. Magyar munkái ezek: „Koronában foglalt angyal“. Kassa, 1730. „Predikátiók“. Sopron, 1743. „Első Ferencz felséges romai császár“. U. o. 1745. „Három esztendőre való vasárnapi predikátiók“. — y.

Szabó István, pilisi plebános, szül. Bakony-sz. Királyon (Veszprém megye) 1801-ik évi jul. 14-én. Tanulását Pápán kezdé, honnan már 12 éves korában Rosnyóra ment át, s ott gr. Eszterházy László akkori püspök által a püspöki convictorok közé vétetett fel. 1819-ben növendékpapok sorába vétetett fel. 1826-ban felszenteltetvén, egy évig protocollista volt a püspöki cancellariában. Hét évig mint káplán, három évig mint oszgyáni plebános-helyettes működött, miglen 1837-ben

guszonai plebánossá neveztetett. Innen néhány év előtt Pilisre tétetett át plebánosnak, hol mostanáig szorgalmasan miveli az Ur szőlőjét, üres óráit fiatal korától fogva a tudománynak és irodalomnak szentelvén. Sz. I. különösen a hellen irodalmat s nyelvet tette sajátjává, s a tudomány ez ága iránt rendkívüli ragaszkodással viseltetik annyira, hogy mult évben a latin ker. classicusok mellett, különösen Gaume „Bibliothèques des classiques Latins et Grecs“ czimű munkájának kiemelése által felszólalt „Religio“ egyházi folyóirat ellen, mintha ez a pogány classicusokat iskoláinkból kiküszöböltetni akarná, nyilvánosan kikelt. Tudományos érdemei jutalmul a m. akademia 1839-ben választotta tagjává. A Kisfaludy-Társaság 1842-ben sorozta tagjai közé, melly alkalommal a „hellen és magyar prosa egymás mellett“ czimű értekezéssel köszöntött be. A m. t. társaságnak beadta „Szikrák a hellen szónokokból“ czimű dolgozatát. Ezenfelül fordította Homer Odysseáját s Iliasát; Isocrates Parainesisét s Tetralogiáját; Aesop meséit. A Tudományos Gyűjteményt jeles cikkekkkel gazdagította; itt foglaltatnak a palócz nyelvről szóló becses közleményei s a termopylaei csata leírása Herodot után. A Kisfaludy-Társaság Evlapjaiban is munkás részt vett. Itt közlőtte „Aesop és Kendőlakás“ czimű jeles költői beszélyeit. Homer fordítása által a m. irodalomban örök nevet biztosított magának. — k.

Szabó János, szül. 1767. jan. 27-én. Pesten bevégezvén a hittudományi pályát, Erdély részére 1791. jan. 2-án pap-pá szenteltetett. Először Marosvásárhelyt mint segédlelkész foglalkozott az Ur szőlőjében; honnan gr. Eszterházyékhoz nevelőnek, s nemsokára a károlyfejérvári lyceumba az egyházi törvények tanítására hivatott meg; utóbb kolosvári plebános, kanonok és apáttá nevezteték: és így 28 éven át rendkívüli munkásság közt és bámulandó hatással fáradozott a lelkész és nevelői pályán; miről velős és páratlan jelességű egyházi beszédei nyújtanak tanuságot; mellyek azonban nagy számmal jobbára kéziratban hevernek, s csak némellyek ki-nyomatvák Szalay Imre gyűjteményében. Ő szónok a szó leg-

szigorubb értelmében. Kiváló érdemeinél fogva minden szerénysége daczára 1819. a guberniumnál a kath. comissioban referens- és tanácsossá nevezteték; melly fontos hivatalban kimért pontossággal járt el 1847-ig, midőn nyugalomért könnyörgött. E kitünő egyeniséget ritka talentum, ernyedetlen munkásság, vallási buzgalom, mély bölcsesség, az emberiség gyengéd szeretése, lankadhatlan erély, szelid nyájasság, fellegtelen derűltség bélyegzék aggott korában is. Munkáit Vitos jeles képességű kolosvári segédlelkész készíti sajtó alá; köztük a „Természet s Religio“ czimű kiválólag dicsértetik. — y.

Szabó Samuel, ref. lelkész, szül. 1813-ban Felső-Eörsön Zalamegyében. Atyja ugyanott ref. lelkész volt. Iskoláit Pápán végezte. Iskolái végeztével nevelő lett, s mint ilyen egy halotti emlékbeszédet bocsátott közre „Nőnem“ czim alatt, mi által hirre kapván a csóri papsággal kínáltatott meg s azt elfogadta. Innen Hajmáskérre, később Tiszavárkonyra, végre 1845-ben Tiszaföldvárra tétetett át előbbi minőségében. Az irodalom terén már tanuló korában lépett fel egy pár czikkkel a „Tudományos Gyűjtemény“-ben. Mint lelkész és nevelő 60-at meghaladó vezérczikkeket, tudományos értekezéseket, szép-tani cikkeket közlött különféle lapokban; különösen a „Prot. Egyh. és Isk. Lap“-ban, többnyire álnév alatt. Pap István ref. főesperesnek „A keresztény vallás“ czimű munkáját igazgítva saját költségén adta ki 1848-ban. — k.

Szabóky Adolf, kegyesrendi tag, szül. Budán, 1821. sept. 9-én. Tanulmányait Budán, Vácson, Nyitrán és Szeged-Györgyön végezte. Tanárkodott Kanizsán, Szegeden, Kolosvárott és Pesten. Legközelebb a pesti reáltanoda magyar osztályainak igazgató-tanárává neveztetett ki. Irodalmi pályáját, mint a „Hírnök“-nek rendes levelezője, 1839-ben kezdte meg; melly évben a nagy-kanizsai naptárt szerkesztette. A Hírnök- és Századunk-ban Ludvay álnév alatt több rendbeli dolgozatai jelentek meg. 1845 óta a „Religio“-nak dolgozótársa. A tanírodalomban következő könyveket adott ki: „Számolástan“. Kézikönyvül gymnasiumi, felső elemtnodai s magán használatra. (I. és II. rész. 2. kiadás. III. rész

harmadik kiadás. IV. rész. 2. kiadás). „Mértan elemei“: I. füzet „Tértan“ (4 kiadás) 124 idommal; II. füzet „Tömörmértan“ 54 idommal. „Mértan“. Felsőgymnasiumi használatra, dr. Nagel után fordítva. Két kötet. „Számolási feladványok“. Elemi használatra. 4 táblával. „Bevezetés a számolástanba“. Močnik Ferencz után fordítva. Kiadja a cs. kir. oktatási minisztérium. „Számolási gyakorlatkönyv“. Elemi iskolák számára. Kiadja a cs. k. oktatási minisztérium. „Tanrendszerterv a gymnasiumokat illetőleg“, közzétéve az austriai cultus- és oktatási minisztérium által, tömött kivonatban fogalmazva. „Magyar ABC- s olvasó-könyv“. (4 kiadás.) Kiadja a Sz.-István-Társulat. „Latin olvasókönyv“. Magyar és német olvasási szabályokkal. (2 kiadás.) „Mértani nézlettan“ algymnasiumi s reaktanodai használatra, fordítva Dr. Močnik után. Két füzet. „Mértan“ alrealiskolák számára. Kiadja a közoktatási minisztérium. „Fejlesztő számolási módszertan“, elemi iskolák használatára. Kiadja a közoktatási minisztérium. „Földrajzi kézi Atlas“, tanodai és magán használatra alkalmazva (16 térképpel). A jeles férfi tanári és irodalmi elfoglaltsága mellett a Sz.-István-Társulat ügyei körül mint elnöki titoknok buzgólkodik. — k.

Szakácsi Vitus, szül. 1789. maj. 17-én Esztáron. A minoriták közt végezvén tanulmányait, 1814. pappá szenteltették, és előbb Miskolczon, majd Nagybányán is kitünő sikerrel oktatta az elemi osztályok ifjúságát. Utóbb az iskolát a szószékkel váltotta fel, melyen huzamosb ideig működvén, szónoklata elmés ötletek, meglepő fordulatok és rendkívüli élénk előadásánál fogva közkedvességet nyert. 1831 óta turi lelkész (Torda mellett). Több beszédét kinyomatva is bírjuk; nagyobb rész azonban sajtóra várakozik. Witschell „Mindennapi fohászok és imádságok“ című kellemes versekbe foglalt munkáját jelesen fordította (1840). Szinte derék „Szózat a kath. hitzónokhoz“, című műve is, Brauner után fordítva (Kolosvár, 1844). — y.

Szalay Imre, szül. 1787. nov. 2-án Szombathelyen, Vas megyében. Tanulmányait ugyanott végezte. Pappá szenteltetése után néhány évig az ottani papnöveldében tanulmányi felügyelő volt; majd dogmatica tanárává nevezteték; 1810.

megválván tanszékétől, a családi híveknek lön lelkipásztora, kiktől hét év múlva előljárói felhívására elbucsuván, ismét a püspöki lyceumba költözött a felsőbb nevelés, erkölcsitan és lelkipásztorkodás előadására. Milly fényes siker koszoruzá fáradozásait, számos tanítványainak előmenetele tanúsítá. 1824-ben a pesti k. egyetemnél 1811 óta üresen álló lelkipásztorkodás és egyházi ékesszólás tanszékét pályázat útján nyerte el, melyet azonban 1834-ben veszprémi kano-nokká történt kineveztetése után elhagyott. Irodalmi érdemei-nél fogva a magyar t. társaság mindjárt első nagygyűlésében 1831. feb. 31-én levelező, 1832. mart. 10-én Imre János helyére a philosophiai osztályban helybeli rendes, 1834. nov. 8-án pedig tiszteleti tagjává választotta. Magyar munkái ezek: „Kesergés Somogyi Leopold szombathelyi püspök halálán“. Szombathely, 1822. „Egyházi beszéd a keresztény templomokról“. Sopron, 1822. „A jubilaumi üdvességes intézet“. Buda, 1826. „A magyar nyelvtudománynak foglalatja“. Pest, 1828. „Nm. gr. Cziráky Antal ő exc. a magyar Universitas Elölülőjének beiktatására“. U. o. 1829. „Mi a legjobb rész“. U. o. 1829. „Az arany kor“. Buda, 1830. Ő adá ki az „Egyházi beszédek gyűjteményét“, mely a magyar egyházi irodalomban nagy hiányt pótol ki. — y.

Szalay László, ismeretes jog- és történettudós s e tekintetben jelenkori legfőbb tekintélyeink egyike, szül. Budán, 1813. apr. 18-án, hol atyja helytartósági hivatalnok volt. Gymnasialis tanpályáját Budán és Székesfejérvárott futotta meg; a felsőbb tudományokat a pesti egyetemen hallgatta. Mint jogász rendes tanulmányain kívül szorgalmasan látogatta Horváth István diplomaticai előadásait, s már akkor éles felfogásának s tudományos haladásának nyilvános tanujeleit adta. Nemzeti irodalmunk iránti hajlamát leginkább Kölcséynk költötte fel benne; kinél 1831-ben mint szatmármegyei főjegyző-nél törvénygyakorlaton volt. 1832-ben k. táblai jegyzőnek esküdött fel, s egy ideig Budán a helytartótanácsnál működött mint fogalmazó-gyakornok. Ügyvédi oklevelét a kiállott szigorlat után 1833-ban nyerte el. Az ügyvédséggel keveset gon-

dolt, hanem folytonosan a tudomány mezején buvárkodott, s elmesztüleményeit leginkább tudományos folyóiratainkban, u. m. Tud. Gyűjtemény-, Muzáron-, Minerva-, Urania- s Aurórában közölte. Bejárta tudományos szempontból Austriát, Német-, Angol-, Franciaországok, Belgium és Schweiz nagy részét. Nemsokára, különösen a jog és törvényhozás philosophiájában olly tekintélyre vergődött, miszerint a m. akadémia által már 1836-ban levelező tagnak, következő évben akadémiai segédjegyzőnek, 1838-ban pedig a törvénytudományi osztály rendes tagjának választatott el, hol székét „Kollár Ádám Ferencz mint jogtudósról” tartott értekezéssel foglalta el. Legnagyobb kitüntetés volt reá nézve az, hogy az országgyűlés őt, mint nemtagját, a büntetőjogi választmány jegyzőjévé választotta. 1843^{3/4}-iki országgyűlésen mint Korpóna város követe vett részt. 1848-ban az igazságügyi minis-teriumnál a codificáló osztály főnöke volt; később országgyűlésileg Frankfurtba küldetett mint követ, honnan a forradalom legyőzése után Hamburgba menekült, és csak nemrég tért vissza hazájába. Jelenleg Pesten tartózkodik. — A „Pesti Hírlap”-nak hosszabb ideig volt dolgozótársa s egy évig szerkesztője. Számos status- és törvénytudományi, polemiai czikkei összegyűjtve 1847-ben Pesten jelentek meg „Publicistai dolgozatok” czim alatt. (2. kötet) Munkatárs volt „Kölcsey Ferencz minden munkái” (5 kötet.), s a „Budapesti Szemle” (Pest, 1840. 2 kötet) kiadásában. Ez utóbbiban különösen a codificatorról szóló cikke által tűnt ki; e nemben 1840-ben egy másik jeles munkát is irt „Büntető eljárás” czim alatt, melly az akkori országgyűlés ez ügyben fáradozott bizottmányára lényeges befolyással volt. Költészeti és szépirodalmi önálló munkái: „Bimbók”. (Pest, 1831.). „Alphonse levelei” (Buda, 1832.). „Fridrik és Katt.” (Pest, 1833.). — Továbbá „Themis”, értekezések a jog és közgazdaság körében. (Pest, 1837—39. 3. füzet.). „Majthényi Sándor emléke”. (Buda, 1836.). „A büntető eljárásról, különös tekintettel az eskütszékekre”. (Pest, 1841.). „Statusférfiak és szömokok könyve” (Pest, 1846—47., s ennek új folyama (1850.). Utolsó

munkája „Magyarország története“ (Lipese, 1851—1853.). Eddig 3 kötet. — k.

Szaniszló Ferencz, nagyvárad püspök és cs. kir. titkos tanácsos, 1792-dik évi aug. 2-kán Szombathelyen, Vas-megyében nemes szülöktől vette származását. A gymnasialis és bölcsészeti tanulmányokat ugyanott olly kitűnő sikerrel végezte, hogy a megyei papnövendékek sorába a legnagyobb készséggel fölvétetvén, mint a legjelesebb növendékek egyike 1809-ik évben a pesti központi papneveldebe küldetnék. Innen a theologiai tanfolyam befejezése után megyés püspöke, Somogyi Leopold kívánatára, ki kegyenczében a ritka észtehetségnek kétségbevonhatlan jeleit ismerte föl, a bécsi egyetembe költözött. Letevén két év alatt a szigorlatokat, mint a sz. theologia tudora tért vissza szülővárosába, hol 1815-ben az egyházi rendek felvétele után, december 21-én mutatá be először a vérontás nélküli áldozatot a Mindenhatónak. Egy évig mint tanulmányi felügyelő foglalkozott a szombathelyi papnöveldében, s ekkortájban állittatván föl Bécsben egy intézet az áldozárok magasabb képeztetése végett, vagyis az úgy nevezett Presbyterianum, melly azóta már olly sok jeles egyházi férfiakat adott a hazának, Szaniszló Ferencz is kir. kinevezés következtében 1816-ban ez intézetbe fölvétetett; sőt ő felségének különös kegyelméből a kormányzóki tárgyalások megtanulása végett a magyar kir. udvari cancellariához is bocsáttatott. Bécsben tünteté ki legelőször az ifjú áldozár szóközi tehetségét; két jeles beszédje közkívánatra napilagot is látott; az egyiket I. Ferencz császár születése napján 1818-ban, a másikat pedig sz. István napján ugyanazon évben mondotta, s ez utóbbi „Egyházi beszéd a keresztény hazafuságról“ czim alatt került ki a sajtó alól. Szaniszlónak szóközi tehetsége már ekkor annyira elismertetett, hogy széplelkében és tudományában soha többé nem kételkednék senki, s minden egyházi beszédjei, mellyeket azóta tartott, minden kivétel nélkül közrebocsáttattak. Az illy dicső kezdet már magában foglalta egész jövőjét, előre is megmondható mindenki, hogy az illy jeles férfinak számára az egyházi

mértóságok fokai vannak föntartva. A tapasztalás igazolta a sejtelmet, s e percz óta Sz. egyre haladott az előléptetés pályáján. 1819-ik évben visszatérve megyéjébe, nevezett püspökének oldala mellett a szertartói tisztet látta el; de csakhamar tehetségeinek jobban megfelelő kör jeleltetvén ki számára, a szombathelyi papnöveldeben az egyháztörténet és egyházjog tanaszékét foglalá el, egyuttal a szentszék ülnökévé, a házassági kötelék és szerzetes fogadalom védőjévé, végre zsinati vizsgálóvá neveztetett ki, melly foglalkozásokban tíz egész évet töltött. 1830-ik év végével a pesti kir. tudományos egyetemhez nyilvános rendes hittanárnak és egyházi szónoknak minden pályázat nélkül, a mi ez időben rendkívüli tehetségek elismerését magában foglaló rendkívüli fejedelmi kegyelem vala, hivatott meg. Itten készítés adá ki 1832-ben „*Doctrina Religionis Romano Catholicae in usum Academicæ Juventutis*” czimű négy kötetes munkáját; az egyetemi templomban tartott vásár- és ünnepnap szónoklataira pedig minden tanítványa örömmel emlékezik. A fentebbiek után épen nem fogja csudálni senki, hogy 1833-ban sz. István ünnepére Bécsbe meghivatván, ez alkalomra mára második magyar beszédet tartá ott. 1834-ben a szombathelyi megye tiszteletbeli kanonokságát nyerte el. 1835-ben Pesten az egyetemi templomban latin gyászbeszéddel tisztelte meg I. Ferencz császár és apostoli király hamvait. Ugyanez év december havában nagyváradi l. sz. kanonoknak neveztetvén, sz. István király ünnepén most már Budán tartotta a szent beszédet. 1836-ban a hittant másodszor adta ki 2 kötetben, s e kiadás magyar nyelvre is lefordíttatott és napvilágot látott 1839-ben, melly munka tankönyvül fogadtatott el Magyarország felsőbb tanintézeteiben. Juranits Antal győri püspök halálával 1837-ben Győrött tartotta a gyászbeszédet. 1838-ban pedig a Dunának szerencsétlen kiáradása után, midőn Pest városa elpusztított, magyar nyelvre is lefordított latin beszédet mondott. Ugyanazon évben Vurum Józaef nyitrai püspök hamvai fölött mondott gyászbeszédet. 1839-ben sz. Péter apostol chohti apátjának czimét nyerte, s a pesti központi papneveldeinek igaz-

gatójává szemeltetvén ki, ekkor lépett föl mint a „Fasciculi ecclesiastico-litterarii“ szerkesztője, 1841- és 1842-ik években; egyuttal a „Religio és Nevelés“, továbbá „Egyházi tudósítások“ című folyóiratot ő indította meg 1841-ben, s szerkesztő 1843-ik évi június haváig. El téren a papságnak közhajtásával találkozott, s milly tudománynyal és finom tapintattal vezette legyen ő a szerkesztést, arról a magyarhoni papság egy szív- és lélekkel tesz tanubizonyyságot. 1843-ban ismét Sz. mondá a gyászbeszédet Klobusiczky Péter kalocsai érsek tiszteletére, s az annyira ünnepelt szónok 1844-ben szerbiai választott püspöknek s a m. k. helytartó-tanácsnál előadó tanácsosnak neveztetett. 1847-ben, midőn ő cs. kir. fensége István főherczeg Pestmegye főispáni székébe ünnepélyesen beigtattatnék, mind őtet, mind pedig a fenséges igatátót, akkoriban cs. kir. főherczeg Ferencz Józsefet a pestmegyei kk. és rr. nevében Sz. üdvözölte. Az 1848-ki forradalom balsejtelmeket keltett Sz. lelkében, s a milly hévvel és lelkesedéssel szolgálta addig a közügyet az egyházi élet mindennemű pályáján, ugy mostantól kezdve tökéletes magányba vonula, először a capistranus sz.-ferencziek budai, utóbb enzensdorfi kolostorában Austriában szentelve minden idejét a mennyei elmélkedéseknek. Ugyan-e magányban írta „Forma externa exercitiorum“ című könyvét is. Az erény nem arra való, hogy rejtekben maradjon, miért is az isteni Gondviselés azon polczra emelte melly őt méltán megilleti: 1850-ik végével felséges urunknak alhatározott akarata szólítá őt elő a zárdából, s oda ülteté a nagyvárad püspöki székbe, hogy lássa a világ, miként az erény előbb-utóbb elnyeri jutalmát. 1853-ik évben ő cs. kir. apostoli felségének v. b. t. tanácsosa címével felruháztatott; ő szentsége továbbá IX. Pius 1855-ik évben a pápai szék assistens-püspökének címével tetézte érdemeinek hervadhatlan koszoruját. — k.

Szaniszló József, szül. 1790. jan. 7-én, Szombathelyt Vas megyében, hol atyja Márton, polgár és ezüstmives volt. Tanulását szülőhelyén kezdte, folytatta s mint papnövendék be is végezte. 1813. pappá szenteltetvén, négy évig mint se-

gédlelkész működött; 1817. a szombathelyi papnövendékeknek lön a lelkiekben igazgatója, hol megfeledkezve kényelméről meg magáról, egyedül magasztos hivatalának élt. Hat év alatt itt szerzett érdemei 1823. a baltavári lelkészségre emelték. Tágasb tér nyílt itt neki tehetségeinek kitüntetésére. Ő hiveinek valódi lelkipásztora, valódi atyja volt. 1837. megroncsolt egészsége tekintetéből érzékenyen vált meg szerette népétől. Két évet csendes magányban töltvén, 1839. megyés püspökétől újra felszólíttatott, vállalná el a papnöveldében a lelkiekbeni igazgatást; mit ő legnagyobb készséggel meg is tőn és 1851-ig ott hivataloskodott. 1845. dec. 18-kán czimzetes, 1851-ben valóságos kanonokká neveztetett. Sajtó alól kikerült munkái ezek: „Egyházi beszéd“, melyet midőn a m. k. tudományok egyeteme a pesti vízőzön gyászos pusztítása után szerencsés visszatértével az élő nagy Istennek ünnepélyes hálaadását nyilvánítaná, husvét utáni 3-ik vasárnapon tartott Szaniszló Ferencz, deákból magyarra fordított az árviz által károsultak javára. „Bibliai, vagyis ó és új testamontomi történet“, melyet Stapf J. A. német munkája után irt Szaniszló József. Pest, 1839. „A ker. kath. religio tudománya“. Irta Szaniszló Ferencz deákul, az akadémiai ifjuság számára, magyarította Sz. J. Második javított és bővített kiadás. Buda, 1839. 2. k. „A romai kath. anyaszentegyház ünnepeinek szertartásai“. Szombathely, 1847. Ezeken kívül a „Religio és Nevelés“ egyházi folyóiratba megjelenése óta folytonosan dolgozott, és azt nagy számú becses értekezésekkel gazdagította. — y.

Szántó István, (Aratornak nevezé magát az akkori szokást követve) szül. 1541. Györmegyében. Jezuitává 1561. lett. Tanulását Romában végzé. Tanította a bölcsészetet Bécsben és Gratzban; 1575—1580-ig Romában gyontató volt. Kedvelték őt a főemberek, kedvelte és szerette különösen Báthori István lengyel király, kinek ügyét és a kath. vallás melletti érdemeit a pápa előtt hatályosan védelmezte. Meghalt Olmützben, 1612. élte 70 évében. Magyarul sokat irt; de nyomtatásban csak „Katekismusa“, és az „Ó szövetségi sz.

Írás“, melyet a zsidó, görög és latin szöveg egybeazonosításával készített, jelent meg. — y.

Szarka Gáspár, szül. 1635. aug. 1-ső napján Lukafalván Vas megyében. Kis kora óta különös hajlammal viseltette a jezsuita szerzet iránt, mellynek tagjává 1653. oct. 7-én atyja akaratja ellenére lön Gratzban. Tanított bölcsezetet négy évig; majd Trencsinben 3 évig a szerzet ujonczait képezé. Visszaadtván Nagyszombatnak, a hittant 3 évig magyarázá; ugyanannyi ideig igazgatá azután az ottani akademiát: egyszersmind a főegyházban hitszónok is volt. Ezen munkás foglalkozása második évében Tököli emberei által elfogatván, s Temetvény várában egy hónapig sanyargattatván, Hrussó várfalai közé hurczoltatott, hol 1683. oct. 18-án sok szenvedés közt meg is halt. Kéziratban maradt számos latin és magyar munkáin kívül a „Jézus társaság reguláit“ Nagyszombatban, 1687. adta ki. — y.

Szász József, szül. 1782. jun. 11-én Debrad-Széplakon Kolos megyében, hol atyja ref. predikátor volt. Első képzését szülőinek köszöné, kiknek oktató körét 10 éves korában a marosvásárhelyi collegiummal cserélé föl, hol azután iskolai pályája végezteig tanult. Szelid magaviselete és szorgalma által tanítóinak szeretetét megérdemelvén, bizonyos alapítványból segítettett. 1802-ben gr. Teleki Samuel erdélyi cancellár könyvtárának örvévé tette a míg alig 20 éves ifjut; de e mellett még mint deák a collegiumban logikát is tanított. Pártfogójának beleegyezésével, sőt attól segítettve, 1807. Bécsbe ment, hogy ismereteit bővitse; honnan 1808. Jenába fordult, magát könyvtárnokká képzendő, s ott a literaturának történetét, a fűvészetet és a minerológiát szorgalmasan tanulta, s 1810. visszajövé, a könyvtár gondviselését egészen átvette. Szárazbetegségben hunyt el 1812. maj. 29-én, élte 30 évében. Verseit Döbrentei Gábor adta ki az Erdélyi Múzeum 2. k. 105—106 l. Természetes folyásukért köztetkezésben részesültek. — y.

Szász Károly, hirneves nagyenyedi tanár, szül. Vizaknán Erdélyben, 1798. jan. 25-én. Atyja nemes születésű

és városának főbírója volt. Első nevelését a szülői háznál nyerte; 1805-től 1814-ig Nagy-Enyeden az alsóbb és felsőbb tudományokat, Kolosvárott a törvényt hallgatta. 1815-ben irnoknak esküdött fel a kir. táblához. Két évvel később ügyvédi oklevelet nyert: azonban az ügyvédséget nem gyakorolta, hanem tanítóul hivatott meg gr. Teleky Elek és Zeyk János mellé. Tanítványaival egy évig Bécsben tartózkodván, a chemiából tett le vizsgálatot. 1820-ban Nagy-Enyeden segéd-, egy évvel utána rendes tanító lett a törvényosztályban; melly minőségében 16 évet töltött. 1832 óta a mathesis és physika rendes tanára lett. 1834 $\frac{1}{2}$ -iki országgyűlésen szülővárosának követe; melly minőségében mint szónok tüntette ki magát. 1848-ban követ a pesti nemzeti gyűlésben, és b. Eötvös József cultusminister titkára volt. Meghalt 1853-ban. A magyar akademiának rendes tagja volt a történelmi osztályban. Munkái: „Sylloge tractatum aliorumque actorum publicorum et argumenta b. Diplomatis Leopoldini, Resolutionis item, quae Alvincziana vocatur, illustrantium“. Nagy jogtörténeti munka. (1832.) „Latin nyelvtudomány“. (1838.) „Igeidők formálódásának szabályai“. (1838.) „Parthénon, tanítmányok tára, magyar tanítók számára“, mellynek első és második kötetét képezi a „magyar nyelvtudomány“. Nagy-Enyed, 1839. Halála előtt kevéssel: „Számтан“. 1-ső kötet (Heckenastnál). Vannak számos munkái szétszórva a lapokban. Ilyenek: „Az 1831-ik esztendő történetei“. (Erdélyi Hiradó toldalékja. 1832.). Akadémiai székfoglaló beszéde „a szerzett törvények eredeti kutfejről“. (Évk. III. k.). Továbbá megjelent tőle 1831-ben: „A derék ember és ritka érdemű tanító képe“ (Emlékbeszéd Köteles Samuel fölött). „Erdély geographiai fekvéséhez alkalmazott magasságmérési tábla“. „Az első rangu határozott egyenletek feloldásának új kezelési módszere“. Számos jog- és történettudományi munkái kéziratban maradtak. — k. Ennek fia:

Szász Károly, jeles költő és műfordító, jelenleg kezdő vásárhelyi lelkész, szül. Nagy-Enyeden, 1825. jun. 15-én. Tanult ugyanott. 1851-ben körösi, 1853-ban kecskeméti ta-

nár volt. Legelső fellépése a magyar irodalomban diadallal kezdődött, a mennyiben az „Életképek”-től négy arany pályadíjat nyert sikerült népdalért. De még nagyobb diadalt aratott 1848-ban „Murány hölgye” című költői beszélyével, mely a Kisfaludy-Társaság 12 aranyból álló pályadíját nyerte el; daczára annak, hogy Arany és Petőfi is pályázott vele. Később a Hölgyfutár és Divatcsarnok balladái pályadíjait szinte ő nyerte meg. Ezenfelül számos költeményeket közölt elszórva a lapokban. Fordította s kiadta Mentovichchal (Pest, 1852.) Schöddler „Természetkönyv”-ét. Kiadta továbbá korán elhunyt nagyreményű neje költeményeit „Iduna hagyományai” cím alatt. 1853-ban kiadta „Külföldi költők” jeles műfordítását. Az első füzet Moore Tamás költeményeinek egy részét, a második lord Byron, Schelley, Beranger, Hugo, Lamartine s több költők műveit foglalja magában. Jelenleg Shakspeare színművei fordításán dolgozik. — k. Ennek neje:

Szász Póli, álnéven **Iduna**, szül. 1832-ben, és meghalt 1853. jun. 17-én Nagy-Körösön. — Irónőink közt ugyszólván leghelyesebb és legjobb verseket s költői beszélyeket irt szétszórva a lapokban. — k.

Szathmári Károly regényíró, szül. 1831-ben Szilágy-Somlyón, Erdélyben. Iskoláit részint Zilahon, részint Kolosvárott végzé. 12 éves korában már a bölcséleti tudományokat tanulá. 1847-ben irnok lett az erdélyi kir. táblánál. 1851 óta Pesten lakik, és egész erejét a magyar irodalomnak szenteli; e mellett gyermekek nevelésével foglalkozván. Első műve a „Remény” című folyóiratban jelent meg, mint mutatvány „Báthori Erzsébet” című regényéből; mely mostanáig sem jelent meg. Később „Az utolsó Ifju” történeti beszélyt közölt a „Hölgyfutár”-ban. 1854-ben „Sirály” című 3 kötetes regénye jelent meg, és nem csekély hátást csinált. Ez évben „Samil” című regényt adott ki két kötetben. A fiatal író szép reménynyel kecsegteti a regény-irodalmat. Jelenleg „Varna” című történeti regényen dolgozik, melyből a „Hölgyfutár” az Arczkép-albumban közölt mutatványt. — k.

Gr. **Széchenyi István**, 1848-ig cs. kir. titkos tanácsos, és a magyarországi közlekedési bizottmány elnöke; buzgó hazafi, kihez hasonlót ujabbkori történetünk nem tud felmutatni, s ki rendkívüli hazafiuságának valódi mátyrja: szül. Bécsben 1792. sept. 21-én, régi nemes családból, melly Miklóstól kezdve, ki fegyvertársa volt a nagy Zrinyi Miklósnak, egész Györgyig, ki alatt a család, egyes tagjainak számos nagy tettei folytán, 1697-ben I. Leopold által grófi méltóságra emeltetett, számos, részint kitünő hadi érdemek, részint pedig nagyszerű alapítványok által kitünő férfiakat adott a hazának. Édes atya Ferencz (meghalt 1820. dec. 20-án), nemzeti muzeumunknak örök híré alapítója, azon vallási buzgóságánál fogva, melly az egész családot jellemzi, három fiait, ezek közt Istvánt is, vallási nevelésben részesítette, s ez által szívébe csepegtette azon nemes érzelmeket, mellyek szilárd jellemének alapját képezik. István, édes atyjának ösztönzésére, egyéb hitbeli tanulmányokon kívül, az atya költségén megjelent könyveket gondosan lapozta, sőt tanulmányozta. 1809-ben, vagyis 16 éves korában küldetett két testvéreivel együtt atya által a József nádor által szervezett fölkelő hadseregbe, s ennek eloszlása után a rendes katonasághoz ment át, s Hessen-Homburg nevű huszár ezredbe soroztatott. Mint ilyen folytonosan részt vett a Napoleon elleni hadjáratokban, és legnevezetesebb csatákban. Lipcsénél különös vitézsége s ügyessége által tüntette ki magát. Katonai pályájának fényszakát teszi a szövetséges seregek kétszeri bevonulása Parisba. Sz. katonai pályája alatt bő ismereteket szerzett magának a nemzeti viszonyok körül, mellyeket később hazánk szellemi s iparcérdekeinek előmozdítására olly sikerdusan tud felhasználni. Sokan hinni szeretik, hogy büszkesége késztette katonai pályájáról lelépni, hol 14 év alatt csak kapitányi rangra vergődhetett. Mi ellenkező véleményben vagyunk. Sz. a tett embere volt; és így egyedül hazafiúi szeretet és buzgalom vezette azon ténre, mellyen a nagy férfiak polczára emelkedett. Lássuk első fellépését. Az 1825-iki országgyűlés alatt még mint katona jelent meg Posonyban.

Ugyanez évben az országgyűlés nov. 3-iki kertületi ülésében, melyben Sz. csak mint magánzó vett részt, a magyar akadémia felállítása körül folyván a tanácskozás, midőn az erre kívántató pénz került szóba, Sz. felkiáltott: „Nekem itt szavam nincs. Az ország nagya nem vagyok, de birtokos vagyok; s ha feláll oly intézet, mely a magyar nyelvet kifejti, mely azzal segíti honosainknak magyar neveltetését, jószágomnak egy évi jüvedelmét feláldozom“. Jövedelme saját bevallása szerint akkor 60,000 pftokat tett. „De hogyan fog egy évig élélni“, mondá valaki. „Barátim el-tartanak“, lön a válasz. Ezzel véget vetett az okoskodásnak, tervezgetésnek, és egy óra mulva az akadémia megalakult. E nagylelkű ajánlataért Sz. közmagasztalás tárgya lett; azonban sokan nem szívelték az országos ügyekbe avatkozását, és lenézték az egyenruhás katonát, még az oly szájhősök is, kik hasztalan szószaporítás, opponálás által csak ártottak a jó ügynek. Minek következménye lön, hogy Sz. lemondott katonai rangjáról, és mint mágus a felső táblánál foglalt helyet. Ennyit főnebbi állításunk igazolásául. — Kötetet kellene írunk, ha Széchényinek ezentuli munkásságát, kivívott nagy tetteit, főleg pedig a pártoskodás kárhozatos szelleme elleni küzdelmeit leírni akarnók. Azért itt röviden csak azokat érintjük, melyeknek rajzait tollal hagyományozta az utóvilágnak. Mindjárt politikai pályája kezdetén, 1826-ban, egyenesen az ő buzgólkodása folytán alakult az országos társaság a lőtenyésztés előmozdítására. Továbbá neki köszönik létüket a központi nemzeti színház, a zene-egylet (conservatorium), és a két főváros világhírű disze, a Linczhid; melynek felállítása körül rendkívül sokat fáradozott. E célból Angolországba ~~utazott~~, s az ottani leghíresebb erőművészekkel tartott részletes „tanácskozásait“ kiadta (Pest, 1833.). Ő vette munkába s hajtotta végre mint királyi biztos a Duna meg-tisztítását, és a vaskapunáli óriási vállalatot: annyira, hogy 1834. nov. 11-én már az első hajó keresztül ment a megtisztított csatornán; mi által a Feketetengerelli összeköttetés leg-főbb akadályá el vala háritva. Lényegesen ez által, ezenfelül

más rendkívüli fáradozásai által életre szelította a Dunagőzhajózási társaságot. Ugyiszinte a Tisza-szabályozási vállalat, iparegylet, pesti gőzmalom és más gyakorlati vállalatok részint Sz.-nek köszönik létüket, részint buzgó előmozdítóra találtak benne. Irodalmi termékei is mind hazai érdekűek, részint az anyagi jóllét és ipar előmozdítására, részint pedig a veszélyes uton haladó ellenzék legyőzésére irányozvák. Ezek közt legelső helyet foglal a „Hitel“ (Pest, 1830.), és az ennek védelmére gr. Dessewffy József „Taglalat“ czimű irata ellen kiadott „Világ, vagy is felvilágosító töredékek némi hiba s előitélet eligazítására“ (Pest, 1832. 539 l.) czimű munkája, mely rendkívüli hatást idézett elő, s őt első patriotává vagyis, mint őt barátai nevezni szokták, a reform atyjává emelte. Tovább a „Kelet népe“ (Pest, 1841. 387 l.), s a „Politikai program-töredék“ (Pest, 1846.); mely utóbbi leginkább a benne foglalt és ugyyszólván látnoki tapintatot tanusító jóslatok miatt nevezetes. „Üdvölede. Gróf Dessewffy Aurel hátrahagyott némi iromány-töredékivel“. (Pest, 1843. 137 l.) „Magyarország kiváltságos lakosihoz“. (Pest, 1844.). „A Jelenkorban megjelent adó és két garas“. (Buda, 1844.). Ezeken kívül vannak több a hazai közintézetekre s ipar-kérdésekre vonatkozó munkái. Ilyenek: „A magyar akademia körül“. (Pest, 1842. 56 l.). „Néhány szó lóverseny körül“. (1838. 240 l.). „Balatoni gőzhajózás“. (Pest, 1846.) „Eszmetöredékek különösen a Tiszavölgy rendezését illetőleg“. (Pest, 1846.). „Javaslat a magyar közlekedési ügy rendezéséről“. (Posony, 1848.). Irt több kisebb munkákat, különösen az akademiáról, Dunagőzhajózási társaságról. stb. nem említve számos hirlapi cikkei, megyegyűlési beszédeit, melyek által folytonosan az ellenzék vagy is szabadelvű párt ellen küzdött. — A gyakorlati s elméleti munkásság illy roppant eredménye után Sz. 1848-ban a helytartótanács és ezzel együtt minden régi politikai s közigazgatási intézmények megdöntése után, kereskedelmi s közlekedési ministerré választatott. Mennyire igyekezett főleg az ellenzékkel, és annak öndicsőségét hajhászó főnökével szemközt megmenteni a megmenthetőket, mutatja azon körülmény, mely szerint da-

czára annak, hogy mint országnagynak a felsőtáblánál volt helye, az 1847-iki országgyűlés megnyitásakor mosonyi követté választatta magát, csak hogy hatalmas ellenét K.—t legyőzhesse: de czélt nem ért, sőt miniszterré lételekor saját pártja által is tulszárnyaltatott. Innen van, hogy midőn az általa megjósolt végveszélyt közeledni látta, hazája fölötti szívfájdalmában orvosolhatlan örültségbe esett, s illy állapotban Döblingbe vitetett, hol e bomlasztó betegségben mostanáig sinlődik. — k.

Széchy Imre Ágoston, született 1778. jun. 5-én Sárospatakon, Zemplénmegyében. A közélettanodát elvégezvén, 1795. az ajtatos rendbe lépett. Már a bölcsészeti tanfolyam hallgatása előtt a nyelvtudományi osztályokat tanította, utóbb pedig mint szónoklat és költészet tanára működött. 1807. april elején előljárósága által a bécs-ujhelyi katonai akademiába rendelteték a magyar nyelv tanítására. Itt két év múlva a német, francia, olasz irodalom ismerete következtében az akadémiai könyvtár segédi, majd könyvtárnoki hivatalával bizatott meg. E foglalkozások mellett a két felsőbb osztályban a hitant Frint szerint hét évig adta elő, két évig pedig ugyanazon osztályokban a francia nyelvtenárt helyettesíté. Illy működések közt 25 évet és 7 havat töltött az akadémia szolgálatában; melly idő alatt a szünnapokban az örökös tartományokat és Olaszországot megjárta. 1832. oct. 22-én szemei elgyengülése következtében hivatalától, melyet pontosan töltött be, megváltván, évi díjának két harmadával nyugalmaztatott, és Pesten telepedett le. Főnöke által kormánysegédi ranggal volt megtisztelve; végre 1840. sept. 5-én a m. t. társaság által levelező taggá választatott. Irodalmi dolgozatai ezek: „Elemi magyar nyelvtan gyakorlatilag előadva“. Pest, 1840. „Nevelés és oktatásban vázlata“. (Pest, 1845. 1-ső k.; a 2-ik kötet megbírálva sajtóra vár.) „Az anyanyelv iskolákbani tanításának szükséges volta, s annak olly tanmódja, mikép a nevenedék gondolkodni és beszélni tanuljon“. Értekezések a Tud. Gyűjt. 1839-ki folyamában. „A történelem életérdekű nyomossága s tanmódja“. Értekezés a Tud.Tárban 1842. „Ígénytelen

szózat a tudományok élő nyelvünköni taníttatása és a német nyelvtannak iskoláinkbani behozatása ügyében“. (Nemz. Ujs. 1843.) Kéziratban van a „Népgazdasátság olvasókönyve, vagy is a nemzeti gazdagulás s művelődés elveinek népszerű fejtegetése“ (1848); és „Életbölcsezség maximákban előadva“. Ezeken kívül irt németül is. Ő fordította a helytartó-tanács megbízására 1835-ben a középtanodákba behozott három kötetű hittant. — y.

Szedér Fábian, született 1784. jan. 23-án Csabán, Hontmegyében. Szép esze már kiskorában kitűnván, szülői által 1793. az érsekújvári tanodába, majd a komáromiba vitetett. Varga Márton volt itt tanítója, kinek ügyes keze alatt szépen haladott a tudományok rögös pályáján. 1797. Esztergomban a költészetet Révay Miklós, a reá következő 1798-ban pedig a szónoklatot Kulcsár István alatt tanulá. Ez időben nemzeti nyelvünk csak kevés lelkesek által ápoltaték; miért is örök hálára méltók azok, kik azt terjeszteni s a honfiakkal megkedveltetni törekvének. Ezek egyike volt a halhatatlan Révay, meg a jeles Kulcsár; kiknek valamint mindenike elégséges volt őt a magyar nyelv szeretétére gerjeszteni, úgy egyiknek sem volt e tárgyban szava ő reá nézve fogamatlan: mert azóta legkedvesebb foglalkozása a honi irodalom. A középtanodai 6 éves pálya bevégezése után 1800. Posonyba sietett, a bölcsezségi tanfolyamot a k. akademiában hallgatandó, hol míg tantársai a zajos világ örömeit élvezték, addig ő magányba vonulva, a tudományokkal, jelesül pedig a honi nyelven irt munkákkal társalkodott. Bő ismeretekkel felruházottan hagyá el az akademiát, s 1802. Esztergomban irnoki, majd 1803. Nagyszombatban gazdasági hivatalt viselt. Azonban tudományos szomját jelen helyzetében le nem csillapíthatván, más életpályáról gondolkozott: elment Pannonhegyre, hol is a nagy Novák főapát által felvétetvén, nov. 5-én a sz. Benedek rendének tagja lett, s elvégezvén az ujoncz-évet 1805—1807. Győrött, a rend collegiumában, 1808. Pannonhegyen tanulta a hittudományt, s ugyanezen évben aug. 23-án pappá szenteltetvén, Esztergomba rendeltetett a szónoklati

osztály tanítására. 1812- és 1813-ban Győrött találjuk őt, a költészet növendékei oktatásával elfoglalva, s az utóbbi évben az igazgatói hivatalt is viselve. Az erre következő három év alatt a soproni tanodát kormányzá, mely tisztét 1817. a kisczelli hitszónoksággal váltotta fel. Az ezen év alatt jelesen kidolgozott, és még jelesbül elmondott remek magyar beszédei az egyházi szónoklat gyöngyei maradnak örökre. Károsan hatván azonban egészségére a kisczelli levegő, új és kedvencz hivatalától csakhamar megkellett válnia. Az ifjuság fölötti örökös leve tehát ismét vállaira ruházva; mely minőségben Győrött 2, Nagyszombatban 4 (1820—1824), Komáromban 2 (1825—1826), Esztergomban ismét 4 (1827—1830) évet töltvén, bokros foglalkozásainak közepette is a felügyelése alá bizottak napjaira az elégtűtség vidám derűjét igyekezett varázsolni. Az igazgatói s tanítói pályán gyűjtött bő ismereteit a rend növendékeivel közlendő, 1831. Pannonhegyre hivatott, hol a harmadévi bölcsészet hallgatóinak a nevelés, szép-, oklevéltan és tanmódszer előadásában biztos utmutatóul és vezéreül szolgált: mi közben a pénz, ásvány és régiséggyűjteményeknek elrendezésével foglalkozott. 1832. a magyar t. társaság levelező tagjaul választotta, mellyről azonban 6 év múlva a társaság titoknokához intézett levelében lemondott. 1833. levéltárnokká, 1838. pedig a központi könyvtár örévé nevezetett, mely hivatalokat szakismeret- és pontossággal be is töltött. Teljes helyeslést és méltánylást aratott a főmonostor tövében elnyuló kert ritka izlésű átalakításával. Különös gondot fordított az eperfák tenyésztésére; miért a helytartónácstól meg is jutalmaztatott. 1842 óta a rend füssi javait kormányozta, s mint ilyen a bajor frauendorfi gyakorlati kertmívelő társaság tagjává választatott. 1823-ban mint a nagyszombati középtanoda igazgatóját vették őt fel társul a romai arcasok, kik közt Ilissai Amintas nevet visel. Irodalmi munkásságának azon derék értekezésein kívül, melyeket a Tud. Gyűjteményben, Aurorában, Szépliteraturai Ajándékban, Hasznos Mulatságokban s Kedveskedőben elszórtan közlött, eredményei a következők: „A katolikusok tanítása a prote-

stantismusra nézve". A luczerni, 1818. évi eredeti kiadás után. Nagyszombat, 1820. „Válogatott darabok, melyek néhány jeles honi munkákból a magyar olvasást kedvelő ifjuság számára szedettek ki". U. o. 1821. „Azael halála, avagy Dina elragadtatása". Pest, 1836. „Kisded köszöntő zsebkönyv az ifjuság számára". Esztergom, 1827. Alapítá az „Urania" című zsebkönyvet (1828—1833). Kéziratban vannak: „Az angol kertekről magyar grammatica, néhány színmű, oklevéltan, széptan és egyházi beszédek. — y.

Szegfi Mór Mihály, született 1827-ben Somogyban, Szil nevű faluban. Tanulmányait végezte Prágában és Berlinben. 1848-ig az akkor Pesten létezett „Magyar nyelv-terjesztő-egylet" titkára; a forradalom alatt belügyi fogalmazó. 1855-ben egy ideig a „Religio" számára készített fordításokat. 1855-től fogva számos beszélyeket közlött a szépirodalmi lapokban. „Az élet harczeit" című két kötetes regénye sajtó alatt van. — k.

Székács József, pesti agost. hitv. lelkész, szül. Oroszán, 1809. febr. 2-ikán. Tanult Mezőberényben és Sopronban, mely utóbbi helyen az ifjak magyar társaságának tagja és könyvtárnoka volt. 1829-ben letévén a papi vizsgálatot, 1830-tól 1834-ig Rudnay Nikolics házában nevelő volt, s ez idő alatt két évet Karloviczon töltvén, ott egy Nikos nevű hellen pap vezérlete alatt a hellen s a szerb nyelvet megtanulá. Már itt kezdé ismerni és fordítgatni a szerb dalokat. 1822- és 1823-ban Pesten lakott, hol a magyar irodalommal megismerkedvén, hellen tanulmányait folytatta, fordítgatott a hellen anthológiából és Plutarch paralleláiból. 1834-ben az eperjesi collegiumban a törvénytudományokat tanulá, s egyszersmind a magyar nyelv s irodalomból adott leczkéket az ottani ifjuságnak. 1835-ben Németországban mulatott, honnan 1836-ban mint bölcsészettudor tért vissza, s még azon évben adta ki Pesten „Szerb dalok és hősregék" című munkáját; minek folytán a m. akademia tagjává választatott. A Kisfaludy-Társaság tagjává választatván, ennek munkálódásában kitűnő részt vett. Továbbá töle van: Plutarch paralleláinak fordítása;

több jeles egyházi beszéd; lyrai versek, odák s epigrammok; értekezések és bírálatok a magyar zsebkönyvekben és folyóiratokban. A Protestans Egyházi és Iskolai Lapnak egyik szerkesztője volt. Jelenleg Pesten mint lelkész, superintendentialis főjegyző és cseres hivataloskodik. Különösen mint jeles prot. hitszónok áll hirben — k.

Székely József költő, szül. Debreczenben, 1825. mart. 1-én. Iskoláit szülőhelyén, joggyakorlatát Miskolczon és Pesten végezte. 1847-ben ügyvédi oklevelet nyert. Egy ideig a „Pesti Hirlap“nak és a „Pesti Divatlap“nak volt rendes levelezője; jelenleg a „Magyar Sajtó“ egyik dolgozó társa. Önálló művei „Liliputi Tobiás“ regény. (Pest, 1851.) 1853-ban két kötet költeményt adott ki „Kedély hangok és Gyöngyök“ czim alatt. Terve volt Shakspeare drámáit beszélekben kiadni, melyből „Imogen“ már meg is jelent, e terve azonban háttérbe szorult. — Irt egy drámát is „Kármán és Fanni“ czim alatt, hanem még mostanáig nem kerülhetett a színpadra. — k.

Szelestey László, született 1821. szeptemb. 14-én Urai-Ujfaluban, Vasmegyében. Kiképeztetése házi nevelés mellett kezdetett meg. Az első latin iskolától kezdve Kőszegen, Sopronban, Szombathelyen és Győrben tanult. Első költeménye a „Társalkodóban“ jelent meg 17 éves korában álnév alatt, midőn Szombathelyen bölcészettanuló volt; mit nemsokára ugyan-e lapban s a „Regélő-Honművészen“ több saját neve alatt megjelent dalok követtek. — Legyőzhetlen természeti hajlama s nemeskeblű barátjai Horváth Boldizsár, Gegő Elek és Gígler József buzdításai csakhamar elválaszthatlan testvéreül avaták a költészetet. Törvénygyakorlaton Vasmegyében, Vidos József akkori elsőispánnál volt, s letéve az ügyvédi vizsgálatot, egész működési köre az irodalom és politikávali foglalkozásra szorítkozott. Egy ideig a pinkaifői uradalom ügyei bizattak rá. A Hölgyfutár 1851-iki július - augusztusi számaiban gyönyörű levelek közöltettek tőle Gasteinből. 1845-től kezdve Sopronmegyébe Iklán-Berénybe tette át lakását, hol irodalommal, gazdasággal és politikával foglalkozott; míg 1851 elején ismét Vasmegyébe Ivánfára tért vissza,

szomszédságában az általa kiváló szeretettel felkarolt Kemesnek. Önálló munkával 1842-ben lépett fel először egy kötet költeményt adván e cím alatt: „Érzelem virágok“. 1852-ben, tehát 10 évvel később téve a 2-ik kísérletet e cím alatt: „Szelestey László összes költeményei“. (I. kötet.) Mellyben a lapok és zsebkönyvekben megjelent költeményeknek egy része foglaltatik. 1853-ban írta a „Kemenesi cimbalmot“. — 1854-ben végre a „Falu pacsirtáját“ adta ki; mi szinte népies elemet foglal magában. Ezen önálló műveken kívül fordított egy regényt James-től e cím alatt: „Az utolsó tündérnő.“ Adott még az 1848 előtti időkben több politikai értekezéseket is a Jelenkorban, bölcsészeti s társadalmi cikkeket az Életképekben, Társalkodóban és P. Divatlapban; több, részint idegen, részint saját név alatti beszélyt a Közleményekben, Regélőben és Honderűben; helyleírást ugyan a Honderűben; bírálatokat az Életképekben s utazási leírást „Uti lapok“ cím alatt a Hölgyfutárban, mellyben leginkább velencei tapasztalatai közöltetnek. — Jelenleg Hunyady Mátyás hőskölteményen dolgozik, és összes költeményeinek 2-ik kötetét adja sajtó alá. — k.

Szemere Bertalan, szül. Vattán, Borsodmegyében 1812. aug. 27-én. Otthon végzett elemi tanulmányai után Sárospatakon és Miskolczon folytatta iskoláit 1822—26. Ezután Késmárcra ment fel német nyelv megtanulása végett. Egy év múlva ismét Sárospatakra jött vissza, s ott végzé be a jogtudományokat 1832-ben. Mint joggyakornok, később k. táblai jegyző két évig lakott az országgyűlés alatt Posonyban; honnan visszajövéen 1834. megyéjében tiszteleti jegyzővé választott, melly minőségben hét évet töltött. Ezentul utazásokat tett Francia-, Angol-, Németországban, Belgium-, Holland- és Schweizban, s tapasztalatait „Utazás külföldön“ cím alatt 1840-ben adta ki Pesten. E szellemdus munka, mellyből mutatványok az Árvizkönyv 3-ik kötetében is foglaltatnak, s melly hírének ugyszólván alapkövé teszi, 1845-ben második bővített kiadást ért. 1840-ben Borsodban főszolgabíró, 1843³/₄-iki és 1848. országgyűléseken követ, s azon év mártúsi napjaiban

magyarországi belügyministerré lett, melly hivatalát, közben főbiztosi tisztet is viselve, a forradalom elnyomásaig folytatta. Jelenleg, hir szerint, mint menekült Parisban tartózkodik. Szemere először írói pályára készült, s csak az ellenzék tömjénezése sodorta őt a kárhozatos utra, melly annyi vésznek volt kutfeje. Már mint tanuló jeleit adta ebbeli buzgalmának: ő alapítá a s.-pataki collegiumban azon magyar egyesületet, melly 1834-ben „Parthenon“ czimű zsebkönyv két kötetét adta ki, hol tőle is foglaltatnak néhány versek. 1832-ben a Felsőmagyarországi Minervában megjelent tőle: „Bérczlak“ szomorujáték, és „Kisfaludy Károly emléke“ vigjáték; továbbá közlemény Béla király névtelen jegyzőjéről s a Szent Hajdan Gyöngyeiről. „Terve egy építendő javítófogháznak a magán rendszer elvei szerint“, egy kömötszetű tervrajzzal, Kassán, 1838-ban látott napvilágot. Ezenfelül van tőle egy füzet „Terv egy papi özvegy és árvatárról, és arról, mikép lehet a pap sorsát biztosítani a reformatusoknál“ (Pest, 1840.) czim alatt, mellyet az e tekintetben működött egyházkerület számára előrajzul készített. „A büntetésről s különösebben a halálbüntetésről“ (Buda, 1841.) irt munkája a m. akademiától pályadijt nyert. Tőle van még „Kölcssey emlékezete“ és „Mária emlékezete“ az Árvizkönyv 1840-iki és 1841-iki köteteiben. A m. akademia 1840-ben választotta levelező tagjaul. — k.

Szemere Pál, született 1785. febr. 19-én Péczelen Pestmegyében, régi nemes családból. Első nevelését atyja házánál nyerte; tudományos pályáját 1791. Budán kezdte, Kun-Halason, Nagy-Körösön, Pápán, S.-Patakon folytatta s Posonyban végezte. 1808-ban ügyvédi oklevelet nyervén, négy év mulva Pestmegye alügyészévé választatott. Sok évig dicséretesen viselt hivataloskodása alatt majd Pesten, majd Péczelen tartózkodott. Első költeményei még mint tanulónak a „Magyar Kurir“ban (1802.), és Bozóki „Tavaszi virágok“ czimű gyűjteményében (1805.) jelentek meg. Mint ügyvéd (1809.) a pesti egyetemben hallgatá Schedius aesthetikai előadásait, majd (1810.) Vitkovicssal a nagy tudományu Horváth István magyar philologiai rendkívüli leczkéit; hálásan elismerve, mikép

neki ezek a nyelvészethen biztos irányul szolgáltak. Ez időre esik nagyon szép levele Vidához; „Uj holmi“ja és három szonettje (Emlékezet, Boldogpár, Himfy); melyek írásához Kazinczy példája által buzdítottatott. E téren alapítá meg költői nevét, mally csakhamar kapós lett a hazában. Eredeti dalainak nagy része szinte akkor keletkezett. 1818-ban a pesti jó-tékony nőegylet felhívására magyarította Körner Zrínyi-jét, melly a szinpadon előadatva, megtette hatását. Mutatványt közlött belőle a Szépliteraturai Ajándékban. Szemere ifjúsága óta a szépnek bálványozója lévén, már 1806-ban elhatározá magát egy aesthetikai folyóirat megindítására, s e végre több anyagot gyűjtött is: azonban kedvencz tervét időfolytával sem vihethén ki, dolgozó társa lön Ragályinak a „Segítő“, Döbrenteinek az „Erdélyi Muzeum“ és Kovácsóczynak az „Aspásia“ czimű folyóiratok kiadásában. 1822-ben „Hivatal“ czim alatt egy igen szép beszélyt közlött Kisfaludy Aurorájában. Irt néhány bírálatot a Tud. Gyűjteménybe. Kölcsény társaságában adta ki a józan és alapos criticát hathatósan elémozdító „Élet és Literatura“ nevű folyóiratot, melly utóbb „Muzáron“ nevet vett föl. (Pest, 1826—29.). Tagja volt ő is azon küldöttségnek, mellyre bizva volt a magyar t. társaság alaprajza és rendszabásainak kidolgozása. Az 1831-iki első nagygyűlésen, a nyelvtudományi osztályban rendes taggá választatott, s azóta tevékeny részt vett a társaság ügyeiben. Kisfaludy Károly elhunytával Bajzával Aurora-pörbe keveredett, s 1833—35. ő is adott ki Aurorát. Mióta megvált hivatalától egyedül a tudománynak él. — y.

Szemes Imre, született 1756. Dercsikán, Posonymegyében Csallóközbén. Középtanodai pályája után 1777. a piaristák közé állott; s miután a nyelvtani osztályokban tanítóskodott, s Nyitrán a bölcsészetet, Pesten pedig a központi növelében a hittudományt bevégezte, előljárótól a szónoklat és költészet tanításával bizatott meg. Fényes eredmény követte mindenütt fáradozásait. Ez időtt készült a hittudori oklevél elnyeréséhez. De főkép mint hitszónok örökitette nevét. Beszédei ezek: „Isten parancsolatjának hirdetője hazánkknak első

királya sz. István“. (Pest, 1803.) „A papi és világi rendnek egymáshoz való köteleztetése“. (U. o. 1804.) „Templom-szentelés alkalmával Lak nevű helységben mondott sz. beszéd“. (U. o. 1808.) — y.

Szenczy Imre, született 1798. júl. 8-án, Szombathelyt Vas megyében. Helyben végezván középtanodai pályáját, 1814. oct. 16-án a premontrei rend növendékei közé vétetett föl. A bölcsészeti tanulmányok befejeztével Pestre, a központi papnöveldébe küldetett, hol két évet töltvén, betegeskedése miatt Csornára ment vissza, s itt a theologiai pályakört befejezte. Ezután mint középtanodai tanító Keszthelyen két ízben 5, Szombathelyt pedig 12 évig dicséretesen működött. E közben a „Tudománytár“ban, „Athenaeum“ban, „Figyelmező“ben és „Gazdasági tudósítások“ban több rendbeli, részint eredeti, részint fordított munkálatai jelentek meg, miként is 1836. a magyar tudós társaság tagjai közé megválasztott. 1840 végén Szaniszló Ferencz, akkor apát és nagyvárad kanonoktól az általa megindítandó „Religio és Nevelés“ magyar, valamint „Fasciculi Ecclesiastico-literarii“ című latin folyóiratok mellé szerkesztői segédül meghivatván, e minőségben harmadfél évig, míg t. i. e lapokat Szaniszló vezette, Pesten foglalkozkodott, az említett folyóiratokban számos cikket közölve. Ezután három évig a keszthelyi középtanodát igazgatta; jelenleg prépostsági titoknok Csornán, és egyedül a tudományoknak él. 1847-ben tagja lön a Kisfaludy-Társaságnak. Önálló művei a jelesnek ezek: „C. Julius Caesar minden munkái“, kiadva a magyar t. társaság által. (Buda, 1839. 1. k.) „Tacitus Agricolája“. (U. o. 1847.) Jelenleg a Kisfaludy-Társaság által felszólítva „Quintilian Institutioinak“ magyarázatával foglalkozik. — y.

Szenczy Ferencz, született 1800. sept. 17-én Szombathelyt, Vas megyében. Tanulmányait a bölcsészetiig bezárólag kitűnő előmonetellel szülőföldén végezván, 1817. a szombathelyi megye növendékpapjai közé soroztaték, s a hittudományok hallgatására a pesti központi növeldébe küldetett. Négy évet töltött itt a derék férfiú; a rendes tanulástól fönmaradt szabad

percezeit az irodalom jelesb termékeinek figyelmes olvasására fordítá, s e mellett kiállván a bölcészeti tanokból a szigorú vizsgálatokat, a magyar egyetemtől tudori oklevéllel tiszteltették meg. Miután a hittudomány némelly tárgyaiból szinte adott rigorosumot, az intézetet elhagyván, 1821. a szombathelyi növeldében tanulmányi igazgató lett, s 1823. pappá szenteltetvén, ugyanott a dogmatica rendes tanárává leveztetett. E minőségben 1839. működött az egyház javára, midőn az erkölcs- és neveléstan, meg a lekipásztorkodás fölötté fontos tanszékre hivatott meg, melyet lelkismeretes pontossággal tanítványainak igen nagy hasznára látott el; a tanítói nehéz pályán gyűjtött érdemeinek némi jutalmul sz.-széki ülnökké, majd házassági védővé, végre 1845. dec. 18-án tiszteleti kanonokká, 1850-ben ő cs. k. apost. felsége által szombathelyi megyés püspökké nevezteték. A tudományosan művelt szerény férfiú 1826 óta állhatatos híve volt a magyar nyelvnek és irodalomnak, s buzgó ápolója maiglan, mint azt Guzmics „Egyházi tárában“ közlött több derék értekezései, a „Figyelmezőben“ álnév és jegy alatt megjelent alapos bírálatai eléggé igazolják. Azonban sokoldalú ismereteinek közlésére tágasb tér nyílt neki a „Religio és Nevelés“ című egyházi folyóiratban, melynek hasábjait 1841—1844. mintegy 20 derék czikke ékesíti. Közülök a „Szombathelyi Leveleket“, (számszerint XXIV.) az „Elvharcz“, „A katholicismus általán tekintve“, „Gondolattöredék Székács József unio fölötti gondolattöredékeire“, „A rágalom következményei“, „Néhány szó a protestans unióról hazánkban“ (Jodocus név alatt); Szilasy lekipásztorkodástudományának ismertetése“, „Észrevételek gr. Zay Károly általános nézeteiről“ című dolgozatait hozzuk föl. Birunk tőle több, nyomtatásban is megjelent egyházi beszédet. — y.

Szentilonay József, nemes család tagja, esztergom főmegyei pap, szép tulajdonai által kitűnván, kanonokká, pánkotai apáttá, majd czímes püspökké nevezteték. A nemzeti nyelv iránti szeretetét és meleg részvétét tanusítandó, Rippel György latinul írt derék művét magyaritá, s „Az anyaszent-

egyháznak czeremoniái és szertartási“ czim alatt Nagyszombatban, 1760-ban kinyomatá. — y.

Szentiványi Márton, született 1633. oct. 20-án Szentiványon Györmegyében. Jelesen végezvén alsóbb iskoláit, 1653. a jezsuiták közé állott. Miután Nagyszombatban a latin nyelv elemeit tanította, s Bécsben a bölcsészetet és ismét Nagyszombatban a hittudományt bevégezte volna, 1664. Bécsben a zsidó és görög nyelv tanításával foglalkozott. Erre 1668. a bölcsészetet 3, a hittant 5, az egyházjogot 2, a szentírást több ízben 10 évig legnagyobb szenvedélylyel magyarázta. Egyéb hivatalokon kívül a nagyszombati typographiát 22 évig kormányozván, annak számára 1699. uj és csinos épületet emelt. Munkáiban a kath. egyházra szórt piszkolódásokat és rágalmakat férfiasan visszautasította, megtorolta, miért őt János-Kristóf romai sz. birodalmi herczeg annyira becsülte, hogy herczegi képével diszitett nagyobb arany érdempénzt küldene neki. Meghalt Nagyszombatban, 1705. mart. 29-én, munkás élete 82-ik évében. Huszonhét latinul irt munkán kívül, magyarul töle e kettőt vettük: „Ötven okok és indulatok, miért a mostani keresztények között levő vallásokból egyedül a közönséges romai vallást kell választani“. Nagyszombat, 1703. „Négy rövid első könyvecskék, melyeket a hitben támadott versengésekről irt Sz. M.“ U. o., 1702. Ajánlva van DolniIstván esztergomi n.-prépost és csanádi püspöknek. — y.

Szentjóni Szabó László, született 1768. jun. 22-én Otományon Biharban. Szülői a ref. vallás követői lévén, őt tanulás végett Debreczenbe küldték, hol kezdé, a hittudománnyal be is végzé iskolai pályáját. 1786-ban József császár alatt a kath. nemzeti iskolák tanításával bízott meg Nagy-Váradon, honnan nemsokára a nagybányai középtanodába tétetett át. József császár kimultával a kath. ifjuság oktatása ismét egyedül kath. tanítókra bízván, Szabó Lászlónak hivatalától meg kellett válnia. Törvénytánulásra adta magát, 1794. Bihar megye aljegyzőjévé, s gr. Teleki Samuel főispán titoknokává nevezteték. Ez időben tűnt föl a „Magyar Musáiban“ közlött lyrai költeményeivel; majd dolgozó társa lett Kazinczy-

nak „Orpheus“ és „Magyar Museum“ című folyóirataiban: s ezekben jelentek meg, dalain kívül, számos prosa-művei is; köztük 1-ső Mária királyné jeles életrajza. „Költeményes munkái“ Pesten, 1791. és Debreczenben, 1820. nyomattak ki. Ferencz királynak koronáztatásakor írta e színművet: „Mátyás király, vagy a nép szeretete, jámbor fejedelmek jutalma“. (3 fv. Pest, 1792.), mely németre is lefordítottatott. Elhalt Kuffsteinban, 1795. oct. 10-én élte legszebb szakában. — y.

Szentmiklós Áajos, született 1793. oct. 12-én, Királyiban Gömörmegyében. Atyja, kitől erkölcsi ugy, mint tudományos nevelését nyeré, k. tanácsos volt. Középtanodai pályafutását Rosnyón, Pesten, Nagyszombatban, Gyöngyösön, a bölcsészeti pedig Vácson futotta meg; honnan a jogtudományokat bevégezendő, 1813. Egerbe ment. 1816. ügyvédi oklevelet nyervén, magát egészen a közügyeknek szentelé, s politikai pályára lépett. Kitűnő tehetségei- s munkásságának elismerésül 1817. Borsodmegye tiszteleti aljegyzőjévé, következő évben törvényszéki bírónak, 1819. Nógrádmegye rendes főjegyzőjévé választatott, s Erdő-Tarcsán telepedett le. A honi irodalom, különösen pedig a költészet iránti szeretet, keblében már nagyszombati tanuló korában lángra gyult. Faludi s Ányos mintájára dalokat költött, és egy regényt írt; melyeket azonban Kazinczyval fűzött szorosb ismeretség után megsemmisítvén, annak utmutatására egy egészen új téren kezdett haladni, s költői neve csakhamar meg lőn alapítva. Stylusára nagy befolyással volt a francia nyelv, melyet Egerben a francia fogolytisztekkeli társalgás közben tanult meg. Birunk tőle lyrai költeményeket, epigrammákat, meséket, elbeszéléseket, és egy regényt „Bertha“ cím alatt; ugyszint Schiller költeményeiből fordításokat, néhány bírálatot a Tud. Gyűjteményben, végre „Hunyady László“ című szomorujátékot 5 fv. (Pest, 1820.). Meséi vers és prosában 1840. Beimelnél nyomattak ki 1. kötetben. — y.

Szentpétery Zsigmond, a pesti nemzeti színház egyik legérdemesebb veterán tagja, szül. 1798. júl. 31-én Rohodon, Szabolcsmegyében, hol atyja ref. lelkész volt. Tanulását S.-

Patakon és Debreczenben, az ottani ref. collegiumokban végzé. Színészipályáját már 1815ben Láng és Udvarhelyi vándor színészek társaságánál kezdte, társaival együtt kezdetben, sőt utóbb is a pesti nemzeti színház megnyitásaig sok akadályokkal küzdve. Szentpéteryt hazafiui buzgalma vezérelte, hogy a göröngyös pályán állhatatos legyen. Midőn Pestmegye Budán állandó magyar színházat létesített, Sz. annak, később a pesti nemzeti színház megnyitásakor, ennek tagja lett. Azóta szakadatlanul, éltes kora daczára leggyakrabban lép fel a színpadon; vannak szerepei melyekben utolérhetlen. Irodalmi téren fordított vagy átdolgozott és magyar színre alkalmazott színművekről ismeretes. -k.

Szenvey József, szül. 1800. aug. 28-ikán, Posonyban. Tanult Pápán, Budán, Pesten. A sors 1820. Visegrád környékére vezette, hol több évig a költészettel foglalkozott; s ez idő alatt hét szomorujátékot, három drámát s egy vigjátékot irt, melyek eddig kiadatlanok. Irt lyrai költeményeket, melyek az Aurorában jelentek meg. Legfőbb érdeme Schiller műveinek fordítása. Lefordította a prózában irt drámai műveken kívül Don Carlost, Stuart Mariát, az orleansi szűzet, Messinai hölgyet, szép, tiszta jambusokban, melyek szinte kiadásra várnak; továbbá a balladák s románczok legnagyobb részét, a Harangróli éneket és sok egyéb költeményt. A „Messinai hölgy“ből néhány jelenet az 1828-iki Minervában jelent meg. A lefordított kisebb költeményeknek, melyek száma a 60-at meghaladja, egy része az Aurorában jött ki. Ezen érdemeiért 1831-ben a m. akademia levelező, 1838-ban a Kisfaludy-Társaság is tagjává választotta. 1832-ig, midőn a „Jelenkor“ politikai lap mellett megjelent „Társalkodó“ szerkesztését átvette, Maglódon volt nevelő. Későbbben 1846-ig a „Világ“, 1848-ig a „Budapesti Híradó“, 1850-ben 5 hónapig a „Pesti Napló“ politikai lapot szerkesztette. (Ujabbk. ism. t. után.) — k.

B. Szepessy Ignác, született 1780. aug. 13-án Egerben, hol végzé nagy részben tanulását is. 1795-ben az ottani papnevelő-intézetben egyházi pályára lépett. A tanulásban kitűnt szorgalma gyümölcsét tapssal fogadá Pest, tapssal fogadá

Bécs; s amaz a bölcsészeti, ez a hittani tudományok tudori koszoruját füzé homlokára. 1801-ben pappá szentelteték. Iskolából kilépte után az egri papnöveldeben tanulmányi felügyelő, majd érseki disznök és titkár, két év múlva pedig egri lelkeszőlő, s miután e hivatalban három évet töltött, széles tudománya, fáradhatlan szorgalma miatt 1808. az egri főkapitán tagjai közé emelteték. S mint ilyen érsek-udvari titkok, az egri szegények intézete s az árvákra ügyelő hevesmegyei biztosság elnöke, lyceumi hitszónok, s az egri könyvtárnak őre volt; míg végre 1820. apr. 20-án Egerben, ugyanazon szentegyházban, mellyben kereszteltetett, erdélyi püspökké avattatott, mellynek egyházi kormányát nyolczadfél évig viselvén, kormányászéki s belső titkos tanácsosi czimmal diszitett fel. Becsülte ő a latin nyelvet, irt azon, midőn tárgy és körülmény kíváná; mert ki nem ismerné Kámánházi László váczai püspök fölött, s az erdélyi papsághoz, midőn püspöki székébe beköszöntött, apostoli buzgósággal ömledező beszédét? ki nem ismerné az 1822. Erdélyben tartott egyházi zsinat következtében papságának számára Kolosvárt „Statuta“ czim alatt kiadott törvénykönyvét? De kiváló szeretetének tárgya mindig az édes nemzeti volt. Tanusítja azt az „Istent imádó keresztény“ czimű, Erdélyben kiadott imakönyve. 1828-ban pécsi püspökké neveztetvén, a Klimo György által alapított, és töle igen sok szép könyvvvel gazdagított könyvtárnak 80,000 p.frton új épületet emelt; a paulinusok volt kolostorát pedig 32,000 p.frtokon megvásárolván, 40,000 p.frttal kijavítá, mellyben ujra megnyitá a bölcsészeti és törvény iskoláit, azokat bőkezűen (100,900 p.fr.) megalapítá, sajtóval, melly 12,000 p.frtba került, bővíté; mire az még halála előtt lyceummá emeltetett. Az ugynevezett physicum és mathematicum museumra 75,000 frkat áldozott. Az iskolákra vonatkozó munkákat pártfogolta, sőt illyent maga is irt. „A keresztény tudomány röviden“ (Pest, 1832.) az ő tollából folyt; majd több munkás egyházi férfiak segédelmével Káldi György bibliája átnézéséhez és javításához látván, azt saját költségén „Szent írás, vagy is az ó szövetségnek szent könyvei“ (Po-

sony, 1835—36. 4 köt.) és „Uj szövetség“ (U. o. 1834—35. 2. k. n. 8r.) czim alatt ki is adta, s e roppant (12,000 p.fr.-nyi) költséggel kiállított munka példányait kötve majd mind ajándékuul küldte a honi püspöki megyék egyházi férfainak. A magyar nyelv és nemzetiség melletti buzgalma tekintetéből 1830. a magyar t. társaság igazgató tanácsába, tiszteleti tagul pedig mindjárt annak első nagygyűlésében 1831. febr. 15-én vétetett föl. Az akademia pénztárát 1832 óta évenként 600 p.frttal öregbítette, s a nagy szótár készüléteihez folytonos munkássággal járult. Szerencsésen indulásba hozott pécsi lyceumát, szive gyönyörét mindegyre szorgoskodó kézzel ápolá, sokféle foglalkozásai mellett is. Azonban csak kevés ideig örülhetett szép művének. Pécsen, 1838. jul. 16-án, esti kilencz óraker embereitől elválva, épen szobájába vonula, midőn hangzék a békeangyalának szava, s a nagy lélek egy pár sóhajtas után földünket elhagyta az egyház, az akademia, s az egész haza nagy fájdalmára. — y.

Szerdahelyi Gábor, szül. 1661. jan. 22-én Munkácson. A jezsuiták szerzetébe 1680. mart. 16-án lépett. Trencsinben végezván a bölcsészetet, Nagyszombatban 3 évig nyelvtani osztályokat, Kőszegen pedig 2 évig a szónoklatot és költészetet tanította. A hittani pálya után Zágrábban a logicát, majd 1697. Gratzban az egész bölcsészetet 6 évig adta elé. Ezután magyarázta a polemicát Nagyszombatban és Bécsben, majd az egyházi jogot öt évig. Igazgatója volt tovább a kassai collegiumnak és a könyvnyomó intézetnek: mellyet virágzásra hozván, meghalt ugyanott 1726. jan. 24-én. Több latin munkát irt, mellyek közül a „Religio salvifica cum demonstratione turpissimorum errorum a D. Ioanne Csécsi scholarum Patakini rectore ac professore in oratione sua, ut vocat seculari anno 1720 edita commissarum“ (Kassa, 1722.) czimüt Horváth Gábor rendtársa magyaritva (u. o. 1725.) adta ki. Magyarul ezeket birjuk tőle: „Lelki szemgyógyító“. (Kassa, 1724.) „Igaz és üdvösségre vezető hit, melly nélkül senki az örök boldogságba be nem mehet“. (U. o. 1722.) — y.

Szigligeti, családi néven **Szathmáry** Ede, hirneves

szinműíró, a pesti nemzeti színház titoknoka, szül. Nagy-Váradon, 1814-ben. Végezve Temesvárott és Nagy-Váradon iskoláit, mérnöki pályára lépett; ez okból Pestre jött. Azonban megismerkedvén a színészettel, 1834-ben Budán a magyar színésztársasághoz szegődött. A pesti nemzeti színház megnyitása után ő is annak tagja s egyszersmind titkára lett, s e minőségében a színpadon csak gyéren, kisebbszertű szerepekben lépve fel, jelenleg is működik. Legelső színműve: a „Megjátszott cselek“, mely 1835-ben Budán került a színpadra. Hirnevét azonban a „Szökött katona“ és „Két pisztoly“ népszínművek alapították meg. A többi színművei a következő címeket viselik: Frangepan Erzsébet; Dienes vagy a királyi ebéd; Vazul; Gyászvitézek; Pókaiak; Aba; Romilda; Cilley Ulrik; (Frangepan Erzsébet új kidolgozása); Miczbán családja; Ál Endre; Rózsa; Kinizsi; Nagyidai cigányok; Gerő; Zsidó; A rab; A szekrény rejtelve; Zách unokái; Pasquil; Debreczeni ripők; Liliomfi; Házassági három parancs; A csikós; A cigány; III. Béla; IV. István; Aggteleki barlang; Nagyapó; Lári Fári (leggyengébb műve); Castor és Pollux; legújabbban: Pünkösdi királynő; melyek kisebb-nagyobb szerencsével adattak a színpadon. Nyomatásban megjelentek: „Dienes“ (Esztergom, 1837.); „Gyászvitézek“ (Pest, 1839.); „Eredeti színművei“ (Pókaiak, Vazul, Aba, egy kötetben, Pest, 1839.); „Miczbán családja“ (1840. Nagy Ignác Színműtárában); „Cilley Ulrik“ (ugyanott); „Rózsa és Kinizsi“ az akad. eredeti játékszínen, 1840—1844.); „Ál Endre“ (1841.) „Összes Színművei“ (6 füzet, 1846—7.); „Gritti“; „A rab“; Egy szekrény rejtelve“; „Zách unokái“; „Pasquil“; „Csikós“ (1848.). — Fordított művei: III. Henrik és udvara; Marion de Lorme; Saracen; Richard vándor élete; Parisi naplopó; Veszedelmes nagynéne; Svéd Kristina stb. 1840-ben „Rózsa“ színműve a magyar akademiától pályadíj nyert és szerzője az akadémia I. tagjává választott. Ezenfelül kolosvári tisztelői ezüst emléktollal, pesti színésztársai pedig ezüst billikommal tisztelték meg. Kétségbevonhatlan, hogy Sz. hazánk legjelesebb népszínműírója; dráma-

írásban nem annyira szerencsés. Több darabjai a külföldi színpadokon is tetszéssel adatnak. Műveinek legfőbb becsé az, hogy nemzetünk közéletét hiven tükröztetik vissza. — k.

Szilágyi Ferencz, hirneves ref. hitszónok, szül. Somlyó-Ujlakon Krasznamegyében, 1762. oct. 4-én. Iskoláit Kolosvárott végezte; szegény sorsu lévén, fensőbb iskoláiban mint nevelő és magán oktató segített sorsán. Végezvén idehaza tanulmányait, bővebb kiképzés végett külföldi egyetemekre utazott: a leydeni egyetemen három, Göttingában négy évet töltött. Hazatérve 1794-ben kolosvári lelkészszé választatott. A külföldön, különösen a történelem- és classica irodalomban szerzett jártassága, később velős szónoklatai által nem csekély hirnevet szerzett magának; és ez okozta, hogy már 1797-ben a kolosvári collegiumnál a történelem és classica literatura tanárjává közakarattal megválasztott. Akkorban, mint tudva van, a tanodákban latin nyelv uralkodott: ő volt az első e tanodában, ki a történelmet magyarul kidolgozta s előadta. E studiuma sajtó útján nem látott napvilágot. 1821-ben hittanár lön ugyanazon collegiumnál. Előbbi helyét fia, szinte Ferencz foglalta el. A kettős ünnepélyes beigtatáskor „de vinculo theologiae cum philologia“ tartott beszédet. Műveit legtöbbsnyire deák nyelven bocsátotta közre. Ilyenek: „*Historia universalis*“ (Kolosvár, 1816.). „*Livius enucleatus*“ (Kolosvár, 1807.). „*Chrestomatia latina*“ (U. o. 1805.). „*L. Junii moderati Columellae de re rustica lib. XII.*“ (U. o.) 1820.). „*Centum quatuor historiae sacrae*“ (Hübner és Krigel után, u. o. 1809. Magyar nyelven megjelentek számos hitszónoklatai; ilyen: „A reformatio harmadik századjának ünnepén. (Kolosvár, 1818.). Továbbá: „*Deák grammatika*“ (U. o. 1814. Második kiadás 1818.). „Az iskolák hasznáról“. Beszéd a ref. főiskola tanterme fölszentelésekor. (U. o. 1818.) „A közönséges iskolai nevelésnek a házival összehasonlítása“. (Erdélyi Muzeum VI. füzet.). — Meghalt 1828. dec. 28-kán. — k. Ennek fia:

Szilágyi Ferencz, jelenleg a „Budapesti Hirlap“ című hivatalos ujság szerkesztője, szül. Kolosvárt, 1797. apr.

14-én. Tanult ugyanott; egy ideig nevelő volt s az iskolai pálya végén egy évig a költészeti osztályt tanította. Ezután külföldre, jelesen Németországba utazott az ottani prot. tanodák meglátogatása végett. Előbb azonban egy évet Bécsben töltött; s csak 1819. tavaszán utazott Göttingába, hol atyja nyomdokit követve, különösen a történelemben és classica literaturában tökélyesíté magát. 1820-ban az akkori politikai zavarok folytán kormányrendeletileg hivatnak vissza a németországi egyetemekből a ref. nevendékek. E rendeletnek Szilágyi is engedni kénytelenítettén, mielőtt hazájába térne vissza, beutazta Németország egy részét, különösen Rajna vidékét; ezenfelül Schweizot, s egy évig újra Bécsben mulatott: mindenütt különösen a tudományos és nevelő-intézetekre fordítván figyelmét. Bécsben mulatása alatt Igaz Samuel 1821. Bécsben megjelent „Zsebkönyv“-ének szerkesztésében vett részt. Innen 1821-ben Kolosvárra hivatott meg philologia tanárának, melly alkalommal „a historia és classica literatura becséről“ tartott beszédet. Ezen hivatalát 1848-ig viselte, melly évben a forradalmi mozgalmak következtében tanári székéről lelépett. — Még tanuló korában nyomtatásban megjelent tőle: „Öröm és hálaadás“, a reformationnak három százados ünnepére mondott versezet; továbbá „Franklin élete“ és „Példák Franklin írása módjára“; az Erdélyi Múzeum X. füzetében (1818.). Igaz Samuel Zsebkönyvében „I. Mátyás király“ történeti életrajzt és „Csáky Lóra“ történeti beszélyt közölt. 1829-ben „A kolosvári evang. ref. egyház történetét“ adta ki. „Klio“ czimű történeti zsebkönyvének három évi folyamán 1832-, 33- és 36-ban jelent meg. (Az első darabnak második javított kiadása 1834-ben). E munkája, mellynek történeti czikkei (egynek kivételével) az ő tollából folytak, nagy részvétre talált a hazában, s szerkesztője a m. akadémia által a mű megdicsérése mellett I. taggá választatott. 1841—48-ig „Mult és Jelen“ conservatív irányu pol. hirlap és ennek melléklapja „Hon és külföld“ tudományos és szépirodalmi folyóirat szerkesztését vezette. Ez által ingerlé fel maga ellen az erdélyi ellenzékét, minek következménye lett, hogy nem-

csak lapja, melynek ő volt tulajdonosa, megszűnt, hanem Sz. tanári székétől is megfosztatott. Lapjának megszűnése után „Erdély és Unio“ című röpiratot bocsátott közre; azután Pestre tette át lakását. A forradalom megszűntével „Magyar Hírlap“ pol. folyóirat kiadására nyert a cs. kormánytól engedelmet, mely lap a sajtó-rend értelmében hivatalossá válván, „Budapesti Hírlap“ címet nyert, és szerkesztése alatt jön ki mostanig, csupán a tulajdonosi jog ezen 1856-ik év elején Emich nyomdatulajdonosra ruháztatott. — k.

Szilágyi Sándor, fenebbinek fia, született Kolosvárt, 1827. aug. 30-án. Iskoláit ugyanott 1844-ben végezte. Azután juratuskodott Maros-Vásárhelyen; utóbb fogalmazási gyakor-nok volt az erdélyi kormányzéknél. 1852 óta tanárkodott Kecskeméten, jelenleg Kőrösön. Munkái ezek: „Hajdankor történetei“. Lami Fleury után. (Kolosvár, 1844.) „Czoff és kard“. (Gutzkov után, u. o. 1847.). „A forradalom napjai“. (1850. 3. kiadás, Pesten.) „A forradalom férfiai“. (Pest, 1850. 2. kiadás.) „A forradalom története“. (U. o. 1850.) „Görgey fegyverletétele“. (U. o. 1850.). „Egy honvéd naplója“. (U. o. 1850.) „Magyar nők a forradalomban“. (Pest 1850.) „Emléklapok 1848⁹/₉-ből“ (6. füzet) és „Magyar írók albuma“ (4. füzet). „Pesti röpivek“. (12 füzet). Ez utóbbi három folyóiratok általa szerkesztve Pesten, 1850. „Nagyenyedi Album“. (1. köt. 1851.) „Nők könyve“. (Pest, 1852.) — Ezeken kívül történelmi czikkek, novellák, utleírások, könyvbírálatok, életrajzok stb. elszórva különféle lapokban. 1849⁹/₅₀-ben a „Hölgyfutár“-nak 1852-ben a „Viszhang“-nak volt segéd-szerkesztője. — k.

Szilágyi Samuel, szül. 1695. Enyeden; hol atyja, Péter tanár volt. Tanulását, néhány, Frankfurban töltött évet kivéve, a hazában végezte. Bécsben székelt, hol a ref. vallásuaknak több évig volt ügyvivője a magyar cancellariánál. Itt laktában adá ki e művet: „Keresztény Seneka, vagy a Seneka írásból kiszedegetett keresztény virágok“. Bécs, 1740. — y.

Szilágyi Virgil, szül. 1824. nov. 27. Étskán, Toron-

tálmegyében, hol atyja Endre gazdatiszt volt. Az első oktatást házi nevelőtől nyerte, s 1835-ben nyilvános iskolába küldetett H.-M.-Vásárhelyre, hol 1839-ben a gymnasialis tanfolyamot bevégezte. Ez év őszén szülõi Pestre költöztek; és itt hallgatá a bölcsészeti tudományokat. A következett év nov. 4-én atyját elvesztvén, és hat testvérrel minden segély nélkül maradván, tanítványok után nézett, hogy az iskolai pályát bevégezhesse. 1841-ben a jogtanulmányokat kezdé hallgatni, de veszélyes betegsége, melybe esett, a tanfolyam félbeszakasztására kényszeríté. A következett év februárhaviában H.-M.-Vásárhelyre ment a legbizonytalanabb kilátásokkal; de ott az uradalmi ügyész által, ki atyjának egykori jó ismerője volt, mindjárt gyakornokul felvétetett. Innentul főgondja volt, hogy üres idejét tanulásra fordítsa, s a jogtanulmányokból időnként részint Pesten, részint Kecskeméten vizsgálatot állott ki. 1844-ben nyáron Posonyba ment, és a királyi táblai jegyzői esküt letévén, visszatért főnökéhez. 1846. januárban az ügyvédi vizsgálaton keresztülmenvén, ügyvédkedni kezdett, de nemsokára martius végén Csongrád-megye tiszteletbeli, majd augusztusban másodaljegyzőjévé neveztetett. 1848-ban egy fokkal előbb lépett, s e hivatalban maradt 1849-ki augusztusig. A hivatal terheit nemcsak hiven osztotta meg tiszttársaival, hanem sokszor legnagyobb részt, sőt egészen is ő vitte. Most ismét az ügyvédi pályára szorult. 1850. sept. végén Pestre költözött már mint családós ember, nejével és gyermekével. Az irodalmi térre lépett; s mialatt történeti munkáján dolgozott, néhány cikket irt a Pesti Naplóba, melyet akkor Császár szerkesztett. Ez év végén, és a következettnek elején megjelent „Éjszakamerika s a pyrenaei félsziget története a 16. 17. és 18. században“ egy kötetet képező öt füzet. 1851-ben egész éven át „Pesti Napló“ rendes munkatársa volt, és a külföldi rovat egy részének kezelésén kívül addig, míg a szerkesztésre Récsy nem nevezteték, számos cikket irt. A lapban ugyanez idő alatt megjelent tárczacikkei között legérdekesebb „Az angol aristocratia“ című. — 1852. febr., mart. és áprilban az „Ertesítő“ című lapot szerkesz-

té, s ebben „Hazánk és Fiume“ czimen egy hosszabb közgazdászati tárgyalás jelent meg tőle. Majus 1-től a következő év tavaszaig a „Budapesti Viszhang“ czimű szépirodalmi folyóiratot szerkeszti, midőn e lap a „Déliab“ -bal egyesült. A Budapesti Viszhangban megjelent irodalmi cikkein és szinbirálatain kívül beszélei: A sors keze. Találkozás külföldön. Az első remete. Ezenfelül életképek minő: „Szent Jakab napja. Kék domino stb. 1853. tavaszán jelent meg „Szelid fájdalom“ czimű regénye két kötetben, és ez évben egy beszély a Családi lapokban. 1854. év elején adta a Délibábban néhány szinműirodalmi levelét, és miután a Délibáb megszűnt, majus elején a Budapesti Viszhangot újra megindítá. Azóta jelent meg ebben a „Nyári lak“ czimű hosszabb beszéle, s egy életkép „Pókody ur vendégszeretete“ czim alatt. — k.

Szilasy János, szül. 1795. jan. 7-én Bögötén Vasmegyében. Alsóbb iskolákba születése helyén és Hosszu-Perezstegen járt, honnan a középtanodai osztályok hallgatására Szombathelyre, majd Sopronba költözött. A bölcsészeti tanulmányokat 1813. Szombathelyt kitűnő elemenetelleg végezvén, régóta ápolt ohajtása teljesezésének indult, s a negyei növendékpapok közé soroztatott. Még mint bölcsész külön tanító mellett a francia nyelvet, a görögöt pedig magánosan kezdé tanulni, s mindkettőben bámulatos előmenetelt szerzett, közben a hangászatban is gyakorolgatva magát. Igazi elemében Pesten találjuk őt, hova a hittudomány hallgatása végett szemes előljárói által küldeték. Ő valódi éke vala a központi intézetnek. Rendes tanulmányain kívül szorgalommal tanulta a görög nyelvet; szép haladást tanusított a heber, arab, syr és chaldaei nyelvek grammatikájában. Fájlalván, hogy néhány horvát és tót származásu növendéktársai a magyar nyelvet nem értik, számukra latinul magyar nyelvtant irt, sőt azt nekik elé is adván, fáradozásait kívánt siker kosszoruzta. E közben a hittudományból kiállván a szigorványokat, 1811. aug. 29-én ugyanazon tanok tudoráva emelteték. Pesten tanulását végezvén, Nagy Ignác és Sándor mellett Sopronban nevelői s tanítói tisztet viselt. E közben pappá

szenteltetett. Erényes magaviseletének és sokoldalu ismere-
teinek híre a főpásztori székhelyig hatván, miután nevelői fontos
hivatalában egy évet töltött, püspöke által a szombathelyi
papnöveldébe tanulmányi felügyelővé hivatott meg; e mellett
segédlelkészi minőségben is működött. Alig mult el azonban
egy év, már is 1819. ugyanott a ker. erkölccstan, lelkipász-
torkodás és nevelés-tudomány tanárává nevezeték, s mint
ilyen a növendékpapságnak az egyházi ékesszólás- és kate-
ketikai oktatásban is gyakorlati leczkéket adott. Az olasz nyelv
tanulásához 1824-ben fogott. 1827-ben a szombathelyi sz.-szék
közbirójának, 1828. zsinati vizsgálónak, 1830. pedig a ma-
gyar t. társaság igazgatósága által a bölcsészeti osztályban
vidéki rendes tagnak nevezeték. 1835-ben hivatott meg a
magyar egyetemhez a lelkipásztorkodás tanszékének elfogla-
lására, melly kitűnő hivatalt csüggedetlen szorgalommal 1851-
ig évig viselte. Ez évben érte őt azon rég érdemlett jutalom,
hogy harminczhárom évi köztanári pályája után, nagyváradi
kanonokká nevezetett; s e minőségében a káptalan székhely-
én mint zsinati vizsgáló, a hit- és erkölccsekre nézve a tano-
dában püspöki helyettes, s főpásztorának az élet soknemű te-
endőiben segéde, a tudományok folytonos gyakorlása mellett,
hivatása lelkesmeretes teljesítésében tölti idejét. Tudományos
szempontból 1833. Olaszország nagy részét, 1839. Stajert,
1842. Austriát, 1843. Bajor- és Németországot különféle
irányban beutazta. 1844-ben meglátogató Brün, Prága, Drez-
da, Lipcse, Berlin, Magdeburg, Hamburg, Göttinga, Je-
na s több városok nevezetességeit; 1845-ben Angol- és Fran-
cziaország nagy részét. Milly hatással voltak rá nézve ezen
utazások, és milly érdekes eredményűek a magyar egyház és
polgárszatra, mutatják jeles művei, mellyekkel az egyházi s
világi irodalmat gazdagítá; szólhatnának tanítványai, kik aj-
kairól hallották saját tapasztalásaival testvérült mély tudomá-
nyát oly ékesen hangzani. Első műve 1818-ban nyomtatott
ki; ez idő óta pedig több apró dolgozata jelent meg név nél-
kül majd a „Tud. Gyűjtemény“-ben, majd a „Magyar Kurir“-
ban, és „Kedveskedő“-ben, majd „a Hazai és külföldi tudó-

sítások"-ban. Nevezeteseb munkái ezek: „A nevelés tudománya“. (Buda, 1827. 2. k.). „Massillon ker. János clermonti püspök rövid életirása és annak, midőn az elhunyt Louvois apát helyébe a francia akadémia tagjának választatnék, ugyanazon akademiához intézett köszönő beszéde“. (1831. Tud. Gyűjt. VII. k.). „Kresznerics Ferencz élete“. (1832. U. o. VIII. k.). „Emlékbeszéd Kresznerics Ferencz felett“. (1833. Magyar t. társaság Évkönyvei. 1. k.). „Az ember iránya“ (U. o.) „Óhajtasok a philosophiára nézve hazánkban“ (U. o. 1840. 5. k.). „Küzdelem és tájékozás a philosophiában“. (U. o. VII. k. 1846.). „Miként lehetne a nevelést hazánkban előmozdítani, s mintegy nemzetiebbé tenni“. Előadva volt a magyar t. társaság ülésén; közölve a „Religio és Nevelés“ hasábjain. „Gyászbeszéd Fillinger Leopold felett“. (1844. Magyar akadémiai értesítő). „A lelki pásztorság tudománya“. (Buda, 1842. 3. k.). E munkát a pesti hittudományi kar 1843-ban, mint az 1839—1842. közt megjelent theologiai nagyobb magyar művek legkittünőbbjét, 250 ezüst forinttal jutalmazá meg. Szilasykn azonban meglegedvén a kitüntetés pusztá nevével, a jutalomról nagylelkűen lemondott, és annak szánta, ki legjobb theologiai műszótárt készítend. Így jött létre a „Latin-magyar köztanulatos egyházi műszótár“. Nagy Jánostól, Szombathely, 1845. Munkás részt vett a „philosophiai műszótár“ (Buda, 1834.) kidolgozásában. Irt latinul is több értekezést. Legujabb munkája: „Philosophiai tanulmányai“ (Pest, 1856.), imént hagyta el a sajtót, szerzőjének arczképével és Toldy Ferencz által irt életrajzával.

Szlemenics Pál, szül. 1783. jan. 22-én Kecskeméten, hova nagyatyja József, családjának eredeti lakából, Sopronmegyéből III. Károly alatt, a 2-ik török háboru bevégezésekor szakadt. Középtanodai pályáját születése helyén futotta meg, a szónoklati osztályon kívül, mellyet Pesten, hova őt szülői a német nyelv megtanulása végett küldék, hallgatta. A bölcsészetet a theologianak első évével együtt mint papnövendék Váczon, a törvényt pedig a pesti egyetemen végzé, hol mint negyedévi jogász a magyar irodalom hőségnek, Révay Miklós-

nak a magyar nyelvről tartott jeles előadásait is szenvedéllyel halgatta. Megtéven a harmadévi törvénytudományokból próbatételeit, a kir. tábla jegyzőjévé esküdött fel, s mint ilyen 1804. teljesen bevégezvén törvény-iskoláit, Bécsben gr. Eszterházy Ferencz kir. kamarás és belső titkos tanácsos házában magán tanítói hivatalba lépett; melly foglalkozásban öt évet töltött: a három utolsóban egyszersmind titoknoki hivatalt is viselvén. 1809-ik évi nov. 10-én azon évi aug. 30-án tett pályázatának következtében a posonyi kir. akademiában a magyar polgári s fenyítő törvények rendes köztanárává nevezteték. Ügyvédi s törvénytudori vizagálatait már mint akadémiai tanár végező; jelesül az ügyvédi oklevelet 1810. jun. 20-án, a törvénytudori koszorut pedig 1811. aug. 29-én nyere el. A tanítói s írói pályán gyűjtött bokros érdemei, habár további előléptetését nem eszközölhették is, némelly kitüntetések még is szereztek neki. Így gr. Festetics György öt Kövy Sándor ellen irt „Discussio“ czimű kis munkájaért 1818-ban, ismeretlen létére, Pristaldeumának ülnökévé, s a magyar t. társaság igazgatósága mindjárt felállításkor, 1830. nov. 17-én a törvénytudományi osztályban rendes tagjává nevezték; s azóta legmunkásabb tagjainak egyike. A magyar törvény pesti egyetemi tanszékére tett kijelölésekben az egyetemi tanács és illető kormányzések őt 1817. Kelemen Imre k. tanácsos leléptekor ugyan második, 1825. Bognár József halálakor pedig első helyre méltatták. Hemtner Flórián posonyi akadémiai aligazgató halálával megürült aligazgatói hivatalra, Orgler József és Adamkovich Mihály k. főigazgatók, tanszékének fenálló kir. szabályozó rendeletekkel ellenes megtartásával leendő kineveztetését szorgalmazták. A sok érdemekkel tündöklő jeles tanárt apostoli királyunk V. Ferdinand 1838. sept. 9-én magyar nemességgel jutalmazá. Tanszéknyerés után nemsokára az írói pályán is híressé lön. A közfigyelem csakhamar feléje fordult. Számos latin és magyar nyelven irt munkát bocsátott napfényre; amazok közt nevezetesek: „Elementa juris criminalis Hungarici“. (Posony, 1817. Második kiadás u. o. 1827., harmadik,

bővített, 1833.). „Discussio opusculi, cui nomen: Ratio Jurisprudentiae Hungaricae ad ductum Institutionum Kelemeniarum“. (Posony, 1817. Kelemen Imre védelme Kövy Sándor ellen). „Elementa Juris Hungarici civilis privati“. (U. o. 1819. 2. k.). „Aliquid ad Rationes Jurisprudentiae Hungaricae“. (U. o. 1820. Ismét Kelemen védelmében Kövy ellen). „Elementa Juris Hungarici Judiciarii civilis“. (U. o. 1829.). „Additamenta ad editionem tertiam Elementorum Juris Judiciarii civilis tam criminalis Hungarici“. (U. o. 1841.). Magyar munkái pedig a következők: „Közönséges törvényszéki polgári magyar törvény“ (Posony, 1823. 4. k.); mely a Marczibányi-féle nagy jutalomra érdemesítették. „Fenyítő-törvényszéki magyar törvény“. (Buda, 1836.); és ugyanannak ujonnan átdolgozott 1847-iki pesti kiadása, mind a kettő a magyar t. társaság által. „Magyar törvények történetirata rövid vázlatban előadva“. (Posony, 1845.). „Magyar polgári törvény“. (U. o. 1845. 4. k.). A magyar t. társaság Évkönyveiben: „Az eskütársakról“ (1838. III. k.); „A királyi consensus szükségességének viszontagságairól“ (u. o.); „A leányi negyedről“ (1840. IV. k.); „Az örökségi jószágokról“ (1842. V. k.); „Törvényeink története országunk keletkeztétől az Árpádok kihaltaig oklevelek és más kútfők által kimutatva“ (1845. VI. k.). „Története a vegyes házakbeli királyok alatt“ (1846. VII. k.); a Tudományos Gyűjteményben: „Észrevételek a magyar törvénynek némelly tárgyairól, név szerint: a) A törvénnyel ellenkező privilegiumokról. b) Valljon van-e az örökvalláshoz járult fejedelmi helybenhagyásnak nemesítő ereje? c) A vagyonbeli főuri jogról“. (1817. V. k.). „Kelemen Imre k. tanácsos ur magyar törvényről irt munkájának vizsgálatásairól“ (1818. I. k.); „Rövid felelet a magyar törvény tárgyai feletti észrevételeinek vizsgálatára“ (1818. II. k.); a „Tudománýtár“-ban: „A félretételhető és megerősíthető közötti különbségről törvényeink szerint“. (1838. III. k.); az Athenaeumban: „A királyi vitéz szolgák nemességéről“ (1832. 3-ik félév, 11-és 12-ik szám), értekezett. Tőle van még: „Felelet a magyar fenyítő törvények

birálatára“ („Figyelmező“ 1832. 15-ik sz.), stb. Kéziratban sajtóra vár: „Törvényeink története a dicső austriai házbóli királyaink alatt, I. Ferdinandtól I. Ferencz halálaig“. „Értekezés az uralkodó austriai ház érdemeiről törvényeink tökélytetésbitése ügyében“; és 1845-ben e pályakérdésre: Mit jelent ezen szó „Privilegium“ a magyar törvényekben és oklevelekben? Kik adtak ezek szerint privilegialis leveleket? és mit jelent a magyarországi ajándék- és egyéb más levelekben eme szokott befejezés, mely még ma is keletben vagyon: *Ubi praesentes Nobis in specie reportatae fuerint, eadem in formam privilegii redigi faciemus*, adott felelete, mely a Vitézféle jutalomra is érdemesítve lőn. — Német nyelven töle bírjuk „Farkas János magyar nyelv grammatikájának“ ujonnan átdolgozott és más rendbe szedett, s egy rövid syntaxissal bővített kilenczedik, vagy is 1816-ik évi kiadását. (Bécs, 1816.) — y.

Szokolay István, szül. 1822. sept. 29-én Váczon. Iskoláit szülőhelyén, a törvényt kedvező sikerrel Pesten végezte, sőt e tudományban már annyira kimvelte magát, miszerint alig 20 éves korában nemcsak ügyvédi oklevelet, hanem jogtudori koszorut is nyert. Az ügyvédséget kevés ideig folytatta; e helyett az irodalmi pályára ment át s azon működik ritka szorgalommal és sükerrel jelenig. Jártasságot szerezvén az államtudományokban, illynemű s jogtani czikkekkel lépett fel a Társalkodó-, Tud. Gyűjtemény- s Tudománytárban, később a nagyobb politikai lapok tárczáiban; s mély tudományu közlései által csakhamar figyelmet ébresztett. Jelenleg legjelesebb statistáink s jogtudósaink sorában áll. Az uj birodalmi törvényeket egy sem fogta fel olly helyesen és magyarázta meg olly alaposan mint ő a következő műveiben: „Osztrák bünt. törvénykönyv magyarázata“. 1852. „Osztrák polgári perrendtartás“ 1853. „Osztrák polg. törvénykönyv“. 1853. „Osztrák bünt. perrendtartás“, összehasonlítva a legujabb angol, franczia, német törvényhozásokkal. 1853. — Ezenfelül önálló művei: „Czéhek és iparszabadság“ 1843. „Büntető jogtan“, a codificatio legujabb elvei szerint, 1843. E munkája a

pesti egyetemnél tankönyvül fogadtatott el. „Szláv törekvések“ 1850. „Magyar házi ügyvéd“ 1853. „Korán“ a török birodalom statisztikai átnézetével. 1854. — k.

Szontagh Gusztáv, nyug. cs. k. kapitány, Csetneken virágzó illy nevű nemes család ivadéka, szül. Csetneken (Gömörmegye) 1793. apr. 9-ikén. Alsóbb iskoláit Miskolczon és Mezöberényben, a philosophiát Pesten, a jogot Késmárkon végezte. Joggyakorlaton Rosnyón volt a híres Chászár András mellett. 1813-ban katona lett a 33-ik számú magyar gyalog ezrednél; s részt vett az akkori franczia hadjáratokban mint zászlótartó (akkor tiszti rang), később hadnagy a 32-ik számú (Mariássy) ezrednél. Ez utóbbi rangban 14 évet töltött, s egyideig segéd volt Mariássy ezredtulajdonos- s osztályvezérnél. 1836-ban főkapitányi ranggal nyugalomba lépett. Tudományos pályára lépve, illy czimű dolgozatokat bocsátott közre: „A literaturai kritikus folyóiratokról“ s „Bajnoki harc Tákács Éva ügyében“, a Tud. Gyűjteményben; „Hit, remény, szeretet“, a Muzáronban; „Pályakép“, az Aurorában; „Babelünkől egy jelenet“ vigj. a Koszoruban; „Napoleon mint író“, a Tudománytárban; „Beszállásolás“, vigjáték az Árvizkönyvben. Ezenfelül közlött számos philosophiai, nevelési, országtudományi értekezéseket, szépirodalmi dolgozatokat és bírálatokat az Athenaeumban és Figyelmezőben. 1829-ben „Propylaeumok a magyar philosophiához“ czimű munkát adott ki; melly munkája nagy figyelmet ébresztvén, szerzője a magyar akademiában a philosophia osztály r. tagjává választatott. Székét „A magyar philosophiának fölvei- s jelleméről“ tartott értekezéssel foglalta el. Ő tartott az akadémia ülésében Tanárki Sándor akadémiai tag felett emlékbeszédet. Ujabb időben a gazdasággal foglalkozván, a dinnyészet és dohánytermesztés körüli tapasztalatait „A szenvedelmes dinnyész“ és „Utmutatás az okszerű dohánytermesztésre“ czimű önálló munkákban s a „Mezei Gazdá“-ban közlött értekezésekben örököltette. Dolgozó társa az „Uj Magyar Muzeum“-nak. Legujabban időnkint a „Pesti Napló“-ban közöl politikai s bölcsészeti értekezéseket. — k.

Szőnyi Pál, szül. 1808. Debreczenben; ugyanott végezte iskoláit. Mint köztanító a debreczeni főiskolában a mathesist magyar nyelven adta elő. Mint nevelőnek alkalmat nyílt többrendű utazásokat tenni a külföldön. 1840-ben a debreczeni ref. tanoda reformja az ő terve nyomán lépett életbe. Ugyanott egy természet- s vegytani pályaműve jutalmat nyert. 1848-ban tanácsos volt a vallási és oktatásügyi ministeriumnál. Forradalom után neveléssel kezdett foglalkozni Pesten; s 1850-ben rendszeres finevelde megnyitására nyert engedelmet, mely mostanig is fenáll. 1852-ben egyideig cs. k. prot. iskolai tanácsos volt. Nyomtatásban vannak tőle: „Alaktan, gyermekek számára“ két kötet. Pest, 1846—47. E munkája a Marczibá-nyi-féle 50 aranyból álló pályadíjt nyerte el. „A Pesten felállítandó prot. praeparandia terve“. Pest, 1847. A m. akademia már 1846-ban választotta I. taggá. — k.

Szörényi Sándor, szül. 1664. febr. 24-én, régi nemes családból. 1684. oct. 31-én, és így 20 éves korában jezsuitává lőn Nagyszombatban. Végezve tanulmányait, Kassán és Gratzban bölcsészetet, majd hittudományt tanított; ezután a lőcsei collegium igazgatójává nevezteték. Mint szónok, költő, és történetíró méltán elhíresedett. Meghalt Nagyszombatban, 1719. sept. 16-án. Irományainak jelesbjei ezek: „Tudós Pannonia“; mely magában foglalja a magyar írókat. „Nova series Archiepiscoporum Strigoniensium“. Hátrahagyott több kötetre menő kéziratában Magyarhon és az esztergomi érsekek történetét tárgyalja. — y.

Sztrokay Antal, szül. 1781. dec. 20-án, Salfán Vasme-
gyében. Iskoláit Sopronban, a jogot Pesten végezte. Ügyvédi oklevelét 1804-ben nyerte el. 1807-ben a bajai uradalom rendes ügyvéde lett. 1810-ben Pestre tette át lakását, s ügyessége és bő ismeretei által szerzett magának hirt. „Zsidó jog“ című munkája következtében rendes tag lett a m. akademia törvénytudományi osztályában. Költői dolgozatai közül Lucanus Pharsaliájának fordítása érdemel említést, melyből öt ének látott világot. Az akademia megbízásából részt vett a „törvénytudományi műszótár“ szerkesztésében. — k.

Szücs István, szül. 1811. maj. 1-jén, Tiszadersen Hevesmegyében, hol atyja ref. lelkész volt. Debreczenben végezve iskoláit, hol a jogon kívül a hittant is hallgatta, egyideig ugyanott a költészet oktatója volt. Innen Mezőtúrtra ment, s az ottani ref. tanoda igazgatását vette át. Később ügyvédi pályát választott; ez okból Eperjesen volt joggyakornok, s 1838-ban nyert ügyvédi oklevelet. 1839-ben az országgyűlésen tartózkodott. Ugyanazon év végén Bécsben az udv. cancellariánál nyert gyakornoki alkalmazást, s egyuttal a váltójogot hallgatta, mellyből 1841-ben nyert oklevelet. 1840-ben jogtanár lett Debreczenben, hol jelenleg is működik mint igazgató jogtanár. 1846 óta a m. akadémia törvénytudományi osztályának levelező tagja. Közlött verseket a debreczeni Lant 1833—35-iki folyamaiban. Ezenfelül: „A magyar jogtan jelen állásának a multhozi viszonyairól s korszerű haladásáról“ (tanári székfoglaló értekezés. Debreczen, 1840.). „Töredék egy utazó naplójából“. (Athenaeum, 1841-iki folyamában). „Vázolatok az észteni jogtörténetrajz köréből“. (U. o. 1842.). Önálló művei: „Magyar polgári törvénytudományi kalauz“. (Debreczen, 1845.) „Kis törvény, vagy népszerű törvénytudomány“. (U. o. 1845.) Ugyanezen munkák második bővített és javított kiadása: Debreczen, 1846. Akadémiai székét „A tételes jogphilosophiának történeti fejlődéséről, s korunkban a polgárzat javára kivivott haladásáról“ szóló értekezéssel foglalta el. — k.

Szunyog Ferencz, született 1669. oct. 4-én, Budetiben Trencsinmegyében. Iezuitává 1685. nov. 10-én öltözött föl. Mint tanító és velős egyházi szónok szerzett magának hirt és nevet. Magyarul illy czimű munkát adott ki: „Kalvinus János Istene“. E könyv a protestansok kérelmére a tiltottak közé soroztatott. — y.

Szvorényi József, született 1816. jul. 5-én borsodmegyei Sátapalócz helységben, hol abauji származásu atyja, Ferencz, az ismert nevű író Szvorényi Mihály unokája és neveltje, népneveléssel foglalkozott. Ettől szegényes, de józan irányu nevelést és elemi képeztetést nyerve, középtanodai pá-

lyáját Egerben kezdé s végezte. Már ennek folytában barátkozék a magyar, különösen szépirodalmi termékekkel, melyek első megizlelését, akkorban elválhatlan lelkes barátjának, S—ky Pálnak is köszöni, kivel kölcsönös tüzelés következtében már mint szónoklat- és költészettanuló, az ekkor virágzott előkelőbb írókat nagy kedvvel olvasá. Ezekből mégis a költészet szelleme és nyelve hatotta meg főgyönyörrel lelkét: innen már a tanodai növendéknek több magyar költelmi kísérletek, mint alkalmi versek, románczok és rokonfélék folytak ki tollából. Középtanodai pályájáról 1833-ban az egri érseki megye papnövendékeül vétetvén fel, bölcsészeti tanulmányait a magyar olvasmányok és költészi foglalkozás növekedő szeretete mellett folytatta; de írói első kísérletét csak 1835-ben tévé, az azon évi „Honművész“-ben megjelent költeményei- s egyéb apró műveiben. Szinte ekkor a magyar irodalom megkedveltetése- és terjesztésének czéljából, egyike volt az egri papnöveldei „Magyar gyakorló iskola“ buzgóbb alapítójának. Hittudományi tanulmányaira kelvén át, komolyabb szellem ihlé át keblét. Így keletkeztek több vallásos szellemű költeményei, s műtörténeti értekezése: „Az egyházi hangászat- és hangszerekről“. (Anasztasia, 1838. 2-ik félév.) Végezván a hittudományi pálya harmadévi folyamát, valódibb hivatása és hajlama sugalmát követve, 1838-ban a zircz-ciszterczi rendbe lépett át. Itt töltött próbaéve alatt „Megelégedésünk alapjáról“, (Anasztasia, 1839.) továbbá „Mit tartunk a philosophiáról mint rendszeres tanról, felvéve Plató korától a XVII. századig“, „A kereszt“ stb. czimű értekezéseket s több vallásos költeményeket hozott. 1839 végén rendfőnökétől egyik nyelvészeti osztály rendes tanárául a székesfejervári középtanodába küldeték; majd, évi pályája után, letévén előbb Zirczen 1840. aug. 10-én szerzetes esküjét, Székesfejervárott pappá szenteltetett: előbbi állomásán és minőségben maradván tovább is. Tanári pályáján töltött elsőbb éveit csaknem kizárólag a nevelési és oktatási gondok igénylették, míg 1842-ben a szónoklat tanszékére emeltetvén, s ez állásán következett évekre is megállapodván, tágultak hiva-

talos gondjai, s meggazdálkodott perceit magán hajlamainak is kezdheté szentelni. Ezek gyümölcse lön az első „Magyar ékes szókötés“ (Buda, 1846.), mely a magyar tudós társaság 1843-ki nyelvtudományi jutalomkérdésre felelőleg, 1845-ben, öt pályamű között, 100 arannyal és ezüst billikommal koszorúztatott meg. 1846-ban, ugyan-e munkája által feltüntetett philologiai képzettsége elismerésül, a magy. tud. társaság nyelvtudomány-osztályi levelező tagjának választá meg; mire 1848-ban „A magyar közmondások és példabeszédek szelleme- és vegyes elemeiről“ (Magyar Akadémiai Értesítő 1848.) szóló értekezésével foglalá el székét. 1849-ben az egri gymnasiumhoz költészettanárul helyeztetett át, mely évben „A régi Fejérvár és templomai“ czimű régiség történeti közlését adta az „Uj Magy. Múzeum“. 1851-ben, az új iskolai rendszer beálltával a változott szervezet által igényelt tan-könyvek kiáltó szüksége, állásánál fogva, az iskolai irodalom terére vezette őt. E téren munkálkodásának gyümölcse lön 1851-ben a magas közokt. ministerium által ajánlott, s gymnasiumainkban ismert „Ékesszólástana“ és „Az ó-classica literatura, vagy a görög és romai remekirodalom története“ nevű munkája, melyeknek, mint szinte pályamunkájának közreboesáthatását is rendfőnöke, Villax Ferdinand zirczi apátur moecenási pártfogásának köszöni. „Ékesszólástana“ 1842-ben második kiadást ért. 1853-ban „Egyházi énekek és imák, a gymnasiumi ifjuság használatára“ czimű munkáját, s a „Divatesarnok“ és „Családi lapok“ 1853—54. évi folyamaiban számosabb természet-történelmi cikkeit, szépirodalmi műveit és Szemere Pál jeles költőnk életrajzát adta, részben neve, részben Romvay név alatt. 1854-ben a közokt. ministerium által a „magyar tudományos műszótár“ megállapítására összehítt bizottmány tagjává neveztetvén, Pestre költözött át, hol 1855-ben a Családi lapokban közölt „Örökzöldek“ föliratu erkölcs-philosophiai leveleit, s a tanhatóság felhívására „Olvasmányok a gymnas. és ipartanodai alsóbb osztályok számára“, (I—IV. kötet, Pest) czimű munkáit közölte, utóbbiakhoz csatolt bevezetése az iskolai műolvasás- és elemzés-

ről felsőbb kívánatra „Kalausz“ név alatt külön is megjelent. Jelenleg, mint a fennevezett bizottmány tagja, részint a mondott „Műszótár“ szerkesztésében, részint tanhatósági megbízásból, az algyimnasiumi osztályok számára szolgálandó „Magyar nyelvtan“ és „Stylistica“ kidolgozásában Pesten folytatja munkálkodásait.

Talabér János, hittanár, született 1825-ben januar 4-én Keszthelyen, Zalamegyében. Hasonnevű atyja, ki jobban kedvelé a szabad szép természetet, mint a városi port, boldog meglegedésben élt nemes birtokán, melly a város közelében eső, festőileg gyönyörű hegységek egyikében feküdt. A hegység neve : Diás. Itt folytak le gyermekéletének örök benyomásu első boldog évei. Legelső elemi ismereteit nem a városban, hanem a szomszéd hegységben nyerte, hol egy öreg kiszolgált huszárőrmester letelepedett, s a hegység tanulni vágyó növendékeit maga köré gyűjté: páratlan buzgalma s ügyessége által minden ismerői bizalmát és szeretetét csakhamar kiérdemelvén. „Ez áldott jó öreg képe (így ír róla növendéke) mindig előtttem van; előtttem vannak sebei, mellyeket a csatákból hozott, és mellyeket diadalmas arczczal szokott mutogatni tanítványainak. A hely, hol hamvai nyugosznak, szentelt tárgy emlékezetemben!“ Két évi képzés után szülői a városba adták őt 1835-ben, életének 10-ik évében; hol a premontrei rendűek tanodájában végzé be a hat évig tartó tanfolyamot. Tanárai atyjával igen bizalmas viszonyban állván, köztök különösen S ö j t ö r y József, akkori igazgató atyai őrszemekkel kísérte növendékének minden lépését, és kifogyhatlan volt a segédszerek nyújtásában, mellyek művelődését előmozdithatták. Atyja, mielőtt láthatá a pályát, mellyet gyermeke választott, 1838-ban meghalt. 1840-ben a hat évi tanfolyam bevégeztével a pannonhalmi szent-benedekiek közé vétetett föl, s egy évet mint rendujoncz Pannonhalmán (Győr mellett) töltött; hol is alapját veté meg azon iránynak, mellyben élte minden gondolata központosul. 1842- és 1843-ban Győrött a philosophiai tanulmányokat hallgatta a szerzet házában. A magyar nyelv- és irodalomból

tanára volt Czuczor Gergely, ki előtte szívesen megnyitá jeles magyar könyvtárát. Itt tűnt föl uj, eddig nem sejtett világ képzeletének; mellynek kifejtésére sokat tett Jósika Miklós is, páratlan jelességü, közkedvességnek örvendő irataival. Ez utóbbi (1843-ik) évre esnek munkálódásainak első zsongái. Ez évre esik feledhetlen kedves anyjának halála, kinek hunytával csendes buskomolyság szállta meg szívét. A következő (1844.) évre Bakonybélbe ment a harmadévi bölcsészet hallgatására. E hely vadregényes fekvése, erdőkkel, sziklakkal koszoruzott bércei uj színekbe öltözteték képzeletét. Ez évben Beély Fidél ösztönzései után összegyűjté munkáit, mellyek egy füzetben elküldettek Posonyba a rend főapátjához, kitől is megjutalmaztatván, további munkálkodásra buzdittatott. Bakonybélből Pannonhalmára került vissza a theologiai tanfolyam megkezdésére. Ez évben (1845-ben) lépett föl legelőször nyilvánosan a Honderüben, s ez idő óta többször találkozott a magyar olvasó közönség részint saját, részint költött nevek alatt megjelent munkálataival. Itt ismerkedett meg a derék Sárkány Miklós főapátsági titkár-, utóbb bakonybéli apáttal, kinek feje élő könyvtár; itt Márkfy Samuval, ki 1845- és 1846-ban a bibliai tanulmányokból tanára volt, későbbben a pesti egyetemhez neveztetvén ki: kik mindketten vetélkedtek az irántai kegyességben. Miután a szerzetben hat évet kitöltött, 1846-ban kilépett abból, s annak szeretetét és életirányát elhozván magával, a veszprémi egyházmegyébe kívánt fölvétetni; hova föl is vétetett gr. Zichy Domonkos megyés püspök által: kitől Veszprém-ben, az e helyen töltött két iskolai év után, junius 17-én 1848-ban áldozárrá szenteltetett. Ugyanazon évben Nágocsra, Somogyvármegyébe rendeltetett segédlelkészül, 1850-ben pedig Veszprémbe, a megye székhelyére került ugyanazon minőségben, míg a megyés püspök bizalma 1852-ben a megürült bibliai tanszékre rendes tanáru kinevezte. A mi munkáit illeti: Megjelentek tőle s unokabátyjától, Talabér Györgytől: „Egyházi beszédek az év minden vasárnapjai s ünnepeire, s néhány alkalmiak, elhírhedett német és francia

hitzónokok nyomán" (3 kötet, Pesten). Ranolder János püspök megbízásából Gruber, a híres érsek halhatatlan catechetikai munkáját is sajtó alá készíti, melyből az 1-ső kötet már meg is jelent (Pesten). Költeményei, melyek eddig elszórva láttak napvilágot, részint a Hondertüben, részint az Órangyal-, Kath. Néplap- és Családi Lapokban jelentek meg. Azokat a még ki nem adottakkal együtt önálló kötetben készül szerzőjük kiadni. Költeményei között különös említést érdemelnek: „Karácsonj” az 1852-iki Órangyalban, és „Tavaszkor”, az 1852-iki Családi lapokban; mint melyek az időszaki sajtó bírálataiban is érdemlett méltánylásra és dicsőretre találtak. Szándéka van egyszersmind egy, három osztályra számított s három kötetből álló catechetikai gyakorlati munkát közrebocsátani, melynek terve s anyaga már megvan, csupán az alakba öntés van hátra. Birtokában van továbbá a vas szorgalmu, nagy tudományu, közelebb elhunyt Spreitzenbart János veszprémi czimz. kanonok több rendbeli kézíratainak; birja nevezetesen annak honi nyelvűnkön irt Cateheticáját, Methodicáját és Didacticáját, melyek czélszerű átalakítás után mind kiadhatók lesznek. Van még nála ugyanettől magyar fordításban Schmid Kristóftól is egy 3 kötetnyi terjedelmes bibliai történet, és egy eredeti bibliai történelem magyar nyelven szinte Spreitzenbarttól. —k.

Tanárky Sándor, született 1784. Bián, hol atyja ref. predikátor volt, kitől vette első nevelését is. 1806-ban mint hadfi gr. Sztáray gyalog ezredébe lépett, és Bécsben a szolgálati ismeretek megszerzése után két évet a genietudományok alapos megtanulására szentelt; 1809-ben zászlótartó, majd a magyar főlkelt nemes seregben főhadnagy. A békekötés után 1810. ismét a rendes katonasághoz tétetett, és hivatalos megbízásból Erdély nagy részének hadi helyirati leírását készítette el. 1812-ben ezredének gránatosaihoz Gácsországba rendeltetvén, részt vett az 1813-ki táborozásban. Krainburg erősített városnak visszafoglalását nagy részben ő eszközölte, miért századossá nevezteték. Erre a bécsujhelyi hadi akademiában helyettes-professorrá lett; de ismét kitör-

vén a háború, Ferdinand főherceg hadához kéredzett, s Auxonne erősség kivizsgálásával annak bevételére jeles szolgálatot tett. A beállott fegyverszünet alatt Franciaország elfoglalt részének helyírásával bízott meg. 1831-ben Olaszországba tétetett át; hol 1834-ben mint első őrnagy, ezredének tábori zászlóalját Romagnába vezette. Nyugalomra 1838. lépett. A magyar t. társaság 1837. sept. 7-én levelező, 1838. sept. 8-án pedig a gr. Festetics által alapított hadtudományi helyre rendes tagjává választotta. Meghalt ugyanezen év dec. 29-én. Tanárky főhg. József nádor megbízására a felkelt magyar nemesség gyalogsága hadi regulamentumát készítette; tőle van „Ferdinand főhg. huszárezredének története a francia háború kezdetétől a lunevilli békeig“ (Tud. Gyűjt. 1822—1823); és „Károly főhg. stratégiai elvei“ (l. k.) az akadémia által nyomtatás végett elfogadva. Számos német munkája kéziratban maradt. —y.

Tarczy Lajos, szül. Hetényen Komárommegyében, 1807. dec. 6-kán. Tanult Komáromban és Pápán. Ez utóbbi helyen 1829-ben logica, 1830-ban pedig mathesis tanítója lett. Bécsben egy évig a physikai és matematikai tudományokat hallgatta, s hazatérve, 1832-ben a pápai főtanodánál philosophiai rendes tanárul neveztetett. Tanszékének elfoglalása előtt utazást tett Németországban. Műveinek sorozata : „Természettan az alkalmazott mathesissel egyesülve.“ (Pápa és Veszprém, 1838. 2 kötet. Második kiadás Pápa, 1843.) „Népszerű égrajz“. (Pápa, 1838.). „A német nyelvtan paradigmái.“ (Pápa, 1838.). „Gyöngyök a német költészetből.“ Olvasókönyv az ifjuság számára. (Pápa, 1839.). „Elemi ismeretek a természettudományból“. Az alsóbb iskolák számára. (Pápa, 1839.). „Elemi számtudomány.“ (Pápa, 1839.). „A tiszta mértan elemei.“ (Pápa, 1841.). „Népszerű természettan.“ (Pápa, 1841. 5 füzet.). „Kis természettan.“ (Harmadik folyamat, Pápa, 1844.). Ezenfelül közlött számos értekezéseket a folyóiratokban. Illyenek : A természettan története hajdankorban; Elmélkedés a polgári büntetésekről, a Tudománytárban. Philosophiai vázlatok; Honi utazás levéltöre-

dékekben, a Figyelmezőben. „A dráma hatása és literaturánk drámaszegénysége“ című értekezése pályadíj nyert a Kisfaludy-Társaságtól. (Megjelent e társaság Évtapjai 1-ső kötetében.) 1838-ban a m. akademia levelező, 1840-ben a természettudományi osztályhoz vidéki rendes tagjává választott. —k.

Tárkányi Béla, született 1821. jan. 2-án Miskolczon, polgári szülöktől; ugyanott végzé elemi s közép tanodai pályáját, a szónoklati osztály kivételével, melyet Löcsén futott meg. 1836-ban az egri papnövendékek koszorujába fűzetvén, az ottani érseki lyceumban két évig a bölcsészeti, négyig pedig a hittudományi leczkéket hallgatta kitünő előmenetellel. Rendszeres tanulmányai által el nem foglalt idejét az emelkedő magyar irodalom termékeinek olvasására szentelé, s másokkal is igyekvék azt megkedveltetni. Nagyobb gondal 1840. kezdé lantja hurjait pengetni; s ugyanazon évi nov. havában adá ki pályázásra „Honáldozat“ című balladáját a Kisfaludy-Társasághoz Tárkányi Béla név alatt. Műve dicséretet nyert; mi felbátorítá, hogy költeményei zsengéit a szépirodalmi lapok- és zsebkönyvekben közölje. 1841-ben „Az indítványok“ című satyrája ismét megdicsértetett. A dicséret ösztönül szolgált neki további munkásságra. Ugyanez évben fordított két töredéket Klopstock Messiásából pusztá gyakorlatképen, a nélkül, hogy az egésznek lefordítására csak gondolni is mert volna. E töredék 1842-ben megjelent a „Religio és Nevelés“ hasábjain (9. sz.). A lapnak e számával ugyanazon postán érkezett hozzá Schedel-Toldy Ferencznek mart. 26-án kelt levele, mellyben őt felszólítá az egész Messiás lefordítására. Mit magától tenni nem mert, Schedel buzdítására megkísérte, s a bekövetkezett szünnapokban bemutatta Schedelnek az első éneket, ki által fordítása helyeselték. Bevégezve tanulmányait, 1843. az érseki cancellariában nyert alkalmazást. 1844. jul. 15-én pappá szenteltetett, és ekkor lön legfelsőbb engedelem után a Tárkányi név törvényes tulajdona, melyet eddig csak álnévül használt irományainál magyartalan hangzásu családi neve helyett. A Kisfaludy-Tár-

saság „Az életből“ című pályakölteményét Kisfaludy Károly munkáinak egy diszpéldányával jutalmazá meg. Ugyanazon év dec. havában a palócok közé, Sz.-Erzsébetre segédlelkészé neveztetett; hol hivataloskodásától felmaradt igen kevés idejét a Messiás fordításának folytatására, egyházi énekek javítására, s néhány ballada készítésére áldozta. 1846. júl. 22-én a nagynevű Pyrker udvarához szertartóvá, s az egyházmegyei hivatalnál igatatóva nevezé; s azonnal utra is vette magával Bécsen és Prágán keresztül Karlsbadba, onnan Salzburgon át a hofgasteini fürdőkhöz. Közkezdességű költeményeit a „Religio és Nevelés“, a szépirodalmi lapok és zsebkönyvek közlék. Jelenleg érseki titkár. Utóbbi időkben számos ima- és énekes könyveket bocsátott közre. A derék költőnek neve jól hangzik irodalmunkban. —y.

Tarnóczy István, született 1626. aug. 10-én Nyitrán. A szelidebb tudományoknak Nagyszombatban történt bevégezése után 1647. nov. 18-án Bécsben jezsuitává lön, s mint ilyen a kiállott próbaév után Gratzba küldetett a bölcsészeti tanfolyam hallgatására. Ezután Győrött az elemi, majd Ungvárt a szónoklati osztályban szép sikerrel tanított. A hittudomány tanulását Nagyszombatban végzé, s ugyanazon tant hallgatói nagy előmenetelével 15 évig alaposan magyarázta. Ritka ildomossága a kassai, soproni, nagyszombati növendék-papság és nemes ifjak, majd a lőcsei és győri collegium igazgatására emelé; melly hivatalban 1689. sept. 30-án élte 64-ik évében halt el. Magyar munkái közt ezek említetnek: „Menybe vezető kalauz“. (Bécs, 1675. Ajánlva Szegedi Ferencz egri püspöknek.) „Titkos értelmű rózsa“. (Nagyszombat, 1676.) „Nagy mesterség a jó élet“. (U. o. 1679. és 1680.) „Holtig való barátság“. (Bécs, 1681. Bercsényi Miklósnak ajánlva.) „Jóakarát, melly által az ember Istennel egy értelművé válik“. (U. o. 1685.) „Vigyázó szem“ (U. o. 1685.); és „Választott nyíl“. (U. o. 1685.). —y.

Tasner Antal, szül. 1808. maj. 5-én Óskün Veszprémmegyében. Iskoláit Veszprémben, Pápán és Pesten végezte. A törvénytudományokat Posonyban hallgatta. Az ügyvédi

vizsgálatot 1831-ben tette le. Egy ideig főuri házaknál mint nevelő tartózkodott; később gr. Andráshy Györgynél, azután gr. Széchényi Istvánnál volt titoknok. 1840 óta a budapesti lánczhíd titkára. Mint gr. Széchényi István titkára ennek egyik segédkeze volt főnöke által tervbe s munkába vett nagyszertű vállalatok létesítésében; vele utazott Angol-, Franciaországban, jelenvolt az országgyűléseken, s az ekkép szerzett realismeretek, tapasztalatok eszközülék, hogy a m. akadémia már 1833-ban választotta lev. tagjaul. Beszél majdnem minden európai nyelveken. Sajnos hogy bő tudományát önálló munkákban nem hagyományozta az utókornak. Mint író csak a múlt évtizedben többnyire általa szerkesztett egyleti jegyzőkönyvek, tervek, jelentések után ismeretes. Azonfelül ő szerkesztette a pesti „Casino-könyvet“ (1834—1841-ig); „Gyepkönyvet“ (1832—1841-ig); ő magyaritá az „Angol szabályokat“ 1836-ban. Hírlapokban több cikkei jelentek meg. Dolgozott a m. akadémiai zsebszótárba is. — k.

Tatai Ferencz, szül. 1698. Föltűnt mint szoboszlói és debreczeni predikátor. 1753 óta tiszamelléki superintendens. Meghalt 1767. Francia és német nyelvből fordított néhány munkát; ilyen: „A sz. írás épülete, és idvességes olvasására tanácsadás“. (Debreczen, 1751.). „Stehelin Kristóf katekismusi házi kincse“. (Kolosvár, 1752.). „Kegyelem szövetségének titkába való bevezetés“. (Debreczen, 1754.). „Moulin Péter egy hétre való elmélkedések és könyörgések az Ur vacsorájához való készülettel egybe“. (U. o. 1758.). „Az igaz kegyességnek kezdete és előmenetele“. Dodridge Fülöp után. (U. o. 1761.). — y.

Taubner Károly, szül. 1809. oct. 15-én Veleghen, Fehérmegyében, hol atyja ag. v. lelkész volt. Iskoláit Sopronban végezte 1821—1831-ig, hol egyszersmind a m. társaságnak titoknoka és Vécsey és Zsolnay házaknál nevelő volt. A papi vizsgálat letétele után, 1834-ig Temesvárott viselt nevelei hivatal. 1837-ig Berlinben a nyelvészeti, bölcsészeti, természettani, felsőbb mértani s csillagászati tudományokat hallgatta; s ugyanott nyerte el a bölcsészettudori koszorút. Rad-

zinsky gróffal beutazta Lengyel-, Orosz-, Svéd-, Dan-, Poroszországokat, Némethon több részeit. 1837-től Pesten az ag. v. gymnasiumban igazgató tanár, s e minőségében bold. Maria Dorottya nádornő udvari papja volt. 1840-ben Franciaországot és Némethon déli részeit utazta be. 1844 óta tábori pap lett Milanóban. A m. akademia 1840-ben választotta lev. tagjaul. Írói munkálatai több egyházi beszédeken s a tudományos lapokban közlött cikkeken kívül: „Bírálati vizsgálat Hegel bölcselkedése felett“ Pest, 1838.; „A lélekesszeme, bölcsészeti, történet-bírálati szempontból, különös tekintettel Hegelre“ Pest, 1839.; „Anacreon dalai“ Pest, 1839.; „Archimedes körmérése Eutweins magyarázataival a görög eredeti szerint egészítve és alkalmazva“ Pest, 1840.; „Plutarch parallelái“ dr. Székácsossal, elfogadva a m. t. társaság által; „Tiszta mennyiségtan“ Pest, 1841. — A m. t. társaság 1840-re kitűzött következő mathematikai kérdést: „melyek az első és Másodrendű görbék? vitessenek ezek által öszrendesekre, s adassanak elő főbb tulajdonságaik“ ő fejtette meg, miért 100 arannyal jutalmaztatott. Nevezetes értekezései: „Párhuzam Aristoteles és Hegel közt“. (Ath. 1839.) „Fourieri módszer a fensőbb fokú számegyenletek feloldásáról“. (Tudománytár). „A kupmetszetekről“; „Miként találták ki földünk nagyságát?“ (u. o.). Egyideig a Prot. Egyházi és Isk. Lapnak segédszerkesztője volt. Jeles egyházi szónok. - k.

Taxonyi János, szül. 1677. sept. 17-én Hanusfalván Sárosmegyében. Jezuitává 1697. lett. Tanított Gyöngyösön, Egerben a humaniorákat, Kassán és Kolosvárt pedig a hittudományt. Különféle helyeken 12 évig viselt hitszónoki hivatalt. Kortársai által szónokok fejedelmének neveztetik. Győri rendtársait 13 évig kormányozta. Munkás életét 1746. jan. 4-kén zárta be. Magyar művei ezek: „A negyven napi böjtnek szentsége“. (Nagyszombat, 1739.). „Az emberek erkölcsi-nek és az Isten igazságának tükörei“. (Győr, 1740.). — y.

Telegdi Miklós, szül. 1535. Telegden Biharmegyében, melly régi nemes eleinek ősi jószága volt. Növendékkorában a krakói iskolákban járt, és tanulását is ott végezte. Hazá-

jába visszaérkezvén, 1558. Oláh Miklós esztergomi érsek által pappá szenteltetett; s úgy látszik igen korán jutott az esztergomi kanonokok koszorujába: mert már Veráncz Antal primás mint nagyprépostot 1573. végrendeletének végrehajtójává tette. Rudolf király, tekintvén érdemeit, 1579. pécsi püspökké nevezte. Miután ugyanazon évi maj. 15-én az apostoli sz.-széktől is megerősített, első gondja volt, hogy a pécsi székesegyház kincseit, mellyeket Draskovich Posonyba letéven, Dudics Endre eltulajdonított, fölkeresvén, visszaszerezze. Rudolf 1573 óta az esztergomi érsekséget üresen hagyván, 1582-ben, minthogy székhelye ugyanis ozman járomban nyüögött, az apostoli szék követe, Bonomus Ferencz Telegdi nevezte a lelkiekben helyettesül. A kath. hitnek élte fogytaig fáradhatlan és buzgó hirdetője volt; mellyel beteges állapotjában sem hagyott föl: mint ezt Káldi György vasárnapi predikátióiban följegyzé: „Boldog emlékezetű Telegdi Miklós pécsi püspök, ugymond, kit noha fölötte igen meggyötört volt a köszvény.. mindazáltal a predikálást el nem hagyta“. Munkái közt magyar e kettő találtatik: „Az Evangeliomnac, mellyeket Vasárnapokon és egyéb Innepeken esztendő által az Anyaszentegyházban olvasni és Predikállani szoktának magyarázattya“. (3. köt. mellyek elsejét 1577. Bécsben, a két utolsót pedig 1578. és 1580. Nagyszombatban saját nyomdájában bocsátotta napfényre). A példányok rövid idő alatt annyira elkapattak, hogy már Káldi idejében nagy pénzen sem lehetett azokra szert tenni; miért jónak látta Telegdi János kalocsai érsek 1635. Bécsben ismét újra kinyomatni. Második harczoló munkáját Bornemisza Péter semptei predikátor ellen intézte, illy czim alatt: „Telegdi Miklósnak pécsi püspöknek felelete Bornemisza Péternek fejtegetés nevű könyvére, mellybe főképen az jó cselekedeteknek jutalmáról való igaz keresztényi tudományt oltalmazza. Jóllehet egyébire is mindenre választ teszen, valamiben Péter az ü vallását ellenzi. Nyomattatott Nagyszombatba 1580. esztendőben“. E könyvének 170-ik lapján még más kiadott munkájáról is emlékezik: „Canisius Péter kathekismusát még ifju koromban én

fordítottam magyarra“; s a 182. lapon Bornemisza Péter azon ellenvetésére, hogy a katolikusok az antichristus tagjai, imígyen ír: „Daniel antichristusról szól, kinek tük vagytok tagjai nem mi. Megbizonyítottam azt én kis rövid írásomba, melyet szintén most nyomtatnak, mikoron ezt írom“. 1583-ban Nagyszombatban az esztergomi megye használatára adta ki az „Agendarius“ nevű derék latin munkáját, melyhez vannak mellékelve néhány ajtatos imádságok és intések azok számára, kik a szentségekben részesülnek, vagy azok kiszolgáltatásánál jelenvannak. Nagyszombati nyomdáját, melyet 1577. a bécsi jezsuitáktól ezer forinton vett meg, Rudolf 1584. azon kiváltsággal ruházta fel, hogy a benne fényrejött könyveket, Telegdi beleegyezése nélkül, senkinek sem volt szabad után nyomatni. Sokat fáradozott Mossóczi Zachariás nyitrai püspökkel az országgyűlési végzetek összeszedésében is. A magyar irodalom egén ő mindig tündöklenni fog. Meghalt 1586. apr. 22-én, munkás életének 51-ik évében. Hamvai Nagyszombatban nyugsznak. — y.

Telek József, szül. 1716. Tarnóczon, Nógrádmegyében. Sz. Ferencz szerzetébe lépven, az ujoncz-évet 1736. Szécsényben állotta ki. Végezve rendes tanulmányait, először a bölcsészetet, majd utóbb a hittudományt is szép sikerrel tanította. Elemében azonban a szószéken volt, honnan ékes nyelven hirdeté több évig az evangéliomi sz. igazságokat. Sz. Rozalia életén kívül, tőle nyomtatásban ezeket bírjuk: „Négy világító urnapi lámpások“. (Kalocsa, 1768. ajánlva gr. Batthyányi József kalocsai érseknek). „Egyházi beszédek a boldogságos szűz Máriáról“. (Buda, 1772.). Magyarsága velős és virágzó. — y.

Gr. Teleki Domokos, szül. 1773. Már ifju korában szép ismereteket fejte ki; meghalt 25 éves korában közönséges szánattól kísérve, 1798. sept. 16-án. Lipcsében a gazdasági, Jenában a természetvizsgáló társulat tagjai sorába vette fel; a jeni mineralogiai társulat pedig elnökévé választá. Az erdélyi nyelvmívelő társaságnak is buzgó és munkás dolgozó társa volt, s iránta sok vagyonos és tanult férfiakban

gerjeszte részvétet. Több munkát szerzett, melyek részint kéziratban maradtak a maros-vásárhelyi könyvtárban letéve; köztük legnevezetesebb utjának, melyet Magyar- és Erdélyországban, a kapcsolt részekben és a tengerparti vidéken tett, leírása. Czime ez: „Egynehány hazai utazások leírása Tót- és Horvátországoknak rövid ismertetésével“. (Bécs, 1796.). y.

Gr. (széki) **Teleki Ferencz** (idősb), szül. 1785-ben Erdélyben. Tanult 1799—1804. a bécsi Theresianumban. 1810-ben cs. kir. kamarássá, 1831-ben a m. akadémia tagjává nevezetett. Meghalt 1831-ben. „Verseit s néhány leveléből töredékeket“ Döbrentei adta ki (Buda, 1834.). — k.

Gr. **Teleki József**, Lászlónak fia, szül. Huszton 1738. dec. 21-én. Tanulmányait Losonczon kezdte; azután szülői házánál képeztetett. 1759-ben utazásokat tett: bejárta Helvetiát, Rajna vidékét, Hollandot; meglátogatta Parist. 1761-ben hazatérvén, házasságra lépett a dúsgazdag Sziráki Roth Johannával: mi által a leggazdagabb birtokosok egyike lett Magyarországon. 1767-ben Erdélyben kir. táblai bírónak nevezetett. II. József uralkodása kezdetén (1781.) Békésmegye főispáni helyettesévé, 1782-ben Ugocsa főispánjává nevezetett. Ő volt első, ki protestáns létére illy hivatalt viselt Magyarországon. Az országgyűléseken heves bajnoka volt a protestantizmusnak. 1795-ben koronaőr lett, s mint ilyen halt meg Pesten, 1796-ban. Néhány latin és magyar beszédek kivül, melyek nyomtatásban is megjelentek, birunk töle költeményeket is; melyek közül említésre méltók: „Atyafiai barátság oszlopa“ egyik nővére halálakor kiadott emlékkersek. (Kolosvár, 1779.) „Gr. Teleki József ugocsai főispán s koronaőr versei“ (Minerva, 1829.). „Az emberi életéről“. (Magyar Múzeum. II. 145. 271. 392. l. — k.

Gr. **Teleki József**, szül. 1790-ben Pesten. Első tanulását Kolosvárt végezte, s utóbb a pesti egyetemhez ment át. Iskoláiból kikerülvén, Pestmegye aljegyzője lön; 1810-ben tiszteleti fogalmazó a helytartótanácsnál. 1812-ben külföldre utazott; bejárta Német-, Angol-, Franciaországot, Hollandiát, Schweizot, éjszaki Olaszországot, s visszatért 1815-ben hivata-

la folytatására. 1818-ban tiszteleti titoknok ugyanazon kormánysszéknél; 1824-ben kir. tábla bírása, 1827. csanádi, 1830. szabolcsi főispán, 1832. a m. cancellariánál előadó, végre koronaőr, majd Erdély kormányzója lett. A m. akademiának keletkezte óta először az igazgató tanács tagja, később elnöke volt halálaig. Számos értekezése és birálata van a „Tudományos Gyűjtemény“-ben, melynek, Fejér György lelépése óta, szerkesztésében is tetteleges részt vön. 1816- és 1817-ben a Marczibányi jutalmat illető birák két pályairatát koszoruzák meg; egyiknek czime: „A magyar nyelvnek tökéletesítése új szavak és módok által“. E munka egyik része nyelvünk történetének vázlatát foglalja, s eldöntő szöveg a nyelvújítási kérdésekben. Másiknak czime: „Egy tökéletes magyar szótár elrendeltetése, készítése módja“. Ezen nyelvészeti, részint széptani munkálatok után történeti tárgyú cikkeket közölt Kisfaludy Károly „Aurora“-jában; melyek átmeneti pontot képeznek történet-tudományi pályájára: mire 1825 óta szentel é hivatalától meggazdálkodott minden perczeit. Ugy látszik, hogy történeti buvárkodásában a Hunyadiak korabeli magyar állam- és népelet az, melyre kizárólag figyelmét fordította; különben azon roppant eredményt, melyet „A Hunyadiak kora Magyarországon“ című nagy munkájában kifejtett, elképzelni nem lehet. Nagybecsű mű, s méltó egy akadémiai elnökhöz. A mű 12 kötetre menend. Eddigél a 4 első kötet, és a 10-ik, mely az okleveles gyűjteményt foglalja magában, jelent meg. A következő négy kötet kéziratban készen van. Remélhetőleg az utolsó, vagyis a 9-ik kötetre sem hianyzik a kész anyag: és így a nagy mű befejezve leend. A szerző a munka egész jóvedelmét, mely, ha a példányok elkelnek, 25,000 pftra menend, a m. akademiának ajándékozta: úgy, hogy az összeg tökesítettvén, egy hatoda az akadémia alap-tőkéjéhez csatoltassék, a többi pedig részint a könyvtár gyarapítására fordittassék, részint a természettudományi osztály rendelkezése alá bocsáttassék. — Megjegyzendő, hogy Teleki József már azelőtt 5000 pfittal gyarapította a m. akadémia alap-tőkéjét. Meghalt az 1855-ik év elején. Tiszteletére a

pesti mindkét prot. egyházakban nagy gyászünnepély rendeztetett. Az ez alkalommal mondott halotti beszédek, Tompa- és Székácutól külön füzetekben nyomtatásban is megjelentek. 1834-ben megvásárolván Kresznerics könyveit, kézirateit, régi pénzeit, azokat a 30,000 kötetre menő családi könyvtárral együtt a magyar t. társaságnak ajándékozta; alapítványt tévén annak gyarapítására.

Gr. Teleki László, szül. 1764. Szirákon. Tizenhárom éves korában a marosvásárhelyi collegiumban tanult Fogarasi Pap József vezérlete alatt. A jogtudományokra maga édes apja, ellen nem állván sulyos, hivatalos és családi gondjai, tanította. Ez ösztönzé olvasásra is, és tudományos tárgyak dolgozására szorítván őt, iratait kérlelhetlenül bírálta. Magyarhonba költözvén atyja, a felseződült ifju Cornides ügyelése alá bízott. Az ügyvédi vizsgálatot mindenek megelégedésére, s még szigorú követelésü apjának is öröme tette le. 1785-ben István nevü ifjabb testvérének és Cornidesnek társaságában külföldre utazott. Göttingában másfél évet tölte, s hallgatta hőseit a német tudományos irodalomnak. 1787-ik év végén, megjárva Német-, Angol-, Franciaországot, Hollandiát és Schweizot, visszatért. 1789-ben az erdélyi kormányseknél tiszteleti titoknok, 1791. kamarás, 1792. erdélyi k. táblai bíró, időközben Mármaros követe az 1790-ki országgyűlésen. 1799. Magyarországra tévén át lakását, nem-sokára (1803.) a k. tábla bárójává, 1811. Somogy megye administratorává, 1819. hétszemélynökké neveztetett. József nádor a Marczibányi-féle jutalmazó bizottság elnökségével őt tisztelte meg. Elhalt 1821-ben, mart. 24-én. Sok iratai maradtak nyomtatva és kéziratban, prosában, és versben, melyek mind megannyi bizonyítványai tudományos készségének, munkásságának, és minden szépért, nagyért hevülő tiszta hazafiságának. Versein és egyéb apró értekezésein kívül, minő a magyar t. társaság felállítása iránti véleménye, nevezetes: „A magyar nyelv előmozdításáról buzgó esdeklései gr. Teleki Lászlónak“ (Pest, 1806.) című; mellyben a magyar nyelv eredetét, történetét, természetét, nyelvtani és

szókötési alkatát, műveltsége fokát, a magyar irodalom akadályait, előmozdítása eszközeit tárgyalja, s itt is egy t. társaságot vázol. Kellemes olvasmány. — y.

Télffy János, szül. 1816. jun. 18-án Nagyszombatban, r. kath. szülőktől. A gymnasiumi tanulmányokat szülőhelyén, a bölcsészetet ugyanott mint papnövendék, a hittant három évig a bécsi Pazmaneumban, a jogtudományt Pesten végezte. 1834-diki aug. 29-én bölcsész tudori oklevelet nyert; 1836. dec. 9-én a hittanból tette le az első szigorlatot; 1841-ben köz- és váltó-ügyvéd; 1844-ben a paduai tud. akademiának levelező tagja; 1845-ben a magyar természettársulat rendes, 1847-ben a pesti egyetemi bölcsészeti kar kebelezett, és ugyanazon évben a magyar gazdasági egyletnek rendes tagja lett. — 1838-ban díjnok a triesti posta-igazgatóságnál, később gyakornok az állami számvevőségénél ugyanott; 1843—1844-ben a jelen nem lévők követe a posonyi országgyűlésen, 1845-ben gyakorló ügyvéd Nagyszombatban; 1846-ban a pesti egyetemhez hivatott meg a görög nyelv és irodalom tanszékére helyettes tanárrul; 1848-ban pedig az olasz nyelv helyettes tanárára; s 1852-ben a classica philologia s irodalom rendkívüli tanárrul neveztetett. — A különféle lapokban, u. m. „Regélő-, Csarnok-, Társalkodó-, Világ-, Gazdasági lapok-, Divatcsarnok-, Pesti Napló- s Religio“-ban közlött értekezéseinek, alkalmi verseinek, bírálatainak stb. száma 60-ra megy. — Ezek közt említést érdemelnek: „Jézus Krisztusnak Nápolyban feltalált halál-ítélete“. (Csarnok, 1840.) „Aucillon nézetei a társadalomról“ (u. o. 1840.). „A katholicismus bukása Grönlandban“ (Religio, 1849. Angolból.). „Az egyetemi tanulmányok szervezete Austriában“. (Kivonat a német eredetiből. Religio, 1849.) Önálló munkái: „Sz. kir. városi melódiák“ (Posony, 1843.). „A statistika elmélete“ (u. o. 1843.). „A mező-gazdaság elvont statistikája“ (Posony, 1845.). „Gyakorlati ó- és új Görög Nyelvtan“ (Buda, 1848.) stb. — k.

Tessedik Ferencz, született 1800. febr. 22-én Szarvason, Békésmegyében, hol atyja Samuel, evang. predikátor,

az általa állított földmivelő intézet igazgatója volt. Tanulmányait Mezőberényben, Selmeczen, Posonyban és S.-Patakon végezván, 1822. Pesten ügyvéddé esküdött, majd gr. Apponyi Antal uradalmi igazgatóságánál, és utóbb a gróf mellett Parisban magán titoknok lett. Miután 1827. Franciaország déli részét és Spanyolországot, 1828. Angliát, Németalföldet és Németországot bejárta, hazajött, s a magyar kamaránál nyert alkalmazást; honnan 1835. a cs. közönséges kamarához tiszteleti titoknokságra léptetett elő. A magyar t. társaság 1832. január 18-án választá el levelező tagjaul; s mint ilyen halt meg Bécsben, 1844. Erejét a szépliteratúrában már 1818 és 1819-ben, mint a posonyi evang. magyar egyesület tagja kísértette meg. Önálló munkája: „Tessedik Ferencz utazása Franciaország déli részében“, Pesten, 1831-ben jelent meg. Irt a Tudományos Gyűjteménybe több értekezést; vannak tőle versek az Aurorában (1827. és 1830.). Az „Az ócsai és demsusi régi egyházakról“ a magyar t. társaság Évkönyveinek II. kötetében értekezett. Maradtak fen német és francia nyelven írt cikkei is. — y.

Thaisz Endre, született 1789. nov. 15-én Jolsván, Gömörmegyében. Iskolai oktatásban Szepes-Szombathelyt, Lőcsén, Rosnyón és Késmárkon részesült. A hittudomány iránt nagy vonzódást érezvén keblében, annak tanulásához fogott; de minthogy a háborus idők bekövetkeztével külföldi egyetemekre nem mehetett, szándokát változtatván, a törvényt hallgatta. 1811. mart. 16-án ügyvédi oklevelet nyervén, Pesten letelepedett. Gyermeksége óta dolgoztatott ő deákul, németül és magyarul; különösen örvendette a hexametereket: azonban az irodalmi pályán, mint a Tud. Gyűjt. szerkesztője lőn ismeretessé, melyet 1817. a IX. kötetel vett át és folytatott 1828. évi februarig. Saját dolgozata benne kevés volt; de annál munkásabb volt mások buzdításában, s az intézet és irodalom részére megnyerésében. Wigand Ottot, akkoriban pesti könyvárust, egy uj folyóirat kiadására birta, mely „Sas“ czim alatt meg is indult 1831-ben; ennek szerkesztését Thaisz a 3-ik kötetig Cserneczkyvel, a 12-kig maga, a 15-kig Molnár

Sándorral vitte, s azt koronkint saját czikkeivel is gazdagította; melyek közt „A magyar törvény elsőbbségének némelly vonásai” című említendő. Időközben dolgozott a Közhasznú ismeretek tárába is. Scott Walter „Ivanhoe” regényét (Pest, 1831. 5. k.) fordította. Wachtler Bernátnak „Nyílt szívé észrevételek a Magyarország számára javasolt váltó s törvénykezési rendszerre” című munkáját pedig magyarítva, 1832-ben nyomatá ki. Irodalmi fáradozásai tekintetéből a magyar t. társaság által mindjárt első nagygyűlésében 1831. febr. 17-én levelező tagjává választatott. Éltét 1840. július 9-én végzé be. — y.

Timon Samuel, született 1675. Trencsinben. Alsóbb iskoláit Posonyban 1693. elvégezvén, a jezsuiták közé állott. Mint tanító Nagyszombatban 18, Kassán 14 évet töltött, hol 1736. apr. 7-én élte 61. évében meg is halt. A magyar dolgok körül igen sokat fáradozott. Munkáit utolsó beteges éveiben rendezé sajtó alá. Nevezetesek ezek: „Purpura Pannonica”. Nagyszombat, 1715. bővítve ismét kiadatott; a magyar sz. korona alatti tartományokban élt bibornokok életét és tetteit foglalja magában. „Imago antiquae et novae Hungariae”. Kassa, 1733. és 1734. „Epitome chronologica Rerum Hungaricarum”. Sz. Istvántól fogva 1735-ig stb. — y.

Tinódy, költői néven **Lantos** Sebestyén, szül. Tinódon Fejérmegyében, a tizenhatodik század elején, szegény, de nemes szüléktől. Igen termékeny, sőt ugyyszólván legjelesb költő volt kortársai közt. Ifju koráról csak annyit tudunk, hogy főrangú urak kegyességéből neveltetett, és mint iratai mutatják, Török Bálint mellett viselt udvari hivatalt; később 1543-ban Daruvárt Verböczi Imre tolnai főispánnál tartózkodott; végre hosszabb ideig Kassán lakott, hol sok viszontagságok közt készítette költői munkáit. Innen Kolosvárra költözött, munkáinak kiadhatása végett (1553-ban). Mutatja ezt a következő, 1554-ik évben ugyanitt megjelent „Cronica” című munkája, mely kisebb dolgozatain kívül, „Erdély históriáját” tartalmazza. Erdélyt elhagyván, Nádasdi Tamás nádornál talált menedéket, s itt fejezte be munkás életét 1558-

ban. Munkáit a „Nagy krónika“ nevezet alatt ismeretes saját gyűjteményében adta ki, következő elnevezéssel: „Judit asszony historiája“. 1539. „Buda veszéséről és Terek Bálint fogságáról“. 1541. „Prini Péternek, Majláth Istvánnak és Terek Bálintnak fogságokról“. 1541. Verbőczy Imrének Kaszon hadával kőszári mezőn viadalja“. 1543. „Az szalkai mezőn való viadalról“. 1544. „Szuliman császár Kazul basával viadaljáról“. 1546. „Vurkucs Tamás idejébe lőtt csaták Egörből“. 1548. „Sokféle részegösről“. 1548. „Dávid király, mint az nagy Goliattal megvív“. 1549. „Szitnya, Leva, Csábrág és Murány váraknak megvevése, hét részben“. 1549. „Kapitány György bajviadalja“. 1550. „Károly császár hada Saxoniába“. 1550. „Zsigmond király és császárnak krónikája“. 1552. „Szegeledi veszödelem“. 1552. „Az vég Temesvárbán Losonczi haláláról“. 1552. „Egervár viadaljáról való ének“. 1553. „Egri historiának summája“. 1553. „Enyingi Terek János vitézsége“. 1553. „Budai Ali basa historiája“. 1553. „Ördög Mátyás veszödelse“. 1553. „Az udvarbírákról és kulcsárokról“. „Hadenagyoknak tanúság mikor terekkel szömbe akarnak öklelni“. — k.

Tittel Pál, született 1784. jan. 5-én Pásztón, Heves-megyében, polgári szülőktől. Gyöngyösön és Kecskeméten kitűnőleg végezvén tanulását, egyházi köntöst öltött, és mint egri növendékpap ugyancsak Egerben hallgatá a bölcsészettet és hittudományt. Az iskolából kikelt növendéket érseke, b. Fischer István udvarába hívá, s levéltárnokká, majd közelebbről tapasztalván tehetségeit, 1806-ban az ottani lyceumban mathesis tanárává nevezé. E tanszéket négy évig tartotta, s midőn hajlandóságát követheté, a csillagászzattal, mint kedvencz tárgyával foglalkozék; mellyben hogy magát tökélyesítse, Bécsbe utazott, alapos utmutatást magának ott szerzendő. Év multával hazatért, és olly tüzzel adta magát kedves tanulmányára, hogy egészsége fenékből megbontakozék; mellynek helyreálltával ismeretei bővítése végett külföldre vágyott. Szándoka nagylelkű érseke által helyeseltetett. Meglátogatá Göttingát, hol a tudós Gauszszal és más nagyhirű csillagá-

szokkal ismeretséget kötött. Másfél év után Parist, majd a világ városát Londont is megjárá; s miután Europa leghíresebb csillagászai körül végezte tanulását, édes övéi közé visszatért: nagy fáradsággal gyűjtött ismereteit hona hasznára s dicsőségére fordítandó. A tudós püspök gr. Eszterházy Károly alkotta csillagásztorony igazgatását átvéve, 1824-ben udvari ki-nevezés által a budai csillagász-torony igazgatására, a magyar egyetemhez csillagásztudomány tanítására emeltetett. Hét évet töltött itt nem annyira földnek, mint égnek élve. Egyéb külföldi folyóiratokban megjelent értekezésein kívül, említésre méltó a Tud. Gyűjt. 1826. 9. k. kiadott „Astronomiai értekezés, az 1820. esztendei nevezetes napfogyatkozás alkalmatosságával“; meg Budán, 1830. kijött „Rövid tudósítás a budapesti toronyórák regulázása végett adandó jelek idejéről“ stb. A magyar t. társaság felálltával, annak igazgatósága Titelt a mathematicai osztályban rendes taggá nevezé. Elhalt 1831. aug. 26-án legnagyobb szegénységben. Benne szaktudománya nagyon sokat vesztett. — y.

Toldy előbb **Schedel** Ferencz, született 1805. aug. 10-én Budán, hol atyja k. tisztviselő volt; ki saját vezetése alatt jövődjének határozottan irányt is adott. 1813-ban a magyar nyelv tanulása végett Czeplédre küldetett, honnan egy év múlva visszajöven, Pesten kezdé meg iskoláit, és azokat, a költészeti osztályt kivéve, melyet 1813³/₄ Kassán, a tót nyelv miatt töltött, ugyanott be is végezte. Az egyetembe 1819—1823. járt, és 1828-ban szemézmester, majd tudor lett. Magyar verset 1818-ban irt először, midőn baróti Szabó Dávidon kívül más magyar költőt még nem ismert; neve nyomtatva 1821-ben volt először a Szépliteraturai Ajándékban; 1823. Schiller „Haramiáit“ fordította, s a rosz fordítás keserű bírálatot vonván maga után, a fordítói pályától csakhamar visszajjesztetett. Szabad idejét ez években leginkább a magyar és idegen, újabb irodalom tanulására fordította. 1826-ban Kulcsár és Thaisz buzdítására kezdte meg a Tudományos Gyűjteményben aesthetikai bírálatait. Szemere Pál felszólítására részt vett az Élet és Literaturában, gr. Desseffy Józsefé-

re koronkint a Minervában. Idegen ajku polgártársainkkal a magyar irodalmat igyekezvén megismertetni s megkedveltetni, kiadta a „Handbuch der Ungarischen Poesie“ (Pest és Bécs, 1828. 2. k.) czimű munkáját; ezt követte ugyanazon évben „Magyar költői régiségek“ czimű műve. 1829—1830. megjárta Németországot, Belgiumot, Angliát, Francziaországot, főleg azért, hogy a külföld tudományos és különösen orvosi intézeteit és élő híres tudósait megismerhesse. Visszatérte után Bugát Pállal egyesülvén, az első magyar orvosi folyóiratot „Orvosi tár“ név alatt inditá meg, és ezt három évig folytatta. E mellett munkássága nagy részét a magyar t. társaság foglalta el, mellynek 1830. rendes tagjává, következőben pedig segédjegyzőjévé választatott; s mellynek meghagyásából a „Magyar- német és Német- magyar Zsebszótár“ szerkesztésében is társ volt; azonkívül a Kisfaludy-Társaság megbízásából „Kisfaludy Károly minden munkáit“ X. k. adta ki, s a Bajza szerkesztette „Kritikai lapok“-ban is élénk részt vett. 1833-ban a magyar egyetemenél a diaetetica rendes tanárává, s a „Tudománytár“ szerkesztőjévé neveztetett. 1835. sept. 15-én a magyar t. társaság titoknokává választatván, a Tudománytár szerkesztését letette. 1837 kezdetével, Bajza és Vörösmarty társaságában inditá meg az „Athenaeum és Figyelmező“-t, melly folyt 1840 végeig, miután egy kritikai vállalatnak hazánkban minden nehézségeivel négy évig küzdött. Az 1836. alakult Kisfaludy-Társaságnak munkás tagjává, 1841 óta pedig igazgatójává lön. 1844-ben neveztetett ki az egyetemi könyvtár igazgatójának. Nevezetesebb munkái ezek: „Szegények patikája“. Hufeland után. Pest, 1831. „Orvosi szókönyv“. U. o. 1833. „A műfordítás elvei“. Buda, 1843. „Az írói tulajdon, philosophiai, jogi és literaturai szempontból, az azt tárgyazó írói törvények és vélemény egy magyar írójogi törvényről“. Pest, 1840. Ez ügyet 1838-ban pendítette meg először az Athenaeumban; 1844. az országgyűléshez a Kisfaludy-Társaság petitiót indítványozván, s az által lelkesen felkaroltatván egy írójogi törvénycziknek szolgált alapul, melly a fejedelemezhez megerősítés végett föl is terjeszt.

tetett. „Diaetetica elemei“. Buda, 1839. „Irodalmi beszédei“. Posony, 1847. „A magyar történeti költészet Zrinyi előtt“. Bécs, 1830. Első költemény. Kiadta: „Dayka verseit“ (Buda, 1833.): „Czuczor Aradi gyűlését“ (u. o.); „Cornelius Neposát“ magyarul (Pest, 1843.); „Kazinczy Ferencz eredeti munkáit“ (Bajzával. Buda és Pest, 1839—1845. 5. k.); „Kisfaludy Károly minden munkáit“ (Pest, 1843. Kétféle kiadásban); „Csokonai Vitéz Mihály minden munkáit“ (u. o. 1844. 1. k.); „Vörösmarty minden munkáit“ (u. o. 1847—1848. 10. k. Bajzával.); „Kisfaludy Sándor minden munkáit“ (u. o. 1847. 6. k.); „Kármán József írásait s Fanni hagyományait“ (u. o. 1843.); „Kis János poetai munkáit“ a nemzeti könyvtárban. A Kisfaludy-Társaság „Évlapjai“ szerkesztése alatt jöttek ki. Megemlítendő még azon irodalmi-critikai munkássága, melyet az „Athenaeum“ megszünte óta más lapokban, u. m. a Világ-, Életképek-, Budapesti hradó-, Szépirodalmi Szemlében (melly utóbbinak Erdélyivel és Henszlmannal kiadója volt) kifejtett. Ez időből valók: „Emlékbeszéde József nádor felett“ (Buda, 1847.). „Emlékbeszéd Kis János felett“ (a Kisfaludy-Társaság 1848-iki gyűlésében; Buda, 1848.). Az 1848/9-iki zavarok okozta rövid szünet után új erővel látott a munkássághoz. 1850-ben egy tudományos havi iratot alapított „Uj Magyar Muzeum“ czim alatt, s azóta folytatja azt szakadatlanul: mely folyóirat átalában a nemzeti tudományt de főleg az irodalom és történet érdekeit képviseli. Irodalomtörténeti újabb munkálódásait, mint a bécsi tud. akademiának 1848-ban megválasztott lev. tagja, „A magyar történeti költészet Zrinyi előtt“ czimű dolgozatával nyitotta meg, azon akadémia Évkönyvei I. kötetében, s külön is (Bécs, 1850.) a „Denkschriften“-ben, német fordításban, és mi legkülönösebb, magyar eredetiben is. 1850-ben júniusban szinte a bécsi akademiában előadást tartott: „Culturzustände der Ungarn von der Annahme des Christenthums“. (Megjelent magyarul is az Uj Magyar Muzeum I. füzetében.). Ez évben jelent meg Pesten a Diaeteticának javított kiadása „Toldy Ferencz két könyve az egészség fentartásáról“ czim alatt; s az általa szerkesztett

„Reguly-Album“. Midőn az irodalom-történet az iskolai tantárgyak közé fölvétetett, Toldy azonnal ilyennek kiadásáról gondoskodott; és pedig először egy kisebbszerűt adott ki, e czim alatt: „A magyar nemzeti irodalom története“ (két kötet. Pest, 1851. Második kiadás u. o. 1852.); melyly a régi és középkori irodalmat tárgyalja; ennek harmadik kötete is megindult 1853-ban „Uj nemzeti irodalom története“ czim alatt, de befejezve még nincs. — Következik: „Chronicon Hungarorum nunc primum editum“ (Buda, 1852.). „Magyar Chrestomathia“ a nagy gymnasiumok szükségeihez alkalmazva (Pest, 1853.). „Faludi Ferencz versei“ (5-ik kiadás. Pest, 1854.). „Alexandriai sz. Katalin verses legendája“ egy kisebb legendával s magyarázó jegyzetekkel, (Pest, 1854.). Ezek mellett a nemzeti könyvtár folytatásaul: „Galantai gróf Eszterházy Miklós munkái“ eredeti kéziratok s kiadások után a szerző életrajzával. (Pest, 1853.) „Faludi Ferencz minden munkái“. (Pest, 1853.). „Zrinyi Miklós munkái első (költői) része“. (Pest, 1852.) „A tizenhatodik századbéli magyar történetírók“. (Pest, 1854. Eddig két kötet.) Legujabban: „A magyar költészet története“, egy kötet. (Pest, 1855.) A legrégebb időktől Kisfaludy Sándorig. „A magyar nyelv és irodalom kézi-könyve“. (Pest, 1855.) „Immaculata a régi magyar anyaszentegyház hét szent beszédében“. Régi codexből részben nyomtatványból, nyelvjegyzetekkel. Kiadta a Sz.-István-Társulat. (Pest, 1855.). A nemzeti és idegen irodalom ismeretét illetőleg ő áll első helyen hazánkban. Neve 1821, és így életének 16-ik éve óta forog a magyar irodalomban lankadatlan törekvéssel. Egy sincs íróink közül, ki annyira ildomosan tudná magát elhuzni a kedélyrontó politikai anomáliáktól mint ő; s az egyik főszükség, hogy valaki a maga elé szabott kört és időt igazán férfimódra betölthesse. Nevét Toldy 1847-ben változtató.

Tompa Mihály, legjelesebb költőink egyike, jelenleg hamvai ref. lelkész, szül. 1819-ik évben, Rimaszombatban, szegény nemes szülőktől. Tanulását szülőhelyén kezdette, s végezte Sárospatakon, 1832-től 1845-ig. Már tanuló korában

lépett fel költői kísérletével az „Athenaeumban“. 1845-ik év végén Pesten a jogot kezdette hallgatni, hanem a következő évben a bejei papságra hivatván meg, a meghívást elfogadta. — 1846-ban jelentek meg tőle „Népregék és népmondák“; 1847-ben „Versei“-nek 1-ső kötete. Ugyanez évben a Kisfaludy-Társaság, mellynek tagjává ez évben választatott, dicséretre méltatta és külön díjra érdemesítette „Szuhay Mátyás“ czimű pályakölteményét. 1852-ben „Regék és beszé-lyek“ czimű költeménye látott napvilágot; 1853-ban „Virág-regék“ jelentek meg tőle, s végre 1854-ben „Versei“-nek 2-ik kötetét adta ki. Dolgozott ezenfelül az „Athenaeum“-almanachok-, havi és időszakos iratokba is. Bejei egyházból Kelemérre, innen nemrég Hamvára (Gömörmegye) hivatott meg lelkésznek. — Tompa különösen a regék és mondák írásában kitűnő, s e tekintetben alig mulja őt fel költőink közül egy is. —k.

Tormay Károly, szül. Vácson, 1804. évi június 29-én; a gymnasiumi iskolákat Budán és Pesten, a philosophiát és orvosi tanulmányokat szinte Pesten végezte. 1829. év kezdetén mint orvos-doctor oklevelet nyert; ugyanazon évben Európának nagy részét, u. m. Német-, Holland-, Francia-, Olaszországot, Schweizot és Belgiumot utazta be. 1830-ban a magy. kir. egyetemhez, mint segédorvos kineveztetván, itt két évig szolgált. 1832-ik év végével Tolnamegye főorvosává neveztetett, s e minőségben 1848-ik évig működött, s egyszerűs mind a kormány által, mint egészségügyi tanácsos, Oláh- és Moldvaországba a cholera észlelése végett küldetett. Később kórházak felállításával foglalkozott. 1850-ik évi január havában Esztergommegye cs. k. főorvosának kineveztetett; mint ilyen Bécsbe a cs. belügy-ministeriumhoz az orvosi ügyek Magyarországbani rendezése végett küldetett. 1850. év aug. 20-án a budapesti cs. k. kormánykerülethez, mint id. egészségügyi előadó rendeltetett; sept. 30-án Pest város igazgató-főorvosának megválasztatván, u. a. évi nov. 13. a magyarországi cs. kir. helytartósághoz Budára, mint orv. ügyekbeni előadó rendeltetett. Jelenleg Pest város

al-igazgató főorvosa, több tud. társaságok tagja. Kiadott munkáinak címe : 1829. évben : *Értekezés az ideglázról.* (8r. 2 iv.) 1831-ben : *A fogakról, különösen a hasznos házi emlős állatokat tekintve, azoknak életkorok megismerése végett.* (8r. 6 iv. 16 köre metszett táblákkal.) Ezen munka szinte német nyelven is megjelent. 1844-ben : *Utmutatás törvénytörvényeséki orvosoknak.* (8r. 5 iv.) 1845-ben : *Utasítás a védhimlő oltonyozására* (ivr. 1 iv.) 1846-ban : *Tolnamegye orvosi hely népirata. „Bábászati kalauz“,* kézikönyv falusi bábák számára. (8r. 10 iv. 37 körjazzal 8 táblán. Lefordítottatott több nyelvre s 1852-ben új bővített kiadása jelent meg magyar és német nyelven.) Ugyanez évben : *„Terhességi naptár“.* A terhesség és szülés idejét biztosan kiszámoló terhes nők, bábák, orvosok, ügyvédek, törvénytörvényeséki bírák számára. (8r. 3 iv.) 1853-ban : *Statistische Bemerkungen aus dem Sanitäts-Berichte für die Stadt Pest v. J. 1852.* (8r. 3 iv.) 1854-ben : *Medicinische Topographie der kön. Freistadt Pest, mit besonderer Beziehung auf die Meteorologisch-Sanitätischen Verhältnisse des Jahres 1853.* Pest, 1854. (8r. 9 iv.) Ezen munka magyar kiadása is készül.—k.

Török Damascen, született 1757. jan. 27-én Zetelakán, Udvarhelyszékekben. 1781. felszenteltetvén, Aradra rendelték tanítóul; tanszékét azonban az egyházi szószékekkel csakhamar felváltván, velős és ékes előadásával N.-Enyeden, Kolosvárt és Egerben buzditá a hiveket. Időfolytával szerzete növendékeit oktató Aradon, Kolosvárt és Nyirbátorban; majd mellettök Egerben felügyelői hivatalt viselt, hol mély és alapos tudománya s nyájas leereszkedése tekintetéből közakarrattal rendje főnökévé választatott; melly hivatalt 12 évig viselvén, Kolosvárt nyugalomra lépett, hol meg is halt 1824. jul. 25-én, élte 67-ik évében. Egyéb apróbb munkákon kívül nevét a „Vasárnapi és ünnepi beszédek“ (Eger, 1802.) örökíték. —y.

Dr. Török József, született 1813. oct. 13-kán, Bars megye Alsó-Várad nevű helységében, hol még most is élő atyja Török József, barsi egyházvidéki esperes, akkor mint

ref. lelkész hivataloskodott. Első oktatását a gondos és tanítási fáradhatlanság- s ügyességben föltűmulhatlan atyja házában nyerte. 8 éves korában az ágostai hitvallásuak selmeczi virágzó lyceumában kezdette meg nyilvános iskolai pályáját; honnan 6 év elforgása s a német és tót nyelv elsajátítása után a helyét hitvallásuak debreczeni főiskolájába költözött: hol is a költészeti és szónoklati osztályok megfutása után, a bölcséleti, jogi és hittani tanfolyamokat végezte el 1836-ig, nevelője lévén ez alkalommal egyszersmind a nagynevű Lónyay család egyik nemessarjadékának. 1836-ban a pesti egyetemen az orvosi pályára lépett, melyet 1841-ben bevégezvén, 1842-iki martius 17-kén orvostudorrrá avattatott fel. Ekkor rögtön külföldi útjára indult, az orvosi és természettudományokban magát bővebben kiképezendő, s meglátogatta a bécsi, berlini, londoni és parisi egyetemeket, melyekben különösen a műtevő sebészetnek szentelte idejét. Az 1842-ik év utolsó napjaiban Pestre visszatérvén, 1843-ban itt gyakorló orvosi pályáját kezdette meg: ugyanez évi augusztus 1-ső napján a pesti egyetemen egyszersmind sebésztudorrrá avattatván fel. Ez időtől fogva 1847 végeig Pesten, mint gyakorló orvos működött; ekkor pedig a debreczeni ref. főiskola igazgatósága által az ugyanez évi julius havában elhunyt dr. Csécsi Imre helyébe, a vegytan és természettudományok tanárává választatván meg, Debreczenbe költözött, hol jelenleg is mint vegytan ny. r. tanára működik az akadémiai tanfolyamban.— Az irodalmi téren már orvosnövendék korában kezdett működni. A magyar tudós társaság által t. i. 1839-ben egy pályakérdés tüzetvén ki, Magyarország közgazdaságilag nevezetes termékeiről, e pályakérdés megfejtesében kísértette meg erejét, s munkája másodrangunak és ivenkint 4 darab arannyal jutalmazandónak ítéltetvén, megjelent a Természettudományi Pályamunkák III-dik kötetében. Ugyancsak orvosnövendék korában nyújtott segédkezeket Bugát Pálnak a Természettudományi Szóhalmaz összegyűjtése- és rendezésében. Orvostudorrrá avattatása ünnepélyére irt értekezést az egészséget nem rontó szépitő szerekről. 1846-ban a magyar tudós

társaság által honunk nevezetesebb ásványvizeiről kitűzött pályakérdésre versenyezvén, munkája első rangúnak ítélte-tett, 50 darab arannyal koszorúztatott, és megjelent 1848-ban, a magyar irodalomterjesztő társulat által kiadva illy czim alatt: „A két magyar haza első rangu gyógyvizei és fürdőintézetei“. 1843-tól 48-ig a Bugát Pál és Flór Ferencz által kiadott „Orvosi Tár“ szerkesztésénél nyújtott segédkezeket. Ugyanezen idő alatt a kir. magyar természettudományi társulatnál, mint másodtitoknak működvén, szerkeszté a társulat Évkönyveinek I. kötetét, a társulat Névkönyvét és Nap-tárát 1847. és 48. Tanári hivatalába igtatása ünnepélyére irt értekezése: „A természettudományok elhanyagolásának káros következményeiről hazánkra nézve“. Ezen irodalmi munkálatok következtében következő társulatok tisztelék meg okleveleikkel; u. m. a magyar tudós társaság 1843. oct. 7-kén; a pesti orvosi kar 1844. oct. 13-kán; a budapesti orvosegylet 1844. oct. 23-kán, és a természettudományi társulat, mely az 1845-dik közgyűlés alkalmával egyszersmind másodtitkoknauk választá. 1848. febr. 10-kén végre Szabolcsmegye táblabírájává neveztetett ki. — A gyászos emlékü forradalom alatt 1849-ben az iskolák eloszlattatván, a debreczeni tábori 2 kórházban mint főorvos működött, két hónapig pedig mint tanácsos az egészségügyi osztálynál. —k.

Tóth Kálmán, költő, született 1831. mart. 30-án Baján. A gymnasiumi osztályokat szülőhelyén végezte, s ekkor vallásos anyja a csak tizennégy éves fiut Sz.-Mártonba vitte, s ott a sz.-benedekrendiek közé soroztatta. A gyöngye ifju veszélyes betegségbe esvén, másfél év múlva hazavitetett, és felgyógyulván Pécsre ment, és ott végezte a bölcsészeti tanulmányokat. Mint bölcsészethallgató 16 éves korában adott ki egy füzetke verset. 1849-ben már „Csatadalok“ jelentek meg tőle, a forradalom után pedig sűrűen kezdett írni a Hölgyfutárba s más irodalmi vállalatokba. 1852-ben jelent meg „Kinizsi Pál“ czimű népies eposa. Ugyanez évben Nagy Ignác Hölgyfutárjának segédszerkesztője lett, és mint ilyen jelenleg is Posten lakik. Költeményeit diszkiadásban Nagy

Ignác adta ki; mi ennek utolsó irodalmi tette vala. „Szerelemi vad rózsák“ czim alatt két füzet költemény jelent meg már tőle. —k.

Tóth László, született 1788. febr. 17-én, Kis-Tokajban Borsodmegyében, hol atyja a helv. vallásuak predikátora volt. Különös tanulmányaul már zsenge éveiben a romai irodalmat tűzte ki, s benne fokonkint annyira haladt, hogy tanítói is méltán csudálnák. A hittant S.-Patakon hallgatá, honnan 1810. a német nyelv kedvéért Eperjesre költözött. Itt tanulta meg Karlovsky tanár tüzelésére a görög nyelvet is. 1814. a pesti magyar k. egyetemet látogató meg, s az orvosi tanulmányokban vőn leczkéket; s a mint ezeket szorgalmasan tanulá, úgy üres óráit a magyar irodalom emelésére szentelé. Már ekkor ismeretségben állott Kazinczyval; kinek tanácsára elhagyván az alexanderi verseket, görög mérték szerint kezdett dolgozni. Költeményei „Tóth László versei“ czim alatt jelentek meg Pesten, 1816. egy kötetben; mellynek tartalmát ódák, dalok, románczok, levelek, mesék, epigrammák és „Narcisz“ szomorujáték tették, és lelkesedéssel fogadtattak. Görögből fordított művei „Görög versei“ (Pest, 1818.) név alatt nem tévesztették hatásukat. 1816. oct. 16-án Budán a kath. ősi hitre, mellytől elei elszakadának, visszatért. Orvosi tanulmányait bevégezendő, 1818. Bécsbe ment, hol végezvén első szigorványát, 1820. aug. 31-én megszűnt élni. Halálát sokan mérgezésnek tulajdonítják. Ő vala első, ki nálunk a pindari ódákat használta. A Tud. Gyűjteményben közlött értekezései nagy aesthetikai műveltségre mutatnak. Bécsben létében irt magyarul Antropológiát. Komoly szándoka volt Hippokratést megmagyarítani; de tervét nem foganatosíthatá. Mennyit nyeregett általa az orvosi magyar irodalom, abból is kitetszik, hogy ő Pesten egy orvosi magyar folyóírást szándékozott megindítani. —y.

Tóth Lőrincz, született 1814. dec. 17-én Komáromban; tanulását az ottani ref. gymnasiumban kezdé; a posonyi k. akademiában folytató, a pesti egyetemen végzé. Nemzeti

irodalmunk iránti hajlamát elég korán tanusítá; ugyanis már mint gymnasista Kotzebueból több vigjátékot fordita. 1830-ban egy humoristicai beszélyt irt, mely a Koszoruban (1833.) illy czim alatt jött ki: „Czélérésem“. Atyjának elhalta után, 1832. Pestre költözvén, az ez évben elhunyt Imre János egyetemi tanár halálára készített ódája öt nagy népszerűségre emelő; mi ösztönt ada neki további dolgozásra. 1834-ben irta a magyar tudós társaság által kiadott „Átok“ czimű drámáját; ezt követé 1835. „Ekebontó Borbála“ (szomj. 4 fv.). Végezvén tanulását, irodalmi gyakorlat kedvéért 1835. a „Jelenkor“ mellett munkatárs lön, és szövetkezék Garay-, Vajda-, Kunoss-, Szigligeti- és Szabó Dáviddal az egész magyar történetnek színművekbeni feltüntetésére. Így látott világot „Vata“ czimű drámája (4 fv.). A merész vállalat három füzet kijöttével megakadt. 1836-ban több lyrai költeménnyel lépett fel az Aurorában, Hajnalban és Emlényben. Ez évben forditá angolból a „Rágalom iskolája“ vigjátékot; akkor írta „Ronow Agnes“ és „Atyátlan“ czimű drámáit. Több apró czikkek jelentek meg tőle ez ideig a Regélő és Társalkodó hasábjain, valamint a Rajzolatok-, és Athenaeumban. 1839-ben „Hunyadi László“ történeti drámája 5 szakaszban a magyar tudós társaság által 100 darab arannyal jutalmazták. Tagja volt több éveken át az akadémiai játékszini választmánynak, s ez idő alatt több francia vigjátékot fordita. A magyar akadémia által kiadott „Verböczy hármaskönyvének“ magyarításában ő is fáradozott. Ujabb időben néhány jeles értekezése a „Pesti Hírlap“-ban, melynek országgyűlési tudósítója is volt, jelent meg. Költeményeit „Szivhangok“ (Pest, 1838.) czim alatt adá ki. Mint költő nem jár ugyan rendkívüli utakon, de művei nyelvbéli tisztaság, szabatosság tekintetében követendő példaül szolgálnak. Ő majd minden közérdekű ügyben, majd minden jótékony és nemzeti irányu intézetben tettelegesen részt vesz. A fent idézettekén kívül önálló művei ezek: „Olympia“. (Pest, 1839.) „Uti tárcza“ (U. o. 1844—1846. 6 füzetben.) Ez legnagyobb munkája. Irodalmi munkásságát a magyar tudós társaság figyelemmel ki-

sérvén, őt 1836. sep. 10-én levelező, a Kisfaludy-Társaság pedig 1838. munkás tagjává választotta, s mint olyan mindkettőnek ülésein élénk részt vesz. 1852. óta a m. akademiának egyszersmind pénztárnoka. Az 1847^{7/8}-iki országgyűlésen Breznobánya, a pesti nemzeti gyűlésen Komárom városát képviselte. 1848-ban az igazságügyi ministeriumnál elnöki titkok volt. 1847-ben két röpiratot bocsátott közre „Ügyvédi állapotok“ és „A nyelv, tudományosság és akademia körül“ czim alatt. Ugyanekkor „Ügyvédi reform“ czimű munkája 100 aranyból álló pályadíj nyert az akademiától. Azok közé tartozik, kik 1849-ben politikai vétségek miatt elítéltetvén, kegyelmet nyertek. T. L. azóta is legmunkásabb tagja irodalmunknak. 1851. novellái gyűjteményét „Úti novellák“ czim alatt bocsátotta közre. Az új törvények commentárai közül tollából, vagy felügyelete alatt jöttek ki az „Új Törvénytár“ több kötetei, nevezetesen a „Polgári perrendtartás“ (1 k.) s ehez tartozó „Példánytár“ és a Polg. Törvénykönyv egy része. A ösiségi patensről 1852-ben commentárt írt, mely két kiadást ért, s németre is lefordíttatott; ugy szinte az Örökösödésről (1853.). Most „Törvénykezési s jogtudományi tár“ czimű, évenként 10 füzetben megjelenő munkát szerkeszt. Jeles férfit, B. Eötvös J. után az első, ki a tudomány és irodalom több ágaiban egyenlő jártasságot tanúsított. Jogtudományi tekintetben a mostan élők közt legelső.

Tótfalusi Kis Miklós, született 1650. Nagybánya mellett Tótfaluban; tanult és tanított a nagybányai iskolában, majd az enyedi collegiumban. Később Fogarasra ment át, hol tanítása által nem megvetendő pénzösszegre tett szert. Midőn Belgiumba készült, akkor szándékoztak az erdélyi ekklesiák Amsterdamban újra kinyomatni a sz.-írást. Horti István superintendens, Párizzpapai Ferencz és mások ajánlására a nyomtatandó bibliának kijavítása reá bízott. 300 ezüst tallérral indult utnak; s mihelyt kitűzött helyére ért, azonnal hozzálátott a betűk készítéséhez: s rövid idő alatt megtanult mesterségét gyakorlás által néhány év alatt olly tökélyre vitte, hogy párja Európában nem találtatott. Hire azonnal

messze földre terjedt. A romai pápa, meg a hetruriai nagyherceg munkával bízták meg; kiktől sok pénzt kapván, a bibliát magyar nyelven Amsterdamban, 1685. egészen, majd az ujszövetséget és zsoltárokat külön is, saját költségén igen csinosan kinyomatta. Csécsi János és Kaposi Samuel helyesirási jegyzeteit kijavította; mellyek „*Observationes orthographico-grammaticae de recta hungarice scribendi et loquendi ratione*” czim alatt Párispapai Dictionariumában (Löcse, 1708.) adattak ki. Sokan irigyelték tőle a dicsőséget, mellyben részesült, s elkezdék őt rágalmazni; miért maga védelmére illy czimű munkában szólalt föl: „Tótfalusi Kis Miklósnak, maga személyének, életének és különös cselekedetinek mentsége, mellyet az irigyek ellen a közönséges jónak ez eránt meggátolói irni kényszerítettet”. (Kolosvár, 1698.). Ezen munka által ellenségeit még inkább fölingerlé, kik őt és munkáját gyalázni, ócsárlani s üldözni nem szűnven, mindinkább bosszonták; haragra gyulván a szél megütötte, s nagy fájdalmak közt 1702. élte 52-ik évében meghalt. — y.

Trautwein Nep. János, kegyes tanítórendi áldozár, szül. 1819-ki oct. 29-kén Pesten, hol gymnasialis tanulmányait bevégezvén, 1835-ben a kegyes rendbe lépett. Tanított Nagy-Károlyban, Kalocsán, Magyar-Óvárott, Budán, Szegeden; jelenleg Pesten teljesíti hivatását. Kiadá Dr. Rittler Ferencz munkáját magyaritva illy czim alatt: „A Tíz Parancs erkölcsi beszélek által megfejtve. Ünnepi ajándék jámbor fiuk és leányok számára”. (Pest, 1847.). Továbbá ezen olvasókönyveket: „Magyar olvasókönyv az algymnasium első osztályának számára”. (Budán, 1851.) 1855-ben ötödik kiadást ért. „Magyar olvasókönyv az algymnasium második osztályának számára”. (Budán, 1851.) 1854-ben harmadik kiadást ért. „Magyar olvasókönyv az algymnasium harmadik osztályának számára”. (Pesten, 1852.). — k.

Traxler Ferencz, szül. 1713. febr. 19-én Egerben. Jezuitává 1732. lön. Tanított Győrött, Esztergomban, Kolosvárott; hitszónokoskodott Szebenben, Egerben; övéit kormá-

nyozta ugyanott; meghalt 1756. jan. 30-án. Gr. Haller László által fordított Fenelon Ferencz Telemachját kijavítottan „Telemakus Bujdosásának történetei“ czim alatt nyomatta ki Kassán, 1755. — y.

Trefort Ágoston, szül. 1817. Homonnán, Zemplén-megyében, hol atyja orvos volt. A gymnasialis és bölcselemi tanulmányokat végezvén, a pesti egyetemenél készült a jogi pályára. Több nyelvet sajátjává tevén, 1816-ban nagyobb utazásra indult, s bejárta Német-, Angol-, Franciaországot, sőt Pétervárra, Moszkvába, Stokholmba és Kopenhagába is tett kirándulást. 1837-ben tért vissza Felsőolaszországon át. Utazása alatt különösen nemzetgazdasági tekintetben bő ismereteket szerzett. Legelőbb államszolgálatot vállalt a budai kir. kamaránál mint fogalmazó. Ugyanazon évben ügyvédi oklevelet is nyert. Nemsokára megvált e hivatalától, s a tudományoknak szentelte napjait. 1840-ben a műegylet felállítását indítványozta, s e tárgyban több művészeti cikket irt. E volt első írói fellépése. Utóbb b. Eötvössel és Szalayval a „Budapesti Szemle“ kiadója volt, s maga is több alapos cikket irt e folyóiratban az anyagi érdekekről, ösiségi viszonyokról, az angol alkotmány fejlődéséről. 1841-ben a m. akademia I. tagjává választotta, s székét a statusgazdaság történeti vázlatával foglalta el. Ez időtől fogva a „Pesti Hírlap“-ban is közlött több cikket, a bankügy és hitelintézet tárgyában, miről röpiratot is adott ki: Az 1843-iki országgyűlésen mint városi követ volt jelen. Hosszabb ideig a „Pesti Hírlap“-nak volt dolgozó társa. 1845—46-ban utazást tett Olasz- és Törökországban. Az újabbkori Ism. Tára, honnan ez adatok merítvék, az angol forradalom történetének terjedelmes leírását is említi, melly már sajtó alá elkészítve, a pesti bombázatás alkalmával megsemmisült. Az 1848-ki kormány alatt a kereskedelmi ministeriumban lett statustitkár. Tagja volt a pesti nemzeti gyűlésnek Pest város részéről. A forradalom után B. Eötvössel újra a külföldön tett utazást; s 1850-ben visszatérve, azóta Békésmegyében mezőgazdasággal foglalkozik. — k.

Udvardi Ignác, született Pápán, Veszprémmegyében 1810. aug. 1-jén. Gymnasialis iskolákat ugyanott és Tatán, a bölcsészetiakat mint növendékpap Szombathelyen végzé. 1828-ban Pestre küldetett a központi papnöveldébe, s itt hallgatta a hittant. Mint pályavégzett 1832-ben Veszprémben tanulmányi felügyelővé tétetett. 1833-ban hittudori oklevelet nyert, s ugyanez évben pappá szenteltetett. 1835-ben Veszprémben egyháztörténelem tanárává, s egyszersmind a házasság és szerzeti fogadmány védőjévé neveztetett. 1849-ben püspöki irodaigazgatóul neveztetett, melly hivataláról 1850-ben lemondott, egyedül tanári körére szorítkozván. 1839-ben szentszéki ülnökké, 1847-ben a pesti theologiai kar kebelezett tagjává neveztetett. — Irodalmi munkái ezek: „A romai ker. kath. egyházi jogtan“ (1843., második kiadás 1847.); melly munkája a pesti theologiai kar által alapítványi jutalomra méltónak ítéltetett. „A protestantismus köztörténeti fejleménye, különös figyelemmel Magyar- s Erdélyországra“. (1847.) Közlött ezenfelül több, kisebb-nagyobb terjedelmű értekezéseket. — k.

Udvardy (Cherna) János, szül. 1799. Zámolyon, Fejérmegyében. Alsóbb iskoláit Fejérvárott és Pápán, a felsőbbeket Pesten végezte. 1821-ben mérnöki oklevelet nyert. 1821-ben Eszterházy János gr. uradalmi, 1827-ben megyéjében tiszteleti mérnök lett. 1828-tól Hevesmegyébe tevén át lakását, egri káptalan, s csakhamar b. Orczy László urad. s Hevesmegye tiszteleti mérnöke lett. Hivatalos foglalatosságai mellett soha sem hanyagolta el az irodalmat, s 1832-ben a m. akademia lev. tagjává választatott; földészeti s kertészeti szenvedélye következtében pedig 1833-ban a frauendorfi kertmívelő társaság tagja lett. Kisebb hirlapi dolgozatain s alkalmi munkáin kívül nagyobb művei: „Gazdasági földmérő“. Fejérvár, 1825. „Gazdasági vízmérő“. U. o. 1827. „Gazdasági regulatiók tüköre“ Pest; s „Élet Pesten“ 1832. „Pyrker Tunisiása“, epos XII. énekben, kéziratban. — k.

Vachott Sándor, jeles lyrai költő, szül. 1818. Gyöngyösön. Iskoláit Imre testvérével, ki nevét Vahot-ra változtatta,

előbb a gyöngyösi kath. tanodában, később az eperjesi collegiumban végezte. Mint jogász elnöke volt az ottani magyar nyelv-mivelő társulatnak; s már akkor, valamint később Nógrádból joggyakornoki pályája alatt kezdett költeményeket írni. 1842-ben írta nővére halálára „Cornélia Emlékezete” című jeles elegiaját. Lyrail dolgozatai összegyűjtve 1846-ban „Vachott Sándor versei” cím alatt (1 kötet) jelentek meg. Közlött azonfelül egy beszélt „Báthory Erzsébet” (Pest, 1844.) cím alatt. Jelenleg falusi magányában gazdászattal foglalkozik. Neje, szül. Csapó Mária „Boru és Derü” című két kötetes regénye után (Pest, 1854.) ismeretes az irodalomban. — k.

Vahot Imre, szül. 1820. Gyöngyösön Hevesmegyében. Atyja urad. ügyész volt. Iskoláit szülőhelyén az ottani kath. gymnasiumban kezdette; később Eperiesre küldetett a prot. collegiumba, hol az ottani m. nyelv-mivelő társulatnak tagja, később jegyzője lett. Mint joghallgató előjárósága felhívása folytán a bölcsészeti osztály hallgatóinak a magyar nyelv philosophiáját és történetét magyarázta; s már ekkor lépett fel a „Rajzolatok”-ban néhány kisebb művével. 1838-ban Pestre jött joggyakorlatra. Ez időben írta „Zács nemzetség” című történeti szomorujátékát. 1839-ik évet az országgyűlés alatt Posonyban töltötte. 1840-ben Pestre visszatérván, letette az ügyvédi vizsgálatot, s a Figyelmező és Athenaeumban több történeti és szépműtani czikkekkal lépett fel. 1842-ben dolgozótársa lett Garay „Regélő”-jének. 1842²/₃-ban a Pesti Hírlap ujdonsági rovatát kezelte. 1843-ik évet az országgyűlés alatt újra Posonyban töltötte, s innen írta a nevezett lapba a posonyi leveleket. Ugyanekkor adta ki az „Országgyűlési Almanach”-ot, több társai közremunkálásával. Ugyancsak Posonyban tartózkodása alatt írta legelső vigjátékát „Országgyűlési szállás” cím alatt. A következő években több színműve is, minők: Még egy tisztujítás; Farsangi iskola; Költő és király; Vén csapodár; Éljen a honi; Kézműves; Öreg és fiatal orvos; Bányaréms; legujabban: Huszár csiny, kisebb-nagyobb szerencsével adattak a színpadon.

1844-ben Erdélyi Jánostól átvette a „Pesti Divatlap“ szerkesztését s folytatta 1848 végeig. Mint ilyen ő fogadta fel munkatársnak Petőfit, s jelölt ki neki biztos életmódot. 1846-ban „Magyar föld és népei“ című statistikai és történeti folyóiratot indított meg, melyből 6 füzet jelent meg. 1848-ban több író társ közremunkálásával „Országgyűlési emlék“ című történeti és szépirodalmi almanachot bocsátott közre. 1850¹/₁-ben „Honvéd őrangyala“ című kis regény jelent meg tőle. Ugyanazon év végén a losonczyak felsegállítására kiadott „Losonczy Phönix“ az ő indítványára és szerkesztése alatt látott világot. Ez emlékkönyv jövedelméből 4000 pfnyit alapítványt tett a szerencsétlen város jótékony és tudományos intézetei felsegállítására. E mellett egy szépirodalmi és művészeti folyóiratot is szerkesztett „Remény“ cím alatt, mely 1851 végén szűnt meg. 1853-ban „Magyar Thalia“ című játékszíni almanachot alapított, melyből egy kötet jelent meg. Később Kubinyi Ferenczczel „Magyar- és Erdélyország képekben“ (Pest, 1853³/₄. 4 kötet) című képes folyóiratot adott ki s szerkesztett. Összegyűjtött beszélei s humoristikai dolgozatai „Ködfátyolképek“ (Pest, 1853. 3 kötet) cím alatt jelentek meg. Legújabb vállalatai: „Képes Naptár“ (Pest, 1855.); „A nagy világ képekben“ (u. o. 1855.); Magyar nép naptára (1855.). Ez 1856-ik év elején a „Budapesti Vízhang“ mellé szegődött egyik szerkesztőnek, mely lapot népiessé átalakítva, s ügyes tapintata által nem csekély lendületet adván neki, kiemelte a bukás örvényéből. — Ezekből meglát-szik, hogy V. I. egyik legmerészebb irodalmi vállalkozó. Legfőbb érdeme, hogy hazánk építészeti műemlékeit emeli ki a homályból, hova eddig ugyszolván temetve voltak, és ismerteti meg irodalmi vállalataiban a hazával. Számos hazai ősrégi templomok rajzait s műértő leírásait bírja; nagy szolgálatot tenne a hazának, ha a még hiányzókat is összeszedve, egy önálló munkában adná ki. — k.

Vajda János, költő, jelenleg a „Magyar Sajtó“ segéd-szerkesztője, szül. Pesten, 1827-ben. Iskoláit Székesfejérvárott és Pesten végezte. Tanulmányai végeztével előbb színész, ké-

sőbb nevelő, majd gazdatiszti irnok lett; de mindenütt csak rövid ideig. 1848-ban katona a magyar felkelőseregben; mi-ért 1849-ik év végével a cs. kir. hadseregbe soroztatott, és ennek folytán egy évet Olaszországban töltött. Az irodalmi téren beszélyekkel és költeményekkel lépett fel. Említésre méltók költeményei közül: „Béla királyfi“ és „Bojtár Bandi“; mely a „Hölgyfutár“-ban jelent meg. Jelenleg „Zach Klára“ költői beszélyen dolgozik, mely hír szerint nemsokára látand napvilágot. — k.

Vajda Péter, szül. 1808. jan. 20-án Vanyolán, Veszprém megyében. Első oktatását szülői oldala mellett a helybeli tanodában vette, azután a sopronyi evang. gymnasium növendéke lett; innen Győrre költözött, hol bölcsészete tanulmányait be is végezte. Ekkor az orvosi pályát tűzvé ki élte feladataul, Pestre sietett, és itt az orvosi tudományokat szép sikerrel meg is tanulá; de mostoha és szűk körülményei miatt a szigorványokat nem adhatván, új életmódról kelle gondoskodnia. Munkássága egész erejét tehát az irodalomnak szentelé, mellyen nemcsak nagy ügyességet, hanem ritka sokoldalúságot is tüntetett ki: mind szépirodalmi, mind komoly, tudományos művekkel gazdagítván nemzeti irodalmunkat. Munkássága tekintetéből 1837. sept. 7-én a magyar t. társaság levelező tagjává választotta. 1842. a pesti evang. tanodában félévig ideiglenesen oktató volt; honnan 1843. a szarvasi gymnasium előljárói hívták meg őt az ottani bölcsészeti tanszék betöltésére. Meghalt rövid betegség után 1846. febr. 10-én, élte legszebb szakában. Benne a magyar t. társaság, úgy a természettudományi társulat is, mellynek létrehozásában buzgó részt vett, s 1843-ig első titkára volt, egy nemes szorgalmu tagját veszttette el. Munkái az Athenaeumban, Aurora és Hajnal zsebkönyvekben megjelent cikkein kívül ezek: „A tanácsadó orvos“. Lipcse, 1834. Voigt után. „A legszebb leány“. Pest, 1834. „A nap szakaszai“. U. o. 1834. „A tapasztalt méhészgazda“ (u. o. 1835. fordítás). „Természethistoria“ gyermekek számára, (u. o. 1835. Raft után). „A férfiaság“. Kassa, 1835. „A szépítés mestersége“.

U. o. 1835. „Magyar nyelvtudomány“. U. o. 1835. „Pesti levelek“. U. o. 1835—1836. „Jogúz vagy a honkeresők“. (dráma) Pest, 1836. „Növénytudomány“. U. o. 1836. „Ifjabbik Robinson“ Campe után. Pest, 1836. „Tárcai Bende“. román 3 kötetben. U. o. 1837. „Dalhon“. U. o. 1839—1840. „Magyar Nyelvtan“ 2 füzet. Pest, 1840. „Magyar-Német olvasótár“ 2 füzet. Pest, 1840. „Anacreon dalai“. U. o. 1839. Taubnerrel. „Az állatország“ Cuvier után. „Éj és korány“ Pest, 1843. 3. k. Bulwer után. Tagja lévén a Kisfaludy-Társaságnak is, annak „Évlapjait“ egy allegorikai költeménnyel, „Az égi művészet“ cziművel érdekessíté. — y.

Vajda Samu, szül. 1718. Jánosházán Zala, nem Vasmegyében. A nemes ifjut szülői gondosan neveltették; ki véghezvén középtanodai pályáját, Pannonhegyre ment, s a sz. Benedek rendébe főlvetetéseért folyamodott. Ohajtása teljesültével tehetségeit arra fordította, hogy a várakozásnak megfelelően. Növendéki pályája után a főhelyen bölcsészetet, majd theológiát tanított; miközben rendtársainak szeretetét, bizodalját kiérdemlette, megnyerte. De hire a környéken főleg akkor nagyobbodott, midőn ékes nyelven hirdeté az evangéliomot. Lécs Ágoston holta után 1760. a közbizodalom és tisztelet a tihanyi apátságra emelé. Új ösztön volt ez neki régi munkássága folytatására. Miután templomát és monostorát feldiszitette, 1787. szerzete II. József császár által fölosztatván, Szombathelyre vonult, s ugyanott 1795. Szili megyei püspök ápoló karjai közt végzé be munkás és fedhetetlen életét. Hitelesen iratik róla, hogy 40 évig hust nem evett, és bort nem ivott. Darab ideig kormányozta a dömölki apátságot is. Sokat irt magyarul, sokat deákul. Amazok közül: „A mi urunk Jézus Krisztusnak élete, melyet a 4 evangelistából egyet csinálván rendbeszedett, és sok üdvösséges tanúságokkal megbővített“. (Posony, 1772—1774. 3. k.). VI Pius romai pápától kiadott imádságos könyvecskét magyarra fordította. (Buda, 1784.). „Szentek tiszteletéről bizonyítások“. (Veszprém, 1792.). Boldog Margit apácza életét pedig

1782. Nagyszombatban saját költségén újra nyomatta. Több dolgozata kéziratban maradt. — y.

Vállas Antal, szül. Pesten, 1809. maj. 18-án; itt végezte gymn. tanulmányait is. Tizenöt éves korában a kegyes tanítórendbe lépett, s a két próba-évet Trencsinben töltötte, főfigyelmét a classica irodalomra fordítván. Ezután tanár lett S.-A.-Ujhelyen. A kegyes rendből kilépett, s a kassai akademiában folytatta tanulmányait. Innen Pestre jött, s 1831-ben bölcsészettudori koszorút nyert. Az irodalomban 1833-ban „A napóra készítéséről“ című munkával lépett fel. 1837-ben több értekezése jelent meg a Tudománytárban. Ugyanez évben írta „Felsőbb egyenleteit“, mely munkáját a magyar akademia fogadta el kiadás végett, és szerzőjét elébb levelező, később a mathematicai osztályban rendes tagul választotta. 1838-ban „Egyetemes számtudomány“ című munkája jelent meg, mely az elemi és felsőbb analysis vázlatát foglalja magában. Ez időben egyszersmind munkatársa volt Fényesnek az „Ismertető“ szerkesztésében. 1838-ban mennyiség tanárának neveztetett a rohonczi gazda-képző intézethez, s itt működött 1840-ig, midőn az intézet megszűnt. Rohonczon írta több physikai apróbb munkák mellett, melyek az Astron. Naplóban láttak világot, „Az égi és földtekék használatáról“ című munkáját. 1841-ben „Egy felállítandó magyar központi müegyetemről“ szóló röpiratot bocsátott közre; továbbá: „Beitrag zur Auflösung der höheren Gleichungen“. (Bécs, 1843.). Hartleben pesti könyváros felszólítására Galletti Allg. Weltkunde című munkáját fordítá magyarra, mely 1843—4-ben „Egyetemi Világismeret“ cím alatt jelent meg. Ugyanekkor jelent meg illy című röpirata: „Tudós társaságok körül, különös tekintettel a m. t. társaság reform-kérdéseire“. Közben a Pesti Hirlapban is közlött szakismerettel írt physikai értekezéseket. Ezután újra állandóul Pestre tette át lakását, s az iparegyesületnek szentelte erejét, mely őt 1841-ben a parisi mükiállításra mint biztost a kiállított iparművek megtekintése végett küldötte. Így alkalma lett Francia-, Angolországot és Belgiumot meglátogatni. Visszajöttével „Számvetés elemei“

czimű munkája jött ki. 1845-ben az iparegyesület organuma, a „Hetilap“ szerkesztése is rá bízott. Ő szerkesztette továbbá a Hartleben könyvtár által megindított „Nemzeti Encyclopaediát“, mely azonban a forradalmi zavarok miatt, 7 füzet megjelenése után befejezetlenül maradt. Forradalmi kormány alatt pesti egyetemi tanár volt, e hivatalától azonban a forradalom után elmozdított; minek folytán kiment Éjszakamerikába, s hir szerint New-Yorkban a mennyiségtan tanára. — k.

Vallaszky Pál, szül. 1759-ben. Tót-Komlóson tizenegyedfél, Czinkótán három, Jolsván negyven évig viselt predikatori hivatalt, hol 1824. sept. 29-én teljes elgyengülés következtében élte 83-ik évében elhunyt. Nevezetes munkája: „*Conspectus Reipublicae Literariae in Hungaria*“. (Buda, 1808.). Egyéb iratai holta után Péteri György kezéhez jutottak. — y.

Vályi András, született 1764. nov. 30-án Miskolczon, Borsodmegyében. 1792. fölállittatván a felsőbb tanintézeteknél a magyar nyelv és irodalom tanszéke, ő volt első, ki 28 éves korában a pesti kir. egyetemhez kinevezteték. Meghalt 1801. dec. 2-án, élte 37 évében. Mit várhata tőle a magyar irodalom, ha tovább él, eléggé megmutatá. Munkái ezek: „*Keresztény érzékenységei*“. Kassa, 1789. „*A magyar nyelvnek könnyen és hasznosan lehető megtanulására vezető rövid ösvény*“. Pest, 1793. „*Magyarországnak leírása*“. U. o. 1798 — 1799. 3. k. nagyon derék munka. — y.

Vargyas István, szül. 1717. dec. 13-án Kapuvárott, Sopronmegyében. 1735. a jezsuiták közé állván, Posonyban mint tanító 4 évig fáradozott. Az ifju jezsuita mint komáromi hitszónok kapott hirre; s midőn e minőségben Székes-Fejervárt lelkesen működnek, a betegek ápolásakor reá ragadt nyavalya kora sirba döntötte. Munkásságának köszönjük Wagner Phraseológiájának magyarságát. — y.

Vecsei József, szül. Debreczenben, 1800. feb. 13-án, s tanult ugyanott. 1823-ban a költészet, 1824-ben a szónoklat rendes tanára volt, 1826-ban pedig senior. Ezt végezve,

kiment a göttingai egyetembe, hol egy évig főleg a philosophiai tudományokat hallgatta. 1829-ban Bécsbe, s onnan következő évben Debreczenbe jött, hol egy ideig segédpap, 1831-ben bárándi, 1834-ben debreczeni hitszónok lett. 1836-ban a debreczeni collegiumban a philosophiai tanszékre hivatott meg. 1839-ben választott a m. akademia lev. tagjává. Az irodalom terén értekezéseiről ismeretes, melyek a Tud. Gyűjteményben, Felsőmagy. Minervában, Athenaeumban és Figyelmezőben jelentek meg. Ezek közt említésre méltók: „A philosophiai rendszerek ismertetése“; „A test és lélek egybeköttetése“; „Az élet és annak okfeje“; „A skáldok poezise“; „A minden istenítés története“; „Barátságos kérelem és sürgetések a hegelismus tárgyában“ stb. Debreczeni tanszékfoglaló értekezése 1736-ban jelent meg: „a philosophia jóltevő befolyásáról a status és egyesek boldogságára. (Ujabbk. ism. t. után). — k.

Varjas János, született 1721. jan. 2-án Acsán, Székesfejermegyében. Tanult előbb Csákvárott és Kecskeméten, 1738 óta pedig Debreczenben, hol már 24 éves korában a szonoklati osztályban segédkedett is. 1746. megváltván állomásától, tapasztalás végett Zürich-, majd Utrechbe utazott; honnan 1750. visszatérván, a kecskeméti iskola rectorává, s hajdani tanítójának, Maróthi Györgynek özvegyét feleségül vevén, 1752. debreczeni tanárrá neveztetett. Itt először a cathecheti-cát, majd a symbolica theologiát, a keleti nyelvek és zsidó régiségekkel együtt 34 évig tanította. Gyönyörtiségét különczködő versekben találván, több éneket szerzett, melyekben csupán e hangzó jó elő. Többi közt nevezetes: „A megtért embernek énekje, melyet — szerzett — egy nevezetes ember Debreczenben“. 1755. E verseket 1808-ban Kazinczy újra ki-nyomatta, ki őt 1779. S.-Patakról Biharban utaztában meg is látogatta, s a mint magát megnevezte, azonnal eléje szökött, kérdezvén, valjon hiszi-e, hogy Etele tudott deákul? Ime ez az írás azt mutatja, s ezzel kezébe adván egy darabka papi-rost, kíváná, hogy olvassa. A szöveg így hangzott:

„Amari ait fel

Cela casta nive‘ stb.

mellyel midőn Kazinczy nem tudná, mit akarna az öreg, kérte, oldaná föl a titkot; ki is örömeiben a latin szavakat magyar hangon így értelmezé:

A Márjait fel

kell akasztani. Ve. stb.

Meghalt 1789.; benne főleg a szegényebb sorsu ifjúság gondos atyát vesztett. — y.

Vas József, kegyes rendi tag, született 1813. mart. 19-én Zalaegerszegen; szorgalmas buvára nemzeti nyelvünknek. A nyelvtani elemi osztály számára igen czélszerű rövidséggel és tartalmassággal irt „Ékes latin szókötést“. Göcsei tájszógyűjteményét a m. t. társaságnak ajánlá fel. — y.

Vásárhelyi Gergely, született 1561. Marosvásárhelyt, Erdélyben. Jezuitává 1584. lett. Képezte magát különösen az evangeliom hirdetésére; s hogy idővel mennyire ment ez ügybeni buzgósa, csak abból is következtethető, mert rendjéből első volt, ki Alsó-Lendváról a török uralma alatt nyögött katolikusok vigasztalására Pécsre költözött; hol miután az apostoli munkában néhány évet dicséretesen töltött, a töröknél tartózkodott Bethlen Gábor erdélyi fejedelem kérésére Gyulafejevárra ment, övei igazgatását átveendő. Meghalt 1623. oct. 18-án, hitszónokságának huszadik évében. Magyar munkái ezek: „A keresztényi Tudománynak rövid sommája“. (Bécs, 1604. és 1617.) Canisius Péter után fordítva. „Egynehány tévelgő kérdésekre rövid keresztényi feleletek“. (U. o. 1615. és 1617.) „Esztendő által az anyaszentegyháztól rendeltetett vasárnapokra és innepekre Epistolák, és azoknak sommája“. (U. o. 1618.) Ajánlva van gr. Forgách Zsigmond, Sáros, Zabolcs és Nógrádmegyék főispánjának, kit az ajánlatban még országbirónak nevez jun. 24-én, de a munka végén már nádornak. „Az emberi állatnak négy utolsó dolgairól való intések.“ — „Kempis Tamás négy könyve“. (U. o. 1604.). Ő adá ki az első naptárt nálunk. — y.

Vass László, született 1780. jun. 9-én, a hazának anyai nagyfiat adott Zalának Salamonvár nevű helységében. Szülőhelyén élte le gond nélkül gyermekéveit, s onnan költő-

zött a tudományok csarnokába, Szombathelyre; hol jeles előmenetellel végezvén középtanodai pályáját, 1797. ugyanott a növendékpapok közé vétetett föl, s mint ilyen hallgatta a bölcsészeti tudományokat. A régi írók ismeretében jártas Molnár, a mély gondolkozású Kresznerics és a széles tudományú Czuppon nagy befolyással voltak rá; ezek alapos oktatása és ügyes vezérlete alatt szokott lelke az önhittséget és lepkeséget idején korlátozó fenytékhöz, a tudományokbani folytonossághoz és egyenlő haladáshoz; ezekről tanulta ismerni az élet becsét. Azért az iskolai foglalkozástól szabad idejét nyelveknek, főkép a görögök bájos nyelvének gyökeresebb megtanulására fordítá, részint izléssel irt hasznos könyvek olvasásában tölté; s így gondosan ápolá azon reményteljes bimbókat, melyekből utóbb olly szép virágok fejlődtek, olly nemes gyümölcsök termettek. A tanulmányait 1803. kitünő sikerrel végzett ifju papra, egy évi segédlelkészség, és egyház megyéje kormányja mellett viselt ugyan egy évi titoknokság után, 1805. az egyházi történet tanítása bízott a szombathelyi papnevelő intézetben; honnan őt 1815., és így tíz év lefolyta után, udvari kinevezés ugyanazon tanszékre szőlítá a magyar egyetemhez. És ezzel a nyilvános tanítás lón a pályá, mellyen halálaig a közjónak áldozott. Legkedvesebb műköre a tanítási terem volt ugyan; de az írói pályán is törekedett érdemeket gyűjteni: mellyek tekintetéből 1832. mart. 10-én a m. t. társaság tiszteleti tagjává választatott. Ügyesen vitte egy ideig a „Tudományos Gyűjtemény“ szerkesztését. Verszeteiben és beszédeiben élénk, beható s a régi classicusok tanulása által mivelt lélek mutatkozik. Vizsgáló és vetélkedő iratait helyes ítélet, rendithetlen igazságszeretet és nemeslelkűség, történeti értekezéseit rövid, de mellette világos, kielégítő s ékes előadás díszíti. 1819- és 1824-ben a magyar egyetem hittudományi karának dékánjává, 1828. pedig nagyságos rectorává választatott. A tanítói pályán szerzett érdemei jutalmazásaul nagyváradi kanonokká, majd battai apáttá nevezteték. 1837-ben tudományos szempontból, miután hazánkat már előbb minden irányban beutazta, Német-, Belga-, An-

gol-, Francia- és Olaszországokat járta meg, fölkeresve vizsgálandó ama szakáchoz tartozó kutfőket, melyekhez itthon nem juthatott. Munkái ezek: „Öröm vers“. (Pest, 1830.). „Demosthenes és Cicero“. (Tud. Gyűjt. 1833. 7. 8. k.) „B. Szepessy Ignác magyar új testamentomi 1. k. vizsgálata“. (U. o. 1832. 7. k.). „Kis János, Socrates nevezetességeinek vizsgálata“, (u. o. 1835. 9. k.) és „Észrevételek K. I. antikritikájára“. (10. k.) „A fordításról“. (U. o. 1836. 9. 10. k.) „Az egyházi birodalomról“. (Egyházi folyóirat. 1—4 füz.) „A nagy zsidó zsinatról, mely 1650. Magyarországon tartatott“. (U. o. 3. f.) „Bibliai könyvismertetés“. (U. o. 4. f.) „Néhány szó ezen iratra: írói rágalmozás“. (Pest, 1842.) „A parisi érsek határozata“. (U. o. 1838. francziából.) „Husvétí és áldozó csütörtöki predikációk“. (Szalay Imre egyházi beszédek gyűjt. 3. k.). Írt ő latinul is több munkát, melyek közt: „Institutio historiae ecclesiasticae novi foederis“. Tom 1. Introductio (Pest, 1828.) legnevezetesebb. Ezen, valamint egyéb dolgozatait is azért adá latin nyelven át a világnak; mivel akkor, midőn írta, tekintve körülményeinket, csak latinul írni látta leginkább czélszerűnek. — Harminczhat és fél évig tartott nyilvános oktatásnak tárgyát, „a keresztény anyaszentegyháznak történetét“ egészen szándékozott ő kiadni; s e miatt művét többször át is dolgozá: de mindaddig halasztotta közrebocsátását, míg egy szerencsétlen idegguta testét, a különben is gyöngét, ellankasztá s életét négy évi bajlódás után, 1842. mart. 24-én végkép eloltá. — y.

Vathai Ferencz, 1568. nov. 24-én Nagy-Vágon született. Atyját 1573. elvesztvén, anyja által 1578. Németujhelybe, majd két év múlva Sopronba küldeték tanulás végett. Rövid idő alatt testvérei elhalván, anyja által kifogatott az iskolából, s az időt vadászat- és agarászattal töltvén a gondos anyai szemek előtt, 1585. anyjának ellenére katonává lett, és 1592. hadnagygyá kinevezteték. Több ütközetben részt vett, magát mindig kitüntetvén. 1600. megházasodott. Tüzét csillapítani nem bírván, 1603. török fogságba hurczoltatott, és Konstantinápolyban írta meg 1605. jobbatyjának, Vathay

Ferencznek, atyjának és magának életét, melyet Ponori Thewrewk József Posonyban, 1838. adott ki. Érdekes olvasmány. — y.

Veráncz Antal (Wrancius vagy Wranchich), született 1504. Sibenik városban Dalmátföldön. Tanulását Paduában végezte, Statilius János budai prépost, 1536 óta erdélyi püspök költségén. A mohácsi vész után Statilius Zápolyát követé; ennél kapott tehát Veráncz is titoknoki állomást; majd egyházi pályára lépven, általa budai préposttá nevezteték. Nem tartván azonban állandónak a Zápolya felekezet helyzetét, és Nádasdi Tamástól is nógattatván, 1549. Ferdinand részére állott; ki őt 1553. pécsi, 1557. egri püspökké, 1569. esztergomi érsekké, majd három év múlva kir. helytartóvá tette. Zápolya, Ferdinand és Miksa által gyakran nyomatékos követésekkel bizatott meg. Számos és sokoldalú foglalkozásai mellett leírta a korabeli magyar történeteket honi nyelven; melyeket, de jobbra csak töredékképen, latinra fordítva Kovachich Márton György adott ki: „Scriptores rerum hungaricarum minores“ című gyűjteményében. Meghalt Eperjesen 1573. jul. 21-én, élte 69. évében. — y.

Veráncz Faustus, született a 16-ik század első felének végső éveiben, Sibenik városban Dalmátföldön; hová ősei Bolgárországból szakadtak. Nagybátyja, Veráncz Antal esztergomi érsek, látván az ifjunak serény igyekezetét, Posonyba küldé, hogy ott a jeles Gáspár mester keze alatt a tudományok csarnokába bevezetessék: a süker csakhamar felült a várakozás, mert a magyar és német nyelven kívül, itt tartózkodása éveiben egyéb tudományokban is olly kitűnő elemenetelt tett, hogy tantársai figyelmét magára vonta. Tárgasabb tért keresett ezután tehetségei kitüntetésére; s nagybátyja tanácsából Olaszföldre utazván, 1568 körül a híres paviai iskolák növendéke lön. Az akkorban ott mulatott magyar kath. ifjakkal ő volt legjelesbike, s olly hévvel hallgatá a hit-tudományokat, hogy jövendő nagyságát már akkor megfoghatólag gyaníttatá. Ő magát egyházi pályára képezé ugyan; de minthogy Olaszföldön tartózkodta alatt az egyházi rend fölvé-

telét mellőzte, nagybátyja által sikeretlenül lőn a thuróczi prépostságra ajánlva Miksa császárnak. 1571-ben érkezett vissza Magyarhonba, s tudományi pályáját bevégezendő, az Oláh Miklós alapította nagyszombati tanintézet tagjává avatatték; mellytől azonban nemsokára megváltván, Velenczébe utazott, és itt töltött három év múlva, 1573. ismét visszatért Posonyba, hol a tudományoknak élve, huzamosb ideig tartózkodott, mellyek őt most már a nagy közönséggel is megismertették. Így lőn, hogy Fejérvöki István veszprémi püspök és főispán 1579. Veszprém vára kapitányává, s a püspökség javainak kormányzójává, majd Rudolf király udvartitoknokká és tanácsossá nevezé. Kitünő munkásságának új tér nyílt itt; és ezt férfiasan be is töltötte. Hű szolgálataért 1591. a királytól 2000 fr. és a jablanczi uradalmat nyerte; de ezt, a török által lévén elfoglalva, soha sem birhatta. 1594-ben lemondván titoknoki állomásáról, Velenczébe vonult; hol elvonva magát a közügyektől, ismét egyedül a komolyabb tudományoknak élt. Arájának közbejött halála után az egyházi-rendbe lépven, Rudolf által 1598. apr. 16-án csanádi püspökké neveztetett; s mint ilyen, az 1605. posonyi országgyűlésen megjelenven, alapos és bölteudományos, ékes előadása, az országos ügyekbeni bámulatos jártassága köztiszteletet szereztek neki. Említésre méltó, hogy ő kiválólag magyarul szónokolt. A folytonos munka miatt hanyatló egészségét orvoslandó, 1606. Olaszföld szelid éghajlata alá vándorla; itt érté Illésházy Istvánnak, kivel szakadatlanul magyar nyelven levelezett, tudósításából édes hazánk szomorú állapotát; és ő többé vissza nem jött. 1608-ban megvált a csanádi megyétől, és következő évben a kereszténység fővárosában sz. Pál szerzetesei közé iratva magát, mint ilyen 1617. Velenczében hunyt el. Kitünő ész, szilárd jellem, alapos tudomány voltak főtulajdonai. Legnevezetesebb, minket pedig közelebből érdeklő munkája a: „*Dictionarium quinque nobilissimarum Europae lingvarum: latinae, italicae, germanicae, dalmaticae et ungaricae*“, Venetiis, 1595., mellyet a cseh származású Loderecker Péter, cseh és lengyel szavakkal bővítve „*Dictio-*

onarium septem diversarum lingvarum, v. l. latinae, italicae, dalmaticae, bohemicae, polonicae, germanicae et ungaricae“ czim alatt 1605. Pragában mint sajátját utánnyomatta. Veráncz Dictionariumát Wurum József nyitrai püspök költségén, Ponori Thewrewk József „Dictionarium Pentaglottum“ czim alatt 1834. Posonyban újra kiadta. Latin művei közt Veráncz Antal érsek élete (Posony, 1575.) jeles stylusa miatt is figyelmet eszközölt, — y.

Verseggy Ferencz, született 1757. apr. 3-án, Szolnok városban, nemes szülöktől. Atyjának kora elhunytá után, a gondos anyai kéz ápolása mellett 1766. Pesten kezdé gymnasiumi tanulását: melyet olly kttünősen folytatott Egerben, hogy őt, az egyházi pályára vágyódót, örömmel igtatnák a növendékség közé. Végezvén hittudományi pályáját, 1777. megválván az egri megyétől, Remete sz. Pál szerzetébe lépett, s miután itt az ujonczévet kiállotta, s még egy évig hallgatta a theológiát, 1781. pappá szenteltetett, s Bertalanfi és b. Horczki urfiak nevelője lett. 1783-ban philosophiai tudorságra érdemesítettet. 1784—1786. Pesten hitszónok volt, és itt érte őt szerzetének eltörlése. Ez időtt kísértette meg a versírást is. Kiűtvén a török háboru, Milassin Miklós tábori főpapot, kinél titoknokoskodott, követé a csatahelyre; azonban a táborozás egészségét annyira megrongálta, hogy az csak negyedfél év múlva állott vissza. Sinlődésének ideje alatt minden hivatalos foglalatosságra alkalmatlan lévén, magát a tudományoknak szentelte, hogy gazdagodott ismereteivel műkörének határait terjeszsze s vidámitsa. Így keletkezett 1790-ben „A magyar hazának anyai szózatya az országnapjára készülő Magyarokhoz“. — „Emlékeztető oszlop azoknak a Hazafiaknak tiszteletére, a kik az ország előtt Juniusnak 11. és 12. napjain 1790. a Haza-nyelvnek bevétele mellett szólottak“. Mivel pedig a fiatal kebel legkedvesben mulat a képzelődés tartományaiban, s azon világ, melyet magának alkot, leginkább elégíti ki vágyait, ő is a költészethez fogott, kiadván 1791. illy művét: „Egy jó szívből költött Satyra a Magyar literaturáról“. — Millott egyetemes történetét magyaritva, Bu-

dán, 1790—1791. (2. k.) illy czim alatt adá ki: „A világ közönséges történetei. I. k. A régi nemzetek. II. k. A görögök“. Kotzebuetől több érzékeny színművet fordított, különösen 1792. „A szerelem gyermekei“, és 1793. „A Formenterai Remete“. Az 1794-iki események miatt befogatván, Kuffstein-, Gratz- és Brünben töltött 9 évet; itt idejét többnyire a magyar nyelv természetének és tulajdonságainak nyomozására szentelé, magát a széptudományokban és idegen nyelvekben gyakorolván. Szabadsága visszanyerését „Rikuti Mátyás“ (Pest, 1804.) és „Kolomposi Szarvas Gergely vig élete“ (u. o. 1804—5. 2. k.) kiadásával jelenté. Ezután mintegy 8 évig gr. Szapáry János leányainak volt oktatója a magyar nyelv- és egyéb tanulmányokban; s mint ilyen írta „A tiszta magyarság, avagy a csinos magyar beszédre és helyesírásra vezérlő Értekezéseket“ (Pest, 1805.), mi miatt: a) „Világosvári Miklósi János Verseghy Ferencznek tisztasággal kérkedő tisztátalan magyarsága, melyet nyilván való egyenes okokkal tisztán megmutat, és méltán megdorgál Révai Miklósnak hiv tanítványa és igaz jó barátja“ (Pest, 1808.); b) „Fényfalvi Kardos Adorján Verseghy Ferencznek megcsalatkozott illetlen mocskolódásai a tiszta magyarságban, melyet valóságok szerint tisztán megmutat és méltán megdorgál Révay Miklós buzgó hiv tanítványa és igaz tisztelője“(u. o. 1806.); c) „Boldogréti Vig László Verseghy Ferencznek mefogyatkozott okoskodása a tiszta magyarságban, melyet a józan okoskodásnak törvényeiből kihuzott igaz okokkal megbizonyít Révai Miklósnak hiv tanítványa és szerető barátja“ (u. o. 1806.), őt kegyetlenül megtámadták; de azért nemcsak nem csüggedett munkássága, sőt irodalmunk iránti buzgalma még inkább növekedett. Ezt tanusítják számos munkái, melyek közül érdekeseek: „Magyar Aglája“. (Buda, 1806.) „A magyar Musának háladatos öröme Herculesnek amaz öntött képzetére, melyet Felséges urunk József Magyarországnak nádorisánpánya a pesti nemzeti könyvtárháznak ajándékozott“. (U. o. 1806.) „A Magyar Hárfásnak Énekei Fortepiánora“. (2 szakasz. Pest, 1807.) „Báró Külneki Gilmata kisasszony és Arany-Pataki György“. (U. o.

1809.) „Gróf Kaczaifalvi László avagy a Természetes ember“. (U. o. 1808.) „A magyarok hűsége és Nemzeti lelke“. (U. o. 1809.) „Az emberi nemzetnek története“. (Buda, 1810—11. 3. k.) „Vak Béla a Magyarok királya“. (U. o. 1818.). Ezek és egyéb munkái, melyek részint a kassai „Magyar Muzeumban“, részint és főleg a Horváth János szerkesztette „Egyházi Értekezésekben“ jelentek meg, nyilván mutatják tudományos ismereteinek roppant kiterjedését. Meghalt 1822. dec. 15-én. Munkái meghaladják a 40 kötetet. Verseit életével együtt barátja Sággy Sándor adá ki 1825. 1. k. — y.

Vezérle Gáspár, egri kanonok, szül. Pápán, Veszprém-megyében 1794. dec. 31-én. Az elemi s első négy gymnasiaalis iskolákat szülőhelyén, az 5- és 6-ikat Egerben végezte, hol 1709-ben papnövendéknek vétetett fel: s mint ilyen hallgatta két éven át a philosophiát és theológiát. 1815-ben az érseki irodában actuariusi minőségben alkalmaztatott. 1818. jan. 24-én papnak szenteltetvén, Arlóra küldetett segédlelkésznek, hol majdnem három évig működött. Innen Miskolcra tétetett át szinte mint káplán; 1827-ben tibold-daróczi, 1830-ban harsányi plebánossá, s rendes alesperessé neveztetett: melly kettős hivatalban husz évet és öt hónapot töltött. 1851-ben ő cs. k. felsége által egri kanonokká neveztetett, melly hivatalában jelenleg is működik. Munkái ezek: „A Religionak s különösen a kijelentett ker. religionak az ember mind jelen jólétére, mind örökös boldogságára valódi s dicső behatása“. (Eger, 1836.) „Válasz nt. Brámer Alajos kassai sz.-széki jegyző urnak a káptalanok eltörlését indítványozó röpiratára“. (Eger, 1849.) Népszerű erkölcsan ker. kath. családok számára“. (Kiadta a jó és olcsó könyvkiadó-társulat. Pest, 1851.) „Népszerű vasárnapi s ünnepi homiliák az evangéliumi sz. szakaszok fölött“. (3. k. Eger, 1854.) Ezeken felül vannak sok jeles értekezései a Religioban s a Kath. Néplapban. Szalay egyházi beszédek gyűjteményében (1832—1841.) két beszéde foglaltatik. — k.

Vida Károly, szül. Pákéban, Székelyföldön 1819. mart. 19-én; atyja a székek birája, s vagyonos ember volt. Elemi

iskoláit Kezdivásárhelyt végezte, honnan két éves korában a székely-udvarhelyi ref. collegiumba küldetett. A humaniorákat Nagy-Enyeden végezte. Nehány hétig N.-Kunságon volt mérnöki gyakorlaton. 1838-ban Német-, Franciaországban és Belgiumban tett utazást tudományos szempontból, különösen a répa-cukorgyártást szándékozván megismerni. Egy év múlva haza térvén, a politikai lapokban lépett fel mint levelező és industrialista. 1843-ban mint szerkesztői segéd foglalkozott az „Erdélyi Híradó” mellett. A lap megszűnése után Magyarországra költözött, és jelenvolt az 1843-iki országgyűlésen. 1844-ben Párist látogatta meg, s ott a természeti tudományokat, különösen a chemiát tanulmányozta egy évig, mikor újra tapasztalati utazást tett Délifrancia- és Éjszaknémetországban és Schweizban. 1845-ben ismeret-gazdagon térvén hazájába, szakadatlanul a journalistika terén, az akkori conservatív párt táborában működött. Mint a Budapesti Híradó rendes dolgozó társa, számos jeles czikkeket közlött; melyek közül említésre méltók: a „Gázvilágítás”, mely nem csekély meglepetést szült; továbbá a Nád- és répacukorról szóló értekezése; K. ellen intézett levél-cyclus „Levél a szerkesztőséghez” czim alatt; „Az erdélyi szászokorról”; „Helyzetünk s a legsürgetőbb reformok” hosszú cziksorozat; kilencz levél „Egy plebejus gr. Dessewffy Emilhez” czim alatt; „Korszerű kérdések”; „Talpon legyünk” stb. Írt néhány alapos bírálatokat is. 1848. mart. 18-án az eddig is általa vezérlett lap már szerkesztői firmája alatt jelent meg. 1849-ben a „Figyelmező”-nek volt szerkesztője, mellytől 1850-ben eltiltatott, és Erdélybe, falusi magányába vonult. Önálló munkája „Elmélkedések a magyar nemzet viszontagságainak története felett” (Pest, 1852.). Politikai téren, különösen a legutóbbi zavaros időkben következetes jellemet és rendithetlen bátorságot fejtett ki. — k.

Virág Benedek, bölcsőjét 1752. kezdtek ringatni Nagy-Bajomban, Somogymegyében. Tanulását Kanizsán kezdette, Pécsen folytatta. 1775-ben Pestre jöven, Remete sz. Pál szerzetébe lépett, és a kiállott próbaév után ott a philosophiát,

Pécsett pedig a hittudományt hallgatta. 1781. pappá szenteltetvén, a székesfejérvári középtanodában kezdett tanítani; itt érte őt 5 év múlva szerzetének eltöröltetése. Roncsolt egészségének visszaállítása végett az annyira ohajtott nyugalmaszást 1794. megnyervén, Pesten telepedett le; honnan utóbb Budára költözvén át, ott egész halálaig, mely 1830. jan. 23-án következett be, a magyar irodalomnak élt. Mint költő 1788. lépett föl először néhány ódával a Magyar Muzeumban; és ezek nagy tapssal fogadtattak. Nőttön nőtt iránta a lelkesedés, midőn lyrai költeményeit „Poetai munkái“ név alatt Pesten 1799. az olvasó közönség elé bocsátá. Megjelentek ezek másodszor is Pesten, 1822. 2. k., s nevét a jeles férfinak örökítették. Kortársaitól Magyar Horatiusnak neveztetett. A honszerelmet lángoló s fellengző ódáin kívül Bessenyeinek „Hunyady László“ szomoru játékát is újra átdolgozva; kiadá Budán, 1817. „Horatius leveleit“ 1815. „Satyráit“ 1820. „Ódáit“ 1824. „Poetikáját“ 1801. — „Magyar prosodiája“ 1820. jött ki. Remek volt ő prózában is; e nemben neki köszönjük „Cicero Leliusát és Catóját“. Legjelesebb munkája azonban Magyarország oknyomozó története, mely „Magyar századok“ czim alatt Budán, 1808. és 1816. 2. k. jelent meg, az első a XV. századot foglalván magában. Kár, hogy be nem fejezhette. — y.

Virág Jácint, szül. 1743. Szécsényben, Nógrádmegyében. Tisztességes állapotú szülői kedvében eljárván, 1763. piaristává lön. Végezve tanulmányait, Kecskeméten, Tokajban és Nagy-Károlyban nyelvtani, s ez utolsó helyen a szónoklati és költészeti osztályokat is tanította. Majd Szigetre tétetett hitszónoknak, s e hivatalt 10 éven át becsületesen vitte. Ugyanitt ház- és tanoda-igazgatói minőségben is működött. Meghalt 1801. febr. 28-án. Nyomatásban tőle ezeket birjuk: „Vasárnapi Evangéliomok és azokra való elmélkedések“. — „Eszterdő által szentek Innepére való evangéliomok, és azokra való lelki elmélkedések“. — y.

Zrendai Vitéz János, szül. a 15-ik század elején; az elemi tudományokba szülői házában, a felsőbbekbe a pécsi

főiskolában avattaték: majd a tudományok és szépművészetek akkori hazája, Olaszország, jelesen Bologna fogadá keblébe a nagyobb lelki műveltségre vágyódó ifjút; hol a görög és romai irodalomban, meg a mathematicai tudományokban ritka jártasságot és előmenetelt tanusított. Pappá szenteltetése után Hunyadi János udvarába jutott, hol kitüntetett okossága, éles ítéllete, s bámulatos ügyessége miatt nagy becsültetés- és kitüntetésben részesült. Első hivatala a nevelői vala; s ha a serdülő tanítvány ismereteiből szabad a tanítóéra a viszonykövetkeztetés, akkor Vitéz Jánoséi a legtisztább fényben tűnnek elé. Érdemeinek csillogó tanuit látjuk Mátyásban; ki a mellett, hogy a görög és romai literatúrában egyaránt okult, a történeti, földirati, mathematicai, építési tudományokat szenvedélyesen kedvelte; a honi s romai törvényekben is otthonos volt. Vitéz Hunyadi ajánlatára az országos ügyek jegyzőjévé s nagyváradi préposttá; majd 1445. ugyanott püspökké, s 1453. cancellárrá lön kinevezve. Minthogy pedig az ősz Hunyadi iránta teljes bizodalommal viselteték, Zimonyban, 1456. halálos ágyán gyermekeit az ő éber örkődésére bizta. Ulrik pártjának László áldozata lön; Vitéz börtönbe záraték: honnan, kiderülvén ártatlansága, László király szavára szabadon bocsáttatott; miért Aeneas Sylvius a királyt köszönő, Vitézt pedig örvendező levéllel tisztelé meg. Nemsokára meghalt László, s a haza legott ketté szakadt, t. i. a Hunyadiak és elleneik pártjára. Szilágyi Vitézt küldé Podiebradhoz Mátyásért, ki midőn 1458. királylyá kikiáltatván, Magyarhonba jött, ennek határánál Vitéz magyar szónoklata mellett fogadta örömríadások közt az e végre kiszemelt fényes küldötség. A sz. koronát Vitéz nyerte vissza Fridriktől. Széchi Dénes holtá után az esztergomi érseki székhelybe emelteték. Ő és Mecsinczei (Cesinge) adának tanácsot Mátyásnak egy főiskola alapítására, melly 1467. Posonyban, 'Studium generale Istropolitanum' czim alatt csakugyan fel is állítottott. Elégge nem fájlalható, hogy az idők sulja s a mostoha kezek csakhamar letörték a haza kebléről e szép virágot! Nagyváradon és Esztergomban iskolát és királyi bõ-

kezüsséggel vetélkedőleg fényes könyvtárt, görög romai remek művekkel gazdagot emelt. Ha tovább él, az esztergomi könyvtár európai nevezetességgé válandott volna. Átalában nevét örökölte a tudományok szeretete, s a tudósok pártfogolása által. Mátyás, adott szava ellenére börtönbe zárata; honnan kiszabadulván, szívfajdalmában nemsokára elhunyt 1472. aug. 8-án. Bátyja volt a Mecsincei János, pécsi püspök- és írónak. — y.

Vitkovics Mihály, szül. 1778. aug. 26-án Egerben. Itt kezdé tanulását, és már mint serdülő ifjú annyira kedvelé a vers-alkotást, hogy e miatt egyéb rendszeres tanulmányait is elhanyagolná, sőt egyik tanítója által meg is fenyítették. Egertől erre megváltván, Budára sietett, és ott 1796. Tóth Farkas tanítója által mint szorgalmas és tüzes költő, nyilvános dicséret- és kiténtetésben részesült. A bölcsészeti tanulmányokat újra Egerben, a törvényeket pedig Pesten, az egyetemenél végzé. 1801-ben esküdt fel kir. táblai jegyzőnek, 1803. ügyvédi oklevelet kapván, Pesten telepedék le; hol halálaig, mely 1829. sept. 9-én következett be, ügyeinek s az irodalomnak élt. Munkás részt vett azon választmányban, mely a magyar t. társaság alaprajzának és rendszabásainak kidolgozására gr. Teleki József elnöksége alatt a nádor által volt kiküldve. — Első műve, mely 1804. Pesten nyomtatásban megjelent, b. Orczy József halálára írt odája volt. Kitünő méltánylatot nyert Horváth Istvánhoz írt szép levele (Erdélyi Múzeum. 1. k.); még kitünőbbet „Meséi és versei“. (Pest, 1817.). És végre „Epigrammái“. — Ez idő óta több dala jelent meg a Hasznos Mulatságokban, Hébében, és Aurorában. Ő volt első, ki a szerb népdalokat magyarra átforditá; sőt nemzetségre szerb lévén, e nyelven maga is több dalt és balladát költött. Berzsényivel barátságban élt. y.

Vörösmarty Mihály, költőink királya, szül. 1800. dec. 1-ső napján Pusztá-Nyéken, Fejérmegyében, hol atyja a Nádasdy nemzetség jószágán gazdatiszt volt. Bőség nélkül, de gondosan neveltetett. Miután a fejérvári közélettanodában öt évi szorgalmas tanulás által a komolyabb tudományok felfo-

gására magát képesítette, 1816. Pestre ment, a bölcsészett és törvényt a m. egyetemenél bevégezendő. Épen akkor halt meg atyja; s lesújtva állott a 16 éves, szép tehetségű, s épen azért nagy reményű ifjú a zajos világ tarka szinpadán. Magáról kellett gondoskodnia; s eleinte magán oktatással biztosítá lételet; majd egy nemes ház fiai mellett nevelőseget vállalván, egyuttal a bölcsészeti és törvénytudományi folyamat is elvégezte. 1820-tól fogva növendékeivel Tolnában lakván, s ugyanott egy évet a törvénygyakorlatban töltvén, 1823-ban Pestre ment, s a kir. táblánál jegyzőnek, 1824. pedig ügyvédnek esküdött fel, s 1826. befejezván a nevelést, Pesten telepedék le; hol nem annyira az ügyeknek, mint a magyar irodalomnak élt. Kezdetben ottani körülményei elég szigorúak voltak; s mindaddig küzdött szükségeivel, míg 1828. Horváth István ajánlására a Tudományos Gyűjtemény szerkesztésével meg nem bizatott; mellyet 1832-ik év végeig folytatott. Keblében a költészet iránti hajlam jó korán felébredvén, 1813. már latin, tizenegy éves korában (1814.) pedig magyar verseket irogatott rimekben; utóbb Édes Gergely „Keservei“ kerülvén kezébe, a görög mértéket kísértette meg. Pesten ismerkedett meg baróti Szabó David, Rajnis, Virág, és Révai műveivel; mellyek figyelmes olvasása által tüzeltetett föl a nyelv és költői beszéd körüli studiumokra. Tolnában két derék pappal kötött barátságot, kik az Erdélyi Muzeumot és Kazinczy munkáit szolgáltatták kezéhez, más külföldi remek írókkal és köztük Shakespeare-vel együtt. Ekkor kezdé erejét megkísérteni, s magasbra törekedni. Némelly lyrai darabok mellett apróbb színművekhez fogott, s csakhamar Kisfaludy Károly drámáinak előadatása őt nagyobb munkára is felbátorítá. Így keletkezett 1821. „Salamon király“ (szomj. 5 fv.); ezt követé „A hűség diadalma“ regényes költeménye, s 1823. „Zsigmond király“ (szomj. 5 fv.); melly az elébbivel együtt azonban kéziratban maradt. Lassankint Homer, Zrínyi s Tasso műveivel ismerkedék meg; s erre magasb vágy fakadván keblében, egy nagyobb költemény írásához fogott: így keletkezett egy év alatt (1823—1824.) „Zalán futása“

(10 énekben). Vörösmartyt ekkorig közönségünk csak néhány dalaival s levelei után ismerte, melyek a Szépliteraturai Ajándék-, Aspasia-, és Aurorában láttak világot, s maradó nevet a nagy taps- és lelkesedéssel fogadott „Zalán futása” szerzett neki. 1825-ben kezdé mélyebben ismerni a spanyol, angol és német irodalom remekeit. Kisfaludy Károly látván benne hős költészetünk megújítóját, leginkább ilyenmű dolgozatokra serkenté. Így keletkeztek a: „Cserhalom”, regényes költemény 1 énekben (Aurora. 1826.); „Tündérvölgy” (u. o. 1827.); „Eger” (3. énekben; u. o. 1828.). Helyzete most különálló munkák adására is ösztönzé; így „Salamona” 1828-ban, „Kont”-ja pedig, „Bujdosók” czim alatt, 1830-ban jelent meg Székesfejérvárt. E közben készült „Hábador” dramatizált beszély, és „Csongor és Tünde” regényes színmű (5 fv. 1830.); „A rom” (1 énekben); 1831-ben pedig „A két szomszédvár” (4 énekben). Prosai dolgozatait, melyek józan ítélteiről s nyelvünk természetének mély felfogásáról tesznek tanúságot, a Tud. Gyűjteményben nyomatta ki. Ő inditá meg „Ezeregy éjszaka” magyar fordítását, s az első 11 kötet töle van; (1829—1833.) folytatták Szalay, és Lencsés Antal; befejezte Szabó David. (Pest, 1829—1835. 18 füzet.). Felállott a m. tudós társaság; és Vörösmarty 1830. nov. 17-én az igazgatók által a nyelvtudományi osztályban második helybeli rendes taggá nevezteték; azonban csakhamar, t. i. dec. 12-én Kisfaludy Károly halálával első helyre, mellyel 500 pfirt évi díj vala kapcsolva, mozdíttaték elő; s ez időtől munkássága nagy részét az akademia foglalá el. Közremunkálásával készült a „Helyesírás és szóragozás” (Pest, 1832.); a „Magyar és német Zsebszótár” (u. o. 1832—1838. 2 k.); a „Magyar szókötés” (u. o. 1843.), és némelly tanodai nyelvkönyvek. Dolgozott az Aurorába folytonosan, és jeles beszélyeit s egyéb elméleti s bírálati cikkei az általa 1837—1843. Bajzával és Schedellel kiadott Athenaeum és Figyelmezőben közlé. Irt a „Kritikai lapokba” is. Egyéb, eddig nem említett önálló munkái még ezek: „Kurzgefasste Ung. Sprachlehre für Deutsche” (Pest, 1832.); „Vérnász”. (szomj.

5 fv. U. o. 1833.). E mű az akademia által 100 db. arannyal jutalmaztatott. „A fátyol titkai“ (vigj. 5 fv. U. o. 1834.). „Árpád ébredése“, előjáték a pesti m. színház megnyitására, (u. o. 1837.). „Marót bán“ (szomj. 4 fv. u. o. 1838.). „Julius Caesar“ Shakespeare után (u. o. 1839.). „Az áldozat“ (szomj. 5 fv. u. o. 1840.). „Czilley és Hunyadiak“ (történeti dráma; 5 fv. u. o. 1844.). Mindenik szakban, melyben működött, eleget tett, hogy neve külön-külön halhatatlan legyen; mint lyrai költő pedig mindazok felett áll, kik eddig magyar nyelven dallottak. Összes műveinek kiadását „Vörösmarty minden munkái“ czim alatt Bajza és Schedel Ferencznek köszönjük. (Pest, 1845—1848. 10. k.). Vörösmarty nyelvünk valódi átalakítója. Gyönyörű költői mondatai csakhamar az alsóbb körökben is meghonosultak. E tekintetben összes nyelvtudósaink sem bírnak annyi érdemekkel mint ő. Utóbbi években Pesten tartózkodott, hol mellvízkórban, melyben huzamosb idő óta szenvedett, 1855-ik évi nov. 19-én délutáni 2 órakor elhunyt. Soha a nemzet kegyelete övéi iránt nem nyilvánult olly nagy mértékben, mint nagy költője temetésekor. 18—20 ezer tisztelője kísérté földi hamvait a temetőbe. A „Pesti Napló“ a többi közt e szavakkal jelentette kimúltát: „A nemzetnek halottja van! Vörösmarty Mihály nincs többé! — Ne higgyétek azért, hogy midőn a roncsolt test a munkás élet fáradalmai miatt sirba hanyatlott, a költő szelleme is elszállt közölünk. E szellem folyvást működik, míg egy magyar van, a ki a szépben, jóban és nemesben életet talál, miglen olvassuk a költő műveit. S mindenek felett örök a nyelv, mint a nemzet maga, melly annak köszöni fenmaradását. Ha lenne, a ki egykor szentségtelen kezekkel illetné a költő babérait: az irodalom történet muzsája bizonyára figyelmeztetni fogja, mi volt nyelvünk Vörösmarty előtt, s mivé lőn általa“. stb. — Jellemző még a „Religio“-nak e nyilatkozata: „Egyike ő azon keveseknek, kiknek nincs egyetlenegy daluk sem, mellyet a moralistának kárhozzatnia kellene; s kik halhatatlan hírnevet vívtak ki, a nélkül, hogy egyebet szép s tiszta erényeknél énekeltek volna“.

Waltherr László Imre, legjelesb diplomatikusaink egyike, szül. Tarczalon, (Zemplénmegye) 1788. nov. 1-jén. Atyja gazdatiszt volt Nyiradonyban. Tanult Tarczalon, Tokajban, Nagy-Károlyban, Szegeden és Kassán, hol a törvénytudományok végeztével 1809-ben végezte be iskoláit. 1811 óta gr. Károlyiak szolgálatában volt, mint irnok, kormányzósági jegyző, titoknok; 1820-tól a tótmegyeri uradalom kormányzója; 1822-től nemzetségi levéltárnok, melly minőségében egyik fia váltotta fel: ő maga nyugalomba helyeztetvén, Tarczalon, közben Pesten is tartózkodik. 1825-ben Csongrád- és Esztergommegye táblabírájává, 1833-ban a m. akademia tagjává nevezte. A tudomány, különösen a történelem és diplomatika mezején bő ismereteinek számos, jeles czikkek, értekezések, bírálatok, történeti, közlések által adta tanujeleit, mellyek tudományos folyóiratainkban u. m. Tud. Gyűjtemény-, Hasznos Multságok-, Tudománytár-, Athenaeum-, közelebb a Religióban láttak világot. Illyenek: a „Karácson, Áldozó csötörtök és Sz. Mihály lova“ nevek fejtegetése; a prágai főiskola könyvtárában találtató Berzeviczy Pál-féle versek és Lépes Bálint könyvei felől; némmelly ösmeretek a győri püspöki megyéről; Szalkai László diáknak 1510-iki magyar levele Bánffy Ferenczhez; Szent István király Salamon nevéröl; Messenius; Maróth; Porcsalma és az Ecsedi tó; — Erdélyország Történetei Tárának, s Fehér Codex Diplomatusának vizsgálata s bírálata, és e tárgyban polemiák; — Kalendáriomi magyar régiségek; a hónapok magyar nevezeteiről stb. — Részt vett Kresznerics magyar szótárának és Kisfaludy Károly munkáinak kiadásában; a magyar t. társaság zsebszótára készítésében. — k.

Warga János, nagykőrösi tanár, szül. 1804. jan. 8-kán, Kovácsvágáson Abaujmegyében. Tanult Sárospatakon és Eperjesen. 1830. a harmadig nyelvtani osztályt tanította, 1831- s 32-ben a matematikai és physikai tudományokat adta elő Sárospatakon. Kőrösi tanáru 1833-ban neveztetett, de előbb Németország nagy részét beutazta. Már 1833-ban a m. akademia által a matematikai kérdésre kitűzött egyik jutalom neki ítéltetett; 1834-ben pedig a népnevelést és tanítást

érdeklő Marczibányiféle másodrangú jutalmat nyerte el. Ezek folytán 1835-ben a m. akadémia által lev. taggá választott. 1836-ban ismét jutalmat nyert az akademiától a philosophiai kérdésre adott feleletével. Munkái néhány eredeti és fordított czikkeken kívül: „Vezérkönyv az elemi nevelés és tanításra“, mellynek első kötete: „Az elemi nevelés és tanítás alapvonatai“ 1837-ben, második kötete: „az elemi tanulmányok alapvonatai“ 1838-ban Budán jelentek meg. „Kézi ABC. és elemi olvasókönyv az alsó népiskolák számára“. Pest, 1841. „Magyar nyelvtan tanmódszerüleg előadva“. Pest, 1842. „Népszertí természettan“. Pest, 1842. „Nevelés- és oktatástan“. Kecskemét, 1843. Ezenfelül bölcsészeti értekezések, pole miák az Athenaeumban és Figyelmezőben. (Ujabbk. ism. t. után). —k.

Wenzel Gusztáv, pesti egyetemi jogtanár, szül. Lukauban Alsó-Luzacziában, katona szüléktől. Tanult a milánói katonai akademiában; gymnasialis tanulmányait Veronában, Salzburgban, később Veszprémben, a bölcsészetét Váczon, a jogot Pesten és Bécsben végezte. 1836-ban bölcsészeti- és törvénytudori koszorút, s egyszersmind ügyvédi oklevelet nyert. Majd bold. József nádor fiának, Sándor főherczegnek tanítója lett a historiában, mathesisben és geographiában. Félévig helyettes-tanár volt a pesti egyetemnél. 1839-ben a bécsi Theresianumhoz neveztetett tanárral, melly minőségében három évig udvari titoknoki foglalkozásban is volt a bányajog-szolgáltatás körében. 1850 óta tanár a pesti egyetemen. A magyar akadémia 1847-ben választotta tagjaul. Tagja ezenfelül több bel- és külföldi társaságoknak. — Közlött számos jogtani s magyar történelmi értekezéseket a bécsi tud. folyóiratokban; önálló művei: „De fontibus juris hungarici“ inaguralis értekezés 1836-ból. — „Az austriai ált. polg. törvénykönyv magyarázata.“ Pest, 1853. „Az ideigl. polg. perrendtartás“ Pest, 1853. Jelenleg az új austriai bányatörvény magyarázatát írja, s német birodalom- és jog történetére hirdetett előfizetést, melly utóbbi munka kiadását számos teendő folytán későbbre halasztotta. — k.

Zádor, családi néven **Stettner György**, álnéven Fenyéry

Gyula, szül. 1799. jul. 2-án Dukában Vas megyében. Tanulását Kőszegen kezdé, folytatá a pápai ref. collegiumban s bevégezé a győri akademiában. 1821-ben Pesten a kiállott vizsgálat után ügyvédi oklevelet nyert. Ezután Tökölyi és Bohus családoknál volt rendes ügyvéd. 1826—1832-ig Budapesten lakott, ügyvédkedés mellett neveléssel foglalkozva. 1832-ben a pápai ref. collegiumhoz tanáruul neveztetett. 1848-ban a pesti váltótörvényszék előadó ülnökévé, 1852-ben a soproni főtörvényszékhez, 1855-ben a bécsi legfőbb és semmisítő bírósághoz tanácsossá neveztetett. Közlött számos szépirodalmi dolgozatokat, verseket, bírálatokat a Tud. Gyűjtemény-, Tudománytár-, Muzáron-, Minerva-, Aurora-, Aspasia-, Athenaeum- s Figyelmezőben. Részt vett Toldy „Handbuch der ung. Poesie“, Kresznerics „magyar szótára“ s Kisfaludy Károly munkáinak kiadásában és szerkesztésében. Fordította, jegyzetekkel bővítette s Magyarországra alkalmazta Sáfár Imre „Váltójogát“ (Pest, 1832. kiadva Hartleben által). Fordította az „Ezeregy éjszaka“ című arab regék 2-, 5-, 7- és 8-ik füzetait, habár azok nem neve alatt jelentek meg. A m. akademiában mindjárt keletkeztekor levelező, 1835-ben rendes tagul választatott; székét „melly esetekben van helye a kiskorúságbán tett káros szerződések visszahuzásának?“ című értekezéssel foglalta el. — k.

Zalka János, a „Religio“ egyházi folyóirat szerkesztője, szül. Sopronmegyének Veszkeny nevű falujában 1820. dec. 17-kén. Elemi iskoláit Veszkenyben, a gymnasiumiakat részint Győrött, részint Sopronban végezte. 1838-ban az esztergomi főmegyei növendékpapok közé fölvétetvén, a posonyi sz. Imréről nevezett növendébe küldetett. 1839-ben Nagyszombatba ment a bölcsészeti tanulására, s két év múlva a bécsi Pázmány-intézetbe, hol a papi tudományokat végezte 1845-ben. Ez év utolsó hónapjait az esztergomi áldozárházban tölté, hol 1846-diki januárhó 15-kén áldozárrá szenteltetett. Ugyanez 1846-iki évben egymásután febr. 4-kén mint káplán Kőhid-Gyarmatra, febr. 22-kén pedig szinte illy minőségben Dorogra küldetett, honnan V. Ferdinand ő felsége által nov. 5-kén a

sz. Ágostonról nevezett bécsi fensőbb papi intézet tagjaul fölvétetvén, dec. 1-ső napján a nevezett intézetbe ment. Innen 1848-iki aug. 21-kén mint hittudor tért vissza, s a pest-belvárosi plebániába küldetett mint káplán. 1849. oct. végével Esztergomba ment mint az egyháztörténet és jog leendő tanára a sz. Istvánról nevezett ősrégi érseki papnöveldeben, hol a tanulmányi főügyelői hivatalt is viselte négy évig. 1853. maj. 28-kán I. Ferencz József ő cs. kir. ap. felsége által a pesti egyetemhez egyháztörténettanárnak neveztetett ki, s tanszékét junius 27-kén foglalta el, hol jelenleg is működik. 1854. dec. 22-én ő sz. IX. Pius pápa belső titkos udvari káplánjának nevezte ki. Sajtó alól kikerült első műve azon „Örömvers“, melyet a növelde nevében Posonyban Kopácsy József néhai hg.-primás beigtatására készített 1839-ben. Mint a bölcsészetnek elsőévi hallgatója készíté azon költeményt Várda Pálról, melly Mészáros Imre Szavalástanának utolsó lapjain olvasható. Bécsben az intézet akkori kormányzójának névünnepére készített kétizbeli alkalmi verseken kívül, neki jutott a szerencse főmagosságu bibornok és herczeg, Altieri Lajos, pápai bécsi követ távoztakor a magyarok részéről versekben fejezni ki azon érzetet, melly nálunk a nagy egyházfejedelem irányában mutatkozott. A nyolcz nyelven megjelent versezetek közt a magyar, melly Pázmán-intézet nevében nyujtatott át, Zalka műve 1845. Bécsben másodszori tartózkodása alatt a „Religio“-nak rendes levelezője volt, ugyszinte Esztergomban is. 1849—50. a Katholikus Néplapot szerkesztette. A „Religio“-ban a zsinatokról, az alesperesek választásáról, Sz. Mór pécsi püspökről, sz. István növeldejéről, Bánfy Lukács érsekről, a mesterlegények társulatáról; továbbá a Philosophumenák; szerencsés költők; sz. Jeromos, s több egyéb tárgyakról értekezett. Költeményei: „A biztos hajó“, „Mária szívünk öröme“, „Hajnalban“ a „Religio“ 1845-ki folyamában vannak. 1856. elejétől fogva a „Religio“-t szerkeszti. — k.

Zerich Tivadar, szül. 1815-iki nov. 22-én Erdélyben, Gyergyó-sz.-Miklóson. Ugyanott a normal-iskolákat, Csik-

Somlyón a gymnasiumot, Kolosvárt a Philosophiát, és Pesten a középponti papnöveldeben a theologiai tanulmányokat végezte be 1840-ik évben. Ugyanakkor, sept. 22-ik napján, a pesti egyetemnél hittudori rangra emeltetett, 6-án pedig Károlyfejérvárott áldozárrá szenteltetett, egyszersmind tanulmányi felügyelővé, egyházi számvevőhivatali taggá és dogmaticai professorrá; 1842-ben pedig püspöki szent-széki ülnökké neveztetett, és ezekben hivatalkodott. 1853-ban, a bibliai, következő évben pedig az egyházi történet- és jogtan tanári székén alkalmaztatott rendesen; mert 14 év alatt rendkívüli módon is volt alkalmazva: nevezetesen, a forradalom végnapjaiban és azután néhány hónapig, püspöki kinevezésnél fogva, gyergyó-sz.miklósi plebános-helyettes, és 1852-ben székes-egyházi hitszónoki minőségben. A Mult és Jelen czimű erdélyi lapban czáfolatot közölt L. ellen, a megtámadott kath. tudomány-intézeteket védelmezve; a Religio egyházi lapban néhány értekezést illy czimek alatt: Nyilatkozat Erdélyből a társulat iránt, melly ma Szent-István-Társulatnak neveztetik; aztán: Tájékozzuk magunkat; és Isteni Gondviselés a Pápaság felett, stb. Ugyan a Religioiban néhány czáfolatot, több leveleket, s még több egyházi tudósításokat folytonosan közölt; ugyanezt tevé kisebb mértékben egykor a Magyar Sion-ban és a salzburgi egyházi lapokban is. Végre a magyar irodalom emelésére szánt törekedéseket előmozdítani nemcsak az által igyekezett, hogy valamint Pesten az egyházi irodalmi iskolának rendes tagja volt, ugy Károlyfejérvárt az egyházi olvasó-egylet létrehozása- és vezényletében része volt: hanem az által is, hogy különféle magyar-irodalmi vállalatokat, a mennyiben azok katolikus szelleműek, vagy ezzel legalább nem ellenkező irányuak, erejéhez képest anyagi és szellemi tehetségével is gyámolítani törekszik. — k.

Zichy Antal, szül. 1826-ban Mosonmegyében; evang. vallásu. 1848-ben követ a nemzeti gyűlésben. Leírta Magyarországban utazásait a lapokban; azonfelül irt számos költeményeket szinte elszórva a lapokban.

Vasonkeői gr. **Zichy Péter**, szül. 1674-ben. Szabolcs-megye örökös főispánja, cs. k. kamarás, aranykulcsos, belső titkos tanácsos és végre septemvir, meghalt 1726-ban. Dalokat írt első nejéhez, mellyek közül nyolcz az egyetemi könyvtárban van letéve. Írt egy német imádságos könyvet is.

Zigan János, született 1772. mart. 19-én Ajkán, Veszprém megyében. Tudományos kimiveltetését Sopronban nyerte, hol 1784—1792. tanult. Alig végzé tanulását, már is Veszprémbe hivatott meg predikátornak, honnan 1798. Hőgyészre Vas megyébe költözvén, meghalt 1809. Nyomatásban kijött számos bucsuztató versein kívül munkái ezek: „Nagy-Brittaniának egyházi, polgári és tudománybeli állapota a XVIII. század vége felé.” (Pest, 1808.). „Palotási kisasszony története, vagy is Gráziák Bibliothekája.” (U. o. 1808.). „Angliába, Skotziába és Hiberniába való utazás”, melly holta után jelent meg Kis János „Nevezetes utazások tárházá”-ban (IV. k. 1817.). — y.

Zimmermann Jakab, született 1808. febr. 8-án Vácson, Pestmegyében. A középtanodai éveket születése helyén, ápoló kezek vezetése közt végezvén, 1824. keble vágya teljesültével, a kegyes szerzet tagjává lőn; s miután Privigyén az ujonczai két évet kiállotta, s ezek utóbbika alatt ugyanott a nyelvészeti osztályban járó ifjakat az illető tanokban elég ügyesen oktatta volna, Tatára küldetett elemi iskolatanításra. Az itt töltött év után Kolosvár jeleltetik ki neki lakhelyül, hol, mikép iparkodott előljárói várakozásának megfelelni, fényesen mutatja a tudori oklevél, mellyet a magyar egyetem bölcsészeti karától 1829., tehát azonnal a bölcsészeti tanfolyam bevégezése után nyert. A hittudomány tanulásával két évig foglalkozott Nyitrán és Sz.-Györgyön. 1832. végén már Budán, a k. gymnasiumban találkozunk vele, hol három évig a nyelvészeti, négyig pedig a szónoklati osztályban tanított. Ekkor Bécsbe áttétetvén, ott a Theresianumban öt évig volt a nemes magyar ifjuságnak nevelője, s a magyar nyelv és irodalom rendes tanára. Itt tanulta ismerni a nagy világot minden alakjában, s több nagyoknak tapasztalni szerencsés

is volt vonzalmát, kegyét. Hálásan emlékszik különösen Kis Pál nagyvárad kanonokra. Ez időben a fejedelem által felállítandó öt tanító-képző-intézet tanszékeinek betöltésére pályázat hirdettetvén, a posonyi tankerület főigazgatósága előtt a pestire versenyzett, és szép tehetséggel testvérült jártasságát bebizonyítván, a fejedelem által 1844. képezdei tanárságra érdemesítették; melly minőségben jelenleg is működik. 1846-ban, miután szerzete kötelezettségeitől illető helyen felmenteték, magát a nagyvárad latinszertartásu egyházi megye papjai közé igttattatta. Ugyanazon évben a pesti egyetemen lön a széptan és nyelvészet rendkívüli tanárává helyettesítve. „Barmászat“ című, kéziratban lévő munkáján kívül, nem említvén a vegyes házasságok és nevelésről irt, s a „Hírnök“ melletti „Századunk“ hasábjain megjelent értekezéseit, ugyszinte az ott megjelent könyvbírálatait, nyomtatásban kiadott külön művei ezek: „Daguerotyp képeinek keszítése“. (Bécs, 1840.). Német után. „Ifjúságot képző ismeretek tára“. (U. o. 1840—1841.) Nagy Mártonnal. „Magyar irodalom“ (U. o. 1843. 1845.). „Kikérdező vallástanitás“, (Pest, 1844.) „Vallási szokások és szertartások magyarázata.“ (U. o. 1845.) „Egészségtan és rögtöni eseteknek gyógymodja“. (U. o. 1845.). „Magyarország oknyomozó története“ (U. o. 1846.). Többedmagával Spányik latin munkája szerint. —y.

Zerinvári gr. Zrínyi Miklós, hirneves hadvezér, nagy hazafi s költő; ösunokája a magyar Leonidásnak, s fia György bánnak és Szécsi Katalinnak, szül. 1616-ban. Kitűnő nevelést nyervén, már ifju korában a hadi tudományban és nyelvek ismeretében képezte ki magát. Előbb állam-hivatalokat viselt mint főlovász-mester, muraközi kapitány, Zala és Somogy főispánja, királyi tanácsos stb.; s már e minőségében diadalmasan vezérkedett a törökök és különösen Rákóczy ellen. Hadvezéri képességének 1646-ban adta kétségbevonhatlan tanujeleit, midőn III. Ferdinand alatt a svédek ellen Morvában fényes győzelmet vívott ki. Ennek következménye lön, hogy a Zrínyi névre méltó hőstünk, miután Péter öcsével és Batthyányi Ádammal a kanizsai Ali basán ujlág győze-

delmeskedett, a király által dalmát- és horvátországi bántságra emeltetett 1647-ben; mely méltóságot csak némi viszályok kiegyenlítése után fogadott el 1649-ben. Zrinyi e kettős teherrel járó hivatalt is fényesen töltötte be; szemesen örködött a törökök mozdulatai fölött, és berontásaikat nem hagyta megtorlás nélkül; másrésről tartományai ügyeit is czélszerűen rendezte. A Zágráb környékén fellázadt jobbagyokat lecsilapította (1655.). Ő építtette a szomoruan híres Zerinvárt, a Dráva és Mura összefolyásánál. 1663-ban a törökkeli felbomlott béke után is számos győzelmeket nyert; mellyeket bizonyára jobb siker koronázott volna, ha a császári fővezér, Montecuculi Zrinyivel meg nem hasonlik. 1664-ben I. Leopold által, a hadi tanács ellenzése daczára, önálló hadműködéssel bízott meg; és ezen működése teszi életének és dicsőségének fénypontját. Győzelmei és stratégiai tapintata bámulatra s hálára ragadta egész Európát. A pápa által a romai sz. birodalom herczegévé neveztetett; (e czímet ő el nem fogadta) Stajerországban, mely tartomány e szerencsés hadjárat következtében élvezhette az annyira ohajtott békét, vallási ünnepélyek rendeztetek a győzelem fölötti örömjeleül. Zrinyi ezentul is aratta harczai babérjait; míg végre Montecuculi folytonos armánykodása, ki időközben fővezérnek neveztetett, és Zerinvárt szándokosan lerontatni engedte, s kedve ellenére kötött béke következtében, csáktornyai várába vonult vissza; s itt végezte be élte pályáját 1664-ben. Némellyek szerint ellenei által orozva gyilkoltatott meg; mások szerint a vadászaton egy vadkan (?) áldozatává lett. Majdnem az összes europai fejedelmek által rendjelekkel és egyéb hízegő kintintésekkel tiszteltetett meg. Második hitvesétől, Löblin Zsófától született fia, Ádám, Szalánkeménél esett el megtalanul. Irodalmi emlékei: a folytonosan gunyolódó Montecuculi ellen irt híres czáfirata; ezenfelül költemények, mellyek egy része „Adriai tengernek sirenája, gróf Zrinyi Miklós“ czimű gyűjteményben foglaltatnak; melly munka először Bécsben jött ki 1651-ben; de honunkban is több kiadást ért (utolsó kiadás Székács Páltól,

Pest, 1847.) 1854. évben a „Nemzeti könyvtár“-ban közöltettek több prosai iratai, melyek mind hadtudományi tartalmuak.-k.

Zsoldos Ignác, szül. 1803. jul. 24-én Pápán, Veszprém megyében. Fia a most nevezett megye volt rendes orvosának, kit munkáiról is ismer a közönség, és ki a szárazföld elzárólása után megkevesedett chinának pótlékát a szömörcefában feltalálván, az e végett kített császári királyi nagyjutalmat el nyerte. Iskolai pályáját Pápán kezdte, a syntaxist Sopronban, az evang. lyceumban, s poesist és rhetorikát ismét Pápán, a bölcsészetet Posonyban és Pápán, a törvényt Posonyban és Bécsben végezte. Ezután joggyakornok volt Veszprém megyében, Szentkirályi ítélőmester oldala mellett. 1826-ban ügyvédi vizsgálatot adván, Veszprém megye tiszts. aljegyzőjévé neveztetett. 1827-ben a pápai kerület alszolgabirájává, 1832-ben ugyanazon járás főszolgabirájává választott. 1834-ben a megyei főjegyzőséget nyerte el; 1843-ban megyei kövétté választott a posonyi országgyűlésre: hol kerületi naplővivő, ezenfelül több rendbeli választmányok tollvivője volt. 1846-ban ő cs. k. fősége által a pesti váltótörvényszékhez neveztetett közbiróul; 1848-ban nádor ő fensége által ugyanazon törvényszék alelnökévé mozdittatott elő: melly hivataláról a forradalmi kormány által tétetett le. Azon évi sept. végével mint bizalomférfiu Bécsbe rendeltetvén, az „Austriai polgári törvénykönyvet“ fordította magyarra; e mellett a birodalmi kormánylapba zárt fordításokat vizsgálta és javította másfél évig. 1850-ben ő cs. fősége által a bécsi legfelsőbb semmisítő törvényszék magyar osztályához udvari tanácsossá neveztetett; hol mostanig is a magyar pereket csupán magyarul adja elő. — A magyar akademia népnevelési munkáinak megjelenése után levelező, — közbátorságróli irata következtében pedig rendes tagjává választotta. — Munkái: „Életpálya“ (Pápa, 1838.); „Népszerű erkölcs-tudomány“ (Buda, 1840.); „A szolgabirói hivatal“ (Pápa, 1842.); „A magyar váltó-törvény“ (Magyarorsz. váltóhatósági térképével. Pest, 1845.); „Örökváltság“ (Pest, 1847.); „A magyar mezei rendőrségi törvény“ (Pest, 1834.). Ezenfelül megjelent az

akademia Evkönyveiben „A bírák- és bíróságokról“ szóló értekezése az akademiában. Értekezett a „halálbüntetésről“ is az „Értesítő“-ben. Írt több czikkeket, bírálatokat stb. az Aethenaeumban és Társalkodóban. A Kligl-könyvben „Válóper“ munkája jött ki. — k.

Zsombori József, született 1783. sept. 27-én Zetelakán, Udvarhelyszék egyik legrégebb és népesebb székely falujában. Miután az emberiség tehetetlen korából önerejűségre felnevelkedett, első tanulását a helybeli nemzeti iskolában kezdé meg. A sokat ígérő, dicséretes kezdet megörvendezteté a gondos szülőket, kik a mulékony gazdag vagyon helyett jó nevelés kincseit szándékozták neki osztályrészen örökségül hagyni, a nagy szorgalmu kis tanulót Székelyudvarhely virágzó iskoláiba küldék. Itt indultak kifejlésnek azon szép esztetségek, mellyek Zsomborit tanuló társai közt kitűnővé, s a világ iskolájában nagygyá tették. A tudományos előkészületek rögzös mezején, a másokat gyakran elszédítő testi s lelki szép tulajdonok őt kedvessé tették: nyájas társalkodása által mindenenk szeretetét, egyenes, szilárd, nemes lelke, tanulói pontossága, erényes magaviselete által pedig előljáróinak figyelmét, tanítóinak méltánylását megnyervén. A székelyudvarhelyi iskolát jeles előhaladással végezvén, a 19-ik század hét első éveiben a kolosvári rom. kath. főiskolában hallgatá a bölcsészeti karhoz tartozó tudományokat: ott nyílék föl annak határtalan világa előtte, ott öröklé a bölcselkedésnek elméleti s gyakorlati elveit, melly egész életének egyik vezércsillaga lőn. A bölcselkedési tannal párosított magas tanokban is nagy számú pályatársai közt a dicsőség füzérét a jelesek sorában megtartotta. Elérkezvén végre a tanulói élet ama nevezetes időszaka, mellyben az alig 18 éves ifjunak életpályát kelle választani: e fontos, elhatározó ügyben szoros számot vetve magával, titkos belhívását követvén, a nagy emlékü Mártonfi püspöknél megjelent, s az erdélyi növendékpapok közé felvételét szorgalmazá. Kérélmé azonban, mind a betölt szám, mind igen ifju kora miatt akkor meg nem hallgatott. A nem teljesült forró kívánság okozta kedvetlen ér-

zés nemcsak nem csüggeszté el, de sőt állhatatosabbá tévé őt feltételében; miért is a kolosvári tanuló- s nevelő-intézetnek végbucsut mondvá, kitüzött célja eléréseért Magyarhonba utazandó, kedves szülőivel tudatja tervét, mellynek a szülői gyengéd szivek hasztalan törekedének más irányt adni. Az édes hon kebeléből félelem és remény indulatival távozik el, s minden pártfogását egyedül iskolai bizonyítványában találja, melly legyen bár minden dicséretes jelentőséggel teljes, csak néma szószóló s érzéketlen szivekben gyakran nem talál méltánylásra. Erdélyből 1802. oct. közepén távozott el. Nagyváradon sz. célja megközelítését képzelvén, szívében táplált ohajtásainak teljesedéséhez minden reménye egyszerre elenyészett, s a hittant mint világi a növendékpapok iskolájában kezdé hallgatni. Itt a válogatott kispapi egyének, az elsőbben kevés figyelemre vett idegenben hatalmas vetélytársra találta, ki velök mindenképen férfiasan megvivott a tanulói dicsőségért. Kevés hónapok múlva kettős szerencséje derült a jeles igyekezetűnek; s mit a nem ismert idegenből megtagadtak, azt most az ismertnek határozottan megadni valának készek; de a megcsalatott remény sajkájában evező szívnek érzékenyen zajgó kebeléből minden lekötélező vágy kialudván, a kegyes meghívást hálás indulattal köszönve, tudatá, hogy az önkényes ajánlást nem fogadhatja el; szándékozván kedves honába visszatérni; s jóllehet az őszinte nyilatkozót a sorsnak nem képzelt új csapása kezdé fenyegetni: Zombori e kínálkozó szerencséje előtt változatlan maradt erős feltételében, s noha alkalmatlan helyzete szívkeseredésig nevelte kedvetlenségét, mindazáltal a mostoha és leverő körülmény közt is minden tudományban igen jeles elemenetelt és dicséretes próbátétet tanusított: melly neki rögtön megnyitá a károlyfejevári papnöveldét szíves készséggeli elfogadására. A szép reményű nevendékpapnak 1805. bővebb tapasztalás- és gazdag ismeretre újabb mező nyílt. Mártonfi József erdélyi püspök által ugyanis a nagyszombati virágzó kispapi intézetbe küldetett, hova több hetekig folytonos eső, hideg időben és életveszélylyel fenyegető árvizek közt történt felutazását alig lábolható betegség

követte. Ezen utazás veté meg egész élte szenvedéseinek és gyakran megújult csontfájdalmainak alapját. Minden akadályok daczára is nagyszombati tanulását az előbbiekhöz hasonló előmenetellel végezvén, tanítóinak magasztos bizonyítmányai iskolás éveit dicsőséggel koszorúzták, s 1806. aug. végével Magyarhontól végbucsut vett. Sept. 28-án, midőn aze-lőtti napon éltének 23-ik évét betöltené, Károlyfejérvárt pap-pá szenteltetett, s következő nap mutatá be zsenge áldozatát a Mindenhatónak, s azonnal Marosvásárhelyre, az erdélyi k. tábla helyére segédpapnak rendelteték: a tudományok meze-jén gyűjtött gazdag ismereteit itt párosítá a lelkészi munkás étellel. Kitzított elve vala: emberi s keresztyényi rendelteté-sének jelesen megfelelni; iskolai könyveit a német és francia nyelvnek tanulásával cserélte föl, és első megjelenése közfi-gyelmet indított. Első egyházi beszédeiben annyira kitüntette magát a józan okoskodás, gondolatok nagysága, tudományos miveltség, szép, virágos, tiszta magyarság által, hogy hallá-sára minden koru és rangu emberek vágygyal csoportozának. A közbecsü segédpap magas helyzetében uj korszakot derite szónoklatával. Öt év mulva bucsuzék el azon szószéktől, honnan olly édes örömmel hirdette az evangeliom üdvös igaz-ságát; s 1811. sept. végével károlyfejérvárra ment, uj hiva-talát, az egyházi történet és jog tanítását, s az erdélyi kath. megye növendékpapságának aligazgatását átveendő. Itt kettős tiszteének szentelve minden idejét, szeretett tanítványaiban az anyaszentegyháznak derék népoktató lelkészeket, mivel fér-fiakat és jó honfipolgárokat képezni törekedett. Az 1812. év az érdemes egyházi tanárnak uj világot nyitá. Székelyudvar-hely aggastyán lelkésze bizodalmasan felszólítá: hogy kettős hivatalával együtt személyének ápolását is vállalná el. Ezalatt megürült a marosvásárhelyi lelkézség, melyre a megyebé-lik őt is kijelölék. Két magas hely állá előtte, még nagyobb akadályokkal. Az elsőre az elaggott lelkész hiveivel egyetér-tőleg kívánja, de az elsőnél kedvesebb második, üres megyé-be a hivek nagyrésze s érdemes emberbarátok ölelő karok-kal várják ohajtva. A k. kormánynál kétszeresen megvitatott

kinevezési tárgy bevégeződik, s a szerencse egy szó többséggel másra mosolygott. A kecsegtető szép reményekben megcsalatott ifju csüggedés nélkül fogadta társának Marosvásárhelyre történt kineveztetését, s ugyanazon évi sept. havában a károlyfehérvári diszes tanító-karból kilépve, a hivek kívánságára Székelyudvarhelyre, egyik hajdan virágzó, de 15 évig hanyagságban sinlő megyébe költözék. Az eddig tudományos világban élt férfit terhes házi gondok, pusztulás és rom környezte gazdasági bajok lepték meg. Alig haladott egy év, az agg lelkész megszűnt élni, s ő valóságos plebánosi és esperesi rangban megerősítették, s 1816. dec. 8-án fényesen beigtatták, s Rudnay Sándor erdélyi püspök ajánlására károlyfehérvárra czimes kanonokká nevezteték. Zsombori mint esperes kerülete népiskoláit, a szellemi s anyagi jobblét első alapját szabályozta, a helybeli középtanodának egykor tagja, most hálás igazgatója, annak felvirágzására semmit el nem mulasztott. Egy nagy korszükség állott előtte, mely a növendékek rendes iskoláját igényelte; ez meglett, s egész születését neki köszönheti. Gondja a hő keblűnek kiterjedt az elhagyott emberiségre is. 1703-ben Bajnóczi Gábor jezuita lelkész a gyám-talan aggnők ápolására egy igen alkalmas jószágot, a rajta levő épületekkel együtt megvásárolván, alapítá a sz. Erzsébet nevét viselő kisdud kórházat, mellynek gyarapulást a nagy-lelkű Török Ferencz, volt udvarhelyi lelkész nyitott. Zsombori annak bővebb alapítására az egész anyaszék minden tehetőseihez lelkes felhívást és aláírási ívet bocsáta. B. Szepessy Ignácztól 1821. károlyfehérvári kanonokság- és a papnővelde igazgatói hivatalának elfogadására szólíttatott fel. A közbizalom ajánlotta eme terhes tisztelet csak a korszerű papnevelést egészen kimerítő terveinek helyeslését biztosító esetben kívánta ő elvállalni. Szép reménysugarak állanak előtte, mellyek kedvesen nyíló virágait a halál elhervasztá. Midőn szeretett nemzete szellemi s anyagi felvirágzására Székelyudvarhelyt egy új székely akademiának alapítása jól elintézett terveit Rudnay Sándor hg-primás jótékony segédpartfogása által létesíteni szándékozik, a még csak 38 éves fiatal lelkész-

esperest a meglepett betegségek szép terveivel sirba dönték. Meghalt 1822. apr. 19-én; neve azonban él hátramaradt műveiben, melyekből több érdekesek lettek közönségesekké, ugymint: „Értekezés a hajdani nemes székely nemzet áldozó poharáról“. (Tud. Gyűjt. 1835. 3. k. 1—18 l. Életképek. 1847. 3.sz.). Az Erdélyi Muzeumban is olvashatni némelly munkáját, ezekhez számítva gr. Batthyányi Ignác erdélyi püspök életrajzát, mellynek egyrésze (hihetőleg a szerkesztő által) a nagyérdemű püspök ártatlan sz. élete vonásainak mellőzésével, kihagyott. „Az el nem hervadó szépségről“ két értekezést irt. De fájdalom! becses irományaiban egész évek-re készített ritka tárgyú „Egyházi beszédek vázolata“, s kidolgozott nagy értékű „Egyházi ékes beszédjei“, továbbá egy különös dolgozata „Az örökkévalóságról a hitvallás és bölcselkedés világánál“; „Reptiben fogott gondolatok gyűjteménye“ s egyéb tárgyakról igen jeles, virágos magyarsággal fűzött fontos gondolatai halálával a veszendőség sirjában elenyésztek; csak „Egyházi beszédei“ (2.k.) maradtak fen. — y.

Toldalék. *)

Boross Mihály, szül. 1815. jan. 15-én, Ó-Szőnyön, Komárommegyében, szegény, földmivelő szüléktől. Iskoláit a költészetig, mellyet már tizenkét éves korában végzett be, Komáromban végezte. 1829-ben rokona, Szilágyi Péter tanár az általa alakított czeglédi gymnasiumba vitette a tanulásra fogékony ifjut, hol a költészetet ismételve, a szónoklatot és bölcsészet első évét is elvégezte. 1832-ben a nagy-kőrösi collegiumba ment át, s már ekkor a Társalkodóban apróbb kis munkái jelentek meg, s némelly beszélyei a tanoda Évkönyveiben foglalnak helyet. A jog- és szülei serkentésére a hittant is Pápán hallgatta. Ez idő alatt több verseket irt, mellyek a „Részvét Gyöngyei“ s a „Regélő“-ben, és két vigjátéka a „Szépliteraturai Ajándékban“ láttak napvilágot. 1838-ban

*) Az abc. rendből esetleg kimaradtak.

Pesten a gyógyászatot kezdé tanulni, de csakhamar abban hagyta, s 1839-ben Mócson iskolatanító lett: ez idő alatt is beszéyleket közölve a „Rajzolatok“ban. Innen Tatára menve át a tanítóság mellett a joggyakorlatot is elvégezte, s 1842-ben ügyvédi vizsgálatot tett le. Még azon évben mint ügyvéd Tatán telepedett le, s időnként a „Prot. egyh. és isk. lap“ban közlött dolgozatokat. Tatát kellemetlen viszonyok folytán elhagyván, Székesfejervárra tette át lakását, s itt írta szent-történeti novelláit, melyek „Béthel“ czim alatt egy füzetben 1844-ben jelentek meg. Ezután Bükfy álnév alatt írta „Magyar panorama uti képekben“ czimű humoristikus munkáját, mely két év folytán a Pesti Divatlapban jelent meg. 1845-ben Pesti Divatlap, Életképek, Hazánk s Pesti Hirlap levelezője volt. 1846-ban négy társaival a rövid életű első magyar kölcsönös életbiztosító-intézetet alakította Fejervárott, mellynél mint titoknok működött, s különféle lapokban megjelent számos buzdító értekezései mellett, egy „Népszerű tolmácsot“ írt az életbiztosításról. 1846-ban Fejérmegye jegyzőjévé, 1849-ben alispánná s a nemzeti gyűlésre képviselővé választott, azonban ez utóbbi hivataláról csakhamar lemondott. Forradalom után gazdasággal kezdett foglalkozni, s a Hölgyfutárban megjelent beszélein kívül írta a „Házasság spekulációból“ és „Uram bátyám“ czimű regényeket; és sajátjává tette az angol, francia, olasz nyelveket. 1851-ben a kecskeméti collegiumhoz hivatott meg tanáruul, mely állomásáról politikai okokból elmozdított. Jelenleg Pesten tartózkodik, tollal keresve élelmét. — k.

Degré Alajos, regény- és színműíró, szül. Lipván, Temesmegyében; tanulását Aradon, Szegeden és Nagyváradon végezte. Az 1843-ik országgyűlésen mint királyi táblai jegyző az ott gyakornokoskodó ifjúság körében némi vezérlő szerepet játszott. Ekkor kezdé meg írói pályáját néhány sikerültebb novellával, és „Zsarnok és fia“ czimű drámával, mely Posonyban adatott ki. Később az „Iparlovag“ czimű 3 felvonásos vigjátékkal gyönyörködteté ottani barátait, mely később a pesti nemzeti színpadra is került. Ezen első kísér-

letek után a színpad számára folytonosan társalgási vigjátékokkal foglalkozott, névszerint : „Eljegyzés álarcz alatt“, vigjáték 3 felvonásban; „Félreismert lángész“, vigjáték 3 felvonásban; „Férj és jegyes“ vigjáték 3 felvonásban; „Segítsünk egymáson“, vigjáték 1 felvonásban, és több beszélyek valának 1848-ig munkálatai. 1853-ban újra az irodalom terére lépett hosszas hallgatás után „Bál előtt és után“ 2 felvonásos vigjátékkal; „Az atyja szöktet“ vigjáték 1 felvonásban; „Megitta“ vigjáték 1 felvonásban, s legutóbb „Salvator Rosa“ melodráma 6 felvonásban. 1843-ik évben jelent meg „Két év egy ügyvéd életéből“ regény 2 kötetben; ezt követé „A kalandornő“ regény 2 kötetben, s „Salvator Rosa“ regény 3 kötetben; ezenfelül 3 kötet novella, számszerint 29; mellyeken kívül azóta folyóiratokban s albumokban elszórva csaknem annyi jelent meg. — k.

Eszterházy Miklós, szül. 1582. apr. 8-ikán, Galántán; szülei Eszterházy Ferencz és Illésházy Zsófia protestansok voltak; Miklóst a nagyszombati akkor híres tanodában neveltették; hol a vallásos érzelmű ifju a classica literaturán és szónoklaton kívül rendkívüli szenvedélylyel tanulmányozta a hittant; minek következménye lön, hogy meggyőződést szerelve a kath. vallás igazságáról, 1601-ben a kath. egyház buzgó tagjává lett. E miatt atyja házából kitiltotta, sőt örökségéből is kitagadta; nagybátyja Illésházy István pedig, ki iránt különben igen nagy bizalommal viseltetett, e lépéstől kérés, szorgalmazás, sőt Trencsén birtokának odaigérése által is viszatartani akarta, de hasztalanul: meggyőződésében mi sem birta megtántorítani, sőt megunva a sürgetéseket, Illésházy udvarát elhagyta, és Mágocsi Ferencz kassai kapitányhoz menekült, ki alatt hadi szolgálatot viselt. Eszterházy először 1611-ben lett közfigyelem és köztisztálet tárgya, midőn a gazdag Dersfi Orsolya özvegy főurnővel házasságra lépven, ez által a Dersfi és Mágocsi birtokok urává lett, s ezek közül a regéczi és tornai uradalmakat igaz örökösének szabadon viszabocsátotta. Az igazságszeretet és önmehtagadás ezen ritka példája annyira megnyerte neki II. Mátyás kegyét, miszerint

öt testvéreivel együtt báróvá s egyszersmind tanácsossá és hadi kapitánynya nevezvén, Regécz törvényes urává tette. De nemcsak a fejedelem kegye, hanem a nemzet bizodalma is lön jutalma nagylelkűségének. 1614-ben ugyan is a nemzet nevében a linczi gyűlésre küldetett, hol a törökök elleni hadfolytatás tárgyalatott. Megnyerve ekkép a külföldiek tiszteletét, nem volt fontos ügy, mellybe ő be nem folyt. Így egykori hitoktatójának Pázmány Péternek, turóczi prépostból esztergomi érsekké neveztetését ő eszközölte. — Ő maga is 1617-ben beregi, 1618-ban zólyomi főispán, titkos tanácsos, majd főudvarimesterré lévén, az ország zászlósa sorába lépett. Ezentul az ország legfontosabb ügyei többnyire Eszterházy Miklóstra bizattak. 1619-ben a nagykárolyi békeértekezet, utóbb a feltámadt cseh rendekhez küldött országgyűlési bizottmány tagja volt; hasonlóan részt vett a haimburgi értekezetekben; majd a nikolsburgi béke megkötésében munkált közre: mire kamarás, országbiró, Érsekujvár és a bányavárosi végek kapitánya lett. Nyitra vizénél (1623.) kivivott fényes hadi tette után Bécsbe 1624. jan. 20-kán diadalmenetet tartott, s a királyt a háboru erőlyes folytatására akará birni. A gyarmati török béke az ő befolyásával kötött meg. Az 1824-iki év őszén a soproni prot. országgyűlés Eszterházy Miklóst katolikus létére szavazatai őt hatodával nádornak választotta; II. Ferdinand pedig Fraknó vár s ehhez tartozó uradalmak birtokával ajándékozta meg, s egyszersmind e vár örökös grófjává emelte. Wallenstein német hadvezérrel Bethlen hadain kivivott győzelem, és az erre következett posonyi és szőnyi békekötés folytán a spanyol király 1628. aranygyapjat küldött neki, melly megtiszteltetésben akkorig csak ő és Bátori Zsigmond részesült. Később Rakóczy ellen vezérelte a hadat és eszközölte az 1631-iki kassai békét. II. Ferdinand halála után sok ellenci támadtak azok közt, kiknek pártján olly fényes sikerrel működött, mi életét nagyon elkeserítette, annyira, hogy a nádorságról több ízben adta be lemondását, s csak a király s az országrendek kérelmére tartotta azt meg; mig a nagy áron megkötött linczi béke után,

Nagy-Héflánban 1645. sept. 11-én meghalt. — Politikai levelein kívül, melyeknek bővített második kiadását Toldy Ferencznek köszönjük, hitvitázó munkája maradt ránk, melyet szinte a fáradhatlan Toldy „Galantai gróf Eszterházy Miklós munkái“ czim alatt, (Pest, 1853.) előszavába a szerző kimerítő életrajzát foglalva, adott ki két kötetben. — k.

Szepesi Imre, született 1811. apr. 9-én Léván, Bars-megyében. Itt elemi és középtanodai tanulmányait végezve, az ajtatos rendet választá működései körül, melyben a tanítói pályára kiképeztetvén, Privigyén, 1828. és 1829. mutatta jövőendő fáradozásainak zsengéjét az első és második elemi tanodában. Majd azután a bölcsészeti és hittan-folyamat tanulmányait végezve, Kis-Szebenben és Budán a középtanodákban és helybeli nevelőkben mint különféle nyelvtani osztály-tanár és nevelő 8 évet töltött. 1842 felsőbb engedelmével a rend kormányzójának intézkedéséből b. Vécsey Miklós szép reményű fiainak nevelését vette át hét évre Bécsben, hol is a cs. egyetemnél a bölcsészeti karba kebelezetett. Nevelői működéseit Sárközön Szatmármegyében folytatta, midőn azon vidéken a pálinkaivás ártalmaitól elcsenevezett népnek nyomorain szivéből megindulva, akkoron a külföldön már diszlő, hazánkban pedig alig csirázó mérsékegyetek ügyét mint irataival, mint tetteivel olly sikeresen előmozdította, hogy hivatalos foglalkozásai mellett őt helységet tisztitaná meg e felettébb káros testi és lelki mételetől. E végre tette nyilvánossá azon munkát, melynek czime: „Egyházi beszédek a mérsékegyetek ügyében“. Nagy-Károly 1846. Mint nyilvános rendes tanár a pesti középtanodának ifjuságát német és görög nyelvre oktatta Kühner rendszere után, melyet a tanuló ifjuságnak könnyebb kimivelhetése tekintetéből honi nyelvünkön már 1848. Budán közrebo csátott illy czim alatt: „Elemi hellen nyelvtan gyakorlatilag előadva.“ Ezt követte a szinte „Gyakorlatilag előadott elemi latin nyelvtan“-nak első és második része, a tanuló ifjuság használatára, Pesten 1850; valamint a „latin és hellen mondattan“-nak kiadása 1853-ban, melly könyvek a cs. k. oktatási mini-

sterium által a gymnasiumokban tankönyvekül elfogadtatván, már több javított kiadásnak örvendenek. — Ugyanő a vallásosság, nyilvános isteni tisztelet és egyházi ének iránt már rég hőbb érzelmeket táplálván keblében, kiadott 1853-ban egy ima- és énekes könyvet, e czim alatt: „Áhitat gyakorlatai imák- és énekekben“ a romai kath. ifjuság épülésére, melly is igen csinos alakban két aczélmetszettel díszítve jelent meg Bécsben Schwaiger Antal betűivel és hangjegyeivel, mellyek által a szabályosabb egyházi ének sikeresítésére nem keveset hatott az ifjuságnál. Ezt követték az erényt, ártatlanságot és jámbor örömet zengedező énekei e czim alatt: „Szívemelő és derítő énekek, mellyeket az énekelni és zenézni vágyó mindkét nembeli ifjuságnak ajánl“; ezekből már 2 füzetben 17 darab látott világot Pesten, 1855-ben, — Ugyanitt töle 1856-ban „A boldogságos szűz Máriának ünnepein a sz. mise alatt több hangon éneklendő följánlatok“ (offertoriumok) jöttek létre. — Szepesi Imrét főleg a honi ifjuság erkölcsi és szellemi művelődése iránti előszeretot, és annak előmozdításában elfáradni nem tudó törekvés jellemzi. Tagja ő a m. k. természettudományi társulatnak is.

Thewrewk József (Ponori), szül. 1793. febr. 20-án Déván, Hunyadmegyében. Tanult a szászvárosi ref. gymnasiumban; ugyanott volt 1812—1816. tanár. 1817-ben kir. táblai jegyző lett. 1823-ban ügyvédi oklevelet nyert. 1825-ben Posonyba tette át lakását, s az országgyűlések alatt a magyar nyelv tanításával foglalkozék. 1870. Bars- és Tolna-, 1834-ben Sopronmegye nevezte táblabíróul. Dolgozó társa volt az „Erdélyi Múzeum“ és pár hónapig Orosz József „Hírnök“-ének. Munkái nagyobbbrészt életrajzok, alkalmi versek, üdvözletek, emlékiratok, epigrammák, színjátékok stb. többnyire magyar nyelven. Legnevezetesebb munkája az 1825—7-ben kiadott „Glossarium politico-juridicum“ czimű műszótár. Továbbá ő nyomatá újra Posonyban 1834-ben a „Dictionairum pentaglottum Fausti Verantii“ czimű hét nyelven irt szótárt. A többi művei közül említésre méltók: „Három értekezés Hunyadi Székely János születéséről“ (Posony, 1825.); „Magyar

Pantheon" (u. o. 1826—7.); „Alapmondások" (u. o. 1830—1.); „Magyar Anthologia" (u. o. 1832|₃ 2. kötet). „Erdélyi Pantheon". (U. o. 1834.) „Hunyadi Székely Mátyás serlege" (Esztergom, 1855.). „Verböczy István deák műszavai régi magyarításokkal". (Posony, 1844.) Ezenfelül Hóraféle lázadásra vonatkozó iratok stb. (Lásd összes műveinek jegyzékét „Ponori Thewrewk József minden munkái" cím alatt 1852-ben megjelent könyvben.) — k.

Magyar Írók

Születési évrend szerint. *)

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Vitéz (Zrendai)		Dávid	1548
Báthori	—	B. Balassa	1551
Cesinge	1432	Bejthe	—
Balás István	—	Félegyházi	—
Farkas András	1503	Csáktornyai	—
Erdősi	1504	Vásárhelyi	1561
Veráncz Antal	1504	Vathai	1568
Kis István	1505	Soos Kristóf	—
Gálszécsy	—	Pázmány	1570
Juhász (Melius)		Lépes	1570
Tinódy		Alvinczi	1570
Batizi	1510	Eszterházy Tamás	1571
Draskovich	1515	Baróti Miklós	—
Istvánfi		Káldi	1572
Heltai		Derecskay	—
Ilosvai Selymes		Molnár Albert	1574
Barcsai Nagy		Gr. Eszterházi Miklós	1582
Telegdi	1535	Pálházi	
Szántó (Arator)	1541	Samarjai	1585
Mossóczi	1542	Balásfi	—
Skaricza	1544	Melotai Nyilas	—
Bornemisza	—	Gelci Katona István	1594
Rimai	1547	Csombor	1595
Veráncz Faustus		Gergei	—

*) Gyűjtő-társam chronologicus rendben kívánta a gyűjteményt. Én a szerkesztés könnyebbégeért és olvasók kenyelemeért az alphabeticumot czélszerűbbnek véltem: az évrend szerinti névsorozatot ide igtatván. — k.

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Beniczky	1603	Bossányi Farkas	1669
Lippai	1606	Szunyog	1669
Derkai	1608	Ács (id.)	—
Gr. Zrinyi Miklós	1616	Csúzi Cseh János	—
Ágoston	1616	Debreczeni Ember	1670
Pápai Pariz Imre	1616	Dálnoki Benkő	—
Sámbár	1617	Gr. Zichy Péter	1674
Apáczai Csere	1619	Timon	1675
Czeglédi	1620	Taxonyi	1677
Gyöngyössy	1620	Rádai Pál	1678
B. Liszti	1620	Ács (ifj.)	—
Póсахázi	1623	Bél	1684
Tarnóczy	1626	Gyalogi	1686
Komáromi Csipkés	1630	Kolosvári Pál	1686
Lisznai Pál	1630	Jegenyei	1691
Szentilonay	—	Berzeviczi	1692
Pereszlényi	1630	Biró Márton	1693
Kis Imre	1631	Szilágyi Samuel	1695
Kecskeméti	1633	Szabó István	1695
Szentiványi	1633	Kunics	1697
Kölcseri	1634	Patay	1697
Paskó	1634	Tatai	1698
Landovics	1635	B. Amade	1703
Szarka	1635	Faludi	1704
Csúzi Cseh Jakab	1638	Jambresich	1705
Némethy	1638	Bertanfi	1706
Otrokocsi Feris	1640	Barányi	1710
Csete	1645	Gr. Lázár	1710
Gr. Koháry	—	Bod	1712
Párispápai	1649	Kereskényi	1713
Tótfalusi Kis	1650	Rádai Gedeon	1713
Eszterházi Pál		Traxler	1713
Barányi	1657	Kovács Ferencz	1714
Szerdahelyi	1661	Balogh József	1715
Szőrényi	1664	Telek	1716

III

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Bajtai	1717	Bielek	1744
Gr. Haller	1717	Novák	1744
Kaprinay	1717	Benyák	1745
Vargyas	1717	Cházár	1745
Gusztényi	1718	Petrózái Trattner	1745
B. Orczy	1718	Kovács Ágoston	1747
Vajda Samu	1718	Bandi	—
Nagyajtai Cserei	1719	Ráth Mátyás	1749
Barna János	1720	Révai	1749
Varjas	1721	Gr. Batthyányi Alajos	1750
Daniel Polixena	—	Bogáti	1750
Gr. Gvadányi	1725	Darabos	1750
Illei	1725	Péczeli	1750
Miháltz	1726	Brezanóczy	—
Hollósy	1728	Bolla	1751
Kozma	1728	Benkő Ferencz	—
Molnár János	1728	Egervári	1751
Mossóczi Institoris	1732	Gyarmathy Samuel	1751
Hajas	1733	Balla Imre	—
Nagy Ignác	1733	Virág Benedek	1752
Sartori	1735	Fabsich	1753
Aranka	1737	Gelei	1754
Báráczy	1737	Ányos	1756
Gr. Teleki József (id.)	1738	Boros	—
Baróti Szabó	1739	Endrődy	1756
Bessényei	1740	Hegyi	1756
Dugonics	1740	Szemes	1756
Gr. Batthyányi Ignác	1741	Bátori	1757
Rajnis	1741	Török Damascen	1757
Alexovics	1742	Verseggy	1757
Barcsai Ábrahám	1742	Biró Márton	1759
Kovács Pál Rupert	1742	Kazinczy	1759
Simai	1742	Vallaszky	1759
Benkő Samuel	1743	Budai Ferencz	1760
Virág Jácint	1743	Fazekas	1760

IV

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Görög	1760	Pyrker	1772
Horváth Ádám	1760	Somogyi (Csizmazia)	1772
Kulcsár	1760	Gr. Teleki Domokos	1773
B. Prónay Sándor	1760	Csokonai Vitéz	1774
Balia	—	Bene	1775
Bárány Péter	—	Bolyai Farkas	1775
Czinke	1761	Kolosváry Sándor	1775
Hrabovszky	1762	Kopácsy	1775
Szilágyi Ferencz	1762	Angyalfi	1776
Bacsányi	1763	Berzsenyi	1776
Kövy	1763	Nyiry	1776
Gr. Telcki László	1764	Bálinth	1777
Vályi	1764	Horváth Endre	1778
Kis József	1765	Vitkovics	1778
Sárvári Pál	1765	Széchy	1778
Budai Ezaiás	1766	Baricz	1779
Fejér	1766	Egyed	1779
Kresznerics	1766	Grosser	1779
Kassai	1767	Gáthy	1780
Szabó János	1767	Gorove	1780
Angyán	1768	Gyurikovics	1780
Dayka	1768	Özséb	1780
Döme	1768	Rumi	1780
Schedius	1768	B. Szepessy	1780
Szentjóni Szabó	1768	Vass László	1780
Horváth János	1769	Ercsei	1781
Kis János	1770	Hegedűs	1781
Köteles	1770	Sztrokay	1781
Németh	1770	Horváth Zsigmond	1782
Gr. Dessewffy József	1771	Katona	1782
Kármán	1771	Kovács Márk	1782
Márton	1771	Salamon	1782
Georch	1772	Szász József	1782
Kisfaludy Sándor	1772	Dohovics	1785
Zigan	1772	Somossy	1783

V

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Szlemenics	1783	Thaisz	1789
Zsombori	1783	Beregszászi	1790
Buczy	1784	Bitnicz	1790
Dankovszky	1784	Cherrier	1790
Fenix	1784	Frank	1790
Homonnai	1784	Imre	1790
Horváth István	1784	Kállay	1790
Horváth József Elek	1784	Kerekes Ábel	1790
B. Mednyánszky	1784	Kovács Mátyás	1790
Szeder	1784	Kölcsey	1790
Tanárky	1784	Pap István	1790
Tittel	1784	Péterfi	1790
Beke	1785	Gr. Teleki József (ifj.)	1790
Kőrösi Csoma	—	Szaniszló József	1790
Majer József	1785	B. Barkóczy	1791
Méhes	1785	Fabriczy	1791
Scitovszky	1785	Gebhardt	1791
Szemere Pál	1785	Gombos	1791
Gr. Teleki Ferencz (id.)	1785	Jerney	—
Bresztyenszky	1786	Hoblik	1791
Döbrentei	1786	Jallosits	1791
Fáy	1786	Kovács Antal	1791
Gál Domokos	1786	Perger	1791
Guzmics	1786	Balla Károly	1792
Hetényi	1786	Bartfay	1792
Igaz	1786	Bartakovics	1792
Beszédes	1787	Helmeczy	1792
Csorba	—	Gr. Széchényi	1792
Szalay Imre	1787	Szaniszló Ferencz	1792
Kisfaludy Károly	1788	Bárány Ágoston	1793
Waltherr	1788	Brünek	1793
Maar	1788	Bugát	1793
Tóth László	1788	Illés	1793
Oswald	1789	Kiss Károly	1793
Szakácsi	1789	Szentmiklósy	1793

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Thewrewk (Ponori)	1793	Horváth Balint	1799
Szontagh	1793	Kubinyi	1799
Balogh Pál	1794	Petrovics	1799
Vezerle	1794	Udvardy János	1799
Albach	1795	Zádor (Stettner)	1799
Árvay	—	Czuczor	1800
Balás Theophil	1795	Fogarasy Mihály	1800
Balásházy	1795	Pap Ignác	1800
Fábián Gábor	1795	Szenczy Ferencz	1800
Farkas Sándor	1795	Szenvey	1800
Győry	1795	Tessedik	1800
Podhradszky	1795	Vörösmarty	1800
Szilasy	1795	Vecsei	1800
Bertha	1796	De la Casse	1801
Érdi	1796	Fogarasy János	1801
Gévay	1796	Koczányi	1801
Hollók	1796	Szabó István	1801
Jernei	1796	B. Dercsényi	1802
B. Jósika	1796	Faigel	1802
Kronperger	1796	Pólya	—
Kerekes Ferencz	1797	Sárkány	1802
Balásházy	1797	Zsoldos	1803
Lassu	1797	Czente	1803
Mátray	1797	Kossovich	1803
Megyeri	1797	Bajza	1804
Nagy Károly	—	Bezerédy Amália	1804
Szilágyi Ferencz	1797	Csacskó	1804
Brassay	1798	Csató	1804
Hutter	1798	Csécsey	1804
Jakab István	1798	Gőzony	1804
Szász Károly	1798	Grynaeus	1804
Szenczy Imre	1798	Horváth Cyrill	1804
Szentpétery	1798	Kacskovics	1804
Csorba	1799	Michnay	1804
Fridvalszky	1799	Nagy Márton	1804

VII

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Sághi	1804	Györgyényi	1809
Varga János	1804	Fábián Ambrus	1809
Sámuel	1804	Fáncsy	1809
Tormay	1804	Horváth Mihály	1809
Gegő	1805	Jászai	1809
Hindy Iván	1805	Karvassy	1806
Korecz	1805	Magyar Ferencz	1809
Toldy (Schedel)	1805	Nagy János	1809
Intay	1806	Soltész	1809
Palotay	1806	Székács	1809
Ranolder	1806	Taubner	1809
Sasku	1806	Vállas	1809
Beély	1807	Bernát	1810
Császár	1807	Csajághy	1810
Cseri	1807	Gyarmathi	1810
Fényes	1807	Haas	1810
Hindy Mihály	1807	Hunfalvi Pál	1810
Horváth (Petricsevich)	1807	Kovács Pál	1810
Lendvay	1807	Kunoss	1810
Nagyfejeő	1807	Matics	1810
Ramóczy	1807	Nagy Ignác	1810
Roskoványi	1807	Szabó Imre	1810
Schirkhuber	1807	Rendek	1810
Tarczy	1807	Udvardi Ignác	1810
Gr. Dessowffy Aurel	1808	Gaál	1811
Zimmermann	1808	Feniczy	1811
Kovács Pál	1808	Ferenczy	1811
László	1808	Körmöczy	1811
Szőnyi	1808	Márkfi	1811
Tasner	1808	Mészáros	1811
Vajda Péter	1808	Ötvös	1811
Argenti	1809	Somogyi Károly	1811
Flór	1809	Sűcs	1811
Bacsák	1809	Szepesi Imre	1811
Déry	1809	Dessowffy Emil	1812

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Fojtényi	1812	Kovács Sebestyén	1815
Frankenburg	1812	Kelmenfi	1815
Garay János	1812	Latkóczyné	1815
Hanák	1812	Márki	1815
Lányi	—	Matusik	1815
Lukács	1812	Sujánszky	1815
Peregriny	1812	Zerich	1815
B. Prónay Gábor	1812	Mester	1815
Porubszky	1812	Arenstein	1816
Róder	1812	Ballagi (Bloch)	1816
Szemere Bertalan	1812	Birányi	1816
Békefy	1813	Czeh	1816
Benczur	1813	Hoványi	1816
B. Eötvös	1813	b. Kemény Zsigmond	1816
Henszlmann	1813	Mannó	1816
Kuthy	1813	Sárváry Béla	1816
Majer István	1813	Somogyi Alajos	1816
Perlaky	1813	Spindelhuber	1816
Sümeghy	1813	Szvorényi	1816
Szabó Samuel	1813	Télfá	1816
Szalay László	1813	Arany	1817
Wenczel	—	Danielik	1817
Schröck	1813	Gönczy	1817
Dr. Török József	1813	Illucz Oláh	1817
Vas	1813	Jókainé	1817
Barcs	1814	Medgyes	1817
Ney	1814	Pap	1817
Pauer	1814	Pajer	1817
Pulszky	1814	Ráth József	1817
Rónai	1814	Schusztér	1817
Szigligeti	1814	Trefort	1817
Tóth Lőrincz	1814	Garay Alajos	1818
Boross Mihály	1815	Losonczy	1818
Berzay	1815	Nagy Imre	1818
Kovács (horti)	1815	Ribianszky	1818

IX

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Vachott Sándor	1818	Barna Ignác	1822
Bérczy	1819	Berecz Károly	1822
Horváth Pius	1819	Csengeri	1822
Beöthy Zsigmond	1819	Jámbor	1822
Gyurits	1819	Irinyi József	1822
Konek	1819	Kerényi	1822
Könnye	1819	Lakner	1822
Perger	1819	Lichtner	1822
Pompéry	1819	Lónyai	1822
Vida	1819	Récsey	1822
Reguly	1819	Szokolay	1822
Tempa	1819	Ipolyi (Stummer)	1823
Trautwein	1819	Kövér	—
Adorján	1820	Lisznyai Kálmán	1823
Degré	—	Oltványi	1823
Czakó	1820	Pálfi	1823
Hunfalvy János	1820	Petőfy	1823
Kőváry	1820	Blümelhuber	1824
Lauka	1820	Dobsa	1824
Lutter	1820	Egressy	1824
Irinyi János	—	Malom Luiza	1824
Magyar Mihály	1820	Mentovich	1824
Munkay	1820	Súkey	1824
Nyulassy	1820	Szilágyi Virgil	1824
Pongrácz	1820	Berecz Imre	1825
Vahot Imre	1820	Fuchs	1825
Zalka	1820	Greguss	1825
Gr. Andrásy	1821	Jókai Mór	1825
Atádi	1821	Klezsó	1825
Benőfy	1821	Lévai	1825
Csaplár	1821	Szász Károly	1825
Samarjai Károly	1821	Székely	1825
Szabóky	1821	Talabér	1825
Szelestey	1821	Zichy Antal	1826
Tárkányi	1821	Beöthy László	1826

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Gyulai	1826	Majer Károly	1830
Nehéz	1826	Szathmári	1831
Bulyovszky	1827	Tóth Kálmán	1831
Lonkay	1827	Bozzai	1832
Szegfi	1827	Szász Póli	1832
Szilágyi Sándor	1827	Balogh Zoltán	1833
Vajda János	1827	Bulyovszkyné	1833
Kempelen Riza	1829	Majthényi Flora	1837
Balázs	1830		

Igazítás. A 14. lapon 14. sor felülről Platarch helyett olv. Plutarch. — 25-ik l. 4. sor alólról Baróczy helyett olv. Báróczy, — 142. l. 5. sor alólról 1009 helyett olv. 1809—185. lapon 20. sor felülről 1802 helyett olv. 1852. — 216. lapon 4. sor felülről 1898 helyett olv. 1798. — 225 ik lapon, 4-dik sor alólról 1853 helyett olv. 1553.

